

PYHÄNNÄN VETERAANIKIRJA I KERTOMUSOSA

Pyhännän veteraanit virkistysleirillä Lamun majalla 1988. Muistelu on leppoisaa. V-o Eino Lehtola, Veikko Kiiskinen, Arvi Pitkäkoski, Jooseppi Kiiskinen, Antti Piippo, Yrjö Turunen, Väinö Leiviskä, Sulo Kamunen, Einari Mahosenaho, Ludvig Pitkänen ja Samuli Koistinen. Veteraanin virsikin soi voimakkaana leirillä:” Sun kätes, herra, voimakkaan / suo olla turva Suomenmaan...” VK 577:1. K. sivu 413. -Foto: Sulo Kautto. -Veter.alb.II.

PYHÄNNÄN
VETERAANIKIRJA I

1918 – 1922, 1939 – 1945

KERTOMUSOSA

Sotaveteraaniliiton pj,
prof. Aarno Strömmer
Oulu

Lämpimät terveiset veteraanimatriikkelimme I ja II osien pitkäkallisen taonnan vaihtelevilta taivaltailta. Hyvää vuodenjatkoa, Shuncasta ja hyviä lukuhetkiä.

Tässä I osassa yleisartikkelini tiedot olivat vielä osittain epä-tarkkoja (oikaisut ovat II osassa).

Eristynen paino tässä I osassa on kertomusartikkelien runsaudesta kuvineen (lopun artikkeleista II osassa) sekä laajassa verkkovalituksessa runsailla veteraanileiviltämme ym. paikallistapahtumistamme.

Pyhäntä-terveisin 31. 3. 2011
Kunnioittaen Sulokanalla
roasti
res. pänt.

PYHÄNNÄN VETERAANIKIRJA I

KERTOMUSOSA

Omistetaan pyhäntäläisille sotiemme veteraaneille
ja kotirintamalla ahertaneille

Pyhännän veteraanikirja I

Kertomusosa

Sulo Kautto

Toimittanut

Sulo Kautto

Sisällys

Pyhännän sankarivainajat: Pyhätä Pro Patria 1918, 1939-1945	7
Pyhännän seurakunnan ja kirjan toimittajan tervehdys, matrikkelitoimikunnan puheenjohtaja, kirkkoherra Sulo Kautto	10
Pyhännän kunnanjohtajan tervehdys, Seppo Tissari ja Pasi Marjakangas	15
Pyhännän rintamaveteraaneille, sotainvalideille ja lottille, runo Seppo Tissari	16
Pyhännän kunnan 90-vuotisjuhlapäivänä, puhe ja runo Seppo Tissari	17
Pyhännän Rintamaveteraanit ry:n ja Sotainvalidien Veljesliiton Pyhännän po. ry:n puheenjohtajan tervehdys, S-marketpäällikkö Timo Ylönen	18
Itsenäisyyspäivän tervehdys 6.12.1982 Pyhännän kirkkoväelle (sankarivainajien laattajuhlan päivältä 20-v. merkeissä), matrikkelitoimikunnan alkuvaiheen 1994-95 I sihteeri, koulutoimen- ja koulunjohtaja Erkki Keskitalo	20
Pyhännän aseveljille, isänmaan puolustajille, kenrtn Otto Ylirisku	22
Rintamaveteraaniliiton puheenjohtajan tervehdys, kunnallisneuvos Onni Toljamo	27
Menneisyyden muistaminen - tulevaisuuden voimavara, kenttäpiispa Hannu Niskanen	29
Jatkosodan muistikuvia Uhtuan suunnalta, Kannakselta ja Lapista, kaupunkineuvos, varatuomari, maj Yrjö Reinilä	32
Parempi kaatua Kannaksen hiekkaan kuin lähteä karkuun, opettaja, kapt Urpo Hakkarainen	37
Simeliuksen komppanian 4. joukkueen johtajan tervehdys, pyhätäläisille veteraaneille, sosionomi ja kunnanjohtaja, kapt Mauno Hurnasti	42
Lotta Svärd Pyhätä, opettaja ja talousneuvos, matrikkelitoimikunnan varapuheenj., kapt U.K. Ylä-Jussila	45
Pyhännän sotainvalideille, runo U.K. Ylä-Jussila	57
Siikajokilain marssi, U.K. Ylä-Jussila/ säv. Casimir Edelmänn	58
Uhtuan suunnan miehiä ja poikia, sotahistorian tutkija, museonjohtaja Lauri Haataja	60
Jatkosodan muistoja pyhätäläisten sotapoluilta 1941-1944, agrol., ylil Timo Tervo.....	87
Muistoja lottatyöstä ja sota-ajan Pyhännältä, ent. lottien puheenjohtaja, matrikkelitoimikunnan jäsen, sotainvalidin leski, ompelija Naimi Korsulainen	92
Rintamamuistoista Pyhännän veteraani- ja sotainvalidityöhön, Pyhännän rintamamiesveteraanien ja sotainvalidien (pitkäaikaisin) puheenjohtaja, matrikkelitoimikunnan jäsen, myymälänhoitaja, korpr Eino Lehtola	106
Pyhännän veteraanien marssi, Sulo Kautto (san. av. Eino Lehtola)	126
Teodor sanoi usein: "Nyt, Veekko, lähetään!", Pyhännän rintamamiesveteraanien puheenjohtaja, matrikkelitoimikunnan jäsen, mv ja kers, herastuomari Veikko Kiiskinen	128
Palveluni konekiväärissä III/ JR 11:n KKK:ssa, Pyhännän sotainvalidien po:n puheenjohtaja, pv/ metsuri, stm Erkki Ahonpää	153

Vapaussodan Sallan rintamalla ja Pohjois-Vienan retkellä, pv/ metsätm, vapaussoturi ja haudankaivaja Juho Hyvönen	156
Kolme sotaa ja kovat koetukset, pv-metsätyöm tykki- ja kivm Matti Jussila	162
Pyhännän muistoja sota-ajalta ja matkaltani rintamalle marraskuussa 1941, vapaussoturi, Pyhännän entinen kirkkoherra, rovasti Hjalmar Carlson	168
Vapaussodan ja talvisodan vanginvartijana ja talvisodan työkomppaniassa, metsätyö- ja savottamies jääk Antti Visuri	171
Ryhmyrinä, lähetti-au:na ja komppanian vääpelinä, vääp Viljo Rajala	174
Pyhääntästen taisteluissa lääkintäpuolella, metsuri, lääk.ylik Mikko Ahonpää	184
Suojeluskunnassa ja sotapoluilla, mv, matrikkelitoimikunnan jäsen, ylik Jooseppi Kiiskinen	186
Pyhääntästen sotapoluilla ja paljon Simeliuksen kanssa, mv ja ylik Lauri Kumpulainen	210
Kuhmon, Rukajärven, Karhumäen ja Kannaksen suunnalla, mv ja ylik Väinö Myllylä	216
Runotervehdys veteraanikirjaan, talonemäntä, Pyhääntä veteraaninaisten ensimmäinen puheenjohtaja Anni Myllylä	231
Pyhääntä Rintamamiesveteraanien naisjaoston toimintaa yli kaksi vuosikymmentä, naisjaoston puheenjohtaja, talonemäntä ja veteraanin leski Aune Sivonen	232
Rintamapalvelusta konekiväärissä ja hevosten hoidossa, mv ja ylik Heikki Pennanen	234
Konilottana sodassa kolmatta vuotta, emäntä, eläinlääk.lotta ja veteraanin leski Mirjam Pennanen (kerrottu jo Heikin vielä eläessä)	243
Pyhääntäläiset talvi- ja jatkosodassa, kelloseppä, matrikkelitoimikunnan jäsen, ylik Matti Pennanen	245
Lotat - kotirintama (myös kertojan runoja), ent. lottasisar, opettaja Saimi Kaipainen	272
Koettelemusten aikana sotalapiseksi Ruotsiin, toimistonhoitaja Leevi Madetoja	277
Isäni katosi taistelussa Kiestingissä eikä palannut, perhepäivähoitaja Raii Vatanen	283
Sankarit vieraalla maalla (laulu kadonneitten sankarivainajien muistolle), laitosmies Aaro Vatanen (san.), säv. naprapaatti Toivo Kalliokoski, sov. Ossi Säily	287
Lääkintäaliupseerina 2. maailmansodassa, mv, lääk.kers Väinö Leiviskä	288
Olinhan siellä minäkin, mv, kers Niilo Makkonen	303
Viestinviejänä ja lähettiryhmän johtajana, mv, kers Antti Piippo	311
Suomussalmella ja Uhtualla aloitin, mutta Syvärillä lopetin, mv, kers Yrjö Turunen	318
Aatun komennossa Tyrjän rykmentissä, kauppias alik Lauri Ahonpää	323
Suomussalmelta, Raatteen tieltä ja Kuhmosta Vuonnisiin, autoilija, matrikkelitoimikunnan jäsen, alik Väinö Arbelius	333
Kahtokaapa, ku´ oltiin lujilla, pv/ rakennus- ja sekatm, alik Tauno Hynynen	339
KKK 4/ I/ JR 11:ssä ja Malmivaaran pataljoonassa, metsäins., alik Aimo Karjalainen	350
Laguksen panssarijääkäreissä 1944 Kannaksella ja Lapissa, mv, alik Veikko Kervinen	358
Jääkäriinä Petroskoin ja Syvärin suunnalla, mv/ metsuri, matrikkelitoimi- kunnan jäsen, alik Toivo Korsulainen	362
Jatkosodan lottana Lieksan KEK:ssa, metsätyönj:n leski, toimistolotta Eeva Partanen	369
Sota-ajan naisten näkökulmia Pyhääntältä, emäntä, sotainvalidin leski Hilma Koistinen	372
Kannaksella rautaa ilmassa ja maassa, seppä, korpr liikka Kurkela	378
Kainuun talvisodassa ja Vienan kesäsodassa, autonkuljettaja/ pv, matrikkelitoimikunnan jäsen, korpr Aukusti Puurunen	385
Tykistön sotaa Vienassa, Kannaksella ja Lapissa, mv, alik Aarne Knuutinen	393
Lääkintäupseerina Uhtuan suunnalla, mv lääkintäalik Antti Karppinen	396
Pyhääntä seurakunnan sankarihaudoilla, runo Sulo Kautto	400
Värikuva Pyhääntä sankarihaudoilta, foto Seppo Sivonen, ja värikuvaliite	401

Pyhääntä Sankarivainajat 1900 - luvun sodissa

Pyhääntä Pro Patria 1918 ja 1939 - 1945

KYLLÖNEN VILHO stm	s 21. 3.1891	+ 7.4.1918
NIILEKSELÄ ANTTI stm	s 20. 3.1898	+ 29. 3.1918
TURUNEN ANTTI VÄINÖ stm	s 5.11.1896	+ 19.3.1918
TURUNEN HEIKKI stm	s 5. 1.1886	+ 19.3.1918
AHONPÄÄ ANTTI VILHELM stm	s 12. 9.1923	+ 24. 6.1944
AHONPÄÄ HEIMO OLAVI stm	s 23. 6.1922	+ 7.10.1944
AHONPÄÄ MIKKO E I N A R I alik	s 12. 7.1910	+14. 7.1941
AHONPÄÄ NIILLO VILHELM alik	s 25. 8.1914	+13.12.1939
AHONPÄÄ REINO VILHEMI stm	s 24. 8.1914	+ 7. 1.1942
ESKOLA HEIMO OSKARI stm	s 1. 1.1922	+ 23. 6.1944
ESKOLA TOIVO JOHANNES stm	s 18.12.1917	+ 24. 9.1942
HAATAJA ARVO stm	s 3. 7.1922	+ 22. 4.1942
HAATAJA EINAR korpr	s 10. 4.1910	+ 24. 7.1941
HAATAJA KALLE AUKUSTI stm	s 23. 3.1920	+ 10. 9.1942
HAATAJA LAURI alik	s 1.11.1916	+ 24.7.1941
HAATAJA YRJÖ korpr	s 10. 9.1916	+ 11. 9.1941
HUOVINEN JUHO R E E T R I K K I stm	s 14. 3.1905	+14. 9.1940 (18.12.1939)
HUOVINEN OLAVI stm	s 29. 7.1922	+ 6.10.1944
HYVÖNEN EINO OLAVI korpr	s 29. 7.1921	+ 24. 2.1943
JUSSILA HEIMO jääk	s 14. 1.1920	+ 10. 1.1942
JUSSILA VILJO OLAVI stm	s 3. 1.1920	+ 4. 9.1941
JÄRVELÄ AIMO JOHANNES jääk	s 19.10.1925	+ 4.11.1944
JÄRVELÄ VILHO M I K A E L jääk	s 29. 9.1918	+ 25. 7.1941
KAIPAINEN NIILLO stm	s 9.10.1918	+ 14. 7.1941
KAIPAINEN VILHO stm	s 8. 2.1925	+ 3. 7.1944
KAMULA ANTTI stm	s 3. 5.1905	+ 19.12.1939
KAMUNEN ANTTI FREDRIK stm	s 6. 5.1916	+ 18. 7.1941
KAMUNEN OTTO A R T T U R I korpr	s 27. 4.1920	+ 5.11.1941
KANGAS JAAKKO EEMIL stm	s 9. 8.1925	+ 27. 6.1944
KANGAS JOHAN V I L H E L M stm	s 6. 9.1915	+ 10. 7.1941
KARHUNEN ANTERO alik	s 30. 4.1916	+ 11. 9.1941

KARHUNEN ONNI AUKUSTI stm	s 28. 5.1901	+ 18. 9.1941
KARJALAINEN TOIVO stm	s 8. 4.1925	+ 5.10.1944
KARPPINEN MATTI ARVID korpr	s 22.11.1902	+ 8. 9.1941
KARPPINEN MATTI VILHELMI stm	s 27.11.1920	+ 29. 8.1944
KAUPPINEN EERIKKI stm	s 15. 9.1908	+ 3. 8.1941
KESTI MATTI HENTRIKKI stm	s 26. 8.1918	+ 14. 7.1941
KNUUTINEN AARO AKSELI stm	s 31. 7.1908	+ 10. 7.1941
KNUUTINEN EINO stm	s 27. 6.1923	+ 11.10.1942
KOISTINEN ANTTI stm	s 14. 2.1908	+ 24. 7.1941
KONOLA JOHANNES stm	s 13. 5.1908	+18. 7.1941
KONOLA PEKKA stm	s 19. 5.1906	+ 3. 1.1940
KORHONEN VILJO SAMUEL stm	s 13.11.1924	+ 4. 7.1944
KORSULAINEN KAARLO KUSTAA stm	s 2.12.1924	+ 26. 6.1944
KOSKENKANGAS AARO ANTTI stm	s 29. 7.1906	+ 21. 7.1941
KOSKENKANGAS VEIKKO JOHANNES stm	s 15.10.1924	+ 5. 7.1944
KURKELA OLLI stm	s 12. 2.1924	+ 15. 6.1944
KURKELA VILLE korpr	s 28.10.1913	+ 24. 7.1941
LAITINEN NIILO JOHANNES stm	s 25. 9.1910	+ 30. 1.1940
LAUKKA VILLE stm	s 6. 6.1908	+ 17. 7.1941
LEIVISKÄ JOHANNES stm	s 27.11.1905	+ 25. 8.1941
LEIVISKÄ PAAVO ILMARI stm	s 26.10.1913	+ 2. 2.1940
LUTTINEN ANTTI stm	s 29. 9.1902	+ 31.1.1940
LUTTINEN MATTI stm	s 6. 2.1916	+ 28. 1.1940
LUTTINEN TAUNO FREDRIK alik	s 9. 4.1921	+ 2. 7.1944
LUTTINEN VILHO JOHANNES stm	s 23. 1.1910	+ 19. 6.1944
MADETOJA EINO VILHO stm	s 12.11.1923	+11. 8.1944
MADETOJA MARTTI JOHANNES stm	s 30. 4.1922	+ 9. 4.1942
MAHOSENAHO ANTTI A L E K S A N T E R I stm	s 12. 4.1910	+ 2. 8.1941
MAHOSENAHO EINARI HISKIAS stm	s 30. 9.1911	+ 1. 1.1940
MAKKONEN HEIKKI korpr	s 27. 9.1911	+ 24.7.1941
MAKKONEN MATTI EINARI stm	s 18. 1.1912	+ 18.12.1939
MARIN ESKO HENRIKKI stm	s 27. 9.1924	+ 1.10.1944
MARJOMAA HEIMO HERMAN stm	s 14.12.1910	+ 21. 7.1941
MIKKONEN REETRIKKI stm	s 15. 3.1907	+17. 7.1941
MOISALA ARVI stm	s 12. 7.1918	+ 2. 8.1941
MYKKÄNEN JUHO HEIKKI stm	s 8. 5.1909	+ 8. 7.1944
MYKKÄNEN VILLE H E R M A N N I stm	s 1. 2.1911	+ 22. 9.1944
MYLLYLÄ YRJÖ OSKARI alik	s 23. 4.1917	+ 24. 7.1941
MÄLÄSKÄ ANTTI alik	s 26.11.1916	+ 24. 7.1941
NIIRANEN JOHAN V I L H E L M stm	s 20. 5.1912	+ 24. 7.1941

NIKKINEN JAAKKO E I N A R I stm	s 19. 5.1916	+ 24. 7.1941
NISSINEN EINO I I S A K K I stm	s 3. 3.1916	+ 1. 2.1940
NISSINEN JUHO HENRIKKI stm	s 25. 6.1909	+ 21. 7.1941
NISSINEN KALLE ENSIO jääk	s 20. 2.1920	+ 14. 7.1941
NISSINEN VÄINÖ VILHELM korpr	s 22. 9.1912	+ 14. 9.1940 (12.3.1940)
OJANTAKANEN HENRIK VILHELM stm	s 6. 1.1903	+ 24.7.1941
OJAPELTO VEETI STEFANUS alik	s 3. 3.1913	+ 24.7.1941
OJAPELTO VILHO H E N R I K stm	s 4. 4.1914	+ 25.7.1941
OJAPELTO VÄINÖ IISAKKI stm	s 27.9.1916	+ 4. 2.1940
PARTANEN EDVIN JOHANNES alik	s 11. 9.1917	+ 28. 1.1943
PELLIKKA EINO FREDRIK stm	s 12. 7.1920	+ 23. 8.1941
PELLIKKA FRANS IIVARI stm	s 25.12.1911	+ 17. 1.1940
PELLIKKA TAPANI P A A V A L I stm	s 26.12.1918	+ 28. 6.1944
PELLIKKA UUNO IISAKKI stm	s 12. 2.1922	+ 30. 5.1942
PELLIKKA VEIKKO JOHANNES stm	s 13. 6.1924	+ 5.10.1944
PELTOMAA TUURE JALMARI stm	s 27. 4.1915	+ 6. 8.1944
PESONEN AHTI EINARI stm	s 19.11.1921	+ 23. 6.1944
PIPONNIEMI UUNO VALTTER stm	s 13. 8.1916	+ 31. 7.1944
RAJALA KAARLO korpr	s 29. 1.1913	+ 2. 8.1941
RASI MATTI A I M O stm	s 28. 9.1917	+ 24. 2.1940
RUUSKANEN VEIKKO korpr	s 18. 3.1912	+ 3. 8.1942
SAARANEN SAMULI HEIKKI stm	s 11. 9.1897	+ 10. 3.1940
SAARANEN VILLE stm	s 10. 3.1902	+ 24. 7.1941
SAARI ERKKI stm	s 30. 3.1908	+ 2. 8.1941
SKANTS ONNI V I L H E L M stm	s 17. 2.1905	+ 21. 7.1941
TURPEINEN REINO JAAKKO stm	s 23.11.1910	+ 24. 7.1941
TURUNEN AHTI HENRIKKI korpr	s 15. 8.1919	+ 8. 9.1941
TURUNEN TAUNO stm	s 9. 4.1919	+ 11. 3.1940
TURUNEN VEETI stm	s 12.11.1911	+ 25. 8.1941
VAHTERA EDVIN KALERVO stm	s 9.10.1915	+ 2. 3.1940
VARTIAINEN VERNERI ELIEL korpr	s 14.8.1907	+ 18.12.1939
VÄYRYNEN ANTTI ONNI korpr	s 17. 5.1920	+ 30. 6.1944

Pyhännän sankarivainajien luettelossa (asuinkunnan mukaan; internet) on myös

RETSU JOHANNES stm (Salmista muuttanut)	s 7.6.1908	+ 11.7.1941
---	------------	-------------

Kaatui kiteellä, haudattu Salmin sankarihautaan.

Pyhännän sankarivainajien luettelossa (kotikunnan mukaan; internet) on myös

JUNTUNEN VÄINÖ JOHANNES korpr	s 1.7.1907	+ 4.7.1944
-------------------------------	------------	------------

Muutti Ristijärveltä, kaatui Juustilassa, haudattu Ristijärven sankarihautaan

Pyhännän seurakunnan ja kirjan toimittajan tervehdys

Pyhännän kirkkoherra
Sulo Kautto
Pyhäntä 21.11.2001/ 24.7.2002

Antti Kesti

Pyhännän sotainvalidit, rintamaveteraanit, entiset lotat ym. veteraaninaiset ja työme ystävät! Onnittelen seurakuntamme puolesta teitä kaikkia arvokirjamme valmistumisesta. Pitäjäneuvos yliv Antti Järvelä (+ 8.5.1983) antoi minulle henkisen ja hengellisen testamentin veteraanityöhön Pyhännällä. Ollessani sittemmin Siikajokilatvan reserviupseerikerhon puheenjohtaja lupasin pyydettyinä veteraanimatrikkelin projektivetäjäksi ja toimittajaksi. Pyhännän veteraanien matrikkeli-toimikunta koottiin syksyllä ja sen ensikokous oli 1.12.1994. Alkuvuosina toimikunta piti pitkiä työkokouksia, myöhemmin pieni työryhmä palavereita, kun kaikki eivät enää jaksaneet puurtaa. Toimikunnan jäsenet Aukusti Puurunen (+ 15.3.1997) ja Eino Lehtola (+ 11.8.2000) saivat iäisyyskutsun ja samoin jatkovaiheen työryhmässämme Erkki Haataja (+ 4.8.2000). Olen tehnyt tutkimusta sivutoimiluvalla seurakunnan arkistossa, Helsingin yliopiston kirjastossa, kansallisarkistossa ja sota-arkistossa, Oulun kirjastoissa, haastattelu- ym. keruumatkoilla ja kotona tietokoneeni ääressä. Posti on liikkunut ja puhelin ollut paljon käytössä. Työnmääritykseni laajuus ja toimintani osittainen epäsystemaattisuus "o.v.o." hidastivat veteraanikirjan ja -matrikkelin valmistumista. Työelimen epätasaisuutta tekivät sen monien jäsenten vanhuudenvaivatkin, mutta henkemme on ollut hyvä.

Kiitän työni moraalista tuesta ja neuvoista Rintamaveteraaniliiton puheenjohtajaa, kunnallisneuvos Onni Toljamoja ja kaupunkineuvos Yrjö Reinilää, jonka kanssa olen saanut pitkään olla yhteistyössä myös

Vapaussoturien Huoltosäätiön (VHS) Raahen piirin Pyhännän yhdysmiehenä sekä Vapaussodan ja Itsenäisyyden Raahen alueen Perinneyhdistyksessä. Olen saanut tukea ja apua seurakunnan pitkäaikaisimmalta työtoveriltani, talouspäällikkö Marja Keskiseltä, vaimoltani Raijalta ja perheeltäni. Kiitän kaikkea tästä.

Usea laajan toimikuntamme jäsen antoi suurta apua, mistä kiitän teitä yhteisesti, kuten myös jatkovaiheemme työryhmää. Kiitos erityisesti Pyhännän rintamaveteraanit ry:n veteraani-ikäluokan puheenjohtajille, herastuomari Veikko Kiiskiselle, joka on toiminut rintamaveteraanityössä myös Kainuun piirin hengellisen jaoston yhdysmiehenä, ja hänen edeltäjälleen, Pyhännän Rintamaveteraanien ja Sotainvalidien pitkäaikaisimmalle puheenjohtajalle, Herrassa edesmenneelle Eino Lehtolalle, rajav.mest. evp Urho Kamuselle (kunnan edust. toimikunnassamme) sekä jatkovaiheen avustajalleni Timo Ylöselle, joka veteraanijärjestöjemme uusimpana pj:na on ollut myös tekstien arvioinnissa aisaparinani. Eino Lehtola oli monesti vaimonsa Lainan kanssa auttamassa projektiamme. Erityiskiitos toimikunnassa myös Pyhännän entisten lottien puheenjohtaja Naimi Korsulaiselle, projektimme Oulun "etäjäselle" kelloseppä Matti Pennaselle ja lottatutkimuksesta toimikuntamme varapuheenjohtajalle, talousneuvos U.K. Ylä-Jussilalle, joka on ollut mukana Sotaveteraaniliitosta, sekä niille, joilta saimme tervehdyksen tai artikkelin veteraanikirjaamme. Pääosa artikkeleista julkaistaan Pyhännän veteraanikirjan kertovassa I osassa, loput II osassa systemaattisen matrikkelin yhteydessä, johon tulee myös lyhenneluettelo. Muistelijoissa on toimikuntamme jäseniäkin. Osa kertojista on nukkunut pois projektin jatkuttua

vuosia. Pyydämme lukijakunnalta anteeksiantavaa mieltä, jos huomionne kiinnittyy haastatteluiden muistivirheisiin. Niitä on karsittu asiakirjojen ja historian avulla, mutta kaikkia kömmähdyksiä ei projektin puitteissa voitu huomata. Muisti tekee kepposia, valikoituu psykologisten lainalaisuuksien mukaan ja sävyttyy hieman legendaariseksi, vaikka kertoja pinnistää muistiaan vilpittömin mielin 5-6 vuosikymmenen taa ja osittain kauemminkin. Artikkeleissa on myös toistoa; usea kertoja puhuu osittain samoista aiheista. Se ei haittaa, koska on kyseessä pyhääntästen veteraanikirja ja -matrikkeli, ja kun lopulta pyhäntäsetkin pääsevät kootusti avaamaan sota-ajan tuntojaan.

Suurkiitos sota-arkiston virkailijoille ja Oulaisten sotilastoimiston henkilökunnalle, ye-evl Erkki Reinikaiselle, pyhäntäselle sotahistorian tutkijalle Lauri Haatajalle, monillekymmenille haastatelluille, pyhäntäselle ja muualla asuville, joita kuullessa asiat etenivät. Samoin vapaaehtoisuuttajille, jotka toitte materiaalia ja kannustitte työssä. Materiaalit palautetaan ajallaan. Olen kiitollinen jo viimeiseen iltahuutoon kutsutulle emerituspiispa Hannes Leinoselle, ordinoijalleni, jonka kertomuksista Pyhännän pappilassa III/ JR 11:n asevelijuhlien aikana elokuussa 1978 ja jonka muisteluskirjoista myöhemmin sain lisävaloa Uhtuan suunnan hyökkäysvaiheen osalta komppania Simeliuksen kohtaloista. Tämä "pyhäntästen" nimikkokomppania muuttui 8.K:sta 10.K:ksi ja nimeytyi niinikään Patokosken komppaniaksi. Jo jatkosodan alussa komppaniassa toimineista joukkueenjohtajista olen saanut kokea hyvää yhteistyötä kapt Mauno Hurnastilta Lammilta. Kirkollisten esimiesteni tuki on ollut hyvä, samoin pappiskollegani, Kestilän kirk-

koherra Tapio Leinosen, joka antoi käytännön neuvoja.

Pyhännän pikkupitäjän osuus maamme kohtaloissa on ollut pieni. Pyhantänen Antti Kesti (s. 1892) oli avainhenkilö pyhantäläisten maanpuolustajien joukossa (oheinen kuva), taisteli Saksan jääkäreissä, oli 1918 vapaussodassa pyhantäsenä au:na, osallistui sen jälkeen Viron vapaussotaan ja yleni luutnantiksi muualla. Muutamia kymmeniä pyhantäsiä oli vapaussodan ja kansalaissodan valkoisina sotureina ja vartiomiehinä, muuan harva vapaaehtoinen heimosodissakin, kuten Heikki Ollanketo Aunuksen retken Tuuloksen rintamalla 1919 ja Ahokylän suutari Matti Kinnunen Itä-Karjalassa Vienan retkellä 1921-22. Pieni osa Pyhännän miehistä oli vapaussodassa pohjoisen ja koillisen rintamalla. Heitä oli myös Oulussa, muutama Pohjois-Savon kahakoissa ja Kannaksen suunnalla sekä useita lounaassa Satakunnan ja Hämeen taisteluissa Tampereen suunnalla. Nuorin vapaussoturimme oli kirkkoherra Virkkusen 15-vuotias poika Paavo, joka haavoittui Moushijärven taistelussa. Vapaussodassa Pyhännän sankarivainaja oli 4. Heistä 3 tavastkenkäsia (Turusen veljekset Antti ja Heikki sekä Antti Niilekselä) ja 1 kirkolta (Vilho Kyllönen). Pyhännän suojeluskunta perustettiin 3.2.1918. Ensin paikallispäälliköksi valittiin opettaja E.A. Vannekoski, mutta paikallispäällikkö vaihtui pian ja usein myöhemminkin. Tavastkenkänen Teodor Kiiskinen eli "Teukko" oli kauimmin sk:n paikallispäällikkönä. Opettaja Rauha Järvelä e Kavander ja Naimi Kaipainen, myöhempi Korsulainen olivat lottien puheenjohtajat. Pyhännän suojeluskunta ja Lotta Svärd Pyhantä olivat pienen syrjäseudun yhteisöjä, eivät loistaneet suurten lail-

la, mutta tekivät arvokasta kasvatustyötä isänmaan ja maanpuolustushengen hyväksi. U.K. Ylä-Jussilan ja Taito Seilan luetteloiden mukaan lottia oli pitäjässä noin 170-185 eri ikäluokista vuosien varrelta.

Toisessa maailmansodassa pyhantäset vuosina 1897-1926 syntyneet osallistuivat reserviläisinä taisteluihin isänmaan puolesta samassa suhteessa kuin muutkin Siikajokilatvan pitäjät ja suunnilleen samoilla sotapoluilla. Talvisodassa enin osa pyhantäsisistä oli Kuhmon suunnalla Prikaati Vuokon joukoissa, erityisesti II/ JR 25:ssä ja sen 6.K:ssa sekä jatko- ja Lapin sodassa 3.D:aan kuuluneen JR 11:n III pataljoonan (III/ JR 11) 8.K:ssa (hyökkäysvaihe; 8.K:n sotapäiväkirjaa ei ole löytynyt) ja 10.K:ssa (sama yksikkö uudella numeroinnilla; asemasota ja myöhemmät vaiheet). Kun ikäluokat vanhenivat, ne saivat siirron jo Uhtuan suunnalla "Röhön porukkaan" JR 32:een. Jatkosodan myöhemmässä vaiheessa pyhantäsiä oli muissakin yhtymissä, joukko-osastoissa ja yksiköissä. Pyhännän rintamamiehet olivat aliupseereita tai sotamiehiä lähinnä jv-joukoissa, osittain myös erityisaselajeissa. Niissä Pyhännällä syntyneissä aseveljissä, jotka taistelivat muualle muuttaneina, oli myös upseereita ja kaatuneitakin. Myös pyhantäsiä rintamalottia tai muita rintamanaisia oli muutamia.

Internetin mukaan Pyhännän uhri II maailmansodassa oli 98 kaatunutta. Pyhantäset ovat katsoneet luvun olevan 99 tai 100. Talvisodassa kaatui sankarivainajina 19 pyhantästä, jos mukaan luetaan - kuten virallisissa julkaisuissa ja sankarilaatoissa on jo ennen tehty - myös ahokyläläinen Väinö Nissinen. Hän tosin oli kaatuessaan jo kirjoilla sittemmin menetettävässä Petsamossa. Jatkosodan ja Lapin sodan sankarivainajiamme oli 80 tai 81, sillä

ristijärveläinen js:n sankarivainaja Väinö Johannes Juntunen oli kaatueksaan kirjoilla Pyhännällä. Kaatuneitamme on siis 1900-luvulta 4+19+80 (81) = 103 (104). Vuoden 1939 alun läsnäolevaan väestöön nähden pieni Pyhantä joutui uhraamaan II maailmansodan suhteellisesti suurimman uhrin kaikista maamme kunnista, 5 % väestöpohjastaan (eräitten laskujen mukaan 5,2 %). Tästä on ollut alustavasti puhe jo aiemmin mm. yliv Antti Järvelän, yliv Veikko Hukkasen, kvääp Viljo Rajalan, ylik Mikko Ahonpään (Rapakkolan Mikko), ylik Väinö Myllylän, ylik Matti Pennasen ja ylik Väinö Pääkön ym. veteraanien kanssa. Myöhemmin olen nähnyt valtakunnalliset vertailutaulukot. Mitä ankarin menetyk kaatuneina painottui jatkosodan hyökkäyksiin 1941 ja varsinkin Tavastkengän miehiin. Ojapellon perheestä kaatui 3 miestä ja monesta pyhantäsestä perheestä 2, useasta myös 1 mies, aviopuoliso ja lasten isä tai nuorukainen. Vapaussoturi Juho Hyvösellä riitti monesti sankarihautojen kaivua. Anna Kaisa Hyvönen e Piiponniemi e Konola (Suksikankaan Katri) menetti kahdesti puolisonsa sodissa. Vaikka Pyhännän uhri on absoluuttisesti pieni verrattuna useiden suurpitäjien tai kaupunkien suuriin sankarivainajaluetteloihin, se on suhteellisesti suuri, em. mielessä suurinkin. Se uhri on Pyhantä Pro Patria.

Kiitämme yksityisiä, yrityksiä ja yhteisöjä, jotka ovat avustaneet toimikuntaa sekä veteraanikirjan painattamista. Projektimme loppuvaiheilta kiitoksemme Pyhantä Pro Patria 2002 -seinäkalenteriin liittyvästä sponsoroinnista ja yhteistyöstä Pyhännän Lions Clubin veljille Jouko Rissaselle, Veli Varvikolle, Timo Ylöselle ja muille, jotka antoivat suurta tukea kirjahankeeseen. Pyhännän veteraanikirjan ja

sihen liittyvän matrikelin kokoavana tutkijana ja toimittajana tekemäni yleisartikkeli sijoittuu teoksemme jatkoon matrikeliosaan sekä perustuu laajasti lähteisiin ja kirjallisuuteen. Sen tiedot tukevat veteraaniteoksen artikkelien dokumentaatiota. Yleisartikkelini johdantoon kokosin myös kaukohistorian pääyhteyksiä myöhempien aikojen ymmärtämiseksi. Lähihistorialla on syvempikin geneettinen historiapohja.

Kirjamme ei lietso sotakiikkaa. Teos on karu todistus siitä, että maailmansotien aikana jouduttiin ankaran pakon eteen. Kielenkäyttökin oli "kova kovaa vastaan". Täytyi välttämättä taistella lujasti "kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta". Sittemmin myös Venäjän arvovaltaisilta tahoilta on tunnustettu, ettei Suomi aloittanut talvisotaa. Mainilan laukaukset olivat Stalinin ja Molotovin sotaisan neuvostovallan oma provokaatio. Kun nyt EU-aikana on tapana vedota kansainväliseen oikeuteen, olisi korkea aika vapauttaa pieni Suomi sotasyllisyydestä. Eihän maamme jatkosodassakaan suostunut hyökkäämään Leningradia vastaan, vaan kävi militaristisen ja silloin vielä jonkin aikaa ylivoimaisen natsi-Saksan rinnalle joutuneena omaa erillissoitaansa jouduttuaan jälleen Neuvostoliiton mielivaltaisen hyökkäyksen ja pakkorauhan ehtojen alle, joiden johdosta lähes puoli miljoonaa karjalaisitamme oli menettänyt kotiseutunsa.

Emme lietso sotaa, mutta emme voi hyväksyä sitä, että suuret imperiumit ovat riistäneet, sortaneet, orjuuttaneet ja tuhonneetkin pieniä kansoja, olkoon kyse mistä aatteesta tahansa. Tärkein asia on "salus publica", ihmiskunnan yhteinen pelastus ja menestys. Miten kallis onkaan Jumalan sana ja Vapahtajamme Kristuksen pelastava armo kaikille kansoille sekä maailman

kansojen rauha ystävyys. Jospa nämäkin asiat kirkastuisivat ihmisille kaikkialla tässä koston ja tuhon maailmassa. Venäläisille, suomalaisille, saksalaisille ja muillekin, rodusta ja ihonväristä huolimatta. Olemme kutsutut saman taivaan Isän luomina hänen lapsikseen parannuksen, uskon ja kasteen kautta. Puolestamme on vuotanut Jeesuksen Kristuksen sovintoveri syntiemme sovituksena. Pappina tahdon pitää esillä tämän hengellisenkin puolen. Tosin epäuskon maailma säilyttää turmeltuneen luonteensa. Tarvitaan voimakkeita silloin, kun ulkoiset uhkat vaarantavat yleisen turvallisuuden.

Rukoilemme kaikkivaltiasta Jumalaa, että saisimme välttyä sodilta ja ettei pyhäntäläistenkään kohdalle tarvitsisi koskaan merkitä kirkonkirjaan, väestörekisterin kortistoon tai tietokoneiden kirkkoverkkoon ja maistraatin papereihin "mortui in bello" (sodassa kuolleita, kaatuneita), jotka kirkkohera Hj. Carlson kirjoitti kyynelin ja satakertaisesti II maailmansodan aikana seurakuntamme kirkonkirjoihin. Tämä rukous korostuu kirjoittaessani lisärivejä tähän johdantoon Uhtuan suunnan 24.7.1941 käydyn Korpjärven ankaran mottitaistelun 61-v. muistopäivänä. Pistojoen linjalla, kaatuneiden ihmisten lemun ja metsäpalosavun keskellä Korpjärven erämaassa, missä moni venäläinenkin heitti henkensä, kaatui samana päivänä Rainer Sime-liuksen komppaniasta 13 Pyhännän miestä ja haavoittui sama määrä pyhäntäisiä. Se oli sotasurmien ja suurten surujen torstai koko Pyhännälle.

Viime vuonna laatimaani seurakunnan tervehdykseen liitän Pyhännän edesmenneen veteraanin ja runoilijasuntion Samuel Lehtolan lyhennetyt kuvauksen sodanjälkeisistä vuosista, jolloin monilla sodat kärsineillä oli sisällinen kutsumusaika. Silloin "pu-

halsivat Herran Siionissa lämpöiset lounatuulet. ... Silloin olivat sodan arvet tuoreet ja epävarmuus tulevaisuudesta leijui väkevänä ihmiskunnan yllä. Ihmiset olivat jollain tapaa turvattomia ja kuin perustusta vailla. Sota oli opettanut näkemään ajallisten arvojen katoavaisuuden ... Kymmenet tuhannet nuoret miehet olivat antaneet henkensä isänmaalle ja sodan veriselle alttarille. Invaliidit etsivät revityin jäsenen uutta elintilaa sodan runteleman yhteiskunnan keskellä ... Tuhansilla oli puute turvasta ... Pyhännälläkin oli tuolloin havaittavissa elämän sanan nälkää ... ja parannuksen tekijöitäkin ilmeni." Kunpa tämä kristityn nöyrä mieli ja usko Jumalan Poikaan säilyisi keskuudessamme!

Jalkaväenkenraali Adolf Ehrnrooth soitti minulle 8.4.2000 Turun Kakkerrasta ja pyysi kertoa kiitoksensa pyhäntäisille veteraaneille hänelle lähetetyn 95-vuotistervehdyksen johdosta, johon sisältyi mm. Lauri Ahonpään Tyrjän rykmentin vaiheisiin liittyvä, tässä kirjassa nyt oleva artikkeli. Toteamme korkeaa komentajaa muokailen, että kotimaamme on vaalimisen ja puolustamisen arvoinen. Jumala siunatkoon isänmaatamme Suomea ja naapurikansojamme! Siunatkoon Hän sodissa paljon kärsinyttä kotiseutuamme ja seurakuntaamme Pyhäntää. Suokoon Korkein meille uskoa, toivoa ja rakkautta eläessämme vuosituhannen vaihtumisen vuosia ja tehdessämme matkaa tästä muuttuvasta, monien kärsimysten ja koetusten ajasta iäisyyteen. Säilyköön myös nuorten sukupolvemme sydämellä rakkaus Jumalan ja Vapahtajamme sanaan sekä kotiseutuihimme ja isänmaahamme. Olkoon turvanamme Jumalan valtakunnan evankeliumi ja sen ydinsanoma, syntien anteeksiantamuksen saarna Jeesuksen nimessä ja sovintoveressä!

Kunnanjohtajan tervehdys

Seppo Tissari
Pyhännän kunnanjohtaja
1977-97

Pasi Marjakangas
Pyhännän kunnanjohtaja
1998-2002

Veteraanimatrikkeli on kunnianosoitus sotiemme veteraaneille ja sotainvalideille, jotka enemmän tai vähemmän runneltuina palasivat rauhan työhön. Sankarivainajat ovat antaneet elämänsä uhriksi isänmaamme vapauden puolesta. Vapaudestamme on maksettu kallis hinta. Sodanaikainen lottatyökin on veteraanimatrikkelissa mainitsemisen arvoinen asia. Myös lotat ansaitsevat erityiskiitoksen isänmaamme kohtalonvuosina tekemästään palveluksesta.

Tammenlehvä-sukupolvet ansaitsevat kaikkien suomalaisten kunnioituksen ja varauksettoman kiitoksen kaikista maallamme tekemistään palveluksista. Sotakorvausten maksaminen, jälleenrakennustyö ja korkea elintaso ovat pitkälti sodankäyneitten sukupolvien aikaansaannosta. Isänmaamme säilyi itsenäisenä valtiona. Siinä mielessä Suomi osaltaan voitti sodan, saavuttaen tavoitteensa, pitäen itsenäisyytensä.

Tämä teos on pyhäntäläisten historiaa ja sotavuosien muisteluksia. Toivomme, että arvokas kirja saavuttaa mahdollisimman monen lukijan ja avartaa kansamme kohtalonvuosien historian tuntemusta Pyhännän osalta. Kiitämme kaikkia niitä henkilöitä ja tahoja, jotka ovat osallistuneet tämän kirjan tekemiseen.

Pyhännän rintamaveteraaneille, sotainvalideille ja lotille

Suomen 80-vuotisitsenäisyyspäivänä 6.12.1997

*Vuoskymmenet hiljalleen vierineet.
On muistojen kultainen vyö.
Sukupolvet aikanaan uurastaneet,
elonkaudessa vaiva ja työ.*

*Sotasankarit valansa vannoneet
Isänmaalle, mi kutsui heitä.
Jäi työt sekä kotiaskareet.
Kävi askeleet kohtalon teitä.*

*Kotirintama äitein ja lapsien
käsi aurassa leipäänsä syö.
Turva orpoin ja harmaahapsien
- siellä jossakin taistelu, työ.*

*Aseveljet kansaansa puolustaa.
Sotatantereet uhrinsa kantaa.
Kansa Suomen maatansa rakastaa,
veriuhrin sen puolesta antaa.*

*Sankarivainajat leponsa saaneet.
Uhri kallis puolesta Isänmaan!
Ovat aseensa iäksi vaienneet.
Aseveljet maahansa mullataan.*

*Aseveljet! Rivinne harvenee.
Kellot holviston kutsua soittaa.
Marssiaskelta jalkanne hapuilee.
Vuoro veljelle aikanaan koittaa.*

*Veteraanit! Nyt nostakaa päänne.
Isänmaa teille kunniaa antaa.
Vuoskymmenten kunniatyönne
vuosataisen muistonsa kantaa.*

Seppo Tissari

Pyhännän kunnan 90-vuotisjuhlapäivänä

Puhe sankarihaudoilla 29.8.1999

Olemme hiljentyneet kaukaisten muistojen äärelle. Noin 60 vuotta on kulunut talvisodan syttymisestä. Tuolloin syksyllä alkoi talvisota, jota seurasi pian myös vuosia kestävä sota osana toista maailmansotaa. Edessämme ovat hautarivistöt kertovat sodan julmuudesta, aikanaan omaisille, sukulaisille, kyläläisille ja kotiseudulle saapuneesta surusanomasta. Taistelu ei ollut turha. Kansa säilytti vapautensa, itsenäisyytensä. Maamme jäi miehittämättä. Esitän isänmaan ja kotiseutunsa puolustajille omistamani runon:

Itsenäisyyspäivänä 1998

*Sankarpaaden ääressä hiljenty
sotavanhus niin harmajapää.
Muistot rintaman hetkeksi verestyy:
sankarkuolema - matkan pää.*

*Veli, taistelit puolesta tämän maan
rintarinnan ja komppaniassa.
Oli vaarassa vapaus isäimme maan.
Täytit paikkasi rintamassa.*

*Sodan julmuutta kertoa kuka vois?
Pelot, kauhut rinnassa iti.
Josko luodit rauhan rajoille tois?
Vuos´ vuodelta taistella piti.*

*Aseveljet sankarihaudassa maan!
Teidän muistonne elävi yhä.
Sankartyönne puolesta Isänmaan
Suomen kansalle kallis on, pyhä.*

*Pyyhkii vanhus poskiltaan kyyneleet
sankarpaadella kaatuneitten.
Aseveljien muistot herkistäneet,
kuolon kentillä kalvenneitten.*

*Jälkipolvet, työt´ isien muistakaa!
Tämä maa oli kallis heille.
Sotavanhusta hellästi hoivatkaa!
On vuoro tullut nyt meille.*

*Tätä maata rauhassa rakentaa
Isänmaana ja kansana Suomen,
me saamme turvassa uurastaa.
Jospa olisi parempi huomen.*

Seppo Tissari

Pyhännän Rintamaveteraanit ry:n ja Sotainvalidien Veljesliiton Pyhännän po. ry:n puheenjohtajan tervehdys

S-marketpäällikkö
Timo Ylönen
Pyhännällä 10.10.2002

Hyvät kirjan lukijat ja sotiemme veteraanit.

Sotavuodet 1918 ja 1939-1945 olivat Suomen historian vaikeimpia aikoja, joiden vaikutukset ulottuivat, tavalla tai toisella, jokaiseen suomalaiseen perheeseen ja kotiin. Suomen itsenäisyyden ja koskemattomuuden säilymiseksi tehtiin valtavia henkilökohtaisia uhrauksia joka puolella maata. Ilman näitä vapaaehtoisia ja välttämättömydestäkin johtuneita uhreja Suomi ei olisi itsenäinen maa.

Pyhantäläisiä sotavuodet koettelivat erityisen raskaasti. Sodassa kaatuneiden pyhantäläisten taistelijoiden määrä nousi suhteellisesti Suomen suurimmaksi. Sankarivainajien hautaaminen kirkkojen pihamaille oli hinta siitä, että me jälkisukupolvet saamme nykyään elää vapaassa hyvinvointivaltiossa. Tästä kuuluu suurin kiitos sotiemme veteraaneille ja kotijoukoille, jotka olivat päättäneet rohkeasti ja lujasti säilyttää maamme itsenäisyyden. Haluan esittää III/ JR 11:n komentajana kaatuneen sankarivainajan ja isoisäni, kapt Valto Ylösen laatiman muistokirjoituksen, joka löytyi yllättäen erään kirjan kansisivuilta ja kuuluu seuraavasti:

Ole valmis isänmaan ja vapauden edestä antamaan kaikkesi. Rakasta isänmaatasi ja isiesi Jumalaa kaikesta sielustasi ja voimistasi. Vaali rakkaudella esi-isiesi ja taisteluvuosien muistoa ja kasvata rakkautta niihin, ei vain itseesi, myös ympäristöösi. Muistoksi tämä kirja vaimolleni ja pojilleni Suomen sodan vuosista.

Isä

Sodan julmuus, armottomuus ja kauheus on jättänyt arpia monien ihmisten mieliin. Sotavuosien kokemuksista on vaikea kertoa, mikä on hyvin ymmärrettävää ja inhimillistä. Teoksen toteuttaja Sulo Kautto on onneksi saanut kerätyksi arvokasta tietoa Pyhännän veteraanien taipaleesta

sodan vuosilta. Veteraanien kertomukset auttavat ymmärtämään senaikaisia asioita ja tapahtumia. Tätä paikkakunnan kulttuurihistoriallistakin tietoa tulee vaalia kunnioituksella sukupolvesta toiseen. Antoisia lukuhetkiä kaikille.

Itsenäisyyspäivän tervehdys Pyhännän kirkkoväelle

Koulutoimen- ja koulunjohtaja
kirkkovaltuutettu
Erkki Keskitalo
Myöhemmin veteraanien matr.
toimikunnan 1. vaiheen sihteeri
Pyhääntä, myöh. Kajaani

Sankarivainajien laattajuhlan päivänä 6.12.1982

Hyvät kirkkovieraat! -Tänään on kulunut 65 v. siitä, kun Suomi julistautui itsenäiseksi valtioksi. Itsenäisyyden aamuhämärissä käytiin veljessota, joka jätti haavoja suomalaisten mieliin. Nuo haavat olivat lähes arpeutuneet silloin, kun ulkopuolinen vaara uhkasi Suomen itsenäistä olemassaoloa talvi- ja jatkosodissa. Silloin suomalaiset katsoivat olevansa valmiit rajojemme puolustamiseen kaikki yhdessä, vanhat kaunat unohtaen.

Me muistamme heitä, jotka uhrasivat kaikkensa Suomen vapauden puolesta, kunnioitamme Teitä, kovia kokeneita rintamamihiä, jotka palasitte sodasta kuka enemmän kuka vähemmän raihnaissina rauhanai-kaista Suomea jälleen rakentamaan. Helppo osa ei ollut kotirintamallakaan työskentevil-lä, sillä he joutuivat suorittamaan ne tehtä-vät, jotka rintamalle lähtevän täytyi jättää. Huoli Teistä ja suunnaton suru kuolinviestin saapuessa oli vaikea kantaa. Me muistamme ja kunnioitamme kaikkia nöyrinä ja kiitollisi-na itsenäisestä Suomesta, emme sotaa ihan-noiden, emme Teitä sotasankareina palvoen, vaan kunnioitamme ihmisinä, jotka tekivät kaikkensa sen puolesta, mitä isänmaa niissä oloissa jokaiselta vaati.

Menneet sukupolvet ovat rakentaneet tämän maan sellaiseksi, kuin se nyt on. Kansamme on selviytynyt sodista, nälkä-voosista ja sorron ajoista. Kun tarkastelee kansamme koettelemuksia vuosisatojen saa-tossa, niin mieleemme täyttää varmuus, että kansamme selviää nykyisistä ja tulevistakin vaikeuksista. Psalmi 46 ”Jumala omi lin-

namme” on tämän kirkon sinettipsalmi. Martti Lutherin tästä psalmista runoilema virsi on ilmaissut sen turvan, johon suomalaiset ovat aina hädän hetkellä tarrautuneet saaden sen sanomasta vahvistusta hädässään. Se on ollut myös kiitoksen ilmaus

ahdingosta selviydyttyä.

Kirkkomme on vihitty ”Kristillisen veljeyden kirkoksi”. Yhdistäköön kristillinen veljeys meitä nyt alkavassa itsenäisyyspäivämme juhla jumalanpalveluksessa, ja Suomen kansaa sen kaikissa vaiheissa.

Pyhännän aseveljille, isänmaan puolustajille

Rajavartioston päällikkö
evp kenrln
Otto Ylirisku
Helsingissä 10.6. 1998

Tervehdykseen liitetty
kenraalin luvalla hänen
Pyhännällä käyttämiään
puheaineiksia.
+ 17.8.1999

Vastikään 6.12.1997 jo 80-vuotiaaksi päässyt itsenäinen Suomi on saanut yli puolen vuosisadan ajan elää ja kehittyä rauhan vallitessa. Sitä edeltäneinä vuosikymmeninä maamme joutui ankarastikin taistelemaan vapautensa ja itsenäisyytensä puolesta. Meidän, veteraanien, keski-ikä on sama kuin Suomen valtion ikä ja rivivahvuutemme on kiihtyvästi vähenemässä. Me sotien veteraanit, naiset ja miehet, olemme saaneet elää ja olla mukana suomalaisille ratkaisevan tärkeissä ja kiintoisissa tapahtumissa. Niistä ylitse muiden nousevat sodat 1930-luvun lopulta 1940-luvun puoliväliin asti.

Saksalaisten "salamasota" Puolaan ja sitä edeltäneet uusien alueiden haltuunotot Itävallassa ja Tsekkoslovakiassa antoivat aavistuksen tulevasta kehityksestä. Molotovin ja Ribbentropin Moskovassa 23.8.-39 allekirjoittama sopimus Euroopan vallanjäosta herätti rajusti Suomen. Salaisessa liitteessä maamme oli pantu Neuvostoliiton etupiiriin. Suomen kansa alkoi tuntea, että olemme jäämässä yksin mahdollisissa konflikteissa. Kun Paasikivi ja Tanner lähtivät kutsuttuina Moskovon neuvotteluun lokakuussa -39, Lutherin virsi "Jumala ompe linnamme" kaikui voimakkaana yli puolue- ja kansalaispiirien rajojen. Osuvasti on sanottu: "30.11.1939 oli yhden vihanpidon loppu, mutta toisen sodan alku." Vapaussodasta kansalaissodaksi muuttunut kansalaistemme jakautuminen kahtia suli 30.11.-39 yhdeksi lujaksi Suomen kansaksi. Tämä yksimielisyys oli raudankova perusta äkkiä syntyneelle peräänantamattomalle puolustustaistelullemme.

Takavuosina pohdittiin laajasti, miten oli mahdollista, että pieni kansa, joka lapsellisesti uskoi rauhaan ja kansainväliseen oikeudenmukaisuuteen, tappeli kuin pesästään herätetty karhu ja luuli voittavansa ylivoimaisen hyökkääjän? Aikanaan suosittu oli ns. Sven Tuuva -selitys. Suomalaiset joutuivat sotaan tyhmyyttään, he taistelivat urhoollisesti ymmärtämättä taistelun toivottomuutta. Tätä mieltä oltiin aikansa Suomessakin.

Toisin on kuitenkin käynyt. Sven Tuuva -tyyli on aikaa myöten osoitettu viisaaksi. Talvisota pelasti Suomen. Suostuminen Stalinin vaatimuksiin olisi suurella todennäköisyydellä vienyt maamme Baltian maiden ja eräiden Keski-Euroopan valtioiden tapaan täysin alistettuun asemaan, jopa suurvaltojen välisen sodan taistelualueeksi ja pahasti tuhotuksikin. Talvisodan Suomi herätti maailmalla suurta myötätuntoa ja huomiota kovien taistelujensa takia ja niiden ansiosta. Olivat-han puolustusvoimamme yksin suurarmeijan hyökätessä kimppuumme. Pyhännältä 19 miestä sai sankarikuoleman talvisodan taisteluissa, monet heistä Kuhmon suunnalla. Hekin olivat pettämätön rengas Talvisodan Ihmeessä, josta kiitos Teille, elossa olevat talvisodan aseveljet, kuten jo edesmenneillekin.

Kesti vain runsaan vuoden rauhan tulosta, kun suursodan laajeneminen saavutti maamme kesällä 1941. Suomi turvautui hengenhädässä Saksaan, kun Neuvostoliitto kuvitteli kansamme olevan jo polvillaan ja kun Baltian maiden - Viron, Latvian ja Liettuan - kohtalo pelotti meitä. Saksalaisten mielestä sodan piti ratketa nopeasti, mutta niin ei käynyt. Vastoin odotuksia se kestitkin vielä lisää kolme kesää ja kolme talvea sekä vaati lisäsotana loppuselivitykset Lapissa. Jatkosodan alus-

sa hyökkäävä armeijamme oli koulutukseltaan ja taisteluvälineiltään hyvässä iskukunnossa. Menestystä saatiin, joskin tappiot olivat suuret. Mutta sodan pitkittyessä taistelutahto alkoi saada lamaantumisen oireita. Kotirintaman kestävyys huolestutti. Koti-Suomessa työt olivat usein vanhusten, naisten ja lasten varassa. Hekin ylläpitivät töillään Suomen elin- ja taistelukelpoisuutta, täyttivät työ-, materiaali- ja tarvikeluovutusvelvoitteet vähin äänin. Niinpä sittenkin kunnialla selvitettiin. Asemamme yhteiskuntana ja valtiona säilytettiin. Erityismaininta ja kiitos on osoitettava kotirintaman vastuunkantajille muistaen myös sankarivainajien aiheuttaman huolen ja murheen heidän keskuudessaan.

Me, mukana olleet, muistamme juhannuksen ajat -41. JR 11:ssä vietimme kaunista kesää Suomussalmen Betanian maastossa niillä seuduilla, missä AK:n komentajamme kenr Hj. Siilasvuo oli aiemmin talvisodassa saavuttanut sangen merkityksellisen voiton. Marssimme alkoi nyt 1.7.-41, aluksi sekavissa oloissa, kun tiet olivat vastoin tietoja olemattoman kehnot. Pian kuitenkin III/ JR 11, johon pataljoonaan tämän seudun miesten pääosa kuului, joutui mukaan taisteluun. Muistan hyvin, kun välitin III P:n komentajalle kapt Valto Ylöselle käskyn koukata vaikean maaston kautta Vuonnisiin. Päivä oli kuuma, metsäkin paikoin paloi. Koukkaus ja koko Uhtuan suunnan sotaretki oli kova koetus Kestilän, Kärämäen, Piippolan ja Pyhännän miehille.

Vuonnisjoen sillanpääasemassa kysyttiin jo sisua ja kestävyyttä venäläisen vastahyökkäysten torjumiseksi. Pataljoona selvisi siitä hyvin. Kohta päästiin Pistojoelle. Siellä miinoitukset alkoivat olla aina vaarana. Pyrkimys pysyä hengissä ja yleistynyt käsitys

siitä, että ehditään kotiin viljankorjuuseen, olivat hallitsevia ajatuksia. Tällöin isänmaasta ei puhuttu eikä kärsitty edes kuulla puhuttavan. Mielen täyttivät taisteluissa selviytyminen ja kovien olosuhteiden voittaminen. Oli helle, metsäpalot, väsymys ja jano, erityisesti katkaistaessa tietä ankarassa taistelussa Korpijärven rannalla 24.7.1941 ja sen jälkeen pyrittäessä Pinkojoelle, missä myös kapt Ylönen kaatui. Korpijärven taistelu, jonka mottitilanteessa kaatui myös 13 Pyhännän miestä, oli ehdoton edellytys sille, ettei etelämpää Kuittijärven yli hyökännyt Osasto Vuokko, pääosanaan JR 32, tullut lyödyksi takaisin järven taa.

Näinä heinäkuun -41 loppupuolen päivinä kova tykistö- ja heitintuli metsäpalojen paljaksi polttamissa kivi-koissa aiheutti ankarissa taisteluissa jatkuvia, suurehkoja tappioita myös Pyhännän miehille. Ne olivat meille, monenkin pitäjän sotapojille, kovia päiviä. Mutta eteneminen jatkui. Kohta oltiin Hevosenkengässä, missä kaatui mm. jo toinen pataljoonankomentaja kapt Yrjö Uimonen. Elokuun lopulla -41 menttiin Kiestingin vaikeisiin taisteluihin, joita oli etenkin rautatien suunnassa Kangasvaarassa. Syksyllä III/ JR 11 palasi Uhtuansuunnalleen ja alkoi tehdä puolustusasemia Kis-Kisjärven pohjoispuolelle ja uudelleen Hevosenkengään. Päästiin myös puhdetöiden, urheilun ja viihteen harrastamiseen.

Talvella -42 oli kotiutettu vanhimmat ikäluokat. Osa vanhoista siirrettiin Röhöön JR 32:een, "koukkupolvisten" porukkaan. Kesällä -42 komppanioita sekoitettiin vaihtamalla niiden numerointia. Kussakin yksikössä alkoi olla monen pitäjän poikia, joita oli tullut jo talvella ja tuli edelleen vähitellen täydennysmiehinä. Tämä kesä vei miehet

uusiin oloihin ja kenttävartiotehtäviin, lähelle niitä maita, missä nyttemmin rauhan aikana monet tuhannet suomalaiset ovat rakentaneet Neuvostoliitolle kaupunkia meille niin tähdellisillä Kostamuksen suurtyömailla. III P palasi jatkamaan asemasotaa Uhtuan päätien suuntaan Makkara-, Etu-, Kivi- ja Turistikukkulalle. Uhtuan suunnan tilanteet tunsin hyvin, koska olin pataljoonamme adjutanttina näköalapaikalla. Joskus jouduin johtamaan tykistön tultakin.

III/ JR 11 lähti keväthangilla -44 hiihtäen kohti Kiestinkiä ja Kuusamon Vanttajaa saksalaisten reserviksi. Öinen hiihtely kuutamossa jäi mieleen jopa mieluisena elämyksenä. Kesäkuun lähestyessä tilanne kiristyi Karjalan kannaksella. Meidät pantiin marssille pohjoiseen. Joutsijärvellä nousimme junaan Marsalkan syntymäpäivän jälkeen. Alkoi kiirekyty kohti Viipuria ja Kannasta. Pieksämäellä jouduimme odottamaan, kun sabotöörit olivat katkaisseet rautatien!

Perillä kuului jo jatkuva tykistön ja lentopommitusten aiheuttama vihollisen suurhyökkäyksen jymy. III P ennätti etulinjaan Ahijärven-Kivennavan alueelle. Kapteeniaikanani jouduin vihdoin uuteen tehtävään, komppanianpäälliköksi 9/ III/ JR 11:een, jossa oli monia Pyhännänkin miehiä. K:n 2. joukkueessa olivat taistelijaparina mm. haapavetinen Mannerheim-ristin ritari Taavi Törmälehto ja kestiläläinen kp mies Pauli Lotvonen, myöhemmin Pyhännän veteraaneissa minullekin läheinen rintamakaveri. Pidämme yhteyttä, kun rintamamuistot yhdistävät. Törmälehdon ja Lotvosen sekä heidän korsukavereittensa korsutaistelusta jo Uhtuan suunnan Saaristen kukkulalla 17.-18.10.-43 on kertomus Kestilän matrikelissa. Varsin sekavissa oloissa taistellen tehtiin nyt Kivennavalla vas-

tarintaa voimakkaan tykistön tukemille, erittäin vahvojen panssarivoimien saattamille Neuvostoliiton kaartindivisioonille. Vuoroin vetäydyttiin kuolemanväsyneinä uusiin aseisiin maataistelukoneiden alati seuraamina ja ahdistamina. Törmälehto ja Lotvonen olivat lähelläni, kun haavoituin Noskuan kukkulalla korsunedustalla kovassa keskityksessä juhannuksen jälkeen 26.6.-44. Lopulta kuitenkin venäläisten raju hyökkäys pysäytettiin lähes niillä linjoilla, mihin talvisota oli päättynyt.

Venäläisten viimeinen ryntäys Suomen valtaamiseksi oli torjuttu veren tahrimissa taistelumaastoissa voimamme äärimmilleen ponnistaen. Meille annetut tehtävät oli täytetty, jos kohta raskain tappiopin. Tästä minä henkilökohtaisesti pyydän lausua kiitokset Teille, sotiemme tämänkin seudun veteraaneille, aseveljilleni. Viimeisenä sotakesänä puna-armeijan neljäs strateginen isku kyettiin torjumaan ankarissa taisteluissa. Niiden ansiosta Moskova esitti välirauhansopimusta, vaatimatta enää ehdotonta antautumista. Alueiltaan pienennetty Suomi jäi itsenäiseksi valtioksi, kuitenkin eräissä asioissa tarkoin rajatuin oikeuksin ja velvollisuuksin. Ottaen huomioon eräiden muiden sodassa olleiden pienvaltioiden kohtalot nykypäivän näkökulmasta, Suomi ei kuulu toisen maailmansodan häviäjiin. "Me emme turhaan taistelleet."

Kestimme kunnialla raskaan Lapin sodan ja kotiuttaminen sujui häiriöttä. Kiitokseni kuuluu myös Teille monille, joiden osaksi tuli vielä Tornion syksyinen valtaaminen ja sen jälkeen vaikea taivallus poltetussa, rikkiräjätetyssä ja miinoitetussa Lapissa. Sieltä kotiutuessanne jouduitte uusimaan saman vaivalloisen, nyt enää vain miinojen vainoaman matkan, joka kuitenkin oli samalla mieluisa paluumarssi. So-

tamme oli päättynyt. Oli tilin aika. Jatkosodassa ja Lapin sodassa oli kaatunut 80 Pyhännän miestä. Se on suhteellisesti kaksinkertainen määrä siitä, miten paljon tuli pitäjittäin kaatuneita keskimäärin. He ja muut toisen maailmansodan lähes 100 000 henkensä antanutta koko maassa, olivat kuolemallaan lunastaneet Suomelle oikeuden jatkaa elämää vapaana ja itsenäisenä valtiona. Me teemme kaatuneillemme kunniaa niin kauan kuin elää saamme! Kiitämme myös niitä avio- puolisoita, jotka ovat vuosikymmenet kärsivällisesti ja rakastaen hoitaneet meistä vaikeavammaisimpiakin, joista ihan kaikki eivät ole edes sotainvalidien listoilla.

Sotien jälkeen elettiin muutamia "vaaran" vuosia. Monet pitivät maata puolustaneita veteraaneja kuin rikollisina. Jälleenrakentamisen aikoina myös asutettiin sadattuhannet evakot ja maksettiin suuret sotakorvaukset. Vaikeaa oli sekin, että kunnioitetut sota-ajan maanisät tuomittiin kiven sisään vastoin suomalaista oikeudentuntoa. Toivon, että Suomessa peräsin-tä pitävät sukupolvet aina kunnioittaisivat esi-isien uhrauksia ja että tämä kunnioitus säilyisi. Olemme suomalaisia ja itsenäisyytemme on kalliisti lunastettu. Toivotamme isänmaalle pitkää ja tuloksellista, itsenäistä tulevaisuutta, jossa uudet sukupolvet säilyttävät sekä rauhantahtonsa että puolustusvalmiutensa.

Sota, mihin meidät orjuuden uhalla pakotettiin, ja mistä lopulta omin voimin selvisimme, on antanut maallemme perusteet nykyiseen vakiintuneeseen, hyvään ja vakaaseen valtiolliseen asemaamme ja hyvinvointiimme, joka on osanamme edelleen vakavista lamavaihteluista huolimatta. Uskomme Suomen säilyvän, vaikka historian kuva on runsaasti muuttunut. Olemme

Otto Ylirisku toimi luutnanttina JR 11:n komentajan "Ukko-Malmin" adjutantina, sittemmin III/ JR 11:ssä pataljoonan komentajan adjutantina. Kapteeniaikanaan myöhemmin hän palveli 9/ III/ JR 11:n kpäällikkönä. Hänen komennossaan oli Pyhännänkin miehiä sota-aikana ja rauhan vuosina ollessaan Rajavartioston päällikkö hän oli myös pyhätäsän rajavartiomestari Urho Kamusen esimies. Tässä kenrtn Ylirisku pitämässä juhlapuhetta 6.12.1982 Pyhännän srk-talossa sankarivainajien muistolaattojen paljastusjuhlassa, jonka 20-vuotismuisto liittyy tämän veteraanikirjan julkaisemiseen. Osa kirjamme artikkelista käsittelee samoja aiheita kuin ko. juhlapuhe. Airueina pyhätäläiset pojat Hannu Hjulberg oik. ja Kai Lotvonen vas. - Foto: Pertti Kasvi. Pyhännän seurakunnan kuva-arkisto.

kokeneet, että maataan puolustavan vapaan Suomen miehen ja sotilaan kantamus on sittenkin aina kevyempi kuin vieraan valtion vallassa olevan sotavangin kahleet ja taakka. Aseveljet! Tervehdyksenä Teille, niin kuumien kuin kylmienkin sotapäivien ajoilta, sopivat hyvin Yrjö Jylhän säkeet:

"Mitä vannottiin, se pidetty on,
yli päämme kun löi tulilaine,
ja rinnalla tuntomme tuomion
muu kunnia meille on arvoton,
katinkultaa kiitos ja maine."

Tervehdin uusiakin suomalaisia Yrjö Jylhän sanoin, valaen luottamusta siihen, että tarvittaessa maamme ja kansamme vapaus on historian kokemusten perusteella puolustamisen arvoinen:

"Sanansaattajat uudet vannotan
taas julistamaan yli maailman,

miten vielä on Suomessa miestä,
miten kilpaan ja vaaraan valmistuin
he kaatuvat ennen hymyssä suin
kuin kantavat orjan iestä."

Jälkipolville kertokoon viestiään myös Suomen Tasavallan Presidentin, "sotasyllisen" Risto Rytin sanoma vuodelta 1949: "Todella suuria ja arvokkaita asioita on maailmassa harvoin voitu toteuttaa ilman verta ja suuria kärsimyksiä. Suuren asian puolesta uhratulla verellä on historiassa osoitautunut olevan melkein maaginen vaikutus sen asian menestymiselle, jonka puolesta uhri on annettu. Mitä maailmassa lähivuosina ja vuosikymmeninä muuten tapahtuukin, näin on uskoni mukaan käyvä meidän asioissamme, ellemme pelkuruudella tai taitamattomuudella itse niitä pilaa."

Harras toivomuksemme on: "Herra maata varjelkoon."

Tervehdykseni Pyhännän veteraanikirjan lukijoille

Rintamaveteraaniliiton
puheenjohtaja, kunnallisneuvos
Onni Toljamo
Pulkkila

Kansallisen veteraanipäivän
tienoilla v. 2001

Arvostan suuresti sitä, että minulle on tarjottu tilaisuus esittää tervehdykseni tämän veteraanikirjan lukijoille. Arvostus johtuu monestakin syystä. Yhtenä syynä on se, että kunnioitan veteraanisisariaani ja veteraaniveljiäni ja isänmaalle kaikkensa uhranneita sankarivainajia. Heidän teoista ja nimistä tämä teos on tuleva kertomaan myös tuleville sukupolville. Arvostukseeni vaikuttaa merkittävästi myös se, että kysymys on Pyhännän veteraanikirjasta. Vuosikymmeniä toimialueeseeni kuulunut Pyhännän kuntaa ja sen asukkaita olen aina arvostanut.

Talvisodan kunniakkaat 105 päivää, jotka olivat vv. 1939-1940 yhteisiä Haapaveden, Kestilän, Kärsämäen, Piippolan, Pulkkilan ja Pyhännän reserviläisille II/ JR 25:n joukoissa Kuhmon suunnalla, ovat osoitus Suomen kansan rauhantahdosta ja yksimielisyydestä, kun vaarassa oli Suomen itsenäisyys. Myös jatkosodassa vv. 1941-1944 oli vaara, että Neuvostoliitto valloittaa Suomen. Lapin sodassa 1944-1945 suomalaisten tehtävänä oli Neuvostoliiton kanssa tehdyn välirauhan ennakoitujen mukaan karkottaa saksalaiset joukot Suomesta. Neuvostoliiton aikeiden torjuminen vaati suunnattomia ponnistuksia suomalaisilta rintamajoukoilta ja kotirintamaväeltä. Myös saksalaisten karkottaminen vaati uhriensa.

Suomi oli valmistautumaton talvisotaan ja sen vuoksi sen joukot olivat vähäiset ja varustus sekä aseistus lähes olemattomia. Pahimmillaan suomalainen sotilas sai varustukseensa vain kokardin ja sotilasvyön. Se oli ns. Kajanderin mallin mukainen varustus. Suomalaisten rintamajoukkojen vahvuus oli suu-

rimmillaan jatkosodassa 620 000 miestä ja heidän ohellaan 200 000 naista sota-toimialueen erilaisissa tehtävissä. Sodissa sankarikuoleman kohtasi 93 000 miestä ja 400 naista. Haavoittuneena palasi 57 000. Suomen armeijan heikko aseistus oli osasyynä näihin lohduttomiin lukuihin. Neuvostoliiton joukoista ja menetyksistä ei ole saatavissa varmoja lukuja. Vain se on varmaa, että sen joukot olivat moninkertaiset aina, lähes joka taistelussa, ja aseistus ylivoimainen suomalaisiin verrattuina ja että myöskin sen tappiot olivat moninkertaiset kaatuneina ja haavoittuneina.

V:n 2001 lopussa sotiemme veteraaneja on oleva jäljellä vähän alle 100 000 miestä ja n. 40 000 naista, yhteensä vähän alle 140 000. Heistä saavuttaa viimeisen iltahuudon vuosittain n. 12 500. V. 2020 meitä lasketaan olevan jäljellä 1993 naista ja 1652 miestä. Veteraanien perinnöstä kertominen on parhaillaan menossa veteraanien ja yhteistyötahojen toimesta. Esille ovat nousseet veteraanien perintö ja sen tallentaminen. Mikä se veteraanien perintö on?

Sotien jälkeen veteraanin perinnön tietoisuus oli monilta hukassa, eivätkä veteraanit itsekään siitä kertoneet. Nyt tilanne on toisin. Nyt tiedostetaan, myös nuorison keskuudessa, että maamme itsenäisyyden menetyksen ohella suomalaisia olisi kohdannut Baltian maiden kansojen karmea kohtalo, jos me olisimme alistuneet Hitlerin ja Stalinin laatimaan etupiirijakoon. Sotiemme veteraanien, niin naisten kuin miestenkin, tekoja ja aikaansaannoksia voidaan luonnehtia siten, että veteraanit ovat sodissa torjuneet vihollisen aikeet maamme valloittamiseksi ja saavuttaneet torjuntavoiton niin, että Suomi ei tullut miehitettyksi, vaan säilytti itsenäisyytensä. Sodan jälkeen veteraanisukupolvi maksoi epäoikeutetut sotakorvaukset, asutti siirtoväen, jäl-

leenrakensi maan ja nosti vielä lopuksi maamme hyvinvointivaltioiden joukkoon. Näistä teoista on rakentunut veteraanien perintö. Se on itsenäinen Suomi, se on maa, jossa on hyvä asua ja jota kannattaa edelleenkin puolustaa. Tätä perintöä ei saa hukata.

”Sotiemme veteraanien teot ovat oleellinen osa suomalaista arvoperustaa ja maanpuolustustahtoa. Veteraanien sanoma ei saa lakata kuulumasta, kun veteraanisukupolvi ei ole itse enää kertomassa teoistaan”. Tämä vetoisuus ja sen perusteet on todettavissa Kadettikunta r.y:n Veteraanien perintö Suomen nuorisolle -hankkeeseen kuuluvista CD-ROM -opetusohjelmasta ja videotelokuvasta ”Veteraanien perintö itsenäinen isänmaa.” Kadettikunta, joka on tehnyt mittavan isänmaallisen työn veteraanien perinnön tallentamisessa, jakaa opetusohjelman ilmaiseksi kaikille Suomen kouluille tulevana kesänä. Sen rakentamisessa ovat olleet osaltaan mukana veteraanijärjestöjen edustajat ja sitä syventävät veteraanien omat kertomukset. Toivottavasti Suomen nuoriso ottaa tämän sanoman vaaliakseen. Perinnön tallentaminen jatkuu samassa hankkeessa internetin kautta pitkälle tulevaisuuteen, toivottavasti ikuisesti.

Tästä perinnöstä kiitoksen ja kunnioituksen osoittaminen veteraaneille on viime vuosina korostunut. Nyt nämä vuodet ovat kulumassa loppuun, aivan viimeiset vuodet varsinkin siinä tapauksessa, että perinnöstä kiittäminen tahdotaan osoittaa vielä jäljellä oleville veteraaneille itselleen, eikä vain heidän muistolleen. Veteraanin perinnön rakentamiseen ovat osallistuneet myös tästä veteraanikirjasta löytyvät veteraanit, niin sodasta hengissä selvinneet kuin kunnian kentille jääneetkin. Heille tämä kirja on oleva kunnianosoitus heidän teoistaan isänmaamme ja kansamme hyväksi.

Menneisyyden muistaminen – tulevaisuuden voimavara

Hannu Niskanen
Kenttäpiispa

On hyvä muistaa menneisyyden kokemuksia. Ne auttavat meitä selviytymään oman aikamme haasteista. Sanotaan, että kansa ilman historiaa on kuin ihminen ilman muistia. Siksi on tärkeää tallentaa myös nopeasti harvenevan veteraanisukupolven muistot ja perintö.

Vaikeina aikoina kirkastuivat ne arvot, joihin kansan säilyminen perustuu. Niitä olivat muun muassa lähimmäisenrakkaus, palveleminen ja yhteisen edun asettaminen henkilökohtaisten pyyteiden edelle. Tämä perintö on erityisen vahvasti koettavissa maamme lukuisten sankarihautojen äärellä. Kaatuneet antoivat henkensä maamme itsenäisyyden, vapauden ja rauhan puolesta.

Sota-ajan raskaat menetykset

Vuosien 1939-45 sodissa menehtyi yli 90 000 suomalaista sotilasta. Varauduttaessa pahimpaan oli sotia edeltävinä vuosina suunniteltu myös kaatuneiden huoltoa. Lähtökohtana oli ollut kaatuneiden siunaaminen kenttähaudausmaihin, taistelualueiden läheisyyteen. Varsin pian talvisodan alettua käytännöksi kuitenkin muodostui kaatuneiden tuominen heidän kotiseuduilleen ja siunaaminen erityisiin sankarihautausmaihin. Tässä koko maailmassa ilmeisen ainutlaatuisessa tehtävässä sotilaspailla oli keskeinen rooli.

Kaatuneet onnistuttiinkin pääsääntöisesti saattamaan haudattaviksi kotiseurakuntiinsa. Suomen nykyisen alueen 622 sankarihautausmaahan on siunattu runsaat 85 000 vainajaa. Luovutetun alueen noin 50 hautausmaassa lepää vastaavasti lähes 7 000 sankari-

vainajaa. Kun sankarihautoihin osa on siunattu poissaolevina, arvioidaan tais-
telutilanteissa kentälle jääneen haa-
voittuneina, kaatuneina tai kadonnei-
na yhteensä yli 10 000 sotilasta.

Pyhätä antoi osaltaan poikkeuk-
sellisen raskaan uhrin isänmaamme
puolesta. Lähes sata kaatunutta mer-
kitsi peräti viittä prosenttia pitäjän sil-
loisesta väestöstä, koko maan keskiar-
von ollessa runsaat kaksi prosenttia.
Kadonneiksi sodan jäljiltä jäi kuusi
pyhäntäläistä: Reino Ahonpää, Reet-
rikki Huovinen, Mikael Järvelä, Jo-
hannes Leiviskä, Väinö Nissinen ja
Veeti Turunen.

Sotavainajien muiston vaaliminen

Sodan aiheuttaman kärsimyksen seu-
rauksena Suomen kodeissa on itketty
paljon. Vieläkään kaikki kyyneleet
eivät ole kuivuneet. Erityisen raskas on
monessa tapauksessa ollut sodissa ka-
donneiden omaisten osa. Eräät ovat
elättäneet vuosikymmeniä toiveita rak-
kaan ihmisen paluusta tai edes hänen
maallisten jäänteidensä saamisesta
kotiseudun multiin, aseveljien rinnal-
le. Kaatuneiden etsimistyölle ei sotien
jälkeisinä vuosina kuitenkaan ollut
edellytyksiä.

Tilanne muuttui ratkaisevasti 1990-
luvun alussa. Suomen ja Venäjän val-
tioiden kesken solmitun valtiosopi-
muksen perusteella on voitu harjoittaa
varsin laajaa kentälle jääneiden suo-
malaisien sotilaiden jäänteiden etsin-
tää luovutetulla alueella. Tähän sota-
vainajien muiston vaalimistyöhön on
kuulunut myös kenttähautausmaiden
kunnostusta ja muistomerkkien pystyt-
tämistä niin kenttähautausmaihin hau-
dattujen kuin sotavankileireillä me-
nehtyneiden kunniaksi.

Tämä sodassa kaatuneiden muiston

vaalimistyö aloitettiin opetusministe-
riön johdolla. Vuodesta 1998 alkaen
tehtävästä on vastannut Sotavainajien
muiston vaalimisyhdistys, jonka taus-
talla ovat valtiohallan ohella muun mu-
assa kaikki veteraanijärjestöt.

Kadonneiden etsintä

Vuosina 1992-2001, pääosin vapaaeh-
toisvoimin suoritetuissa etsinnöissä on
löydetty ja siirretty Suomeen haudatta-
viksi 815 sankarivainajan jäänteet.
Heistä on vuoden 2002 puoliväliin
mennessä tunnistettu 176. Tuntemat-
tomiksi jääneet on siunattu Lappeen-
rantaan, Joensuuhun, Kajaaniin ja
Helsinkiin. Suurin osa tunnistetuista
on saatettu heidän kotiseutujensa san-
karihautausmaihin.

Laajamittainen ja järjestelmällinen
etsintätyö on nyttemmin päättynyt.
Jatkuvasti tehdään kuitenkin uusia löy-
töjä. Jäänteet noudetaan Suomeen ja
vainajat pyritään ennen hautaan siu-
naamista tunnistamaan käytettävissä
olevin keinoin, mm. nykyaikaisella
DNA-tutkimuksella.

Kentälle jääneiden etsintöjä koh-
taan on ajoittain suunnattu myös kri-
tiikkiä. On katsottu, että vainajien
jäänteiden olisi annettava olla siellä,
minne ne vuosikymmeniä sitten ovat
jääneet. Valtaosa palautteesta on kui-
tenkin ollut myönteistä. Tämän ovat
kokeneet esimerkiksi ne sotilaspapit,
jotka ovat vieneet omaisille ilmoituk-
sen löydetystä ja tunnistetusta sankari-
vainajasta.

Kaiken kaikkiaan toimintaa on
pidettävä sivistysvaltion tehtäviin kuu-
luvana ja eräänlaisena jatkona sota-
ajan kaatuneiden huollolle. Arvostuk-
sesta kertoo osaltaan mm. kirkon vuo-
den 2001 kulttuuripalkinnon myöntä-
minen Sotavainajien muiston vaalimis-
yhdistykselle.

Jumalan muistissa

Kaikkia kadonneita ei enää voida löy-
tää. Heidän leposijansa ovat meiltä
salassa, mutta kuitenkin ne ovat
Kaikkivaltiaan tiedossa. Poismenneet
säilyvät Jumalan muistissa silloinkin,
kun ”miespolvet vaipuvat unholaan”.
Raamatun mukaan ”Kristus kuoli ja
heräsi elämään, että hän olisi niin
kuolleiden kuin elävienkin Herra”
(Room. 14:9). Tähän luottaen saamme
muistaa niin kadonneita kuin sankari-
hautausmaissa lepäviä rakkaitamme
ja kaikkia niitä, jotka ovat siirtyneet
ajan rajan taakse.

Usko kolmiyhteiseen Jumalaan
avaa meille toivon näköalan. Turvau-
tuminen Jumalaan on vuosisatojen
ajan ollut kansamme syvimpänä voi-
manlähteenä. Kristuksen tähden ar-
mahdettuna ihminen vapautuu tä-
näänkin sekä tulevaisuudessa palvele-
maan ja kantamaan vastuuta. Viime
kädessä Jumalan siunaus on se, jonka
varassa kansa voi selvitä. ”Jos Herra ei
taloa rakenna, turhaan näkevät raken-
tajat vaivaa. Jos Herra ei kaupunkia
vartioi, turhaan vartija valvoo” (Ps.
127:1).

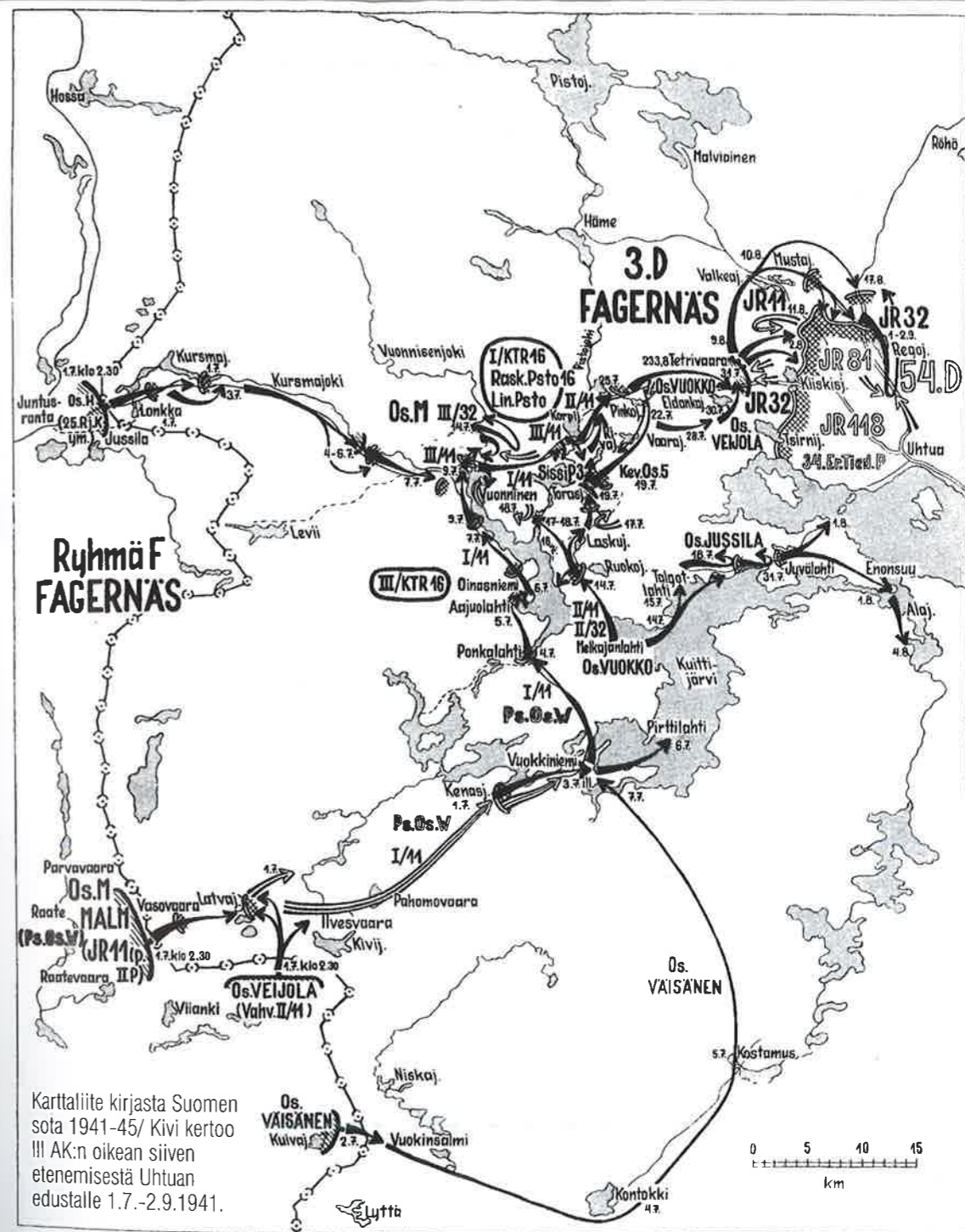
Jatkosodan muistikuvia Uhtuan suunnalta, Kannakselta ja Lapista

Kaupunkineuvos, varatuomari
maj
Yrjö Reinilä
1.10.2001 Raahe

Hyvä ystäväni Sulo Kautto pyysi muutama kuukausi sitten minua, joka tunsin pyhäntäläisen pitäjäneuvos, yliv Antti Järvelän, kirjoittamaan sodan aikaisia muistikuvia niiltä tanterilta, joilla hänkin oli ollut. Seuraavassa yritän täyttää tätä pyyntöä saman pataljoonan puitteissa tapahtuneitten kokemustemme pohjalta. Minä olin jatkosodan alusta kevääseen 1942 JR 32:n III P:n adjutanttina, kunnes tulin opintolomani jälkeen saman rykmentin tykkikomppanian päälliköksi. Siirryttyämme maaliskuun lopussa 1944 Kannakselle sama komppania muuttui 3.D:n ps-tykkikomppaniaksi ja kulki kyllä samoja seutuja kuin Er.P 13:ksi muuttunut entinen III/ JR 32. Antti Järvelä oli jatkosodassa aluksi III/ JR 11:n 8.K:n vääpelinä ja siirtyi 2.2.42 III/ JR 32:n 9.K:n vääpeliä jatkuen kevästä 1944 saman Er.P 13:ksi muuttuneen pataljoonan 1.K:n vääpelinä sodan loppuun saakka. Lapin sodassa tiemme erkanivat aivan eri paikoille, kuten aikaisemmin talvisodassa.

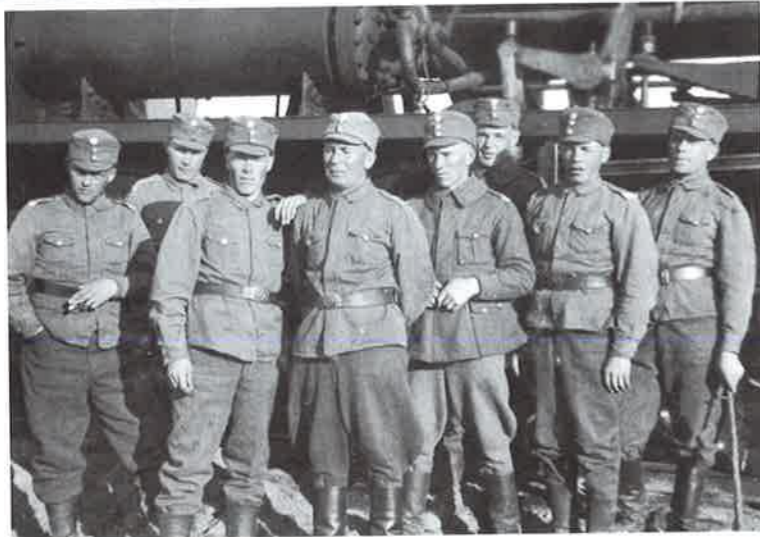
Viittaan seuraavan sivun karttaan. Ensimmäinen yhteinen kokemus JR 11:n ja JR 32:n III pataljoonilla oli Vuonnisjoen ylitys Vuonnisen kylän pohjoispuolella ennen heinäkuun puoliväliä, eteneminen itään lähelle Hevoslampea ja peräytyminen sieltä takaisin Vuonnisjoen länsirannalle osittain sekasortoissa tilanteessa, jolloin joitakin III/ JR 11:n miehiä hukkuikin jokeen. Se kokemus kuitenkin karkaisi pataljoonat seuraaviin sotatoimiin, joista huomattavimmat olivat III/ JR 11:n kohdalla Pistojoen ankarat taistelut ja III/ JR 32:n kohdalla koukkaus Pinkojoelta Uhtuan puhelinlinjaa pitkin

Eldankajärven itäpuolelle ja siitä edelleen Uhtuan tielle, jolla vallattiin vihollisen kenttäleipomo, mutta jouduttiin sitten saarrospaineen takia vetäytymään takaisin Eldankajärven rannalle, mistä taas palattiin yhtynein voimin päätielle. Etenemismuutoksen

päätettyä III/ JR 11, se pataljoona, jonka 8.K:n vääpelinä Antti Järvelä toimi, asettui Uhtuan päätien suunnalle ja vastaavasti meidän pataljoona Uhtuan pohjoislohkolle Itäisen Malvaisentien ja Röhöntien haaraan. Helmikuun 1942 alkupuolella

Kuva-aukeama Antti Järvelän sotatien vaiheista. Kuvien selosteet ovat

Yläk. vas. lienee talvisodan kuvia Kuhmon suunnalta tai Röhön puolelta js:n vanhojen porukasta 9/ JR 32:sta Mustalammilla. Korsun edustalla vas. talous-au Antti Järvelä, joka on ryhmäkuvassa oikealla reunalla. -Antti ja Anna Liisa Järvelän kuvat.

Tavastikengän sotapoikia veturia vastaan, vas. Antti Järvelä, kolmas vasemmalta Ville Hukkanen, neljäs Valde Paananen ja 2. oikealta Veikko Hukkanen -Eliina Blomqvistin kuva.

Toisessa kuvassa voisi olla kyseessä vaikka päivärahan maksu. Ville Hukkanen vas. ja Antti Järvelä oik. -Ville, Laina ja Antti Hukkasen kuva.

osittain epävarmoja, koska kuvien omistajista moni on jo edesmennyt.

Talvisota on ohi. Välähdys Lieksan kuvaamosta huhtikuussa 1940. Tavastkenkäiset ystävykset ja kersantit Antti Järvelä ja oik. Väilän Reino Kaipainen, joka muutti Ranualle. -Antti ja Anna Liisa Järvelän kuva.

Kuva voisi olla esim. Kiestingin Kangasvaarasta, missä pyhäntäsetkin joutuivat erittäin koviin taisteluihin. Kuvan vas. laidassa ilmeisesti vänr. Poutiainen. -Antti ja Anna Liisa Järvelän kuva.

Pöydän ääressä olevista "vanhoista" kuva Röhön puolelta läheltä Mustalampea 9/ JR 32:sta. Oik. Antti Mankolanaho, Lauri Kumpulainen, keskellä kvääp Antti Järvelä, hänestä vas. Ville Hukkanen ja Martti Moisala Perukalta. Onko tässä miesten korttipeli vai päivärahojen maksu menossa? -Ville, Laina ja Antti Hukkasen kuva.

kotiutettiin vanhimmat ikäluokat ja jaettiin niitä nuoremmat siten, että näistä vanhemmat koottiin JR 32:een ja sitä nuoremmat JR 11:een. Tällöin Antti Järvelä tuli meidän pataljoonamme ja sen ensimmäiseen komppaniaan eli rykmentin (JR 32) järjestysnumeroltaan 9.K:aan. Näin tultiin liikkumaan samoissa maisemissa eli etulinjan asemissa sekä Röhöntien varrella olevissa kenttävartioissa. Tilanne oli silloin suhteellisen rauhallinen. Kuitenkin Röhöntien varrella sattui silloin tällöin partiokahakoita. Olihan tienvarsi miehitetty vain harvoilla kenttävartioilla. Kun tulin syyskuun alusta 1943 tykkikomppanian päälliköksi, olivat K:n tykit samalla rintamanosalla kuin pataljoonakin.

Kun maaliskuun lopussa 1944 siirryimme Kannakselle, olimme ensin Kivennavan Konnun kylässä. Vihollisen hyökätessä valtavimmin kesäkuun 9. p:nä joukkomme vetäytyivät taistellen. Raskas viivytystaistelun vaihe kesti kesäkuun loppuun. Siihen sisältyi ankaria taisteluita, ahkeraa liikumista ja runsaasti valvomista, jolloin untakin korvattiin leivän syönnillä. Ollessamme Ala-Noskualla oli kesäkuun 26. kovin taistelupäivä. Oman ps-tykkikomppaniani kohdalla kaatui jopa 30 miestä. Er.P 13 ehti olla myös Ihantalassa ennen kuin siirtyi taakse lepoon Antreassa samoille seuduille kuin oma komppaniani. Tämä minun yksikköni siirtyi taas lepovaiheen jälkeen heinäkuun lopussa Ihantalaan ja oli siellä etulinjassa aselevon astuessa voimaan meidän puolellemme 4.9. ja vihollisen puolella 5.9.44. Vihollisen tulituksen loppuessa näimme hämmästyksellemme venäläisten nousevan maasta noin 30 metrin päässä meistä, kaivamastaan tunnelista. Se oli ilmeisesti tehty yllätyshyökkäystä varten, jonka rauhan tulo kuitenkin esti.

Välirauhan astuttua voimaan siirryimme Nuijamaanjärven alueelle, jolla lastasimme jonkin aikaa halkoja proomuihin kuljetettaviksi uuden oletetun rajan Suomen puolelle, siis Lappeenrantaa kohti. Joukkomme oleilivat sitten Lappeenrannassa kolmen viikkoa, minä aikana saimme 19.9. tiedon välirauhan ehdoista. Ne tuntuivat järkyttäviltä. Syyskuun lopulla siirryimme junalla Ouluun, mistä sitten lokakuun puolella Lapin sotaan, ketkä laivoilla Toppilan satamasta Tornioon, ketkä omin kulkuneuvoin, kuten komppaniani maanteitse, saksalaisten tuhoamien siltojen sijasta ponttonisiltoja käyttäen Kemiin, täysin poltetulle Rovaniemelle ja edelleen Ounasjokivartta Kittilään. Vuosikautia kestänyään jatkosota sitten päättyikin vanhempien ikäluokkien kohdalta marraskuussa 1944. Nuoret jatkoivat saksalaisten takaa-ajoa aina Kilpisjärvelle saakka, huhtikuun lopulle 1945. Tämän jälkeen alkoivat ponnistelut tuhoutuneilla paikoilla jälleenrakennuksessa, uutisraivauksessa sodassa menetetyn viljelysmaan korvaamiseksi ja sotakorvaustöissä teollisuudessa. Viimeinen sotakorvausjuna vei tavaraa Venäjälle vuonna 1952, jolloin tulivat myös odotetut, muistoiset Helsingin olympialaiset.

Meidän veteraanisukupolvemme on kokenut monivaiheisen 1900-luvun, vanhimmat meistä jo Venäjän vallan aikaa, ja sitten sodat, vapaussodan 1918, talvisodan, jatkosodan ja Lapin sodan, sekä vielä sotien jälkeisen, yhteistyöllä rakennetun taloudellisen nousun maassamme. Olemme eläneet rikasta aikaa. Toivomme kuitenkin, etteivät uudet sukupolvet joutuisi meidän laillamme kokemaan raskaita sotia, vaan saisivat rauhassa rakentaa maatamme hyvällä yhteistyöllä entistä ehommaksi.

Parempi kaatua Kannaksen hiekkaan kuin lähteä karkuun

Opettaja, kapteeni
Urpo Hakkarainen
Lahti

Kertoja nukkui pois Lahdessa
20.5.1998

Mukaelma Kansa taisteli -lehden artikkelista nro 10/1972

Juureni ovat Pohjois-Karjalasta. Menin 16-vuotiaana Jääsken suojeluskuntaan. Talvisodan aikana olin desantteja vangitsemassa. Kesällä 1942 olin alikersanttina Kestilän miesten 9/ III/ JR 11:ssä ltn Erkki Hurtigin joukkueessa Etukukkulalla, Uhtuan päätien suunnassa. Komppaniassamme oli myös muutamia pyhäntäisiä. Ehdin olla rintamaupseerina Uhtualla ja Kannaksella. Tulin joukkueen kokelasjohtajaksi karuun Turistitukikohtaan joulun alla -43. Minulla on laatikkokamerakuviini Vuorialhon 9.K:n Etukukkula -kuvia jo alkukeväästä 1943 ja mm. ltn Erkki Hurtigin joukkueesta, joka ei lähtenyt tukikohtasta livohkaan niin kuin vänr Norkolan joukkue. Saimme vastaiskulla Etukukkulan takaisin eikä meitä enää päästetty reserviin! Sain Turistilla siirron Patokosken komppaniaan 6.1.44 kokelas Paavo Maunulan kanssa yhtäaikaan. Minulla oli II joukkue ja hänellä III j. Pidimme 10.K:n miehille myös koulutusta ja historia-tunteja. Tukikohta Pioneerin päällikkövänskäksi siirryin 29.2.44. Keväällä -44 minut siirrettiin 10.K:sta 11/ III/ JR 11:een Kuusamon Vanttajassa. Kivennavan Vihtananmäessä haavoituin kesäkuun 14. päivänä 1944 ja sain verenmyrkytyksen. Jouduin sotasairaaloihin.

III/ JR 11 hiihti maaliskuussa 1944 maj, sittemmin Mannerheim-ristin ritari, Pentti Valkosen johdolla Uhtuan päätien suunnasta Suomen puolelle, Kuusamon Vanttajaan. Siellä asetuttiin Waldheimat-nimiseen saksalaisten tekemään parakkikylään. Nyt vasta

oli taakse jäänyttä elämää "Eldan-kajärven jää", kuten myös tutut tuki-kohtat "Muna, Makkara, Etukukkula, Kivi, Pioneeri" ym. Unohtaa ei sovi myöskään kovia kokenutta "Turistia". Sinne jäivät asemasodan "vitjat". Saksalaisille uskottiin "Suomi-neidon vyötärön" vahvistaminen tältä korkeudelta. Pataljoonan lepo ja koulutus Kuusamossa jäi lyhyeksi. Vappuna oli hiihtokisat, mutta yllättäen tuli pikamarssina hiihtomarssi "sakemanniin" reserviksi Kiestinkiin, Kananaisten kylään. Oli odotettavissa "Vienan miesten" höökimiset. Viholliskoneiden tähden hiihdettiin öisin. Päivisin levättiin teltoissa lumisten puiden kätköissä. Hevosille marssi kävi erittäin raskaaksi. Monin paikoin oli paljas sora kuormarekien alla. Teiden lumituspartiot olivat apuna. Autokyydein palattiin Kananaisista ja olo Waldheimatissa jatkuu. Pataljoonan hyvästijättökatselmus järjestettiin Kuusamojärven jälle. Tämän toteutti saksalainen yhdysupseeri oman komentajamme maj Pentti Valkosen seurassa. Vieras yritti tervehtiä suomeksi: "Hyve päive, satulat" ja "Näkkemiin, satulat!"

Pataljoonalle tuli keväinen hälytys ja maantiemarssi Sallaan Rukatunturin kautta. Olimme "satuloita", kuten naureskelimme. Sallaan asti ei ehditty. Joutsijärven asemalla III/ JR 11 lastattiin pitkään junaan. Matka etelään alkoi. Saksalaismuonassa pataljoonalla oli ehta kahvia eli "rakopööniä" ym. hyvää. Kuusamossa oli vietetty Hitlerin syntymäpäivät. Se oli tuntunut muonannoksissa, kuten Marskinkin päivät omissa leivissä olleille. Nyt juna kulki Pohjanmaata. Vaunussa unet jäivät vähiksi, sillä kevääntulo valvotti meitä voimakkaasti Kemijärven-Valkjärven välillä. Pääteasemaa arvailtiin. Ylivieskasta käännyttiin Iisalmeen, sieltä Kuopioon, Pieksämäelle, Kouvolaan ja

Viipuriin, Karjalan "lukkoon". Yöllä 9.6.1944 III/ JR 11 jäi Valkjärven asemalle. Marssittiin kohti Siiranmäkeä. Välillä vedettiin lonkkaa etelän herävässä kesässä.

Kannaksen kova tykkien jyrinä alkoi kuulua etelästä. Pataljoona joutui pikavalmisteluihin. Lippaat, patruunavyöt ja leipälaukut täyttyivät. Jotain suurta oli tekeillä. Tuotapikaa III/ JR 11 ryhmittyi avoparijonoon Ahijärvelle ja sieltä etelään Kivennavan kirkolle johtavan tien kahta puolen. Sodan alta pakenevia Kannaksen siviilejä tuli vastaan karjoineen. He olivat palanneet talvisodan evakosta, mutta taas heillä oli lähtö evakkomatulle. Silmiemme edessä siviilien tuska ja pako kotikonnuiltaan sai meidät, sotapojat, vakaviksi. Vieras anastaja otti perintömaitamme kuten Raamatun kertomuksessa suuri kuningas anasti Naabotilta hänen perintömaansa, viinitarhansa ja henkensä. Suuri Pietarin kaupunki riisti karjalaisten perintömaita lisäalueikseen. Tykkien jylinä lähenei. Lupasimme pakeneville: "Ilmaiseksi ei anneta! Kyllä isketään!" Emme olleet sotahulluja, mutta tunsimme asianne oikeuden. Oli marssittava maahantunkeutujaa vastaan. Ennen Ahijärveä oli Siiranmäen kanttiinissa sanottu Venäjän aloittaneen suuren tykistöhyökkäyksen, joka enteili Suomen valtausta. Tavoittemme oli miehittää VT-linja Kivennavan kirkonkylän itäpuoliossa maastossa. Työvelvolliset olivat keskeneräisillä taisteluhaudan pätkillä tullessamme. He kutsuivat tulopaikkaamme Vihtananmäeksi. Heille tuli kiire pois. Niin mentiin puolustusryhmitykseen ja poterot löytyivät. Pk:mme pystyivät ampumaan ristitulua alueemme eteen, missä oli myös tankkiestejärkäläitä. Maataistelukoneet ahdistivat meitä ampuma-alaa raivatessamme, mutta omat lentäjät tulivat apuun.

Pyhännän miehille tuli Kivennavan kirkon kohdalla olevat asemat, jotka olivat meistä vasemmalle. Korsutkin löytyivät ryhmillemme, oikein olivat teräsbetonista ja pallonpyöreitä.

11.6. saatiin ensimmäiset piiskatykin pistokset asemiimme. Kohta alkoivat sota-aseiden moniääniset kuorot laulaa. 12.6. klo 11.30 ilmoitettiin Kivennavan kirkonkylän edessämme joutuneen viholliselle. Rykmenttimme I pataljoona siellä taisteli. Vihollistankin pk tulitti rikki kirkontornin puuristin. Sitten vihollisen ottisilmä linjoittui kirkonkylän jälkeen Kuuterselän suuntaan, missä moni tuttu JR 53:n poika sai tehdä tiliä kuoleman viikatemiehen kanssa, kuten oli tapahtunut monelle jo Uhtuan "Hevosenkengässä". Katselin pst-kiväärin poterosta vihollisen yli 100 vaunun panssarimarssia pohjoiseen. Suurvallan hyökkäykseen riitti kalustoa ja miehiä. Vanjoja oli "Sotkien" ja "Klimien" liepeet täynnä. Olisipa meilläkin ollut pst-tuhoaseita! Meillä sinisilmäisillä puolustajilla oli vain yksi Talvisodan ajan norsupyssy. Sain sillä annetuksi yhden osuman vihollistankkiin, mutta vaunuja oli ylivoimaisen paljon. Valtiovaltamme oli myöntänyt liian vähän varoja puolustusvoimillemme. Kiviesteemme oli keskeneräinen. Oma krh ja kohta myös psto alkoi ampua tankkeja seuraavaa vihollisen jalkaväkeä.

Kivennavan taistelupäivinä oltiin asemassa yhtämittaa vuorokaudesta toiseen. Kolmasti vihollinen hyökkäsi ja se lyötiin takaisin. Myös 13.6. jatkui sama, mutta nyt panssarit olivat mukana meitä vastassa. Tienvarteen tuotu raskas piiskamme oli jo pian poissa pelistä. Kun klo 3.40 alkanut vainolaisen hyökkäys oli taas torjuttu, hetken kuluttua lähetti toi rintamakarkuruutta eli hiippari-ilmiötä torjuvan päiväkäskyn 3D:n komentajalta, kenr Pajarilta

henkilökohtaisena jokaiselle taistelijalle: "Parempi kaatua Kannaksen hiekkanaan kuin lähteä karkuun" ja allekirjoitus "Pajari". Komentaja tiesi tilanteen vakavuuden ja valoi mieliin päätäväisyyttä ja uhrivalmiutta. Me jouduimme rukoilemaankin poteroissamme. Viholliskoneet ahdistivat "hermohöylinä" ilkeillä riitasoinnuillaan III/ JR 11:n puolustuslinjoja. Liikkuminen juoksuhaudoissa oli vaikeaa äkkirajuissa ruuti- ja sirpalepaineissa ja katkeilevien suurtenkin kuusten kaatuessa poikien sekaan aseisiin. Yötä päivää vihollinen hyökkäsi.

14.6.-44 vastainen yö enteili myrskyä rauhallsuudellaan. Tankkiesteiden taa kaivautunut vihollinen huuteli meille antautumisvihjeitä. Me heitimme herjoja takaisin. Aamuyöllä alkannutta, osumiltaan kiitettävää keskitystä seurasivat vihollisen rynnäköt. Pahimman keskityksen aikana yritimme olla suojassa pallokorsuissamme, mutta pahalta tuntui tuo heilahtelu ja hornankiukku sisälläkin. Joku kehotti väriä aloittamaan veisuun. Lauoimmekin virttä betonibunkkerissa. Tarvitsimme ja saimme Jumalan apua, kun olimme sodanhirmussa tahottomamme. Jouduimme syöksymään maan pinnalle ja yhdyshaudan kautta aseisiin. Näkyi vihollisen liikettä ja kuului uraa-huutoja. Vasemmalla oli jo vihollisia asemissamme ja lisää vyöry esiin ryskinnän metelissä. Ammuimme vimmatusti pk:lla ja kp:llä, lopuksi vielä pistoolilla ja vähän kiväärillä. Kaikista jv-aseista tahtoivat loppua patruunat. Äkkiä iski sirpale läpi vasemman kämmeni ja sen hermoihiin. Vereni alkoi valua Kannaksen hiekkanaan. Sain ensiavun nuorelta sotilaalta. Multaa, hiekkaa ja rautaa ampaili yhä ilmassa. Vereni tulvi siteenkin läpi. Työnsin verisen kämmeni rähinäremmin kannatukseen

Kiskis-järvi
Etukukkulalta etu-
vasempaan katsoen.
Huom. espanjalaiset
ratsut. Venäläisten lento-
kenttä järven takana.

Kis-kis-kannaksen etu-
maastoa. Munakukkula
häämöttää taustalla.
Kuvat v:lta 1943. -Urpo ja
Eila Hakkaraisen kuvat.

rinnalleni ja käskin poikien jatkaa tais-
telua. Syöksyin sekamelskassa korsuille
noutamaan lisää väkeä asemiin.
Vihollisen sisäänmurto oli pelättävissä
ja se tulikin. Miehiä oli enää vähän
asemissa ja käskin heitä torjumaan
oikealla vihollisen vyörytystä ja mah-
dollista läpimurtoa.

Menin vihollisen miehittämästä 1/2-
joukkueen tukikohdasta toisen lähetti-
ni kanssa vaarallisen matkan ryömien
ja syöksyen takaisin oman 1/2-joukkuee-
ni luo. Pääsin ryhmieni puheille, mutta
lähettini eksyi minusta. Oli jäljellä vain
muutamia, loppuun väsyneitä, osittain
haavoittuneita miehiä. Kiirehdin etsi-
mään kapt Tuure Toivosta (myöh. evl)
kertoakseni joukkueeni tilasta, mutta
komentopaikka oli tyhjä. Vangiksi jou-

tumisen välttääkseni läksin peräänty-
mään juosten 50 m ja lopulta kävelen,
välillä suojautuen. Yhä uusia kranaatti-
kuoppia syntyi ympärilleni. Rukoilin
Jumalalta apua. Etenin tykistön tj:n
osittain katkeilleen teräsvaijerikaapelin
suunnassa. Hoipuin eteenpäin uhma-
ten kuolemaa. Väsymys, verenvuoto ja
jano teki oloni välinpitämättömäksi.
Pirstyin vasta, kun uraa-huuto alkoi
kaikua edestäni etuvasemmalta. Oliko
tuo jo läpimurtoon rohkaistunut vihol-
lisosasto, ajattelin. Se puski eteenpäin
voitonhurmassa. Mottiin jäämisen
pelosta kiirehdin sorakuopan kautta
suojaan huohottamaan erään kaatu-
neen kuusen taa. Kohta jatkoin vetäyty-
mistäni. Tapasin oman komppanian
haavoittuneita. Osuin myös krh:n tuli-

Kuvia Makkarakukulasta.
Väinö, Venla ja Eini
Knuutisen kuva

Ensio Rimpeläisen kuva.
Nämäkin olivat tuttuja ja
kuuluja tukikohtia, mutta
pyhäntäsille eniten koettu-
ja olivat Hevosenkentä ja
Turistikukkula.

asemiin ja join vettä lammesta. Kerroin
korohoron pojille etulinjojen tilanteen.
Käskin heidän asettua varmistukseen
lähiharjanteelle. Kun etsin JSp:tä, näin
jo Laguksen jääkärien valmistautuvan
vastaiskuun. Kohta meitä oli jo kolme
tuttua haavoittunutta yhdessä. Joimme
vettä erään palaneen talon pihakaivos-
ta. Pian pääsimmekin JSp:lle: hevos-
mies antoi meille kyydin kolikolikär-
ryissä olkien päällä. Vastaaan vyöryi
omia panssareita torniluukut auki.
Yhdessä vaunussa näkyi UK-kurssika-
verini vänr Hirvosen nahkakypäräinen
pää. Kättä vietiin ohimolle tuntemisen
merkiksi. Osani ei ollut kaatua Kan-
naksen hiekkaan, mutta niin kävi
monelle aseveljelle. Kun minua vietiin
isossa sairasautossa Viipuriin, näin paa-

reilla kyydissä myös tj-luutnanttimme.
Vastaiskulla oli 14.6. iltaan menses-
sä saatu sisäänmurtokohta takaisin
omien haltuun. Meidän tulppamme
piti. Vihollinen sai selkäänsä, mutta
meistä vasemmalla, 10.K:n lohkollla 3.
joukkueen eli Lyytikäisen joukkueen
kohdalla samaan aikaan tapahtunutta
vihollisen sisäänmurtoa ei enää saatu
pois karkotetuksi. Kenr Pajarin käskyä
toteltiin vielä Turun, Loimaan, Tam-
pereen ja Mikkelin sotasairaaloissa.
Vieläkin moni III/ JR 11:n mies koki
Naabotin kohtalon, onneksi ei enää
vihaisten kivittäjien keskellä, vaan suo-
malaisten sairaanhoitajien ja lottien
valvoessa ja painaessa silmäluomet
ikiuneen.

Tervehdykseni pyhäntäläisille veteraaneille

Sosionomi kunnanjohtaja, kapt ja jatkosodan vuoden 1941 pyhäntästen komppanian 4.j:n alkuperäinen jjoht
Mauno Hurnasti
Lammi 6.2. 2002

Aika, jonka vietin v. 1941 pyhäntäläisten soturien kanssa, on usein palannut mieleeni, vaikka se aika oli lyhyt. Olin 8./ JR 11:n 4. joukkueen johtajana ensin kesäkuun 15. päivästä heinäkuun 14. päivään eli Vuonnisissa haavoittumiseeni asti. Yhteinen sotaretkemme alkoi Kestilästä. Minulla on valokuvia pataljoonamme kokoamisesta Kestilän suojeluskuntatalon pihalta. Kaikki kuvat eivät mahtuneet tervehdykseeni. Kestilästä marssimme jalan Nuojuan asemalle, mistä jatkoimme junalla Hyrynsalmelle ja sitten edelleen jalan Suomussalmelle ja Raatteen tietä Neuvostoliiton rajalle ohittaen paikat, joissa taistelin talvisodassa. Nyt jatkosodassa ennen Vuokkiniemeä joukkueeni joutui koukkaamaan n. 7-10 km Vuokkiniemen eteläpuolelle Tollojoen kylään, jonka miehitimme ilman taistelua. Muutaman päivän päästä marssi jatkui Vuonnisjoen itäpuolelle. Siellä haavoituin.

Rintamalle palattuani ehdin olla asemissa saman joukkueen johtajana vain muutaman sateisen päivän, kun pataljoonamme komennettiin Kiestinkiin. Siellä haavoituin toisen kerran 25.8.41 eli heti sen suunnan ensimmäisenä hyökkäyspäivänä taistelussa Veturiপুরolta jonkin matkaa eteenpäin. Haavoittumiseni takia säästyin kesän ja syksyn 1941 kovista taisteluista sekä Uhtuan että Kiestingin suunnalla.

Rintamalle jälleen syksyllä tultuani sain ensin komentooni vapaaehtoisista kootun iskuryhmän. Sen piti tukea II P:n hyökkäystä sitomalla oman III P:n lohkoilla olevat viholliset asemiinsa. Tein ko. ryhmälläni 3 päivässä 8 rintamalinjan ylitystä vihollisen ja omien asemien välimaastoon ilman tappioi-

ta. Sitten sain komentooni jääkärijoukkueen, jossa oli miehiä eri puolilta Suomea. En muista, että tässä joukkueessa olisi ollut Pyhännän poikia, Kestilästä kyllä ja Iistä Ruotsinpyhättäälle saakka. Kolmannen kerran haavoituin 25.4.42. Se tapahtui Uhtuan pohjoispuolella.

Pyhäntäläisistä alussa kootun 8.K:n joukkueeni miehistä muistan joitakin tuttuja kasvoja, vaikka nimimuistini on heikentynyt. Pyhäntästen muisteluksissa on mainittu muutamia nimiä: joukkueeni varajohtaja oli Viljo Rajala (on Iisalmessa elossa tätä tervehdystäni antaessa) ja muita miehiä mm. Reino Hukkanen, Veikko Knuutinen, Antti Koistinen, Paavo Konola, Aaro Koskenkangas, Onni Moisanen, Antti Mäläskä, Einari Nikkinen, Heikki Pellikka, Ville Saaranen ym. Sain Pyhännän miehistä hyvän käsityksen. He olivat rohkeita, jopa liiankin aloit-

teellisiä ja uhkarohkeitakin. Siitä osoituksena on mm. tuo Tollojoen "valtaus". Olin saanut määräyksen majoittua kylän ulkopuolelle vanhaan ikkunattomaan hirsitaloon. Jotkut miehistä olivat kuitenkin oma-aloitteisesti lähteneet tietämättäni tutkimaan lähiseutua ja ehdottivat majoittumista n. km:n päässä olevaan taloon, joka osoittautui Tollojoen kolhoosin päärakennukseksi. Enempää ajattelematta hyväksyin ehdotuksen, kun majoituspaikaksemme ensin määrätty talo sijaitsi itäpuolella olevan nuoren ja tiheän metsän reunalla alttiina yllätyshyökkäykselle. Muutoksesta seurasi, että Vuokkiniemestä tullut yhteyspartio, jonka tuloa ei käskynjaossa ollut mainittu, joutui etsimään meitä.

Komppaniamme sotapolkujen tutkimista ovat vaikeuttaneet mm. sotapäiväkirjojen arkistointiin tulleet lajittelehäiriöt. Simeliuksen komppanian

Kesäkuu 1941: III/ JR 11:n joukkoja ja tällä kohtaa Pyhännän komppanian, 8/ III/ JR 11:n 4. j:n miehiä marsilla Kestilästä lähtiessään suuntana Nuojuan asema. Joukkueensa rinnalla, ratsun oik. p. keskellä tietä marssiva jjoht vänr Mauno Hurnasti. Vieläkö joku joukkueen miehistä muistanee paikkansa rivistössä? Vas. Kestilän kirkon aittaa.

Kapt Einari Tönkyrä oli nuorempana ltn:na talvisodassa pyhäntäisille keskeisen komppanian, 6/ II/ JR 25:n, pitkäaikaisin kpäällikkö. Jatkosodassa hän oli mm. kestisten kpääll ja väliaikaisesti myös III P:n komentaja. Tönkyran kaatuminen Hevosenkengän etulinjojen välimaastossa kesällä 1942 oli tunnettu tapahtuma pataljoonan vaiheissa. -Mauno ja Elli Hurnastin kuvat.

spk on jotenkin sekaantunut kansiotsoinnissa ja vaihtunut II/ JR 11:n KKK:n asiakirjojen kanssa sekä kadonnutkin, mistä on ollut myös puhetta veteraanikirjan toimittajan kanssa.

Pyydän tällä muistelulla tervehtiä ja onnitella pyhäntäläisiä oman Pyhännän veteraanikirja I:n (Kertomusosa) valmistumisen johdosta. Saakoon kirjaprojektin viimeinenkin vaihe jatkuva menestyvänä teoksen II osan (Matrikeliossa) valmistumiseen saakka. Yhteinen apu on hyvä tärkeiden ja merkittävien matrikelitietojen ja henkilökuvien saamiseksi mukaan teokseen. Veteraanimuistot yhdistävät meitä sodassa olleita. Ne antavat nuorille sukupolville tuntumaa siihen, että isänmaan vapauden puolesta on todella uhrattu paljon. Toivomme, etteivät nämä muistomme koskaan himmene.

Lotta Svärd Pyhäntä

Veter.matrikelitoimik.
vara-pj opettaja talousneuvos
kapt
Uolevi K. Ylä-Jussila
Pyhäntä

Lottatyö oli naisten arvokasta toimintaa isänmaan hyväksi jo rauhan aikana, mutta sodan synkkinä vuosina se osoittautui lähes korvaamattomaksi. Paitsi kotiseudun vaatimaa lottien työpanosta, sitä tarvittiin kipeästi sodan toimissa sotatoimialueella, joskus jopa melkein etulinjassakin. Siten lottatoiminta laajeni tavattomasti rauhanaikaisesta. Meidänkään lottiemme kohdalla ei tästä ollut poikkeusta, vaikka siitä vain puutteelliset tilastot ja luettelot voivat kertoa. Lottamme toimivat kykyjensä mukaan kunnia-kaasti lottalupauksensa muistaen.

Iäkkäämmät asukkaat vielä muistavat, että v. 1918 tarvittiin erikoisesti nuoria kaikkialta maasta luomaan itsenäistä Suomea, vapauttamaan maata Venäjän vallasta. Pyhännältäkin lähti joukko miehiä sotatoimiin Ouluun ja osa heistä sieltä sitten kaukaisemmille sotatantereille. Jotkut näistä sotureista kaatuivat, jotkut haavoittuivat taisteluissa. Myös vapaussodan kaatuneille on pystytetty sankaripatsas kirkkomme eteen edustavalle paikalle. Oli selvää, että pienellekin joukolle helmikuisten kirpeitten pakasten vuoksi tarvittiin runsaanlaista vaate-tusta. Ainakin Tavastkengällä naiset ryhtyivät valmistamaan kylältä kerätyistä ja omistakin tarvikkeista vapaussotureillemme välttämätöntä vaatepuolta. Eväspakettejakaan ei unohdettu. Näin Pyhännällekin tuli samalla kylvetyksi ikään kuin lotta-aatteen siemen.

Naisten keskuudessa vapaussodan aikana syntynyt toiminta hiljeni sodan jälkeen, melkein tyystin sammuikin. Pyhännälle ei nimittäin perustettu vielä silloin lottaosastoa, vaikka suojeluskuntain silloinen ylipäällikkö

D. von Essen edellytti sitä päiväkäskysä v. 1919: ”Naisillakin on Suomessa suojeluskuntavelvollisuutensa. Tämä voidaan parhaiten täyttää muodostamalla Lotta Svärd -yhdistyksiä.” Yli-päällikön päiväkäsky oli v. 1918 perustetussa Pyhännän suojeluskunnassa jäänyt liian vähälle huomiolle. Naapuripitäjiin näitä yhdistyksiä perustettiin ehkä päiväkäskyn vaikutuksesta aiemmin kuin meillä, Piippolaankin v. 1920. On kuitenkin muistettava, että Pyhännän suojeluskunnan paikallis-päälliköt vaihtuivat järjestön perustamisen jälkeen hyvin usein.

Joidenkin vuosien kuluttua erät eturivin naiset ryhtyivät keskustelemaan Lotta Svärd -osaston perustamisesta Pyhännälle. Tiedettiin, että suojeluskunta tarvitsee kipeästi naisia toimintansa ylläpitämiseen. Suojeluskunta tunnettiin aseellisena järjestönä, mutta varmaan oli tiedostettu myös, ettei sen sisärjestöllä, joka Lotta Svärd oli, saanut jäsenistössään olla aseellisia lottia. Olivathan muutamat lottajohtajat, joista tunnetuin lienee Hilja Riipinen, tiedustelleet C. G. Mannerheimin mielipidettä tästä kysymyksestä. Mannerheim, jolla oli kokemusta naissotilaista jo tsaarin armeijan ajoilta, hylkäsi kuvitelmatkin aseistetuista lotista lausuen: ”Minä odotan Suomen naisilta apua armeijan monien tarpeiden tyydyttämiseksi, kuten sairaanhoidossa, vaatekappaleiden valmistuksessa, kodin ja konnun hoitamisessa ja niiden lohduttamisessa, jotka ovat rakkaimpansa menettäneet. Sotaista kamppailua rintamalla pidän sitävastoin miehen yksinomaisena oikeutena ja velvollisuutena.”

Haapavedeltä Pyhännälle muuttanut opettaja Rauha Kavander, sittemmin Järvelä kutsuikin koolle Lotta Svärd -osaston perustavan kokouksen heinäkuun 4. päiväksi 1927. Hän oli

sopiva nainen tekemään sen, sillä hän tiesi lottatoiminnan periaatteet ja kunioitti niitä. Osasto perustettiin ja Rauha Kavander valittiin sen puheenjohtajaksi. Hän hoiti tätä tehtävää kouluttaen lottia taitavasti v. 1937 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka. Myös sihteeriksi valittu Maria Knuutila o.s. Katajamäki ja Elsa Myllylä olivat osaston perustajajäseniä. Useatkin kokouksen osanottajat liittyivät perustetun lottaosaston jäseniksi. Lotta Svärd Pyhantä kasvoi jatkuvasti niin, että siihen kuului v:n 1938 lopussa jo 38 jäsentä. Pyhantäläisten kotien vanhemmat ymmärsivät yleensä lottatoiminnan isänmaallisen merkityksen ja kehottivat tyttäriään liittymään lottiin tai antoivat ainakin liittymisluvan.

Lotat huolehtivat alusta alkaen suojeluskunnan muonituksesta harjoituksissa ja kahvitarjoilusta pienemmissä tilaisuuksissa. Muonituspäällikkönä muistetaan Eeva Halonen, myöhempi Järvelä, jolla riitti työtä, sillä Tavastkengälle rakennettiin suojeluskunnan taloa. Sen rakennuspuuhissa lotatkin olivat innokkaasti mukana heille sopivissa tehtävissä. Kun talo valmistui, alkaneet keräykset ym. rahanhankinnat jatkuivat. Varat käytettiin avustuksiin suojeluskunnalle, mutta osaksi myös kahvikuppien ja muiden tavaroiden hankintaan uuden talon kahvilaan, jota hoiti lotta Esteri Pennanen, myöhempi Haataja. Hän näet avioitui Yrjö Haatajan kanssa 27.7.1941, samana päivänä, jolloin Pyhännälle tuli tieto 13 pyhantäläisen kaatumisesta 24.7.-41 Korpijärvellä.

Vuodesta 1937 lähtien Lotta Svärd Pyhännän puheenjohtajana oli Naimi Kaipainen, myöhempi Korsulainen osaston lopettamiseen asti. Naimin kiireitä kuvaa hänen isänsä Joelin hyväntahtoinen hymähdys: ”Kengät eivät ehdi kuivua kuin yösydämellä, kun

Naimin pitää juosta lottien kokouksissa jatkuvasti.” Pyhännän kirkonkylän lottien kyläosasto toimi Tavastkengän pääosaston ohella samoin kuin Ahokylänkin kyläosasto. Kirkonkylän osastoa johti Irma Hynynen, myöhempi Partanen, ja Ahokylän osastoa Elsa Karhunen o.s. Lämsä. Kyläosastot olivat vaatimattomampia kuin vastaava pääosasto, mutta niissäkin harjoitettiin samaa lottatoimintaa.

Myös pikkulottien kouluttaminen oli yksi melko merkittävä lottatyön toimintakenttä. Nimitys pikkulotta muutettiin v. 1943 virallisesti lottatyöksi. Pikkulotat toimivat vireästi kaikissa kyläosastoissa. Muistitiedon mukaan Pyhännän pikkulottiin kuuluivat mm. seuraavat tytöt: Anni Haataja myöhempi Kantola, Hilja Haataja myöhempi Still ja Toini Haataja (Hilja ja Toini olivat Anttommin sisaruksia), Hilja Jussila myöhempi Lotvonen, Kerttu Jussila myöhempi Lotvonen, Saimi Kaipainen, Elma Kamunen myöhempi Tapio, Hilikka Kangas, Aili Karjalainen myöhempi Turunen, Ulla Karjalainen myöhempi Luoma, Elli Katajamäki, Lilja Kervinen myöhempi Kumpulainen, Anni Keränen myöhempi Myllylä, Elna Kiiskinen myöhempi Polvinen, Toini Knuutinen myöhempi Keskitalo, Kerttu Leiviskä myöhempi Kurkela, Rauha Leiviskä myöhempi Sainila, Anni Luttinen (Eksylän Anni), Hilja Luttinen myöhempi Savolainen, Tyyne Luttinen myöhempi Laitinen, Anni (=Anna-Liisa) Makkonen (Palokankaan Anni) myöhempi Tolonen, Martta Mäki myöhempi Autio, Kirsti ja Tyyne Peltomaa, Saimi Pitkälä myöhempi Manninen, Eeva Pennanen myöhempi Lotvonen, Vieno Pitkälä myöhempi Manninen, Aino Sainila myöhempi Leiviskä, Helvi Turunen myöhempi Konola ja Senja Turunen myöhempi Piippo sekä silloisessa koti-

”Opettajalottia” Tavastkengän koulun pihalla. V-o Ilmi Kavander myöhempi Rinta, puheenjohtaja Rauha Järvelä e Kavander, Hilla Kaipainen myöhempi Pyysalo ja Elli Kaipainen. -Naimi Korsulaisen (e Kaipainen) kuva.

pitäjässään Heinävedellä Eeva Rätty sittemmin Viio, joka tuli myöhemmin pitäjäämme. Kaikkia ei pystytä muistissa tavoittamaan, vaikka ketään osallistunutta ei väheksytä.

Pyhännän kirkonkylän osaston pikkulotat toimivat monipuolisesti. Heitä olivat johtamassa esim. lotat Eeva Lindqvist (Pyhännän diakonissa) ja Irma Hynynen. Tehtiin pikku palveluksia ja sopivia käsitöitä, kilpailtiin ja retkeiltiin. Lotta Saimi Marjomaa, myöhempi Autio vei tytöt ainakin keran Haapaveden leiripäiville. Kyläosaston kahvipaikka tarjosi mielenkiintoista puuhaa pikkulotille, vaikka se oli melko mitätön suojeluskunnan kahvilan rinnalla, sellainen katos vain kanttiinina tienristillä. Tyttöosastoja oli Suomessa ennen talvisotaa yhteensä 1042 ja niissä 23600 pikkulottaa. Pyhantäkin oli melko hyvin mukana kasvattamassa uutta lottapolvea.

Pyhantä kuului Raahen lottapiiriin 22 osaston joukkoon. Piiristä kävi mm.

lottaneuvoja Aino Valkama luennoimassa lottatyön toimintamuodoista ja niiden kehittämistä. Hieman ennen sotaa maamme tärkeimmät naisjärjestöt, niin kuin sos. dem. naiset, maatalousnaiset, pelastusarmeijalaiset, sotilaskotisisaret ja Lotta Svärd -järjestö valitsivat Vapaa Huolto -nimisen elimen yhteistyökentäkseen. Syntyneessä yksimielisyyden ilmapiirissä lottatoiminta jatkui kunniakkaasti.

Syksyllä 1939 neuvottelut eräiden Suomen alueiden luovuttamisesta Neuvostoliitolle jatkuivat ja kiristyivät valtioiden välillä uhkaavasti. Sentähden lokakuun alkupuolella maassamme suoritettiin liikekannallepano sodanvaaran vuoksi. Naiset joutuivat monessa kodissa lasten kanssa huolehtimaan miehille kuuluneista myöhäsyksyn ja talven kotitöistä. Tämänkin pitäjän lotat olivat suuri osa näitä naisia. Pyhännän reserviläiset kokoontuivat kirkonkylään. Lotat pystyivät puutteellisinkin välinein muonittamaan miesjoukon. Olihan ruokatarvikkeita vielä vapaasti saatavissa. Ennen lähtöä reserviläiset ja lotat ryhmittivät kentälle hartaustilaisuuteen yhtyen voimakkaasti Lutherin taisteluvirteen ”Jumala omi linnamme”.

Ylimääräisten kertausharjoitusten (YH) aikana valtiovalta koetti yhä päästä Neuvostoliiton kanssa sovinnolliseen neuvotteluratkaisuun alueiden luovuttamisesta. Silti Suomen kansa alkoi kaiken varalta varautua sotaan. Valtioneuvosto hyväksyi sotatilalain valtuuksin lain kansanhuoltoministeriön perustamisesta. Ministeriö pani kunnat kansanhuoltolautakuntiensa välityksellä jakamaan asukkaille yleisostokortit. Niillä sai silloin kilon soke-ria ja neljänneskilon kahvia. Näiden piti riittää kuukaudeksi. Se oli säännöstelyajan alkua kortteineen. Koko tuona aikana jouduttiin maassamme

painamaan 162 erilaista elintarviketikettia. Lotat toimivat työseura Suomen Turvan puitteissa. He lähtivät taas kylien taloihin kerjäämään tarvikkeita. Tarvittiin erikoisesti villoja, jotka lotat vaihtoivat langoiksi villatehtaalla. Pian huomattiin, että kahdesti viikossa kokoontuvassa työseurassa voitiin itse karstata villat ja kehrätä niistä lankoja. Rukit kannettiin sen talon pirttiin, missä työseura kulloinkin työskenteli. Naimi Korsulainen muistaa, että seitsemän rukkia saattoi yhtäaikaan surista karstaajien hahtuvien syöttämisessä rugin puolaan. Reserviläisten mentyä alettiin heti kutoa heille sukkaa, käsi-neitä, kypäränsuojuksia ja polvenlämmittäjiä. Lumipukujakin ommeltiin, kun tarve ilmaantui.

Kylmän marraskuun mukana tuli sota ja erittäin kylmä talvi. Lotat keräsivät yhä taloista villoja kudonnaisiin, mutta myös lihaa ja voita, sillä nyt lähetettiin sotilaille paketteja, jotka sisälsivät vaatetavaran ohessa kotoista ruokatarvikkeita. Lotat tiesivät sotilaiden odottavan sinne jonnekin heidän lähe-tyksiään ja kirjeitään. Vihollisen il- ma-toiminnan aiheuttamaa ilmavalvontaa tuskin kunnolla toteutettiin, vaikka muistetaan, että lähinnä asuvat lotat olivat kirkon tapulissa joskus tai- vasta tarkkailleet. Sota vaati uhriensa. Rintamalta lähetettiin kotiseudulle haudattaviksi sankarivainajia, joiden hautajaistilaisuuteen lotat ryhmittivät osoittamaan kunnioitusta. He totesivat raskain mielin kuten koko kotiseudun väki, ettei näille tapauksille tunnut koskaan tulevan loppua. Päätettiin perustaa seppelurahasto, johon kerät- tiin varoja tulevaisuudessa tarvittavia kukkia varten. Lotat hoitivat myös san- karihautoja ja istuttivat kuusiaitaa hau- tausmaahan ympärille.

Joulun edellä v. 1939 lotat olivat vastaanottamassa siirtoväkeä, johon

Lottia ja pikkulottia työssä Pyhännän suojeluskunnan talolla. Eturivissä v-o Elna Kiiskinen, Saimi Pitkäläinen, Saimi Kaipainen ja Naimi Kaipainen. Takarivissä v-o Hilka Karjalainen, Riitta Piippo e Laukka, Vieno Pitkäläinen, Senja Karjalainen ja Tyyne Luttinen. -Aune ja Uolevi Ylä-Jussilan kuva.

Pikkulottia Tavastkengän Palokankaalla (-37 ?). Edessä v-o Tyyne Peltomaa, Anni Haataja ja Kirsti Peltomaa, takana v-o Anni Makkonen Palokankaalta, Saimi Kaipainen, Hilja Jussila ja oik. Eeva Pennanen. Eräät ovat tunnustaneet Peltomaan työt myös toisinpäin. -Aune ja Uolevi Ylä-Jussilan kuva.

kuului äitejä ja lapsia, vanhuksia ja sairaitakin. Evakoidut siirtolaiset vaikuttivat lotista surulliselta joukolta, vaikka olivat päässeet sodan jaloista turvalliselle seudulle. Lotta Senja Karjalainen alkoi säästää jouluvirttä, jonka lotat lauloivat. Oli mieluista jakaa Ruotsista saatua lahja-avustusta siirtoväelle. Ehkä se hieman ilahdutti heitä. Suojeluskuntain ylipäällikkö Lauri Malmberg kiitti Suomen lottia joulupuheessaan v. 1939: "Lotat ovat osoittaneet ihailtavaa työtarmoaa, alttiutta, uljuutta ja uhrimieltä." Ankarat taistelut, sotamateriaalin puute ja venäläisten ylivoima saivat lopulta Suomen hallituksen neuvotteluihin talvisodan lopettamisesta. Aselepo saatiin maaliskuun 13. päivänä 1940. Rauhanehdot olivat kovat. Ikävintä oli Karjalan kannaksen luovutuspakko. Sotilaamme saapuivat kotiin, mikäli se oli mahdollista. Talvisodan sotapojille järjestettiin kotiuttamisjuhla Pyhännän suojeluskuntataloon Tavastkengälle kaatuneiden muistopäivänä 13. toukokuuta. Maamme ja kansamme säilynyttä vapautta juhlittiin arvokkaalla ohjelmalla lottien kauniisti koristamassa salissa.

Lotat tekivät työtä välirauhan aikana myös kotitaloissaan ja tiiviisti osallistuen maataloustöihin. Varsinainen lottatyö jatkui entisiin muotoin. Uutuutena olivat mottitalkoot, jotka oli tarkoitettu koko kansan työksi. Naiset olivat ahkerasti mukana tässä ja muissa talkootöissä. Lotta Svärd osallistui armeijalle lentokoneiden saamiseksi tehtyyn kultaesinekeräykseen. Lotat hoitivat muonituksen uuden rajan läheisissä linnoitustöissä ja siellä oli mukana lotta Kerttu Jussila Pyhännältä. Kansan yhteishenkeä kohotti maaottelumarssi Ruotsia vastaan, miesten matka oli 15 km ja naisten 10 km. Marssijoiden muonitus kuului

lotille. Lottajohtaja Fanni Luukkonen teroittikin alaisilleen v. 1940 kirjoituksessaan lähiajan työsarasta: "Kun me lotat tänä syksynä aloitamme työkautemme, teemme sen tuntien edessäolevien kuukausien kohtalokkaan vakaavuuden. Meidän työsarkamme ei ole vielä koskaan avautunut eteemme niin laajana ja vaateliaana kuin nyt." Neuvostoliiton kiristysotteet jatkuivat välirauhan aikana. Se tahtoi teillata maamme yritykset parantaa maanpuolustuksellista asemaamme. Suomi sai kuitenkin vielä NL:n kanssa liitossa elävältä Saksalta aseistusta, kun antoi tämän sotilaille kauttakulkuun Norjaan. Se lupa viittasi jo mahdollisesti tulevaan sotaan Suomen ja NL:n välillä. Kun Saksa aloitti kesällä 1941 suursodan Neuvostoliittoa vastaan ja tämän lentokoneet pommittivat useita Suomen kohteita, maamme yhtyi sitten sotaan Saksan rinnalla. Mannerheim antoi yleisen julistuksen liikekannallepanosta 17.6.-41.

Tavastkengällä lotat komennettiin kiireesti valmistelemaan reserviläisten muonitusta, kun jo suojeluskuntatalon vintti-ikkunoista syydettiin sotilasvarusteita. Oli puute ruokatarvikkeista, mutta lotat hakivat taloista perunoita ja kaupasta sai herneitä, lihaa vain ei tahtonut löytyä. Naimi Kaipainen (myöh. Korsulainen) pyöräili Alipään Makkolaan. Emäntä antoi aitasta suuren palvutun raajan lihaa. Osuuskaupan saunan muuripadassa lotat keittivät sitten sotaanlähtijöille makeaa lihasoppaa ja seuraavana aamuna vielä hernekeittoa. Näistä muonituslotista, suojeluskuntapäällikkö Teodor Kiiskisen sijaisen kers Antti Meriläisen ryhmästä, on veteraanikirjan kannessa Hilja ja Pauli Lotvosen valokuva Suojalinnan pihalta 16.6. heti miesten lähtöerän mentyä. Siinä näkyvät v. kers Meriläinen ja nuoret miehet Valde

Jussila, Pentti Leiviskä ja Sylvester Pennanen. Lottia näkyy edessä v-o Aino Haataja, Kerttu Jussila, Eliina Myllylä, Helvi Korhonen, Hilja Jussila, lottien pj Naimi Kaipainen (nyk. Korsulainen), takempana Aino Laukka ja Saimi Kaipainen, edessä Elsa Makkonen, Esteri Pennanen ja Tyyne Jussila. Monen lotan sukunimi on sittemmin vaihtunut avioliiton kautta. Lottakuvista viittaamme edelleen Perinnealbumiin (Kuopio 1985), jossa myös ko. kuva jo on, ja tämän veteraanikirjan molempien niteiden artikkelihin.

Eduskunnassa 25.6.1941 pääministeri totesi Suomen olevan sodassa. Syttynyttä sotaa nimitettiin jatkosodaksi. Jo ensitaistoissa Uhtuan suunnalla alkoi kaatua pyhäntäsiäkin. Monta heistä haudattiin alustavasti kenttähaudausmaihin sotarintamien läheisyydessä. Kun Ville Laukka haudattiin sunnuntaina 27.7. Pyhännälle kotikirkon multiin, hänen hautajaisiinsa saapui lottien ja aseveljien lisäksi muita saattajia pitäjän eri kulmilta uskomattoman paljon. Oli ihmeellistä, että samana pyhänä kirkkoherranvirastossa vihittiin avioliittoon 4 pyhäntäläistä morsianta ja 4 pyhäntäläistä aseveljeä. Morsiamet olivat lotta Inkeri Härmä, neiti Anni Koistinen, lotta Esteri Pennanen ja neiti Olga Piipponiemi. Vihittävät kertoivat, että pappilan puhelin soi yhtenä; sinä pyhänä tuli näin alustavasti peräti 13 kaatumisilmoitusta. Morsiamet kuuluivat tuttujen pyhäntäläisten kaatuneiden nimet, joten nämä tulivat jo epävirallisesti tietoon. Kirkkoherra tahtoi ensin viedä virallisesti tiedot kaatuneiden koteihin ennen kuin halusi yleisesti puhua nimistä. Suruviestien toistumisen vuoksi Esteri Pennasen häissä illalla ei varmaan sanottavasti iloittu. Monesta tuntui, että kaikki parhaassa iässä ole-

vat miehet sotilaina kuitenkin kuolevat sodan jatkuessa. Tämän ainutlaatuisen sunnuntain jälkeen lotatkin joutuivat edelleen ja järkyttävän usein saattamaan jatkosodan sankarivainajia haudantaan.

Vanhastaan tuttu miesten ja naisten työn- ja vastuunjako hämärtyi kotirintamalla. Pyhännän maatalousvaltaisen kunnan naisista suuri osa oli lottia, jotka tekivät nyt raskasta työtä kotioloissaan pelloilla, navetoilla, talleilla ja metsissä. Päivää jatkettiin lähes yöhön saakka ja välistä yötyöilläkin, kun tavallisten töiden jälkeen oli vielä sotilaiden paketteihin valmistettava erilaisia varusteita tai vähäisistä annoksista lahjaksi yksinkertaista ruokaa, kirjoitettava kirjeitä kenttäpostiin sekä jatkettava lottatyötä, osallistuttava myyjäisiin ja työiltoihin.

Jotkut lotat olisivat heti sodan alusta tahtoneet päästä lottakomennukselle, mutta eivät saaneet lupaa vanhemmiltaan, joiden poikia saattoi olla sodassa jo monta. Lotta Eeva Haatajan pääsy komennukselle on kuvaava esimerkki. Hän pyysi vapaussoturi-isältään Iikalta lupaa, mutta tämä sanoi: "No, enpä nyt tiedä, onko se niin välttämätöntä. Odota kumminkin aamuun asti, minun täytyy vähän miettiä asiaa". Aamulla isä sanoi: "Kun meiltä ei ole miehiä siellä sodassa, niin minä olen ajatellut, että mene sinä sinne!" Lupa oli sillä saatu ja Eeva Haataja meni. Ehkä jotkut saivat lähtöluvan, jotkut eivät, mutta menivät kuitenkin. Koistilan Laukan sisarukset Tyyne, Aino ja Vieno, saivat kaikki komennuksen. Rytisen tyttäret Eeva ja Elvi eivät heistä paljon jääneet lukumäärän suhteen.

Talvisodan jälkeen todettiin, että kansakunnan varastot olivat huvenneet elintarpeista vähäisiksi. Siksi korttilla saataviksi määrättiin viljatuottei-

No 777

Työmääräys

Lotta: Eeva Haataja

Piiri: Raaha Palkkiosasto: Pyhäntä

Yksikkö: 2471

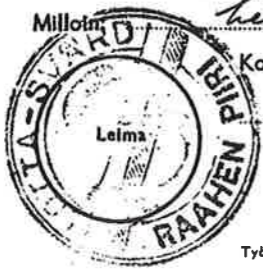
Missä ilmoittauduttava: L. J. Rajatonvirtä 5

Milloin: heti Tehtävä: Johtajaksi

Komennus kestää: 3 kk.

Raaha helmi kuun 9 p:nä 1944

Katja Jalas
puheenjohtaja

Työmääräys on komennuksen päätyttyä palautettava palkkiosastolle.

20.000. 1. 43.

Esimerkki rintamalotta Eeva Haatajan (myöh. Partanen) työmääräyksestä talvella 1944. Kertojan arkisto.

den lisäksi melkein kaikki tavallisimmat ravintorasvat, liha ja lihajalosteet sekä maito, myöhemmin syksyllä myös kuivat hedelmät ja perunajauhot. Muista tarvikkeista menivät kortille vaatteet, jalkineet, puhdistusaineet ja saippua vielä v. 1940. Seuraavina vuosina pantiin kortille yhä lisää tarvikkeita niin, että on ihmeteltävää, miten ihmiset tosiaankin tulivat toimeen korttiannoksilla. Jonkin verran säännöstelyn kireyttä kotirintamalla helpotti viljan saanti omasta takaa, saippuan valmistaminen teurasjätteistä, vaatteiden ompeleminen pellavasta tehdyistä kankaista sekä perunajauhojen teko ja siirapin valmistus perunajauhoista. Myös tupakkaa viljeltiin ja kahvia korvattiin viljastakin valmistetulla kahvinvastikkeella.

Lottatoimintaan kuului oman paikallisen lottatyön suunnittelu ja toteuttaminen johtokunnan päätösten myötä. Johtokuntaan valittiin sääntöjen mukaan vuosittain jäseniä erovuorossa olevien ja muuten eroavien tilal-

le. Pyhännän lottien viimeiseen johtokuntaan v. 1944 kuuluivat pj Naimi Kaipainen myöhempi Korsulainen, Elsa Myllylä, Eeva Haataja myöhempi Partanen, Eeva Kaipainen Repolasta, Hilja Jussila myöhempi Lotvonen ja Saimi Kaipainen.

Raahen piirin kokouksiin otettiin joskus osaa. Mm. 27.2.1944 puheenjohtaja Naimi Kaipainen ja lotta Saara Laitinen (myöh. Turunen) edustivat Pyhännän lottaosastoa, matkustivat Oulun kautta Raahen päivää ennen neuvostolentäjien Ouluun tekemää tuhoisaa suurpommitusta. Lotat tarkastelivat kauhulla palavan Oulun pommitustuhoja lukuisten ilmahälytysten keskeyttämällä paluumatkallaan.

Suomi neuvotteli syksyllä rauhasta Neuvostoliiton kanssa. Rauhanehdoissaan NL vaati myös saksalaisten aseellista karkottamista maasta ja monia muita raskaita ehtoja. Syyskuun 19. päivänä allekirjoitettiin välirauhankirja. Eduskunta hyväksyi sen ehdot. Ko. kirjaa sille jättäessään vt.

pääministeri Ernst von Born lausui: "Tämä on todella katkerin hetki, minkä kansakuntamme on elänyt. Mutta meidän on muistettava ja luotettava siihen, että vaikka koettaa, eipä hylkää Herra". Alkoi rauhanaika ja Suomen uupumaton ponnistus rauhanehtojen täyttämiseksi.

Valtioneuvosto lakkautti Lotta Svärd -yhdistyksen ja sen alaosastot valvontakomission vaatimuksesta 23. 11. 1944. Lakkauttaminen kuului niihin toimiin, joiden perusteluna oli pääministeri J.K. Paasikiven lausunto: "Koko välirauhansopimus on meille laki - laki joka kulkee kaikkien muiden lakien edellä." Pyhännän lotat lahjoittivat astiansa Maatalousnaisille ja rahansa Rauhanyhdistykselle. Valvontakomissio vaati edelleen lottien ent. puheenjohtajalta tiettyä summaa. Naimi näki painajaisia, joissa häntä haettiin linjaan mustilla autoilla. Antti Järvelä neuvoi lähettämään lottayhdistyksen mahdolliset arvopaperit valvon-

takomissiolle tämän tyydyttämiseksi. Ennen sotia hankittujen obliigaatioiden dokumentit, jotka oli sodan tohinassa unohdettu, toimitettiin lottien ent. rahastonhoitajan Esteri Haatajan ja Naimin toimesta perille. Niin valvontakomissio ja Naimikin saivat siitä asiasta rauhan.

Systemaattinen rintakuvamatrikkeli, jossa on keräämäni rintakuvat ja tarkemmat tiedot Pyhännän lotista, sijoituu veteraanikirjamme II eli Matrikkeliosaan, johon tulevat myös viimeiset kertomusartikkelit ja toimittaja Sulo Kauton kokoava pääartikkeli. Lähdeluetteloni jälkeen liitän myös alustavan luettelon Pyhännän lotista.

Naimi Korsulaisen suulliset tiedot

Kirjallisuus:

Ruutikainen-Svala Elli, Kuullos pyhä vala. Raahen suojeluskuntapiiri 1917-1944, Ylivieska 1996
Taito Seila, Lotta Svärd. Hakuteos. Pohjois-Suomi. Hämeenlinna 1976.

Pyhännän Lotta Svärd

Hieman keskeneräinen, alustava luettelo. K. myös Taito Seilan hakuteos s. 578.

Nimiluettelo

Nimi, joka lotalla ollut ennen tai jälkeen v. 1941 tapahtunutta luettelon laatimista

Ahonpää Kirsti
Anttila Hanna
Eskelinen Anja
Eskola Rauha
Haapalainen Anna E
Haapalainen Helvi K
Haataja Anna
Haataja Anni
Haataja Aino
Haataja Eeva
Haataja Elsi
Haataja Esteri
Haataja Maria
Haataja Toini K
Halonen Eeva

Kesti Kirsti
Kujala Hanna
Niskanen Anja
Nissinen Rauha

Haataja-Knuutinen Anna

Törmälä Aino
Partanen Eeva
Kinnunen Elsi
Pennanen Esteri
Turunen Maria s Lahti Maria

Järvelä Eeva

Hannula Anni
Heiskari Helli
Heikkinen Helvi
Hentilä Vieno
Huha Salli
Huha Sylvi
Huha Vilma
Huuskonen Vieno
Hynynen Irma
Hynynen Mirjam
Joutsenkoski Bertta
Junno Maija
Jurvalahti Anna Liisa
Jussila Aune
Jussila Hilja A
Jussila Kerttu
Jussila Rauha
Jussila Tyne
Järvelä Aino
Järvelä Esteri
Järvelä Rauha
Järvelä Salli
Kaipainen Hilla
Kaipainen Katri
Kaipainen Naimi
Kaipainen Saimi
Kaipainen Anna
Kaipainen Elli
Kallio Laimi
Kamunen Elma
Kamunen Helmi
Karhunen Elsa
Karhunen Saimi
Karjalainen Aili
Karjalainen Aino
Karjalainen Hilikka
Karjalainen Kerttu
Karjalainen Senja
Karjalainen Tyne
Karonen Lempi
Katajamäki Elli
Katajamäki Maria
Kavander Hilja
Kavander Ilmi
Kavander Kerttu
Kervinen Siiri
Keskinen Raakel
Kesti Eeva-Liisa
Kiiskinen Elna
Kiiskinen Emmi
Kiiskinen Kaisa

Hovi Anni
Hovi Vieno
Suvanto Helli s Sainila Helli
Puurunen Helvi

Hukkanen Vilma
Piippo Vieno
Partanen Irma

Ristolainen Maija

Leiviskä Aune
Lotvonen Hilja A
Lotvonen Kerttu

Leiviskä Tyne
Knuutila Aino
Mannermaa Esteri
Kavander Rauha

Pyysalo Hilla
Heiskala Katri
Korsulainen Naimi

Klaavu Anna
(Kaipaisista k. myös Repola)

Lämsä Elsa

Turunen Aili

Turunen Hilikka
Vainio Kerttu
Myllylä Senja

Knuutila Maria

Kujala Kerttu
Rytilä Siiri
Ågren Raakel

Polvinen Elna
Leiviskä Emmi
Jussila Kaisa

Kiiskinen Katri
Kirstinä Martta
Knuutila Olga
Knuutinen Toini
Konola Aino
Korhonen Helvi
Korsulainen Marjatta
Koskela Miili
Kumpulainen Laina
Kärkkäinen Kerttu
Laitinen Saara
Laukka Aino
Laukka Mirjam
Laukka Rauha
Laukka Tyne
Leiviskä Anna Liisa
Leiviskä Eeva
Leiviskä Eeva Vappu
Leiviskä Emmi
Leiviskä Kerttu
Leiviskä Lempi
Leiviskä Rauha
Leinonen Briitta
Leinonen Elma
Leinonen Gustava
Luttinen Anna Elina
Luttinen Anni
Luttinen Tyne
Madetoja Eila
Madetoja Impi
Mahosenaho Saara
Makkonen Aino
Makkonen Anni
Makkonen Eeva
Makkonen Katri
Makkonen Martta
Mankinen Aino
Marjomaa Kerttu
Marjomaa Lempi
Meriläinen Hilja
Moisala Anna
Moisala Hellin
Moisala Vappu
Muotkajärvi Tilda
Murto Hilja
Myllylä Eliina
Myllylä Elsa
Myllylä Venla
Mäki Martta
Mäki Saimi
Niilekselä Aune
Niiranen Tyne

Pääkkö Olga

Lesonen Helvi
Korhonen Marjatta

Partanen Laina

Turunen Saara
Virtanen Aino
Åström Mirjam
Viio Rauha

Järvelä Anna Liisa
Mäki Eeva
Kaipainen Eeva Vappu
Kiiskinen Emmi (=Emilia)
Kurkela Kerttu
Turunen Lempi
Sainila Rauha e Knuutila Rauha

Rytty Elma

Nygren Impi
Arbelius Saara
Leiviskä Aino
Tolonen Anni
Kynäkoski Eeva
Pehkonen Katri

Haapalainen Tilda

Blomqvist Eliina

Autio Martta
Väisänen Saimi
Kilpeläinen Aune
Ahonpää Tyne s Karppinen Tyne

Nissinen Hanna
Nissinen Rauha
Nurmio Hilja
Närhi Aino
Paananen Kerttu
Partanen Aili
Partanen Anni
Partanen Hanna
Pehkonen Elvi
Peltomaa Helvi
Peltomaa Kirsti
Pennanen Aune
Pennanen Eeva
Pennanen Eeva Emilia
Pennanen Rauha
Pennanen Vilma
Pietarinen Saimi
Piipponniemi Meimi
Piippo Aune
Piippo Aune Eveliina
Piippo Briitta
Piippo Fanni
Piippo Laina
Piippo Irja
Piippo Riitta 2.
Pikkarainen Taimi
Pitkäkoski Saimi
Pitkäkoski Vieno
Rajala Eliina
Rajala Inkeri
Rajala Irja
Rasi Helmi
Repola Eeva (talon nimellä)
Rimpelä Liisa
Rytinen Eeva
Rytinen Elvi
Saaranen Saimi
Sainila Eeva
Sainila Emmi
Sainila Senni
Sakkinen Selma
Turunen Anna
Turunen Eliina
Turunen Elsa
Turunen Helvi
Turunen Hilikka 2.
Turunen Hinni
Turunen Lempi Maria 2.
Vartiainen Anni
Viio Ilta
Virkkunen Hilma
Virkkunen Ulla

Konola Hilja
Määttä Aino
Piippo Kerttu
Lehtola Aili

Knuutinen Elvi

Lotvonen Eeva

Meriläinen Rauha
Puurunen Vilma

Marjomaa Meimi

Alakare Fanni
Laitinen Laina
Sonninen Irja
Laukka Riitta
Makkonen Taimi
Manninen Saimi
Manninen Vieno
Makkonen Eliina
Härmä Inkeri

Leiviskä Eeva s Kaipainen Eeva

Autio Saimi s Marjomaa Saimi
Ruotsalainen Eeva
Virtanen Emmi
Laukka Senni

Puurunen Eliina

Konola Helvi

Meriläinen Anni

U.K. Ylä-Jussila viittaa myös Taito Seilan luetteloon, jossa ovat myös seuraavat lotat: Huomela Liisa, Kallio Saimi, Kavantila Ilmi, Laine Eila Irene, Lalu Aino, Laukka Vieno, Makkonen Elsa, Moisala Anni, Niiranen Lempi, Niiranen Maija, Rajala Elvi, Sainila Laina Elsa ja Sallinen Selma.

Pyhännän Sotainvalideille

Runo, itsenäisyyspäivän 6.12.1985 tienoilla U.K. Ylä-Jussila

*Siniristi on tunnus tämän maan,
karun, kauniin ja vapaan Suomen!
Sen tiesimme me, kun aikoinaan
oli synkeä kansamme huomen.*

*Aseveljinä vannoinme valamme,
tuho, turma kun uhkasi maata.
Suru suuri kai synnytti uhmamme,
aseveli, sen voit sinä taata.*

*Aseveli, sinä astuit rinnallain,
meillä toisistamme oli vastuu.
Sinun käteesi usein tarttua sain;
niistä muistoista silmäni kastuu.*

*Aseveljet ja lottasiskot näin
käsikädessä me astua saamme.
Harmaat jo hapsset, vaan ylpein päin
pyhän muistamme taistelun maamme.*

*Aseveli ei sotaa ihannoi
tai tykkien voimaan luota;
aseveljemme, siksi nyt lauluni soi,
kun muistelen aikaa tuota.*

*On koivu, on tähti, on isänmaa,
on toivomme päättyissä tiemme.
Aseveli kun silmänsä ummistaa,
hänet veljenä tuonelle viemme.*

SIKAJOKILATVAIN MARSSI

U.K. Ylä-Jussila

Säv. Casimir Edelman

The musical score is written for piano and consists of four systems of two staves each. The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is common time (C). The music is a march, characterized by a steady, rhythmic pattern. The notation includes various note values, rests, and dynamic markings such as 'p' (piano) at the end of the fourth system.

1. Halki Pohjanmaan meri suuntanaan
joki kerran on uomansa luonut.
Se on katsellut taistoa taattojen,
se on heillekin saalista suonut.
Joki Pohjanmaan, kylät rannoilla sen,
ovat aarteiden arvoiset meille.
Niitä katsoa voi ajan unhoittaen
ja kulkea muistojen teille.
2. Joki latvoillaan, vesi soidenmaan,
tuhat vuotta on mereen jo uinut,
ikivanhoina aikoina nähnyt sen,
miten kyntäjä viljan on puintu
rantariihessään niin ennen kuin nyt,
elon turvaksi äidin ja lasten.
Joen rannoilla on ilo helkähtänyt,
ilo nuorien riemukasten.
3. Joki Pohjanmaan kohukoskistaan
suo voimansa onneksi maamme.
Se on lahjana Luojamme armoisen,
jota paljosta kiittää me saamme.
Joki Pohjanmaan koko voimallaan
luo onnea, intoa uutta.
Isänmaatansa kansamme rakastaa
sille vannoten uskollisuutta.

Uhtuan suunnan miehiä ja poikia

Lauri Haataja
Espoo

*Minä halusin lomaa rintamalta
hetkiseksi
kurkistaakseni kehdon silmiin
ja kuullakseni jokelluksen.*

*Sain pitkän loman
täällä mullassa.
Nyt nukkuisin kernaasti
yli ikuisuuden,
kun eräs pieni poika
kerran, vahingossa,
astuisi kumpuni nurmelle.*

*Pieni jalka
jota en koskaan nähnyt,
tule, astu kuvasi
rintani päälle ruohikkoon.*

(Aaro Hellaakosken runosta Pieni jalka)

Pistojoki on joki, kylä ja virran länsirannan kenttähautausmaa Vienassa. Meille pyhäntä-sillekin seutu on ollut Kuoleman maa. Karun komeita maisemia sävyttävät yhä vuoden 1941 kokemukset.

Raahessa 40 vuotta suursodan päättymisen jälkeen kokoontuneet 3.D:n veteraanit paljastivat salaisuuden: ”Jos emme olisi kestäneet Uhtuan suunnalla, emme olisi kestäneet Karjalan kannaksella. Ellemme olisi kestäneet Kannaksella, emme olisi kestäneet Lapissa. Jos emme olisi kestäneet Lapin sodassa, Raahekin olisi vanha venäläinen kaupunki.” Tuolloin historian kentillä vielä taisteltiin siitä, oliko Viipuri vanha venäläinen kaupunki, kuten Neuvostoliitto väitti valtansa oikeudella. -Tietty. Tämähän tiedetään. Hävinneille pannaan luu kurkkuun. Ja se siitä. – Se oli Sihvonen Tuntemattomassa sotilaassa.

-Sota oli silloinkin ensiksi kärsimystä, toiseksi vaivaa ja kolmanneksi puutetta. Näin Arvi Korhonen luonnehti sodan olemusta tutkimuksessaan Eerikki Antinpoika. Se käsitteli uskonnollisista ja poliittisista syistä vierailmailla käytyä voittoisaa Kolmikymmenvuotista sota, jossa taisteli joka kymmenes suomalainen. Itsenäisen Suomen joukko-osastoille ylihistorialliset perinteet luonut, Utajärvellä syntynyt Korhonen seurasi Päämajasta maailmansotaa, jonka kokemukset heijastivat hakkapeliittain aikaa.

Kolmikymmenvuotisen sodan tavoin 2. maailmansodasta oli suorat seuraukset Euroopan kansojen elämään. Suurvaltaa luodessaan n. 350 vuotta sitten suomalaiset juurtuivat erämaihinsa. Myös 2. maailmansodasta palattuana he kävivät maahan ja metsään käsiksi. Sota kohteli ihmistä kovasti ja muutti luontoa. Muutos oli syvä, mutta sellaista sortumista kuin naapurissa 1990-luvulla ei koettu. Sota-ajan suomalaiset pitivät pintansa. Armeija kesti.

Talvisodan henki - eväitä kestämiseen

Kuulin jo lapsena Tavastkengän miehiltä, että talvisota ja erityisesti jatkosota mullistivat kotikyläni elämän. Talvisodan ihmeessä oli myös isäni Kalle Haataja Pyhännän Tavastkengältä Suomussalmella, Raatteessa ja Laatokan Karjalassa. Talvisodan henki, jota koskevat, myös uusiin ja venäläisiin arkistoihin ulottuneet tutkimukseni näkyvät esim. kirjassani ”Kun kansa kokosi itsensä”, mahdollisti Suomen kestämissä 1939-40. Terijoen hallituksen kansanarmeija ja Stalinin neuvostoarmeija eivät päässeet Helsingin presidentinlinnaun punalippuineen. Suomi-neidon vyötärö jäi katkai-

sematta. Talvisodan syttymisestä oli 30.11.1989 kulunut 50 vuotta. Neuvostoliittolaiset viimein myönsivät, ettei Suomi ampunut Mainilan laukauksia eikä aloittanut talvisotaa. Se joutui tähän puna-armeijan rajaloukkausten, pommitusten ja suurhyökkäyksen tähden.

Talvisodan henki syntyi syksyllä 1939. Suomi kasvoi erittäin yksimieliseksi yhteisen uhan painaessa. Yksimielisyys ylitti poliittisetkin rajat, vaikka taustakipuna oli osittain vieläkin myös kansalais sodan trauma. Talvisota merkitsi Suomelle laajaa kansallista ja hengellistä herätystä. Silloin rukoiltiin paljon. Radion aamu- ja iltahartauksia kuunneltiin niissäkin kodeissa, joissa ei ollut aiemmin uskonnollista etsintää. Hartaushetket ja jumalanpalvelukset koettiin tärkeiksi talvisodan rintamillakin. Kenttäpappikin oli lähellä suomalaista miestä tukijana ja yhdessä kärsijänä. Tasavallan Presidentti Kyösti Kallionkin vaikutus kansallisen sovun rakentajana ja hänen puheensa luottamisesta Korkeimman johdatukseen auttoivat kestäämään hädän ja koettelemukset. Myös Mannerheim osaltaan rakensi kansallista yksituumaisuutta. Talvisodassa kaatui 24 000 suomalaista ja sen vammoihin myöhemmin lisää. Pohjalaisten vapaussoturien perheiden aloittama suomalainen erikoisuus, sankarivainajien hautaaminen kotiseutujen kirkkokalmistoihin, vakiintui. Käytäntö laajeni jatko- ja Lapin sodan sankarivainajia koskevaksi ja etsii vertaistaan kansojen historiassa. Yrjö Jylhän Kiirastuli rauhanaikaisine alkurunoinen on talvisodan hengen lyyrin testamentti. Suomi jäi talvisodassaan yksin ilman muiden valtioiden apua. Henkistä tukea saatiin paljon, mutta Suomen taisteluun osallistuakseen tuli 11 243 vapaaehtoista ulkomailta.

Uhtuan suunnan hiljainen suru

Pistojoella oli kenttähautajaiset heinäkuun 1941 lopulla. Sotilaspappi luki rukouksen. Savun ja noen mustaamat miehet tulivat Piston takaa Uhtuan suunnasta, laskivat haudalle suuren kuusenhavuseppeleen ja kääntyivät sanaa sanomatta paluumatkalle. He olivat joutuneet sellaisiin paikkoihin, joista heidän mielestään ei kenenkään koskaan tarvinnut tietää mitään. Kotiseutulehtien muistikirjoituksista luettiin, että kaatuneet oli siunattu Vienan multiin. Hyökkäysliike pysähtyi. Syysilmat kylmenivät. Pistojoelle ym. sotilaskentille hautaaminen päättyi. Vainajat tuotiin myös Uhtuan suunnan kenttähautausmailta siunattaviksi kotikirkkojen sankarihautoihin. Sama tehtiin alempana Rukajärvellä ym. suomalaisten kenttähautausmailta, jotka olivat kauniiden vesien varrella. Saksalaisten pohjoiset sotilashaudat, Wehrmachtin ja Waffen-SS:n, jäivät paikoilleen.

Piston hautajaisten hiljaisuus johtui monien puheista, ettei kukaan pääsisi Uhtualta kotiin elävänä eikä kuolleen. JR 11:n III P:n komentajan kapt Ylösen saattaminen Säräisniemen sankarihautaan jäi miesten mieliin. Pyhännän, Piippolan, Kestilän, Kärämäen ja Haapaveden komppanioiden edustajasaattue vei Pinko-ojan etulinjoilla 25.7.1941 kaatuneen kapteenin kotikirkon multiin. Kenrm Hj. Siilasvuo oli esittänyt jopa Mannerheim-ristin ritarinimitystä v. 1898 syntyneelle res.kapt Mikko Valdemar Ylöselle. Komentajat olivat näet esittäneet ko. nimitystä talvisodan 460 miehelle erinomaisen ansiokkaasta urheudesta, sotatoimien johtamisesta ja tst-luoksista.

Uhtuan suuntaa on osin verhonnut hiljaisuus. Suomussalmen ja Kuhmon taisteluista kirjat tehnyt Hj. Siilasvuo

vaikeni siitä eikä mukanaolija, Uhtuan suunnan hyökkäyksestä diplomityönsä Sotakorkeakoulussa tehnyt Ensio Siilasvuo ole jatkanut aihetta. Johtojatus unohtui, kun Lapin sodassa olivat vastassa samat saksat, jotka olivat vaihtaneet Uhtuan aseisiin joukkojemme Kannakselle lähdön lähetessä. Uhtuan suunnan muistoista on kirjoitettu pinnallisen viittaavasti, ei niin tunnustettiin kuin Antti Tuuri pohjalaisistaan Rukajärvi-trilogiassaan ja Olli Saarela elokuvassaan Rukajärven tie.

”Sodasta myöhästyneet” pikkuikäluokat katsoivat lapsena ihailemansa sodan sopivan voittajasuurvaltojen näyttämölle. Jaltan historia oikeutti sodalla luodut järjestelmät, rajat ja totuudet. Jaltan järjestelmä on jo luhistunut, mutta sen mukaiset selitykset elävät yhtä kauan kuin laatijansa. Heidän motiivinaan oli syyllisyys, sota-kauden pahuus, sodan raastama ihminen. Suursodan tuloksesta voi johtaa hyvän ja pahan, oikean ja väärän. Voittaneiden sota oli hyvää, vastapuolen yritykset paha erehdys. Velvollisuutensa täyttäneiden omalletunnolle lyötiin sotasyllisyys!

Sota-arkiston dokumenteista nähdään rintamatunnuksen saaneiden sotareissut. Vasta 1990-luvun lopulla Suomen sotakoulut pääsivät tutustumaan tst-maastoihin itärajan takana. Pääosin 1960-luvulla ilmestynyt Suomen Sota 1941-1945 valmistui viimeiseen, 11. osaansa v. 1975. Sodassa ollut upseeri- ja historioitsijapolvi teki teossarjan. Siinä varjeltiin sodan julkisuuskuvaa ja varottiin arvioimasta sotatoimia halkinaisesti. Mukana olleiden upseerien laatimasta sotahistorias- ta veteraanit voivat lukea, miten joukot perustettiin, alistettiin, käskettiin ja marssitettiin taisteluihin. Sotasyllisysoikeudenkäynti ja jäämisemme sotien jälkeen Neuvostoliiton vaikutus-

alueelle heijastuivat teoksessa näkyvään sotahistorian tulkintaan. Silti sotaveteraanit ja suomalaisten puolustushenkinen enemmistö mieluummin varjelivat muistojaan kuin suosivat kyseistä tutkimusta. Uushistoriaa käytettiin sotasyllisyyden ja poliittisten puhdistusten perusteena!

Rivimiesten kokemuksia ei tallennettu historiaan. Tunteettoman sotilaan (1954) vastaanotto paljasti näkökulmien herkkyyden. Ammattisotilaita kuohutti reserviläismenteliteetti: ”Asialliset hommat suoritetaan, muuten ollaan kuin Ellun kanat” (ltn Vilho Koskela, hämäläisen mv:n poika Marskin syntymäpäivänä). Sotakokemus oli kantahenkilökunnan ansio. Kenttäarmeijan sotilaiden kokemusta ei nähty puolustuslaitoksen pääomana kuten nykyään monen vuoden kokemus muissa yhteisöissä. Kokemus kantaa jatkuvuutta, vaikka se ei tuota välitöntä hyötyä. Sodasta selvinneet voivat soveltaa kokemustaan uusiin tilanteisiin.

V. 1994 valmistui uusi, 6 -osainen Jatkosodan historia. Teksti ja kuvitus ovat edeltäjästään uusiutuneet. Kirjoittajakunta on uusi, lähinnä sotaan osattomia upseereita ja historioitsijoita. Enää ei esitetä virallista totuutta, vaan paras historian näkemys, johon pystytään uudessa suurpoliittisessa tilanteessa ja uudessa arvomaailmassa, ”jossa voimme avoimesti todeta, että jos jatkosota hävittiinkin, niin se myös voittiin, jossa voimme avoimesti antaa jatkosodan veteraaneille tunnustuksen isänmaamme pelastajina”. Näin teossarjan päätoimittaja evl Ari Raunio totesi sen valmistumisjuhlassa. Tutkimus selittää asioita ja ilmiöitä, mutta ei julista lopullista totuutta. Tutkimukselle on eduksi ajallinen etäisyys. Muistinmenetyksen torjuminen tarvitsee muistelmien tarkkaa

likinäköisyyttä ja kirjailijan uutta kirjoitustaitoa. Niinpä minunkin on aloitettava alusta.

Jatkosodan historian kirjoittajat valtaosaltaan ovat syntyneet suuriin ikäluokkiin, kuten minäkin. Meillä ei ole suoraa kosketusta eikä osallisuutta sotaan. Sodan sankareita ja poikkeusyksilöitä oli ”pienille jaloille” tarjolla joka puolella. Sodan aukotkin täyttyivät. Ennen sotia väestötieteilijät sanoivat, että 4 milj. suomalaista oli saavuttamaton haamuraja, mutta se ylitettiin jo 1940-luvulla sodan jälkeen. Kuolemaa vastaan auttoi synnyttämisen. Sodassa eniten harvenivat 1918-1922 syntyneet ikäluokat. Ikäluokka 1918 teki täyden reissun. Ikäluokkien 1918-1922 loven väestötilastossa korvasivat korkojen kera 1946-1950 suuret ikäluokat. Mentaaliset tekijät sekä taloudelliset ja sosiaaliset olot muuttuivat. Pyhäntäsetkin entisinä Uhtuan suunnan miehinä hankkivat jalat oman pöydän alle ja perustivat perheen kasvattaakseen meitä ”pieniä jalkoja”.

Sodan tunnelataus on säilynyt ja ehkä kasvanutkin rintamamiesten henkilötasolla ja niissä hiljaisen surun asioissa, jotka on jätetty käsittelemättä tai haluttu unohtaa. Armeija on organisaatio, mutta sotilaat ihmisiä. Heillä oli koti, perhe ja suku. Jokainen pyhäntänen tunsi Pyhännän kirkkopihan sankariristien suuren määrän jo sota-aikana. Mutta tunnettiinko niiden alla lepääviä poikia ja heidän kohtaloi- taan? Tuhlasiko Suomi miehiään? Maavoimien osuus jatkosodan taistelutappioista oli 97,15 % ja siitä jalkaväen osuus n. 90 %. Aluejärjestelmässä jv-joukkoja muodostaneet pitäjät kantoi- vat raskaimmat tappiot. Erityisesti Pyhäntäkin joutui kokemaan tämän. Heinäkuusta 1941 alkaen Uhtuan suunta yhdistyi pyhäntästen mielissä kuolemaan, siitä oli tullut meille

Kuoleman maa. Varsinkin Uhtuan suunnan taistelupaikat toistuvat kaatuneittemme luetteloissa. Tappioista on muistettu pataljoonien komentajat ja erityisesti kapt Ylönen, jonka huippu-

maineesta talvisodassa oli kuultu Säräisniemen miehiltä. Häntä ylempäs hierarkiassa eivät rivimiehet kentältä nähneet eivätkä voineet arvioida ylempien johtajien sotataitoa.

III/ JR 11:n (Ylösen pataljoonan) tappiot v. 1941

	kaatuneita			haavoittuneita			ups.	ups.
	miehiä	aliups.	ups.	miehiä	aliups.	ups.		
Heinäkuu	48	8	6	167	35	7		
Elokuu	36	6	3	142	29	13		
Syyskuu	16	5	-	76	14	3		
Lokakuu				1				
Marraskuu	1			14	4			
Joulukuu	1		1					
Yht.	102	19	10	400	82	23	636	

Korkeat tappioluvut ja upseeritappiot huipentuivat 25.7.1941 klo 9.02 kirjattuun III/ JR 11:n komentajan, res.kapt M.V. Ylösen kaatumiseen. Adjutantti ltn Esko Raita ja krh:n lähetti August Koivuhuhta olivat tapahtumapaikalla, kuten myös upseerikouluun ilmoittautuvat miehet. Kapt Väisänen komensi pataljoonaa Ylösen jälkeen 5 päivää. Väisästä seurannut kapt Yrjö Uimonen kaatui jo 8.8.-41. Sitten haavoittui kapt Jussi Maristo (myöh. maj) vaikeasti. Väliaikainen P-kom kapt Tönkyrä kaatui sittemmin kesällä 1942 Hevosenkengän välimaastossa. Kapt Ilmari Pellikka (myöh. maj) haavoittui 25.8.-41 Kiestingissä, komennettuaan P:aa 12 päivää. Pataljoonan sai Kiestingissä komentoonsa jääk.maj Jaakko Haataja (myöh. evl). Hän toi sen takaisin Uhtualle.

Upseereita oli vahvuudesta n. 4%, korpraaleja ylempiä au:eita n. 18%. Upseeritappiot jatkosodan yhtymissä v. 1941 olivat hieman korkeammat (4-5,8%) kuin alipäällystön (15-18%) ja miehistön tappiot. Uhtualla erot olivat selvät. Pataljoona Ylösen ups.tappiot

olivat muihin lohkoihin verrattuna lähes 2-kertaiset. Pataljoona Ylösen tappiot olivat v. 1941 n. 67 %. Vain joka 3. mies selvisi Raateesta alkaenesta retkestään, joka kiersi Uhtuan suunnan ensitaistelujen jälkeen Kiestingin kautta jälleen Uhtuan Hevosenkengään, kuolematta, haavoittumatta, katoamatta tai joutumatta ”ryssän” vangiksi. Pataljoona kuului ev Sulo Malmin rykmenttiin, jonka tappiot olivat tasoltaan yhtä suuret, n. 2/3 vahvuudesta.

Vielä raskaammat tappiot kärsi Helsingin pohjoisosan Ässä-rykmentti JR 26. (Karhumäkeen päästyä se hajotettiin kieltäytymisten takia. Ässän nimi oli talvisodassa JR 11, joka numero oli Uhtuan rykmentillä jatkosodassa). Kannaksella kesällä 1944 Vuosalmea puolustanut JR 49 menetti riveistään vielä enemmän 40 vrk jatkuneessa taistelussa. Tuo rykmentti oli 2.D:n mukana alistettu III AK:lle eli Siilasvuolle. Kesän 1944 suur tappioiden vuoksi 2.D:n tappiot ovat osapuilleen yhtä raskaat kuin Uhtuan 3.D:n, joka osallistui vielä Lapin sotaan.

JR 11:n (Malmin rykmentin) tappiot v. 1941

	kaatuneita			haavoittuneita			ups.	ups.
	miehiä	aliups.	ups.	miehiä	aliups.	ups.		
Heinäkuu	152	24	15	583	96	35		
Elokuu	74	13	8	346	68	25		
Syyskuu	38	7	-	142	23	6		
Lokakuu	5	3	-	29	5	-		
Marraskuu	27	4	3	126	18	4		
Joulukuu	7	2	1	13	3	2		
Yhteensä	303	53	27	1 239	213	72	1907	

Divisioonien taistelutappiot jatkosodassa

	1941	1942	1943	1944		
J	4 724	1 431			6 155	
3.D	4 134	1 122	968	3 812	10 036	16 191
2.D	5 639	1 635	948	8 946	17 168	
1.D	4 843	1 545	753	2 260	9 401	
14.D	3 450	1 195	1 133	1 459	7 237	

Maaselän kannaksen 1.D:n tappiot olivat jv-divisioonien keskitasoa. Sitä komensi v:sta -43 alkaen Uhtualta siirretty kenrm Uno Fagernäs. Uhtuan suunnan miesten oikealla sivustalla toiminut, Rukajärven valloittanut 14.D toimi ”itsenäisesti” suoraan Ylipäällikön alaisena. Sitä komensi Erkki Raappana, kolmantena Mannerheim-ristin saanut, v:n 1941 viimeisenä päivänä kenrm:ksi ylennetty jääkäriupseeri, joka v. 1944 ylsi kesätaistelujen sotataidolliseen huippusuoritukseen motittaen ja tuhoten Ilomantsissa 2 neuvostodivisioonaa.

Uhtuan ja Kiestingin suunnan joukkojen yhteenlasketut tappiot v:lta 1941 ovat suuremmat kuin minkään muun divisioonan, v:lta -42 3.D on toinen 17.D:n jälkeen sekä v. -43 viides 4.D:n, 14.D:n, 17.D:n ja 18.D:n jälkeen. V:n 1944 tappioissa 3.D on yhdestoista. Sitä pienemmällä tappioilla selvisivät sodan viimeisestä vaiheesta 1.D, 8.D, 11.D, 14.D, 17.D ja 18.D.

Hj. Siilasvuon vaiheita

Ennen sotia Hj. Siilasvuon oli Pohjois-Pohjanmaan sotilasläänin komentaja. Hän johti alueeltaan kootun 9.D:n maineikkaat taistelut talvisodan Suomussalmella ja Kuhmossa. Kesästä 1940 alkaen hän komensi Pohjois-Suomen puolustuksen rauhanaikaista V AK:aa, josta tuli jatkosodan III AK. Saksalaiset kuvasivat Hj. Siilasvuon muuttuneen talvisodan sankarista syksyn -41 taisteluissa itsekkääksi riitelijäksi. Saksalaiskomentajat arvostivat Suomen rintamasotilaan mainiota taistelukuntoa enemmän kuin korkean suomalaisen komentajan taitoa. Marraskuussa -42 Siilasvuon siirrettiin sotakoulutuksen ylitarkastajaksi. Hän kirjoitti v. 1944 ilmestyneen kirjan Kuhmo talvisodassa, jatko-osana hänen talvisodan jälkeen v. 1940 kirjoittamalleen teokselle Suomussalmen taistelut. Siilasvuon johti Uhtuan ja Kiestingin operaatiot v. 1941. Kenr Talvela kirjoitutti teoksen Aunuksen

valloitus, jota ei suursodan käänteen jälkeen voitu painattaa. Vastaavaa teosta Vienan valloituksesta Siilasvuo ei kai edes suunnitellut. Syksyn -41 Viena sai roolin samana vuonna julkaistussa Väinö Salmisen teoksessa Viena - Aunus. Sen mukaan tuolloin alkanut vapautussota tunnusti oikeaksi ja toteutti Sakari Topeliuksen näkemystä "täydellisestä Suomesta", jonka rantoja huuhtelivat pohjoisessa ja idässä Jäämeri, Vienan meri ja Äänisjärvi.

Kun Karjalan kannaksen Ryhmä jaettiin maaliskuussa -44 kahdeksi AK:ksi, Siilasvuo pantiin Itä-Kannaksen III AK:n komentajaksi. Hän johti sen vetäytymistäistelut. Ne vakiinnuttivat puolustuksen Viipurin pohjoispuolella. Syyskuussa -44 III AK:n komentaja kenrln Hj. Siilasvuo irrotettiin Ouluun johtamaan Lapin sotaa saksalaisia vastaan. Toisin kuin talvisodan Raatteen ja Kuhmon taisteluissa, Uhtuan suunnan miehet eivät enää niin paljon esitelleet itseään Siilasvuon miehiksi. AK:n komentaja oli nyt jotenkin etäinen ja ehkä osaksi Päämajan epäsuosiossa. Jotkut nimitelivät häntä Hjalmar veriseksi.

Uhtuan suunta ja Operaatio Barbarossa

Rajalle kesällä -41 perustettavat rykmentit saivat 10.6. ohjeen tehostaa kertauskoulutusta. Suuri huomio kohdistui etenemiseen ja liikkeisiin teiden ulkopuolella. Mannerheim alisti 15.6. Siilasvuon III AK:n saksalaiselle Norjan armeijalle, Armeeoberkommando (AOK) Norwegenille. III AK oli 17.6. ryhmittymiskäskyn saadessaan alistettu saksalaiselle kenrev Nicolaus von Falkenhorstille. III AK:n H-hetkeksi tuli 1.7.1941 klo 2.20. Norjassa ja Suomessa suursaksalaiset joukot oli ohi maavoimien esikunnan (OKW) alistet-

tu suoraan Saksan johtajalle. Pohjoisen sotatoimia johti nimeämillään ohjeilla Hitler, josta tuli vasta joulukuussa -41 myös maavoimien komentaja. Mannerheim oli alistanut III AK:n saksalaisille Ylipäällikön valtuuksin, joita hän ei ollut antanut takaisin Tasavallan Presidentille talvisodan jälkeen. Puolustusvoimain tehtäviin ei kuulunut ulkopolitiikan linjaus. Sellaiseksi koettiin kuitenkin Ylipäällikön 10. 7.1941 antama "miekantuppipäiväkäsky" Karjalan armeijan liikkeelle lähtiessä: "Vapaussodassa vuonna 1918 lausuin Suomen ja Vienan karjalaisille, etten tulisi panemaan miekkaani tuppeen ennen kuin Suomi ja Itä-Karjala olisivat vapaat. - Kaksikymmentäkolme vuotta ovat Viena ja Aunus odottaneet tämän lupauksen täyttymistä -."

Siilasvuon jälkeen Pohjois - Pohjanmaan sotilasläänin ja sen perustaman 3.D:n komentaja oli talvisodan Suomussalmen ja Laatokan pohjoispuolen mottitaistelujen varusmies-JR 64:ää johtanut jääk.ev, (marraskuusta -42 kenrm) Uno Fagernäs (siirrett. Karhumäkeen -43). Syksyllä -41 ensimmäisen Mannerheim-ristinsä saanut, kenrm:ksi ylennyt Aaro Pajari sai 3.D:n myöhemmin. Sotilasläänin komentaja Uno Fagernäs puhui upseereilleen edessä olevasta Vienan vaikean maaston sodasta. Divisioonassa oli lähes 16 400 miestä. D:n esikunnan työtä tehtiin AK:n (30 000 miestä) esikunnan alaisina. Alemmat portaat olivat välitöntä johtamista. V:n 1941 lain mukaan varusmiespalvelus oli 2 vuotta (20-22-vuotiaat), sen jälkeen miehistö ja alipäällystö olivat reserviä 45-vuotiaiksi ja nostoväen I luokkaa 60-vuotiaiksi, johon asti upseerit olivat reservissä. Nostoväen III luokkaa olivat 17-20 -vuotiaat.

YH-päivänä Kestilästä lähteneiden pyhätysten jatko- ja Lapin sodan

yhteismitaksi tuli 3 v 5 kk 16 vrk. Talvisodan alla syyskuussa 1939 sota- väkeen menneen palvelusaikaa kertyi maailmansodasta ennestään 350 vrk ja ylipalvelusta 197 vrk. Näistä tuli 5 vuoden "täysi reissu". Sen palveli kaksi ikäluokkaa. Jatkosodan alussa armeijan rullissa oli 600 000 henkeä. Loppuvuoden 1941 mobilisaatioaste, n. 16 % eli lähes 1/3 miesväestöstä, oli korkeampi kuin missään muussa maassa. Jatkosodan luonne yllätti sotilasjohdon. Uhtuan suunnan miesten voima hajotettiin ja sidottiin vaikeisiin tilanteihin pitkien huoltoteiden taa ja tavoitteen jäädessä saavuttamatta unohdettiin oloihinsa. Valmistautumattomuus toistui Lapin sodassa. Katastrofilta pelasti saksalaisten tavoite, ajan voittaminen vetäytymiseen.

LKP alkoi Pohjois-Suomessa 10.6. Pyhännän reserviläiset lähtivät 15.6.1941. JR 11 perustettiin Kestilässä ja Suomussalmella. Se kuului aluksi rajan suojajoukkoihin. K:oitien miehet seurasivat radioista tilanteen kehitystä. Juhannusaaton aattona 22.6. levisi huhu: Saksa oli aloittanut hyökkäyksen Neuvostoliittoon. Asia varmistui. Klo 10 tuli radiosta Adolf Hitlerin, kansallissosialistien johtajan, Suur-Saksan päämiehen ja sotavoimien ylipäällikön puhe. Sotilasläänin esikunta kirjasi Ryhmä F:n spk:aan ylipäällikön julistaneen, että Suomi oli Saksan liittolainen. Merkintä jatkui: "Valtakunnan rajan ylittäminen on toistaiseksi jyrkästi kielletty". Miehille jaettiin rautaisannokset ja patruunat, tykistöille ja raskaille heittimille kranaatit. Suoja- ja H-vaihetta varten harjoiteltiin aselajien yhteistoimintaa YH-kokoonpanossa, puolueettomuuden suojassa ja tietömissä oloissa. Valmisteluissa paneuduttiin keskitettyyn yhteisvaikutukseen vihollislinjojen läpi murtautumiseksi tai saarroitusmanö-

verien kiilojen toiminnassa.

Siilasvuon esikunta antoi 24.6.-41 hyökkäyskäskyn ja ilmoitti 25.6. alajohtoportaille H-hetken. Valmistelut aloitettiin jo ennemmin. Hyökkäyskärki I/JR 11 sai R:n spk:n mukaan jo 15.6.41 tehtävän tiedustella H-valmiusasemat ja lähestymistiet hyökkäykselle Vasovaaran Raatejärven pohjoispuolitse. Hallitus totesi 25.6. eduskunnan istunnossa Suomen olevan sodassa NL:a vastaan. N. 500 neuvostokonetta oli pommittanut 19 paikkakuntaamme, ei kuitenkaan Pohjois-Suomessa. Kohta samana päivänä Siilasvuo antoi joukoilleen käskyn hyökätä Uhtua-Kiestinki tasalle, n. 88 km rajan taa. Hyökkäys jatkuisi sieltä Vienan Kemiin päin. Tavoitteena oli katkaista Muurmannin rata ja suojata Lapista Muurmanskiin hyökkäävien saksalaisten oikea sivusta. Siilasvuo jakoi joukot 2 hyökkäysosaan ja reserviin. Hyökkäyksen perusajatus oli alkuaan ottaa Uhtua 2 tukialueelta alkavalla pihtiliikkeellä ja jatkaa sieltä Muurmannin radalle Vienan Kemiin. Painopiste oli Suomussalmelta lähtevässä suunnassa. Operaatiokäskyt olivat ylimalkaisia. Siilasvuolta puuttui nyt talvisodan aikainen esikuntapäällikkö Alpo K. Marttinen. Tämä palasi JR 61:n komentajan paikalta Siilasvuon esikuntaan vasta Lapin sotaan Suomen nuorimpana everstinä. Mannerheim-ristin hän sai ennen Siilasvuota.

III AK:n TK-komppania järjesti 20.7.41 Vuokkiniemen kokouksen, joka julisti Vienan ja Aunuksen liittyneen Suomeen ja länsimaiseen kulttuuripiiriin. Siilasvuo tarkasti paikalla Vienan HeimosoturiP:n kunniakomppanian. Silti päätökset ulkopolitiikasta ja sodan tavoitteista teki jatkosodankin aikana Tasavallan Presidentti, hallitus ja eduskunta, joka päätti itsenäisyy-

päivänä 1941 liittää Moskovan rauhasa menetetyt alueet takaisin Suomeen.

Länsiliittoutuneet ym. maat hyväksyivät oman valtioalueen takaisin valloittamisen, mutta eivät Venäjälle kuuluneen Itä-Karjalan miehittämistä ja Muurmannin radalle hyökkäämistä, josta tuli maailmansodassa merkittävä asia. Suurvaltojen kanta siihen oli kielteinen. Hallitus selitti, että rajantakaiset, strategiset alueet, joilta NL oli uhannut Suomea, pidettiin miehittettynä, kunnes Suomen turvallisuus saisi ratkaisun. Poliittinen johtomme odotti tyydyttävää ratkaisua, jonka toisi Saksan sotavoitto tai Neuvostoliiton luhistuminen kuten 1. maailmansodassa. Rajakysymykset avautuisivat sitten niin kuin 1. maailmansodan lopussa. Sotaonnan käännyttyä NL:n hyväksi miehittettyjen Vienan alueiden sanottiin olevan pantti tulevan rauhan neuvotteluissa. Armeijassa kehittyi oppi, jonka mukaan Itä-Karjalasta ”päättävät soturit ja invalidit ja aseveljet, emmekä me edustajat. Ja soturit ovat sanoneet, että Itä-Karjalasta ei hyvällä lähdetä”, kuten eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pj Väinö Voionmaa kiteytti. ”Ei tule sellaisia rauhankonferensseja, jotka sen ottaisivat uuden suurvalta-Suomen pitävistä kourista.” Voionmaan mukaan oli paljon väkeä, joka uskoi Suur-Suomen syntyyn yhtä varmasti kuin sielun kuolemattomuuteen.

Saksan valmistama historian suurin sotasuunnitelma, Operaatio Barbarossa, oli myöhemmin nähtynä rannaton. Pääsuuntia olivat Leningrad, Moskova ja Ukraina. Piti hyökätä Arkangelista Volgan kautta Kaspianmerelle. Idän vastarinta piti murskata ilmavoimin. H-suunnat oli merkitty myös Romanian ja Suomen joukoille. Keskitysmarssia vahvistettaessa Hitler kielsi kertomasta liittolaisille suunnitelmaa ja näiden osuutta retkeen. Suomen laskettiin osallistu-

van Barbarossaan toivotulla tavalla. Se varmistaisi Norjasta tulevien Saksan joukkojen keskitysmarssin, toimisi niiden kanssa ja valtaisi punalaivastolta Hangon tukikohdan. Saksan armeijan edetessä Suomen joukkojen piti sitoa laajasti neuvostovoimia hyökäten kohti Leningradia molemmin puolin Laatokkaa.

Norjalais-kanadalainen Hans-Peter Crosby kirjassaan Suomen valinta esitti saksalaisten lähteistä, että Suomi olisi voinut omaksua pienemmän sotaroolin. Talvisodan jälkeisessä rauhassa menetettyjen alueiden takaisinotto oli ulkomaidenkin mielestä Suomen hyväksyttävä tavoite, mutta länsivallat varoittivat Muurmannin radan uhkaamisesta ja Venäjän Karjalan valtaukselta. Itä-Karjalaan etenemisestä Englanti julistikin sodan Suomelle 6.12.1941. Mannerheim otti v:n 1941 jälkeen huomioon länsiliittoutuneiden ja vihollisenkin näkemykset Suomen sodanpäämääristä. Hänkin oli uskonut v. 1941 Saksan voittoon. Sotavoittoon tarvitaan miehiä ja rahaa, teollisuutta ja aikaa. Venäjällä oli miehiä, Amerikalla rahaa ja teollisuutta ja Englannilla aikaa. Suomella oli 650 milj. vihollista Ison-Britannian alusmaineen julistettua 6.12.1941 sille sodan. Asiat puhuttivat Uhtuan suunnan miehiä ja he voivat arvostella esimiesten kannanottoja.

Kenrev von Falkenhorstin käskyssä 3.D:n tehtävä oli hyökätä Raatteesta Uhtuan kautta Vienanmeren rannalle Kemiin Saksan joukkojen eteläsivustan tukena. Falkenhorst antoi käskyn komein elein, ylpeänä Saksan johto-asemasta Euroopassa. Lopuksi hän kysyi saksalaiseen tapaan: Etwas zu fragen? (Onko jotain kysyttävää?). Fagernäs muisteli: ”Kun minä ihmettelin, mitkä joukot olisivat lohkon etelä- ja pohjoispuolella, hän vastasi ylimieli-

sesti: Se on täysin yhdentekevää! Pariissa viikossa seisomme voittajina Vienanmerellä! Mutta ylimielinen Falkenhorst ei saanut koskaan maistaa voiton makeutta venäläisellä maalla. Minunkaan ei divisioonani kanssa tarvinnut taistella vaivalloista tietä Vienan Kemiin saakka. Sinne ei tullut koskaan saksalaisia, jotka olisivat tarvinnut joukkojemme sivustatukea.” Narvikin sankari Dietl ei päässyt Murmansiin eikä Feige Kantalahteen.

Saksalainen lentotiedustelu näki, ettei Uhtua-operaation sivusuunnasta Pistojärveltä ollut karttoihin merkittyä tietä Uhtualle. Hj. Siilasvuo muutti operaatiota: Uhtualle etenevän pihti-liikkeen sijaan H-ryhmät tekevät 2 hyökkäystä, painopisteenä Uhtua, sivusuuntana Kiestinki. H-kiilojen väli oli ensin n. 50 km ja kasvoi H:n edetessä ja yhteydenpito useimmiten estyi. Operaatio muuttui taas, kun AOK Norwegenin johtamista kolmesta AK:sta kahden saksalaisen AK:n hyökkäys pysähtyi ja niiltä puuttui reservi ja vahvistukset, mutta Siilasvuon III AK:n operaatiot onnistuivat eniten ja se eteni: Falkenhorst siirsi 8.7.41 H-painopisteen Siilasvuon III AK:n 3.D:n alueelle Kiestingin lohkolle Pohjois-Vienaan, mistä Hitlerin ohjeen mukaan oli katkaistava Muurmannin rata. Sinne tuotiin vahvennuksiksi hyökkäyksessään tupeloineen SS-D.Nordin joukkoja ja sivusuunnaksi muuttuneen Uhtuan edustalta 2 pataljoonaa, joista toinen oli III/ JR 11. Operaatiomuutos hajotti joukot, riitautti komentajat ja satoi vahvat H-reservit. Heikennetyn D:n hyökkäys kohti Uhtua pysähtyi ja siellä alkoi asemasota. Marraskuun alussa Siilasvuo aloitti Kiestingistä uuden H:n Louheen von Falkenhorstin toivomuksesta, mutta Saksan ja Suomen sodanjohdot vaativat H:n pysäyttämistä.

Saksalaiskomentaja antoi 18.11.1941 käskyn siirtyä puolustukseen.

Pääsy Louheen ja Vienan Kemiin olisi katkaissut Muurmannin radan ja liittoutuneiden aputien. Vastoin alaisten toimia Suomen Ylipäällikkö oli tähän haluton alettuaan epäillä Saksan sota-voittoa. Suomalaisilla olisi ollut vielä voimia hyökätä Sorokkaan. Poliittisista syistä Mannerheim ei antanut lupaa siihenkään, ei edes saksalaisten painostuksesta. Historia ei toistanut 1. maailmansodan tulosta, jossa Saksa kykeni lyömään Venäjän imperiumin ennen omaa luhistumistaan. Sodan päämäärä on alistaa vihollinen omaan tahtoon. Suomen voimin ei päästy tavoitteeseen, joka oli lyhyt raja 3 kannaksella ja pitkä rauha NL:n tappion jälkeen. Piti odottaa suursodan sotilaallista ratkaisua. Siksi Mannerheim hankki kesään 1944 mennessä saksalaisille alistetut suomalaiset komentoonsa ja suomalaisten puolustusalueelle.

Kesällä -41 oli siis edessä Vienan Karjalan valtaus. Pääesikunta ja AOK Norwegen antoivat tiedustelutiedot. III AK:n esikunnan tieselostus 18.6.41 ulottui Vienan merelle. Sen mukaan Vuoninen - Pistojärvi (Malviainen) - Kiestinki -linjan länsipuolen tiet sopivat ajoneuvoliikenteelle. Arvio oli väärä. Ne sopivat hevosreelle ja purilaille. Tiedustelupartioiden raportit Uhtualta, Kontokista ja Repolasta sekä tiestön ilmakuvat oli tulkittu väärin. Vienan olot tuntevat heimomiehet suunnittelivat vapautettavien alueiden hallintoa jo kevästä asti. Sodan alussa Vienan pakolaisista Kajaaniin kootun vapautusarmeijan paikallistuntemusta ei käytetty operaatioiden suunnittelussa. Ennen H:ä itärajan taa partioiden tiedot vihollisesta ja tiestöstä eivät tulleet ajoissa. Vasta rajan taakse hyökätessä selvisi, ettei selostuksen teitä ollutkaan. Neuvostoviranomaiset eva-

kuoivat vienalaisia ja tyhjensivät Vienan kylät. Niihin jäi alle 1 000 asukasta. Muurmannin ja Arkangelin ratojen yhdysrata Sorokka-Oboerskaja oli toiminnassa vastoin tiedustelun tietoa. Lehtitietoja siitä ei ollut huomattu tai uskottu. Yhdysradan vuoksi Muurmannin radan katkaisulla Aunuksessa ei ollut aiottua merkitystä, vaikka Vienassa sillä oli strateginen merkitys venäläisille ja länsiliittoutuneille, joiden aputoimitukset kuljivat sitä pitkin.

Itärajaa ylitettäessä v. 1941 oma ylivoima riitti vielä. Tiedustelun mukaan edessä oli vihollisrykmentti, josta vain pataljoona Vuonnissa. Rajavartiostoa oli kylissä, joiden väestö oli paikalla. Oli määrä iskeä syvälle vihollisen selustaan. 3.D ositettiin: Ryhmä F (Fagernäs) eteni pääsuuntaa kohti Uhtuaa ja Ryhmä J (Turtola) sivusuunnassa Kuusamosta. F:llä oli jv:nä JR 11:n kolme P:aa ja lisäksi KevOs.5 ja II/ JR 32, siis 5 pataljoonaa. Ryhmä J oli alkuun vahvennettu JR 53, mutta siitä tehtiin Div.J Kiestingin tultua painopisteeksi. Silloin Ryhmä F sai takaisin nimen 3.D. Hyökätessä Ryhmien alaisina toimivat tst-kokoonpanot tunnettiin osastoina, kuten Osasto M (Malm eli JR 11) ja Osasto V (Vuokko eli JR 32). W (Walter) oli saksalainen ps-vaunuosasto. Talvisodassa samoilla korkeuksilla sotineille oli uutta ps-vaunujen ja lentokoneiden ohella runsas tykistö, jolla oli H-vaiheen jälkeenkin usein ratkaiseva merkitys.

Osasto Malm oli keskeinen Uhtuan suunnalla. Ev Sulo Aate Malm komensi sen hyökkääviä jv-joukkoja. Hän oli Pietarhovissa 1895 syntynyt inkeriläinen, jonka sotilasura alkoi Pietarin junkkarikoulussa 1914 ja jatkui Venäjän armeijan Viipurin rykmentissä. Malm osallistui vapaussotaamme Viipurissa 1918 ja Aunuksen retkeen

1919, palveli kenttätukikistössä, puolustusministeriön osastopäällikkönä ja yleni talvisodan jälkeen everstiksi Päämajan järjestelyosaston päällikkönä, joksi hän palasi v:n -42 alussa menetettyään rykmenttinsä. Hän oli v. 1944 sotavankikomendanttina.

Heinäkuun ensiaamun H-hetken klo 2.30 molemmin puolin 10-minuuttisessa tyk-valmistelussa 44 putkea ampui 570 laukausta rajan yli näkyvään Vasovaaran kylään. Klo 4.30 11 Stuka-syöksypommittajaa pommitti ja tulitti siellä kk:in kenttävartion asemia. Maj Matti Ranisen ("Lapin Villen") I P ylitti rajan klo 2.30 ja valloitti kylän tunnin taistelun jälkeen klo 5. Pataljoonan I.K:n pääll kapt Pentti Valkonen oli sittemmin Pyhännän ja naapurikuntien K:oiden urhea ja pidetty P:n komentaja. Kenr Hj. Siilasvuon seurue ylitti Raatteen tietä valtakunnanrajan klo 7.05, jolloin myös 12 ps-vaunua ajoi aseisiin. I ja II P valtasivat seuraavan kylän, Latvajärven klo 7.30. Ensimmäiset sotavangit antautuivat siellä. Ensipäivän taistelut päättyivät klo 9.30. Latvajärven itäpuolen sillat olivat kunnossa. Kärki eteni 1.7. jalan ja polkupyörillä 40 km. Vastassa oli varmistus- ja viivytyspartioita.

Vihollinen murrosta ja miinoittien. Vienan valtatie oli yhä samassa kunnossa kuin 1800-luvun runonkerääjien patikoidessa. Se oli vain kartalle merkitty 51 km:n talvitien pohja, kesän hevostie vain ratsain tai purilain. Panssarit, hevoset ym. ajoneuvot jäivät nyt jälkeen. Pataljoonien piti 2.7. pysähtyä tietoihin. Ranisen pataljoona ja Walterin panssarit saavuttivat 3.7. klo 01 lähes täysin tuhoilta säästyneen Vuokkiniemen, joka oli ja on Vienan oloissa suuri kylä, 109 taloa. Vain Uhtuan pääkylä ja Kiestinki olivat suu-rempia. Vasovaarassa oli 8 taloa. Useimmat kylät olivat samaa kokoa ja

vain vesitien yhdistämiä. Kylien välillä oli asumaton korpi, kankaita ja soita. Juntusrannasta Vuonniseen on 42 km, sieltä Uhtuaan 46. Vuokkiniemestä ja muista Kuittijärvien kylistä liikuttiin kesällä venein ja talvella jäitse. Suomalaiset huoltojoukot turvautuivat sittemmin samoihin reitteihin. Vuokkiniemeltä järven yli Uhtualle on 55 km. Vienan Kemiin on Suomen rajalta 270 km. Vedenjakajat erottavat toisistaan historiallisen Vienan ja Aunuksen. Uhtuan suunnan miesten oikealla puolella hyökännyt 14.D oli Aunuksen puolella, johon Rukajärvin kuuluu.

H-kärkenä Raatteen tieltä lähtenyt I/ JR 11 oli varusmiesten pataljoona, samoin Kiestingin suunnalla I/ JR 53. Fagernäs teki Raatteessa teatraalisen alkuoperaation. "Tiesimme, että venäläinen pataljoona oli – Vasovaarassa. Tämä – otettaisiin dramaattisesti. – Kun Stuka-koneiden pommit räjähtivät –, alkoi hyökkäys. – Vartio tuskin ehti silmää räpäyttää ennen kuin koko pataljoona oli poistettu päiviltä. Tämä – esitettiin, jotta sotilaani saisivat käsityksen, että tämä sota oli lasten leikkiä talvisotaan verrattuna!" Vasovaarasta edettäessä ev Fagernäs näytti mallia reserviläisille heilauttaen itsensä etenevän panssarivaunun päälle. Esikunnassa palvellut oma poika Torleif teki samoin. Kuulasateessa eversti sai osuman suikkaansa. Ko. tempauksista kerrotaan suurten päälliköiden elämäkerroissa aina Aleksanteri Suuresta alkaen.

Reservinä ollut III P tuli seuraavana yönä Latvajärvelle Vuokkiniemen tien varteen, valmiina jatkoon. Komentopaikka oli Vuokkiniemessä. Ltn Rainer Simeliuksen Pyhännän miesten 8.K pääsi Kormilan perälle, missä väestö oli kotosalla. Vuokkiniemeläisiä palasi metsistä. Ylösen III/ JR 11 teki tietöitä Aijonlahden ja Vuokkiniemen välillä viipyen kylissä viikon. III P tutustui

vienalaisiin ja kannoillaan runokyliin tulleiden TK-miesten työhön. Spk: oissa mainitaan radion ja lehtien kaunomaalailu niiden kuvattua Vienan kylä, heimoveljiä ja sotaa. Sotakirjeenvaihtajien mukaan saksalaiset ihmettelivät, miten suomalainen joukkue, komppania tai rykmentti voitiin heittää mihin karttapisteeseen vain. Mutta se satoi joukot, reservinkin. Syviin selustaiskuihin ei riittänyt voimia purilaskuormasto- ja huoltojoukkojen pidennyttä. Olemattomat tiet, helle ja metsäpalot hidastivat enemmän kuin vastapuolen viivytyspartiot. Tie- ja siltatyö saneli H-tahdin.

Ylösen pataljoona etulinjaan

Pataljoona Ylönen vaihdettiin 9.7. eteen. Se sai 10.7. tehtävän ylittää Vuonnisjoki, joka oli 1. operatiivinen H-tavoite. Lonkan kautta edenneen Osasto H:n kanssa oli saatu yhteys. I/ JR 11:n jääk.joukkue oli ensin tullut Vuonnisen länsilaidalle. Matkalla Vuokkiniemestä piti korjata tuhotut sillat, kiertää miinoitukset ja metsäpalot. Vuonnisen sillat ja joen länsipuolinen kylä paloivat. Vihollisella oli itäpuolen puolustusasemissa 2 P:aa, 20 kevyttä ps-vaunua ja tykkipatteristo. Komentajansa peitenimen mukaan Haueksi kutsuttu III/ JR 11 sai tulikasteensa Kursmajoen ja vielä enemmän Vuonnis-, Pisto- ja Pinkojoen ylitystaisteluisa. Niiden oheen liittyen Os. Vuokko aloitti H:n 14.7. Melkajanlahdesta yli Ylä-Kuittijärven vihollisen kylkeen. Rykmentin em. ylimenohyökkäys oli js:n ensimmäinen. Yhtymän H:n edetessä joukkoja tuotiin vesitse myös Aajualahdessa ja Vuonnisessa. Ylimenokalusto uitettiin 2. kohteelle 30 km:n päähän. Pioneerit osallistuivat myös Pistojoen epäonniseen ylimentoon 21.-27.7. Ev Fagernäs oli keksi-

nyt Kuitin vesistönylityksen. Hj. Siilasvuo käytti keinoa 2 viikkoa myöhemmin Kiestingin suunnan Tuoppajärven ylimenossa. Operaatioajatus toistui Tornion maihinnousussa 1.10.-44.

Os. Vuokko juuttui taisteluihin maastossaan hyvän vesistönylityksen jälkeen. Siksi suoraan vihollista päin hyökkäävä JR 11 joutui koviin taisteluihin kenttälinoitetuista asemista tulittavan vihollisen kanssa. Siilasvuon arvostelun mukaan Fagernäs sitoi joukkoja toisarvoisiin tehtäviin ja epäonnistui vahvan reservin käytössä; hyökkäys edistyi vasta, kun kaikki voimat pantiin peliin. Operaation luonne muuttui, kun vesistön ylittänyt osasto koki, että kartoista ja lentokoneista nähtyä tietä ylimenopaikalta Uhtualle ei ollut olemassa!

Ylösen pataljoonan 8.K ja 9.K olivat joutuneet jo 9.7. Vuonnisten Kursmajoella liikkeelle lähtiessään tykistön ja krh:n tuleen. III/ JR 11 ryhmittyi 10.7. ylimenohyökkäystä varten Kursmajoen ja Vuonnisjoen välimaastoon. Jokilinjan ylityksen jälkeen hyökkäys jatkuisi vihollispataljoonan sivustaan ja selustaan. Hyökkäykseen ryhmittyessään III P sai vastaansa suorasuuntaustulta. Vihollinen pommitti huoltotien ylimenokohtia. Hevosia ja kuormastoja suojeltaessa huolto ja täydennys toimivat yli 10 km:n päästä. Vihollisen vastaiskun jäljiltä löytyneet I P:n haavoittuneet masensivat mieliä. Vuonnisjoen ylitys alkoi samaan aikaan kuin Os. Vuokon vesistönylitys. Tykistövalmistelu alkoi 14.7. klo 1.30. Stukat pommittivat H-hetken molemmin puolin Vuonnisjoen itäpuolelle vihollisen asemia. Pataljoona oli ylittänyt joen klo 5.30. Vasemmalla hyökkäsi III/ JR 32, mutta joutui taistelussa paniikkiin paiten ylimenopaikalta länsirannalle. Hajonnut pataljoona vedettiin taakse ja sen erotetun komentajan tilalle tuli

kapt S. Mäkinen. III/ JR 32 oli reservissä alkaneiden taistelujen ajan. Sitä käytettiin myöhemmin Hevosenkengän alalohkon puolustusasemissa.

Sivustapataljoonan paettua Ylösen III P jäi yksin yhä kovempaan keskitystuleen, piti sillanpääasemat raskain tappioin, torjui vastahyökkäyksen ja sai niskaansa tunnin krh-keskityksen. Sen alta suuri osa 7.K:aa lähti pakoon. Muistakin K:oista pakeni miehiä, mutta ei 7.K:n tapaan joukkueittain ja johtajineen. Kranaattitulessa makaavat miehet eivät tienneet hyökkäyksen epäonnistumisen syytä eivätkä operatiivista merkitystään. III AK:n komentaja Siilasvuo seurasi hyökkäystä JR 11:n komentopaikalla, käski pitää sillanpää ja kaivautua. Ylönen teki työtä käskettyä ja antoi käskyn hyökätä vihollislinjojen läpi, mutta vuorossa ollut 9.K kieltäytyi.

Vihollinen aloitti yöllä vastahyökkäykset, tunkeusi asemiin, mutta se tuhottiin. Seuraavana yönä naapuri hyökkäsi kolmesti asemiin tykistön ja krh:n tukemana. Pojat löivät sen takaisin. Tuli myös 3. vastahyökkäisyö: tykistö- ja krh-tulen alla olleiden 8.K:n ja KKK:n miehiä lähti asemista. Illalla yksiköt koottiin puhutteluun. JR 11:n komentaja ev Malm puhutteli 9.K:aa ja määräsi siitä 2 miestä kenttäoikeuteen. P-kom kapt Ylönen puhutteli muita K:oitaa. Seuraavana päivänä pataljoona sai käskyn hyökätä Pistojoen linjalle.

Pistojoen, Korpijärven ja Pinkojoen taistelut

III/ JR 11 yritti Pistojoen yli jo 19.7. yöllä, mutta joutui odottamaan 2 päivää tykistön tukea. Se tuli, mutta lämmän muona jäi saamatta. Jo ennen liikkeellelähtöä oli huollettavina paljon haavoittuneita ja kaatuneita, joita ei ollut saatu siirretyiksi taa. Piston yli-

meno alkoi 21.7. klo 04 matalasta kosteasta, joka oli piiskatykkien, krh:n ja kk:ien suoran tulen alla. Kapt Ylönen ilmoitti klo 14 rykmenttiin ev Malmille tästä vaikeasta ylimenotaistelusta. Pataljoona oli päässyt tienpään asemiin kaakkoon (1 1/4 komppanialla), loppuosa siitä oli vielä joen länsipuolella. "Miehet ovat niin arkoja, että pistooli kädessä ensimmäisiä oli pitänyt ajaa eteenpäin, jatkaa pataljoonan yliviientä. Pyydän pioneereja tekemään polkusillan maantien kohdalle, olen sen tutkinut, joten siitä saa rauhallisenman ylimenopaikan. Tarveaineet paikan päällä olevista hirsistä. Tätä siltaa myöten voisimme huoltaa haavoittuneetkin paremmin pois. Hauki."

Sotaväen järjestyssäännön mukaan päällikkö voi käyttää pakkoa, jos käsky ei toteltu. Sotaväen rikoslain mukaan päällikköä oli ankarasti rangaistava, jos hän ei käyttänyt valtaansa estää karkaamista/pakoa tai saattaa kuuliaisuuteen sen, joka kieltäytyi menemästä vihollista vastaan, tai jos hän jätti ryhtymättä tehoimiin sitä vastaan, joka kieltäytymisellään aikaansai epäjärjestyä tai pelkoa sotajoukoissa. Esimies sai haavoittaa tai jopa surmata alaisensa, joka vastusti esimiehensä käskyä tai, jos käsky oli toistettu, ei totellut. Karkuruus- ja pelkuruustapauksia pohjoisessa oli paljon vähemmän kuin muilla lohkoilla, mutta kapt Ylönenkin joutui, osittain korkeampien komentajien aiheuttamissa pakkotilanteissa, käyttämään myös sotalakien voimatoimia, joskin eräitä häneen liittymättömiäkin tapahutumia on saatettu panna hänen tililleen. Hän ei ollut ainoa tunnettu JR 11:n upseeri, joka käytti aseuhkaa alaisiaan vastaan ja joka kohta itse kaatui etulinjassa. Oliko hänen kaatumisensa ankaruuksien sovitus, kuten on joskus sanottu? Upseerit käyttivät sodan voi-

matoimia yleensä tarkan harkitusti ja ennalta lakiin tukeutuen sekä esimiesten kanssa neuvoteltuaan ja saatuaan näiltä käskyn voimankäyttöön, jos taistelumoraali oli vaarassa. Tapaukset alkoivat Pistojoella. On kuin yhteensattuma, että juuri siellä saadut venäläiset vangit kertoivat upseeriensa uhanneen ja ampuneen haluttomia sotilaitaan. Tapaukset kirjasi muistiin JR 11:n komentaja ev Malm, joka itsekin oli saanut venäläisen sotilaskoulutuksen.

Tunnettiin Uhtuan suunnan käytäntö, kun sinne tuotiin Helsingistä marraskuussa -41 kiväärimieheksi Arndt Pekurinen (s.1905), joka oli Suomen ensimmäinen "siviilipalvelumies", antimilitaristi. Hän ei ottanut asetta talvisodassakaan. Hänet määrättiin 1/ I/ JR 11:n, Pentti Valkosen K:n, etulinjaan. Syyskuun alussa ilmeni pakoilua ja haluttomuutta hyökätä. Pekurisesta tehtiin varoitus Uhtuan suunnan miehille. Asiaa tutkittiin sodan jälkeen. Valkosen tst-lähettiläis Tauno Luttinen ilmoitti tälle, ettei Pekurinen ottanut varusteita ja asetta eikä mennyt asemiin. Kapteeni toisti käskyn. Kieltäytyjä ammuttiin kpääll:n käskystä.

Itse 3.D:n komentaja Uno Fagernäs johti taistelua Pistojoen maantiesillan kohdalla, seuraili siinä Keski-Kuittijärven yli vihollisen kylkeen koukkaavan Os.Vuokon (JR 32 ja II/ JR 11) toimintaa. Se löi vihollisen irti linnoitetuista asemista. Joki oli yhä vihollisen suoran tulen alla. Vastahakoinen 9.K ylitti Pistojoen P:n adjutanttin paimentamana 4 tuntia 7.K:n ja 8.K:n jälkeen. Monille jäi viimeiseksi kuva komentajastaan, että tämä pistooli kädessä ajoi heidät jokeen ja sen yli.

Ylönenkin piti ylimenopaikkaa mahdollisena ja pyysi vielä ylimenon aikanakin esimiehiä vaihtamaan sen turvallisempaan. Voimmekin todeta

Pistojoen ylityksi aivan pahimmasta kohtaa vihollisen linnoitettujen tuliasemien edestä, missä myös pioneerien sillanteko epäonnistui. Ylä- ja alajuoksulla ei ollut vihollislinnoituksia. Kapt Ylösen miestensä puolesta esittämisiin pyyntöihin ei saatu vastausta. Hyökkäys ei voinut odottaa suojapaikkojen kautta kiertämistä; kiirettä lisäsi paikalle tullut III AK:n komentaja Hj. Siilasvuo, joka puuttui joukkojen johtamiseen. Pataljoonan piti kiirehtiä kaakon kautta JR 32:n kanssa iskemään kenttälinnoitetuissa asemissa Korpjärvi - Pistojoki -linjalla taistelemaan vihollisen selkään. Niin alkoi 22.-25.7.1941 käyty, kohtalokas Korpjärven taistelu.

Korpjärven taistelussa 8.K ja 9.K alistettiin lisävoimia pyytäneelle I P:lle, joka oli 21.7. Pistojoen ylityksessä menettänyt puolet vahvuudestaan ja 7 upseeria sekä joutunut pysähtymään ammusten loputtua. I P:n komentaja maj Raninen ilmoitti: "Käsitykseni mukaan pataljoona ei tämän päivän taistelujen jälkeen ole taistelukelpoinen ennen kuin se saisi hoitaa haavoittuneet ja kaatuneet ja järjestyä sekä ruokailta sekä vähän edes levätä. Lämmintä ruokaa ei ole saatu. Juuri torjuttu saarrostava hyökkäys oli viholliselle tuhoisa, mutta pataljoonalle raskas. Pataljoonaa auttoi 2 komppania Hauesta (Ylönen) ja komppania Halosesta. Pataljoonalla on nyt käytössään 50 % vahvuudestaan." Raninen kertasi 3 tuntia ja 15 minuuttia myöhemmin, että ilman Ylösen ja Halosen apua olisi tilanteen ratkaisu ollut epävarmaa. "Kun vihollinen tuli osittain lyödyksi, toisi ehkä heti jatkettu hyökkäys todennäköisesti varman tuloksen. Saanko käyttöön Hauen ja Halosen (3 k.) ja Nikulan yhden komppanian hyökkäykseen?" Ev Malm antoi pyydetyn luvan jatkaa hyökkäystä. Hauen

tuki merkitsi pyhäntästen 8.K:n ja samoin kärsämäkisten 9.K:n joutumista kovimpaan paikkaan. Maj Ranisen johtama joukko menetti 24.7. saakka jatkuneessa taistelussa lähes kaikki upseerinsa. Pyhännän kirkkopihan sankariristeissä, -paadessa ja -laatoissaakin keskeisin päiväys "24.7.1941" toistuu 13 kertaa. Ryhmän komentaja ev Malm sai 24.7. klo 3.20 maj Ranisen edelliselle päivälle päiväämään ilmoituksen:

"Mainiolla. Pataljoona ei voi enää hyökätä eikä yleensä toimia, koska melkein kaikki upseerit ovat kaatuneet tai haavoittuneet. Haavoittumiset ovat tapahtuneet tykistön ja krh:n tulikeskityksessä hyökkäyksen valmistelussa. Kokoan pataljoonan jäännöksiä. Uusia haavoittuneita ei voida edes sitoa. Loput miehet ovat niin väsyneitä, että ne nukkuvat paikalleen mihin tahansa. Haavoittuneita en voi kuljettaa täältä mihinkään, kun olisi varmistettava olinpaikkansa. Varmistan yhdessä Vienan kanssa alueen, jolla olemme. Pataljoona on kiireellisesti välittömästi saatava lepäämään, muuten se hajoaa. Pyydän kiireellisesti toimenpidettä. 23.7.41 Pomo.

Viena ilmoittaa tilanteensa olevan samanlainen. Sama."

Raninen ilmoitti Bikko Ozeron länsipuolelta seuraavana päivänä 24.7.41 klo 11.30 ottavansa yhteyttä maj Könöseen (SissiP 3) ennen toimintaansa Uhtuan tien suunnassa. Hänen miehensä olivat tuhonneet patterin kaksi tykkiä, kaksi hevosta ja 30 miestä tien varresta Pinko-ojilta, jotka olivat vielä vahvasti miehittyjä. Vihollisen nukahdettua lopen uupuneena asemiinsa niiden valtaaminen onnistui. "Osa ammuttiin, osa otettiin vangiksi."

JR 11:n 7.K.(kestisten kompp.) oli nyt alistettu I/ JR 32:lle, joka kärsi suuret tappiot. Sen komentaja maj Nikula

Kapt Valto Ylönen (vas) oli jo talvisodan ltn:na legendaarisen maineikas Suomusalmella ja Raatteen tiellä. Hän joutui etulinjassa Uhtuan painop. suunnan hyökkäyksissä -41 epäkiitolliseen tehtävään III/ JR 11:n kom:na Vuonnisten ja Pistojoen taistelujen vahvasti aseistettua ja linnoitautunutta vih:aa vastaan. Tuli paljon kaatuneita ja haavoittuneita, ja sitten myös kieltäytyjiä. Kapt joutui käyttämään voimatoimiakin tilanteen vaatiessa ja koska hän oli itsekin ylemm. sodanjohdon alainen. Res.upseeri, joka oli paljon tekemisissä myös 8.K:n kanssa, joutui parhausten kohteeksi ja kaatui Pinkojoen etulinjassa 25.7.41 I/ JR 32:n komentajaa väliaikaisesti tuurrattuaan. -Valto, Niilo ja Timo Ylösen kuva.

Uhtuan päätien suunnalla oli III/ JR 11:n kanttiini, Kiskis-koti. -Urpo ja Eila Hakkaraisen kuva.

Pyhäntästen js:n pitkäaikaisin kpääll ltn (myöh. kapt; ist. ison kenttäpakin tak.) Antti Patokoski ilakoi korsukaveriensa kanssa. Hän tuli talvella -42 Hevosenkengässä 10.K:n (=ent. 8.K) päälliköksi. -Antti ja Pirjo Patokosken kuva.

Uhtuan Kiiskis-kukkuloiden linjoilla Hevosenkengä oli kova paikka monille JR 11:n ja JR 53:n miehille, niin myös Pyhännän sotapojille. Siellä soi usein "römpösiens ryske". -Kuva Hevosenkengän maastoista Kansa taisteli -lehestä 5/1986.

oli itse haavoittunut ja pataljoonaa johti kapt V. Halonen. Hänenkin haavoittutua kapt Ylönen johti pataljoonan 25.7. yli Pinkojoen. Varsinainen taistelu oli jo päättynyt, kun Ylönen kaatui. III P pääsi heti lepoon ja koko JR 11 määrättiin lepoon ja joukkojen järjestelyyn. Korpijärven rannalle telttansa pystyttänyt III P oli taistellut yhteen menoon 17 vrk, 20-22 - tuntisia päiviä, usein raskaan tulen alla ja lähitaistelussa. Hyökkäyksen kiirehtiminen suurin menetyksin ei tuottanut juuri tulosta. Vihollinen ehti räjäyttää ja miinoittaa sillat ja tiet, kuljettaa pois kalustonsa ja aseensa sekä pelastaa joukkonsa.

Uhtuan, Kiestingin ja Rukajärven suunta

Illalla 25.7.1941 Ryhmä F käski valmistautua etenemään Uhtuan tien suunnassa. JR 11 sai nyt jäädä Os.Vuokon taakse. Ps-vaunut jätettiin Pistojoen länsipuolelle, jossa ne olivat olleet taistelujen ajan. Yksi raskaista 22 tonnin vaunuista oli ylitysy yrityksessä uponnut jokeen ja yksi ajanut miinaan jo Latvajärvellä. Kevyemmät vaunut eivät olleet toimintakykyisiä teiden ulkopuolella. Ne eivät uskaltaneet sinne miinavaaran takia. III P sai 5 päivää levätyään käskyn jatkaa hyökkäystä Uhtualle. Viikon kestäneissä taisteluissa kestisten 7.K ja pyhätsten 8.K saivat kiitosta urheudestaan. Sillat olivat jo kunnossa ja huolto toimi jokien yli. Hyökkäys pysähtyi n. 10 km ennen Uhtuaa Kiskis-linjalle Hevosenkään vihollisasemien eteen. Kapt Jussi Mariston (myöhempi maj) johdolla viimeiset maastokohdat vallannut III/ JR 11 löi myös läpi päässeän vihollisosaston.

Siilasvuon käskyssä 28.7.1941 oli uutta: Uhtuan sijaan tärkein H-suunta oli nyt Kiestingin kautta Sohjanaan ja

sieltä Louheen, Muurmannin radalle. Kiestingin suunnan Ryhmä J:n eteneminen vihollislinjoille oli kestänyt 3 viikkoa. Vauhti riippui paljon tietöistä. AK:n käskemät syvät hyökkäykset jäivät tekemättä. H-suunnan muuttamisesta Kiestinkiin johtui, että vihollinen oli voinut siirtää lisäjoukkoja jo 22.7. alkaen Pistojärveltä Korpijärven taisteluun, joka tuotti Uhtuan suunnan miehille suur tappiot.

Fagernäsin vasemmalla sivustalla hyökännyt ryhmä J (Turtola) valloitti 7.8. Kiestingin ja oikealla hyökännyt Raappanan 14.D saavutti Rukajärven. Fagernäsin 3.D:n hyökkäyskäskyssä 31.8.1941 oli tavoite Uhtuan valtaus. Sieltä Vienan Kemiin johti talvisodan alla valmistunut suora, leveä tie, ainoa joka täytti raskaan ajoneuvoliikenteen ja kuljetusten vaatimukset. III AK oli kuitenkin siirtänyt hyökkäyksen painopisteen Kiestingin suuntaan, jonne Uhtualta siirrettiin parhaat pataljoonat. Ensin lähti SissiP 3, sitten myös III/ JR 11. Hevosenkengästä 22.8. Kiestinkiin komennetun III/ JR 11:n ensiosat saapuivat perille aamulla 24.8.1941. Ne alistettiin SissiP 3:n komentajalle maj L. Könöselle (myöhempi ev). Os.Könönen, jolle oli alistettu I/ JR 53, yritti monet kerrat murtaa Louhen radan katkaisukohdassansa. Turtolan motin sulkeneen vahvan vihollisen.

JR 11:n komentaja ev Malm oli johtanut Pistojoen ja Korpijärven taistelujoukkoja, raskaat tappiot kärsinyttä Os.Malmia. Fagernäs erotti hänet rykmentin johtamisesta elokuun loppupuolella. eikä hän enää tullut Uhtualle. JR 11:n esikunta toimi Uhtualle viimeisen hyökkäysyrityksen syyskuun alussa tehneen Os.Sakun esikuntana. Osastoa johti suunnitelman laatinut 3.D:n esikuntapäällikkö, maj Sakari Tenhunen. Sakun adjutantina

oli ltn Otto Ylirisku (myöhempi kenrln). JR 11:n esikunnan, krh-komppanian, pion-komppanian sekä II/ JR 32:n kahden komppanian lisäksi 3.D:n esikunta antoi huolto- ja viestimiehensä sekä pioneerinsa Sakulle. Osastolle oli alistettu myös saksalainen Walter, 5 raskaan ja 4 kevyen ps-vaunun osasto ja tykistöä. Uhtuan pohjoispuolelle johtavaa tietä käyttäen koettiin motittaa Uhtua puolustavat vihollisjoukot. Pohjoisesta koukkaavan Os.Sakun hyökkäyksen tueksi olivat vitjassa Veijolan, Mäkisen ja Ranisen pataljoonat sitoen edessään olleita vihollisia. Ltn Mauri Valkosen komppania oli Sakun reservinä.

Lupaavasti 1.9.1941 klo 04 alkanut hyökkäys pysähtyi kovaan vastukseen. Voimaa puuttui. Stuka-lentolaivue pommitti Uhtuaa. Tykistö ampui sitä etelästä Jyväskylästä. Ps-vaunut eivät voineet louhikoissa kunnolla suojata jv:n etenemistä. H-yritys toistui vielä 2 päivänä. Reservikin heitettiin tuleen. Sakun komentaja katosi 2.9.41 oudosti. Joukot vetäytyivät lähtöasemiin peläten motitusta. Venäläisen tiedon mukaan suomalaisten hyökkäys oli jo onnistua heinä-elokuun vaihteessa, kulminoituessaan Uhtuan edustalle. Uhtua puolustanut D:n komentaja oli esittänyt asukkaista tyhjennetyin Uhtuan keskuksen luovuttamista ja puolustuksen vetämistä 120 km itään, mutta Stalinin johtama suuri sotaneuvosto Stavka kielsi sen jyrkästi.

Suomalaiset kävivät 3.9. entisiin aseisiin Uhtuan eteen. Sitä ympäröi 25-kilometrinen puolikuun muotoinen vitja, jatkuen Röhön suuntaan ja oikealle kenttävartioidena. Linnoittajat, tientekijät ja työkomppaniat vahvistivat yhdessä Kuittijärvi - Tsirnijärvi - Kiskis -linjaa miinoin, piikkilangoiin ja ansoin tst-joukkojen tukemina. Tsirnijärvellä oli Fagernäsin miehille

talvisodasta tuttu ltn Salomon Klass komppanioineen ja siitä pohjoiseen Foss-pataljoona kapt Klaus Pirhosen johdolla. Kapt S. Mäkisen (myöh. evl) III/ JR 32 piti asemia pääsuunnassa Kiskis-järvien kannaksella. Tästä pohjoiseen oli maj Ranisen I/ JR 11 ja II/ JR 11, jota johti lomautettua ev Malmia tuuraava ja evl:ksi 16.9.41 ylennetty Väinö Veijola. Hän oli Ylösen ohella niitä talvisodan maineikkaita upseereita, jolle oli ehdolla Mannerheim-risti. Taktiset yritykset oikoa asemia eivät onnistuneet. Pitkät matkat ja joukkojen siirrot söivät voimia. Vihollinen valtasi 23.9. takaisin Munakukulan. Tiesmaan laulunsäe Munan menetyksestä muistutti Uhtuan suunnan vänrikeille velvollisuudesta taistella jokaisesta saavutetusta maastokohdasta viimeiseen asti.

Hj. Siilasvuo nimitti 29.7.1941 IKL:n poliitikon, evl A. Somersalon Ryhmä J:n komentajan Jussi Turtolan apulaiseksi. Somersalo kaatui 17.8. sen jälkeen, kun hänen vastalauseeksi ylemmille portaille esittämä eronpyyntönsä oli hylätty. Maj B. Breitholtz kaatui 27.8. Entisen rykmenttinsä JR 53:n komentajaksi alennettu J. Turtola kaatui 29.8. tiedustellessaan perääntymistietä motista. Kaatumisensa jälkeisenä päivänä hän sai ylennyksen everstiksi.

Kiestingin suunnan Ryhmä J:stä tehtiin 14.8.1941 Div.J. Sen komentajaksi tuli ev V. Palojärvi (myöh. kenrm) ja esik.päälliköksi maj Wolf H. Halsti, josta tuli evl:ksi ylennettynä sittemmin kesällä 1944 Kannaksella JR 11:n komentaja. III AK:n komentaja Hj. Siilasvuo puuttui Kiestingin suunnan operaatioiden yksityiskohtiin vielä enemmän kuin Uhtualla. Se johtui myös suomalaisen ja saksalaisen sodanjohdon monimutkaisista alustusuhteista. Päälystömme sopeutui huonosti yhteistoimintaan; Saksan suur-

valta-armeijan edustajat pitivät itseään parempina. SS-joukkojen miehistökin tunsi olevansa hallitsevaa arjalaisrotua. Muissa saksalaisjoukoissa etenkin nuori päällystö tiesi arvonsa "herrakan-san" edustajina.

Kiestingissä pyhätysten 8.K sai taas tunnustusta lyötyään selustavihollisen, joka aikoi tuhota koko pataljoonan. Mottia purkanut ja syyskuun vastaiskussa kunnostautunut III/ JR 11 palkittiin: lomakiintiö nousi uuden P-komentajan maj Haatajan esityksestä 3 %:sta 10 %:iin. Päästiin vuorolomille, kun III/ JR 11 palautettiin lokakuulla Uhtualle. Marraskuussa se vaihtoi Hevosenkengän etulinja-asemiin, jotka se saavutti jo elokuun alussa.

Siilasvuo yritti marraskuun alussa 1941 linjojen oikaisun nimellä uutta hyökkäystä Louheen ja Muurmannin radalle, vaikka sodanjohdot olivat sen kieltäneet. Hyökkäyksessä suomalaisten ja saksalaisten komentajien eri pyrkimykset johtivat ristiriitoihin. Kenrev von Falkenhorst ja kenrm Siilasvuo päätyivät painostuksessa toisistaan tietämättä antamaan puolustuskäskyn samana päivänä. Marraskuun hyökkäyksen aikana III/ JR 11 oli jo palannut Uhtualle. Uhtuan suunnan miesten tarinaan viimeinen yritys Louheen liittyy tosin heidän entisen rykmentin-komentajansa kohtalon täyttymisen osalta. Ev Malm johti koukkausosastoja. Se epäonnistui ja suopataljoonan 400 saksalaissotilasta paleltui. Evers-tikin palellutti jalkansa.

Puolustukseen ja asemasotaan

JR 11 sai puolustuskäskyn 9.10.41 ja 3.D. 14.12.41. Elämä Uhtualla muuttui. Etenemissotaa seurasi asemasota ja rakennusaika. Uudisrakennukset täytti vilkas elämä, johon kukin voi antaa panoksensa tai jota vietettiin omin tai-

pumuksin vartiopalvelun, vuorolomien ja vuodenaikojen rytmissä. Uhtuan lähellä oli oma rintamaradio. Toimitettiin omaa rintamalehteä Pohjan Poika. Komeat sotapesät, Messuhalli ja muut, urheilukisat, metsästäys ja kalastus kuluttivat aikaa. Uhtuan yhteiskoulu, lukio ja yliopisto autoivat jatko-opintoihin. Aseveliliitto salvautti talkoilla hirsitaloja ja rakennutti asevelikyliä. Tämä toiminta sai alkunsa Uhtuan lohkolle.

Linjojen oikaisu ei onnistunut vihollisen kustannuksella. Se ei sopinut myöskään luovuttamalla suurin uhrauksin vallattua maata. Asemien hakeminen takamaastosta olisi virittänyt keskustelun sodanpäämääristä ja Suomen sotilaan strategisesta paikasta. Niistä oli puhetta jo valtakunnan rajaa ylitettäessä. Munakukkulan menetys rangaistiin vänrikin kuolemalla. Nuorentamisen myötä asemiin oli tullut nuorukaisia, joille sota merkitsi vakiintuneiden asemien pitämistä. V:n 1942 alusta asti oli mietitty asemien luovuttamista saksalaisille, joiden hyväksi komentajat eivät enää halunneet irrottaa hikeä. Suhteet saksalasiin komentajiin olivat henkilöityneet loukkaaviksi nimittelyiksi. Asemasota Vienan korvessa ei ollut toimettomuutta. Kaikki piti rakentaa uudesta, teistä ym. yhteyksistä komentokorsuihin, huolto-tiloihin ja sotilaskoteihin asti. Oli työvoiman puute. Ei haluttu hylätä mitään valmista, ei juoksuhaudan pätkäkään. Asemasodan aikana sota haluttiin unohtaa. Yhtymien kokoonpano kehittyi sotakokemuksia vastamattomaksi. Joukot sopeutuivat omiin rintamaoloihin, pieniksi voimiensa mukaan toimiviksi yhteiskunniksi, jotka eivät olleet ylhäältä mielekkäästi johdettuja. Kehitys vastasi asemasodan tarpeita. Kivääri oli jalalla.

JR 11:n komentajaksi tuli 10.

10.1941 evl Joel Walldén. Hän kirjoitti muistion rykmentin varus-, valaistus- ja muonitustilanteesta. Kaikki oli heikkoa. Jos pakkaneen nousisi yli 30 asteen, joukko voisi paleltua. Sotaan oli lähdetty kesävarustein. Kiestingissä sotimassa käyneellä ja talven yllättämällä III P:lla ei ollut päällystakkeja. Armeijalta puuttuivat sadeasutkin märkänä kesänä ja syksynä. Joulukuussakin puuttuivat useimmilta turkislakit, turkit ja lumipuvut. Rykmentin housutilanne oli kurja. Lomalaiset kertoivat kotialueen ja taempien muodostelmien henkilöstön hyvistä puuvuista. "Kotiseudulla eivät esteettiset näkökohdat saa vaikuttaa hyvien varusteiden jakamista sinne, sillä etulinjassa olevat miehet saavat sen kustannuksella kärsiä vilua."

Vitjassa elettiin pimeissä korsuissa, petroolia ei sinne riittänyt. "Tämä ei ole omiaan kohottamaan joukkojen moraalista tasoa. Mikäli maassa vallitsee petroolipuute, ei se saa koskea etulinjoja", Walldén vetosi Lonkan huoltokeskuksen uuden sähkölaitoksen harjannostajaisten aikoina. Hevos-, varustus- ja reutilanne oli vielä heikompi. Autojen käyttö oli kielletty, kuljetukset hevospeliä. Rykmentillä oli vain 68 rekeä, kun tarve oli 380. Vähiä rekiäkin oli vaikea käyttää ilman talvivaljaita. -Ei hevosella heiniä, vaan syövät ne tallista seiniä, riimitteli hevosten ruokapuolesta Erkki Tiesmaa. Sensuuri muutti säkeen virallisen totuuden mukaiseksi: "Ei ryssillä heiniä/ syövät hevoset tallista seiniä./ Kun muuta ei oo antaa,/ on suolissa santaa, juu -."

Isänmaallinen valistus ja heimoushenki

Äänislinnan itsenäisyysjuhlassa 1941 ltn Vilho Helanen totesi Suomen armeijan sotilaiden tehneen suurem-

pia tekoja kuin maailma olisi voinut odottaa vajaan nelimiljoonaiselta kansalta. Itä-Karjalan sotilashallintoeskunnan valistusasian päällikkö korosti Suomen olevan velkaa kansalaisilleen hyvän elämän ja toimeentulon. Omaan kontuun valtakunnan uusilla alueilla pääsisivät maata viljelemään kykenevät ja haluavat, ennen muita siellä taistelleet. Menneeseen ei ehkä palattaisi. Sotilaat edustivat aseveljeyden tahtoa: Suomesta tulisi suuri, voimakas oikeusvaltakunta, Itä-Karjalasta sen suojamuuri, puolustuslinjat Suomenlahdelta lyhintä tietä Laatokkaan, Ääniseen ja Vienanlahteen. Kysymys oli lapsista ja lapsenlapsista. Helanen oli Piippolan tuomiokunnan ukkokuomarin, Haapavedellä asuneen Klas Robert Helasen (e Helander) poika, pohjoispohjalainen ylioppilaspoliitikko, AKS:n päällikkö ja Viron vapaussodan vapaaehtoinen. Uhtuan suunnan AKS-upseereiden veljesjuhlat ja valistustoimet, kuten Vuokkiniemen kokouksessa 20.7.-41, toistivat Helasta. Hänen ajatuksiaan toistaen esitettiin, että Suomen armeija oli tuonut Itä-Karjalaan siniristilipun kaikkien eduksi. Kansamme rakasti vain vapauttaan enemmän kuin rauhaa. "Se ei ole milloinkaan ahnehtinut mitään vieraalle kuuluvaa, ja omastaankin se on määrättyyn rajaan saakka ollut valmis tinkimään, jotta saisi naapurirauhan säilytetyksi. Mutta tämän sodan edessä meille ei jätetty valinnan varaa, siihen meidät pakottamalla pakoitettiin."

Helasen mukaan suomalainen tunki talvisodan rauhan päivänä, että vielä tulisi suotuista käänne. Kauneimpia historian lukuja olisi, että talvisotamme jälkeisissä oloissa kansamme chyt päätös olisi ennen kuolema kuin orjuus. Kun "perivihollisemme" nosti kätensä pyyhkäistäkseen kansamme olemattomiin, "eräs kirkas miekka"

tuli suojaksemme. Suomen armeija oli kirjoittanut pohjolassa 6 kk:n aikana kunniakkaat ja voittoiset sivut. Helanen mainitsi ulkopoliittisen uhan armeijan aluevaltausten vuoksi. "Se maa, jolla nyt seisomme, ei ole tosin kuulunut Suomen valtakuntaan. Mutta – maantieteellisesti se kuuluu – se on suomalaisten – työllä raivattu viljelykselle – suomalaisten hiellä ja verellä lunastettua maata – kansamme osana on vast'edeskin – seisoa lännen etuvartiona itää vastaan." Rajakeskustelussa Helasen mielestä armeijamme sana oli painavin. Niitä maa-aloja, jotka olivat ikimuistojen ajoista olleet suomalaisen miehen raivaamia ja jotka voittoiset aseemme olivat vapauttaneet vieraan vainolaisen ikeestä, "ei milloinkaan enää luovuteta takaisin." Sellaista oli sota-ajan innokas AKS-henkinen isänmaallisuus.

Sotapropagandan mukaan suomalaiset olivat maailman parhaita sotureita. "Saksmanneihin" kohdistuva halveksunta kasvoi. Saksalle olisi käynyt hullusti ilman suomalaisia, jotka olivat paljon parempia sotureita. Puheet kuvastivat sotaväsymystä ja alkavaa tappiomieltä. Venäläisten sitkeys pohjoissuunnan sodassa herätti kunnioitusta. Saksan sodanjohto aliarvioi venäläisten voimaa ja kestäkykyä. Pohjoisessa henki oli heillä hyvä.

Rintamatapahtumia saksalaisten kanssa

Hyökkäysvaiheen lopulla syksyllä -41 suunniteltiin III AK:n lohkon siirtämistä Suomen Ylipäällikön alaisuuteen, mutta sitä ei tehty lisääntyneen vihollistoiminnan vuoksi. V:n 1942 alussa alettiin valmistella AK:n vastuualueen osittaista luovutusta saksalaisjoukoille. Nämä olivat muodostaneet Lapin armeijan, komentajanaan v:n

1941 alusta Narvikin sankari Eduard Dietl. Nicolaus von Falkenhorst palasi entiseen esikuntaansa Osloon. Dietl esitti suomalaisille, ettei Siilasvuon enää vastannut talvisodan mainettaan, vaan oli heikoimpia kenraaleita. Dietl tähdensi Päämajalle ja hallitukselle pohjoisrintaman merkitystä, Hän myös esitti voivansa välittää puoluetoverilleen, Saksan Johtajalle, tärkeät poliittiset pyynnöt.

Ministerimme esittivät Dietlin kautta Hitlerin toivoman vierailupyynnön. Se toteutui hänen tullessaan Mannerheimin syntymäpäiville 4.6.1942. Hitler saapui onnittelemaan myös Dietliä, kansallissosialistia v:lta 1923, tämän ylentämisestä kenraalieverstiksi. Ylipäällikkö siirsi Siilasvuon sotatoimista v:n -42 lopulla sotakoulutuksen ylitarkastajaksi. Uutta komentajaa AK:lle ei nimitetty, vaan 3.D:n komentaja hoiti nekin tehtävät. Fagnäs ja hänen seuraajansa kenrm Aaro Pajari saivat toimia "itsenäisesti", suoraan Ylipäällikön alaisina, kuten Raappana Rukajärven suunnalla. Päämaja määräsi jo tammikuussa 1942 3.D:n irrotettavaksi III AK:sta uutta järjestelyä ja eri sotatoimialueelle siirtoa varten. Suunnitelma kaatui vaihtoon tarkoitettun saksalaisen D:n myöhästyessä.

JR 11 nuortui: siihen siirrettiin lohkon sotilasta v. 1912 ja myöhemmin syntyneet sekä v. 1942 palvelukseen astuneet. V:n 1905 ja sitä vanhemmat miehet pantiin JR 32:een, jonka I P kotiutettiin Raahen. Vanhennettuihin P:iin pantiin ikäluokat 1907-11. Kesällä -42 kotiutettiin v:n 1908 ja sitä vanhemmat aliupseerit ja miehet. Taisteluissa raskaamman taakan kantaneesta jv:stä kotiutettiin muita nuorempia ikäluokkia, jotka kuitenkin kutsuttiin palvelukseen kesällä 1944. Uutta kokoonpanoa kokeiltaessa keväällä 1942 mm. kotirintaman tar-

peiden vuoksi JR 11:sta muodostettiin 11.Pr, joka kuitenkin palautettiin juhannuksena -42 rykmentin kokoonpanoon vanhalla nimellä JR 11. Kiestingin lohko luovutettiin 3.7.1942 saksalaisille ja suomalaiset siirrettiin sieltä 3.D:n lohkolle.

Vienan Karjalassa ei jatkosodan lopulla taisteltu. Saksalaisten vaihtaessa sinne aseisiin puna-armeija operoi Rukajärven suuntaan, mistä partisaaniskut ulottuivat Suomeen. Kesällä -43 pohjoisen rajakylistä evakuoituidut palasivat kotiin sotatalveksi -44. Partisaanitoiminta oli ollut vilkkainta Vienassa. Syksystä -41 kevääseen -42 havaittiin sissiosastojen liikkeitä lähes päivittäin. Jo H-vaiheessa oli myös komppania JR 11:stä komennettu vastasissitoimiin, joissa oli 500 miestä hyökkäyksen pysähtyessä elokuun lopussa. Vienan HeimosotP tuli Vienan kyliin tähän tehtävään marraskuussa. Selustassa toimivat vihollisosastot tulivat linjojen takaa. Paikallinen väestö ei niitä muodostanut, kuten Saksan miehittämällä Venäjän alueilla. Vienan paikalleen jäänyt väestö suhtautui sodan osapuoliin samoin kuin heimosotien aikana. Näiden historia toistui siinäkin, että vienalaisia etenkin Kiestingin ja Uhtuan kylistä sekä Aunuksen puolelta Repolasta siirtyi jatkosodan jälkeen Suomeen suhteessa enemmän kuin Aunuksen rintamailta. Vienan Karjalan suku- ja perhesiteet Suomeen verestyivät.

Ylä- ja Keski-Kuittijärvien välisen niemen eli Jyvälahden sivusta sekä Röhön seutu pohjoissivellä joutuivat myös suorien hyökkäysten kohteiksi. Tykistöllä ja saksalaisten ilmatuella oli suuri merkitys tukikohdista käydyissä taisteluissa, joihin reservi koottiin linnoitus-, tykki-, hevos- ja huoltomiehistä. Kiestingissä harvasti miehitetyn ja huonosti varustetun aseman läpi toukokuussa -42 päässyt vahva hyökkäys

oli jättää suomalaiset ja saksalaiset suurmottiin. Molempien uhrautuva puolustus sekä saksalaisten Stukien eli syöksypommittajien onnistunut käyttö toivat pelastuksen. Parin viikon taistelussa kaatui 170 suomalaista, 248 saksalaista ja n. 15 000 venäläistä.

3.D:n komentajat Fagnäs ja Pajari

Uno Fagnäs nousi Hj. Siilasvuon lähdettyä Pohjois-Suomen edustushahmoksi sotilasasioissa kotirintamalla. Sodanjohdon yläportaissa kävi ministeri-ym. vieraita, ulkomaisia edustajia, lehti- ja valtiomiehiä. Keväällä -43 Uhtualla kävi Italian, Unkarin, Japanin ja Romanian sotilasasiamiehiä. Heimoushenki toi omat vieraansa. Syksyllä -41 tuli Vuokkiniemeen Kalevalaseuran hallitus ja ministereitä. Komentaja ei päässyt juhlaan taisteluista, mutta venäläisiä vakoojia oli mukana ja juhla-ateriaalla Karjalan kansallispuvuissa. Suomenkieltä taitaviin viholliskansalaisiin suhtauduttiin varomattomasti. Siilasvuon esikuntaan oli jätetty upseerivanki Novikov, ilmeinen puna-armeijan vakoilija. 3.D:n komentaja kenrm Fagnäs hallitsi kieliä ja seuraelämän taidot järjestäen Valkealammen punahonkakorsussaan viihteellisen märkiä edustusjuhlia, joita myös paheksuttiin. Herrat ja rahvas etäännyivät toisistaan. Pentti Airas on todennut, että miljoonakorsut, upseerien naiset ym. hovit saivat unohtumaan, että kansa taisteli elämästään ja vapaudestaan. Esiupseerien juhlat ja saksalaisvierailut olivat kohokohtia, mutta esim. Saksan SS-päällikön, valtakunnanjohtaja Heinrich Himmlerin, tuon juutalaisten joukkotuhoajan, vierailu Uhtualla huhtikuussa 1942 herätti pahennusta Suomessa ja ulkomailla. Kenrm Fagnäskin nimitti häntä ryö-

käleeksi (ett kräk). Berliiniläinen SS-Div.Nord oli Himmlerille tärkeämpi kuin suomalaiset D:t, joissa palvelleet kielitaitoiset juutalaiset tosin joutuivat tekemisiin saksalaisen päällystön kanssa.

Hevosenkengän alalohkoasemien sijainti oli epäedullinen. Nykyäänkin paikalla voi nähdä sen. Aikanaan se ihmetytti asemien peitepiirroksia topografikartalle pantaessa. Asemat olivat alttiit suoralle vihollistulelle ja usein sen puolelle antavassa maastossa. Joukot oli sijoitettu aseisiin niin, että vihollinen olisi Uhtuan tieltä hyökätessään voinut katkoa kahden tien varassa olevat selustayhteydet. Uhtuan lohkoa tarkastaessaan Päämajan operat. osaston päällikkö ev Valo Nihtilä, talvisodan Laatokan Karjalan suurmottien isä ja IV AK:n js:n H-vaiheen esik.päällikkö, kiinnitti heinäkuussa -43 huomionsa 3.D:n ryhmittymykseen. Hän tiesi sen jo matkalle lähtiessään. Matkan syy voi olla ryhmittymyksen muuttaminen. Toinen aihe oli ehkä ryhtikampanja komentajien taloudellista toimeliaisuutta vastaan, jossa yksityiset yhdistyi julkiseen. Tarkastukset liittyivät jo Siilasvuon siirtoon. Asevelitalojen rakentaminenkin oli alkanut ensimmäiseksi III AK:n alueella ja voimavaroin. Päämajan tarkastaja ev Nihtilä huomautti Uhtualla, etteivät asemat ja ryhmittymys palvelleet puolustusta. Ryhmittymys oli ollut 2 vuotta sama kuin jo hyökkäyksen juutuessa Uhtuan edustalle. Sirpin muotoon kaartuneet asemat oli vain nimetty 2 alalohkoksi. Vasemmalla oli silloin evl Walldénin JR 32 ja saksalainen psv-osasto, oikealla JR 11 ja Kev.Os.5, Jyvälahdesa kapt T. Jussilan LinnoitusP 14. Vasen varmistus yliti v:n -42 lopulla Kiestingin edustalle Tuoppaan. Vienan HeimosotP ja reservi varmistivat selustaa.

Kenrm Fagnäs ei muuttanut ryhmittymystä puolustukselliseksi. Päämajan eversti ei voinut käskää kenrm:a, mutta kenrltn Voldemar Hägglund sai käskyn tarkastaa Uhtuan. Hägglund teki kertomuksen 8.8. ja Nihtilä muistion 9.8.-43. Eversti katsoi puolustusryhmittymyksen puuttumisen, linnoitustöiden laiminlyönnin ja joukkojen passiivisuuden syiksi suur tappioihin ja partisaanituhoihin, jotka olivat saaneet julkisuutta ja johtaneet Ylipäällikön päiväkäskyyn, kun Sotilaskotiyhd:n pj Toini Jännes ja pohjoislohkon edustajat Greta Palojärvi (Kiestingin D:n komentajan vaimo) ja Fanni Aflecht (kreivitär Ramsay) ja saattajakorpra:it olivat kaatuneet väijytyksessä 4.7.-42 Juntusrannan itäpuolella matkalla 3.D:sta Kiestinkiin. Oulun piispa Wallinmaa oli kaatunut partisaaniskussa tarkastusmatkalla hiippakuntansa itäosassa 1943.

Päämajasta tuli Uhtualle Marskin ja Airon käsky päiväyksellä 14.8.-43 3.D:n puolustusryhmittymyksen tarkastamisesta. Painopiste tuli panna Uhtuan päätien suuntaan ja kiirehtiä linnoitustöitä. Fagnäsin tilalle siirrettiin komentajaksi kenrm Aaro Pajari, aitosuomalainen ja edeltäjänsä vastakohta, aktiivinen ja ohjaket tiukalla pitävä johtaja, joka oli ehdotuksestaan valloittanut Suursaaren. Hän alkoi suunnitella Uhtuan valtaamista ja myöhemmin kesällä -44 suurhyökkäyksen pysäyttämisen jälkeenkin Viipurin takaisinottoa. Pannessaan asiat kuntoon Uhtualla Pajari vaati suursiivousta. Syksyllä -43 Valkealammen komentokorsu Myrskyn uudeksi isännäksi tullut 3.D:n komentaja toi mukanaan karut tapansa ja miehensä. Hän erotti ensin edeltäjänsä esik.päällikön ja otti tilalle Wolf H. Halstin, joka oli ollut Kiestingin D:n esik.päällikkö. Halsti näki sotilashuollon merki-

tyksen korpisodassa.

Tappioutilastotkin puoltavat Päämajan kuvaa kenrm Fagnäsin toimitetusta 3.D:n puolustusjärjestelyistä. Hän ei luopunut Uhtualle ja Muurmannin radalle pääsyn tavoitteestaan. Puolustuskäsky v:n -41 lopulla tarkoittikin voimien kokoamista jatkohyökkäyksen. Sivustat olivat syvemmällä vihollisalueella ja lähempänä alkuperäistä tavoitetta. Uhtuan asemia kaivettaessa Fagnäs odotti hyökkäystä jatkaakseen ehkä Kiestinkiin alistettujen P:ien paluuta, vahvistuksia ja Saksan keväthyökkäysten onnistumista. Uhtuan kohtalon olisi ratkaissut Muurmannin radan katkaisu Kantalahden ja Louhen ohella myös Sorokassa, minne hyökkäämisen arveltiin onnistuvan.

Uno Fagnäs oli niitä divisioonakomentajia, joiden nimityksen Mannerheim-ristin ritariksi Päämaja lopulta hylkäsi. Uskonnon ja Runebergin sekä toisaalta talvisodan voima ja henki tosin olivat ruotsinkielisen Pohjanmaan kasvatin moraaliset aseet. Suomen heimomiesten veljeshankkeisiin Itä-Karjalan vapauttamisesta ja Suur-Suomen luomisesta hän ei sitoutunut. Jääkärinä hän silti ymmärsi utopioiden mieltä ylentävän voiman. Totuuteen voitiin sodan kestämiseksi suhtautua luovasti. Neljä vuotta pitkittynyt jatkosota koetteli kestävyyttä monipuolisemmin kuin talvisota, jossa vaihtoehtoina olivat puolustus ja kuolema.

Uhtuan asemat luovutettiin 22.3. 1944 saksalaisille ja 3.D siirtyi Ylipäällikön reserviksi Kannakselle. Ensin JR 11 ja I/ KTR 16 saivat 22.4.-44 alkaen nimellä Ryhmä S tehtävän tukea Ylipäällikön alaisena Kiestingin ja Uhtuan suunnan asemien saksalaisia (20. Vuoristoarmeija) Hyrynsalmen - Suomussalmen - Kuusamon alueella.

Ryhmä S hajotettiin kesäkuussa -44 ja sen joukot vietiin Kannakselle, missä 3.D jo odotti. D:n esik.päällikkö toivoi AK:n komentajalta VT-aseman pikaista raivausta. Kenrltn Laatikainen vastasi: "Everstiluutnantti istuu alas ja on hiljaa!" D:n komentaja Pajari sai raivo-kohtauksen Kuuterselässä asemat nähtyään ja lähti sairauslomalle. Vastoin Päämajan kantaa Pajari ei pannut D:aansa tst-ryhmittymykseen VT-asemaan. "En mene enää korpeen, osaan valita itse komentopaikat." Kun suurhyökkäys vyöryi 10.6.1944 Kannakselle, Kivennavan kirkko oli kyllä valmistunut, mutta ampuma-alat olivat jääneet raivaamatta kaistalta, jonka läpi kulkiivat tiet Valkeasaaresta Viipuriin. Sotahistoria laskee miesten kestämisen ansioksi, etteivät venäläiset voineet murtaa asemia suoraan liikkeestä, vaan joutuivat pysähtymään 2 vrk. Narvan linja kesti 1/2 vuotta, Tannenberglinja 1 1/2 kuukautta.

Kunnian kenttien muistot

Uhtuan ja Kiestingin suunta raskaine uhreineen olivat jo mennyttä, kun puna-armeijan suurhyökkäys vyöryi Kannakselle. Vaikka armeijamme johdoto ja miehistö olivat vaikeuksissa, pääosa miehistä taisteli vanhasta muistista. Uhtuan suunnan miehille taistelu oli itsestään selvä. He olivat asemassa omassa maassaan Kannaksen Kivennavalla, Vuosalmella ja Viipurin pohjoispuolella. Mutta nyt vetäytyminen ja raskaat tst- ja materiaalitappiot horjuttivat armeijaa. Mannerheim vetosi 16.6.-44 päiväkäskyssään sotilaisiin: "Te tiedätte, että isänmaan kohtalo riippuu teistä. Te ette lannistu vastoin käymisistä. Te olette - me olemme kaikki - ennenkin yhdessä kestäneet kovia iskuja ja tulemme sen nytkin kestämään." Uuteen asemasotaan päätty-

neiden taistelujen jälkeen Suomen kenttäarmeija olikin tst-kykyisempi ja lujempi kuin ennen kesän 1944 taisteluja. Kenrm Raappana motitti viimeksi hyökänneet puna-armeijan divisioonat Ilomantsin korkeudella.

Kestilän kirkolla on muistomerkki jatkosodan ja Lapin sodan pataljoona III/ JR 11:n synnyttä ja vaiheista. JR 11:n mukana myös Pyhännän miehet ovat saaneet muistokiven Tornion Röyttään, minne tehty maihinnousu 1.10.1944 aloitti taistelujen loppuvaiheen. III AK:n komentaja Hj. Siilasvuo, 3.D:n komentaja Aaro Pajari, rykmentti JR 11:n komentaja Wolf H. Halsti ja pataljoona III/ JR 11:n komentaja Pentti Valkonen saivat Lapin sodasta Mannerheim-ristin. Kenrm Pajari ja niinikään Lapin sodasta Mannerheim-ristin saanut, vuosien 1945-49 Raahen sotilaspiirin päällikkö, ev Martti Aho olivat jv:stä ainoat niiden neljän joukossa, jotka saivat kahdesti Mannerheim-ristin.

Maj Pentti Valkonen oli Hj. Siilasvuon mukaan Tornion operaatiossa paras pataljoonankomentaja. Hänen ansionsa olivat jo Uhtualla ja Karjalan kannaksella poikkeuksellisen suuret. Sodan alusta asti Valkonen johti K:aa urhean rohkeasti ja sitten P:aa menestyen hyvin taisteluissa. Noskuan lohkolla Kannaksen torjuntataistelujen loppuvaiheessa Valkosen pataljoona torjui linjojen läpi murtautuneen 3.D:n selustavihollisen. Kun pataljoona järkkäi ja miehet jättivät asemansa kovassa tulella, komentaja jäi etulinjaan jatkaen ampumista. Miehet palasivat hänen rinnalleen, pitivät asemansa ja torjuivat vihollisen myöhemmätkin hyökkäykset.

Kemin suuntaan hyökännyt Valkosen pataljoona III/ JR 11 pelasti miinoitetut, korvaamattomat sillat ottaen sotasaaლიksi raskaita aseita ja

kuljetuskalustoa. Hyökkäys oli sodanjohdon mukaan täydellinen menestys ja tappiot pienet. Maj Valkonen nimettiin 7.10.1944 Mannerheim-ristin ritariksi n:o 156. Hän haavoittui 6.10. saksalaisten tuli-iskussa iltapäivällä ja kaatui saman päivän uudessa keskityksessä Alatornion Kyläjoella. Hän paikkasi viime hetkinään rintama-aukon pst-tykin ampujana. Myös apulaiset, tst-lähettiupseeri N. Simola ja 9.K:n päällikkö A. Aho kaatuivat. Tst-lähettau H. Mäntymaa ei vahingoittunut. Pentti Valkonen haudattiin Oulun sankarihautaan. Pataljoonan peri Pentin pikkuveli kapt Mauri Valkonen. Maj Pentti Valkonen oli jo ehditty komentaa johtamaan Raahen sotilaspiirin asekatkenta, johon joutuivat rohkeimmat ja suhtautuvimmat upseerit. Pajarin vaatimuksesta komennus oli peruutettu. Sakkolassa v. 1911 syntynyt Pentti Pekka Valkonen lienee Uhtualla saakka ainoa JR 11:n sotaupseeri, josta esimiehet, alaiset ja kaikki häntä sotilaana tunteneet puhuivat pelkkää hyvää, kunnioittaen hänen urheuttaan, taitoaan ja tasapuolista suoruuttaan.

Puolen vaihtaminen muissa maissa yleensä johti tappioihin, miehityksiin, kumouksiin ja sisällissotiin. Entisen ja uuden vihollisen yritykset iskeä kiila Suomen sisään eivät onnistuneet. Tarjoukset ja uhkaukset eivät tehonneet. Lapin sodassa piti voittaa rauha. Se on sodan viime tavoite. Epäonnistuminen siinä olisi vaarantanut väli-rahansopimuksen, jonka täyttäminen oli itsenäisen elämän perusehto. Tornion maihinnousu 1.10.1944 täytti tunnin tarkkuudella Valvontakomission uhkavaatimuksen sodan alkamisesta iskukykyistä ja armotonta Saksan 20.Vuoristoarmeijaa vastaan. Keväästä -41 alkaen Saksaan menneistä 1407 vapaaehtoisesta suomalaisesta oli koottu SS-pataljoona. Suomeen palattuaan

se hajoitettiin. Senkin miehiä taisteli Uhtuan suunnan miesten mukana Lapissa isänmaan puolesta Saksaa vastaan.

Pentti Haanpään visiot

Uhtuan suunnalla oli puute näköalapaikoista. Yhden sai Pentti Haanpää Lonkan rajakylän kenttähevossairaalan varusvaraston kirjanpitäjänä, "varusmestarina". Hän kirjasi päivittäin haltuunsa uskottua sotavaltion omaisuutta, mm. hevosenkenkiä ja hevosenkenkänauloja. Rätinki kesti tarkastukset. Pentti yleni sattuma-alikersantiksi ja sitten kersantiksi. Lonkan läpi lomille ja vitjaan meneviltä korpisotureilta ja hevosmiehiltä hän sai monipuolisen kuvan sodan vaiheista. Näissäkin miehissä oli myös pyhäntäsiä. Haanpää näki sotaherroja, yhdisti jatkosotansa heimosotien kokemukseen, pohti rintamahuolto, tietöitä, konesodan merkitystä ja saksalaisten vaikutusta. Pentti Haanpään sota-aiheisissa jutuissa on paljon olennaista Uhtuan suunnan miesten sotakokemuksista, elämäntalosta, maisemista ja kotirintaman elämästä.

Pentti Haanpääkin mainitsi Lonkassa spk:ssaan vaivaksi käyneet viihdekiertueet. Toisen näkemyksen mukaan kotirintaman hyveenvartijat kiivailivat liikaa miesten huveja, kuten railakkaita kenttälauluja vastaan. Eldankajärven jää, Röhön ranta ym. rintamalaulut viittasivat niihinkin sota-ajan ilmiöihin, joista ei voitu julkisesti puhua. Uhtuan suunnan laulunikkari, tuhattaituri Erkki Tiesmaa oli valistusupseeri, Uhtuan yhteiskoulun rehtori ja alkoholivaraston avaimenhaltija. Hän harjoitti orkestereita ja kuoroja, jotka tarjosivat monenlaista musiikkia. Pidot paranivat huoltopuolella, josta Pentti Haanpää on kirjoittanut jutun

Komentajan sotataito: "On julettu laskekella, kuinka kalliiksi komentaja tulee sotavaltiolle".

Arviointeja

Jatkosodan hyökkäysvaihekin oli myöhemmin arvioiden yllättävä sotilaallinen menestys. Talvisodan kokemus olisi puoltanut omien rajojen jäykkää puolustusta. Tähän varautunut armeijamme siirtyi kesän -41 puolustusryhmityksestä hyökkäykseen. Se tuotti operatiivisen menestyksen. Valmius jatkosotaan ja sen myötä hyökkäykseen oli ulkomaille yllätys. Suomi pääsi talvisodan jälkeen suurpolitiikan kehityksessä yksinäisyydestään Saksan sotilaspoliittisen sateenvarjon suojiin, hakeutui ja lähti mukaan Operaatio Barbarossaan talvisodan oppituntinsa ansiosta. Suomi pyrki pois asemasta, jossa se olisi ollut suurvaltojen sotatanner. Suur-Saksa kelpasi tueksi idän uhkaa vastaan. Pienen valtion tuli pelastuakseen olla moraaliltaan suurta vahvempi.

Suomi pelasi jatkosodassa korkeaa peliä. Arviot lopputuloksesta ovat vaihdelleet. Pohjoissodassa mukana olleiden, kuten Uhtuan miesten, kokemukseen kuului jatkuvasti Saksan toimien välitön vaikutus. Miksi Saksa tuli pohjoiseen kuin jäädäkseen ja aloitti siellä mittavat työt, kuten radan rakentamisen? Oliko sillä joukkoja liikaa, kun se heitti 200 000 miestä Pohjois-Suomen puolustukseen ja kulutti heitä kovissa taisteluissa. Taustalla oli Norja ja sitä ympäröivät meret, jotka olivat sodankäynnin ydinaluetta. Sellaisina ne ovat olleet yleisesikuntien suunnitelmassa kylmän sodan loppuun saakka ja myöhemminkin. Pohjois-Suomi on ollut ja on sotilaspoliittisesti maamme tärkein osa. Monet pohjoisen ja Pohjoismaiden kehitykseen vaikuttavat

suuret ratkaisut on tehty tämän vuoksi.

Pohjoiskalotissa Suomen pohjoisrintama oli 2. maailmansodan tärkein suunta rintamillamme. Sellainen sen merkitys oli jo 1. maailmansodassa. Venäjä oli rakentanut Muurmannin radan. Se liitti myös Venäjän imperiumin hajotessa isännättömäksi jääneen Itä-Karjalan Neuvosto-Venäjän kohtaloon. Englantilaiset toimivat 1. maailmansodan lopulla Muurmannin suunnalta Pohjois-Venäjällä Karhumäelle asti. Pohjoisrintamalla oli ehkä talvisodassakin ratkaiseva osa. Siellä puna-armeijan hyökkäys pysähtyi ja länsivaltojen apu saatiin pohjoiskalotin kautta. Pohjoisesta tulivat saksalaisetkin. Pohjoisen suursota vaikutti Uhtuan ja Kiestingin sodan kohtaloon. Englannin laivastoa tuli heinäkuussa -41 pohjoiselle Jäämerelle. Brittikoneet tekivät ilmahyökkäyksen 30.7.1941 Kirkkoniemeeseen ja Petsamoon, jota pommitettiin yli 4 kuukautta ennen Englannin sodanjulistusta Suomelle. Rovaniemeltä toimineet Saksan ilmavoimat sidottiin Jäämerelle, joten puolet Stuka-syöksypommittajista siirrettiin pohjoisemmaksi. Siilasvuon AK:n hyökkäyksen tueksi jäi vain yksi laivue. Stalin pyysi joulukuussa -41 liittolaisiaan Englantia hyökkäämään Petsamoon. Britit harkitsivat keväällä -42 rintaman avaamista pohjoiseen, mutta Norjan pakolaishallitus vastusti hanketta.

Länsiliittoutuneiden apu oli ollut elintärkeä Neuvostoliiton sodankäynnille. Hitler varautui siihen, että liittoutuneet hyökkäisivät Norjaan, ja keskeytti joukkojen siirrot itärintamalle, jolla oli kuitenkin menossa sotaonnen kääntävä Stalingradin taistelu. Hitler piti pohjoista strategisimpana suunnana: "Sodan tulos ratkaistaan Norjassa." Suomen merkitys suursodan taloudessa perustui Petsamon nikkeliin. Sen

saannin Saksa turvasi lähes maailmansodan loppuun asti. Pohjoissodan ja Lapin sodan urheat taistelijat vaikuttivat siihen, että Suomi pysyi suomalaisena ja Pohjois-Suomikin Suomella.

Ev Akseli Vuokolta Kannaksella JR 11:n 15.7.1944 perinyt evl Halsti johti 16.7.-44 alkaen Vuosalmella 2.D:n komentajan alaisena Siitolan lohkon puolustusta. Pahin oli jo takana. Vuosalmen jälkeen tilanne vakiintui. Tuli Lapin sota. Halsti on myöhemmin kirjoissaan ja julkaistuissa kirjeissään kuvannut sotarekensä omalta kannaltaan. Niistä välittyy kuva muita viisaammasta ja kaukonäköisemmästä upseerista. Sodassa menestymisestä palkitaan johtajat. Epäonnistumisten syyksi nähdään herkästi alaisten heikkoudet, mutta molemmissa tapauksissa lopputulokseen vaikuttaa eniten koko joukon tahto ja toiminta. JR 11:stä puhuttaessa tämä tarkoittaa n. 2900 miestä.

Kuten jo talvisodan osalta, niin jatkossakin kunnioitamme myös sukulaiskansojemme ja muiden ulkomaalaisten Suomen hyväksi antamia vapaaehtoisia uhreja. Heimopataljoona 3:ssa palveli 865 lähinnä Itä-Karjalasta tullutta pakolaista. Er.P 6 oli muodostettu 827 inkeriläisestä. Saksan armeijan kutsuntoja paenneista virolaisista muodostetussa JR 200:ssa oli 3300 miestä. Loput 6022 ulkomaalaista olivat pääosin ruotsalaisia ja tanskalaisia. Uhtualla oli tanskalainen hammaslääkäri.

Viettäessämme 6.12.2002 itsenäisyntymme 85-vuotisjuhlaa on tärkeä muistaa, kuinka Suomi ja kotipaikkamme Pyhäntä olivat 2. maailmansodassa valmiina uhraamaan kaikkensa itsenäisyntymme puolesta. Siitä voimme olla kiitollisia ja ylpeitä. Tämä on kaikki, minkä Uhtuan suunnan miehen pojan kynä kirjoitti. Loppu on hiljaisuutta.

Jatkosodan muistoja pyhäntäläisten sotapoluilta 1941-1944

Agrologi, yllil
Pudasjärven Sotaveteraanit ry:n pj
Timo Tervo
Sotaveteraanien
Pohjois-Pohjanmaan
piirihallituksen jäsen ja kunniajäsen
Pudasjärvi 1.1.1997
(+ 1.11.1999)
e Kiimala

Kun aseisiin kutsutut Pyhännän miehet lähtivät Kestilässä perustetussa III/JR 11:ssä jatkosotaan kesäkuussa 1941, hyökkäyssotaa käytiin Uhtuan rintamasuunnalla elokuulle saakka. Uhtualta III P siirrettiin Kiestingin rintamalle. Siellä Louhen suuntaan edenneet suomalais-saksalaiset joukot olivat joutuneet vaikeuksiin ja tarvitsivat apuvoimia torjuakseen venäläisten aloittamat vastahyökkäykset. Kiestinki-Louhi -rautatien eteläpuolelle Hangasvaaran maastoon muodostui puolustusrintama, jolla kyettiin torjumaan venäläisten raivoiset vastahyökkäykset. Muistot Kestilän ja Pyhännän miesten mukana tapahtuneesta sotimisestani alkavat juuri Hangasvaaran torjuntataisteluista, joissa kyettiin yhden päivän aikana menestyksellisesti torjumaan jopa viisikin vihollisen hyökkäyryitystä. Minut tunnettiin tuona aikana nimellä Timo Kiimala ja olin syntyisin Paavolasta.

Hangasvaaran maastoon alettiin rakentaa taisteluasemia ja korsuja, kun siirryttiin hyökkäyssodasta puolustukseen. Aemasotavaihetta kesti sitten meillemkin monivaiheisena kesään 1944 saakka. Pataljoonamme siirrettiin syksyllä -41 Kiestingin rintamalta autoilla Kuusamon kautta takaisin Uhtualle, omaan rykmenttiimme. Saimme uusia tehtäviä. Jouduimme rintamavastuuseen ns. Hevosenkengän lohkolle siihen maastoon, minne elokuun hyökkäys oli pysähtynyt. Meille asemat luovuttanut II/JR 11 oli rakennellut suojapoteraita ja pieniä korsuja, jotka tarjosivat heikon suojan vihollisen tulta ja talven kylmää vastaan. Vihollinen oli lähellä, asemien väliä vain n. 70 m, joten

korsujen kaivaminen ja rakentaminen lumipakkasessa oli hankalaa. Hevoskengän talvi onkin sotamme vaikeimpia muistoja. Emme olleet varautuneet asemasotalveen.

Keväällä -42 lumien sulettua pääsimme hetkeksi rintaman taa lepuvuoroon, joka tarkoitti sitä, että teimme kapulasiltoja ym. tietöitä avuksi huoltokuljetuksille. Kesän tultua meidät siirrettiin Vuokkiniemeen ja sieltä Uhtuan rintaman eteläsivustalle Kontokki-Kostamus-Suojärvi -kyliin, joissa Patokosken komppaniamme valvomaksi kenttävartiolinjan pituudeksi tuli n. 30 km. Komppanian päätuki-kohta oli Kostamuksen kylässä. Siitä n. 20 km etelään oli Kontokissa toinen tukikohta, josta oli yhteys Rukajärven rintaman joukkoihin. Kostamuksesta n. 3 km pohjoiseen, vesistön takana olevaan Suojärven kylään tuli komppaniamme 3. tukikohtavartiosto. Tieyhteydet Vuokkiniemestä Kostamukseen ja näihin muihin kenttävartiokyläihin olivat sellaisia ratsupolkuja, joita pitkin voitiin hevosten kantosatuloilla kuljettaa kaikki huoltotarvikkeet. Saattajana oli varmistuspartio kaiken varalta. Väli Kostamus-Vuokkiniemi oli hevosellekin 42 km:n rankka taival kävellä taakka selässä. Kuntoa se kysyi miehiltäkin päivämarsseina. Kylien välille venäläisten rakentamat kirkasjohtopuhelinlinjat olivat käytössämme. Sotimisemme kesän -42 aikana Kostamuksen alueella oli yhteys- ja tiedustelupartiointia. Maastossa kulkijoiden piti olla aina valppaina ja toimintavalmiina väijytysten varalta. Kerron muutamia Kostamus-kesämme kokemuksia. Ne olivat meille pientä korpisotaa, johon meidän oli totuttava Vienan erä- ja suometsissä. Kostamuksen alueesta meillä oli venäläisten karttoja, aivan riittävän hyviä, kun vain opimme niitä oikein tulkitsemaan.

Eräänä varhaisena kesäamuna päivystäjä sai Kostamukseen puhelinsanoman, jonka mukaan tiedustelulta palaava lentäjä oli nähnyt 90 nuotion savut ja alueella puuhailevia sotilaita metsämaastossa Kostamuksesta kaakkoon. Karttamerkinän mukaan saimme tehtävän mennä paikalle ottamaan selvää tapahtumista. Laskimme, että johan on iso, monisatainen vihollisporukka tulossa, kun jo saikan keittämiseen tarvitaan 90 nuotiota. Lähdimme matkaan n. 10-miehisenä partiona vänr Kempvaisen (hänestä tuli pappi) johdolla. Teimme laajan kaaren ilmoitetun nuotioleirin itäpuolelle, ja sieltä hän se leiripaikka löytyi, suoniemekkeestä pieneltä kumpareelta. Laskimme hiillostuneita nuotioita 10 kpl. Paikalta oli lähdetty hetki sitten. Jälkijotos, jota seurasimme, johti suoraan kohti Kontokkia. Meillä ei ollut taistelutehtävä, joten suunnistimme Kostamukseen, mistä voimme varoittaa Kontokin poikia odotettavista vieraista. Kostamuksessa selvitettiin, mistä johtui ilmoitettu nuotioiden virheellinen lukumäärä 90. Tultiin siihen tulokseen, että uninen päivystäjä oli puhelinsanomaa vastaanottaessaan käsittänyt väärin lentäjän mainitseman 9-10 nuotion ilmoituksen. Kontokkiin ei sillä kertaa tullut vihollisen vierailua. Myöhemmin saimme kyllä karneasti kokea tämän partion vihollisuuksista väijytyksiä ja yllätyksiä.

Kostamukseen saimme avuksemme koulutetun saksanpaimenkoiran, nimeltä Matti. Temmesläinen Jaakko Halonen, koiranhoitaja, joutui olemaan Matin kanssa partiossa jatkuvasti ilman vuoroja, koira kun totteli vain häntä. Mutta Matti oli tarkka löytämään ja haistamaan vihollisen. Koiramme antoi meille turvallisuutta paljastaessaan vainolaisemme jäljet ja väijytykset. Eräänä kesäpäivänä olim-

me partioimassa Kostamuksesta Kontokin tiellä. Matti kulki edellä irrallaan, koiramies partion kärjessä näköetäisyydellä. Matti pysähteli ja odotti koiramiehen käsimerkkejä ja ne saatuun jatkoi matkaa. Kuljettuamme n. 5 km Matti pysähtyi ja nuuhki kuono pystyssä. Koiranhoitaja tajusi heti, että nyt oli ryssä lähellä; koira haistoi sen ja nuuhki. Partio pysähtyi ja maastoutui polun sivuun vasemmalle. Partionjohtajana neuvottelin koiramiehen kanssa. Aloimme tuntea itsekin mahorkan hajua. Vihollinen oli väijyksissä, muttei vielä havainnut partiotamme. Annoin kuiskaten tehtävän kahdelle kp-miehelle: "Menkää, pojat, tuota polun vasenta sivustaa, meistä näköyhteyden päässä, ja kun tässä alkaa ampuminen, voitte sieltä sivusta tulittaa yllätystulella". Matti-koira näki meidän maastoutuvan. Se palasi ryömien hoitajansa luo. Vihollinenkin oli nyt nähnyt meidät ja avasi tulen, mutta me olimme maastoutuneet suojaan tiensivuun eikä meihin sattunut. Sitten tapahtui kummia. Annoin äkkiä vahvasti kuuluvat komennot: "Komppanian 1. ja 2. joukkue, kiertäkää heti vasemmalle, 3. joukkue, kiertäkää oikealle, saarretaan ryssän partio ja otetaan vankeja! Ketään ei päästetä läpi! Pojat, nopeaa toimintaa!" Tunsivathan pojat minun, alikersanttinsa, kovan komentoäänän. Hölmistyneinä he sitä aluksi kuuntelivat, mutta sillapä oli tehoisa vaikutus. Vihollisen tuli lakkasi. Kuulimme hätäisen komennon venäjäksi ja väijytysasemista lähtemisen ääniä. Viholliset katosivat kuusikkoon. Kaikki tapahtui yllättävän nopeasti. Nousimme ja tutkimme varoen, oliko paikalla enää ketään. Löysimme reppuja, eväspusseja ja telttakankaita, jotka vihollispartio jätti paetessaan. Laskimme väijytyksessä olleen 20-30 makuupaikkaa.

Seurasimme vieläkin Matin haistamia jälkiä, kunnes n. 1km:n päässä tuli puro, jonka vihollispartio oli ylittänyt kahlaten. Sen takaa Matti ei enää löytänyt märkien jälkien hajua, joten palasimme väijytyspaikalle. Löysimme repuista mm. säilykepurkkeja, joiden kyljestä tavailimme CHICAGO. Tämäpä oli meille uutta tietoa. Ryssän partioilla oli amerikkalaiset eväät. Olipa siinä ajattelemisen aihetta! Omasta partiostamme puuttui 2 poikaa. Muuan partiomiehistämme sanoi nähneensä heidän lähteneen juoksemaan Kostamukseen päin ammunnan alettua. Kun palasimme tukikohtaamme, siellä oltiin jo lähdössä partiolla selvittämään, miten meille oli käynyt. Joukostamme lähteneet pojat olivat kenttävartiostamme kertoneet, että oli kuulunut kauheaa huutoa ja ampumista, kun koko partiomme oli kaatunut väijytyksessä. Toisinhan oli kuitenkin tapahtunut. Oli siinä meillä miettimistä, miksi vihollinen lähti niin äkkiä karkuun. Oliko naapurilla joukossaan suomenkieltä ymmärtäviä, kun se pelästyi ryhmänjohtaja-alikersantin olematonta "komppaniaa" komentavia käskyjä?

Kesän kuluessa Kostamuksen seudut tulivat meille partiomiehille hyvin tutuiksi. Ihmettelimme usein, miksi kompassit voimakkaasti häiriintyivät tultuamme Kostamuksen alueille. Ne menivät aivan pöljiksi. Nyt näillä seuduin kaivetaan malmeja. Kostamus on 30 000 asukkaan kaupunki. Rautaa kaivetaan avolouhoksista. Kompassimme tunnistivat nuo rikkaat rautamalmit ja siitä tuli suunnistimiimme magneettihäiriöitä jo sota-aikana. Partioinnin ohella meillä oli Kostamuksen tukikohdassa kesällä -42 muitakin tehtäviä. Parantelimme kenttävartiomme puolustusasemia. Vesitasolentokone toi meille Kajaanista piikki-

lankakeriä. Niistä tehtiin esteitä Kostamo-niemekkeen tyvelle tukikohdan puolustajien turvaksi yllätyshyökkäyksiä vastaan. Piikkisiä keriä ei voitu sitoa hevosen satulaan, joten tarvittiin kuljetusta lentokoneella. Rajakomppanian miehet olivat edellisinä Kostamuksen puolustajina istuttaneet keväällä perunoita. Niistä me saimme syksyllä tervetullutta ruuanlisää. Ampumastamme hirvestä valmistimme herkullista keittoa ja lihakaristystä.

Syksyllä meille tuli vihdoon vaihto. Luovutimme taas tukikohdat rajakomppanialle. Marssimme Vuokkiniemeen ja edelleen Uhtuan asemasodan linjoille, aluksi reservinä lepovuoroon ja myöhemmin talvella -43 puolustusasemiin Turisti- ja Pioneerin nimisiin kukkulatukikohtiin. Varsinkin Turistilla, mutta Pioneerillakin oli myös pyhääntäisiä. Rakenneltiin korsuja ja paranneltiin tst-hautojen kuntoa. Tehtiin puhdetöitäkin. Lottakanttiini oli lähellä. Saunominen piti tätä ym. syöpäläiset kurissa. Vuorolomat alkoivat vetää. Välillä laulettiin porukalla "Eldankajärven jäätä" ja odotettiin, mitä tuleman piti.

Pyhääntästen komppania 10/ III/ JR 11 oli kokenut suuria muutoksia. Vanhimmat ikäluokat oli kotiutettu tai siirretty muualle. Täydennyksenä tuli tilalle nuoria poikia koulutuskeskuksista. He olivat pääosaltaan Pohjois-Suomesta Raahen sotilaspiiristä. Muistan hyvin kypäällä Antti Patokosken, pyhääntäset toimihenkilöt väepäälliköinä Viljo Rajalan, ase-ai Matti Pennasen, lääkäri Väinö Leiviskän ja huolto-ai Ville Sainilan. Alusta asti tai muuten pitkään mukana olleista pyhääntäsisistä aseveljistä muistan erityisesti Väinö Pääkön, Feliks Mäen, Niilo Makkosen, Antti Piipon, Onni Moisanen, Joose Kiiskisen, Veikko Knuutisen, Niilo Kokon, Tauno Hynysen, Yrjö Maho-

senahon (Tölpään Yrjö) ja Reino Nissisen sekä monet muut, joiden nimet ovat ajan saatossa unohtuneet, vaikka miesten asevelikasvot ja ulkonäkö vielä mielessäni väikkyvätkin.

Ensimmäistä kertaa koko pitkällä sotaretkellä mukanaoloni aikana olimme JR 11:n pataljoonat oikein paraitissa ja kenraali Aaro Pajarin puhuttelussa Eldankajärven jäällä maaliskuussa -44. Kenraalimme piti meille puheen, jossa hän kertoi meidän rauhallisen korpisotamme nyt Uhtualla päättyvän, mutta sodan jatkuvan ja meilläkin olevan vielä paljon tehtäviä ja kovia taisteluita muilla rintamasuunnilla. Kyllä meillä oli mielet vakavina tätä kuunnellessa. Maaliskuussa luovutimme Uhtuan rintaman asemat saksalaisille ja hiihtelimme Suomeen ja Kuusamoon. Kuusamon Vanttajasta teimme vielä hiihtoretken Kiestingin Kananaisiin huhtikuussa -44. Olimme saksalaisen armeijan reservinä. Kevään tullen Kiestingin rintamalla näet aavisteltiin aikaisempien vuosien tapaista venäläisten keli-rikkohyökkäystä, jota torjumassa olisi tarpeen hiihtävä pataljoonamme III/ JR 11. Kuitenkaan Kiestingissä meitä ei nyt tarvittu ja palasimme Kuusamoon huhtikuun aikana. Kuusamojärven jäällä olimme koolla toukokuun 8. p:nä suksilla, lumipukuisena rivistönä katselmuksessa, jonne saapui Kiestingin rintamalta lentokoneella saksalainen kenraali, laskeutuen rivistömme eteen. Hän tervehti meitä ja piti koneensa siiveltä meille saksaksi puheen. Se tulkattiin suomeksi; meille tuli kiitosta ja kehumistakin kuluneista sotavuosista. Tiemme erosivat nyt, mutta sotamme Neuvostoliittoa vastaan jatkui. Puheen jälkeen teimme hiihtäen ohimarssin kevätsohjoisella jäällä, hiihtohuopakengät märkinä. Saksan kenraali lensi takaisin Kiestinkiin.

Kuusamosta pataljoonamme marssi Kemijärven Joutsijärvelle toukokuun vaihteessa. Siellä asemalla meidät lastattiin junaan, joka kuljetti meidät halki Suomen Karjalan kannakselle. Valkjärven asemalla oli junasta purkautuminen. Marssimme kiireesti kohti tykkien jylinää Kivennavalle. Siellä alkoi osuutemme Kannaksen puolustukseen ym. suurtaisteluihin 11.6.1944 ja jatkui keskeytyksettä muuallakin Kannaksen viivytys- ja torjuntataisteluina rauhantuloon asti. Myös Kannaksen suurtaisteluista yksikkömme 10/ JR 11 selviytyi kaikissa vaiheissa taistelukykyisenä. Rauhan tultua JR 11:n pataljoonat siirrettiin Ouluun ja sotiminen saksalaisten karkottamiseksi alkoi Tornion maihinnousulla.

Palvelin pyhääntästen kanssa yhteisellä sotatiellä viimeksi kersanttina. Ehdin tulla uudelleen yksikköni marssissa -44 Raahen upseerikoke-

laana, mutta sitten komppaniamme jo kotiutettiin. Olen välttänyt edellä varsinaisia taistelukuvauksia. Sodan nurja puoli, aseveljien kaatumiset, haavoittumiset ja koko sodan julmuus on vaikeasti kerrottavissa. Pyhääntäsen kirkkotarhan runsaat sankarihaudat ja tämän veteraanikirjan matrikkeliolosan sankarivainajien kuvat kertovat omalla tavallaan taistelusta, joka isien ja poikien oli kestettävä. Harmaa oli se marraskuun päivä, jolloin meidät sotilaat kotiutettiin Raahessa siviiliin. Tunnelmat olivat ankeat: sodan päättymisen oli iloinen asia, mutta miten tästä eteenpäin? Nyt 52 vuoden jälkeen meitä, III/ JR 11:n entisen 10.K:n veteraaneja, on vielä muutamia kymmeniä jäljellä. Taistelumme ei ollut turha. Nykypolvi arvostaa meitä ja historia kertoo taistelumme tuloksena saadusta torjuntavoitosta. Saamme elää ja kuolla itsenäisen Suomen Kunniakansalaisina.

Muistoja lottatyöstä ja sota-ajan Pyhännältä

Pyhännän lottien puheenjohtaja, matrikkeli-toimikunnan jäsen sotainvalidin leski ompelija
Naimi Korsulainen
4.1.1998 Pyhäntä

Synnyin Pyhännän kirkolla Pekkalassa 1915, ennen Suomen itsenäistymistä. Setäni "Ransa" eli Frans Kaipainen oli 1918 vapaussodassa Kannaksella. Isäni Joel vei kotoa ruokaa veljelleen kauas Terijoen pitäjään Rajajoelle eli Siestarjoelle. Vapaussoturillakin oli nälkä pula-aikana. Vanhempani muuttivat Tavastkengän Välilään. Elin heidän luonaan uskovaisessa kodissa onnellisia nuoruusvuosia. Sodanuhkan noustua alkoi vaikea sota-aika. Muistelen kotirintamaa ja sen työtä, kotiseutuni sodanaikaista henkistä ja uskonnollista ilmapiiriä, Pyhännän lottia sekä Karjalassa Antrean ja Viipurin sotatoumialueella 1942 tekemääni työpalvelusta.

Lotta-Svärd -järjestö toimi Suomessa jo vapaussodan aikana. Liityin nuorena tyttönä Pyhännän osastoon noin v. 1932. Opettaja Rauha Järvelä e Kavander toimi puheenjohtajana. Pidimme ompeluseuroja. Suoritimme hiihto- ja kävelymerkkiä. Matka oli 10

Opettaja Rauha Järvelä e Kavander, Lotta Svärd -yhdistyksen Pyhännän osaston perustaja-jäsen ja ensimmäinen puheenjohtaja, s. 1902, k. 1937. - Maria Leena Kempvaisen kuva.

Välilän kotikartanolla vasemmalta lukien pikkulotta Saimi, Katri-äiti ja oikealla lottapuvussa kertoja, Pyhännän lottien pj Naimi Kaipainen, myöhemmin Korsulainen. -Naimi Korsulaisen kuva.

km/kerta. Repussa oli 3 kg painoa. Pidettiin hiihtokisoja. Kesällä pelattiin pesäpalloa. Me lotat muonitimme suojeluskuntalaisia harjoitusten aikana. Suojeluskunnalla ja lotilla oli yhteinen kesäjuhlista ym. esiintyvä kuoro. Ennen talvisotaa saatiin Tavastkengälle suojeluskuntatalo nimeltä Suojalinna, jossa oli myös lottakahvila. Sk-talossa oli hyvä toimia. Pidettiin lottakursseja, joille tuli aina joku neuvoja muualta.

Pyhännän lottien puheenjohtajaksi

Me lotat annoimme juhllaisen lottalupauksen: "Minä Naimi Kaipainen (jokainen sanoi nimensä) lupaan kunniasanallani, että rehellisesti ja oman tunnon mukaan avustan suojeluskuntaa sen puolustaessa uskontoa, kotia ja isänmaata sekä lupaan toiminnassani noudattaa Lotta-Svärd -yhdistyksen sääntöjä". Myös pikkulottia koulutet-

tiin avuksi aikuisille lotille. Pidetty puheenjohtajamme Rauha Järvelä kuoli v. 1937 synnytykseen. Ollessani 22-vuotias harteilleni laskettiin vastuullinen taakka, Pyhännän lottien po:n puheenjohtajuus v:een 1944 saakka, jolloin järjestö lakkautettiin NL:n ja liittoutuneiden valvontakomission vaatimuksesta.

V. 1939 nousi sodanuhkan pilviä Suomen taivaalle. Karjalan kannasta linnoitettiin. Minäkin keräsin Tavastkengän taloista rahaa ja tavaraa asian hyväksi, ja meitä Pyhännän lottia oli paljon. Kesä-heinäkuun vaihteessa olin Oulaisissa lottien ilmavalvontakurssilla.

Syksyllä 1939 sodanuhka paheni. Asekuntoiset miehet kutsuttiin ylimääräisiin harjoituksiin (YH). He lähtivät pyhäpäivänä lokakuun puolivälissä. Me lotat muonitimme suuren lähtijäjoukon Pyhännän kunnantalolla. Kansakoulun pihalla pidettiin kirkko-

Ilmavalvontakurssilaisia Oulaisissa kesällä 1939. Lotta Svärd -yhdistyksen Pyhännän osaston puheenjohtaja Naimi Kaipainen takana vas. reunassa rakennusta vasten. Edessä istuu myös kouluttaja Itn Korpi-Jaakko. - Teoksesta Kuullos Pyhä Vala. Raahen Suojeluskuntapiiri 1917-1944.

Illoisia ilmavalvontakurssilaisia. Kertoja istuu oikealla edessä istuvien takana, välissä. -Naimi Korsulaisen kuva.

Kertojan veli Niilo ja myös tuleva aviomies Mauno Korsulainen olivat Karjalan kannasta linnoittamassa syksyllä 1939. Niilon kuvakortti korsutöistä sieltä. -Naimi Korsulaisen kuva.

herramme Hj. Carlsonin johdolla kenttähartaus. Miehet veisasivat mieleenpainuvan voimakkaasti Martti Lutherin virren "Jumala ompe linnamme". He menivät pitkässä hevuskolonassa Kiuruvedelle. Reitin varrella oli muonitus n. 20 km:n päässä, Viitamäen Konolassa. Useimmilla pyhätänsillä oli pian Oulun harjoitusten jälkeen edessään Kainuun rajaseutu ja talvisodan Kuhmon suunta.

Kotona kuuntelimme radiosta isämme Joelin ja äitimme Kaisa-Marin eli Katrin kanssa tietoja Suomen ja Neuvostoliiton rajaneuvotteluista. Kotirintamakin valmistautui meitä uhkaavaan sotaan. Perustettiin Suomen Turvan työseura. Se toimi maamme joka kylässä. Kerjättiin taloista villoja. Aluksi niitä vaihdettiin Oulun villatehtaalla langoiksi. Sitten villat karstattiin ja kehrättiin langoiksi työseurassa, jota pidettiin taloissa kahdesti viikossa. Työseuran illoissa pyöri jopa 7 rukkia Tavastkengän isoissa pirteissä. Näitä työseuroja pidettiin myös muilla Pyhännän kylillä. Suomen ja koti-Pyhännän sotapojille kudottiin sukkaa, ampumakäsineitä, kypäränsuojuksia ja polvenlämmittäjiä. Talvella laulettiin näissä illoissa laulua, jossa oli säe: "Vaan kerran jos kalpamme katkeaa/ Ja kentälle jäämmekin kerran,/ Täys' onni on sen, joka maataan saa/ Ees' palvella hivenen verran". Eläydyimme isänmaata puolustavien Pyhännän miesten osaan. Myöhemmin myös ompelimme lakanoista lumipukuja rintamajoukoille.

Talvisodan vaikutelmia

Talvisodan alkupäivänä 30.11.1939 olin kylässä Katajamäellä. Kävin välillä tätini Venla Myllylän luona Kilkalassa. Kun palasin Katajamäelle, Maria-emäntä sanoi opettaja Hovin kerto-

neen koululaisille, että sota on syttynyt. Kotona kuulimme radion iltauutisista, että Helsinkiä ja Turkuja oli pommitettu. Sanomaton tuska täytti sydämen lähinnä rintamalla olevien veljeni puolesta. Reino-veljeni oli vihitty avioliittoon Ranualla YH:iin lähtiessä. Niilo-veljeni oli Kannaksen talvisodassa vakinaisessa väessä palvellessaan. Siellä hän oli ollut jo ennen sodan syttymistä linnoitustöissä, kuten muitakin Pyhännän miehiä. Hän joutui pian kauhealle Summan lohkolle, jolla oli pyhätäsiäkin monta miestä. Ihmeen kautta he selvisivät sieltä hengissä. Summan taisteluissa olleista pyhätänsistä vain Iikka Kurkela haavoittui.

Joka pitääjään perustettiin Vapaa Huolto. Se jakoi Ruotsista tullutta vaate- ja kenkäapua siirtolais- ja reserviläisperheille. Pyhännän kansanhuollon johtajana toimi suojeluskuntalainen Eino Järvelä, Antin vanhempi veli. Hän oli monipuolinen luottomies, kuten Anttikin. Ennen joulua 1939 tuli runsaasti evakoita Kainuusta Hyrynsalmelta. Heissä oli äitejä ja lapsia, vanhuksia ja sairaita. Silloin tuli surullisen surkea joulu Tavastkengän koululle. Lotta Senja Karjalainen, myöhempi Myllylä soitti jouluvirren, johon me tippa silmässä yhdyimme, kun näimme evakkojen kurjuuden. Miesten piti joulunakin aseina puolustaa kalteimpia arvojamme - uskontoa, kotia ja isänmaata. Näin me kotirintamalla saimme olla rauhassa.

Kaikkensa antaneita, hiljaisia sankarivainajia tuotiin kätkeväiksi valkean kotikirkkomme etupihalle. Muistan erityisesti eräät talvisodan sankarihautajaiset. Kaatuneiden valkeat arkut olivat kirkon alttarikorokkeella. Kirkkoherra Hjalmar Carlson siunasi heidän tomunsa. Kun sankarivainajia kannettiin kirkosta, kanttori Edvard Ågren lauloi mahtavan voi-

makkaasti urkuparvelta: ”Te murheeliset, kun kuljette kyynelten teitä, pois vaikerrukset, maan multa ei armoa peitä! Kun syntinen vaan saa nukkua haavoihin Herran, niin helmasta maan hän nousevi riemuhun kerran”. Pyhännän kirkossa ei ollut urkuja vielä silloin. Esiveisaajan äänellä oli korostunut merkitys.

Talvisodan aika 1939-40 oli erittäin ankaraa pakkastalvea sekä koti- että sotarintamalla. Vapaussoturi Juho Hyvösellä oli haudankaivajana kova urakka sankarihautojen kaivussa. Kuu-kausikaupalla oli kovia pakkasia yhtämittaa. Lottien pj:na tunsin voimakkaasti velvollisuudekseni rintamalla olevien auttamisen kaikin mahdollisin tavoin. Sotapoikien avuksi kerjättiin lihaa ja voita taloista. Kun evakot ruokittiin koululla, myöhemmin he saivat elatusavun niistä taloista, joihin heitä sijoitettiin. Rintamalle lähetettiin paketteja, kudonnaisia ja ruokatavaroita. Kenttäposti toimi. Kotonani oli ilonamme pikkuinen, juokseva sisarentytär Anna-Liisa mummonsa Maria Klaavun kanssa. He tekivät tuon synkeän talven valoisammaksi. Liikkui myös huhuja, että menetämme Viipurin, että ”synnin Baabeli” joutuu viholliselle ja häviämme sodan. Nämä huhut torjuttiin viralliselta taholta. Vähän aikaisemmin veljeni Niilo kävi kotona lomalla. Hän kertoi, että Viipuria oli paljon pommitettu ja ammuttu kauaskantoisella tykillä. Niilo mainitsi myös siitä, miten kovassa paikassa hän oli ollut, talvisodan Summassa ja Leipäsuolla.

Pyhäntästen ja yleisesti suomalaisten sydämistä nousi paljon rukouksia taivaallisen Isän puoleen, että hän pelastaisi pienen kansamme sodan kurimuksesta. Valkeni muistoisa päivä: aselepo saatiin 13.3.1940, mutta sitä seuraavin, raskain ja masentavin

Moskovan rauhan ehdoin. Monet kymmenentuhannet nuoret miehet olivat vuodattaneet vertaan ja n. 25000 suomalaista, näistä suurin osa miehiä, oli antanut henkensä isänmaamme puolesta, joka nyt kuitenkin pirstottiin entistä pienemmäksi. NL vaati Suomelta maata n. 40 000 neliökilometriä. Kaakkois-Suomen, Sallan-Kuusamon alueen, Suomenlahden saarialueita ja tukikohtia. Näin Kannas, Viipuri, Sortavala ym. paikat menetettiin. Yksi hyvä oli jäljellä - vieläkin vapaa isänmaa! Saimme vapaasti kokoontua yhteisille asioillemme sekä myös kirkkoon ja seurapirtteihin kuulemaan elävää Jumalan sanaa. Tästä puhuttiinkin silloin. Sinä keväänä laitomme siunaten viljat ja perunat peltoon. Teimme rauhan töitä.

Toukokuun kolmatta sunnuntaita alettiin pitää kaatuneiden muistopäivänä. Sinä pyhänä v. 1940 pidimme suojeluskuntatalolla kotiuttamisjuhlan talvisodan rintamalta tulleille pyhäntäisille. Suojalinna oli koristettu köynnöksin. Khra Hj. Carlson puhui. Oli muutakin ohjelmaa. Mielen täytti syvä kiitollisuus Jumalalle vapaasta isänmaasta ja elossa olevien miesten kotiinpääsystä. Veljeni Reino palasi sodasta vaimonsa luo Ranualle. Veljeni Niilo pääsi kotiin Tavastkengälle vasta kesäkuun lopussa. Hän oli ollut vieläkin vakinaisessa väessä Lemillä, rajan lähellä. Suomen urhea kansa sai nuolla talvisodan haavojaan kesään 1941 asti.

Jatkosodan aika - surua ja työpalvelusta

Jo keväällä -41 alkoi liikkua huhuja uudesta sodasta. Kun oli sievä sunnuntai 15.6.1941 ja oli juuri saatu eine syödyksi ja aamutyöt tehdyksi, minut komennettiin äkkiä suojeluskuntatalol-

Jatkosodankin aikana oli myös kotirintamalla huoltokuljetusasioita. Huoltokolonna lienee Tavastkengällä sotakesänä 1941 ”Puutteen Aapon” eli Aappo Jussilan kuvaama. Onko kuvassa myös Karjalan evakoita? - Naimi Korsulaisen kuva.

le. Pojille tuli jälleen liikekannallepano (lkip). Silloin annetun määräyksen mukaisena aikana muonitimme miehet illalla Tavastkengän Suojalinnassa, samoin maanantaiaamuna. Sk-talon vintin ikkunasta syydettiin lähtijöille vaatteita täyttä häkää. Otin pyörän ja poljin Alipäähän Makkolan taloon. Sanoin Juho Turusen emännälle: ”Nyt tulee sota ja miehet ovat taas lähdössä! Tarvitsisin lihaa”. Lähdin emännän kanssa aittaan. Hän otti suuren palviliharaajan ja pani sen paperisäkkiin. Ajoin takaisin käärö pyöränritsillä. Niin saimme Tavastkengän OK:n saunan muuripadassa keitetyksi miehille maukkaan sopan. Seuraavana aamuna keitimme ja tarjosimme heille hernesoppaa. Kun hyvästelimme sotaanlähtijöitä, he sanoivat reippaasti ’näkemisiin’. Näissä pojissa oli useita kymmeniä, joita emme nähneet enää milloinkaan täällä ajassa. Jatkosodassa, erityisesti Uhtuan suunnalla, oli kaatu-

va paljon paljon enemmänkin pyhäntäsiä kuin oli kaatunut talvisodassa.

Miehiä koottiin eri kyliltä mm. OK:n kuorma-autolla. Heistä monet menivät itse pyöräillen Kestilään. Sieltä oli kaikilla edessään III/ JR 11:n marssi Nuojuan asemalle, mistä miehet saivat junakyytiä härkävaunuissa. Rintamasuuntana oli itä, Uhtuan suunta. Muutama päivä rintamallähdön jälkeen veljeni Niilo, joka oli kk-mies, kävi viimeisen kerran kotona. Naisten, nuorten ja vanhusten huoleksi jäivät kotirintaman askareet, heinänteko, elonkorjuu ja kaikki maatalousym. työt. Kesällä 1941 tuli Karjalan evakoita mm. Uukuniemeltä, Impilahdelta, Käsnäselästä ja Salmista sodan jaloista Pyhäntällekin. Heitä oli myös Tavastkengällä taloihin sijoitettavina.

Kesä 1941 oli hirveä. Armeijamme hyökätessä Uhtualle päin kaatui paljon miehiä. Heinäkuun sunnuntaina 27.7.

tuli Pyhännälle tieto, että torstaina 24.7.1941 oli kaatunut 13 pyhäntästä yhdessä ja samassa taistelussa Pistojoen Korpjärvellä. Veljeni Niilo oli jo 14.7. kaatunut pataljoonan - ja samalla pyhäntästen komppanian - hyökätessä Vuonnisissa pitkin jokilinjaa. Hän haavoittui vaikeasti kranaatista (vrt. papin kirjeessä maininta luodista) ja kuoli verenvuotoon, kun ei ehditty kyllin pian Jsp:lle. Näin hän sai antaa nuoren elämänsä. Hänet haudattiin väliaikaisesti Juntusrannan sotilashautausmaahan. Kaatuneita haudattiin kohta alustavasti myös erityisesti Pistojoelle. Syksyllä 1941 tuotiin puolet Uhtuan suunnalle haudatuista kotipitäjän multiin, kotiseurakunnan sankarihautoihin ja loput heistä helmikuun alussa 1942, mutta sankarihautauksia riitti Pyhännällä myöhemminkin.

Kun oli sunnuntai 27.7.1941, silloin oli perukkalaisen Ville Laukan sankarihautajaiset. Koko pitäjä oli saattoväkenä. Samana päivänä khra Hj. Carlson vihki pappilassa avioliittoon kotipitäjämme neljä sotilasta pyhäntästen tyttöjen kanssa. Morsiamet olivat sankarihautajaisten tähden mustissa puvuissa. Puhelin soi kesken kaiken, kun vihkiparit olivat vielä pappilassa. Sinä pyhänä tuli 13 kaatumisilmoitusta Korpjärveltä. Pappilanäiti, rouva Karin Carlson oli liikuttunut ja itki, kun nuoret uskalsivat tällaisena sota-aikana mennä naimisiin. Oli se raskas sunnuntai, kun monet tytöt itkivät sankarihautoilla toistensa kaulassa. Momen läheisen pojan oli kuultu kaatuneen. Tuntui, loppuuko elämä kokonaan. Kun illalla olimme Autiomäen Yrjön eli Yrjö Haatajan ja Ester Pennasen häissä Tavastkengällä, ei ketään naurattanut. Tiedettiin jo, keitä oli kaatunut, vaikka kirjallista ilmoitusta ei ollut vielä tullut. Kaikki kaatuneet

olivat tuttujamme. Heidän joukossaan oli monta serkkuanikin. Oli vaikeaa jatkaa elämää ja maanviljelystä. Tuntui, että kaikki parhaassa iässä olevat miehet kuolevat. Elämän täytyi kuitenkin jatkua, vaikka jouduimme kaiken muun vaikean lisäksi kokemaan, kuinka "viha viepi viljat maasta". Tuli surkea hallavuosi. Jo heinäkuulla pakkakanen turmeli viljat ja perunat, jotka olivat peukalonpään kokoisia. Koko kesänä ei satanutkaan paljon, joten heiniä tuli vain vähän.

Marraskuussa 1941 tuli toistakymmentä multaista arkkua kätettäviksi kotiseurakunnan sankarihautaan, jolle ostettiin lisäaluetta Haapalaiselta ja vihittiin käyttöön. Vapaussoturi Juho Hyvöselle tuli suuri lisätyö. Sankarihautoja piti kaivaa erittäin paljon lisää. Helmikuun alussa -42 tuli Pistojoen suunnalta taas toistakymmentä kaatuneiden lauta-arkkua sankarihautajaisia varten. Veljeni Niilon tomumaja oli näiden "hiljaisten sankarien" joukossa. Kun tällöin kanttori Edvard Ågren veisasi kirkkomaalla pakkasviimassa virsiä sankarihautoja umpeen luotaessa, hän oli tässä virantoimituksessa kauan aikaa talvikylmässä paljain päin ja vilustui vakavasti. Me, saattoväki, kävimme välillä kirkossa palavien kamiinoiden ääressä lämmittelemässä. Kirkkoherra varoitti kanttoria paljaspäin veisaamisesta toimituksen pitkän keston ja pakkasviiman vuoksi. Kanttori oli kuitenkin syvästi liikuttunut, kun hän uskonmuroksen ja parannuksen armon saaneena eläytyi veisaten näiden kaatuneiden uhrin kunnioittamiseen, niin että häneltä jäi lakki päähän panematta. Hän kohta valitti pääkipua. Kanttori kuoli kotonaan saman päivän iltana. Häneltä jäi suremaan iso perhe, Elisabet-puoliso ja 7 lasta. Myöhemmin asuessani mieheni Mauno Kor-

19.7.41.

Maanviljelijä Joel Kaipainen.

Pyhäntä.

Raskas mutta kunniallas uhollisuuteni on ihmittaa, että
niitten Pyhännän niitten joulussa, jotka näinä päivinä ovat
antaa muinmaan uhrin isänsä - puolesta, oli poikamme
Niilo Kaipainen, joka kaatui raskana 14.7.41. Komppania, jo-
hon poikamme kuului, oli hyökkäyksessä... Se oli jumi ylitte-
nyt erään joutun ja ryynnisti vihollisen asema vastaan, kun
kuoli onni poikamme. Torvit lähtivät kutsuttamaan nopeasti
viihtopaikalle, mutta matkalla hän kuoli.

Sankarivainajamme muisto on ruvattu Juntusrannan hau-
tausmaahan, josta mitään talvan tullen, jos niin toivotta, ni-
tää on kotikirkkomaan muuttoon. Hänen omaisuutensa lähetän
eni tilinumeron matkani Teille.

Alatte joutunut antamaan ruvun uhrin, niitten uskomme
että se ei ole ollut tulla vaan se on ollut tämän kovan
vapauden, tulevien sukupolven rauhan ja maamme onnellis-
man tulevaisuuden hintaa.

Se Jumala, joka itä on muinmaan uhrin antanut ja
hätäniellä ainoan Poikamme kutsuun vapauttaakseen meidät
kuolemasta ja pöytänsä ryttimä - pois Hänen ruvettään, hän
lohduttakoon Teitä, rauhaisainajien omaisia, tässä murheissa!
Hannes Leinonen,

sotilaspastori.

Yllä kopio surunvalittelukirjeestä, jonka III/ JR 11:n sotilaspastori Hannes Leinonen lähetti isällemme Niilo Kaipaisen kaatumisen johdosta. -Kertojan kotiarkiston kopio.

sulaisen kanssa Pyhännän kirkolla kanttorinleski Elisabet Ågren oli parhaita ystäviäni.

Sotavuodet jatkuivat. Silloin tällöin kaatui miehiä. Karjalan Salmin pitäjäs-tä tuli siirtoväkeä, ortodoksisia evakkoja. Khra Hj. Carlson joutui usein tuomaan suruviestejä Pyhännän koteihin monien seurakuntalaistemme yhä kaatuessa siellä jossakin, eri rintamasuunnilla. Jopa pappilanäiti Karin Carlson joutui joskus näille raskaille askelille. Miesten taistellessa naiset, nuoret ja vanhukset tekivät maa- ja karjalauts-toita. Meitä naisia oli metsätöissäkin. Tehtiin halkomotteja. Hakattiin halkoja ja rankoja myös kotitarpeiksi. Silloin tällöin oli uusia sankarihautajaisia. Joskus tuli mieleen kysymys, eikö tämä lopu koskaan. Suomen Turvan työseuroja pidettiin edelleen kahdesti viikossa. Kerjättiin ja tehtiin huoltotöitä. Rukoiltiin Kaikkivaltiasta Jumalaa, että hän lopettaisi sodan.

Lottien puheenjohtajana olin lähettänyt jo 9 Pyhännän lottaa lottakomennuksille. Olin jo kauan aikonut itsekkin lähteä mukaan, mutta isä ja äiti eivät laskeneet minua luotaan. Pyhantäset Salli Järvelä ja teologisisareni Hilla olivat ANKS:n jäseniä. Hilla johti tyttöjen vapaaehtoista työpalveluleiriä Karjalan Antrean Pajanmäen kartanossa. Lopulta vanhempani päästivät minut v. 1942 em. naisten työpalveluleirin apulaiseksi Hillan kutsusta. Matkustustiluvan antaja, nimismies Mauno Kiiskinen Kestilän Myllylästä ihmetteli, kun hiihdin lupaa hakiessani niin pitkän matkan. Palasin samana päivänä hiihtäen Tavastkengälle. Niilon sankarihautajaisten jälkeen lähdin Ouluun. Siellä sisareni Elli saattoi minut asemalle. Muistan junasta pyhantäsiäkin rintamamiehiä, mm. Väinö Turusen Tavastkengältä ja ahokyläläisen Veikko Ruuskasen, joka kaa-

tui myöhemmin. Juna oli täynnä sotilaita ja tupakansavua. Siihen nousi humalaisiakin sotilaita. Neuvoin heitä lopettamaan ryyppäämisen, jotta he tietäisivät laskeutua junasta määrääsemällä.

Saavuvin aamulla klo 10 hävitetyille ja vähän korjatulle Viipurin asemalle. Sisareni Hilla oli siellä vastassa. Kyllä Viipuri oli silloin hirveän näköinen! Jokin kulma oli aina jossakin korjattu. Siellä oli kauppoja, parturiliikkeitä, kuppiloita ym. Joimme jossakin vastiketta. En ollut ikinä saanut niin pahanmakuista vastiketta juodakseni. Menimme autolla Antrean Pajanmäkeen, joka sijaitsi sotatoimialueella Viipurista 25 km länteen, Antrean päin. Siellä oli paljon nuoria tyttöjä, jotka kulkivat siivoamassa ja auttamassa koteihinsa palanneita karjalaisia. Olin jonkin verran näiden tyttöjen mukana. Kävimme jalan Antrean Noskuassa ja pesimme siellä erästä koulua. Saimme yhdestä talosta määräpäivinä maitoa, mutta usein joimme vettä voittoman leivän ja jäätyneestä tilasta keitettyjen perunoiden sekä ruisjauhokastikkeen päälle. Pyhänä saimme löysää ruisjauhoppuroa. Leiriläiset sairastivat hyvin vähän, vaikka nälkääkin kärsittiin. Ei ollut liikalihavuusongelmia niin kuin nykyisin. Kesällä kävimme läheisen Pullilanjärven rannassa uimassa ja pesemässä työpalvelukeskuksen pyykkiä.

Kävin johtajan lähettämänä leirin asioilla eri paikoissa. Sain katsella sodan runtelemaa Viipuria, karjalaisen kaupunkia, Antrean poltetun kirkon raunioita, Ihantalan töröttäviä savupiippuja ja piikkilankaesteitä. Siellä oli käyty kovia taisteluita. Vuoksen yli johtava silta oli räjäytetty. Nyt liikenne hoitui lossin avulla. Rataa oli purettu. Tutustuimme ja osallis-

Rintamalta lomailevat Tavastkengän pojat olivat näinkin rentoja. Muoti lienee lyömätön, varsinkin keskimäisillä. Vas. alkaen Valde Jussila, Matti Mäläskä, Veikko Kiiskinen, Antti Kurkela ja oik. Uuno Kaipainen. - Naimi Korsulaisen kuva.

tuimme lähistöllä sijainneen Kavantsaaren suuren ja kauniin kartanon karjanhoitoon. Tällä kartanoleirillä oli kaikkien yhteiskuntakerrosten tyttöjä, ylioppilaista keittiöapulaisiin ja karjanhoitajiin asti. Uuteen, upeaan 300 lehmän navettaan oli saatu 20 lehmää takaisin. Niille syötettiin hyvin vähän heiniä, sitten AIV-rehua, rehuselluloo-saa ja täytöksi pehkua. Eivät olleet lehmätkään liian lihavia. Navetassa oli myös paljon hevosia. Venäläisvangit hoitivat niitä, ja suomalaispojat vartioivat pyssyineen. Komeaa navettaa oli yritetty pommittaa. Pommikuoppia oli navetan vieressä. Vielä 55 vuoden jälkeen olen joskus ollut unissani niillä seuduin. Autoimme myös kotiseuduilleen palanneita karjalaisia. Muistan Pajanmäen kartanon suuressa olohuoneessa vietettyjä toukokuun iltoja. Kuu paistoi siellä koivunlehtien lomitse ja satakieli lauloi. Yöt olivat hyvin hämärä. Maa oli hedelmällistä. Luoteisen Viipurin kuuluisa Monrepos'n puisto

oli ihana. Suomenlahti pisti aivan keskikaupungille. Niillä seuduin oli todella hyvä käydä luonnon kukoistaessa, vaikka sota runteli tätä kaikkea. Sain myöhemmin rintamapalvelutunnuksen ja myös Karjalan ristin sekä jatkosodan muistomitalin vapaaehtoisesta työpalvelusta Antrean ja Viipurin sotatoimialueilla. Antreassa ollessani en tosin päässyt seuroihin. Pitkäperjantaina kävimme Antrean kirkolla jumalanpalveluksessa. Sisareni Hilla piti iltahartauksia Pajanmäen kartanossa. Myös Antrean pitäjän Ilmatoivololan kylässä sijainneen työpalveluleirin johtaja Annikki Hulkko piti meille yhden iltahartauden. Itsekkin kävin kerran polkupyörällä hänen johtamallaan leirillä yhteysasioilla.

Heinäkuussa -42 lähdin Karjalasta kotiin Oulun kautta. Siellä asui vanhin sisareni Elina. Oulussa kävin seuroissakin sanankuulossa. Palasin Tavastkengälle. Siellä oli ruokaa, mutta myös paljon töitä miesten viipyessä rinta-

malla. Tehtiin heinät. Niitettiin ja puitiin viljat. Rukiit ja herneet puitiin riihessä. Korjattiin perunat ja juurekset kellariin. Poimittiin marjat. Tehtiin perunajauhoja. Keitettiin siirappia sokerijuurikkaista. Tehtiin talkkunaa ja ryynejä ohrista. Teurastettiin eläimiä. Saimi-siskon kanssa pesin eläinten suolet ja mahat saviroopissa, jossa oli vettä. Kynsiämme paleli myöhäissyksyn säässä. Keitimme saippuaa lipeäkivestä ja suolista. Tällä saippualla lika lähti vaatteista ja käsistä. Tukkakin väheni päästä. Shampoota ei ollut. Leikkasin silppuja Saimin kanssa. Kävimme rankametsässä, jopa mottimetsässä. Apunamme oli myös Ojapellon Oiva, silloin vielä poikanen. Häneltä oli kaatunut jo kolme veljeä, Väinö talvisodassa -40, Veeti ja Heikki Uhtuan suunnan hyökkäysvaiheessa kesällä -41. Se oli kaikkein raskain Pyhännän kotien perhekohtainen menetys sodassa kaatuneina. Syksyn -42 tullen jatkoimme Suomen Turvan työseuratoimintaa entiseen tapaan.

Oulussa ja Raahessa

Tuli vuosi 1944. Alkoi jo lähestyä Kannaksen armeijan perääntymisvaihe. Oulua pommitettiin. Elina ja Martti Klaavun lapset tulivat sieltä meille Välilään evakkoon. He juosta piristivät ilonamme suuressa pirtissä, ja Anna-Liisa hiihteli kevättalven valkohangilla. Helmikuulla oli Lotta-Svärd -yhdistyksen Raahen piirin kokous. Lähdimme Saara Laitisen, Yrjö Turusen tulevan vaimon, kanssa edustamaan Pyhännän osastoa. Kävelimme 12 km Tavastkengältä Pyhännän kirkolle. Siellä tuli rintamalta lomalla oleva serkkupoika Erkki Knuutila vastaan ja neuvoi, ettemme pommitusten tähden menisi Ouluun, "sieltä kun jokainen lähtee pois, joka

vain pääsee". Emme silti palanneet kotiin, vaan nousimme Ouluun johtavaan autoon. Ollessamme Klaavuilla Oulussa heille saapui eräs nainen kertomaan Tiltun puhuneen radiossa, että sen päivän iltana kaupunkia pommitetaan ja että sopisi kylpeä perjantai-iltana, koska Tiltun väki tulee lyömään löylyä lauantai-iltana. Elina käski naisen panemaan suunsa kiinni. Menimme myös Karjasillan kankaalle Hilla-siskon asunnolle. Mistä lie saanut, mutta hän keitti meille oikeat kahvit! Kuppiin jäi vielä kahvia, kun äkkiä tuli hälytys. Menimme kiireesti viereiseen metsään ja hortoilimme siellä. Kohta jatkoimme keskeytynyttä kahvinjuontiamme. Silloin alkoi pommitus. Menimme ulos ja painuimme makuulle halkopinon viereen. Valopojut leijuivat ilmassa. It-tykit ampui-ivat. Kuului kaksi rysähdystä. Kaksi taloa syttyi palamaan.

Lähdimme Saaran kanssa asemalle ja junaan kohti Raahea. Juna seisoikauan Lapin (nyk. Tuomioja) asemalla. Aamulla olimme Raahessa. Saara oli meijerikkö, joten menimme Raahen meijerille. Kuulimme, etteivät pommittajat olleet löytäneet Raahea. Silti ihmiset olivat yöpyneet kuka missäkin. Raahen meijerikkö antoi Saarelle avaimen ja neuvoi meitä tulemaan meijerille yöksi. Kävimme myös lottien kokouksessa ja sen jälkeen menimme serkkuni Aino Haatajan luokse, joka kävi Raahen seminaaria. Tutustuimme oppilaitokseen. Lähdimme suojeluskuntatalolle päivälliselle. Söimme voileipää ja lihaperunoita. En muista, mitä tarjottiin jälkiruuksi. Äkkiä tuli hälytys ja pimeä. Lähdimme osailemaan Aino-serkun asunnolle. Siellä hiippailtiin ulkorakennuksella jonkin aikaa, tähyillen taivaalle. Saaran neuvosta menimme meijerille levolle ja nukuimme makeasti.

Nousimme puoliviideltä ja kohta olimme jo asemalla. Taivaanranta oli oudon verenkäräinen. Kysyin vastaantulevalta mieheltä: "Mitä tuo on?" Hän sanoi Oulun palavan. Jännäsin, oliko Oulussa enää asemarakennustakaan. Olihan se, mutta lähistöllä oli palavia raunioita. Ikkunoista ja ovista lastattiin huonekaluja, makuuvaatteita ym. tavaroita autoihin ja hevosrekiin. Hilla-sisar oli asemalla vastassa. Saarameni matkahuoltoon ja Pyhännälle, mutta minä lähdin Hillan ehdotuksesta Elina-sisaren luo Klaavulle Heinäpäähän. Keittiön ikkunat olivat pudonneet. Nyt oli pahvit ikkunoissa. Apulainen pakkasi astioita ja vei toiset tavarat aina toiseen heinälatoon, niin että jos yksi palaa, toinen voi jäädä. Apulaisen kanssa veimme lehmät kahdella kerralla Isteriin, joka oli muuan talo Oulujoella, ja panimme ne navettaan. Klaavun pellolla asuvat saksalaiset laittoivat narusta pätsiä lehmille. Sitten nukuimme Elinan ja pikku Saulin kanssa yön erään talon pöydän alla. Aamulla minulla oli kiire kipittää Oulun linja-autoasemalle ja päästä kotiin Tavastkengälle. Siellä ei pommitettu.

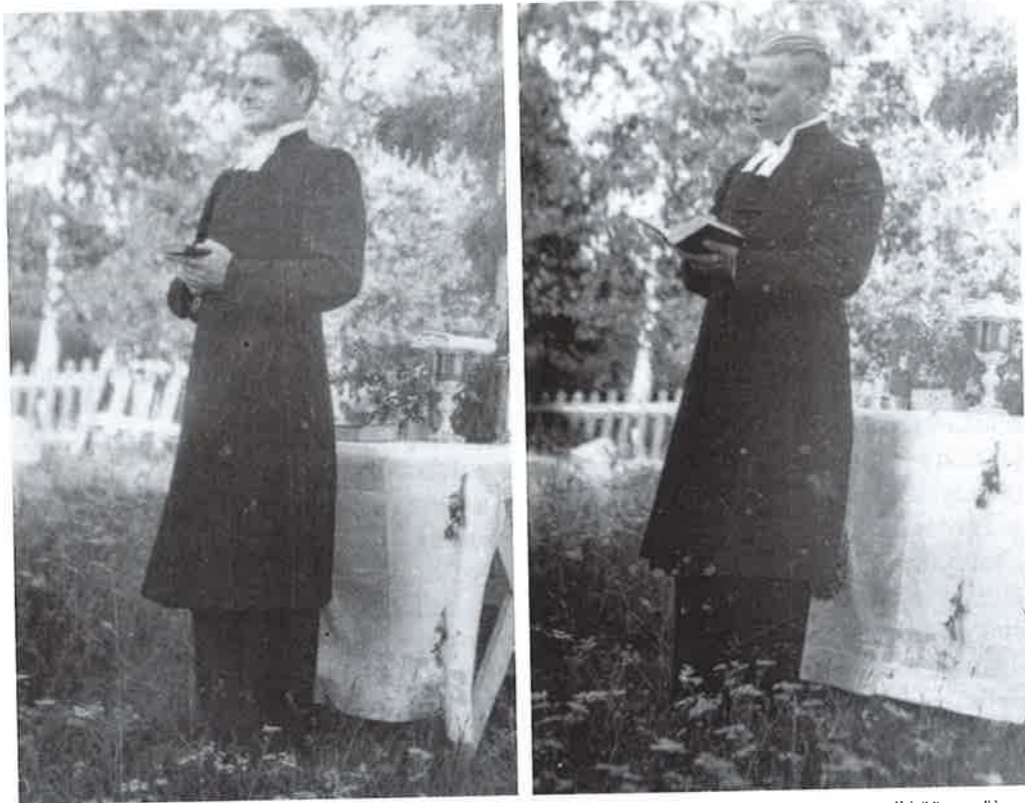
Surua ja iloakin

Kesä 1944 oli murheellisen ikimuistettava surujen kesä. Minun veljistäni myös nuorimmat olivat jo armeijassa. Uuno taisteli Karjalan kannaksella. Nuorin Vilho kutsuttiin 19-vuotiaana Oulun kasarmille sotaharjoituksiin. Hän kävi viimeisen kerran kotilomallaan touko-kesäkuun vaihteessa. Häntä koulutettiin ja hän joutui pian Karjalaan. Kohta olisi ollut edessä Kannaksen linjoille lähtö. Vilho pyörtäi sotilasmarssilla ja kuoli myöhemmin aivokalvontulehdukseen 3.7.1944 Kuusankosken sairaalassa. Äitini ja

hänen sisarensa Aada Haataja menettivät kumpikin sodissa kaksi poikaa. Se oli vanhemmille kauhea isku. Nyt oli menossa NL:n suurhyökkäystä seurannut armeijamme perääntymis- ja torjuntavaihe. Kun pyhätäläisiäkin taas kaatui, oli jälleen sankarihautajaisia.

Mieleeni jäi erityismuisto kesältä 1944. Vähää ennen juhannusta olin Saimi-sisareni kanssa kotimme Välilän pirtin kesäpesussa. Samalla kuuntelimme radiosta sotauutisia. Taas oli jouduttu "suunnitelmien mukaisesti" luovuttamaan monta paikkakuntaa Kannaksella. Tuntui, että me ja koko kansa olimme joutuneet tulijyrän alle. Jotkut pelkäsivät, että pian NL valtaisi maamme, meidät hajotettaisiin Siperiaan ja lakkaisimme olemasta Suomen kansa. Mieli oli maassa, koska itsenäisyytemme oli vaarassa. Silloin meille annettiin hengen virvoitusta, jota todella tarvitsimme silloisessa raskaassa ilmapiirissä. Sotilaspastori Lenna Pellikka tuli kotiimme Välilään kuin taivaan lähetti pitämään aseveliseuroja kolmena iltana ennen juhannusta. Hän myös päästi khra Hj. Carlsonin kanssa lapset ripille Pyhännän juhannuskirkossa.

Juhannusiltana oli aseveliseurat Tavastkengän suojeluskuntatalolla. Ikäni muistan ne seurat. Lenna Pellikka puhui, että jos Suomen kansa ei olisi elänyt synnissä, meidän olisi hyvä asua tässä isiemme maassa. Hän kehotti kuulijoita parannukseen ja uskoon. Julistus oli hyvin elävää ja voimakasta. Silloin oli suuret herätysten ajat Pyhännällä ja varsinkin kotikylälämme Tavastkengällä. Asevelipappi Lenna Pellikka oli jatkosodassa paljon yhdessä pyhätästen kanssa. Hän kävi seuroissa penkki penkiltä puhuttelemassa ihmisiä, että nämä pääsisivät syntien anteeksi uskomisen iloon ja rauhaan. Niissä juhannusseuroissa

Heinäkuun alkupuolella 1945 oli isot seurat Tavastkengän koulun pihalla ja väkeä männikköä myöten. Vietettiin myös Herran Pyhää Ehtoollista. Pappaina palvelivat asevelipappi Lenna Pellikka ja Risto Pyysalo, kertojan siskon, Hillan, tuleva aviomies ja myöh. teologian tohtori. Paikalla olivat myös puhujat Ville Mård ja Erkki Kela. Kesken seurojen tuli auringonpimennys, mutta armonaurinko ei pimennyt. Iloittiin Jumalan sanan uskomisen vapaudesta ja siitä, että Suomi oli pelastunut maailmansodan syövereistä. Vas. Lenna Pellikka, oik. Risto Pyysalo. -Aarne, Eira ja Veikko Kiiskisen kuvat.

monta kymmentä ihmistä nöyrtyi parannukseen. Monet heistä ovat jo saaneet laskea matkasauvansa ja päästä vanhurskasten lepoon. Silloin oli sellainen aika, että herätyksille oli tilaus. Elämään kaivattiin myös ajallista rauhaa. Pastori Pellikka siunasi mm. veljeni Vilhon, tulevan mieheni veljen Kaarlo Korsulaisen ja eräitä muita aseveljiä Pyhännän sankarihautaan. Sankarihautajaisissa oli usein liikkeellä koko pitäjä. Lenna Pellikka puhui myös Vilhon sankarihautajaisseuroissa. Silloinkin oli parannusentekijöitä.

Pitäjämme pieneen väkimäärään katsoen Pyhännältä kaatui 2. maail-

mansodan aikana prosentuaalisesti erittäin paljon rintamamiehiä. Tässä suhteellisten menetysten luettelossa pieni Pyhäntä kuuluu maamme tappiollisimpiin paikkakuntiin. Sotavuosinakin tunsimme kuitenkin Jumalan pitävän aina omistaan huolen, kovista koetuksista huolimatta. Seuroja pidettiin. Kun tuli aselepo 4.9.1944, Suomen miehet rauhanehtojen mukaan ajoivat takaa saksalaisia pohjoisessa. Piti kestää vielä Lapin sota. Saksalaiset katkeroituivat tästä historian käänneestä. He räjäyttivät sillat, miinoittivat teitä ja rautateitä, polttivat Rovaniemen ym. Lapin paikkoja.

Tälläkin sotareissulla kaatui pyhäntäisiä. Heitä tuotiin kotikirkon sankarihautaan.

Pyhännän rintamajoukkojen kotiutamisjuhla pidettiin Suomen tasavallan 27-vuotisen itsenäisyyden päivänä 6. joulukuuta 1944 Pyhännän kirkonkylän koululla. Ensin oltiin kirkossa, sitten Uhtuan suunnan asevelipappi Lenna Pellikka ja kirkkoherramme Hjalmar Carlson puhuivat. Jumalan sana puhutteli meitä pyhäntäisiä voimakkaasti. Monet itkivät ilosta, kun Suomi pelastui sodasta itsenäisenä. Monet itkivät kaatuneita rakkaitaan. Ohjelmaa oli paljon. Tiehaaran muuripadassa keitettiin ruokaa suurelle juhla joukolle. Sitten rauhanajan työt alkoivat.

Avioiduin v. 1949 sotainvalidi Mauno Korsulaisen kanssa. Hän oli sodan pahoin runtelema Suomen mies. Kesällä 1941 hän sai Korpijärvellä räjähtävän luodin oikeaan olkapäähänsä ja lapaluuhunsa. Oikea käsi jäi jänteiden ja lihasten varaan. Yritimme maanviljelystäkin Vävilässä, mutta 40 %:n sotavamma esti raskaat maataloustyöt. Mauno joutui sairaalaan oikean kätensä kipeytyttyä. Hänen täytyi etsiä kevyempää työtä. Mieheni piti kauppaa kirkolla ja minä ompelin. Myöhemmin Pyhännällä tehtiin paljon tietöitä. Maunokin kävi TVH:n työssä. Pidimme ruokamiehiäkin, joita oli enintään parikymmentä. Nämä tietyömiehet juttelivat paljon sota-ajan tapahtumista. Sotavamman lisäksi Maunolle tuli tapaturma

7.3.1960. Hänen ollessaan porarin apulaisena suutariksi jäänyt tietyöpommi räjähti tupakkatauolla. Mieheni menetti oikean jalkansa. Se amputoitiin polven alapuolelta. Mauno joutui syömään paljon särkylääkkeitä ja ottamaan usein myös olkapään pistoksissa antibiootteja, joten hänelle tuli sisäelintenkin sairauksia. Hänet korjattiin kärsimyksistään 29.7.1966 taivaan kotiin. Mieheni oli niin pahoin vammautunut jo Uhtuan suunnan jatkosodassa, että hänet haudattiin Pyhännän sankarihautaan, kaatuneiden aseveljiensä viereen. Myös sotainvalidiveljet laskivat hänen arkulleen seppeleen. Saattajia oli paljon.

Kohti uutta Isänmaata

Kirjoitan vielä muutaman rivin teille, sotiemme invalidit ja veteraanit. Te puolustitte urheasti kalleimpia arvojamme, uskontoa, kotia ja isänmaata. Olette kärsineet paljon, kantaneet sodan arpia yli puoli vuosisataa ja saaneet sotimisesta monia sairauksia. Jumalan Poika kärsi, kuoli ja vuodatti verensä syntiemme maksoksi. Uskokaa Golgatan keskiristille ylennettyyn Jumalan Karitsaan, uskokaa syntinne anteeksi Jeesuksen nimessä ja veressä! Silloin tie on auki uuteen Isänmaahan, taivaaseen. Päätteksi panen vanhan virrensäkeistön. Olkoon se pyhäntästen muistovärssynä ja kiitoksena Jumalalle hänen kansallemme suomastaan avusta!

*Ain' seuraa sota rauha, Päivämies palkitaan.
Kun loppuu taipaleemme, Voitosta iloitaan.
Me isänmaahan kerran Taas yhteen pääsemme,
Jos armon kerjääjinä Jeesusta seuraamme.*
VVK 217: 4.

Jumala synnyinmaata siunatkoon!

Rintamamuistoista Pyhännän veteraani- ja sotainvalidityöhön

Pyhännän rintamamiesveteraanien ja sotainvalidien pitkäaikaisin pj, myöhempi kunnia-pj, matr.toimikunnan jäsen, myym.hoitaja korpr
Eino Lehtola
Pyhäntä
+ 11.8.2000 Pyhäntä (OYS)

Synnyin 1.4.1923 Kärsämäen Saviselän Aholassa maanviljelijäperheeseen. Samassa talossa oli syntynyt myös enoni Samuel Lehtola, joka oli jatkosotaan lähtiessään jo pyhântästen kirjoissa ja myöhemmin pyhântänen sotainvalidi. Minunkin tieni johti pian sotien jälkeen Pyhännälle. Isäni sukujuuret viittasivat Tavastkengälle. Nuorena olin vuoden Kärsämäen suojeluskunnassa. Kävin Haapavedellä suuren miesjoukon suojeluskuntakurssin, jolla oli pyhântäsiäkin. Suojeluskuntaväki oli kuin pieni armeija. Siinä oppi aseenkäsittelyn, kun kotona ei ollut pyssyä. Veteraanina olin perustamassa Rintamamiesveteraanien Pyhännän osastoa. Toiminkin liki 30 vuotta Pyhännän Rintamamiesveteraanit ry:n ensimmäisenä puheenjohtajana 1965-1994, kunnes herastuomari Veikko Kiiskinen valittiin seuraajakseni. Olen ollut kauan Kainuun piirihallituksessa ja rm-veteraanien liittokokousedustajana. Kun voimani heikkenivät, rm-veteraaniveljet nimesivät minut kunniapuheenjohtajaksi, vaikka enpä näitä tässä kunnian tähden kertoile. Sotainvalidien järjestötyössä toimin yli 21 vuotta Veljesliiton Pyhännän osaston puheenjohtajana 5.3.1997 saakka, jolloin Erkki Ahonpää valittiin sotainvalidien po:n uudeksi puheenjohtajaksi. Sotien jälkeen olin myös Pyhännän kunnan väestönsuojelun päällikkönä yli 10 vuotta.

Taustani ja rintamavaiheeni osoittavat, että lähipitäjien pojilla oli paljon samaa ja kohtalonyhteyttä Pyhännän miesten sotapolkujen kanssa. Vakinaiseen väkeen menin maitopartana pojankloppina 17.1.1942 Tornioon, JvKoulK 16:een. Niin jouduin 18-

vuotiaana lähtemään savotasta "suureen savottaan", jossa kului yli 3 vuotta, kun pääsin siviiliin vasta 3.4.1945 toivuttuani sotavammoista. Tornion jvkoulutuspaikassa olivat myös pyhântäset Aimo Karjalainen ja Antti Ahonpää, joka kaatui myöhemmin Karjalan kannaksella 24.6.1944, pari päivää ennen haavoittumistani. Tornion alokasvaiheista asti minulla oli muitakin pyhântäsiä rintamakavereita, kuten Toini Knuutisen hiljainen veli Eino, joka kaatui aseensa vahingonlaukaukseen 11.10.42, sekä Madetojan veljekset Martti ja Eino, jotka kaatuivat 9.4.42 ja 11.8.44. Jo vakinaisessa väessä Torniossa ollessamme tapasimme myös saksalaisia "Aatun poikia", silloisia aseveljiä ja "kameraateja". Meitä mokuja oli pataljoona vannoessamme sotilasvalan Alatornion kauniissa kivikirkossa. Asevelvollisuusjakso oli nuoruudessamme 2 vuotta. Kävin Saviselissä maatalouslomallakin Elias-vaarin apuna. Saimme Tornioista armeijan komennuksen Iijoen uittoon auttamaan vanhoja uittomiehiä ja laukomaan ruuhkautuvia tukkisumia. Olin ollutkin metsätöissä jo ennen sotaa. Vartioimme nyt myös Kemijoen siltoja lähellä saksalaisten vankileiriä, jolla he vahtivat ankarina venäläisvankejaan. Ruskipojat katselivat tälle vankileirille marssiessaan minuakin, siltavartiossa seisovaa finski soldaattia. Myöhemmin mekin, 19-vuotiaat vakiväen sotilaat, jouduimme taistojen tuoksinaan. "Sotatyömme" jatkui reservipalveluksenakin rintamalla.

Vakinaisessa väessä rintamalle

Vakinaisen väen sotamiehinä tulimme junalla Hyrynsalmeen. Siellä oli HTK. Meidät vietiin syyskuun iltapimeällä 1942 armeijan autokolonnassa täyden-

nysmiehinä eri yksiköihin, oikeaan sotasavottaan Uhtuan länsipuoliselle rintamalle. Toiset olivat vakavan jännittyneitä, toiset lauloivat ja vitsailivat riehakoiden. Muutamilla oli pullo väkeviä loilotustensa pontimeksi. Vienan korpisoiden yli johtaville armeijan autoteille oli tehty puulavoja. Minut pantiin 18.9. kuuluisille Kiskiskukkuloiden linjoille, Kiskisjärven rannoille kiväärimieheksi 6/ II/ JR 11:een, oman rykmenttimme JR 11:n II pataljoonan 6. komppaniaan. Se oli pitkähuiskean kpäällä Nylundin ja sittemmin suomennettuna Noroviidan (myöh. kapt) komppania, jossa oli ristijärveläisiä, paavolalaisia, haapavetisiä ja täydennysmiehiä monilta muiltakin seuduin, muutama Pyhännältäkin. Vanhoissa ukkomiehissä oli paljon ristijärvisiä. Havaitsin todeksi rintamamiesten laulun Vienan korpisodasta. Siellä oli monenlaista kukkulaa, oli "Kiskiskukkulat ja Munat sekä Makkarat". Oltuani kiväärimiehenä muutama kuukauden jatkoin sotaani enemmän kp-miehenä. Ennen Knuutisen Einon kaatumista sain häneltä hyvän venäläisen taskukellon. Köyhillä sotamiehillä oli tapana esim. myydä arpoja omaksi hyväksi, että saisi vähän varoja. Rannekelloni lisäksi voitoin siis arvonnassa kaimaltani taskukellon, joka oli myöhemminkin minulle tarpeen tiukassa paikassa Kannaksella. Kaiman kello pani jotenkin tähän tapaan: "Raksut raksut raaksut!" Täisi olla sota-ajan äänimerkki.

Kun tulimme rintama-alueelle ja kohti yöpymiskorsua, vihollistykistö ampui meille tervetuliaiskeskityksen, vaikka emme vielä olleet etulinjassa. Paras rintamakaverini oli saman kivääriryhmän mies, haapavetinen Olavi Taskila Aittokylästä. Meillä on yhteisiä korsumuistoja. Totuttauduimme sotaloihin. Ensi yöksi jäimme kilometrin

päähän etulinjasta, komppanian komentokorsun vierelle, ns. lepokorsuun. Linjasta kuului lyhyitä pk-sarjoja. Vasemmalta, Hevosenkengän tukikohdasta, kantautui tykistön jylinää. Nukahdettuani ääntelin korsun laverilla. Puhuin painajaisuudessa ehkä tulkasteestani ja karjaisin unihoureessa: "Siitä on oksat pois, niin kuin suutarin joulukuusesta!" Heräsin huutooni. Vieressäni puulaverilla Taskila kuuli kaiken. Hän kysyi: "Savotassako luulit olevasi?" Olavi nauraa hihitti ja kertoi sanani korsukaverille. Myöhemmin olemme muistelleet tätäkin hänen käydessään sotakaverina luonani Pyhännällä aivan viime aikoina. Nyt saimme tavata uskavaisina miehinä. Manamansalostakin meillä oli jatkosodassa uskovaan rintamakaveri Antti Moilanen, jonka kanssa olen yhä pitänyt hyvää veljesyhteyttä. Hän hyräili korusussa Siionin lauluja. Usein hän lauloi sodan vaivojen keskellä mieliaihettaan "Kun rauhan maahan ylähälle on mun haluni."

Tukikohdassamme Kiskiskukku-loitten linjoilla oli ollut mm. kärsämäkisiä, pyhätäisiä ja piippolalaisia. He olivat menneet vasemmalle Hevosenkengään, ja meitä tuli tilalle. Kamiinanpäällyys täyttyi pakeista, kun haimme "vanhojen" neuvosta vettä kranaattikuopasta korsun läheltä saadaksemme aamuteetä "Iskunuorison" aromikasvikorvikkeista. Hyvältä se maistui. Töpinän muonahevosella tuotiin soppatonkkia, toinen meille ja toinen etulinjaan. Ryhmänjohtajamme olivat vanhempaa ikäluokkaa, paavolalaiset Esko Tonteri ja sitten Ville Koivumaa. He saivat joskus alikessun jämät. Nuori vänrikkimme toivotti aamulla korsussamme meidät tervetulleiksi joukkueeseensa ja antoi suojautumisohjeet mennäksemme illan hämärtyessä Etukukkulalle vapauttamaan vartiosta

olleen vanhemman joukkueen lepovuoroon. Ryhmyritkin varoittivat meitä liiasta uhkarohkeudesta.

Olimme saaneet esimakua sodan vakavuudesta jo ensimmäisenä yönä, kun lääkintämiehet kantoivat meitä kohti paareilla linjoilta juoksuhaudasta aseveljeä, jonka vihollisen tarkka-ampuja oli nitistänyt ampumahautaan. Näitä näkyjä näimme myöhemminkin. Päivällä kuljettiin kyyryssä tai kontaktiin yhdysjuoksuhaudoissa, jotka olivat kalliomaastossa liian matalat. Piti varoa viholliskeskityksiä, naapurin jv-aseitten tulta, piiskatykin ammuksia ja tarkka-ampujia eli kiikarikiväärimiehiä. Etumaastoa tähytettiin periskoopilla, ettei pää näkyisi. Yöllä jouduimme etulinja-vartioihin. Meillä oli kokenut sotilas aloituskaverina. Hän osoitti vihollisen ampumasuunnat, varoitti vanginsieppaajista ja neuvoi turvautumaan periskooppiin ruskipoikien ollessa asemissaan kovin lähellä meitä. Valoraketteja kohoili säkkipimeään syysyöhön. Lyhyet pk- ja kp-sarjat räsätelivät välistä eri puolilta. Vanhempi vartiomies neuvoi erityisesti varomaan, mitä "sotamies venäläinen" puuhasi pimeällä välimaastossa. Etulinjassa oli 1/2-joukkueemme ahdas, maakellarin näköinen korsu, jonka suojakatteena oli paksut, poikittaiset hirsikerrat. Niiden päälle oli pantu paljon myös kiviä ja maata. Eipä kotimme ollut loistohotelli, mutta korsukamiinan lämpö oli tärkeä meille, myöhemmin lähes -40:n Celsiusasteen pakkasia kokeville sotapojille.

Seuraavana päivänä jouduimme venäläisen kovaan ja tiheään tykistötuleen. Keskityksen jälkeen alkoi vihollispropaganda. Vastapuoli tiesi asiamme hyvin yksikkömme nimikkeestä alkaen. Kaiuttimista kuului äänilevymsiikkia ja selvää suomenkieltä meille, vastatulleille "pikkupojille." Me, "äidin

tissiltä riistetyt", olimme joutuneet "Uhtuan korpeen tykinruuaksi". Meitä kehoitettiin takaisin äidin luo kasvaamaan tai tulemaan naapurin puolelle "parempaa kohtelua" saamaan. "Rysän ropakanta", kuten pojat sitä nimitivät, vaikenä, kun tykistömme vastasi ivailuun hyvin tarkalla tulella. Tähän venäläinen vuorostaan vastasi meillekin vähitellen yhä tutummaksi käyvän sotapelin lakien mukaan. Heittimet ja tykistö jauhoivat sellaista sotamusiikkia, josta oli kaikki kauneus ja leikki kaukana. Vuoropuheluihin totuttiin sikäli kuin hengissä selvitettiin. Kerran talviaamuna istuin riulla kenttäkämälässä, lähellä Kiskisjärveä. Vihollinen pystyi kiikaroimaan minua sivusta ja provosoitui ampumaan piiskalla. Suorasuuntaustykki lasautti minua kolmesti, vähän ohi. Totesin hätäisesti, että olipa sota julmaa, heittäydyin lumeen vatsalleni paljain pakaroin, vedin äkkiä housut ylemmäs ja syösyin totisena korsulle. Sodassa "vessahätä" oli joskus tällaista. Selostin tapahtuman korsukaverille. Poikia tuppasi huvittamaan, ja vasta silloin pystyin jälleen nauramaan. Varmaan tilanteeni huvitti itänaapuriakin.

Vihollisen hallitsemien Munakukulan ja meidän Kiskis-kukkulaimme välissä oli n. 50 metrin päässä asemistamme pieni kukkula, josta naapuri ampui aseimamme öisin. Saimme jvmiehinä herroilta käskyn viedä yöllä pioneereille räjähteitä tuon kukkulan räjäyttämiseksi. Meillä jokaisella oli repussa 5-10 kg trotyyliä, yhteensä satoja kiloja. Pääsimme perille hiljaa, suojaisia mutkia ryömien, ruskipojalta salassa. Peräännyimme omaltakin kukkulaltamme reservikorsuille, yli 1/2 km:n päähän. Sitten pioneerit laukaisivat rotulipaukkumme. Jymähti valtavasti. Suuria kiviä sateli lähellemme. Tuntui, että reservikorsunkin katto

lentää ilmaan. Kaminan luukku rämähti auki ilmanpaineesta. Kekäleet sinkosivat lattialle. Linjaan palattuamme näimme periskoopilla vihollisepäkkeen tuhot ja sieltä korsumme eteen lentäneet hirret. Kaiuttimista kuului: "Kyllä tämä teille vielä kostetaan." Vihollinen antoi monesti rautaa korsumme katolle ja niskaamme kostakseen menetyksensä meille, ja kuu-kaudet kuuluivat.

Joulurauhasta sodan melskeeseen

Porukkamme säilyi miltei ehjin nahoin. Sain 1942 kokea rintamajoulunkin. Jotkut toverimme, vanhat jermut, olivat nähneet niitä talvisodan joulusta alkaen. Joukkueemme oli välillä reservissä samassa lepokorsussa kuin sotamme alussa. Paperikoristeinen joulukuusi oli nurkassa. Hyräiltiin joululauluja ja paketeista jaettiin muillekin. Jouluaaton ja joulupäivän rauha sai meidät tuntemaan aivan kuin ruskipojillakin olisi joulu. Vain jokin yksinäinen laukaus kajahti ja valoraketti kohosi taivaalle puolin ja toisin. Mutta se olikin tyyntä myrskyn edellä.

Joulun tai tapanin iltana taivaanranta leimahti tulimereksi vihollistykien suuliekeistä. Tuli monenlaista rautaa. Venäläinen lopetti juhlamme ankaraan tykistökeskitykseen ja hyökkäsi Kiskisjärven yli saarrostaakseen meidät vasemmalta, ohi etuvartiomme. Näin meillä oli joulun aikaan ensimmäinen isompi taistelu. Koettiin, mitä oli olla täysillä mies miestä vastaan. Olimmekin varautuneet siihen, että vanja yrittää kovempien keskitysten jälkeen murtautua aseimamme ja motittaa tukikohtamme. Etulinjan lähetti kiiruhti korsullemme: "Nyt pojat äkkiä liikkeelle tai olemme pian motissa!" Etukukkulun pojat myös soi-

tollaan hälyttivät meidät. ”Ryssä tulee maihin meistä vasemmalla järvenrannassa. Tarvitsemme apua!” Syöksyimme eteenpäin paksussa lumessa. Kohta olimme jo nokatusten tunkeilijoitien kanssa. Joukkueemme johtaja, oululainen vänr Lintula pani meidät ketjuun ja vastahyökkäykseen. Etenimme osittain vihollisen tykkitulessa. Ammukset ujelsivat ja räiskyivät. Jouduimme suojautumaan lumessa. Vihollisjoukot hyökkäsivät rannasta tulittaen meitä yöpimeässä. Aseiden suuliekit välähtelivät. Tykinammus räjähti lähelläni vasemmalla ja kuului valitusta. Huudettiin lääkintämiestä ja ahkiota. Joht Esko Lintulaan oli vastahyökkäyksessä osunut kuolettava kranaatti, muutama metrin päässä minusta. Iloisen vänskämme nuori elämä sammui näin Kiskiskukkuloilla suureksi suruksem-

”Parhaat rintamakaverit” 1943, sotamiehet Olavi Taskila (vas.) Haapavedeltä ja kertoja Kärämäeltä. -Eino ja Laina Lehtolan kuvat.

me. Sodimme yhdessä 3 kuukautta. Hän siirtyi Oulun sankarihautarivistöihin. Sodan mielettömyys kaatoi miehiä edelleen. Voi, kunpa ei koskaan olisi sotaa! Näin usein ajattelin.

Jatkoimme hyökkäystä joukkueen varajohtajan kanssa. Sadan metrin päässä edellisestä paikasta raskaan tykinammuksen vokiseva ääni tuntui tulevan kohti. Tuo 6-tuumainen murikka humautikin äkkiä 1/2 metrin päähän rinnalleni, mutta ihme kumma: vaikka luulin loppuni tulleen, kranaatti meni suutariksi. Se ei räjähtänyt, vaan eteni kuumana, sähisevänä möykkynä lumessa jonkin matkaa taakseni, syvää vanaansa piirtäen. Elämäni päättymistä ei ollut määrätty siihen. Ryömin ja syöksyin eteenpäin, kauas kranaatista, kuin jostakin kauhulamaantumisesta herätettynä. Kohta oma tykistö ja krh tulivat apuun. Naapuri perääntyi. Kymmenisen vihollista tai kymmeniä oli kaatunut taistelussamme. Kävimme pienenä ryhmänä katsomassa heitä. Kun silmäilin kaikkensa antaneita venäläisiä, tuntui jälleen karmeana sodan mielettömyys. Heidät oli pakotettu ja kiihotettu sotimaan pientä Suomea vastaan. Vaikka idän miehet olivat vihollisia ja yrittivät orjuuttaa maamme, hekin olivat ihmisiä, joita heidän rakkaimpansa jossakin kaipasivat. Mietin, monikohan maatuska, neitonen tai orpolapsi odotti heistäkin puolisoa, rakastettua tai isäkultaa kotiin saapuvaksi. Aamulla tassutteli kaatuneiden joukosta aseetomana vartiomme eteen ja luoksemme yksi valekuollut piippalakki kädet ylhäällä, antautuen vangiksi miltei paleltuneena. Hän oli pudonnut pimeässä jäältä kranaatin repäisemään avantoon ja kangistuneena jäänyt joukoistaan jälkeen.

Kun olin jo saanut nuorena 19-vuotiaana ensimmäiset, unohtumattomat

Messuhalli oli Uhtuan suunnan sotilaskodeista todella ylväs laitos. -Eino ja Laina Lehtolan kuvat.

viholliskosketukseni, jouduin myöhemmin moniin kovempiinkin taisteluihin. Olen Pyhännän rintamamiesveteraanien puheenjohtajana ollessani kirjoittanut muisteluksen em. vaiheistani ja osittain muistakin rintamatilanteistani myös Kansa taisteli -lehdessä 1/ 1975. Noina veteraaniaikoina, kun tulin 1976 myös sotainvalidien puheenjohtajaksi, olen Pyhännän kodissani kirjoitellut laajemminkin muistiin elämäni sotavaiheita ja muuta. Tämä artikkeli perustuu osittain niihin muisteluihini.

Asemasodan tapahtumia

Linjat eli vitjat olivat pääosin vakiintuneet. Asemasodassa välillä kahinoitiin vihollisen kanssa, lähetettiin tiedustelupartioita puolin toisin ja vaihdettiin kranaattiterveisiä. Hevosenkengästäkin eli vasemmalta kuului kevyitten ja raskaitten aseiden ammuntaa. Ruskipoika kokeili, oltiinko tukikohdassa kotona. Vaihteeksi vartiopaikkamme

olivat viereisellä Saarisenkukkulallakin, oikealla. Vanjalta oli saatu armeijamme saaliiksi useita Dektjarjev- eli ”Emma”-pikakiväärejä. Minulla oli vartiossa suomalainen Lahti-Saloranta, mainio pikakivääri sekin, mutta joskus lippaan jousi väysi eikä patruuna nousut kunnolla piippuun. Kerran minulle kävi näin vartiossa. Kun irrotin lipasta, patruuna hujautti yllättäen perille ja kuula vihelsi korvani ohi. Henki oli tipalla. Kerran Suomi-konepistoolini putosi varmistamattomana ampumapesäkkeeni reunalta ja laukesi korvia hipoen. Onneksi ase ei ollut sillä kertaa sarjatulella. Piti opetella huolellisemmaksi omankin henkikullan vuoksi.

Ajankuluksi siellä jossakin kirjoitettiin kenttäpostia kotiin ja tyttölapsille. Osoitteitahan riitti. Moni poika osoitti runollista aistia kirjoittaessaan mieltietylle, omalle kultasilmälleen. Tällöin oli lyriikkaa proosateksteissäkkin. Taisi olla ikävä. Joskus tämä kirjepuuha johti avioliittoonkin. Oli myös jän-

Sotarovasti, myöh. nimitykseltään kenttäpiispa Björklund käymässä Uhtuan asemasodan rintamalla.

nittävää saada postia tuntemattomilta tytöiltä. Eräskin innokas "hevosnainen" kirjoitteli minulle. Miten se menikään, kun emme koskaan tavanneet! Puhdetöitäkin osattiin. Käsistään taitavat miehet näpertelivät taiteellisia sormuksia, kellonperiä, tuohitöitä, kuten virsuja, kontteja ja puukonttuppeja, kuka mitäkin. Moni Vienan Karjalan koivu siinä mahlansa menetti lomavuoroja odotellessamme. Minulle lankesi vuorolomia puolivuositain. Näitä vartoessa sadat verenimijät eli täit ja kirput ehtivät usein vaivata minua. Takalinjan täisaunat eli höyrykaapit aiheuttivat lopulta ihmeen: nuo armeijamme toiset viholliset saatiin miltei pois päiviltä. Enpä minäkään tahtonut toimittaa täituliaisia saapues-

sani 14 vrk:n lomalle tapaamaan Äiti-Reetaa, Elias-vaaria, muita omaisia ja tyttöystäviä.

Korsumontun teossa keväällä lumien sulettua laukaisimme rotulipaukulla senkin suutariksi jääneen tykinammuksen, joka kerran yritti viedä minulta joulurauhan. Kesällä reservivuorossa teimme piikkilankaesteitä entisille joulutaistelupaikoille. Rakensimme uutta korsuakin. Vihulainen tervehti meitä tykistöllä ja srappelleillakin, kun se ei suosinut töitämme. Ollessamme levolla kesähelteessä taaempänä, pikkulammen rannassa, meillä oli havuin ja koivunvesoin naamioidut pahviteltat, kesällä mukavammatkin kuin kangasteltat tai korsut. Välillä pojat virkistäytyivät uimasil-

laan. Teimme halkoja ja salvostimme uusia korsunrunkoja monttuihinsa myöhemmin vietäviksi. Kerran seilasini alasti lammenselkää paksun tukin päällä istuen. Putosin niljakkaalta puulta ja uimataidottomana painuen syvyyteen. Mutta hapenpuute pakotti minut polskimaan vettä ja kauhomaan sitä käsillä, näkemieni uimaopaskuvien mukaan. Pian olinkin pinnalla. Huomasin eteneväni ja pääsin rantaan väsyneenä, mutta salaa iloiten pelastumisestani enkä kertonut muille. Niin oli uimakoulukin käyty siinä sivussa.

Vaaralliset partioreissut ja muuta vaihtelua

Saimme siirron Jyväskylän vienalaiskylään, pitkän Kuittijärven rannalle. Tutkimme vanhoja, ränsistyneitä taloja. Kansakoulun lisäksi kylällä oli pitkä kolhoosinavetta. Talojen alakerta oli ollut eläinsuojana. Navetasta ylöspäin oli rakennuksen yläosa ihmisasuntona. Talojen eläinsuojat olivat olleet käytössä ennen kolhoosinavetan tekoa. Kylän kirkko oli muutettu hevostalliksi ateistisen kommunismin pakkovallan ajalla. Häväisty pyhäkkö oli tyhjillään ja siellä oli hevosen sontaa. Siinä vierellä oli ortodoksihautausmaa risteineen ja patsaineen. Me sotilaat asuimme Jyväskylän taloissa, joista yhdessä oli sotilaskoti eli kanttiini, kunnes rakennettiin uusi kanttiinitalo. Muita uusia taloja ei näkynyt. Kuittijärveä liikennöi armeijamme käytössä oleva, postia, muonaa ja lomalaisia hytissään edestakaisin kuljettava pieni, vanha loma-laiva Ahven, joka toimi välillä Vuokkiniemi - Jyväskylä.

Joukkueenjohtaja antoi minulle kuukauden komennuksen Jyväskylän sotilaskodin myyjäksi, auttamaan kanttiinilottia painavien astioiden ym. tavaroiden kantajana ja olemaan tarvitta-

Kertoja kp-miehenä lepokorsullaan. -Eino ja Laina Lehtolan kuvat.

essa partiovalmiudessa. Sain jo vähän vihiä tulevasta, 35-vuotisesta kauppiaan ammatistani. Jatkuva partiointi oli molemminpuolista kenttäpartioalueilla. Partio ajoi takaa tuhoiskuja tehnyttä vihollista. Kenttäpartion tukikohtien välillä oli korkea kilometreittäin. Yhdyspartiot ottivat 2-3 miehen ryhmän yhteyttä naapuritukikohtiin. Samalla selvitettiin vihollisen liikkeitä ja aikeita. Joskus se silti pääsi yllättämään ja livahtamaankin. Aika-ajoin omatkin partiot joutuivat hengenvaaralliseen väijytykseen ja tyliylläkköön.

Olin kerrankin hiihtävässä takaa-ajopartiossa vihollisen selustassa. Jälitimme suurta vihollispartiota n. 10 km sen yritettyä hyökätä Alajärven kenttäpartion kimppuun. Löysimme

ruskipoikien ladun, mutta jouduimme väijytykseen. Partiomme kohtasi lähellä olevan vihollisosaston Kuittijärven länsipäässä, Keskovaarassa. Tunnustelijoistamme kaatui kolme ja muut heistä (7) väivät vangeiksi hiihdettyään aavistamattomina suden suuhun. Levittäydymme ketjuun. Olimme myös läheisen sivustauhan alaiset. Lumipukuisina omat ja viholliset olivat mennä sekaisin. Se hidasti tulenavausta. Vänrikkimme tajusi venäläisen politiikan ja karjaisi: "Ryssiä - tulta!" Minulla oli silloin venäläinen, lyhyehkö kivääri. Koetin ampua lähellä näkyvää piikkipäistä naapuriamme ison petäjän takaa, mutta jäänyt pyssyni ei laennut, ei millään. Vastapeluri näki rassailuni ja aseeni häiriön. Idän poika tuli uhalla lähemmäksi. Hän ampui minua n. 20-30 m:n päästä tai lähempääkin. Silloin oli oma henkikultani vaarassa ja hiuskarvan varassa. Luodit eivät onneksi läpäisseet paksua petäjää. Yritin toimia aseellani, mutta se ei laennut kertaakaan. Suojautumisen mahdollisuus oli olematon. Ruskipoika tulitti minua kiväärillään, mutta ihmeekseni vain ohi ja ohi. Nyt kyllä tunnustan, että jos Jumalan käsi ei olisi minua varjellut, siinä Vienan petäjän juuressa olisi ollut varman kuolemani paikka. Karjalan korvit olisivat tulleet pian syömään minut. Ne ronkkuivat taistelupaikkojen yllä, koska venäläiset yleensä melko hitaasti korjasivat pois kaatuneitaan. Nuoresta miehestä tuntui pahalle, kun piippu oli kohti ja minua ammuttiin enkä voinut taistella ainoalla aseellani eikä sillä kertaa ollut käsikranaatteja. Mutta vihulaisen sotatyö jäi kesken. Takaani tuli aseveli, jota huusin apuun. Hän ampui vanjan konepistoolillaan. Näin huopatöppösten vilauksen. Kaveri keikahti selälleen aseensa kirvottua kädestä. Vihollisryhmästä juuri edessämme noin 20 miestä

ei päässyt omiensa luo. He kylmenivät siihen. Molemmipuoliset haavoittuneiden huudot vihloivat korvia, kunnes lumiselle vaaralle laskeutui hiljaisuus. Kiväärinomma loppui minun kohdaltani tähän. Partiossa ja muutinkin tarvitsin tulivoimaltaan nopeampaa konetuliasetta. Muutuini pysyvästi kp-mieheksi.

Toiset olivat jo menneet. Porukastamme oli paikalla enää vain ryhmämme. Sanoma ketjussa ei ollut mennyt perille. Kun aioimme poistua, hangilta kuului heikko huuto: "Älkää jättäkö!" Se oli eräs toisen joukkueen kersantti, jota vihollinen oli ampunut rinnasta läpi. "Kaveria ei jätetä", tuo sotainvalidien ja veteraanien keskinäisen solidaarisuuden sana, oli ratkaisumme, vaikka lääkintämiehet ahkioineen olivat jo menneet. Sidoimme suksia yhteen varpaallisista sotilasvyöllä tekoahkioksi, johon kersantti laskettiin ja jota pari poikaa veti. Me muut upuroimme perässä yhdellä suksella paksussa lumessa. Parin raskaan kilometrin jälkeen tavoitimme omat metsäsäarekkeet. Kersantti oli jättänyt veriset lumet jälkeensä ja menettänyt liian paljon verta. Hän menehtyi ilmeisesti kenttäsairaalassa. Parin päivän jälkeen pääsimme ahkioilla noutamaan lumisen vaaran hangelle kaatuneet aseveljet, kolme koukkuun jäätyneitä partioveriamme. Vihollinen oli riisunut heidät lumelle.

Komppiamme Jyväskylän kenttävartiokomennuksen aikana joukkueenjohtajamme vaihtui monesti. Sellaisena oli jonkin aikaa myös papiksi lukeva Jaskarin Jussi. Jyväskylän ajan vaaroihin kuului sekin, että kerran säkkipimeällä omatkin olivat ampua meitä palatessamme tukikohtamme yhdyspartion jotokselta. Eksyimme polku-urasta. Kävelimme sille alueelle, jolta vihollispartiot yrittivät lähestyä.

Perussuuntamme oli siis oikea, mutta työnnyimme erehdyksessä poikien ampuma-aukolle miinoitettua maastoa pitkin. Meillä oli onni ja varjelus, kun miinat eivät laenneet. Kuulimme vartiopesäkkeistä, miten vartiomies jo vetäisi pk-lukot ampumavalmiiksi. Latausliikkeen äänen johdosta ehdimme äkkiä varoittaa omia ampumisesta. Vahtipojat eivät meinanneet uskoa meitä. Huusimme täyttä kurkkua, että olimme omia. Varsinkin tunnusanojen vaihduttua partioiden vaeltaessa nämä tilanteet olivat tipalla, kun yhteydet eivät olleet pelanneet ja aikataulut muuttuivat. Jyväskylän aikana joutui partiostamme Heino Koski vihollisen vangiksi ja pääsi takaisin myöhemmin.

Sain lomapaperit maaliskuulla 1943 ja istuin kaverien kanssa loma-laivassamme. Vanha Ahven kulki moottori jyskyttäen Jyväskylästä kohti Vuokkiniemen rantaa. Jäljellä oleva heikko jää ratisi laivan kylkiin. Kotiin päästyäni sairastuin kovaan kuumeeseen. Toinen puoli kasvoistani turposi rauhastulehduksen vuoksi. Jouduin lopulta Oulun sotasairaalaan. Toivuttuani palasin Jyväskylän vasta kuukauden päästä 27.5. Vaikka loma meni myttyyn, sain pitää terveyteni. Palasin yksikköni 3.6. Huomenna olikin Ylipäällikkö Mannerheimin syntymäpäivät ja pitkää aikaa oikeaa kahvia, vaikka oli ollut säännöstely- ja korvikeaika jo vuosia. Innokkaat kalastajat jysäyttelivät Kuittijärvellä kiellettyä hommaa, kalastaen käsikranaatein. Välillä Uhtualla eli nykyisessä Kalevalassa päin kävi myös turkulainen 6/JR 14, johon meidätkin komennettiin syksyllä -43, mutta pian meidät siirrettiin kuitenkin takaisin. Kun olin toisella kuukauden komennuksella Jyväskylän kanttiinissa, silloin oli jo uusi sotilaskotitalo. Siellä oli hartaustilaisuus,

jossa sot.past Martti Parvio, myöhempi rauhanajan yliopistoteologi, jakoi allekirjoittamiaan Uusia testamentteja. Toinen puhuja oli em. teol.yo Jussi Jaskari, joka kaatui myöhemmin. Haapavetinen, myöhempi Oulun Tuiran rovasti Paavo Paakinaho, oli sota-aikana pataljoonamme pastorina Kiskijärven suunnalla.

Jyväskylän kesä oli kaunis. Vanhoissa, hatarissa taloissa oli sopivan viileää, mutta syyskesällä piti siirtyä kenttävartion tukikohtiin. Niistä tehtiin taas pienin porukoin lyhyitä partiokiekkoja. Syyspimeässä näkyvyys jäi usein muutamaan metriin. Jotoksilla tarvittiin kompassia ja karttaa tiheiköissä sekä upottavilla soilla suunnistamiseen. Milloin tahansa vihollisen konetuliaseet saattoivat räsähtää puskien takaa. Kerran ketjussa pysähdettyämme säikähdin panssarin suojassa valtavasti, kun vihollispartiota jäljestäessämme tunnustelemaan lähetetty, koulutettu saksanpaimenkoiramme syöksyi säkkipimeässä ja salamannopeasti ylitseni. Se oli saanut kutsun hoitajaltaan. Onneksi en ehtinyt laukaista konepistoolia.

Kerran minulla oli mitä hankalin vartiovuoro pimeässä, sateisessa syysmyrsky-yössä. Etumaaston puihin ja panssariin oli rautalangoon kiinnitetty äärimmäisen herkästi syttyviä valomiinoja. Olin vastuussa joukkueemme turvallisuudesta. Myrsky pudotteli oksia ja kuului risahtelua, kunnes monet valomiinat alkoivat palaa edessäni eri suunnilla syttyen yksi toisensa jälkeen. Tilanteen tulkinta oli minulle liian vaikea. En paennut, mutta kohta päräytin muutaman lyhyen sarjan ja myöhemmin nykäisin korsumme hälytyskelloon johtavaa lankaa. Aina useampien valomiinojen yhä syttyessä tuntui vihollisia olevan joka suunnalla ja pelkäsin jäävämmen mottiin. Poru-

kalla todettiin, että tuuli olikin laukonut miinat. Murisevat ukot poistuivat jatkamaan uniaan "turhan hälytyksen" jälkeen. Sinä yönä sain kersantiltani "tuhannen taulapään" arvon, siis uudet jämat, mutta enpä usko tuossa pahoin töpänneeni. Jos joku muu olisi ollut vahdissa sillä vuorolla, hänkin olisi ollut "kylmä rengas takapuolen päällä".

Asemasota-aikana muutamat olivat taas tuoneet viinoja lomiltaan, rupesivat tolkkuttomasti ryyppäämään ja riitelemään yökaudet korsussamme. Unenpuutteessa olevat toverit joutuivat pahaan pulaan. Kersanttimmekin rupesi körmyilemään, koetti juovuksissaan estää nukkumiseni ja kaataa yläpetini. Kun kessu ei siinä onnistunut, hän haki hurjistuneena konepistoolin ja yritti aloittaa ampumisen. Varmistettu ase oli suunnattu minuun. Onneksi korsukaverit ehtivät apuun ja kohta herra kersanttimme sammui uneen eikä meistä tullut vihamiehiä. Pyhäntänen Feliks Mäki, hänkin partiomiehiä ja tulevan vaimoni, Lainan, velipuoli, tuli minulle tutuksi asemasodan aikana. Hän kuului varsinaiseen pyhäntästen komppaniaan, III/ JR 11:n 10.K:aan, ja esitti sotilaslauluja KisKiskodissa. Lieneekö hän laulanut myös Messuhallissa? Tämä oli isompi sotilaskoti, oikein ylväs laitos rintamaoloissamme.

Uhtuan suunnalta uusiin vaiheisiin

Tuli siirto entisille laitumille, Kiskis-kukkuloille, missä olimme alussa täydennysmiehinä. Me vuorostamme saimme täydennystä seuraavan ikäluokan pojista, joita opastimme nyt etulinjan paikoissa kuten vanhat olivat meitä viisanneet. Uudessa, 1924 syntyneissä tulijoissa oli sekä suku- että etunimeltään täysi kaimani. Herrat

antoivat minulle, vanhemmalle, nimikkeen Eino Lehtola I ja hänelle Eino Lehtola II. Selvähän siitä tuli. Korsuumme oli saatu myös maniska. Mandoliini oli yhteiskäytössä. Korsutamme kuului usein sen ääntä. Soitin oli paljon minunkin räpläilyssäni sodan myöhemmissä vaiheissa. Rintamallamme oli jatkossa melko rauhallista, paitsi tykistökeskitysten ja tilapäisten kahakoiden sekä tarkka-ampujien joskus aiheuttamia tappioita. Joskus testasimme vihollisen tarkkuutta. Kun nostin lakkini vartiopesäkkeestä kepinnokassa varovasti näkyviin, sillä sekunnilla siihen napsahti ruski-pojan tarkka-ampujan luoti. Kyllä ainakin kiikarikiväärillä naapurikin osasi ampua tarkasti, ja olimme oppineet sitä varomaan. Parempi reikä lakissa kuin reikä päässä. Välimaastoa ja meidän touhujamme seurattiin. Kun vuorolomat kiersivät jo melko nopeaan, sain käydä koti-Suomessa ja reisuilta jäi nyt minulle ikimuistoinen kuva. Isäni, jota olin kaivannut, kävi kunnan keskustelun minun, sotaa käyvän poikansa kanssa. Ehkä hän pelkäsi minun kaatuvan ja varasi keskusteluai-kaa.

Kun palasin kohti yksikköäni kevä-talvella 1944, yllätyin. Tutulla rintama-alueella vilisi joka puolella vain saksalaisia sotilaita, noita "takuumiehiä", hevosineen, ja paljon kuin muurahaisia. Töllistelin ihmetellen, kunnes paikalle pujahti suomalainen hevosmies. Hän kertoi joukkojemme jo lähteneen Uhtualta päin Suomen rajaa kohti ja antoi minulle kyydit. Omakin yksikköni oli lähtenyt eilen hiihtää kyökäsemään. Sain myös kuorma-auton kyytiä. Tavoitin yksikköni telttaleirin ja hiihtokolonnan. Pääsin mukaan hiihtämään kohti kotoista Suomea. Kun pataljoonamme, II/ JR 11, sivakoi pois-päin läpi Neuvosto-Venäjän sydän-

maitten, ruskipoika tulitti meitä konekivääreillä hävittäjistään, joiden punatähdet kiiltelivät auringonvalossa. Me lumipukuiset hiihtäjät heittäydymme hankeen. Päivässä taittui 20-30 km ja teltassa yövyttiin. Keväällä 1944 olin hyvässä kunnossa.

Viikon hiihdettyämme tulimme Kuusamon Vanttajan parakeille. Saunoimme kuusamolaisessa kiuaslämmitteisessä, sisäänlämpiävässä saunassa. Tutustuimme erityisesti saunaveden "veskivilämmitykseen" ja pesimme pois yli viikon hiihtohiet. Me annoimme myös täisaunaa syöpäläisillemme. Olipa sitten hyvä kellahtaa parakin ritsille nukkumaan. Tutustuimme iltalomilla Kuusamon kirkonkylään. Vähän vilkuilimme, kun Hitlerin pojat hellustelivat ja taluttelivat kujilla suomalaisia tyttölapsia. No, eipä naisseurassa näkynyt paljon Suomen poikaa, paitsi niitä joilla oli ruusukkeita kauluslaatoissa. Saksan punaviiniä tarjottiin, mutta se ei sopinut meille kaikille. Vaihdoimme sen kuivamuonaan. Monet viinimiehet yökkäilivät huomenissa punaista krappulaoksennusta kämppämme pihahangelle kovassa päänsäryssään. Kuusamon Iivaaralla laskimme mäkeä eri korkeuksilta ja jätimme hyvästit Vanttajalle. Armeijan kuorma-autot veivät meidät Hyrynsalmelle.

Karjalan kannaksen taistelut

Juna jyskytteli härkävaunuineen kohti Karjalan kannasta. Me, kenttäharmaat pojat, vuolimme vaunumme lämmityskaminan haloista tikkuja, tytöt mielessä. Sidoimme nimi- ja kenttäpostiosoitelaput näihin voolemiimme. KP-osoitteemme oli tietynlainen peitemerkintä, mutta emme tienneet, mihin paikkaan olimme menossa. Heittelimme tikkupaperiviestejä poru-

kalla eri juna-aseilla näkyville nuorille tytöille. Idea levisi toistenkin vaunujen pojille.

Matkasimme Kivennavalle. Pian saimme lisää kenttäpostia tuntemattomilta tytöiltä tikkuviestiemme johdosta. Lentokoneistaan naapuri tulitti pahviteltojamme pikatykeillään ja pudotteli pommejaan, mutta meillä oli varjelus. Välillä kenttäpakkimme kuumenivat taas kamiinan päällä. Ruokaa odotellessamme halusimme korvikuppusemme ja siihen liotetut leivänpalat, ne "pomminkestävät". Kannaksella tapahtui minuakin järkyttänyt onnettomuus. Vartiossa kuulin korsutamme kp:n lyhyen laukaussarjan. Joukkueemme iloinen pohjoiskarjalainen Surakka oli lähdössä vartioon. Hänen kiskoessaan kp:tään petin takaa asean lukonkahva osui vahingossa sängynreunaan. Liikkuvat osat ehtivät hieman vetäytyä ja palautuessaan ottivat patruunan piippuun. Kestotulella olleen kp:n suihku lävisti Surakan pään. Karjalan poika antoi henkensä. Kyllähän sodassa muutenkin sattuu vaikka mitä.

Vihollinen toi suuria lisäjoukkoja ja kalustoa linjoja kohti. Pääsin vielä 14 vrk:n lomalle, jolla kolmatta vuorokautta oltuani kuulin viestin tätini radiosta: "Vihollinen on aloittanut suurhyökkäyksen Karjalan kannaksella, sotilaittemme lomat peruutetaan ja kaikkien on palattava yksikköihinsä." Olin halunnut nauttia lomastani loputkin 11 vrk pohjolan yöttömän yön aikana, mutta minunkin piti lähtä kohti Kivennapaa, etten olisi liuennut hiipparoivaksi rintamakarkuriksi käpykaartiin. Käsky kuului, isänmaa oli vaarassa ja lomani jäi tyngäksi.

Tullessani Viipuriin totesin asemasodan jo loppuneen. Juoksin junalta kasarmille, sotilaiden autokuljetuspaikalle. Alkoi valtava pommitus. Sireenit

ulvoivat, pommarit jyrisivät, it-patterit loukuttivat sarjojaan ja vihollispommien jyske, pauke ja rätinä tärisytti Viipurin kaupunkia, "Suomen lukkoa". Yksi pommia osui armeijamme ammusjunaan, jolloin sotilaitamme oli kaatunut. Odottelin kuljetusta. Katselin tilannetta Viipurin linnan kentällä istuen. Siniristinen leijonalippu liehui vielä korkeassa linnantornissa. Mutta vihollisrintama lähestyi ja maakunnan kansa teki jo II maailmansodan kolmatta evakkoonlähtöään. Karjalan heimon kärsimyspolku näkyi silmiini: uupuneita ihmisiä ja karjaa pakene-massa sisämaahan päin. Vanhukset, sairaat, äidit, lapset ja vunut eli lastenlapset, monet itkuisinakin hevosten vetämällä kuormakärryillä. Mutta laulavat karjalalaiset kajauttivat silti iloisen jäähyväislaulun, maakuntalaulunsa rakkaalle Viipurille ja armaalle kotiseudulle: "Suloisessa Suomessamme oisko maata armaampaa kuin on kauris Karjalamme, laulun laaja kotimaa..." Naiset pyyhkivät kyynelitänsä ja äskeisen pommituksen lisäksi kuului kymmenien kilometrien takaa lähestyvän hyökkäysrintaman ja pahaänteilevän vihollistykistön jylinä.

Hiipparit, sotilaskarkurit eli metsäkaartilaiset hyödynsivät autokaravaanien odotusaikaa. He liukenivat kymmenittäin "käymäläreissulle" ja osa aivan kadoksiin asti. Autokolonnien mennessä eri yksiköihin kohti Kannasta näimme vilkastuneen sotatoiminnan. Vastaamme tuli ja tuotiin paljon haavoittuneita. Lisäjoukkoja oli marssilla, hevosia, kalustoa ja autoja liikkui, tulevia ja meneviä. Pääsimme autoilla enää vain Kyyrölän kirkon rautioille saakka. Piti panna reppu pykälään patikoidakseen Kivennavan kauriille kirkonmäelle asti. Mutta oma vääpelimme tuli jo Kyyrölässä töpinän-sä kanssa vastaan! Ilmoitaudivin

hänelle palaavani lomalta 10 vrk ennen määräämää. Väepeli totesi, ettei rintamalla ollut enää "mukavat oltavat" ja neuvoi minua hakemaan kpr:ni kuormastosta. Kiireisessä siirrossa pojat olivat unohtaneet muut tavarani ja hallussani olleen mandoliininkin Kivennavalle, sotamies venäläiselle! Minulla oli enää vain konepistooli, 8 rumpulipasta, muut sotilaan välineet ja lomareppu.

Ehdin kävellä Kivennavalle päin vain muutaman kilometrin. Vastaani tuli puolijuoksua kiireisiä, tutunnäköisiä solttupoikia kysyen, minne menin. - "Kivennavalle!"- Huutooni tuli vastaus: "Sinne ei ole enää menemistä, käännä vain kantapäsi äkkiä ja liity seuraamme, sillä ryssät on perässämmme." Epäilin poikia hiippareiksi, mutta jopa harppoi vastaani myös komppaniamme pitkänytky, parimet-rinen kapu. Ilmoitaudivin. Komp-paukkomme Noroviita vahvasti poikien puheet vihollisen jo uhkaavasti lähe-tessä ja totesi riviemme harventuneen helvetillisissä paikoissa niin vähiin, ettei miesvavuutemme enää riittänyt rintaman kestämiseen. Niin liityin Kannaksen kävelyyn ja omankin komppaniamme vetäytymiseen. Astelimme kiireesti äskeitä autotietäni takaisin päin kaivautuaksemme jossakin uuteen paikkaamme viivyty-sasemiin. Nyt piti kävellä takaisin pitkiä marsseja, välillä myös maastoutua ja piilotella, kun viholliskoneet tulittivat meitä konekiväärein ja pikatykein. Kävellä kääkittyämme n. 30 km jalkani olivat kipeät ja hiertyneet rakoille. Olimme melkoisen poikki pati-koituamme edelleen tavoitteeseemme, Heinjoen pohjoispuolelle.

Oli vaikea kaivaa itselleen suoja-monttua eli ampumapesäkettä pienel-lä kenttälapiolla rapakivikallioiseen maahan. Vähäisen kuoppa reunoille

asettelin kiviä sirpale- ja luotisuojaksi. Pioneerit räjäyttivät Heinjoen sillan vihollista hidastaakseen. Myöhästelijät koettivat uida perässämmme. Jouduin kohta erään kaverin kanssa etuvarti-oon 400 m asemistamme, erälle kum-parelle. Venäläiset kalistelivat jo met-sässä Heinjoen takana. Ukkoja oli pal-jon ja hyökkäysvaunuja vilahteli pui-den takaa. Kuului äänestä venäjän-kielistä, oudosti polittavaa puhetta. Taas tavaritsit valmistelivat siellä hyök-käystänsä. Minulla oli tuskallisen pitkä 3 tunnin vartiovuoro, elämäni pisim-mät 3 tuntia. Sieltä palaaminenkin miinakentän läpi merkittyä kapeaa, mutkaista uraa pitkin oli hengentäpä-rää hommaa, jos tulisi kiire ja varsinkin hämärässä tai pimeällä. Minulla oli Pyhännän pojalta, Eino Knuutiselta, arpavaihdossa saamani taskukello. Minuutitkin tuntuivat nyt kovin pitkil-tä. Seuraavan vuoron pojille tulikin vahinko. Edessä alkoi konetuliaseitten rätinä. Heille tuli kuumat oltavat ja he vetäytyivät etuvartiolta kiireesti "suo-rinta tietä" läpi miinoitusten. Haapavetinen poika astui miinaan, jol-loin jalka katkesi. Lääkintämiehet nou-tivat hänet, mutta hän kuoli verenhuk-kaan ja -myrkytykseen kenttäsairaalas-sa. Toinen vartiomies, pohjoisen poika, sai sirpaleita jalkoihinsa.

Itänaapuri pehmitti asemiamme kovin tykistökeskityksin. Tavaraliik-kenne ilmassa oli vilkasta kuuden tuu-man tykinammuksista heittimen kra-nuihin saakka ja siltä väliltä. Sirpa-levaikutus rapakivisessä kalliomaastos-sa ja siihen liittyvä jv-aseiden kuole-manmusiikki loputtomine luoteineen oli karnea. Ruokahuolto oli nyt esty-nyt. Ei voitu levätä eikä nukkua, kun miehiä ei riittänyt vaihtoon. Maa kie-hui puuropadan lailla savun, pölyn, kivien, puiden, silpoutuneiden ruu-miinjäsenten ja kaikenlaisten möykky-

jen lennellessä. Paljon poikiamme kaa-tui ja haavoittui. Mutta torjuntamme kesti yhä. Vihollisen jalkaväki hyökkäi-li ps-vaunujen tukemana meitä kohti, mutta senkin tappiot olivat suuret. Aina välillä iski mieleeni, miten järje-töntä onkaan sota: täällä Jumalan luomat ihmiset, jotka haluaisivat elää, ampuvat ja tappavat molemmin puo-lin toisiaan mitä kauheimmin ase-in! Mutta meidät olikin pantu pakon eteen.

Kerran säikähdin kovin, kun mies syöksyi takaa montulleni. En onneksi laukaissut vielä koopeetäni, sillä naa-purin poika, Kumpulaisen Villehän sieltä tuli viestiaselajin nuorena täy-dennysmiehenä tapsi kädessään, puhelinyhteyksien korjaaja kun oli. Hän ihmetteli: "Minä kuulin sinun kaatuneen!?" Itsekin hämmästel-in hengissäoloani tässä teräsmyrskyssä ja päätähalkovassa melussa. Vetäisimme sauhut ja kohta Ville meni menojaan tapsirullansa kanssa. Lähimpänä omaa ampumapesäkettäni oli eräs toinen kuoppa. Se oli Luttisen Villen monttu. Tämä ei ollut Pyhännän Isolamujärven Pessarin Ville, vaan eräs toinen. Kun hän ei pannut suojakiviä penkkansa etupuolelle, kiväärinluoti lävisti hänen otsansa. Luulin hänen kuolemansa tul-leen. Lääkintämiehet veivät hänet, mutta ihmeiden aika jatkui: muuta-man kuukauden jälkeen Ville ilmestyi iloisena eteeni sotilaita tupaten täynnä olevassa junassa !!! Hän oli ollut tajut-tomana kuukauden. Luoti oli mennyt aivopuoliskojen välistä läpi näin kohte-liaasti, että mies pysyi hengissä ja aivot koossa.

Olin valvonut jo parisen viikkoa Kannaksen hullunmyllyssä. Uni pak-kasi päälle aivan väkisin. Nuupahtelin hetkittäiseen horrokseen töpsähtäen pesäkkeeni reunaa vasten tai lähellä räjähtävä naapurin teräspaketti herätti

minut ankaraan arkeemme. Välistä myös räjähtäessään kirkkaasti leimattavat ja erittäin kuumiksi palavat urkutykin amukset, joita tuli aina 5 yhdellä kertaa, herättivät meitä. Niiden pitkät peltisirpaleet särisivät ilkeästi ja savuverhollaan ne suojasivat hyökkääjiä. Tällainen sirpale osui olkapäähänäi, mutta onneksi enää vain heikosti vaikuttaen.

Kerran oli rauhallinen yö, tyyntä myrskyn edellä. Minulla oli kp ja 8 rumpulipasta, joita olin putsailut hiekasta ja joihin panin yhä täydennyspatruunoita pesäkkeessäni. Sain kohta lippaat täyteen klo 5 aamulla. Silloin kuului vaimeita ison tykin lähtölaukauksia, sitten oli ilmassa ilkeää kohinaa. Järeät amukset räjähtelivät meistä hieman yli, mutta kohta vihollisen tulenjohto sai tarkan pituusmitan. Silloin se alkoi. Lähtölaukauksia alkoi tulla yhtenä pauhuna. Järeitä, isoja ja pienempiä kranuja satoi jatkuvasti niin sakeaan, että tanner täyttyi räjähdysistä ja tuntui ettei siitä elävänä selviä. Kohta nousi punainen valoraketti ja tykistön osumat kulkivat jälleen taaksemme. Äkkiä alkoi vilistä ukkoja kuin muurahaisia edessämme. "Uraa, uraaa!" -huudoin he syöksyivät meitä päin.

Keskitysten savu ja pöly häittäsi näkyvyyttä ja tulitusta. Kuulat kimpoilivat kovalla ropinalla eteeni asettamistani kivistä. Koetin suojautua ja pitää pääni matalana. Ruikkasin pitkiä kp-sarjoja päälle tunkevia, tulittavia ruskipoikia vastaan. Moni aseveli oli kaatunut tai haavoittunut ympärilläni vitjassa. Lähelläni ollut KK-pesäke oli jo poissa pelistä, muutama muukin lähipesäke tyhjä. Joku vielä torjui vanjoja kiväärillään vähän sivummalla. Hiivin montuissa ja ammuin sarjoja vihollisen niskaan eri kohdista. Koopee alkoi kuumua liikaa, mutta oli pakko painaa

yhä rautaa menemään moniin suuntiin. Työni tehoi. Naapuri ei päässyt aseisiin. Sen haavoittuneet valittivat surkeasti edessäni. Kohta vihollinen perääntyi. Mutta pian se aloitti vaihteeksi kovan tykistökeskityksen ampu-mapaiikkani kohdalle, jolloin vaihtelin jatkuvasti tähystyspaikkaa kuin hiiri kissan edellä.

Monesti kranaatti iski monttuihin, joista olin juuri hypännyt pois. Koin siinä Jumalan varjeluksen, mutta ajattelin, ettei tämä hiirileikki voi kestää loputtomiin. Mietin voivani lähisekuntien aikana siirtyä ikuisuuteen, räjäytettynä tuhansiksi kappaleiksi. Silloin oli 26.6.1944. Käsivarteensa haavoittunut joukkueemme varajohtaja-kersantti tarkasti Heinjoen pesäkkeitämme ja kävi luonani. Totesimme ketjussamme olevat aukot ja henkemme olevan tipalla. Kessuni eli entisen "rähinäkersanttini" mentyä toiselle pesäkkeelle hänen selkäänsä osui kranaatinsirpale ja hän koetti päästä itse JSp:lle. Minunkin lähelläni räjähti pian kranaatti, jonka voimasta ryöpsähti ylitseni kiviä, sirpaleita ja maata.

Lopulta eteemme tuli viisi teräshirviötä, tulta syökseviä "panssarivaunu"-nimisiä rumiluksia. Silloin en voinut tulittaa, vaan piilouduin matalaksi. Kätkeydyin montunpohjalle. Teräspeto ajoi suoraan pesäkkeeni reunamalle. Elin kauhun ja jännityksen täyteisiä minuutteja ja hetkiä. Olipa onni, ettei ps-vaunun suojassa tullut jv-ukkoja. Maa täräsi ja jyrisi. Hiekkaa ja kiviä tippui niskaani, pelkäsin jauhautuvani ja litistyväni jättiketjujen alle maan sekaan. Kun vaunu pysähtyi, minun olisi ollut helppo tuhota se kasapanoksella, mutta sellaista ei minulla ollut. Yhdellä käsikranaatilla olisi ollut turha paljastaa itseään. Vaunu kääntyi takaisin, mutta ampui lähtiäisiksi piuskatylkilläkin pesäketäni. Oli onni, että

arvasin yhä olla mahdollisimman pienenä monttuni pohjalla. Jäin vielä eloon! Ajattelin nyt poistuneiden ps-vaunujen käynnillään myös tiedustelleen linjojemme miesvahvuutta, mikä enteili jv-hyökkäystä.

Alkoi vimmuttu tykistökeskitys. Maa kiehui ja keinui kuin valtava kattila, rautaa, kiviä ja puita lenteli ilmassa. Puusto katkeili kuin pikku tulitikut. Uraahuudot kuuluivat jälleen lähestyvänä. Vihollisen jv-joukkojen edetessä sen tykistötuli siirtyi sitä mukaa pidemmälle. Omia en nähnyt enää lähelläni. Päätin ampua panoksia säästäviä, lyhyitä kp-sarjoja pesäkkeestäni niin kauan kuin riittäisi patruunoita. Etumaastossa vilisi piippalakkeja. Lähimmät ruskipojat ryömivät hyvin lähelle asemiamme, salaa ja ampumatta, savun ja pölyn suojassa. Kuului venäjää polittavia komentosanoja. Vihollinen antoi taustalta tykistö- ja kk-tulta. Vasta nyt, hyvin läheltä, vihollisotilaat aloittivat ankaran ampumisen. Ja sitä tuli. Tilanne oli erikoinen: minun oli yhtäaikaan suojauduttava painaen päätäni kiven taa ja kuitenkin jatkuvasti lauottava sarjojani suuntaa vaihdellen kohti hyökkääjien ammusta. Välillä vaihdoin lippaita ja jälleen jatkoin tultani. Taas alkoi kuulua molemmiin puolin haavoittuneiden suurta valitusta. Oma kp-tuleni aiheutti suoraan edessäni monien hyökkääjien kaatumisen ja haavoittumisen, koska lähelläni ei enää ollut muita omia. Kohta vihollinen lopetti tulituksen etumaastossa ja perääntyi. Vieläkin torjunta oli ollut menestyksestä.

Naapurilla ei ollut puutetta tykinammuksista. Niitä alkoi jälleen sataa. Enää ei aina jaksanut pelata piiloleikkiä. Ajattelin vain montussani, että jos osuu niin osuu. Lopulta omaikin tykistömme ryhtyi vastaamaan teräsviesteihin, mutta pojille tuli lasku-

virhe. Kranuja tippui ensin omien asemiemme lähelle. Piti korjata laskemat, ja kohta keskitykset menivät sinne, mihin oli tarkoitus. Vasta teurastetun sian lihasta tehty keittokaan ei nyt juuri maistunut, vaikka etulinjan kpmiehenä tunsin nälän kurnivan sisuksiani. Pienenkin ruuanmaistelun jälkeen uni tahtoi viedä miehen väkisin, kahden viikon valvomisten rasittaessa yhä enemmän. Vihollisen tykkitulen raju voimistuminen pakotti minut hupsahteluistani taas valveille. Niin jatkui taistelu Heinjoella hietikkoisen mäntykankaan tukikohdassamme lähellä kirkonkylää. Räjähdysten osuessa asemiimme hiekka oli vyöryttää monttumme tukkoon. Täysosumiakin tuli. Silloin sieltä montusta meni aina ukko kerralla tästä elämästä.

Kohta humahti äkkiä raskas tykinammus pahasti suhisten aivan kohti. Se oli ihan päivällä. Valtava räjähdys noin 3 metrin päässä minusta ja paineaalto veivät korvani tukkoon ja nielaisivat hengityshapen ympäriltäni. Monttuni hajosi. Kypäraani kilahti iso sirpale. Suriseva pikkusirpale lensi vasemman silmäni yläosaan, vaikka en aistinut sitä heti. Oli ihme, ettei se mennyt aivoihini. Menin miltei tajuttomaksi, kun en saanut happea. Silloin oli edelleen 26.6.1944. Tovin kuluttua heräilin sekavuudesta ja nousin kömpien kivien ja soran seasta. Tutkin, olinko ehjä. Tuntui, ettei siinä tainnut kuinkaan käydä, kunnes huomasin verta tippuvan puserolleni. Pyyhkäisin kasvojani. Käteni värjäytyi vereen. Vasen silmäni oli pimeänä ja kasvoiltani vuoti verta yhä enemmän. Aloin tuntea silmässä kuin suuren roskan ja yltyvää kipua. Ketään ei näkynyt ja unohdin suojaukseni. Juoksin täysin pystyssä, kuin yhä unesta heräten. Etenin juoksuhaudan reunaa sidontapaikkaa kohti. Kaikenlaista ammusta

viuhahteli ympäri korviani, koska vihollinen oli huomannut juoksuni. Mutta eipäs vain osunut. Äkkiä tajutesani vaaran heittäydyin maahan ja jatkoin kulkuaani ryömien kohti sidontapaikkaa, kun kukaan ei ehtinyt minulle avuksi.

Puolipökkerössäkin olin varjeltunut oikeassa suunnassa, joten komppanian sidontapaikka löytyi. Vasta siellä hokasasin unohtaneeni aseeni, repun ja kenttäpakkini montulleni. Komppaniamme päällikkö kapt Noroviita kuisasi, miten minun oli käynyt, kun tulin paikalle verissä päin. Silloin olin 21-vuotias. Kerroin tapahtuneen ja pesäkkeelläni vallinneen tilanteen. Ketjuumme oli jäänyt pitkä aukko. Päällikkö viittasi suureen mieshukkakaan, komensi linjaan oman lähettinsä ja neuvoi minut hankkiutumaan JSp:lle omin avuin. Ollessani vihdoin menossa jo lääkärille 2 maataistelukonetta tuli matalalle ja ne koettivat konekivääreillään tappaa minut. Heittäydyin suureen pommikuoppaan nenälleni ja mahalleni. Kohta jatkoin matkaani puolivaloilla katsellen. Olin jo lääkäriteltan lähellä, kun kuului äkkikarjaisu: "SEIS, KÄDET YLÖS !!!" Ylikersantti osoitti minua pistoolilla hurjin ilmein, kävellä touhotti kohti, epäillen minua sotilaskarkuriksi. Vastasin: "Eipäs olla karkumatkoilla. Etkös huomaa, että puoli päätä on paketissa. Tarkoitus on vain käydä tuolla lääkärin puheilla, jos nyt herra ylikersantti sen sallisi." Hän sallikin ja painoi reikäraudan koteloonsa. Olihan ylikersantti varmaan tavannut todellisia karkureitakin, joten hän kävi kai ylikierroksilla.

Hyvässä hoidossa kohti kotia

Lääkärillä oli paljon työtä. Hän sanoi: "Oho, olipas tipalla hengenmeno!

Sinun pitäisi kiireesti päästä kenttäsaairaalaan." Vaikka oli paljon verisiä haavoittuneita, lääkäri näki tapaukseni kiireellisyuden. Aivoni olivat vaarassa. Kävelyni kiellettiin. Sain paarit. Lääkintämiehet nostivat minut punaisella ristillä merkittyyn autoon. Pääsin tarkempiin tutkimuksiin ja hoitoihin. Ylikersantti katsoi anteeksi pyytelevästi. Lääkärin morfiinipiikki helpotti tuskaani.

Ristinmerkit kauluslaatoissa olevilla kenttäpapeilla oli tungosta sota-aikana. Äsken paareilla maaten autoa odotellessani olin seurannut, kuinka aseveljet kuoleman lähestymisen hetkellä puhelivat vakavina ja pysyivät pastoria välittämään viimeiset terveiset kaivatuille omaisille. Pojat yrittivät katkonaisin sanoin selvittää asioitaan hiipuvilla voimillaan, kunnes monen sydän löi jo siinä viimeisen kerran. Oli myös tajuttomia, joista muutamat välillä virkosivat, osa enää vain hetkeksi, tai jotka jo nukkuivat viimeistä untaan. Kanssani samaan sairaautoon ohjattiin myös joukkueemme varajohtaja, kersantti, joka haavoittui Kannaksella samana päivänä ja oli menossa vasta kenttäsaairaalaan, kuten minäkin.

KS:n edessä tapasin yllättäen serkkupoikani, lapsuuden leikki- ja tappe-lukaverini. Hänellä oli käsi paketissa ja minulla pää. Juttelimme vähän, vedimme savut. Emme ehtineet miettiä poika-aikamme kaivoonpissimisiä tai muita konnuuksia. Lääkintämajuri passitti minut erityisvammaani vuoksi eteenpäin potilasjunalla. Se oli täynnä haavoittuneita, valittavia sotilaita. Lääkintälotat ja sairaanhoitajat hoivasivat heitä. Monet olivat paareilla. Pystyin istumaan morfiinipiikin ansiosta. Asemalla yritin kävellä, mutta kuntoni ei kestänyt. Minut kannettiin paareilla Hämeenlinnan sairaalaan. Nukuin siellä yön. Hoitajankin hellään

kosketukseen herätessäni säikähdin rajusti. Sota kummitteli alitajunnassa. Jouduin vielä junakyydillä Vilppulaan, minne oli evakuoitu Helsingin silmäklinikka erikoislääkäreineen. Spesialistit pelkäsivät sirpaleen menoa silmästäni aivoihin. Silloin minulta "katkeaisivat liikut iäksi", he sanoivat. He toivoivat sirun koteloituvan silmään liikkumattomaksi, ellei silmää poistettaisi. Pikkusiruja nousi vielä 1960-luvun lopullakin ulos nenänvarresta ja nenänpästä.

Vasemman silmäni läpi oli mennyt sirpale kohtaan, josta sitä ei voitu poistaa. Koko silmä aiottiin vaihtaa lasisilmään, mutta sen minä kielsin. Elätin itsestäni toivoa saada vioittuneeseen silmääni ainakin vähän näköä takaisin. Petikaverina oli muuan Paavo, jolta vihollisen luoti vei koko näön. Hän opetti minulle toista kotimaista kieltä, ruotsia. Muutamassa viikossa alkoi näkyä merkkejä vammasilmäni näön osittaisesta paluusta, myöhemmin enemmänkin. Sairaalassa kävi kenraali jakamassa mitaleita haavoittuneille sotureille, niin minullekin. En nähnyt häntä silmieni ollessa siteitten peitossa. Hän puristi kättäni, antoi mitalin ja toivotti pikaista toipumista. Minulle jäi tähän veteraani-ikäniikin asti sotamuistoksi iso reikä näkökenttään. Mustia renkaitakin on näkynyt vanhuuteen saakka yli 55 vuotta. Minulla on yhä kranaatinsirpale koteloituneena vasemman silmäni pohjassa ja sotainvalidina minulla on vaatimattomasti 15 %:n invaliditeetti.

Veteraani- ja sotainvalidityön yhteistoimintaa Pyhännällä

Monet muistavat Pyhännälläkin piipolalaisen kirjailija Pentti Haanpään, joka suhtautui omaperäisen kriittisesti, osittain kielteisestikin korkeimpiin elä-

mänarvoihin. Hän oli kuitenkin monessa suhteessa pidetty kansanmies, sodatkin kokenut Siikajokilatvan ja Kairanmaan kirjailija, joka kirjoitti myös pyhääntäsiä rintamakavereita. Pentti oli paljon tekemisissä pyhääntästenkin kanssa, koska hänen kalastus- ja kesäpaikkansa Korpelainen on Isolamujärven rannalla Pyhännän puolella. Kun olin Pyhännän kirkonkylän Rantalassa työväenmyymälän hoitajana, Pentti kävi usein luonani turinoilla ja ostoksilla. Niin hän kävi ostoksilla luonani silloinkin syyskuussa 1955 ja veti kaupan pihalla savutkin, ennen kuin lähti kohtalokkaalle viime reissulle. Sitten hänen vaimonsa Ailin sis-konmies tuli seuraavana yönä Rantalaan märkänä ja tuskaisena, herätti minut kertoen hätäsanoman Pentin hukkumisesta ja pyytääkseen apua, mutta kaikki oli jo myöhäistä.

Lähetin puheenjohtajana aikoinaan Rintamamiesveteraanien Oulun Piiriyhdistykselle kirjeen. Ajoin Pyhännän Rintamamiesveteraanit ry:lle Pohjois-Pohjanmaahan kuuluvana pääsyä Oulun piirin jäseneksi. Mihin lie preivini joutunut? Siihen ei koskaan tullut vastausta. Kerran käydessäni Kajaanissa piipahdinkin sitten Rintamamiesveteraanien Kainuun piiritoimistossa ja kysyin, kelpaisiko Pyhääntä Kainuun piirin jäseneksi. Niin Pyhännästä tuli sen jäsen Oulun tietokatkoksen johdosta. Hyvinhän Kainuusta on meitä palveltu.

Koska olin vuosikymmenet Pyhännän veteraanien ja sotainvalidien puheenjohtaja, järjestöt toimivat paljon rinnakkain kuin kaksoiset. Tähän oli muitakin syitä. Pyhännän seurakunta on ollut kuin kolmas lenkki yhteistyön triossa. On löydetty yhteisiä säveliä, jos näin sanoisin pitkäaikaisena kuoromiehenä. Kirkkoherra

Sulo Kautto on ollut kauan veteraanien ja sotainvalidien hengellisen toimikunnan puheenjohtaja ja pitäjänneuvos Antti Järvelän jälkeen VHS:n Raahen piirin Pyhännän yhdysmies sekä Vapaussodan ja Itsenäisyyden Raahen Alueen Perinneyhdistys ry:n Pyhännän yhdysmies. Tämän Vapaussodan Perinneyhdistyksen kuulumisen yhdistyksen vuosikokous oli Pyhännän seurakuntatalossa 16.2.1991. Myös vaimoni Laina, joka on itsekin mukana matkikelihankkeessamme, on kirkkoheran lisäksi perinneyhdistyksen perustajajäseniä. Kauton aikana seurakunta on ollut järjestöjemme avoin yhteistyökumppani. On ollut veteraanien ja sotainvalidien kirkkopyhiä, teemohimme liittyviä retkiä, tilaisuuksia kirkossa, sankarihaudoilla, srk-talossa, veteraanitalolla ja erityisesti 13 kesänä Isolamujärvellä sotainvalidien Lamun majalla virkistysleirit 1984-1996 veteraanien ja sotainvalidien, naisjaoston, hengellisen toimikunnan ja kotiseurakunnan hienona yhteistyönä myös kanttorien ja diakonian viranhaltijain kanssa. Myöhemmin saatiin kanttori Veijo Kinnusen säännöllisesti toimiva Pyhännän veteraanikuoro, jossa on toistakymmentä veteraania. Tästä suurkiitos Veijolle! Näinkin seurakunnan veteraani- ja sotainvalidityö arvostaa ja tukee meitä.

Jo kanttori Jaakko Rönn aikoinaan juhlisti tapahtumiamme kirkkokuorollaan, kuten Veijokin myöhemmin. Veteraanikuoro toimi 1980-luvun jatkossa jonkin verran. Maj Juha Wirta ehdotti kirkkoherra Sulo Kautolle Pyhännän veteraanien marssin sanoittamista ja säveltämistä. Se tuli pianolle sovitettuna. Tekijä pyysi sanoituksessa minua avuksi tuntien ”epäpätevyyttä” sotien jälkeen syntyneenä ja kun ei ole ollut ”siellä jossakin”. Marssin aihe löytyi keskustelussamme. Se muuttui

runomuotoon ja myöhemmin tarkennettiin sanontoja. Pyhännän veteraanien marssin ensiesitys oli kansallisena veteraanipäivänä 27.4.1988 Pyhännän keskuskoululla. Vapaussodan vartiomiehet Matti Jussila ja Veeti (Reetriki) Piippo saivat silloin sotilaspiirin päälliköltä evl Kalevi Markkaselta ansiovykkeen ja Jouko Partanen isälleen Vilho Partaselle toimitettavaksi Tasavallan Presidentin myöntämän I lk. ritarimerkin. Sulo Kautto säesti pianolla veteraanimarssinsa veteraanikuorolle, jossa lauloivat veteraanit Väinö Arbelius, Veikko Kiiskinen, Toivo Korsulainen, allekirjoittanut Eino Lehtola, Pauli Lotvonen, Väinö Myllylä, Feliks Mäki, Veikko Pehkonen, Antti Piippo, Vilho Vartiainen ja veteraaneille tukena Veikko Knuutinen, entisiä sotilaspoikia. Marssin vanhemmat, vähän keskeneräiset sanat julkaisiin Siikajokilaaksossa ja rintamamiesveteraanien Oulun piirin lehdessä Veteraanin Joulun 1988. Oulun varuskuntasoittokunnan kapellimestari Elias Seppälä teki marssiimme sovituksen puhallinorkesterille kajautettavaksi Lamun majan veteraanileirillämme 21.6.1989. Raahen sotilaspiirin reserviläissoittokunta soitti silloin Pyhännän veteraanien marssin kapellimestari Simo Saastamoisen johdolla veteraanikuoroa säestäen.

Vaikka olemme rintamamiesveteraaneina kuuluneet virallisesti Kainuun piiriin, meillä on ollut avoin yhteys Oulunkin suuntaan, koska sotainvalideissa Pohjois-Pohjanmaan piirimme keskus on siellä. Kerroin rintamaveteraanien Oulun piirin lehdessä Veteraanin Joulun 1990 yhteistyömme seurakunnan kanssa olleen rakentavaa ja hyvin yhteensointuvaa. Kerroin myös kesän 1990 veteraanileiristämme, jolla oli juhlapuhujana Kainuun prikaatin 3. ptrin päällikkö

Veteraanikuntoutus ulottuu joskus ulkomaillekin. Pyhännän rintamamiesveteraanien ja sotainvalidien pj Eino Lehtola kuntoutuslomalla Espanjassa, vas. puoliso Laina ja oik. Oulun naisjaoston pj Helvi Lusikka. -Helvi Lusikan kuva, Oulu.

kapt Tapio Raittila, koska Pyhäntä on ko. patterin kummikunta. Juhlissa oli Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun veteraanien ja sotainvalidien yhdistysedustajia. Rintamamiesveteraanien Liiton edustaja Pekka Kupari toi juhlaan Liiton tervehdyksen ja kiitokset kunnalle, seurakunnalle ja kirkkoherralle veteraaniihdistysten avustamisesta ja yhteistyöstä. Väinö Eskola toi leirijuhlaamme Pohjois-Pohjanmaan Sotaveteraanipiirin tervehdyksen. Piispa Olavi Rimpiläinen vieraili leirillämme Pyhännällä 3.7.1991, jolloin Kajaanin varuskunnan soittokunta säesti Pyhännän veteraanien marssin ja siihen liittyneen yhteisen veteraanikuoromme lauluesityksen. Myös Ludvig Pitkänen ja Lauri Sainila ovat laulaneet marsiamme veteraanileirin kuorossamme.

Kun me, veteraanit ja sotainvalidit, vähitellen poistumme, jätämme lapsille ja lastenlapsille vapaan isänmaan,

jossa meillä on koti, kristillinen usko ja Jumalan Sana. Lapset ja nuoret, älkää hylätkö luottamusta Jumalaan ja Vapahtajaamme Jeesukseen Kristukseen! Vaalikaa vapaan Suomen kallista perintöä. ”Tää verellä lunastettu on maa, se kaunis, kallis on maa”, kuten olen joskus runossani asian arvoa kuvannut. Ja ”me yhtenä kansana rukoilla saamme: Oi, Herra, siunaa Suomenmaamme!” Pantakoon tähän oheen veteraanimarssimme, jonka loppusäkeistö on hyvin vetoava, kuvallitteeseen jälempäs muutama kuva tapahtumistamme, yhteiskuvat Lamun majan leireistämme ja veteraanikuorostamme. Kun leirimme pidettiin 13 kesänä hengellisen toimikunnan johdolla seurakunnan ja veteraanijärjestöjen rakentavassa yhteistyössä, leireillämme kävi vierailevia luennoitsijoita ja oli aina lopuksi myös suuri yhteisjuhla sotainvalidien, veteraanien, nais-

jaoston ja naapuriosastojen kanssa. Koolla oli isänmaanystäviä, soitinryhmiä ja sotilassoittokuntia, puolustusvoimien, lääninhallituksen, KELAn, Oulun hiippakunnan (piispa Rimpiläinen, teol. lis. Hannu Ojalehto ja hiippakuntasissar Aune Tahvanainen), VHS:n Raahen piirin, sotainvalidien ja sotaveteraanien Pohjois-Pohjanmaan piirin ja rintamaveteraanien Kainuun piirin edustajia, veteraaniväkeä Siikajokilatvoilta, Kairanmaalta ja kauempaa sekä Pyhännän seurakunnasta, kunnasta ja kyliltä.

Toivon veteraanien, sotainvalidien ja naisjaoston säilyttävän yhteyden hengellisiin arvoihin ja kotiseurakuntaan. Kun olin 60-vuotias keväällä 1983, silloin oli Pyhännän sotainvalidien osastossa lähes 40 jäsentä ja rintamaveteraaneissa lähes 100. Kaikki eivät ole liittyneet jäseniksi. Sitten moni on nukkunut pois, mutta joitakin on saatu tilalle uusiksi jäseniksi. Me kuitenkin kallistumme yhä enemmän ikääntyvinä viimeiseen iltahuutoon. Suokoon Herra Jeesus meidän olla hänen armostaan uskossa valmiit, kun meille tulee vuoro siirtyä ajanrajan taakalle. Yhdistäköön myös jälkeemme tulevia katajaisen kansamme sukupolvia rakkaus tähän kauniiseen ja kalliisti puolustettuun isänmaahan, jonka nimi on Suomi!

PYHÄNNÄN VETERAANIIEN MARSSI

1. Pyhännällä nyt soi marssi veteraanien, vapaan Suomemme puolesta kärsineiden. Aika taistojen, nouse kunniaan! Oli Kuhmon ja Suomussalmen suunta, Raatteen tie. Rankka reissu Uhtuan ja Kiestingin niin ollut lie - ollut lie.
2. Siitä leikki ol' kaukana, pojat, eikö niin, Vienan Karjalan korvessa kun taisteltiin. Teräsmyrsky viel' muistoissamme soi! Pistojoiki, Korpijärven mottisota hurmeinen oli monen aseveljen taistelu jo viimeinen - viimeinen.
3. Tuli Karjalan kannaksen myrsky mahtavin, mähinnousu Tornioon, Lapin sotakin, mutta vihdoinpa rauhan aika sai! Kaatuneita on sata kolme Pyhännältä, niin. Rauhan, vapauden suuri uhri tää kun annettiin - annettiin.
4. Vielä marssivat näin veteraanit yhdessä, vaikka askel jo onkin heikkenevä. Hyvä on, että meitä muistetaan! Pyytäkää, että suuri Luoja rauhan antaisi, että siniristilippu vapaana ain' liehuisi - liehuisi.

Säv. ja sanat kirkkoherra Sulo Kautto 1988; san. av. Eino Lehtola. Sanojen tarkennus, johon E.L. viittaa, julkaistu (SK 2001) vasta "Pyhäntä Pro Patria 2002" -seinisprojektin yhteydessä.

Pyhännän veteraanien marssi

Moderato

Sulo Kautto 1988

1. Pyhän — nä — lä nyt soi marssi vete — raani — en, vapaan

Suo — memme puo — lesta kär — si — nei — den Ai — ka

tais — to — jen, nou — se kun — ni — aan! O — li

Kuh — mon ja Suo — mus — sal — men suunta, Raatteen tie. Rankka

reissu Uhtu — an ja Kiestin — gin niin ol — lut lie, — ollut lie.

Teodor sanoi usein: "Nyt Veekko, lähetään!"

Tavastkenkäläisiä suojeluskunta- ja sotamuistoja

Pyhännän rintamamiesveteraanien puheenjohtaja, matrikkelitoimik. jäsen, herastuomari, mv kers
Veikko Kiiskinen
Veteraanitalo 9.2. 2000
Pyhäntä

Pyhännän suojeluskunnan entinen paikallis-päällikkö, poliisi Mikko Meriläinen, s 1.2.1900, kuoli 2.9.1934 tapaturmaisesti 34-vuotiaana ja haudattiin Pyhännän kirkon lähelle. Kirkonkyläläinen Kalle Haapalainen oli vähän aikaa sk-päällikkönä ja tehtävä tuli sitten isälleni Teodor Kiiskiselle (s 1.1.1898, + 21.10.1971). Hän oli Pyhännän suojeluskunnan paik.päällikkönä v:sta 1928 siihen saakka, kunnes järjestö lakkautettiin 1944 NL:n ja valvontakomission määräyksestä. Teodor oli vapaussodan aikana vakinaisessa väessä vartiassa Salmi-Mantsilassa. Talvisodan puhjettua opettaja Arvo Hovi oli sk-päällikön sijaisena. Isäni palveli Oulaisissa täydennysjoukoissa KoulK:n kirjuriina. Jatkosotavuosina Antti Meriläinen toimi isäni sijaisena, palellutettuaan jalkansa talvisodassa Kuhmon suunnalla. Isäni oli jatkosodassa Kurkijärvellä ja Kuusamossa huoltojoukoissa, hevossairastallilla. Hänet kotiutettiin kevättalvella 1942. Isäni sai 300 mk kuukausittain suojeluskuntapäällikön toimista. Se oli tarpeen 8-lapsiselle perheelle. "Teukko" oli hyvin isänmaallinen. Hän sai paik.päällikkönä mm. Latvian suojeluskunnan lähettämän mitalin. Suojeluskuntapäällikkö toimi sk-esikunnan koollekutsujana. Muita esikunnan jäseniä olivat opettaja Arvo Hovi, pankinjoht. Eino Järvelä (sotien aik. kansanhuollon johtaja Pyhännällä) sekä maanviljelijät Janne Knuutinen, Erkki Knuutila ja Johan Myllylä. Saksan jääkäri, evl, myöh. ev Vuokko oli piiripäällikkö, aluepäälliköitä olivat Saksan jääkäri, kapt, myöhempi maj Helge Lassila, kapteenit Hannes Tapanainen, Kaarlo Pyhtilä ja Taavi Savolainen, soti-

Pyhännän suojeluskunnan paikallis-päällikkö Mikko Meriläinen. -Kertoja on antanut Elli Ruutikainen-Svalan kirjaan Kuullos Pyhä Vala (Raahen Suojeluskuntapiiri 1917-1944) mm. kuvan sk-johtajista kuvattuina Piippolassa 3.4.1927, jolloin Teodor oli jo alustavasti Pyhännältä heidän joukossaan, myös Raahen sk-piirikokouksesta esik:n ja paik.päälliköiden yhteiskuvan päiväyksellä 23.5.1940 ja Pyhännän sk:n esikuntakuvan n. v:lta 1938. Vm. kuva myös ohessa: oik. kapt Taavi Savolainen, paikallis-päällikkö Teodor Kiiskinen, mv Janne Knuutinen eli "Sattu-Janne" Perukalta, opettaja Arvo Hovi, pankinjohtaja Eino Järvelä ja vas. mv Erkki Knuutila. -Kertojan kuvat.

lasohjaajia luutnantit Hemmi ja Sarkkinen.

Kun kunnassa ei silloin ollut majoi-tustilaa, äitini Kaisa passasi herroja. He kulkivat tiuhaan pitämässä harjoituksia ja majoittuivat meille joskus useaksikin yöksi. Äiti oli lujilla, kun omaakin ruokaväkeä oli kymmenkunta henkeä. Ahtautta kuvaa sekin, että veljeni Aarne syntyi navetan pöydälle, Arvo saunaan ja me toiset kylläkin asuinrakennukseen. Kaisa oli pieni, mutta lujaa nainen. Lapsivuode kesti pari päivää, ja taas herroja passaamaan. Suojeluskunnan ja lottienkin toiminta oli vilkasta. Ampumaharjoituksia ja iltamia oli usein ja ohjelma isänmaallista. Oli intoa isänmaalliseen toimintaan. Tavastkengän kylän keskustaan tehtiin suojeluskuntatalo, jonka vihkiäiset olivat 30-luvun loppupuolella. Lottakahvila toimi "Suojalinnan" eli "Paukkulan" länsipäässä. Suojeluskuntalaisten jäsen-

määrä oli suuri. Heistä elää nykyisin vain muutama. Lotat uhrasivat hyvin paljon aikaa ja vaivaa muonitukseen sk-harjoitusten ja -juhlapäivien aikana. Johtavia lottia olivat ainakin Rauha Järvelä e Kavander, Maria Knuutila e Katajamäki ja Kaipaisen sisarukset, joista erikoisesti Naimi Kaipainen, myöhempi Korsulainen. Naimi oli pitkään lottatyössä puheenjohtajana. Lotistakin suuri joukko on jo mennyt viimeiseen iltahuutoon. Olkoon multa hyvin kevyt lottasisarten ja suojeluskuntaveljien haudalla!

Varhaiskokemuksia

Nuorena miehenä toimin kolme vuotta suojeluskunnassa. Kun lähipitäjissä oli sk-harjoituksia, ampumakilpailuja ja leirejä, isäni Teodor sanoi usein: "Nyt Veekko lähetään!" Sitähän mentiin. Tämä samalla ennakoikin minunkin

Suojeluskunnan paik.
päällikkö Teodor Kiiskinen
(oik.) kirkonkylän pinnas-
sa sota-aikana, hänestä
vasemmalle Sulo
Knuutinen, Johannes
Moisala ja Reeti
Makkonen. -Kertojan
kuva. -

Suojeluskunnan
paik.päällikön sijainen,
Tavastkengän opettaja
Arvo Hovi lottavaimonsa
Vienon kanssa. -Anni ja
Väinö Myllylän kuva.

Tavastkengän miehiä
Kiiskisten vanhan päära-
kennuksen verannan
edustalla lähdössä jatko-
sotaan 16.6.-41. Oikealta
Teodor Kiiskinen, Eino
Järvelä, Pyhännän OK:n
johtaja Arvo Hentilä,
Tavastkengän OK:n johta-
ja Johannes Junno ja Ville
Kamula. Kuvan on ottanut
kylän tuttu kuvaaja Aappo
Jussila. -Kertojan kuva.

Suojeluskunnan paikallis-
päällikön sijainen Antti
Meriläinen jatkosodan aikana
Tavastkengän tiellä,
lähellä Suojalinnaa. Taustalla
koulun mäki. -Veikko
Kurkelan kuva.

Vanha suojelusk.päällikkö
Teodor Kiiskinen kotonaan
1960-luvulla. -Eira ja Aarne
Kiiskisen kuva.

-Suojelusk.kersantti,
paik.päällikön sijainen
Antti Meriläinen Viljo
Jussilan sankarihaudalla
seppelenaunoja asettele-
massa. -Hiilja ja Pauli
Lotvososen kuva.

edessäni ollutta jatkosotaan ja Lapin sotaan lähtöä.

Lokakuussa 1939 olin linnoitustöissä Karjalan kannaksen Muolaassa. Tulimme sinne viimeisessä siviilijunassa, jossa meitä vapaaehtoisia oli 1300 miestä. Porukassa oli kaverini Lauri Sainila Pyhännän Perukalta. Betoni- töissä oli ankara tahti. Meitä oli kaikista yhteiskuntaluokista, lääkäreistä tavallisiin kengänkuluttajiin asti. Kun lokakuu oli lopullaan, teimme lähtöä Kannakselta. Helsingin Valkoinen Kaarti tuli meitä vastaan rajalle, ottaakseen rintamavastuun vihollisen hyökkäyksen varalta. Tunsimme rytkän olevan tulossa. Kyyrölän mummit toivat savikukkoja muistoesineiksi linnoittajille. Ostimme heiltä omenoita- kin tuliaisiksi. Kun talvisota syttyi Antin päivänä 30.11.1939, olin sk-harjoituksissa Pulkkilassa serkkujeni Viljo ja Heimo Jussilan kanssa, jotka joutuivat myöhemmin sankarivainajiksi. Talvisodan aikana olin kotirintamälä- hettinä, Lkp-käskykorttien levittäjänä ja em. suojeluskunnan tapahtumissa, kuten myöhemminkin.

Vakinainen palvelukseni alkoi Raahessa 14.9.1941 JvKoulK 5:ssa. Armeija kutsui meidät 1922 syntyneet. Rintamalla oli puute miehistä. Ikäluokasta tehtiin kk-miehiä 4 kuukauden pikakurssein. Oulussa kävin AuK:n. Sain erikoiskoulutuksen konekiväärissä kk-ryhmän johtajaksi. AuK:n jälkeen tultiin Raahen joulukuun alussa -41. Valmistelimme joulukuun ajan lähtöä asemasodan rintamalle muutaman viikon jv-harjoituksin. Sotaan mennessämme yövyimme Limingan pappilas- sakin joulukuulla -41. Raahen KKK:ssa oli 23 pyhântästä, mm. Perukan Lauri Sainila, vapaussoturi Juho Hyvösen poika Veikko Hyvönen Luotakosta ja tavastkenkäset Toivo Katajamäki, Mat- ti Mäläskä, Olli Huovinen ja Arvo Haa-

taja sekä Martti Madetoja Kirkonkylän Turusenperältä ja Uuno Pellikka Kamulasta. Pyhântästä ikätovereistam- me kaatuivat jo keväällä 1942 Arvo, Martti ja Uuno Uhtuan Hevosenken- gässä. Olli kaatui Tornion maihinnou- sun jälkeen 6.10.-44.

Uhtuan Hevosenkenkään

Jouduimme rintamalle tammikuussa 1942, Uhtuan suunnan asemasotaan vanhojen sekaan. Vuoden alkupäivinä olimme tulokkaina 8 km:n päässä Hevosenkengän etulinjoista, Vaaralan töpinässä. Yksikkömme oli JR 11:n III P:n konekiväärikomppania, KKK/ III/ JR 11. Totuttauduimme tykistökeski- tyksiin. Saimme leipää ja marmelaadi- pöntön kutakin 4-5 miestä kohti. Kerran ollessamme maastossa syömäs- sä oma tykistö antoi kovan keskityksen takaamme. Osumat menivät ylitsem- me vihollisasemiin Hevosenkengän etupuolelle. Me nuoret emme olleet tätä kokeneet, joten töppäilimme. Herkuttelumme keskeytyi. Painelimme nelinkontin pöheikköön, kantojen ja kumpujen sekaan. Emme tajunneet ääniä oman tykistön lähtölaukauksiksi, joiden jälkeen kranut räjähtivät vihol- lisasemissa. Saavuin Hevosenkengän tukikohtaan 23.1.1942 piipposten KKK:aan. Tukikohta kuului Uhtuan päätien pohjois- eli vas. puolen taiste- lupaikkoihin. Minulla oli kk-ryhmä py- häntästen komppanian alueella, aluksi Kengän oikealla puolella ns. Kannak- sella. Ltn, myöh. kapt Rainer Simelius, komea upseeri, oli vielä pyhântästen K:n päällikkönä jonkin aikaa. Ltn, myöh. kapt Eskola, oikein mukava mies, oli KKK:n päällikkö. Tulles- samme tukikohtaan setäni Joosepin pst-ryhmä oli Hevosenkengän keski- osassa. Myöhemmin se oli ihan Ken- gän kärjessä.

Vas. lomareissukuva Tavastkengän Törmälän pihalta. Vas. Kallion Pentti eli Pentti Leiviskä, hänestä oik. Lauri Sainila Perukalta. Oik. puolisisä kuvassa kertoja lomatunnelmissa Suojalinnan portailla. Kuvan vas. reu- nassa Hilja Jussila, Veikosta oikealle Eeva Pennanen ja Kerttu Jussila. -Hilja ja Pauli Lotvosen kuvat.

Kk-ryhmiä oli 8.K:n (= myöh. 10.K) alueella neljä. Kers Eino Hankonen Piippolasta oli yhden kk-ryhmän johtaja ja kers Hemmi Jarva Piippolan Leskelästä kk-1/2-joukkueen eli kahden kk-ryhmän johtaja. Minun kk-ryhmässäni oli muuan korpr Alahäivälä, joka pelasti minut kaatu- miselta Hevosenkengän oikealla puo- lella Kannaksessa heti talvella 1942. Olin ensi kertaa kk-pesäkkeessä. Venäläisten konekivääri oli n. 40 m:n päässä ja heidän kk-pesäkkeensä suuaukko näkyi siihen, missä olin. En osannut varoa. Katsoin tuota aukkoa seisaaltani. Naapurista kuului äkkiä kookoon latausliike. Korpr Alahäivälä oli matalana. Tilanteen tuntien hän nykäisi minut takista monttumme poh- jalle. Kk-suihku rävähti sekunnin murto-osan jälkeen pesäkkeemme

suuaukosta sisään. Se olisi tullut läpi rintani, jos olisin seistä tollottanut äskeisellä kohdalla. Nyt kk-suihku ropisi takanamme olleeseen kantaan. Olin ollut ikäluokkani 1. pyhântänen sankarivainaja, ellei Alahäivälä olisi kiskaissut minua alas. Hän itse meni miinaan myöhemmin ja joutui sotain- validina siviiliin.

Kun serkkujeni Viljo ja Heimo Jussilan kaaduttua olivat sankarihauta- jaiset Pyhännällä 10.3.1942 alkaen, minulla oli loma rintamalta. Pääsin saattelemaan sukulaistani ja suojelus- kuntakaveriani Heimoa hänen viime matkallaan. Viljon sankarihautajaiset olivat myöhemmin, vaikka ne oli suunniteltu samalle päivälle. Elimme tuol- loin hyvin puhuttelevaa ja vakavaa aikaa.

Sota-aikana oli herätystä. Uskon-

Heimo Jussilan viimeinen matka. Kertoja kantajana ed. oikealla, avoimen kirkonoven puolella. Lumella siroteltuja havuja. -Tyyne ja Antti Leiviskän kuva. -

Surevia Heimon arkun ympärillä sankarihautoil-la. -Kertojan kuva.

asiat mietityttivät. Kun olin maaliskuulla lomalla rintamalta, sain parannuksen armon 18.3.1942 Tavastkengän Välilän Kaipaisilla käydessäni. Minua siunattiin syntien anteeksiantamisen evankeliumilla. Lähdin nyt jatkossa uskovaisena miehenä asemasotaan Uhtuan rintamalle. Ryhmässäni Hevosenkengässä olivat myös tavastkenkänen Toivo Katajamäki, perukkalainen Lauri Sainila, Yrjö Räisänen Piippolasta (kaatui -44 Antrean Kuparsaareissa), Veikko Kinnunen Suomussalmelta, Lauri Lasala Pudasjär-

veltä (kaatui luodista Mannakorvessa Hevosenkengän vas. puolella kev. -42), Reino Toivanen Hyrynsalmelta (kaatui Noskualla kesällä -44 juostessaan rinnallani) ja kuusamolaiset Yrjö ja Lauri Ronkainen (tämä Lauri Veikko R. oli ryhmässäni myöhemmin, kaatui Uhtualla Hevosenkengän vas. puolella tammik. -44). Hevosenkengän korsuisa arveltiin, milloin sotasavotta loppuisi. Tähän Sainilan Lassi: "Silloin se loppuu, kun saksalaiset ajetaan Pohjanlahteen". Tästä syntyi kinaa. Sakemannit olivat aseveljiämme, mo-

Viljo Jussilaa viedään sankarihautaan. Edessä vas. Arttu Leiviskä ja oik. Erkki Knuutila. -Hilja ja Pauli Lotvosen kuva. -

Esim. Ahokylän surusta: alik Antero Karhunen kaatui Kangasvaarassa 11.9.41. Surusaatto Töllin pihalla ennen lähtöä kirkolle. -Veikko ja Siiri Kervisen kuva.

net oikein hyviä ja mukaviakin. Lassin puheessa oli silti perää, joskaan ei kirjaimellisesti. Kovat rauhan ehdot ja niihin kuulunut saksalaisten karkottaminen olivat edessämme syksyllä -44. Asuimme Hevosenkengässä monta kuukautta tukikohdan vas. laidan Mannakorpi -korsussa. Siinä oli ennen ollut vanhempia, pontikkaa tiputtaneita jermuja. Siitä on veisukin. Nykyisin on kestäviä, pyhäntäisiä ym. veteraaneja ja nuorempiakin käynyt sotapaikoillamme. He ovat löytäneet korsumme nimikyltin, joka oli tehty asemasodassa

honganoksista! Sana MANNAKORPI oli yhä luettavissa jotenkuten.

Mannakorvessa keväällä -42 käytiin korsukeskustelua uskosta Jumalaan. Sainilan Lassikin oli mukana. Jonkin verran oli pilkkaakin, mutta eivät läheskään kaikki olleet sillä kannalla. Eräs aseveljemme pilkkasi Jumalaa. Olin ryhmänjohtajana hänen kanssaan juoksuhaudan kaivussa, kun meille tuli taas puhe uskonasioista. Korsukaveri sanoi, että Jumalaa ei ole olemassa, sehän on vain vanhojen ukkojen ja akkojen luulo. Vastasin hänelle poru-

Uhtuan suunnan Pistojoki oli hyökkäyksen hengen- vaarallisuuden symboli. Sitä kuvattiin asemaso- dassakin, kuten tässä naa- purin puolelta Suomeen päin. Silta oli uusi. - Kertojan kuva.

Vuonnisten kenttäsaira- lassa laskimoleikkaukseni aikoina minulla oli petika- verina rautaristin saanut, oik. käteen haavoittunut saksalainen kk-mies Baijerista, 21.11.1919 syntynyt Willi Fischer, os. Weidhausen Coburg. Hän antoi paketeistaan suklaa- maistiaisia ja 17.4.1942 muistoksi valokuvansa, josta osa vas. kesk.. Willi oli ystävällinen ja mukava. Hän elää vielä veteraanina vaimonsa kanssa tämän artikkelini antamisen aika- na ja lähettää sydämelli- set terveiset entisille ase- veljille. Toivotamme Willille, hänen omaisil- leen ja kaikille kansoille menestystä, rauhaa ja Siunausta. -Kertojan kuva. -Myös saksalaiset asevel- jet tarvitsivat pohjoisessa talvivarustuksia. -Willi ja Elfriede Fischerin kuva, Weidhausen/ Saksa.

Hevosenkengän miehiä ryhmäkuvassa. Veikon rin- tamakaveri Lauri Sainila kolmas oikealta. Onko takana kuivuva lumipuku Lassin? -Hilja ja Pauli Lotvosen kuva.

Nämä Kiiskispurolinjan 2 kuvaa liittyvät kertojan kevättalven lepovuoroon 1942. Kevättulva ja lautta- miehet Kiiskispurolla tai venäläisittäin Kis-Kispu- rolla 12 km:n päässä Uhtu- alta menossa vastarannalle niputtamaan paju- ja koi- vuvesaikoin risukimppuja sakemanneille korsunkatto- jen iskunvaimentimiksi. Saksalaiset käyttivät pak- susti vihtanippuja korsun- kattojen ja -seinien suo- jaamiseen. Kimppujen päälle luotiin maa ja sam- malet. Kun römpä iski kohti, vihtaniput joustivat iskunvaimentimina. Takana meloo Eino Saarinen Piippolasta, hänestä oik. vesuri kädessä kertoja Veikko Kiiskinen, Heino Leskinen Piippolan Leske- lästä ja edessä Sulo Hon- kima Oulaisista. -Tuokio- kuva lepovuorosta em. purolinjalla. Taustalla pah- viteltoa. Keskellä Eino Saarinen ja mol. puolin pyhäntäset Olavi Rimpe- läinen ja Veikko Kiiskinen (aurinkolasit). -Eino Saarinen kuvat.

Aseveljet korsunsuulla Hevosenkengässä keväällä 1942, 12 km Uhtualta. Vas. alkaen Pääkö Piippolan Leskelästä, korpr Heikki Lappalainen Lapinlahdelta, Olavi Rimpeläinen Pyhännän Tavastkengältä, Eino Saaranen Piippolasta (juuri vartiosta tullut), Arvo Haataja Tavastkengän Kotilasta (kaatui tässä korsunedustalla jokunen päivä myöhemmin ja huiskuttaa kuvassa kuin jäähyväisiään) ja oik. Tavastkengän Olavi Huovinen (kaatui myöh. Torniossa). Hevosenkengän asemat taustalla. Tältä kohtaa eräs tunnettu pyhättänen aseveli karkasi keväällä vihollisen puolelle, mistä hän myöhemmin lähetti radiokutsuja houkutellakseen muitakin naapurin hoiviin (mies palautettiin vankien vaihdossa sodan jälkeen 1944). Itänaapuri oli hyvin lähellä; jos raapaisi pakkia syödessään korsun edustalla, pian jo satoi römpsiä ja oli kiire korsuun. -Eino Saarasan kuva

kassamme: "Kuulepas, hyvä kaveri, me molemmat tulemme vielä kokemaan, miten tämä asia on". Seuraavana iltana olimme taas juoksuhaudan kaivussa, ja silloin tuo aseveli sai vihollisen räjähtävän luodin päähänsä ja kaatui, jolloin koko päälaki lensi pois. Tapaus järkytti minua. Kysyin illalla korsussa: "Muistatteko, pojat, mistä eilen illalla puhuttiin?" Ei kukaan vastannut, mutta monelta räystäät kastuivat. Jumalan pilkkaaminen kostautui näin nopeasti. Sodassa oltiin usein tulisissa paikoissa, ja jos Luoja otti varjeluksensa pois, sattui vaikka mitä.

Rintamamiehet järjestivät yllättäviäkin puuhia saadakseen vaihtelua oloihinsa. Hevosenkengän asemaso-

dassa näin vanhempien pyhättästen kiljuesityksen linjojen takana korsualueella. Miehiä istui kannon ympärillä kiljuringissä. Yksi oli lusikanvarressa. Toiset raakkuivat vuorottain variksenpoikien "kvaak, kvaak"-tyyliin. Sitä mukaa lusikkamies löi kiljunmäskiä suuhun. Kova aine oli kehitelty leivänjätteistä. Joku oli tuonut lisähöystöt lomareissulta. Kiljusakki oli asettunut viholliselta suojattuun kuolleeseen kulmaan, ympärillä vartiot joka suuntaan. Sodan arjessa jotkut kaipasivat tällaista mielenvirikettä, vaikka läheskään kaikki eivät osallistuneet kilju- ja pontikkasouviin.

Veeti Heikkinen Perukalta oli armoston tupakkamies. Nukkuessaankin

poltti. Kun raapaisi tulen, nukkui jälleen. Kun tupakki sammui, Veeti heräsi ja raapaisi tulen. Kerran hän pyysi minua tuomaan hänelle sikaareja. Keräsin nuorilta isoja saksalaisia melkein hatullisen ja vein Veetille, joka oli hyvillään. Kohta vanhat kovenivat, etten saanut tuoda sikaareja Veetille, koska vihollisen tiedustelukoneet olivat nähneet "mustuneen pesäkkeen, josta usein nousi savu" ja vihollisen oli helppo antaa tähän keskityksiä. Tämä oli sotilashuumoria. Olipa kirjeenvaihtokin sota-aikana hirveän reipasta, sanoisin. Setä-Joosepin ja Veikko Ruuskasen korsuun, jossa oli ryhmä muitakin pyhättäisiä ja toisten pitäjien poikia, tuli eräänä iltana 93 kirjettä työiltä. Veikko Ruuskanen, kova korpisoturi Ahokylästä, oli kirjoittamisen erikoismies. Hän istui tuntejakin vartiosta pienestä maksusta, koska siellä oli rauhallista kirjoitella tuntemattomille. Veikko vilkaisi aina välillä, ettei vihollinen yllätä.

Metsosta jälleen Hevosenkengään

Heinäkuun 19. p:nä 1942 sain Hevosenkengästä ja JR 11:stä siirron JR 53:een ja siinä TstOs Metsoon. Olimme Jyvälahdessa Uhtuan ja Vuokkiniemen välillä. Lauri Sainila oli mukana. Metso oli vahvenn. jv-pataljoona, johon oli lisätty viestijoukkue, 3-4 kk-ryhmää ja tykistöpatteri. Metsoa komensi maj Nummi, myöhemmin maj Lindgren. Jyvälahden aikana jouduin Koivasjärven partioiretkeltä taas Vuonnisten kenttäsairaalaan saatuaani vyötärölleni pahoja paiseita. Olin Laurin kanssa Perän tukikohdassa Jyvälahdessa, kun pidimme partiohyteyttä Koivasjärvelle. Vuonnisisissa toipuessani Lassi joutui hengenvaaraan lähdettyään tukikohdastamme yhdys-

partioon Koivasjärven suuntaan. Ryssän partio oli tullut väijyksiin lähelle raivaamaamme ampuma-alaa. Lassi ja koko yhdyspartiomme olisi mennyt surmansuuhun, ellei saksanpaimenkoiramme olisi tuntenut hajua ja hyökännyt tulivalmiina maastossa väijyvien venäläisten kimppuun. Vihollinen ampui paimenkoiraamme irtautessaan ja haavoitti sitä. Jalo eläin, joka pelasti partiomme hengen, vietiin moottoriveneellä hoitoon. Lauri Sainila taisi olla jo tänä aikana kapt Puholan tst-lähetti.

TstOs Metsossa partioimme Kostamuksen suuntaan. Sieltä jäi yksi reissu mieleen. Partioikomme kulki isoa nevaa pitkospuita pitkin. Vastassa oli korkea kangas. Tuloamme odottaen venäläiset olivat kaivaneet hyvät kyttäysasemat reittimme viereen. Onneksi he eivät jaksaneet kauan. He olivat hetki sitten poistuneet asemistaan. Mahorkan savu haisi saapuessamme niihin. Miten olisi käynyt, jos "sotamies Venäläinen" olisi jaksanut odottaa vielä hetken? Olisimme joutuneet tuleen aavalla nevalle. Partioillamme oli varjelus. Olimme muutaman kuukauden Jyvälahdessa.

Vuokkiniemen suunnalla olimme myös talvella -43. Sieltä jouduttiin taas Uhtuan vasemmalle kaistalle, Röhön alueelle ja jälleen Hevosenkengään. Helmikuulla -43 sain siirron 8/ II/ JR 53:een. JR 53:n II P taisteli asemassodassa Uhtuan Hevosenkengässä ja sen molemmilla sivustoilla. Näistä Jääkärikukula oli tukikohdan vasemmalla puolella. Meidänkin komppaniamme joutui ottamaan Hevosenkengän asemat vastaan. Tulin esittelemään tuttuja paikkoja uusille miehille. Monikin pyhättänen oli jo ollut tuossa kovien keskitysten tukikohdassa. Esittelykierroksen aikana sidoin erään vanhemman aseveljen poskihaavan, joten tulimpa

Veikko Kiiskisen konekivääriryhmä korsunsuulla lähdössä Hevosenkengästä 10.7.1942. Veikon kädessä kk:n patruunavyölaatikko. Kesäkärpänen ei ole tajunnut filmin arvoa.

Keskimmäisessä kuvassa osa kk-joukkueesta Jyväskylän asemasotatempaan. Hanuri soi. Monen pitäjän poikia. Keskellä vaaleaa taustaa vasten mm. Sulo Myllykoski Pulkkilasta (oik.p.). Kaminantorven takana alimmaisena karvalakki päässä lomalle lähtevä kertoja. -Kertojan kuvat.

Veikon kk-ryhmän miehiä ruokatauolla Uhtuan Mannakorvessa 1943. Vas. Reino Toivanen Hyrynsalmelta, Lauri Sainila ja kertoja Veikko, Lauri Ronkainen Kuusamosta ja oik. laidassa Yrjö Ronkainen Kuusamosta. Lähes 60 vuotta sitten otettu rintamakuva on kulunut; kaikki eivät näy selvästi. -Kertojan kuva.

olleeksi vähän lääkintämiehenäkin. Tuo aseveli oli juuri pääsemässä asemista, kun vihollinen ehti vielä ampua häntä poskesta läpi.

Kun palasin Kenkään, ehdin sotia siellä yhteensä 6 kuukautta. Tässä Hevosenkengän 2. vaiheessa vm. komppaniassa oli Pyhännältä vain Uuno Turunen Tavastkengän Niemelästä ja minä. Sain 15.4.-43 nimityksen korpista alikersantiksi. Pyhännästen komppanian tukikohdassa lähellä Mannakorpea oli tykistön tulenjohtokorsu. Siinä oli 9-10 miestä. Paikalle tuli 6.5.-43 soppahevonen. Pian oli soppatykin luona miesjono odottamassa muonaa pakkeihinsa. Soppakärryyn tuli äkkiä tykinammuksen täysosuma. Muitten pitäjien 5 miestä kuoli heti ja monet haavoittuivat vakavasti. Jonkin aikaa kuulin kovaa tuskanhuutoa. Hurmetta eli verta oli vierikkomaassa niin paljon, että juoksuhautojen seinätukien teosta paikallejääneet mäännyparkit liikkuivat tässä veressä jonkin matkaa rinteitä alas. Näin tilanteen n. 20-30 m:n päästä ja kävin katsomassa.

Kerran vihollinen valmisteli hyökkäystä Hevosenkengään pari päivää. Olimme täysissä varusteissa ne ajat, kaikkeen valmiina. Vihollisen tulinä oli antaa ensin kranaattiryöppy asemien taa korsualueelle, etteivät poikamme pääsisi asemiin. Kun hyökkäys alkoi 8.8.-43, siitä tuli päivä, jota en unohda. Menimme keskityksen alussa tuliräiskeessä asemiimme, kun oli pakko torjua vihollisen tulo. Pääsin paikalleni. Tormasin kk:n kahvaan. Työnsin menemään konekiväärillä niin paljon kuin ehdin, koska vihollinen oli jo lähellämme ketjussa, piikkilankaesteen eli "espanjalaisen ratsumme" takana. Kookoon piippu kuumentunut punaiseksi. Vaihdoin sen ja jatkoin heti tulitusta uudella piipulla niin kauan

Solttuopioita lomatunnelmissa. Ylinnä Pentti Leiviskä, vas. Lauri Sainila, oik. Väinö Leiviskä (Kuoppalan Väinö), keskellä Hilja Jussila. -Hilja ja Pauli Lotvosen kuva.

kunnes vihollinen vetäytyi ja torjuttu hyökkäys päättyi. Kengän kankaalla leijui runsas, kitkerä savu. Huomasin äkkiä, että olin polttanut vasemman kämmeni kookoon piipun vaihdossa. Taistelujännitys aiheutti sen, että palovamma poltti vasta tilanteen jälkeen.

Vieressämme oli tykistön ja krh:n tulenjohtokorsu, jossa mitattiin maan tärähtelyistä viholliseskityksen kranaattien määrä. Tukikohtamme kangasmaasto oli tuon muistoisan päivän iltana yhtenä tulimerenä. Mittari rekisteröi n. 5000 kranaattia 1/2 tunnissa. Mylläkän jälkeen etsin Uunon asemat miettien, elikö hän. Uuno oli hengissä paikallaan, 30 m kk-asemastani vasemmalle! Vihollinen oli maalinumerol-

taan "Koni Nelonen". Muistan, kuinka lähellä asemaani tykistön tulenjohtaja, iso ja rauhallinen ylikersantti, antoi tulikomentoja: "Täällä Nikolai-vainaja, 100 römpsää Koni Neloseen! Jos yhteys katkeaa, sama jatkuvasti samaan maaliin, kunnes tilanne muuttuu". Yhteys katkesi, kun tulenjohtokorsuun tuli täysosuma. Se hajotti korsunkaton pintakerrokset ja katkaisi tulenjohto-antennin, mutta poikien römpsät räjähtelivät edelleen Koni Nelosen yllä.

Välähdyksiä KKK/ II/ JR 53:n kronikasta

Stm Ilvesviidan keräämässä JR 53:n II P:n KKK:n kronikassa "Kranaatin sirpaleita 5055:n mailta" (yksikön peiteluku) kerrotaan runossa minustakin, joka olin komppaniamme 3. kk-joukkueessa (raahelaisen väep Uolevi Luovin joukkue), ja vähän myöhemmin myös rintamakaveristani Lauri Sainilasta. Luen sivulta 19:

"Kiiskisen Veikko tietää, mikä on ryhmässään. Sanoa herttaiseksi vois hänen hymyään. Kiroa ei milloinkaan, eikä nauti viinojaan."

Sotakaveristani Lassista oli riimitelty sivulle 21 sotilashuumoria:

"Soinilan (=Sainilan) Lauri lienee siivosti lomansa. Hän naisten kanssa pitää varmaankin omansa. - Aitoissa poika kerran erehtyi himpun verran."

Uhtualta kohti Karjalan kannasta

Uhtualla pitää jornotimme vihaa venäläisen kanssa talveen 1944. Kannakselle lähtö lähestyi. Meidän 3.D:mme

komentaja kenrm Aaro Pajari piti meillemme lähtöparaatin ja puheen Eldankajärven jäällä kevättalvella. Tilanteesta on kuva Arvi Korhosen teoksessa Viisi sodan vuotta. Hevosenkengän asemat luovutettiin saksalaisille. Kenraali tiesi meidän menevän sinne, missä Suomen kohtalo oli ennenkin ratkaistu ja tultiin nytkin ratkaisuun. Pajari ei tietenkään sanonut, minne olimme lähdössä. Suuret sotapäälliköt ja valtiojohtajat näkevät asioita etukäteen. Vihollinen tiesi meidän luovuttavan Uhtuan asemat saksalaisille. Venäläisten kovaäänisestä kajahti, että he ottavat Hevosenkengän saksalaisilta suomalaisten lähdettyä. Niin tapahtuikin samana päivänä. Meidät komennettiin jo vastaiskuun. Lumipuvut olivat päällä. Onneksi meidän ei tarvinnut lähteä. Sakemannot saivat apuvoimia ja valtasivat Hevosenkengän takaisin. Pajarin 3.D lähti maaliskuuhuhtikuun vaihteessa -44 Uhtuan korvesta siirtyäkseen myöhemmin Länsi-Kannaksen VT-asemaan.

Eldankajärven lähtökatselmuksen jälkeen marssimme kohti Hyrynsalmella. Kuormastohevoisten tilanne oli surkea yöpyessämme. Miehillä oli teltat, mutta hevoset kiinnitettiin puihin eikä niillä tahtonut olla heiniä. Ne kalvoivat yön aikana petäjät puhtaiksi ja tömistelivät kylmissään. Monta yön seutua oltiin matkalla, kunnes Hyrynsalmella 3.D lastattiin junaan. Leipäsuon asemalta alkoi matka kohti Karjalan kannasta. Kun II/ JR 53 laskeusi junasta, alkoi marssi kohti rajaa. Päätepiste oli Kuuterselän mäki. Joukko-osastomme, jossa oli paljon mm. pudasjärvisiä, oli kokenut kovia jo Uhtuan asemasodassa, mutta Kuuterselän keskitykset, joihin kohta jouduimme, olivat meille vielä paljon kovempi teräs- ja tulimyrsky.

Karjalan kannaksen torjuntataistelussa

Huhtikuun alusta 3.D joutui mukaan Kannaksen kiihtyviin linnoitustöihin. Pajari oli vihoissaankin Kuuterselän linnoitteiden keskeneräisyydestä ja eräiden korkeiden esiuupseerien huoltomista laiminlyönneistä isommissakin linnoittamisasioissa. Keväällä 1944 tultiin betonilinjalle Kivennapa-Kuuterselkä-Vammelsuu. Kunnostimme asemia ja levitimme piikkilankoja. Tällä linjalla oli betonikorsut. Päivät kuuluivat työssä. Odotimme, mitä tuleman pitää. Rakensimme hyvän saunan, jossa emme ehtineet kylpeä kertaakaan.

Liittoutuneet tekivät maihinnousun Normandiaan 6.6. Puna-armeijan valtavan suurhyökkäyksen teräsmyrsky alkoi aamuvarhain 9.6.1944 Kannaksen Valkeasaassa. Voimakas jylinä kuului koko 3.D:n linjoille, jotka alkoivat ev Vuokon JR 11:n pääosan kaistan reunalta Kivennavan kirkonkylän itäpuolelta jatkuen länteen, Raivolan lehtikuusimetsään asti. Suuri jylinä johti läpimurtoon kenr Sihvon 10.D:n lohkolle, Valkeasaaren pääpuolustuslinjalla. Neuvostojoukkojen ylipäällikkö Stalin oli määrännyt Karjalan kannaksen strategisen iskun 2. vaiheen läpimurtokohdaksi VT-linjan osalta juuri Kuuterselän lohkon. Ev Ravilan JR 53 ja siinä erityisesti meidän maj Aito Keravuoren II P, jolla oli jopa 6 km leveä vastuukaista, otti tämän hirmumyrskyn vastaan 12.-14.6.1944 Kuuterselän torjunta-asemissa VT-linjalla. Alkusoittoa oli jo 10.-11.6. Lauri Sainila oli meidän KKK:mme päällikön, ltn Tilanderin tst-lähetinään Kuuterselässä. Meitä odottivat mitä ankarimmat päivät, joissa ratkesi koko Kannaksen operaatioalueen kohtalo. Kuuterselkään mennessämme emme tienneet, miten keskeisen tärkeällä

kaistalla olimme, mutta komentajamme, Mannerheim-ristin ritari kenrm Pajari tajusi tämän jo silloin. Kuuterselän rinteen "tulimeressä" oli kotikyläni rintamakavereista myös Uno Turunen.

Teimme lähtöä vastaiskuun Raivolaan, missä puna-armeija piti paraattia Raivolanjoen takana peltoaukealla ylitettyään vanhan rajan. Joen tältä puolen meikäläinen 9 miehen kp-partio avasi kp-tulen lähietäisyydeltä tähän paraatijoukkoon. Partio palasi paikalta ilman tappioita. Pataljoonamme sai käskyn palata nopeasti Kuuterselän asemiin. Vihollinen hyökkäsi 11.6. kovien keskitysten jälkeen asemiamme vastaan mahtavien ilma-voimien tukemana paljaalla jv:llä, ilman panssarien tukea. Hyökkäys torjuttiin. Vihollisotilaita vyöryi asemiemme edestä hyvin runsaasti. Me paahdoimme heitä 2 maxi-konekiväärillä niin paljon kuin kerkesimme. Voi, että siinä kaatui ihmistä! Molemmiin puolin tuli suuria tappioita. Asemiin tuotiin tieto, että taistelemme viimeiseen mieheen. Vastassamme oli Leningradin rintaman komentajan, kuulun armeijankenr Leonid Govorovin 4. valiodivisioonaa. Ryssän ylivoima oli moninkertainen, mutta asemat pidettiin. "Isä Stalin" moitti, eikö läpimurtoa Kuuterselässä saatu aikaan. Govorov vastasi, että jos ylipäällikkö antaa hänelle huomisaamuksi lisää 350 maataistelukonetta eli stormoviikkiä, Kuuterselkä murtuu. Sen Stalin antoi, ja 3. päivänä siitä lukien tankit ajoivat sekaamme.

Kovimmat torjuntataistelut olivatkin 12.-14.6. Vihollinen yritti tehdä läpimurron Kuuterselässä jo 12.6. Härkä pysäytettiin. Aamuyöstä 9 maataistelukonetta hyökkäsi Keravuoren P:n keskimmäisen eli 6.K:n asemia vastaan Raivolan tien suunnassa. Tämä

kers Piuholan komppania oli pst:n päätukikohtamme. Aamulla tuli ensikosketus vihollisen ps-joukkoihin. Ainoassa 75 millin pst-tykissämme oli vain 10 ammusta. Raivolasta johti 6 km:n kylätie Kuuterselkään. Tätä tietä puna-armeija paahtoi tulemaan keskiraskailla panssareilla, tankki kerrallaan. Pataljoonamme ainoan isomman pst-tykin takana oli rauhallisia kavereita. Korpr Leppäkoski ampuu tusjautti aina kranaatin tankin tultua kohdalle. Kukin ps-vaunu syytti ensi laukauksella tuleen. Niukat pst-tykin ammuksat juuri riittivät sinä päivänä ps-osaston tuhoamiseen. Viisi tankkia tuhottiin 5 kranaatilla ja kuudes 3 laukauksella. Kun pojat tuhosivat näin 3 Sotkaa ja 3 Klim Voroshilovia, jäljelle jäi 2 pst-kranaattia. Näin tapahtui 12.6.1944, Kuuterselän ratkaisutaistelun alkupäivänä. Jos aamulla olisi tullut vielä monta vaunua, kranaatit olisivat loppuneet kesken eikä H-kiilalle olisi voitu mitään. Mutta ensihyökkäys torjuttiin.

Tulitus oli vilkasta molemmin puolin. Iltapäivällä pst-miehet tuhosivat keveitä ps-vaunuja 45 millin pst-tykeillä ja vaurioittivat raskaita Sotka-vaunuja epäkuuntoon. Kun ryssät yrittivät ulospalavasta tankista, Piuholan K:n kpmiehet päästivät heidät heti Stalinin armeijan muonavahvuudesta. Vihollisen 200 jv-sotilasta kaatui toppavaatteissaan asemiemme ja piikkilankaesteittemme taa. Illalla tuhottiin taas iso KV-ps-vaunu 75-millisellä. Yöllä ajoi paikalle iso 90 tonnin tankki, jolla vihollinen tykistön ja savuverhon suojatessa veti pois suomalaisten tuhoamat vaunuromut. Myöhemmin alkuyöstä 13.6. kenrm Pajari kävi kiittämässä Keravuoren P:aa kesäkuun 12. päivän erinomaisesta torjuntavoitosta Kuuterselässä. Hän myös jätti meille lyhyen päiväkäskyn: ”Parempi kaatua

Kannaksen hiekkaan kuin lähteä karuun. Pajari.”

Pataljoonamme torjuntataistelu kesti kesäkuun 14. päivään. Tuona 3 päivän aikana ei voinut juuri nukkua. Oli puute vaihtomiehistä. Univelka sai meidät välistä horrokseen. Siitä piti heti palata sodan karuun arkeen. Minulla oli vajaa kk-1/2-joukkue: 2 konekivääriä ja vajaat 2 kk-ryhmää. Olimme pesäkkeissä 100 m tiestä oikealle, yhdessä VT-linjan Kuuterselkä-Kivennapa-Vammelsuu betonibunkkereista. Suurvalta NL:n suurhyökkäyksen jatkuva, valtava tykistö- ja krh-keskitys sekä runsaat pommilaivueet olivat niskassamme Kuuterselässä 12-14.6, liittyen 3.D:n laajempiin torjuntataisteluihin VT-linjalla. Juoksuhaudat jauhautuivat umpeen. Lopptomasti ja perättäisin laivuein lähellä maanpintaa rynnäköivät maataistelukoneet konekivääreineen olivat aina päällämme. Välistä niiden lentolaivueet olivat niin suuria ja sakeita, että taivas yllämme pimeni. Koneet ampuivat meitä juoksuhautoihin syöksylennossa eteenpäin. Noustessaan ne suoltivat perästäänkin kk-suihkuja. Supervalta käytti siekailematta rautaista tuhovoimaa pienen Suomen ”tyhmiä ja itsepäisiä” puolustajia vastaan.

Torjuntataistelut 12.-13.6. olivat hyvin ankaria. Aamusta alkaen 13.6. lähes 300 viholliskonetta kylvi tuhoa päällemme. Tykkituli jylisi ja pommarit ulvoivat. Myös jv-joukot hyökkäsivät meitä vastaan Kuuterselässä ja Kivennavalla. Pataljoonamme asemissa metsä silpoutui kaatuen tst-hautojemme yli. Illalla vihollinen siirsi ps-joukkoja Kivennavalla Raivolaa kohti. Pajarin aavistus vahvistui: Govorov siirsi painopistesuuntaa Kuuterselkään. Linjoillemme tuli vereksiä täydennysyksikköjä, mutta 14.6. Kuuterselkä murtui. Siitä oli pakko luopua. On-

nettomuus Länsi-Kannaksella! Läpimurto tapahtui loputtomien tykistökeskitysten ja lentopommien rumputulien sekä mahtavien ps-muodostelmien tukemana. Vihollinen laski pommeja Valkeasaaren läpimurtoalueella 186 tonnia neliökilometrille, mutta Kuuterselän VT-linjan läpimurtokaistalle jopa 324 tonnia neliökilometrille. Kun kovin päivä 14.6. alkoi, tykistön tulivalmisteluun liittyi 347 pommi- ja maataistelukonetta. Rähinä alkoi jo klo 7. Tuntui, että koko maailma räjähti ilmaan Kuuterselän rinteillä. Keskitys oli hirvittävä Kuuterselässä ja Sahakylässä, rykmentin II ja I P:n kaistoilla. Tykistökeskitysten lisäksi oli rynnäkötykkien suora-ammuntaa asemiimme. Vielä hirveämpi oli lentolaivueitten loputtomuus. Uusia laivueita tuli Raivolasta päin taukoamatta. Kun panssarit alkoivat hyökkäillä, niiden torjunta ei enää loppuun asti onnistunut. Monen aseveljen ruumis silpoutui. Savukranaatit ja hiekkapöly häittäsivät taisteluamme, kun aseet alkoivat reistailla. Kaikkien hermotkaan eivät kestäneet.

Ltn Piuholan 6.K:n kaistalla tuli tien suunnassa läpimurto klo 9:ään mennessä. Vihollinen eteni uraata huutaen kohti Kuuterselän harjua. Meille ltn Tilanderin KKK:n pojille kävi seuraavasti. Aukko syntyi, kun toiseen kk-asemaamme tuli ensin piiskatykin täysosuma. Tankit ajoivat sekaamme ja läpi linjojemme. Ne alkoivat syöksyä asemiemme läpi. Ryssän jv-miehet olivat laumoina tankkien päällä ja levittäytyivät tien molemmille puolin. He taistelivat hirmioituneen rohkeasti ja alkoivat yörryttää tst-hautoja. Eiväthän meillä puolustajat ja aseet riittäneet, kun kaikki vyöryi yli. Moni oli poistunut asemista. Niin tekivät lopulta viimeisetkin asemissa olevat miehet. Kera-

vuoren komentopaikalla kansakoulun mäellä 400 m linjoistamme taapain oli haavoittuneitamme. Heitä ei keritty saada turvaan. He joutuivat viholliselle. Haavoittuneitamme ja kaatuneitamme jäi paljon myös taistelukenttämme aseisiin. Meillä oli taistelijoita ja asevoimia liian vähän vihollisen massa- ja tuliylivoimaa vastaan. Kohti puoltapäivää pataljoona meni välillä hajalle, kunnes sitä kokoiltiin Liikolassa. Maj Keravuori oli juu ja mies, mutta kokemus masensi. Myöhemmin hän kuului asekatkentaajutun organisaatioon, poistui ulkomaille ja taisteli USA:n armeijan everstinä.

Historioitsijoiden mukaan 2. maailmansodassa oli venäläisillä vahvin tykistö Karjalan kannaksen kesän 1944 suurhyökkäyksen läpimurtokohdassa ja toiseksi vahvin talven 1943 Stalingradin saksalaismotin pehmytyksessä sinne tehtävää suurhyökkäystä valmisteltaessa. Kun saksalaiset menettivät Stalingradin, sota kääntyi venäläisten voitoksi. Kannaksen suurtaistelun alussa karjalaismummo näki unen: ”Suomen sota Venäjää vastaan loppuu 4. syyskuuta 1944”. Kun kuulin tästä, panin päivän merkille. Monen sotavuoden jälkeen pojilla oli sotaväsymys. He sanoivat välillä: ”Tämä ei lopu koskaan.” Koetin lohduttaa. Vakuutin sodan kyllä loppuvan 4. päivänä syyskuuta -44.

Perääntyminen ja torjuntavoitto Kannaksella

Kun peräännyimme asemista, meillä oli yksi kookoo. Toinen jäi aseisiin. Lähtö oli nopea. Reputkin jäivät Kuuterselkään, kun meillä oli vaara joutua mottiin! Kuulimme jo vihollistankkien ja -joukkojen etenemisen ääniä takaamme 400 m meistä länteen - siitä suunnasta, jonne meidän olisi

pitänyt päästä. Kk-1/2-joukkueeni pojat kestivät Kuuterselän taistelut hyvin kiitettävästi. He panivat kovan kovaa vastaan viimeiseen asti, kuten esimiehistö oli vielä edellisenä iltana käsenytkin. Niiden esimiesten tai alisten osuus, joiden hermot pettivät Kannaksen viivytystaisteluissa, oli ainakin itse näkemiltäni osin varsin pieni. Sodan tulihelvetti Kannaksella oli mitä ankarin. Kun annoin kk-1/2-joukkueelleni irtautumiskäskyn, omien puolelle pääsemisemme oli jo äärimmäisen vaikeaa. Vihollistankit olivat paljon meistä edellä mukanaan runsaasti jv-joukkoja. Kookoon varsinaista kuljettaessamme nihki uupuneet mieheni joutuivat vaihtamaan jatkuvasti kantajaa. Annoin rohkean käskyn upottaa konekiväärin varsinainen Karjalan suohon, jottei vihollinen saa sitä käyttöönsä. Kk-miehistäni oli tässä kriisissä tullut ”kevyt osasto Kiiskinen”!

Vaikka kenrln Puroman jääkärit ja kenrm Laguksen panssarijääkärit tekivät oivallisen vastahyökkäyksen Kuuterselän takaisinvaltaamiseksi, vihollisen ylivoimaa ei voitu estää, koska linjat murtuivat laajemminkin. Kuuterselän jälkeen tulivat eteeni perääntymisvaiheet Kyyrölä, Heinjoki ja Noskua. Pataljoonamme rippeet siirtyivät hajallelyötyinä Kuuterselästä Kyyrölän mäelle. Tähän saimme aseisiin lisävoimia toisesta joukko-osastosta. Kyyrölässä kaivauduimme ja rakensimme nopeasti pesäkkeet tienvarteen. Vihollinen valmisteli hyökkäystä kovalla massan ja aseiden paljoudella, erittäin meluisasti. Tunnit ja hetket olivat hermoja kuluttavia. Tankkien telaketjujen romina pauhasi lähellämme. Ei ollut tupakkaa. Haimme hyökkäystä odotellessa talojen vintiltä kessunrankia, jota sipulsimme puukolla ja käärimme paperiin. Saimme sätkistä hermosavuja, mikä hieman rauhoitti väsyneitä

taistelijoita. Kohta tuli käsky: meidän piti irtautua mäki-asemista takamaaston kankaalle vihollisen huomaamatta. Näin teimme. II/ JR 53 eli meidän P kokoontui 300 m:n päähän männikköön. Kankaalla P:n adjutantti kutsui minut luokseen, näytti kartalta 1,5 km:n pituisen sivupolun, päätiestä vasemmalla: ”Otat, Kiiskinen, 30 miestä ja varmistat polun, ettei vihollinen pääse häiritsemään perääntymistämme ja hyökkäämään sivusta pataljoonan kylkeen.”

Läksin suomussalmelaisen Reeti Moilasan kanssa kävelemään. Adjutantti hoputti muita peräämme, mutta lähtö oli hyvin vaikeaa. Hiljalleen poikia tuli. He kai pelkäsivät pahinta väijytystä. Pääsimme vajaat 100 m. Reetillä ja minulla oli vielä näköyhteys adjutanttiin. Vihollisupseeri hyppäsi eteemme männyntaimistosta, alle 10 m:n päästä ja kp tulivalmiina. Hän viittoi merkkejä taimistossa matalana olleelle suurelle joukolleen. Kädessäni oli 9 millin pistooli, Reetillä vain kivääri. Kohtaamisemme kesti muutaman sekunnin. Sanoin Reetille: ”Mikäs mies se tämä on?” Reeti karjaisi: ”Ryssä!” Minä heilutin hattua adjutantille ja huusin: ”Täällä on ryssä tiellä!” Ullätys oli täysi. Emme ensin ampu neet kummaltakaan puolen. Molemmat peräännyimme. Ryssä levitti ketjun kankaalle. Tulitaistelu oli lyhyt, koska P:n patruunat olivat kuormastossa. Vihollisella oli konekiväärinkin. Siinä männyntaimet katkesivat. Irtausimme nopeasti. Kuitenkin kaverini Reeti sai pk-suihkun päähänsä ja kaatui. Hänen päälakensa aukesi. Jatkoimme viivytystä. Joukkue kerrallaan irtausi Kyyrölän maantien suunnassa. Seuraavassa asemassa oli jo muitakin omia.

Ennen Noskuua 3.D viivytti 15.-21.6. Länsi-Kannaksella suunnassa

Kivennapa-Muolaa-Heinjoki. Olimme Heinjoen vasemmalla lohkolla maj Keravuoren II/ JR 53:n sivustavarmistuksessa. Olin tavastkenkäsen Toivo Karjalaisen (Heiskalan Toivon) kanssa P:n jääk.joukkueen mukana. Sillä oli myös 2 kk-ryhmää, 2 kookoota ja hevonen. JR:n esikuntaan piti olla puhelinyhteys. Odotimme tietoa, milloin irtaudumme sivustavarmistuksesta, mutta yhteys katkesi. Venäläiset olivat jo kaappaamassa puhelintietojamme ainoan peräytymistiemme varressa, jonka he olivat vallanneet. Ltn Rainio johti jääk.joukkuettamme. Minä toimin kookoo-väen vanhimpana. Suursodan jylinä kuului jo kaukaa Suomen puolelta. Se tuntui pahalta.

Läksimme illan tullen perääntymään varmistuksesta, koska yhteys rykmenttiin oli poikki. Komean kylän autiotalosta lähti iso sika mukaamme. Tarkoitus oli tilaisuuden tullen parantaa sillä muonavahvuuttamme. Peräännyttämme lähes kilometrin ryssän iso tankki rymisteli vastaamme. Emme tienneet sen mukana tulevan miehistön määrää. Lakosimme salamana tien oikealle puolelle metsään. Juoksimme nopeasti joitakin satoja metrejä kankaan yli, koska stm Venäläinen yritti motittaa meidät oikealta näkynyttä järveä vasten. Siinä samassa tiellä seisovat iso sikamme, hevosemme kuormineen, molemmat kookoot ja patruunalaatikot vaihtoivat omistajaa. Kun illalla näin irtausimme, sitten yöllä juoksimme kolme karttaa läpi sydänmaita myöten. Sinä yönä ei ammuttu laukaustakaan. Se oli elämämme kovin murtomaajuoksu. Maastokarttamme loppuivat kesken. Jatkoimme juoksua luutnanttimme suuntaohjauksessa. Aamulla oltiin omien puolella räätiväsyneinä, polttavat jalat puuta vasten pystyssä! Saatiin .. levätä .. hetken .. Kun nähtiin kissa, sanottiin:

”Kotiellään!” Ei siitäkään enää muuta jaksettu sanoa. Sielläkin, minne olimme tulleet omien luo, oli taas muuan koti Karjalan evakkoväen jäljiltä autiona ja navetassa iso emakko runsaine porsaineen. Karjalaiskotien asukkaille oli tullut äkkilähtö suursodan jaloista. Aioin ampua emakon Mauserillani, mutta pojat sanoivat, että sama olisi sitten tehtävä porsaillekin. Olisimme saaneet väkimuonaa näistäkin nassuista, mutta vihollinen alkoi taas painaa päälle niin kovasti, ettemme ehtineet enempi ratkoa possujen kohtaloa.

3.D:n torjuntataisteluissa olin Noskuan-Vuoksen lohkolla 22.6.-25.8.-44. Noskua oli seuraava kova paikka. Siellä linjat huojuivat kahta puolta. Maat olivat erittäin kivikkoiset, niin että keskityksissä silpoutunutta kättä jalkaa lensi puunoksalle. Noskuan linjoilla 6 km Antreasta NL:n suuntaan sanottiin menneen yli 900 Suomen miestä kaatuneina ja haavoittuneina 1 vrk:n aikana. Kokonainen pataljoona piti siellä vaihtaa jo 2 tunnin jälkeen verekseen vaihtoporukkaan suurten tappioiden ja väsymyksen vuoksi. Kova kivikko ja hirvittävä tykkitulo jatkuvasti! Noskuassa miehet piti vaihtaa useankin kertaan. Meitä oli 2 kk-ryhmää ja 1 jv-joukkue, kun tulimme sivustavarmistukseen Noskuanjärven itäpuolelle. Järvenkupeella oltiin toista vuorokautta. Siellä ei ammuttu. Oli määräys olla hiljaa pöheikössä ja välttää tulenavausta. Vasta viimetingassa olisi ammuttu. Linjat huojuivat järven pohjoispäässä kahta puolta. Oli ollut erityisen kylmä yö. Ryssän sotilaat olivat pikkupäissään ja pyörivät piiriä hoitellen 50-60 m:n päässä meistä. Ounasteltiin, oltiin jo saarroksissa, koska huolto ei pelannut. Todella oltiin motissa. Mietimme pelastumista järven yli, mutta joukossa oli uimataidottomiakin. Päätimme taistella läpi.

Läpimurtotaisteluamme edeltäneenä iltana menetimme KKK/ II/ JR 53:n päällikkömme, ltn Tilanderin. Häneltä oli lähtenyt pää ja hänen silloiset molemmat tst-lähetinsä olivat kaatuneet samasta kranusta. Kannaksen suurhyökkäyksen aikana en päässyt juuri olemaan yhteydessä Lauri Sainilaan, mutta nyt Noskualla, kun alkoi tulla läpimurtoyrityksemme aika, hän ilmestyi jälleen ja toi yllättävän tiedon eilen illalla tapahtuneesta kompaniamme päällikön ja hänen molempien lähettensä kaatumisesta.

Divisioonaamme kuuluva ErP 13 teki kovan vastaiskun vihollisasemiin Noskuan viheliäisillä kivikankailla kranaattisateessa. Joukossa oli mm. tavastkenkänen Reino Pitkäkoski. Venäläislinjaa saatiin sen verran siirtymään, että syntyi eduksemme läpimurtoon tarvittava rako järven pohjoispään ja tien väliin. Venäläiset eivät suostuneet lähtemään asemista. He panivat vain kätensä pään päälle, ja ErP 13:n kp-miehet tekivät heistä selvää. Tuossa välimaastossa suomalaiset voittivat ja meille aukesi tilanteemme pelastava välitie. Reino kylläkin sai kranaatinsirpaleen takaraivoonsa ja heräsi vasta päiviä myöhemmin SS:ssa. Hän kärsi päänsä sotavammasta ja kuoli sotien jälkeen syksyllä 1957. Lähdimme peräytyen syöksymään omien puolelle Noskuanjärven kuvetta ja luhtamaata pitkin. Ryssä oli yöllä tuonut tienviereisen pajupehkon suojaan piiskatykin, jota emme huomanneet. Juuri kun olimme sivu pääsemässä, se ampui 40 m:n päästä meitä kahta, vasemmalla puolellani, rinnanmitan edelläni juossutta hyrynsalmeista Reino Toivasta ja minua. Kk-1/2-joukkueeni oli jo päässyt kankaanselälle, äskeisistä linjoistamme alle 50 m:n päähän. Minä tulín perässä Reinon kanssa. Piiskatykki valitsi meidät maa-

likseen. Reino sai täysosuman ja hänen ruumiinsa osittain hajosi järviluhtaan. Minulla oli juostessani olalla kookoon varsinainen, jonka ilmanpaine nakkasi hukkaan. Se on hukassa siellä rämeessä tänäkin päivänä, ellei ole evakuoitu.

Taisin töpertyä tajuttomaksi, mutta heti elvyttyäni jatkoin syöksymistä. Kohta syöksähdin välimaastoon kaatuneen tammavainaan eli soppahevosen taakse. Silloin venäläinen kp-mies päräytti sarjan minua kohti verrattain läheltä. Pari kertaa kuikistin hevosen yli, ja aina tuli uusi kp-sarja hevosenruuhon. Tuntui, että samalta kohtaa ei ole enää vara päätä nostaa, joten katsoin 3. kerran vihollista kohti hevosenhännän juuresta. Käänsin sitä hieman, paremmin nähdäkseni. Eipä tullut enää kp-sarjaa. Kun pääsin taas syöksyyn, kiirehdin omien miesteni luo uusiin viivytysasemiin kankaalle. Kun olimme perääntyneet Noskuanjärven sivustasuojausasemista, ryssä valtasi ne heti. Sinne tultuaan vihollinen näki hyvin 1/2-joukkueeni liikkeet ja sen tulenjohto määritteli koordinaatit uuteen asemaamme, kun olimme kivikankaalla. Kohta jouduimmekin ankaaraan keskitykseen. Menetin 1/2-joukkueeni melkein kokonaan. Kun 2 poikaa kaatui, muut menetín haavoittuneina tst-vahvuudestamme. Meitä jäi vain 3 miestä. Menimme linjassa ilmoittautumaan kapt Piuholalle. Hän oli päällikkönä siinä jv-komppaniassa, jonka vahvennukseksi minun kk-1/2-joukkueeni oli määrätty. Sanoín Piuholalle: "Tässä nyt on meidän 1/2-joukkue!" Hän totesi suuren menetyksemme ja neuvoi meidät uuteen kk-asemaan komppaniansa yhteydessä. Täydennysmiehiä tuli jatkuvasti. Paikka oli hyvin kivikkoinen kangas. Tykistö- ja krh-tuli teki hirveää jälkeä kummallakin puolen.

3.D:n puolustustaisteluissa olin Harjulan lohkolla 26.8.-4.9.-44. Tällä lohkolla ja Ihantalan seudulla vihollinen oli suunnitellut viimeisen suurhyökkäyksen ja läpimurron iskeäkseen Helsingin kimppuun. Sillä olikin tällä suunnalla valtaiset panssari- ja miehistöryhmitykset valmiina offensiiviin. Suomalaiset saivat kaapatuksi hyökkäystä valmistelevan sähkösanoman. Niinpä ryhmitysalueelle suunnattiin valtavat suomalaiset tykistökeskitykset. Kuuluisan tykistökenraali Nenosen aselaji teki sotahistoriallisen huipputyön. Ryssän suurhyökkäys tyrehtyi. Vihollisryhmityksen alueelta tuli tämän musertavan tykistöiskumme aikana venäläismajuri, joka tunnusti: "Siellä ei elä pirukaan." Harjulan lohkolla oli viimeksi Ihantala. Kun olimme siellä torjuntataistelussa, minut oli määrätty kk-joukkueen varajohtajaksi. Turkulainen vänr Unto Mäkipää oli kk-joukkueemme johtaja.

Kun olimme korsussamme Ihantalassa 4.9.1944 aamulla ja pojat hakivat soppaa sieltä klo 7, he kysyivät heti, kun näkivät minut: "Joko se, Kiiskinen, tänä päivänä sota loppuu, kun sinä olet siitä aina silloin tällöin maininnut?" Vaikka sota oli täydessä käynnissä, vastasin pojille: "Tänä päivänä se loppuu". Vain vähän vaille klo 8 tuli P:n lähetti hikimärkänä juosten ja sanoi: "Klo 8 tulee rauha. Ei saa ampua yhtään laukausta". Pojat hyppivät ilosta. "Mistä sinä tiesit tämän sodan loppuvan tänään?" Vastasin: "En minä sitä mistään tiennyt, mutta uskoin vakaasti karjalaismummon uneen, jonka hän näki Kannaksen kesäsodan syytyessä. Näkijämummo oli sanonut sodan loppuvan 4.päivänä syyskuuta." Tosin venäläiset vielä ampua tusjauttelivat lohkolamme ja pitivät vihaa klo 13:een asti. He väittivät, etteivät saaneet ennemmin tietoa rauhan tulosta. He

peysivät lupaa kerätä kaatuneensa väli- maastosta. Sen he tekivät 3 miehen ryhmissä. Kaksi kantoí paareja, yksi mies käänsi lapiolla vainajan paareille. Ryssien pyynnöstä kävimme heidän pesäkkeissään. Paljon siellä oli miehiä asemissa ja miltei kaikilla konetuli- aseet. Erikoisesti jäi mieleeni nuori venäläissoturi, joka itki ilosta, kun tuli rauha. Ihminen se on venäläinenkin. Kyllä me rintamamiehet toivomme rauhaa kaikille, mutta olimme olleet kauan pakkotilanteessa.

Lapin sodassa

Meillä oli vielä edessä Lapin sota, joka vei Suomelta kaatuneita ja haavoittuneita yli 1000 miestä. Sekin reissu vaati vielä monen pyhätäsän aseveljen hengen. JR 11 nousi maihin Torniossa 1.10. ja JR 53 nousi 3.10.1944. Olin edelleen KKK/ II/ JR 53:ssa. Kun meitä sotilaita lastattiin laivaan Oulun satamassa, venäläisen valvontakomission miehiä oli tilannetta seuraamassa. Yöksi lähdettiin kohti Torniota. Miehistä osa oli humalassa. Jotkut sanoivat tätä reissua kuin siviiliin menoksi. Sanoín pojille, ettei sota ollut vielä lopussa ja että meillä oli taistelut edessä. Sainis-Lassia en nähnyt laivassa. Hän joutui isänsä Erkin hautajaisiin ja säästyí näin Tornion verisestä savotasta. Luoja antoi pilvet ja sumun laivojemme suojaksi, mikä oli hyvin tarpeen, koska saksalaiset Stuka-syöksypommittajat olivat valmiina hyökkäämään Kemistä. Maihin nousu onnistui aamunkoitteessa hyvin.

Tornion edettiin Kyläjoen sillan törmälle. Ltn Anttonen oli KKK:n päällikkönä. Kk-ryhmälleni tuli käsky hyökätä Kemin suuntaan johtavan rautatiesillan yli, toiselle puolen Kemijokea. Se oli kova homma. Sakemanni täräytteli suora-ammustykillä sillalle,

kun olimme ylittämässä sitä. Sain yhden miehen edelleni, itse tulin toisena ja joku kolmantena. Toiset 3-4 miestä jäivät tulematta. Valvoimme yli yön konekiväärissä, ettei saksalainen pääsyt tuhoamaan siltaa. Seuraavana päivänä oli rauhallisempaa. Myös ryhmäni jälkiosa tuli yli sillan. Aioimme moitita näitä poikia, koska he jättivät meidät joen toiselle puolen yövartioon. Mutta - heillä oli povet täynnä säilykepurkkeja, joten hellyimme, kun nälkä veti syömään. Pojat olivat evakuoineet saksalaismuonaa Pikku-Berliinistä.

Kun olimme edenneet sakemania karkottaessa taas muutamia kilometrejä pohjoiseen ja sillä aikaa JR 11 - siinä monet pyhantäsetkin - oli hyökännyt Kemin suunnassa, heille oli viety sanaa sellaista, että Kiiskisen Veikko oli jäänyt saksalaisten vangiksi. JR 53:n eteneminen oli vaikeuksissa tykistön puuttuessa. Saksat olivat vahvoilla, kun heillä oli paljon suora-ammustykkeitä ja ehdoton ilmaherruus. He yrittivät saartaa meitä jokea vasten ja pääsivätkin pohjoiselle jokitorhalle aseisiin ps-nyrkkeineen. Vaikka en joutunut vangiksi, vaara oli usein suuri edetessämme. Kerran porukkamme ollessa katajaisessa metsäsaarekkeessa saksalaiset ryhtyivät ympäröivällä kedolla saartohyökkäykseen. Saksmannien viinat, erityisesti konjakki, olivat monille Suomen sotilaille vaarallinen ansa. Sakemanni oli jättänyt Pikku-Berliiniin pullokonjakkia ja nyt tienvarsille kokonaisia tätä lajia tuluvia tammitynnyreitä. Herrat näkivät pojilla olleen vaaran - päissään ei soturikaan osaa suojautua - ja määräsivät kp-miehemme reittämään tynnyrit konjakin valuttamiseksi maahan. Illalla 6.10. ErP 13 lähti kiertämään saksalaisten eteen ja katkaisi heidän perääntymistensä. Me läksimme hyökkäämään aamulla 7.10.1944. II/ JR 53 painoi saksalaisia tien suun-

nassa mottia vasten. Kun tämä motti puhdistettiin, peidän P:mme taistelut päättyivät Tornioon.

Muuan huoltolaiva tuli Tornion Röytän satamaan kannellaan kenttäkeittiöt ja bensalasti. Ruumassa oli 192 hevosta. Stuka-pommittajat saivat laivaan täysosuman. Hevoset huutivat ja tömistelivät tuskissaan. Ne kuolivat palavan, alas vyöryneen bensen keskelle. Räjähdyshalossa kaatui yli 30 miestä. Tornion taisteluista valvontakomisio antoi suomalaisille täyden tunnustuksen. Myös Pyhännän poikia kaatui siellä JR 11:n joukoissa: Marinin Esko jo 1.10. Torniossa, tavastkenkäset Pienelän Aappon poika Toivo Karjalainen 5.10. kranusta, joka surmasi hiekkamontussa 3 miestä, ja 6.10. Huovis-Olli, joka sai pahan osuman piiskatykistä, niin että häneltä katosi koko yläruumis; ahokyläläisistä Veikko Pellikka hukkui Tornionjokeen 5.10. ja edelleen Rapakkolan poika Heimo Ahonpää kaatui 7.10. Heimo oli saanut herätyksen ja parannuksen, kaatui uskovaisena poikana.

Suomen armeija oli saanut saksalaiset panssarinyrkit ja -kauhut Ribbentrop-sopimuksella. Ribbentrop oli vaatinut taistelua rinta rinnan loppuun asti, etteivät omat koirat pääsisi puremaan. Kuitenkin ErP 13 katkaisi saksalaisten perääntymistien näiden panssarinkauhuilla. Saksalaisen divisioonan esikunta ja eräitä osastoja motitettiin ketoaukiolle. D:n muut joukot pääsivät osittain pakoon. Eräs suomalainen sotilas sai saksalaisen D:n esikunnan vaurioitunutta kuormastoa purettaessa 125 000 Suomen mk:n saaliin. Saksalaiset eivät halunneet antautua. Heillä oli juuri takanaan sellainen ikävä ilki-työ, että he olivat haudanneet suomalaisotilaan elävältä ja pystyasentoon ihan tienvarressa lähellä mottialuetta. Haudatun pää oli jätetty näkyviin.

Juuri ennen saksalaisten antautumista vasemmalla ihan vieressäni kontallaan ollut aseveli sai kuolettavan luotisuihkun rintaansa. Olimme lähitaistelutilanteessa tulittaen molemmin puolin 20 m:n etäisyydeltä. Samasta suihkusta sain itsekin osuman nenänvarteeni, mutta onneksi vain verinaarmun.

Tässä viimeisessä taistelussani Tornion pohjoispuolella toteutui pudasjärveläisikin uni. Sen mukaan Suomen sota oli loppuva länsirajalle niin verisenä, että pellonojat punoittavat. Näin tapahtui Tornion mottitaistelussa. Saksalaisia ja suomalaisia kaatui paljon. Soturien verta valui syysateisiin ojiin, jotka olivat todella punertavat. Sen olen itse nähnyt. Eräs saksalainen lähti antautumisenkin jälkeen juoksemaan pakosalle aukiolla kootusta Tornion pohjoispuolen motista. Pojat huusivat: "Kiiskinen, ota kiinni se äijä!" Juoksin pistooli kädessä miehen eteen ja käänsin hänet takaisin. Ihme vain, ettei mies käyttänyt asettaan, vaan taipui pidätykseen 7.10.1944. Se oli sotieni viimeinen tilanne.

Pataljoonamme viimeisen, Torniossa käydyn mottitaistelun jälkeen läksimme kiertämään sydänmaita myöten Tervolaan, tehtävänä motittaa muita saksalaisjoukkoja. Kun pääsimme kylänlaitaan, heti peltoaukean reunassa oli saksalainen vartiosotilas. Minulla oli sillä erää kookoon varsinainen olalla. Pistin sen heti kusiaispesän päälle ja sanoin pojille: "Tappeluhan tässä tulee". Laukaustakaan ei ammuttu. Sakemanni lähti hötkään, kun näki meidät, vei tiedon kylän saksalaisille tulostamme ja he pakenivat kiireesti Tervolasta. Siellä yövyimme ja saimme erästä talosta maitoakin pitkästä aikaa. Kuulin saksalaisten käyttäytyneen tällä seuduin siviilejä kohtaan aivan sopuisasti.

Huomenissa läksimme perään ja

kohti Rovaniemeä. Vastaamme tulivat Kemin poliisit. Saksalaiset olivat vanginneet heidät ja vapauttaneet myöhemmin Rovaniemellä. Kun me tulimme sinne 17.10.-44, Rovaniemen kaupala oli tulimerenä. Saksalaiset olivat tuhonneet sen miltei täysin. Pohjanhovi ja sillat oli räjäytetty, junavaunut ja veturit oli räjäytetty rotkoon sekä Ounasjokivarren venevarasto tuhottu. Juuri ennen tuloamme oli hävitysyo, jolloin saksalaiset irtautuivat Rovaniemeltä. Etenimme heidän perässään Ounasjokivartta, kohti Kittilää. Venäläiset pommarit kävivät kylvämässä pommilastin heidän sekaansa. Jotkut pojat syöksyivät metsän suojaan - vanhasta muistista, mutta tällä kertaa suotakin. Ounasjokivarren kylät, Patokoski ja Meltaus, oli tuhottu. Tienvarren talot samoin, puhelinpylväät ja muistaakseni myös Meltauksen koulun muonavarastot oli räjäytetty. Säilykepurkkeja oli auennut, runsaasti rasvaa valunut perunapeltojen vakoihin. Pidimme tauon siinä. Osa pojistamme sai hankalat vatsanväänneet auenneista ja likaantuneista säilykelihoidista.

Matkamme jatkui vielä 11 km:n päähän Kittilästä. Sieltä vanhemmat ikäluokat lähtivät kohti siviiliä. Nuoremmat jatkoivat saksalaisten ajamista. Läksimme takaisin kohti Rovaniemeä 40 km:n päivämarsseilla siviilin toivossa. Jalat tahtoivat loppua, kun silloin oli heikohko muona. Rovaniemeltä marssittiin Ranualle. Se väli oli 90 km. Siellä yövyttiin. Viimeinen 90 km marssittiin Pudasjärvelle. Näin siviili alkoi hämöttää meillekin! Koska P:mme, II/ JR 53, oli koottu Pudasjärvellä, se siellä myös purettiin. Viikko odoteltiin siviiliä suojeluskuntatalolla. Autoilla mentiin Raahan sotilaspiiriin, missä luovutimme varusteet. Saatiinpa taalojakin, että päästiin 18.11.1944 kotikydyille.

Sota-aikana oli paljon tilaisuuksia sankarihautoil- la, mukana myös suojeluskunnan henkilöstöä ja veteraanien vanhintakin kaartia, Pyhännän vapaus- sotureita. Esim. edessä keskellä seisoo Sylvesteri Kesti ja hänestä oik. Johannes Karppinen. Takana sk-johtajakin. -Kertojan kuva.

Loppusanat

Annan kertomukseni Pyhännän vete- raanien ja lottien matrikkeliin jalkavä- enkenraali, Mannerheim-ristin ritari Adolf Ehrnroothin 95-vuotispäivänä. Olen muistellut omaa sotapolkuani ja 2. maailmansodan aikaa. Saimme tilannetappioista huolimatta torjunta- voiton. Sotien jälkeen on joskus sanot- tu, että hävisimme sodan. Tämä ei pidä paikkaansa. Euroopan valtioista 19 oli 2. maailmansodassa. Ainoastaan 3 valtion pääkaupungit jäivät miehittä- mättä - Helsinki, Lontoo ja Moskova. Vaikka laajemmin suursota kääntyi venäläisten voitoksi, pieni maamme sai omalta kannaltaan torjuntavoiton. Tästä Suomi joutui maksamaan kalliin uhrin ja raskaat sotakorvaukset. Oli myös väärin, että Suomelta otettiin sel- laisiakin alueita, joita ei ollut taistelu- sa menetetty. Paljon kaatui Pohjois- Pohjanmaan ja Siikajokilatvan par- haassa iässä olleita nuoria miehiä, ja

erityisesti Uhtuan suunnan hyökkäyk- sissä kesällä -41. Pyhätäsille pahin tilanne-esimerkki on Pyhännän komp- panian 13 miehen kaatuminen ja monen haavoittuminen samassa taiste- lussa 24.7.-41 Korpijärvellä, 6 km:n päässä Pistojoelta. Pyhätästen 2. maa- ilmansodassa kokema talvi-, jatko- ja Lapin sodan kaatuneiden määrä - 99 miestä - on suhteellisesti suurin maas- samme, kun otamme huomioon kun- tamme pienuuden ja vähäisen, vajaan 2000 hengen läsnäolevan väkimäärän. Kaikesta olemme selvinneet. Olemme saaneet 2. maailmansodan jälkeen jo 55 vuotta rauhassa rakentaa isänmaa- tamme ja saaneet nostaa oman lipun salkoon. Älköön siniristilippumme hämärtä EU-lipun rinnalla, vaikka olemmekin mukana Euroopan integ- raatiossa!

Me veteraaniveljet ja sotainvalidit olemme sotavuosiemme jälkeen kiitol- lisia itsenäisydestämme kaikkival- tiaalle kansojen Kaitsijalle. Kiitol- lisuutta toivomme tulevillekin ikäluo- kille. Pyydämme, että Jumala varjelsi maataamme ja kansaamme sodista, ettei tulisi enää uusia sankarivainajia ja sotavammaisia. Pyydämme, että kaikki kansat eläisivät rauhassa ja sovussa. Toivomme, että me, jäljellä olevat rin- tamaveteraanit, saisimme viettää rau- hallisia ehtoopäiviä. Joukkomme har- venee nopeaan. Kutsu kuuluu viimei- seen iltahuutoon kullekin vuorollaan. Isänmaa, vapaus, rauha ja itsenäisyys ovat Jumalan lahjaa. Niitä kannattaa puolustaa. Suomen nuoret sukupolvet ja kotiseutumme Pyhännän nouseva nuorisio, ennen kaikkea pitäkää usko Jumalaan ja hänen Sanaansa, turvau- tukaa Herran Jeesuksen sovintoar- moon, säilyttäkää rakkaus isänmaahan ja elämän hyviin perusarvoihin! Kiittäkää kansojen Kaitsijaa kansam- me johdatuksesta ja varjeluksesta!

Palveluni konekiväärissä III/ JR 11:n KKK:ssa

Pyhännän sotainvalidien po:n
puheenjohtaja
pienviljelijä/metsuri stm
Erkki Ahonpää
Pyhäntä 4.12.2001

Nuoruudessa olin loppiaisena 6.1.1940 kovassa pakkasessa Niilo-veljeni sankarihau- tajaisissa, jotka olivat laatuun 2. maailman- sodan ensimmäiset Pyhännällä.

Meitä v:n 1922 pyhätäsiä oli vakinaises- sa väessä n. 20 henkeä Raahen Koulutuskes- kuksen KKK:ssa eli konekiväärikompanias- sa syyskuun puolivälistä 1941 alkaen. Joukossa olivat mm. Veikko Kiiskinen, Lauri Sainila ja minä. Majoituimme seminaarille. Tammikuussa 1942 menimme Uhtuan rinta- malinjoille, majoittuen aluksi vain pahvitelt- toihin. Ampuminen ja keskitykset kuuluivat voimakkaasti siihen ihan linjojen taa, missä ensin olimme. Meitä sijoiteltiin eri pataljoo- niin. Sulo Kamunen ja Eino Mikkonen esim. joutuivat I:een eli Ranisen pataljoonaan, jota on sanottu myös Raatteen pataljoonaksi.

Sijoitukseni oli heti III/ JR 11 ja sen KKK. Siinä oli erityisesti Piippolan poikia. Pyhännän Ahokylän Rapakkolasta Heimo Ahonpää, joka kaatui myöhemmin Tornios- sa, oli samassa KKK:ssa, samoin Tavastken- gältä Olavi Huovinen, joka kaatui Alator- niolla, sekä Pyhännän kirkolta Martti Madetoja, joka kaatui jo Kis-Kisjärven lähel- lä Hevosenkengässä, ja Maaralanperältä Uno Pellikka, joka samoin tapasi kohtalon- sa siellä. Näin pyhätäsiäkin oli monta mies- tä konekiväärissä.

Talvisodassa kaatuneen Niilo-veljeni jouk- kuenjohtaja vänr Eskola oli nyt komppa- nianpäällikkömme, ltn Eskola. Hän antoi minulle hautajaisloman Einari-veljeni sank- arihautajaisiin. Papilta piti olla todistus lomal- ta tullessa. Sankarihautajaisissa oli pitkä rivi kaatuneita, isoon kirkkomaan hautaan vieri

viereen laskettuja Pyhännän poikia. Se oli kotirintaman väelle ja erityisesti meidän sotapoikien omaisille karu näky sodan todellisuudesta. Se puhutelti meitäkin aseveljiä, joista usea oli ainakin joskus hautauslomalla rintamakavereiden sankarihautajaisissa.

Olin Uuno Pellikan kanssa viikkoja pahviteltoilla odottaen sijoitusta linjoille. Muut uuden tuloerän pojat oli jo sijoitettu. Komppanianpäällikön, ltn Olavi Eskolan taistelulähetti, muhoslainen Martti Heikkinen tuli sanoamaan: "Nyt Ahonpää tai Pellikka Kis-Kisjärven rantaan kk-asemiin!" Uuno ehdotti, että vedetään pitkää tikkua, kumpi lähtee. Niin vedettiin ja minä hävisin. Jouduin sotamieheksi Kis-Kisjärven rantaan. Uuno sijoitettiin Hevosenkentän. Se oli hänelle kohtalon paikka muutaman kuukauden jälkeen. Ltn Olavi Majlander oli sinä talvena joukkueenjohtajani.

Talvella 1942 Viljo Rajalasta tuli varsinaisen pyhääntästen komppanian eli Patokosken komppanian vääpeli Antti Järvelän siirtyessä Röhön porukkaan, JR 32:een. Pataljoonamme, III/ JR 11, siirtyi heinäkuulla 1942 kenttävartioon Kostamuksen, Kenttjärven ja Luomajärven lohkoille. Veikko Ruuskanen kaatui jo kesällä Kostamuksessa. Olin vielä Vuokkiniemessä, kun hänen ruumistaan tuotiin hevosensatulassa KEK:een. Tuli outo tunne. Oman kylän pojalle oli käynyt niin surullisesti.

Joukkueemme alistettiin kesällä KKK:sta Kenttjärvelle yhdelle jv-komppanialle. Siellä oltiin syksyyn saakka. Erilliset kenttävartiot pitivät usein yhteyttä toisiinsa partioin. Vihollinen hyökkäsi joskus mistä tahansa. Piti olla varuillaan joka suuntaan. III pataljoona tuli myöhemmin syksyllä kenttävartioista takaisin Uhtuan päätien varrelle. KKK:mme kokoontui taas Eldangan tienhaarassa.

Joukkueenjohtajan tst-lähetti Erkki Ahonpää talvella 1943 III/ JR 11:n KKK:n 3. joukkueen johtajan, vänr Savolan komentokorsun edessä. -Erkki ja Aino Ahonpään kuva.

Olimme lepovuorossa, kunnes keski-talvella 1943 otimme rintamavastuun. KKK:n joukkueita sijoitettiin Uhtuan suunnan päätien molemmille puolin. Sinä talvena meidän KKK:mme 3. joukkue sijoitettiin vänr Savolan johdossa tien vasemmalle puolelle jv-joukkojen tueksi. Vänr Savolasta pidin esimiehenä. Hän oli tavallinen rintamakaveri ja karttoi turhantärkeyttä. Kevättalvella 1943 olin Savolan tst-lähetinä ennen haavoittumistani.

Uhtuantien varressa molemmin puolin oli tukikohtia ja asemia. Lähempänä päätietä oli vasemmalla Makkarakukkula, sitten Kivikukkula, jolla oli meidän joukkueemme kk, ja edempänä Saarisenkukkula, jolla oli samoin kk. Siellä oli porukassa tavast-

kenkänen Toivo Katajamäki. Turistikukkula oli tien oikealla puolella. Siinä tukikohdassa oli hyvin monia pyhääntäisiä.

Maastot olivat muuttuneet hyökkäyksemme aikana melko aukeiksi. Vihollinen oli polttanut metsät. Myöhemmin krh- ja tykistökeskitykset tekivät lisää aukeaa. Vihollismiehityksen liikkuminen näkyi melko hyvin Makkarakukulalle ja Kivikukulalle. Linjat olivat näiden kukkuloiden ja Munakukkulan välissä. Meidän puolelle näkyi selvästi naapuriemme, venäläisten ja Vienan miesten, meno korsusta Munakukkulan asemiin. Päät vilkuivat lumessa pitkin juoksuhaudaa. Juoksevien päitä ei kannattanut liian herkästi ammuskella, koska vastaamme saattoi sen johdosta tulla paljon isompaa tavaraa aivan ryöpyttämällä.

Sodassa vihanpidon traagisuus on siinä, että ihmiset haavoittavat ja tuhoavat toisiaan. Tätä lisäsi meidän sodassamme sekin, että linjojen toisellakin puolella oli myös suomenheimoisia miehiä, venäläisten alaisia Vienan karjalaisia ja joskus muitakin. Meidän piti olla kovat piipussa toisiamme vastaan, kun kummallakin oli eri komento.

Keväällä 1943 haavoituin itsekin. Olin Vilho Paakkosen kk-ryhmässä, vänr Savolan joukkueessa. Olimme olleet 29.-30.4. välisen yön asemissa Kivikukulalla. Naapuri kävi Etukukkulan tukikohdan asemissa asti ahdistellen jv-miehiämme. Koko yön oli tullut kovia keskityksiä asemiiimme. Aamulla tilanne rauhoittui. Lenteli vain muutamia hajanaisia römpsiä. Rupesimmeikin keittämään korviketta, kun kk-ryhmämme oli päässyt korsulle. Paakkosen käskystä menin pilkkomaan puita korsun eteen kasatuista honkapölkkyistä. Olin jo lähdössä sisään keittopuut vasemmalla kädelläni. Silloin keskiraskaan heittimen

ammus jysähti n. 10 m:n päässä hangesa, kivisellä kalliolla. Kranaatin sirpale napsahti takaraivooni. Sirpalevaikutus tuntui kuin päästäni olisi lyöty esineellä. Läppäsin takaraivoani oikealla kädelläni, johon 2,5 cm:n pituinen kranaatin sirpale tuntui selvästi. Käteni oli veressä korsuun mennessäni. Puusylykseni oli lentänyt maahan. Pojat tulivat porukalla katsomaan haavaani.

Paakkonen ja muuan toinen kaveri lähtivät saattamaan minua Jsp:lle. Sain ensiavun ja kääreen päähäni. Jsp:llä näin erään lääkintäeverstiluutnantin. Minua alkoi sirpalevamma johdosta kovasti oksettaa. Kaikki pimeni. Olin pitkään tajuttomana. Minut vietiin Vaaralan kenttäsairaalaan ja minua odotti sirpaleen poistoleikkaus. Mutta moneen tuntiin ei tapahtunut mitään. Minua hoidettiin kolme viikkoa samassa paikassa. Sitten tuli siirto Vuonnisen kenttäsairaalaan ja sieltä Hyrynsalmen sotasairaalaan. Toukokuun lopulla lääkäri sanoi: "Mitenkä olisi, Ahonpää, jos lähettäisimme teidät kuukaudeksi toipumislomalle kalastelemaan Pyhännälle?" Se olikin paras sodanaikainen komennus minulle, kaksi veljeäni - Niilon ja Einarin - sodassa jo menettäneelle.

Kesäkuun loppupuolella ilmoitettiin Hyrynsalmen sotasairaalaan. En saanut enää lomaa. Minut siirrettiin HTK:n apupalvelukseen ja sieltä vartiomieheksi Haukiperän sotavankileirille. Syksyllä 1943 sain siirron samaan hommaan Kursman työpisteeseen. Palvelus jatkui talveen 1944. Keväällä palasin Haukiperalle ja heinäkuussa vartiomieheksi Naarajärven isolle vankileirille. Sieltä sain komennuksen Mikkelin maalaiskuntaan halkoja hakaavien vankien vartijaksi myöhäissyksyyn saakka. Tultuani taas Naarajärven leirille pääsin siviiliin 2.12.1944.

Vapaussodan Sallan rintamalla ja Pohjois-Vienan retkellä

Pv-metsätm ja haudankaivaja,
vapaussoturi
Juho Hyvönen
Pyhäntä
+ 26.1.1984
Sulo Kauton 30.12.1978
ja myöhemmin
kokoamat haastattelut

Olen vuoden 1893 paljasjalkaisia pyhäntäläisiä. Olin vapaussodan kiväärimiehenä Kuolajärvellä, Pohjois-Pohjanmaan I Jääkripataljoonan 4.K:ssa, jossa oli meitä 1890-luvulla syntyneitä pyhäntäisiä 8 miestä. Ensin elettiin viime viikkoja Venäjän keisarivallan alla, kun solmin avioliiton Meriläisen Antin 19-vuotiaan siskon, Tildan, kanssa Pyhännän Leiviskän isossa pirtissä 4.11.1917. Pyhännän kirkkoherra Ville Virkkunen vihki meidät. Alkuperäisinä pyhäntäisinä olimme tämän ison talon palvelijoita, minä Leiviskän renki ja Tilda Leiviskän piika. Asetuimme vihkivarina Orsiniemeen. Aika oli levoton. Minullekin tuli kohta käsky Lapin ja Vienan rintamalle kovan jääk.komentajan, Kurt Walleniuksen (myöh. kenrm) alaisiin Willamon joukkoihin. Ensin jääkärit höykyttivät meitä Oulun komennuskunnassa vapaussotaan lähtömme edellä. Siitä tuli vielä kansalaissotakin. Jääkäreistä osa pääsi Saksasta Suomeen kouluttajiksi ennen pääjoukkonsa tuloa Mannerheimin vapaarmeijan vahvennukseksi. Oulussa jääk.ltn, myöhempi kapt Oiva Willamo (sittemmin myös ev ja "Lapin keisari") antoi meille ensin sotaoppia pataljoonassaan. Meillä oli Sallan eli Kuolajärven reissulla 1918 kpääll:nä jääk.ylil Stark. Olimme vähän idempänäkin, myös Venäjän puolella osittain Pohjois-Vienan heimoretkellä. Oli vapaaehtoisiaakin. Siellä näkyi joitakin naisiakin punaisten joukoissa ja itänaapurin maatustukoita eli hameväkeä jonkin verran.

Sallassa taistelin Tilda-vaimoni serkun, Ville Kyllösen kanssa. Hän oli Pyhännän kirkolta. Punaisia oli meitä vastassa heihin yhty-

neiden ryssien kanssa. Koetimme torjua vihollista kiväärein ja ottaa vankeja. Pohjoisessa vapaussotureilla ei ollut tykkeitä. Itä-Lapissa meillä oli huonot tamineet ja kylmä. Sotareissumme toinen keho seuralainen oli nälkä ja ruuanpuute. Piti jaksaa, vaikka pulajan huolto oli surkea. Sisu oli lujilla, milloin mitenkään selvitettiin. Taloista otettiin perunoita ym. Willamon johtama "Kuolajärven pataljoonamme" oli Kurtin tien varressa Nivalan kahakassa ja Tuntsan kylän, Kivisalmen ja Kilislammen taisteluissa.

Pyhännältä kaatui vapaussodassa 4 miestä. Näistä vapaussankareista 3 oli tavastkenkisiä, kaikki I Krenatööri-rykmentin 3.P:n eli Oulun pataljoonan poikia. Ensin kaatuivat Turusen veljekset Heikki ja Antti Kyröskoskella 19.3.1918 Hämeenkyrössä ja Antti Niilekselä Tampereella päin 29.3.1918. Kun myös tavastkenkänen Sylvesteri Kesti oli samassa porukassa Kyröskosken taisteluissa, hän näki ja kuuli vangittujen Turusen poikien ennen surmanhetkeään kärsimän, ruumiillisesti häpäisevän kidutuksen ja heidän tuskanhuutonsa. Sylvesteri oli vannonut, ettei hän ainakaan antaudu vangiksi. Hän oli hurjaluontoinen ja ennätti paeta suojaan tuosta surmapaikasta. Sylvesteri oli kuulemma tolkkumies sodassa. Pyhäntäisiäkin oli jonkin verran Oulun vapaustaisteluissa ja vahittisotilaina siellä. Taisipa muutamia olla Pohjois-Savonkin suunnalla paikallisissa kahakoissa ja vartioissa esim. Ahokylästä lähteneitä. Etelään ja lounaaseen meni vapaussodan asevelvollisia ja vapaaehtoisia pyhäntäisiä, myös Pyhännän kirkkoherra Virkkusen 15-vuotias Paavo-poika. Hänkin oli ensin lyseolaisena Oulun vapaussodassa ja sitten haavoittui Satakunnan Mouhijärvellä niskaan ja selkään. Papinpoika taisteli Oulun lyseolaisten vapaaehtois-

Vapaussoturi Sylvesteri Kesti kotonaan Pyhännän Tavastkengän Hautalassa kertomassa pyhäntästen osuudesta Kyröskosken 19.3.1918 käytyyn taisteluun ja siihen liittyneestä Turusen veljesten kidutustuolemasta. Kuva otettu Osmo Knuutisen tekemän haastattelukäynnin aikana. -Diafoto Sulo Kautto.

joukkueessa. Oli tavastkenkisiä jokuunen Kannaksenkin vapaussodassa.

Pohjoisen sodastani muistan selvästi vaimoni serkun, Ville Kyllösen, kaatumisen Kuolajärvellä eli Sallassa 7.4.1918. Olin asemassa hänen vierellään. Taas oli menossa tulitus. Punaiset ja venäläiset ampuivat meitä. Meillä oli jälleen juuri silloin ne huonot seuralaiset, puute panoksista, kylmä ja nälkä. Pakkanen kangisti jäseniä. Oli se sotaa. Vähilläkin tarvikkeilla välistä paukuteltiin. Piti tietää, milloin kannatti ampuu niukoilla patruunoilla. Olin Villen kanssa asemassa Kuolajärven Kuivitsalammella, Tolvantojärven tuntumassa ison kiven suojassa. Ville nosteli liikaa päätään. Minusta tuntui, ettei hän osannut riittävästi suojautua. Minä sanoin: "Älä nosta päätäsi, ne ampuu!" Hän oli sisuuntunut, kirosi ja sanoi,

etteivät ne osaa. Mutta kyllä ne osasivat! Ville sai kuulasta pahan osuman ja kuoli siihen. Emme ehtineet inttää kauankaan. Niin kaatui Ville Kyllönen, pyhântästen vapaussodan 4. eli viimeinen vapaussankari, taloissa palvellut Pyhännän kirkonkylän hyvä työmies, renkipoika.

Myöhemmin vapaussodan jälkeen muutin Pyhännän kirkolle Alilaan. Siihen aikaan oli naapurinamme minua nuorempi vapaussoturi Juho eli Jussi Luttinen Saimi-vaimonsa kanssa. Jussi oli suojeluskunta-asioissa jonkinlainen kyläpäällikkö. Myöhemminkin aina vanhuuteen saakka olemme Pyhännän kirkolla käyneet kylässä toistemme luona. Lapsia perheeseemme syntyi kymmenen, 5 tyttöä ja 5 poikaa. Elettiin vieläkin kovia pula-aikoja. Leipä piti hankkia lujasta käsipelillä. Leipä oli kivessä, ei missään löysässä. Täytyi tehdä sitä työtä, mitä oli. Sen koin metsurina, hakkuissa savotoilla ja uitoissa. Oli pantava reppu pykälään ennen kukonlaulua ja mentävä sirnikka ja kirves mukanaan, hiihtäen tai jalan. Kauaskin oli lähdettävä savottaan, jo mennessä kului päivä. Ei ollut tietoa moottorisahoista, metsätraktoreista ja nostolaitteista. Kaikki oli käsipeliä. Joskus oltiin työssä ympäri vuorokauden, kun perhe kasvoi. Lapsilisiä ei ollut. Auto oli harvinainen. Työn tuotto ja leivän leveys mitattiin sillä, minkä mies sai rehkimällä irti. Monesti naisetkin olivat lujilla. Ennen vanhaan ei jäänyt aikaa natinalle. Oli tehtävä työtä, jos aikoi hengissä pysyä. Minäkin tein monenlaisia hanketöitä 1920- ja 1930-luvulla. Mutta olivat nekin parempia kuin sotiminen, sai tehdä rauhan töitä luonnossa. Myöhemmin jätin uitot ja hakkuut. Sellaisia en ymmärrä, jotka eivät halua töitä, natisevat vain, vahtaavat rahaa luukulta ja sitten menevät ryyppää-

mään. He odottavat lisää sosiaalirahaa ilman vastinetta. Semmoiset pitäisi panna tekemään jotakin hyödyllistä. Eri asia on, jos ei saa työtä.

Vuonna 1933 Mannerheimista tuli sotamarsalkka. Vapaussotamme valkea kenraali, ylipäällikkö ja sotamarsalkka Mannerheim kenraaliseurueineen otti vastaan vapaustaistelumme 20-vuotismuistoksi suurenmoisen juhlaparaatin Helsingin Suurtorilla 16.5.1938. Seurueessa oli mukana mm. vapaussodan päämajoitustemestari ja Oulun vapauttaja kenr Hannes Ignatius. Myös Pyhännältä oli jokunen paraatiemies ja muutamia vapaussotureita mukana juhlassa. Minäkin pääsin tähän suurparaatin juhla joukkoon Pyhännän lamujokisen vapaussoturiveli Antti Pirttisalon kanssa.

Kirkkoherra Hjalmar Carlson oli itsekkin vapaussoturi, minua lähes 4 vuotta nuorempi. Hän kuului suojeluskuntaan. Sain seurata vuosina 1939-1944, miten vaikeita tehtäviä olivat kaatuneiden omaisten keskuudessa tehtävä papin surutyö, kaatuneiden siunaamiset ja sankarihautajaiset. Kirkkoherra koki paljon perheiden hätää, varsinkin soteleskien ja sotaorpojen suurta surua ja tuskaa. Kun oli tullut 2. maailmansota, jouduin Pyhännän kylänpintaan jääneenä kaivamaan talvisodan, jatkosodan ja Lapin sodan kaatuneille lähes 100 miehen sankarihautat kotikirkon pihalle. Se homma tuli minulle. Silloin sitä työtä piisasi. Pyhüntäsiä kaatui seurakuntamme väkilukuun verrattuna harvinaisen paljon, monet myöskin nuorina. Menetimme vapaussodan uhrien lisäksi 99 Pyhännän poikaa talvi-, jatko- ja Lapin sodassa tällä 1900-luvulla, monien sotien vuosisadalla. Sotavammaisiksikin jäi suuri joukko pyhüntäläisiä sotainvalideja. Kirkkoherra Carlson, josta sain aika-

Vuoden 1938 suurparaatin menijöitä Helsingin rautatieasemalla. Kahden etummaisena takana pyhüntäsisistä vapaussotureista Antti Pirttisalo (reppu kantohihnat näkyvät olalla) ja hänestä oik. Juho Hyvönen (tumma liehahattu). -Antti, Mauno ja Jukka Pirttisalon kuva.

naan läheisen ja rakkaan uskonveljen, oli usein psyykeltään hyvin murtunut pyhüntästen raskaitten sotatappioiden vuoksi.

Kun kaivoin usein hautoja isänmaan puolesta kaiken menettäneille, hiljaisille Pyhännän miehille, kaivurakka piti tehdä käsin, vanhan ajan välinein. Montussa mietin sodan surkeutta moneen kertaan. Talvisodan aikana oli niin kovat pakkaset, ettei kirkkopihalla ollut yhtään sulaa. Myös pakkaskaihua oli jatkosodankin vuosina. Hj. Carlson joutui herkkätuntoisena paimenena henkisesti lujille. Joskus sankarihautajaisissa hänen tuskansa vuoti ulos tunnepurkauksina. Jotkut eivät ymmärtäneet tätä. Oli suuria sankarihautauksia, yksittäisempiäkin aika monesti. Piti olla luontoa, kun oli vietävä järkyttäviä suruviestejä koteihin miesten kaatumisesta. Papin tuloa

opittiin siis pelkäämäänkin, ja tätä jatkui viisi vuotta. Kun "Jallu" oli joskus estynyt, Karin-ruustinna joutui menemään. Kodeissa oli otettava vastaan kaatuneiden omaisten sydämiä raastavan surun, tuskan ja katkeruudenkin purkaukset, joskus pyörtymisetkin. Ojapellon perheestä Tavastkengältä kaatui 3 veljestä, monesta 2 ja hyvin useasta 1 mies. Miten vaikeaa se olikaan kirkkoherralle, jonka piti virkansa ja kutsumuksensa vuoksi käydä henkisesti ja hengellisesti läpi lukuisat surutapaukset ja ottaa osaa muihinkin vaikean sota-ajan vastoinkäymisiin, ellei paikalla ollut sijaista.. Hjalmarpappi oli kipeällä näköalapaikalla. Sitä eivät ymmärtäneet varsinkaan kauempaa asioita katselevat.

Kun pääsin vaimon kanssa v. 1950 uskon tielle, muutos oli valtava. Kirkkoherra Carlson ja Karin-ruustin-

Pyhännän elossa olevat vapaussoturit VHS:n Sinisen ristin saajina vapaussodan alkamisen 50-vuotismuistoissa kunnantalon seinustalla talvella 1968. V-o Juho Hyvönen, Ville Jussila, Sylvesteri Kesti ja piipunyssä kädessään oik. vapaussodan sanitääri Otto Ojapelto, joka oli runsaasti invalidisoitunut vapaussodassa ja asui loppuaikoinaan kirkonkylän vanhassa Osuuskaupassa eli "Kurjalassa" ja kertoi paljon kiintoisia muistelujuttujaan luonaan käyville ystäville ja kyläläisille sekä nuorillekin. Sylvesteri Kesti Tavastkengän Hautalassa säilyi erityisen pitkään vapaussodan muistiperinteen kertojana, kuten myös Juho Hyvönen. - Juho, Tilda ja Saimi Hyvösen kuva.

na tulivat meille rakkaiksi, veljeksi ja sisareksi Herrassa. Vapaussodan veteraanina olen perheeni kanssa asunut 1950-luvulta alkaen kauniin Isolamujärven rantamilla Luotakon Mutkalassa, asutustilallani. Siellä tein uudet rakennukset, raivasin peltoa ja pidin Tildan kanssa karjaa. Terveysten heikennyttyä tulimme kirkkoherra Pekka Sippolan aikana 1970-luvun alkupuolella Pyhännän Kirkkotielle vanhustentaloon, lähemmäs vanhukseille tarjolla olevia palveluja. Oskari jäi asumaan kotitilaa. Nuorin tyttäremme Saimi jätti työnsä Helsingissä ja tuli hoitamaan meitä Pyhännän Kirkkotien

kodissamme. Antti Järvelä on pitänyt myös Vapaussoturiien Huoltosäätiön puolesta yhteyttä meihin vapaussodan veteraaneihin ja nuorempiinkin veteraaneihin, ja samalla nuorempien avustajien kanssa. Täällä on muisteltu vapaussodan ja 2. maailmansodan aikoja ja niistä saatuja Pyhännän väen kokemuksia. Myös rovasti ja ruustinna Carlson ovat käyneet näillä muisteluilla meidänkin luonamme.

Haudankaivajana ja kirkkovaltuutettuna olen monesti miettinyt sota-aikoja. Työ oli työtä. Hautausmaalla oli rauhallista työskennellä. Sodassa olleena ymmärsin, että kaatuneet ja muut

kuolleet eivät häiritse. Surua oli, mutta työ oli tehtävä. Monet vapaussodan ja myöhemmän ajan tutut miehet Siikajoen latvoilla eläneistä kaatuivat siellä jossakin. Jouduin siis kaivamaan 2. maailmansodan kaatuneille pojille viimeiset leposijat Pyhännän kirkkopihhaan. Ehkäpä meidänkin sota oli tarpeen. Herrathan sen tietävät. Osa kansasta oli vieraan sortajan leirissä. Eihän niin olisi voitu jatkaa. Mutta talvisodan kurimukseen kansa meni jo yhteen hüileen puhaltaen Suomea puolustamaan.

Timanttihääpäivämme oli viime vuonna, marraskuussa 1977. Vasta niinä aikoina Tilda joutui ensimmäi-

selle sairaalareissulle. Lapset perheineen ovat kaukaakin muistanee meitä. Joskus on ikävä Luotakon Mutkalaan. Sinne lapset ja lastenlapset tulevat väkineen loma-aikoina. Sinnepä olen vointini mukaan mennyt Tildan kanssa, kun käki on ruvennut kukkumaan ja muutkin linnut laulamaan. Mutta kohta on edessämme jo matkan pää, siirto uskon tieltä taivaan kotiin. Sinne päästään, kun uskotaan synnit anteeksi Jeesuksen sovintotyön tähden ja on uskon kautta yllä hänen puhtautensa puku sielumme verhona. "Siinä ei ole saastaisuutta eikä yhtään ryppeä", kuten Siionin laulussa lauletaan.

Pyhantäläiset vapaussoturit Veeti Luttinen (vas.) ja Matti Viio (oik.) -Heimo ja Eeva Viion kuva.

Pyhännän vapaussotureista kaatui 4 miestä. Näistä on saatu tässä vaiheessa vain yksi kuva. Antti Niilekselä kaatui Tampereen suunnalla 29.3. 1918. -Eino ja Aune Niilekselän kuva

Kolme sotaa ja kovat koetukset

Pv-metsätyöm tykki- ja kivm
Matti Jussila
Veteraanitalo Pyhäntä
+ 6.5.1995 lähes 97-v

Vapaussodan vartiosta talvi- ja jatkosotaan

Minua 4 vuotta vanhempi Ville-veli oli vapaussodassa Sallan suunnalla, kuten Juho Hyvönen ja Ville Kyllönen, ja talvisodassa Suomenlahden rannikopuolustuksessa. Synnyin 19.5.1898 perheemme asuessa vielä liki Suomen keskipistettä, Pulkkilan Leskelän Kiviahossa. Se kuuluu nyt Piippolaan. Olin 4-vuotias poikahutikka, kun muutimme Tavastkengän Törmälään helmikuun pakkasessa. Sen jo muistankin. Pyhännän seurakunta ja kunta itsenäistyivät 1909. Tavastkenkä oli Pyhännän voimakus silloin ja myös Suomen itsenäisyyden aamunkoitossa 1917 sekä kauan sen jälkeenkin. Nuorena kuului suojeluskuntaan Tavastkengällä. Vapaussotaan 1918 sain suojeluskuntakomennuksen aseelliseksi vartijaksi Oulun Raatinsaaren punavankileirille. Saari oli lähes umpinainen ja välillä maakannas. Vartioin punikkivankeja 4.5.1918 alkaen. Isäni Juho eli Törmälän Jussi vei minut ensin hevoskyydillä Piippolaan, mistä kävelin itse Oulaisiin. Sitten pääsin junalla Ouluun.

Vahtina näin entisen venäläisvaruskunnan, Raatinsaaren, välistä kauheakin vahtitouhua ja pula-ajan vankien nälkä- ja tautikuolemia. Vaikka venäläiset oli kutsuttu pois Raatista ja se oli suomalaisten vartioima, siellä oli yhä venäläisiäkin vankeja. Vahdit, täit ja torakat loukkasivat aseettomien vankien ihmisarvoa. Punaisetkin tekivät samaa valkoisille vangeille muilla leireillä. Punavangit olivat usein alle 30-vuotiaita tai nuoria 19-20-vuotiaita Oulusta ja eri seu-

duilta. Heiltä puuttui joskus Raatissakin ihmisarvo, vaikka Oulu ei ollut pahimpia paikkoja. Vankien hengenmeno oli vähästä kiinni, jos niikseen sattui. Joitakuuta punaisiksi epäiltyjä vapautettiin kuulustelun jälkeen. Suomalaisia punavankeja oli paljon ja heitä ammuttiin muutamia, joskus pikusyistäkin. Joku venäläinenkin eli ”ryssä” oli teloitettu. Liipaisinsormi oli välistä liian herkkä. Niille venäläisvangeille, jotka olivat punakapinan apuna, oltiin ankaria. Heitä oli jo talvella teloitettu monta kymmentä. Venäläisiä punavankeja oli myöhemmin enempi Intiössä. Nuorramiessä koin järkytyksen punaisten teloituksesta Raatissa. Me vartijat, joilla oli valkonauhut, yövyimme Oulun työväentalolla. Aamulla marssimme Raatinsaareen. Vähän ennen Raatiin tuloa ladattiin kiväärit. Aamupalvelus alkoi joskus synkästi. Niiden, jotka halusivat ”tänään ampujiksi”, piti astua askelrivistä erilleen. Halukkaita olikin veljessodan aikana. Mutta sitä askelta en voinut ottaa. Se oli omaatuntoani vastaan. Tein vartiopalvelusta, mutta en ilmoittautunut ampumaan suojattomia vankeja, kun esimiehet kyselivät vapaaehtoisia. Pääsin jo vähän yli viikon jälkeen kotiin; taistelut olivat siirtyneet etelämmäksi ja Oulun tilanne rauhoitui. Silti maallakin pidettiin kontrollia ja punaisiksi epäiltyjä seurattiin. Antti Ahonpää oli Iisalmen vahtiporukassa ja Veeti Piippokin sielläpäin vahtina. He olivat Ahokylästä. Erityisesti Juho Hyvösen, Sylvesteri Kestin ja Ville-veljeni muistan vapaussotureina.

Vasta Raatinsaaren jälkeen jouduin varusmieskutsuntaan. Minulla oli ”arvannosto” Pulkkilassa. Painoin 67 kg. Olin vain 161 cm pitkä. Kutsuntaherrat sanoivat: ”Tästä me tehdään hyvä tykkimies. Tämähän on kuin tehty tykkimieheksi”. Palvelin tykistö-

herran alaisena varusmiehenä Viipurin tykistöaseman tykistössä 18 kuukautta 1919-20. Niinä vuosina pääsin vain kerran 12 vrk:n lomalle käymään kotona. Nuoretmiehet olivat silloin täyttä ainesta. Turhia ei naristu. Minäkin kävelin Oulaisten asemalta Pyhännälle ja Tavastkengälle enkä valitellut yli 100 km:n matkaa. Olihan minulla hyvät jalat, mukana leivänkannikka ja 15 mk rahaa. Oli kiire kävellä Tavastkengälle, kun kihlattu morsiankin odotti. Haapavedellä otin rahallani hevoskyytiä kotiin päin. Välillä nukuin pari tuntia heinäladossa oma kulta mielessä, ja taas kävelemään, kun kylmä sää herätti. Armeijan olot olivat surkeat. Viipurissakin oli huollossa paljon puutteita. Monta kuukautta ruokailimme melkein vain syömällä veteen sekoitettua ruisjauhoa. Tykistöpäällikkönämme oli ev Vilho P. Nenonen, josta tuli myöhemmin Mannerheim-ristin ritari ja maailmankuulu tykistökenraali (+1960). Hän oli siivo mies, kuunteli iltahartautemmekin. Viipurin aikamme päättyi ratsuväen, tykistön ja jalkaväen juhlaan loppuparaatiin. Tarkastava kenr Mannerheim kulki hyvin läheltä minuakin.

Perustin perheen v. 1920 Lempin kanssa. Pyhännän kirkkoherra Virkunen vihki meidät. Lapsia tuli yhdeksän. Viljelin Mattila-nimistä pientilaa, jonka ostin 20-luvun lopulla Tavastkengän Törmälän vierestä. Jouduin myös savottoihin ja uittohommiin perheen elantoa lisäämään, että päästäisiin lujemmin kiinni leivänlaitaan. Piti raivata lisämaatakin kotitilalle. Kun tuli hengellinen herätyksen aika, sain sydämelleni elävän uskon Tavastkengän Rauhanyhdistyksen juhannuseuroissa 1939. Minulle julistettiin synnit anteeksi Jeesuksen nimessä ja veressä. Usko aukeni Lempillekin. Miten olisimme kestäneet ilman uskoa,

kun kuusi lastamme kuoli sotavuosina 1939-43: Eino nuorukaisena vähän ennen talvisotaa, Laina neitosenä välirauhan aikana, pikku-Eino 27.7.1941 jatkosodan alettua, Rauha pian sen jälkeen neitosenä 19.8.1941, Antero vauvana 23.12.1942 ja Eila varhaisnuorena 4.7.1943. Keuhkotauti ja keuhkokuume oli siihen aikaan usein kuolemantauti. Näin kävi meidänkin kodissamme, Tavastkengän Törmälänperän Mattilassa. Ei saatu antibiootteja. Saattelimme lapsia vuoron perään maanmultiin monin kyynelin. Minulla oli hyvin kovat koetukset parhaan miehuuteni vuosina.

En rintamalta lomalle tullessani aina tiennyt, että taas olivat edessä

Sotamies Matti Jussila Tavastkengän Törmälän pihalla. Kuva jatkosodan ajalta. -Hilja ja Pauli Lotvosen kuva.

oman lapsen hautajaiset. Kun kerran saapuessani poikkesin kestiekievarin taloon rintamakaverini Heikki Ker-visen luo, joka oli vapautettu jo Lonkasta kotirintamalle, Heikki ja Vilma yllättäen kysyivät, olinko tullut lastani hautaamaan. En tiennytkään, että tälläkin välillä joku lapsistani oli kuollut. Näin ei käynyt vain kerran. Sana ei kulkenut riittävän nopeaan kotirintamalta sinne jonnekin. Lisämaata raivatessani puskin tuskaani ja raivoani turpeeseen, kun aina vähän väliä jouduin pitämään hautajaisia. Eino-poikakin kuoli keuhkotautiin, vaikka toivoin hänestä pienviljelykseni jatkajaa. Tärkeintä on ollut uskonvoiman ja lohdun ammentaminen Jumalan sanasta, kun saa uskoa synnit anteeksi Jeesuksen nimessä ja veressä.

Talvisodassa olin helmi-maaliskuulla 1940 tykki- ja kiväärimiehenä 8/ III/ JR 25:n joukoissa Kuhmon suunnan Rastinjärven rannalla, Osasto Ilomäen taisteluissa. Talvisotani päättyi Löytövaarassa. Palvelin vanhana täydennysmiehenä reijärivisten komppaniassa, jota komensi Ossi Elokas. Olin vänr Nurmisalon joukkueessa. Muistan erään nuoremiehen, joka hätääntyi viholliskeskityksen osuessa asemeimme. Kun tilanne rauhoittui, sanoin hänelle: "Katsopas vain, miten ryssä nytkin yritti tuhota meidät, mutta Jumala varjeli eikä ole mitään hätää!" Neuvoin luottamaan Jumalan suojelukseen sodassakin. "Joulupukkipataljoonamme" koostui iäkkäistä miehistä. Jouduin myös hiihtopartioihin. Onni Moisanen velipuoli Aatu Moilanenkin oli näissä joukoissa. Saimme paljon tappioita ollessamme menossa korsuja tuhoamaan Saunajärven pohjoispuolelle ja kohdatessamme Muurmanskin hiihtopataljoonan, jolloin reissumme jäi kesken. Silloin mm. Maaralan Jokelan poikamies, Samuli Saaranen

Kuva Uhtuan suunnan Lonkasta, missä oli hevossairaala. Pyhännän miehiä jatkosodan "Koukkupolvisten komppaniasta". Tällaista väkeä koottiin vanhoista ikäluokista, jotka olivat talvisodassa mm. Kuhmon ym. suunnilla ja jatkosodassa hoitivat lähinnä hevosia ja työkomppanian hommia. He noutivat kodeista uusiakin hevosia rintamalle. Suomalainen hevonen oli erittäin tärkeä apu raskaissa töissä rintamallakin. Näin tehtiin myös Pyhännän hevosten kanssa. Koukkupolvisten k:ssa eri puolilla, Lonkassa tai esim. Kiestingin suunnan Tuhkalassa ym. palvelivat mm. Matti Jussila, Erkki Leiviskä, Nestori Kilpeläinen, Ville Korhonen, Juho Mankolanaho, Heikki Heikkinen, Toivo Piippo, Heikki Pennanen, Jussi Lähtevänoja eli "Lonkan Jussi", Väinö Kärenlampi, Heikki Kervinen, Pessarinen Heikki eli Luttis-Heikki sekä piippolalainen kirjailija Pentti Haanpää ym. Rintamakasku kertoo Lähtevänojan Jussin valitelleen, ettei hänellä ollut isänmaata kuin "kynnen alla", vaikka sitä piti lähteä puolustamaan. Kaverit lohduttivat, että ensimmäinen vallattava kylä annetaan hänelle. Siitä nimi "Lonkan Jussi". Em. nimiluettelo on muistinvarainen; siinä voi olla virheitä. -Väinö ja Toivo Kärenlammen kuva.

haavoittui vakavasti ja kuoli Kuhmon sotasairaalassa 10.3.1940.

Jatkosotaan osallistuin hevoshoitajana ja ajomiehenä Maaselän ja Karhumäen alueella. Jatkosotapalvelukseni alkoi I/ 12.K.Hev.Sairaalassa. Olin maatalouslomalla 11.8.-1.11.-1941. Veljieni poikia kaatui jatkosodassa kaksi, Viljo 4.9.1941 ja Heimo 10.1.1942. Valde Jussilakin on näitä asioita usein muistellut. Kun oli köyhä sota-aika, kotona tehtiin lasteni lautarikutkin pikkuvainajien koon mukaan. Huhtikuussa 1942 minut vapautettiin rintamalta iän vuoksi, niin kuin muutkin ikämiehet.

Maailmansodan jälkeen sain jälleen raskaan surun. Vaimoni Lempi, lastemme äiti, sairastui keuhkotautiin ja kuoli parhaassa iässään huhtikuulla 1947. Meidän kuopuksemme oli vasta 2-vuotias. Saman vuoden lopulla kuoli jo perheellinen tyttärenti, lotta Kerttu Lotvonen, joka oli ollut välirauhan aikana myös Karjalan kannaksella lottanä linnoitusvaiheessa. Lokakuun lopulla 1947 sain vaimokseni Tyynen. Tähän uuteen avioliittoon minut auttoi Limingasta tullut puhemiesapu. Perheellinen tyttäreni Aino Rimpeäinen (Olavin vaimo) kuoli myöhemmin. Lapsistani vain Irja perheeseen

Vapaussodan vartiomies, talvisodan tykki- ja kiväärimies ja jatkosodan "koukkupolvisten komppanian" hevoshoitaja/ajomies Matti Jussila ottaa vastaan ansiolevykkeen Raahen sotilaspiirin päällikkö evi Kalevi Markkaselta ja sotmest Jorma Tikalta kansallisena veteraanipäivänä 27.4.1988 Pyhännän keskuskoululla. - R. Sotilaspiirin Perinneyhdistyksen kuva teoksesta Harri Turunen, Kaikki isänmaan puolesta. Raahen suoje-luskunta- ja sotilaspiirin historia. Raahen 1999. Matin takana kunnanjohtaja Seppo Tissari.

on elossa. Muutin Tynen kanssa syksyllä 1978 Tavastkengän Mattilasta kirkolle Ukonojan veteraanitaloon.

Veteraanitalostamme on lyhyt matka kirkkoon, seurakuntatalolle, pappilaan ja seuroihin. Kerhohuonekin on vieressä. Olemme olleet paljon pappilan väen kanssa 1978 alkaen, kun Vapaussoturien Huoltosäätiön yhdysmiehen tehtävät siirtyivät pitäjäneuvos Antti Järvelältä kirkkoherra Sulo Kautolle. Piispantarkastuksen aikana kesällä 1983 jututin Tynen kanssa piispa Rimpiläistä seurakuntatalossa. Häinkin arvostaa myös meitä vanhimpia veteraaneja. Siitä oli kuvakin Kalevassa. Olemme monet vuodet käyneet Kauton kanssa VHS:n Raahen piirin vuosikokouksissa, ja usein myös

Laina Lehtola, joka tuli päivähoitajakseni jäätyäni toisen kerran leskeksi maaliskuulla 1987. VHS:n Raahen piirin edustajia on käynyt luonani kaupunkineuvos Yrjö Reinilästä alkaen. Olen Siikajokilatvain vanhin elossa oleva vapaussodan vartiomies ja veteraani. Tällä latvalla ei ole enää elossa vapaussotureita. Samalla olen Pyhännän vanhin elossa oleva mies ja veteraani. Olen joutunut perheessäni kokemaan jo kymmenet hautajaiset, kaksi vaimoa ja 8 lasta olen saatellut viimeiselle matkalle. Terveys jo rapistuu ja omatkin voimat hiipuvat. Kohta pääsen parempaan Isänmaahan, tai vaan kotiin tästä rakkaasta ajallisesta isänmaasta.

Pyhännän veteraanien ikäpresidentti, vapaussodan vartiomies sekä talvi- ja jatkosodan käynyt Matti Jussila "tarkastamassa" joukkoja Pyhännän veteraanien ja sotainvalidien virkistysleirillä kesällä 1988, ollessaan 90-vuotias. Muut veteraanit v-o: Johan Leiviskä, Yrjö Turunen ja Sulo Kamunen. -Pyhännän Rintamamies-veteraanit ry:n Veteraanialbumi II. Foto Sulo Kautto.

Pyhännän muistoja sota-ajalta ja matkaltani rintamalle marraskuussa 1941

Vapaussoturi,
Pyhännän entinen kirkkoherra
(vt-khra 1932-1935, vakinainen
1935-1954), rovasti
Hjalmar Carlson
Oulu
Koottu H.C:n lehtiartikkelista
ja muisteluista.
(+ Oulussa 15.11.1987)

Kun talvisodan sekä jatko- ja Lapin sodan sankarivainajia kertyi Pyhännälle paljon ja valkoisia puuristejä alkoi tulla miltei jatkuvasti kirkkopihan sankarihaudoille, kirkon ympärillä oli siihen aikaan melko vähäinen puusto. Sankarihaudoilta oli aika avoin näkyvä myös pappilan kartanoille. Surua sankarivainajien nopeasta lisääntymisestä oli meillä pappilassa, kunnassa, seurakunnassa ja kodeissa hirmuisen paljon. Ilman Jumalan apua emme olisi alkuunkaan kestäneet näitä koetelemuksia.

Kotiseutu ja rintama ovat mitä läheisimmässä yhteydessä keskenänsä. Yhtenä tärkeänä keinona yhteyden lujittamiseksi ovat seurakuntien kirkkoherrojen tervehdyskäynnit rintamalla. Allekirjoittanut sai Piiriesikunnalta komennuksen tervehdyskäynnille ja lyhyelle kenttäpappipalvelukselle Pyhännän pitäjän ja seurakunnan omien poikien luo Uhtuan rintamalle Hevosenkenkään. Matka alkoi 11.11.-41 postiautolla Ouluun ja sieltä junalla Kontiomäkeen. Hyrynsalmelle menevä juna oli 3,5 tuntia myöhässä, joten saavuimme Hyrynsalmelle miltei puoliyön aikana. Siellä oli varattu asemalle kenttäpappeja varten auto, jolla ajettiin vieraanvaraiseen taloon. Iltateen jälkeen kävimme levolle. Seuraavana aamuna kun oli nautittu talon antimista isäntäväen kanssa, alkoi matka kohti Juntusrantaa, missä yövyimme, ja sieltä siirryimme Punkaharjuun verrattavan, kauniin harjanteen kautta sinne jonnekin, missä miestä tarvitaan. Lähellä määränpäättä meille tarjottiin hyvä päivällinen ystävällisessä seurassa. Sitten matkaseurueemme jakautui. Kukin kenttäpappi meni oman pitäjänsä poi-

Vapaussoturi Antti Madetojan hautajaiset ennen talvisodan aikoja. Kirkkoherran vierellä kanttori Edvard L. Ågren, joka myöhemmin talvella 1942 kuoli sankarihaudoilla kylmettymisen seurauksena Pyhännällä. -Impi ja Aarne Nygrenin kuva; Juho, Tilda ja Oskari Hyvösen kuva.

Aappo Jussilan näkymä talvisodan pyhäntästen sankarivainajien muistoristeistä kirkkomaalla Pyhännän pappilan maisemaa vasten. Nämä ristit olivat johdantoa suuremmalle surusaatolle, sillä jatkosodan hyökkäysvaiheessa ja siitä eteenpäin kirkkopiha täyttyi nopeasti valkoristein ja sankarihautajaisten suurin surusaatoin. Vielä Pyhännän seurakunnan 50-vuotisjuhlissakin vuonna 1959 kirkkopihan valkeat sankariristit hallitsivat sankarihaudan näkymiä. Myöhemmin kentälle on asetettu sankarivainajien kiviset muistolaatat muistopaaden lisäksi. -Niilo ja Salli Makkosen kuva.

Kirkkoherra Hj. Carlson suojeluskuntapuvussa 17.7.41 Uhtuan suunnalla kaatuneen Perukan Koistilan pojan, Ville Laukan sankarihautajaisissa Pyhännän kirkkopihalla sunnuntaina 27.7.1941, samana päivänä, jolloin Pyhännän pappilassa vihittiin 4 vihkilomalla ollutta Uhtuan suunnan pyhätäläistä aseveljeä ja jolloin pappilaan tuli puhelimitse rintamalta tieto edellisen torstain 24.7.1941 tragediasta, kolmentoista pyhätäsen kaatumisesta Korpijärven taistelussa Uhtuan Pistojoen suunnalla. -Hjalmar, Karin ja Lauri Carlsonin kuva; Seija Pitkäsen kuva.

kien luokse. Allekirjoittanut vietti 1. yönä Pyhännän poikien seurassa telttamajoituksessa. Illalla käytiin suuressa, hyvässä saunassa, jossa pojat huolehtivat siitä, että sauna oli erittäin kodikas. Sitten pidettiin seurat hartaalle kuulijakunnalle. Sodassa koettujen suurten menetysten ja alituisen hengenvaaran keskellä monten miesten mieli oli herkkä ja vastaanottavainen Jumalan sanan saarnalle.

15/11 kuljin sotilaspastorin kanssa etulinjalla. Poikien korsuissa pidettiin seuroja ja puhuttiin Pyhännän kotikuulumisia. 16/11 jatkettiin tervehdyskäyntejä etulinjalla samalla ohjelmalla. Pojat olivat hyvin iloisia terveisistä. Kotiseudun lahjat olivat heille erittäin tervetulleita. Oli liikuttavaa nähdä miten ahmien pojat kuuntelivat Jumalan sanaa aivan vihollisen vieressä. 17/11 sotilaspastorit kokoontuivat

yhteiseen neuvotteluun. Sielläkin pidettiin sotilaille seurat. Tälläkin matkalla kuljettiin luonnonihanaa harjanetta pitkin, jonka molemmilla puolin on järvi. 18/11 alkoi matka kohden kotiseutua. Välillä oli vielä pysähdyttävä rintaman takana olevia huolto- puolen poikia tervehtimään. Illalla pidettiin täälläkin seurat, joissa oli suuri pirtti täynnä sotilaita. Tapaminen oli sydämellinen. Sotilaspäällystö osoitti kaikkialla mitä lämpimintä myötätuntoa, ei ainoastaan sanoin, mutta myöskin teoin. On tultu näkemään, miten suurena virkistykseenä tällaiset tervehdyskäynnit ovat pojillemme. Herra lujittakoon kotiseudun ja rintaman välisiä suhteita ja antakoon pian rauhan palata maahamme!

Edellä olevia terveisiä toin rintamalta sekä suullisesti kertoen että kirjallisesti lehtiartikkelissani.

Vapaussodan ja talvisodan vanginvartijana ja talvisodan pohjoissuunnan työkomppaniassa

Metsätyö- ja savottamies
jäkäri
Antti Visuri
23.12.1978 Pyhäntä
(+ 5.3.1979)

Olen köyhän mökin poika vuodelta 1896, Pyhännän Perukan Lummerämeeltä eli Lummenevalta. Vapaussodan taisteluissa en ollut. Jouduin 1918 vartiomieheksi Oulun Raatinsaareen, meren rannalle. Siellä tarvittiin vanginvahteja. Kiihkeimmät vartijat ammuskelivat kapinallisia "punikkeja". Tämä järkytti minua ja Jussilan Mattia. Vapaussotaan liittyi ikävä kansalaissota. Knuutisen Ville joutui jo ennen asevelvollisuuttaan vanginvartijaksi Iisalmeen Ahokylän suojeluskuntahenkisen opettaja Vannekosken kehotuksesta. Pitkä Veeti Piippokin lähti hänen neuvostaan niihin hommiin. Vannekoski oli innokas suojeluskunnan vetäjä, venäjänkielen taitoinen upseeri. Kun putkalle tuotiin kapinasta syytettyjä työläisiä, jyrkimmät vahtimiehet pilkkasivat näitä punikkivankeja, joita välistä teloitettiin. Veljesviha aiheutti pahoja sanoja molemmin puolin, kun vastaavasti katkeruus kalvoi köyhimpien mieltä. Knuutis-Ville sanoi kokeneensa viidessä kuukaudessa, että Iisalmessa ammuttiin myös 5 syytöntä miestä. Oli vaikea ja paha aika. Suomalainen nousi suomalaista vastaan puukkojen, pyssyjen ja kuularuiskujen kanssa. Hengen ottaminen toiselta oli herkässä, kun viha kiehui. Ei voitu sopia. Vanhalla iällä Ville on aprikoinut, eikö veljessodan kauheaa verenvuodatusta olisi voinut estää ajoissa pidettävillä lisävaaleilla ja tehokkaalla sovittelulla. Asiat päästettiin liian pitkälle. Parempiosaiset eivät nähneet, että köyhimmillä ihmisillä oli monesti todella liian kurjat olot. Vallankaappauskin ehti tapahtua Etelä-Suomessa eikä seurauksia voitu enää välttää.

Myöhemmin laillisessa iässäni alkoi asevelvollisuuteni Vaasan jääkäripataljoonassa. Sen eräänä vääpelinä toimi pyhäntäläinen Antti Kesti Tavastkengän Perukalta, tuttu minullekin, seppä Manun poika. Pataljoonassamme oli monta Tavastkengän miestä. Kestin Antista - en tarkoita nuorempia Antti Kesti -nimisiä, vaan sitä vanhempaa miestä - oli tullut myös Saksan jääkäri, pyhäntäsistä ainoa sellainen. Hän oli joutunut poikahutikkana huutolaispojaksi Klaavulle, Pyhännän Leiviskän mahtitaloon. Nuorena hän karkasi sieltä markkinamiesten mukana Ouluun ja hankki tienestiä sanomalehtipoiikana. Kohta hänetkin värvättiin Saksaan suomalaisiin jääkärijoukkoihin, joita suunniteltiin luomaan osaltaan Suomen itsenäisyyttä. Antti oli Saksasta päästyään mukana vapaussodassa 1918, kunnes hän oli vääpelinä Vaasassa minunkin palvellessani siellä.

Aluksi Vaasassakin oli kova saksalaiskomento. Minulla oli "liian pitkä tukka rivissä" eikä se käynyt. Meille annettiin santsia ja oli voimistelua. Ruuan saanti meinasi olla vaikeaa. Pula-ajan tähden söimme paremman puutteessa osittain määränneitä koninlihoja kuin karhun eväitä. Niistä tuli jääkäreille vatsavaivoja ja ripulia. Pyhäntänen Knuutis-Ville oli siellä 4 kuukautta pataljoonamme huoltjoukoissa, mm. karjanhoitajana. Kun sinne alettiin tuoda omaa karjaa eri paikoista n. 30 lehmää, maito parani. Vaasassakin sattui joskus ampumisia. Eräs vartija ampui erehdyksessä edellisen vahtimiehen. Minä jäin vielä Vaasaan, kun Villen vakinainen palvelus jatkui Käkisalmella. Sielläkin hän toimi huollossa, pesi koneella rajavartiopataljoonan pyykkiä. Vaikka Ville ei joutunut talvisodan eikä jatkosodankaan taisteluihin, hän palveli talvisodan työjoukoissa samoti kuin minäkin.

Hänen poikiaan haavoittui toisessa maailmansodassa: Eino sai jalkaansa sirpaleita Syvärillä ja vihollinen ampui läpi Toivon vasemman käsivarren Kannaksella.

30-luvun pula-aikana raivasin veli-Aappon kanssa hehtaarikaupalla peltoa Tavastkengän Vällilän isännälle, Kaipaisen Joelille, joka antoi meille työstä palkaksi runsaasti hyviä viljan jauhoja ruuassa pysyäksemme. Pyhännän Perukan köyhältä rämeikkömaalta, pikku kotimökistäni Lummevalta, jouduin lähtemään talvisodan työkomppaniaan pohjoissuunnalle. Olin Sallan ja Parkkinan eli Petsamon suunnalla, samoti kuin Ville Knuutinen. Hänen kanssaan olin paljon yhtä matkaa. Monesti kärsimme nälkääkin. Olemme nyt Kirkkotien vanhustentaloissa naapureina muistelleet talvisotamme työkomppanian aikoja, Sallan ja Petsamon reissuamme. Sinne lähtiessäni minulla oli leskiaikanani jo 1934 saatu toinen vaimo Martta ja hänen kanssaan saaduista lapsistamme kaksi ensimmäistä, Aada ja Antero. Jalmari ja Valde tulivat maailmaan myöhemmin ja lisää tyttöjäkin aikanaan. Vällillä meiltä kuolikin pikkulapsia. Jalmari syntyi kotimme savusaunaan -30 asteen pakkasella. Talvisodan jälkeen rakensin Sainis-Villeltä ostamalleni tontille uuden, Purola-nimisen kotimökin, joka oli lähempänä Perukkaa ja Tavastkenkää.

Kun menimme vanhemman miesporukan työvelvollisina talvisodan pohjoissuuntaan Rovaniemen kautta, näimme sinnekin pudotettujen venäläispommien tuhoja. Sallan suunnalla, missä oli myös suomenruotsalaisia vapaaehtoisia, minulta meni kuulo vasemmasta korvasta, kun jouduin kovaan tykistökeskitykseen kivisessä kalliomaastossa. Olin hirsistä salvetuldan Karhun asemalta 2 km itään vas-

taanottamassa talvisodan kaatuneita tuodakseni niitä asemalle. Venäläinen keskitti tykistöllä ja minä makasin kivikossa. Jos tykistö ampuu kalliomaastoon ja ihminen joutuu siinä keskitykseen, sirpalevaikutus on pirunmoinen ja meteli aivan mahdoton. Taisi siinä kulua tuntikin ja silloin meni tuo vasen kuulo. Kun teimme huoltoteitä sotajoukoille Petsamon suunnalla, varsinaiset taisteluosastot, jotka seurasivat jäljissämme ja menivät etulinjoille, olivat kiväärijoukkoja. Kerran kun avattiin huoltoreittiä yli jään, tietyöjoukkojen katepillari putosi järveen. Kun Petsamon taisteluista oli otettu venäläisvankeja parakille, jouduin vartioimaan heitä torrakon kanssa. Minä pääsin kotirintamalle kuuloni heikentymisen vuoksi rautatie- ja metsähallituksen hommiin. Myöhemmin Koskenkankaan Heikki puhui minulle usein sotavammastaan, kun hän oli talvisodassa 3.2.1940 Pitkärannassa III/JR 64:n 3KKK:n miehenä astunut vasemman jalkansa miinaan. Aaro Koskenkangas kaatui jo Pistojoella, kun hän päästi avunhuudon ja tuiskah-

ti pahan osuman saatuaan Pistojoen koskeen. Kyllä näitä savotoissa paljon muisteltiin, ja sitäkin Saaren Erkkiä, joka oli laulajapoika ja kaatui vähän myöhemmin Kis-Kispurolinjalla.

Kun olen ollut Ruukki-yhtiön uitoissa monet kesät tavastkenkäsien työnjohtaja Iikka Piipon alaisena Siikajokeen laskevalla Perukan Pahkapurolla ja paljon tekemisissä metsäteknikko Valde Paanasen kanssa, välillä myös eri yhtiöiden hommissa, ja samoti talojen töissä Koistilassa tai Sattulassa, miesporukoissa on moni puhunut sotavuosien rintamamuistoja, kuten Valde Paananen meidän savusaunassammekin monet kerrat. Kun itse Urkki eli Tasavallan Presidentti Urho Kekkonen kävi viime vuoden lokakuussa Pyhännällä, sain vanhana vapaussodan ja talvisodan vahtimiehenä ja työvelvollisena sekä perukkalaisena savottaukkona vähän jututtaa häntä ja puristaa kättä. Se lämmitti mieltä. Siinä paikalla oli meidän kunnanjohtaja Tissari ja Pulkkilan vallesmanni Toljamo.

Ryhmyrinä, lähetti-au:na ja komppanian vääpelinä

Mv, vääpeli
Viljo Rajala
Iisalmi 25.10.1995

Olen Pyhännän Ahokylän poikia vuodelta 1915. Minulla oli II/ JR 25:n talvisodassa Kuhmon suunnalla oma ryhmä Prikaati Vuokossa, oman komppanian 4. joukkueessa, pk-ryhmä, koska olin pk-aliupseeri. Ltn Tönkyrä oli pitkään meillä talvisodan kpääll:nä. Melko suuri osa pyhantäsistä tuli talvisodan Kuhmon suunnalle. Kun meitä meni hevosilla Pyhännän kirkolta toistasataa miestä, se oli melko pitkä jono. Hevosmiehet oli komennettu kirkonkylän koululle kuljetamaan sieltä meitä sotaan lähtijöitä. Siinä kärryssä, missä minäkin olin, oli kuskina Erkki Myllylä Tavastkengältä. Pyhännän suojeluskunta oli järjestänyt lähtökyydit ja opettaja Arvo Hovi oli saattamassa meitä taipa- leelle. Viitämäen Konolan pihalla saattueemme pysähtyi välikahville.

Kiuruveden kirkolta noustiin Ouluun vievään junaan. Suunnilleen kuukausi majoituttiin lyseolla ja pidettiin sotaharjoituksia Oulujoen takana. Junakyydin jälkeen Nurmeksesta meidät vietiin kuorma-autoilla Kuhmon rintamalle. Olin jossakin edellisistä kuorma-autoista, kun ahokyläläiseltä Pehkosen Einolta katkesi jalka mäenmutkassa kuorma-auton kaatuessa. Nurmeksesta lähettäessä alik Niilo Ahonpää, kotikyläni Ahokylän poikia hänkin, tuumasi: "Voi, että mekin ehdittäis sinne rintamalle!" Hänkin oli pyhantäsenä piipposten talvisodan KKK:ssa, kuten veljeni Kallekin. Semmoinen oli Niilon huoli, mutta hänestä tulikin pyhantästen 1. sankarivainaja talvisodassa, kun vihollisen tankin suorasuuntaustykki ampui osuman hänen kk-pesäkkeeseensä 13.12.-39. Olin vasemmalla puolen tietä lähellä asemis-

sa Pirttimäessä, kun Niilon ryhmä oli toisella puolella ojassa ehkä liian näkyvällä kohtaa. Kävin paikalla katsomassa, kun Niilon ruumis oli jo viety pois.

Saunajärven maastossa ruvettiin vasemmalta koukaten motittamaan venäläisiä. He huomasivat meidät ja niin jouduttiin jäämään suolle pitkäksien. Kaivauduimme lumeen. Aina kun joku koetti nousta, naapuri tervehti luodeilla. Onneksi meidän porukasta ei talvisodassa kuitenkaan paljon miehiä kaatunut. Ruuskasen Veikko oli siinäkin mukana. Vasta hämärän tultua päästiin suolta suojaan. Veikko oli rohkea, nopea ja siekailematon. Kun hän oli ojan suojassa luonnollisella asiallaan ja näki vihollisen menevän maantien yli, hän alkoi heti housut kintuissa ampua vihulaista siltä paikalta. Saunajärven motitushommissa meidän piti ottaa vankikin. Aseeton mies tuli jään yli kapeassa lahdekkeessa, valkea antautumismerkki kohotettuna. Meidän ryhmä oli asemassa juuri siinä metsänreunassa. Emme ampuneet. Vanki sai nukkua kanssamme teltassa selkäni takana yli yön. Huomenna lähetin hänet muonantuojien matkassa komppaniaan ja taaksepäin. Miten lie-nee miehen käynyt?

Vahtasimme Saunajärven ja Klemetin mottia talvisodan loppuun asti. Vihollinen koetti lentokoneella muonittaa omiaan sinne mottiin. Kun Saunajärveltä tultiin Römpsäkankaalle, oli kova pakkanen ja silloin ryhmäsäni oli pyhantäsiä ja esim. kestisiä. Eräältä Lämsältä taisi siinä palettua jalat. Kun tulimme Saunajärven vartiosta Römpsäkankaalle, siellä oli kaatunut muuatta päivää aikaisemmin mm. pyhantänen Paavo Leiviskä. Paikka oli saanut tuoreen nimensä sen johdosta, että sinne tuli paljon ranuja eli römpsiä. Väsyneinä miehet turtuivat kylmälle ja ranuille. Silloin pääsi her-

kemmin tulemaan vahinkoja. Talvisodan loputtua päästiin vasta toukokuun lopulla kotiin. Välillä kävin tosin kevätlomalla. Lieksasta kesän kynnyksellä päästiin siviiliin.

Pianpa tuli toinenkin sota. Kun saimme lkp-kortit sunnuntaina 15.6. 1941 Ahokylässäkin, pyöräilin veljeni Kallen, Kujanperän Nissisen Reinon ja Hilarin Mahosenahon poikien kanssa suojeluskunnan talolle Tavastkengälle. Olipa letkassa muitakin. Kaikilta kyliltä sinne tultiin. Vintin ikkunasta nakeltiin siellä meille varusteet sunnuntai-iltana. Ennen huomista pyöräilyäni pataljoonan kokoamispaikalle Kes-tilään olin kihlatun morsiameni Inkerin luona.

Jatkosodan alussa kuuluin Rainer Simeliuksen pyhantästen komppanian 4. joukkueen 4. ryhmään. Se oli kp-ryhmä, jossa olivat mm. ahokyläläinen Mauno Korsulainen ja Juutisista Turpeisen pojat Aku ja Reino. Ltn Simelius oli minusta laatusan erinomainen kpäällikkö. Joukkueemme kävi välillä myös Tollonjoen vienalaiskylässä. Jjohtajamme vänr Mauno Hurnasti haavoittui jo Vuonnisenjoella. Jouduin vara-jjoht:na hänen tilalleen 4.j:n väliaikaiseksi johtajaksi. Kun kotikylämme poika Mikkosen Rikki katosi Vuonnisjoen takana kuulovartiosta, se ilmeni vasta, kun seuraava vartija oli menossa vuoroon. Rikkiä ei löytynyt. Lähetin Turpeisen Reinon ja Korsulaisen Maunon kuulostelemaan, mutta eihän Rikkiä näkynyt. Jotakin huutoa kuului. Ääni huuteli Pyhännän poikia, mutta se saattoi olla somea osaavien venäläisten ansa. Syksyllä 1941 Rikin ruumis löytyi kaulassa olevan tuntolevyn kera jostakin Karjalan kannakselta!

Vuonnisenjoen takana jouduttiin krh-keskitykseen kallioisessa maastossa. Asemiemme edessä oli kallionkiele-

ke. Ales Laakko Viitamäeltä haavoittui jalkoihin. Kippasin hänet olkapäille ja kannoin taakse suojaan. Kantaessa valui verta Aleksin jaloista puserolleni. Kun Laukka Villen kaatuessa samalla lamujokinen Eino Pirttisalo haavoittui 17.7.41 Vuonnissa pk-asemassaan, hänestä tuli kiv-mies ja myöh. hevosties komppaniassamme. Jatkoin 4.j:n johtamista myös Pistojoen taistelussa. Joenylitystä varten annettiin kovia tykistökeskityksiä vihollisen pehmittämiseksi. Kun oltiin törmällä menossa joelle päin, vihollinen ampui shrapnelleja, jotka räjähtivät ilmassa ja aiheuttivat moninkertaista sirpaletuhoa. Silloin Väinö Mahosenaho, Sulon, Yrjön, Hermannin ja Kallen veli, haavoittui käsivarteen. Alettiin ylittää Pistojokea 21.7. Siinä oli saareke. Paikalla oli III/ JR 11:n komentaja kapt Valto Ylönen. Mentiin saarekkeesta yli joen Ylösen patistaessa meitä nopeasti eteenpäin. Minulla oli lähettinä Vilho Huuskonen Ahokylästä, ja kyllä se pelasi meillä hyvin. Sitten oltiin jo menossa Pistojoen takana ja juostiin yli peltoaukean. Juuri silloin tuli piiskatykin osuma Ville Skantsiin, jossakin siinä takanani päin. Kun vilkaisin taakse, mies oli jo pitkällään kuolleenä. Iltapäivällä Pistojoen takana venäläinen teki vastahyökkäyksen ja huuti uraata, meinasi pelottaa meidät jokeen. Ei meidän tarvinnut kauan puolustautua, kun vasemmalta tuli JR 32:n väkeä, mm. haapavetisiä, ja pääsimme jokivarteen yönseutua viettämään.

Aamulla 22.7. tiedotettiin: piti lähtä katkaisemaan tietä Korpijärvelle, etteivät kaikki viholliset pääsisi alta karkuun. Mutta ennen Korpijärven kohtalokasta sotasavotta sain hyvän komennuksen: Pistojoen taistelun jälkeen pantiin kouraani anomani vihkilomaperit, kuten myös Väinö

Pääkkö koki kohdallaan. Ennen vihille menoa pesasin sotilaspuseroni, koska se oli vielä vihkilomallanikin aseveljeni veren tahrina. Minut vihittiin avioliittoon Pyhännän pappilassa sunnuntaina 27.7. Inkerini kanssa, Yrjö Haataja Esterinsä kanssa, Veikko Knuutinen Rauhansa ja Väinö Pääkkö Anninsa kanssa. Pyhäpäivän vihkimisiin nähden melkein samanaikaisesti kirkkoherra Hj. Carlson sai rintamalta raskaan puhelinviestin: torstaina 24.7. oli kaatunut 13 Pyhännän poikaa Uhtuan Korpijärven taistelussa Pistojoen alueella. Väinö Pääkkö ja Anni Koistinen olivat nyt vihittävistä viimeiset. Pappilan äiti Karin Carlson oli liikuttunut, kun sodassamme tuli usein kaatumisia, mutta miehet rohkenivat sellaisenakin aikana solmia avioliittoja. Kirkkoherra ei halunnut kertoa heti kaatuneiden nimiä, vaan kävi ensin heidän omaistensa luona. Hääpäivän jatkuessa Väinö Pääkkö ihmetteli, sillä torstaina kaatuneitten nimistä ilmeni, että monikin heistä oli hänen joukkueensa miehiä hänen lähdettyään jo vihkilomareissulle.

Kun palasin vihkilomalta yksikköni, meidän 8.K oli jo Hevosenkengässä Kiiskisjoki-linjalla. Ensin tulin Röhön tienhaaraan, jossa oli komppaniamme töpinä. Röhö oli tienhaarasta pohjoiseen päin. Sinne vietiin porukkamme vanhat ikäluokat kohta talvella 1942. Kun menin Hevosenkengään, juttelin poikien kanssa, miten III P:n vaikea Hevosenkengän valtaus 2.8.41 oli tapahtunut. Se oli kotikylälleni tappion päivä, sillä ahokyläläiset Hilarin Santtu (Mahosenaho) ja veljeni Kalle Rajala sekä Tavastkengältä Moisan Arvi ja Perukalta Erkki Saari kaatuivat. Kalle-veljeni viime hetket olivat ambulanssissa tai Vuonnisten KS:ssa, kun olin vielä vihkilomallani. Olin mukana, kun hänet haudattiin alustavasti

Hevoslammin kenttähautausmaahan. Silloin siellä oli Piippolan kirkkoherra Eino Seppo toimittamassa ruumiinsiunauksia, kun patalj. past Hannes Leinonen oli SS:ssa toipumassa. Samalla oli nyt siunattavana monia muitakin rykmentin ja pataljoonamme III/ JR 11:n sankarivainajia. Syksyllä marraskuun loppupuolella oli Pyhännällä suuri sankarihautaus. Silloin tuotiin monta Pyhännän kaatunutta ja laskettiin lopulliseen sankarihautausmaahan. Pojat pantiin rinnakkain tähän isoon kaivantoon kotikirkon pihalle ja oma kirkkoherramme Hj. Carlson piti tämän tilaisuuden. Hän oli juuri tullut Hevosenkengän vierailultaan. Näin me kuljimme vähän peräkanaa. Kun ensin tulin toipumislomalta Hevosenkengään, silloin Carlson oli jo kohta lähdössä sieltä kotiin. Kohta sain hautajaislomaa, koska veli Kallekin haudattiin tässä erässä. Ahokylästä kävimme Osuuskaupan kuorma-autolla näissä sankarihautajaisissa.

Kun olimme Uhtuan suunnalla Hevosenkengässä ja myöhemmin taistelimme syksyllä 1941 myös Kiestingin suunnan reissulla, toimin väliaikaisesti ja sijaisluontoisesti kpäällä vänr Mauno Hentusen ja kpäällä ltn Einari Tönkyrän lähetti-au:n tehtävissä. Mauno Hentunen oli kpäällikkö, kun oltiin Kiestingin radan ja Kangasvaaran taisteluissa, ja välillä Einari Tönkyrä, olipa ltn Huttunenkin. Kun komppaniat olivat huvenneet pieniksi, Tönkyrä joutui johtamaan kahta yhdistettyä K:aa, taisi olla kestisten ja pyhättästen. Näitä en muista tarkasti, koska haavoittumiseni poisti minut kuvioista esim. ltn Huttusen johtotehtävien ajoiksi.

Pataljoona sai siis käskyn lähteä välillä Kiestinkiin vapauttamaan evl Turtolan rykmenttiä motista. Meidät vietiin saksalaisten autokolonnassa.

Stukat yrittivät pehmittää seutua syök-sypommeillaan, mutta eihän pataljoonamme pääsyt perille. Ensin mentiin 25.8. oikealta radan yli hyökäten, mutta vihollinen painoi joukkomme takaisin. Miehiä kaatui ja katosikin. Kaikkia ei saatu edes pois, kuten pyhättäsetkin kokivat. Vihollinen tulitti yli radan ja rataa pitkin suorasuuntaustykein. Ahokyläläinen Kujan suun poika Erkki Knuutinen sai sirpaaleen vatsaansa ja muitakin haavoittui ja esim. Elma Kärenlammen mies Lauri Kestilästä jäi kaatuneena radan taa. Muutamana päivänä tehtiin hyökäyksiä myös radan vasemmalta puolen, mutta ne eivät onnistuneet. Radan varresta lähdettiin sitten Kangasvaaran taisteluihin. Otin komppaniamme pyhättästen vahvuuden muistiin ennen sinne siirtymistä. Meitä oli enää vain 29 nimikkokomppaniamme porukassa. Niinpä K:aamme saatiin n. 20 täydennysmiestä muista pitäjistä ennen menoamme Kangasvaaraan.

Kangasvaarassa odotimme venäläisiä. Ensin Turtolan rykmentin rippeet tulivat oikealta ohitsemme ja vihollisen motista ulos. Sitten venäläiset alkoivat hyökätä mäelle. Monet K:mme pojat olivat saaneet väärän luulon, että vihollinen oli jo heidän selkäpuolellaan, ja he juoksivat asemistaan radalle päin. Sillä aikaa vihollinen pääsikin asemiimme. Luulo ei ole sodassakaan tiedon väärä. Itse olin puhelimen ääressä 8.K:n komentopaikalla Kangasvaarassa. Kun asemissa alkoi olla oudon hiljaista, menin katsomaan ja kotikylän miehet Antti Piippo ja Mikko Ahonpää jäivät komentopaikalle. Kun asemista ei löytynyt ketään, juoksin III/ JR 11:n komentopaikalle. Siellä olivat useat herratkin jo reppu selässä ja sanoivat, että annetaan perääntymiskäskey koko pataljoonalle! Sanoin, että jos minulle

Hiihtopartioyhmässä kolmas vas. ahokyläläinen Antero Karhunen, joka oli ts:ssa kestiläläisen Paavo Lahden (vas.?) kaukopartiossa Kuhmon suunnalla ja kaatui alik:na js:ssa 11.9.1941 Kangasvaarassa. -Veikko ja Siiri Kervisen kuva.

annetaan joukkue, vien miehet ase-
miemme aukkoon. Minulle annettiin
jain 1/2 joukkuetta, puolikas III P:n jää-
kärijoukkueesta. Vein linjaan nämä
miehet. Sitten 2.j:n tst-lähetä sattui
kohdalle takaisin ja hän järjesti miehet
siihen aukkoon.

Päätin ilmoittaa III P:n komentajal-
le maj Haatajalle, että aukko oli tukit-
tu eikä ollut enää hätää. Kun olin
menossa, tuli viheltävä tykinammus
lähelleni silloin 8.9.41 Kangasvaaras-
sa. En ehtinyt heittäytyä maahan enkä
kuulla ammuksen räjähdystä, joka
heitti minut 4-5 m taaksepäin. Heräsin
kannonjuuresta ja mennä käppäsin
komp:n komentopaikalle. Sieltä Antti
Piippo ja Mikko Ahonpää taluttivat
minut JSP:lle. Oikeaan jalkaani oli
mennyt 3 sirpaletta, vasempaan käsi-
varteeni 1 ja oikean puolen rintalihak-
seeni 1 sirpale. JSP:ltä meidät haavoit-
tuneet vietiin hevoskolonnassa Kies-
tingin KS:aan. Hevoset vetivät purilai-

ta. JSP:llä näin pahasti haavoittuneen
kärämäkisten kpäällä kapt Taskilan,
joka silti jäi henkiin. Tieni johti
Kiestingistä Oulun SS:aan ja sitten toi-
pumislomalle Pyhännälle muutamaksi
viikoksi.

Kun tulin toipumislomalta
Hevosenkengään marraskuulla, Py-
hännän kirkkoherra Hj. Carlson oli
vielä siellä komennuksellaan ja valmis-
tautui lähtemään takaisin siviiliin.
Carlsonin vierailu Uhtualla pyhäntäs-
ten komppaniassa tapahtui juuri
Kiestingin suunnalla koetun vaikean
masennuskauden jälkeen eli melko
sopivaan aikaan. Simelius oli palannut
K:ansa, haavoittuttuaan jo elokuussa
Korpijärvellä ja oltuaan toipumassa.
Pappimme Carlson nukkui mm. yhden
yön kvääp Antti Järvelän töpinän kor-
susetissä vieressäni. Talvella 1942
Hevosenkengässä oltaessa 8.K:mme
koki muutoksen. Kvääp Antti Järvelä ja
muut vanhat, monia pyhäntäsiäkin,

Ahokyläläisiä oli partioissa muitakin. Kaikki kuvat eivät mahdu. Lumipuvuissa partioon lähtö 1943 Maaselän kannaksella, edessä 3. oik. Kalle Mahosenaho, joka toimi mm. pk-ampujana. -Kalle ja Eeva Mahosenahon kuva.

siirrettiin Röhön puolelle Kuusamon
suuntaan ja Simelius teki minusta
yksikkömme kvääp:n, kun olin jo ker-
santti. Väepelinä varmistin, että huolto
pelaa ja komppanian pojille makset-
tiin päivärahat 2 viikon välein. Itse
kävin ne jakamassa vuosina 1942-44
sekä asemasodan että Karjalan kan-
naksen kesän ja alkusyksyn 1944 viivy-
tys- ja torjuntataisteluiden aikana.
Välillä olin myös komppanian (nyt se
oli 10.K) kirjurina.

Kun III/ JR 11 oli lepovuorossa
kevällä 1942, lähdettiin Kostamuksen
ja Kontokin kenttävartioiden. Ltn Antti
Patokosken aika kpäällä:na oli jo kevät-
talvella alkanut. Hänkin oli melko
sopeutuva ja hänen yhteistyönsä toimi
hyvin jjohtajien kanssa. Kevällä aina-
kin yksi joukkue siirrettiin 10.K:sta
johonkin muuhun K:aan, joka oli
Kuittijärven takana. Minä lähetin näi-
den poikien paperit siihen yksikköön.
Oli siinä pyhäntäsiäkin. Kostamuk-

nessa kaatui mm. ahokyläläisiä Veikko
Ruuskanen ja Toivo Eskola (vietiin
ensin KS:aan) ja haavoittui Feliks
Mäki. Pojat joutuivat pp-partiossa väi-
jytykseen. Ennen Veikon haavoittumis-
ta ja kaatumista kävimme pp-partiona
Kontokissa ja myös kpäällä Patokoski oli
sillä reissulla, Antti Piippokin kome-
ntoryhmän johtajana ja ilmeisesti lääkä-
ri Väinö Leiviskä. Kostamuksessa em.
pp-partion onnettomuudessa vihollis-
nen ampui Veikko Ruuskasta sisuksiin.
Hän kuoli, kun lentokone ei ehtinyt
apuun ajoissa. Hänen ruumiinsa tuo-
ttiin hevosenselässä III/ JR 11:n
komentopaikalle Vuokkiniemeen.
Tässä saattueessa tulin Kostamuksesta
sinne hoitamaan väepelin hommiani,
koska K:mme töpinä oli III P:n
komentopaikalla kenttävartioiden
aikana. Olin jo Vuokkiniemessä, kun
Toivo Eskola kuoli em. väijytyksessä
saamiinsa haavoihin syksyllä. Minulle
tuli ylennys ylikersantiksi 11.9.42.

Syksymmällä 1942 tultiin Kostamuksen reissulta takaisin rykmenttiin Eldankajärven seudulle. Itsenäisyyspäivänä 6.12. minulle myönnettiin VR 4 ennen joulua. Eldangalta käytiin vielä Jyvälahteen lepovuorolle. Kun sieltä tultiin, 10.K meni v:ksi 1943 Turistikukkulalle, Uhtualle johtavan tien oikealle puolelle. Tien vasemmalta puolella oli toisia komppanioita.

Antti Piippo oli laatumiehiä. Hän toimi kauan lähettinä, ensin 1.j:n johtajan, ltn Laaksosen, ja sitten kpääll:n lähettinä ja lähetti-au:na eli komentoryhmän johtajana Simeliuksen ja Patokosken aikana. Antti Piippo oli jo tässä hommassa, kun siirryin kvääp:n tehtäviin eli toimitusjoukkueen johtajaksi. K:mme ase-au oli kers Matti Pennanen. Tapasimmekin tämän tästä. Silti hän oli enempi kpääll:n lähellä, koska hänen piti hommata tämän alaisena ase- ja panostäydennystä. Feliks Mäki oli näissä toimissa Matin apulainen. Meillä pelasivat kaikki hommat melko mutkattomasti pyhântästen keskuudessa. Kun saatiin täydennysmiehiä joka suunnalta ja eri puolilta Suomea aina Viipuria myöten, meillä pelasi hyvin yhteen heidänkin kanssansa. Pyhäntänen Ville Sainila oli K:mme talous-au, joka huolehti muonan, teki elintarvikkeiden tilaukset rykmentin ETP:ltä ja jaetti ruuat joukkueille. Muonittaja Viljo Juvonen oli viipurilaisia ja toimi Sainis-Villen apulaisena. Toinen Juvonen oli Enonkoskelta nimeltään Vilho, Patokosken lähetti, joka kuoli Torniossa saamiinsa sotahaavoihin ruotsalaisessa sairaalassa. Keittäjänä ja myöh. hevostmiehenä palveli K:ssa kauankin Eino Räsänen, hänkin Viipurista. Sieltä oli myös kirjuri Lallukka; Antti Järvelällä oli ollut komppaniamme kirjurina pyhäntänen Valde Paananen jonkin aikaa. Pataljoonamme kenttäpappi Hannes Leino-

nen oli lestadiolaisia ja piispanakin piti vielä jonkin verran yhteyttä myös pyhäntäsiin aseveljiin ja III P:n veteraaneihin. SS-upseeri Paavo Maunula oli 10.K:n jjohtajia, ja hänestä tuli myöhemmin herännäispappi, "Eldangan rovasti", joka on myöhemminkin ollut yhteydessä pyhäntäsiin ja pataljoonan aseveljiin. Pappisesimerkkejä olisi muitakin. III P:n huoltoupseeri ltn Ruoppa ja rykmenttimme huoltoupseeri maj Marno ovat minulle tuttuja. He pistäytyivät silloin tällöin juttusillani 10.K:n huoltotoimistossa.

Kevättalvella 1944 irtauduttiin koko pataljoona Uhtuan suunnalta, kuten laajemminkin kävi. Sinne jäi myös 10.K:lle muistoisa Turistikukkula, jossa eniten oltiin v:n 1943 vaiheissa. Hiihto Uhtualta Kuusamoon saksalaisten reserviksi oli muistoisa elämys. Menimme Kiestingin tienvarrtta jonkin matkaa Kananaisiin saakka. Siellä oltiin monta päivää. Sitten tultiin jo Kuusamoon Suomen puolelle Vanttan kylään moneksi viikoksi. Kun läksin sieltä lomalle, sillä aikaa P:mme III/JR 11 siirtyi Kemijärven radan varteen. Kun väki tuli kriisiin lähestyessä junalla Kannakselle 8.6., olinkin jo odottamassa pataljoonaa siellä asemalla. Kun 9.6. alkoi venäläisten suurhyökkäys, rytinä rupesi kuulumaan rajalta. Pataljoonamme lähti Kivennavan kirkon lähelle Mannerheim-linjalle. Sinne oli tehty hyvät asemat, korut ja ampuma-alat. Meidän 10.K oli puolustusasemissa lähellä kirkkoa, joka näkyi suoraan edessämme. Kiersin miestemme asemat läpi pariin kertaan. Meidän asemista vihollinen ei tullut läpi, mutta se murtautui oikealta puoleltamme. Pyhäntäsetkin olivat Kivennavan asemissaan monet päivät. Patokoski kutsui minut juttusille, kun oikealla puolella oli tullut sisäänmurto kesäkuun puolivälin lähellä 1944.

Muutamaksi aikaa saatiin linjan murtuma tukkoon, joten ajallaan voitiin lähteä järjestäytyneeseen viivytykseen III P:n ja rykmenttimme JR 11:n viivytysliikkeisiin liittyen.

Kivennavalta tultuamme Muolaan jälkeen oli vuorossa Kuparsaaren aika ennen Heinjokea. Komppaniamme kävi valtaamassa ja puhdistamassa Lietsaaren vihollisista. Niinpä "Pato-Antti" sai ylennyksen kapteeniksi. Valtauksen jälkeen 1.j:mme jäi varmistamaan saarta. Em. valtauksen aikana olin itse Kuparsaassa toimitusjoukkueeni asioissa ja sen kanssa. Se oli suunnilleen juhannusaikaa. Heinjoen jälkeen oli viivytyksessämme edessä Noskua, hirveän kivinen ja kallioinen seutu, missä kuolema niitti keskityksissä synkkää satoa. Kun menin siellä pojille päivärahoja maksamaan, näin kivikkokankaalla ison kiven juuressa Ahokylän Korpelan pojan Kaarlo Korsulaisen ruumiin. Jälleen surua kotikylälle, uusi sankarivainaja ... Antrea oli Noskuasta tänne päin. Sieltä käytiin Vuosalmella vihollista toppuuttelemassa. Pyhäntästen 10.K lähetettiin sinne, mutta meidän ei tarvinnutkaan siellä olla kuin reservissä; toiset porukat puolustivat Vuoksen rantaa siinä kaapeikossa. Aseotteita harjoiteltaessa Vuoksen rannalla Uuno Piipponniemi kaatui SS-upseerin kp:n vahingonlaukaukseen 31.7.44. Vuosalmelta tultiin Antrean kautta takaisin ja komppania pyöräili Ihantalaan, missä oltiin aselepoon asti. Väpelin arvon sain virallisesti 16.8.44 ennen aselevon ja rauhan tuloa.

Jos muistelen sotamiesten vaikeuksia, niin Korpijärvellä mottitaisteluiden johdosta (vihkilomani aikana) ja myöhemmin Kiestingissä radanylityspaikalla oli pyhäntästen mieli matalalla, kun paljon miehiä kaatui ja haavoittui vielä Kangasvaaran hiekkamon-

tullakin. Kiestingissä ollessa toimin vielä tst-lähetti-au:na. Kun porukka pääsi Kangasvaarasta lepovuoroon ja tuli syksyn räntäsateet, pyhäntästen komppanialla oli mielialat aika matalalla, mutta myös pataljoonalla. Kun Pyhännän miehiä oli kaatunut ja haavoittunut hyvin paljon, syynä purnauksiin ja uhmaan oli myös se, että taas oli koko III P:lla vaara joutua uudestaan etulinjaan saksalaisia lepoon vaihdettaessa. Aseveljet ovat tätä muistelleet. Sillä välin olin itse sairaalassa ja toipumislomalla. Kuitenkin pataljoona ja siinä myös silloinen 8.K pääsivät pian takaisin Uhtuan suunnalle Kiestingin reissultaan.

Minäkin olen pitänyt komppaniamme sotapäiväkirjaa muutaman kuukauden Hevosenkengässä sen jälkeen, kun tulin myöhemmin syksyllä 1941 takaisin toipumislomalta kpääll Simeliuksen lähetiksi. Kun olin 1.2.42 alkaen jo komppaniamme väapeli, tuo vanha spk jäi päällikölle ja Antti Piippokin on ilmeisesti sitä pitänyt tai itse Patokoski. Myöhemmin vuoden 1941 spk on tosiaan kadonnut. En tiedä, katosiko se Kannaksen perääntymisvaiheen vai Lapin sodan aikana. Kun komppanialle tuli lähtö perääntymään Kivennavalta, sen kuormaston hevosista 5 kaatui majoitusalueella. Se vaikeutti kuormastomme kuljetuksia. Yksikköemme tavaroita oli koottu perääntymistien varteen Muolaan suunnassa, mutta vihollisen lähestyessä perääntymisen kiireessä pataljoona joutui polttamaan 10.K:n ja muidenkin yksiköiden kuormastoja ja varastoja, joita ei ehditty ottaa mukaan suurhyökkäykseen ryhtyneen vihollisen edestä. Myös kpääll Patokosken tavaroita oli tuleen sytytettyissä kuormastoissa. Olisivatko 8.K:n v:n 1941 sotapäiväkirja ja sen mahdollinen rinnakkaiskappale tuhoutuneet vahingossa siinä yhteydessä. Kpääll

Patokoski oli näet hyvin pahoilla mielin myös oman radionsa tuhoutumisesta. Myös "Huitova Hukkanen" eli Reino Hukkanen kävi muutama vuosi sotien loppumisen jälkeen kyselemässä III/ JR 11:n 8.K:n spk:oja, mutta ei kai se asia selvinnyt. Minulla oli K:mme arkistopaperit eräässä arkussa (kantakortit, päivärahapaperit, passit ym.) kuormastossa hallussani. Tämä arkku säilyi kulkien mukana ja vielä Lapin sodankin. Siinä arkussa eivät olleet ne 8.K:n spk:t, joita Reino Hukkanen, jotkut K:mme entiset upseerit ja Pyhännän veteraanikirjan toimittaja ovat kyselleet. En tiennyt, olivatko jatkosotamme vanhimmat komppanian spk:t Kivennavallakaan enää edes Patokoskella, mutta yleensä ne ruukasivat kulkea hänen mukanaan. Reino Hukkanen suunnitteli Oulussa tehdä kirjan pyhääntästen sota-ajan hommista ja keräsi materiaalia, mutta hän ei ehkä ehtinyt tehdä kirjaansa.

Aselevon tultua koko III/ JR 11 pantiin junaan Simolan asemalla ja tultiin Ouluun muutamiksi päiviksi. Kun tehtiin JR 11:n maihinnousu Tornion Röyttään satamassa 1.10.44, se onnistui niin hyvin, että saksalaiset havahtuivat vasta liian myöhään taisteluun. Kuitenkin maihinnousun jälkeen he olivat saaneet monta rykmentin jääkärjoukkueen miestä yllätyksellä vangeiksi. Minäkin näin, miten pojille oli käynyt. He olivat pistoolilla niskaan ammuttuina Tornion kaupungin alueella eräässä ojanvarressa. Siinä makasi saman kokeneena sankarivainajana myös Esko Marin Pyhännän Ahokylästä, orpopoika, jota oli hoidettu minunkin kodissani vanhassa Rajalassa 1930-luvun puolivälin vuosina. Oli surullista nähdä tutun orpopojan elämänmatkan hiljainen päätös. Tornion Laurilaan mentäessä saksalaiset perääntyivät rautatien suunnassa Kemiä kohti.

Kohta sakemannit tulivatkin Keimistä Tornioon junalla neuvotellakseen, että suomalaiset päästäisivät kuljetusjunan Tornion ohi Pelloon ja Kolarisiin. Neuvottelu tapahtui Kyläjoen alueella. Kapt Koskinen yhteysmiehenä, joukko-osastomme kpääll:t ja III/ JR 11:n komentaja maj Pentti Valkonen olivat siinä ja minä 10/ JR 11:n kpääll Antti Patokosken "henkivartijana". Pojat puhuivat saksaa. Sakemännille ei voitu antaa lupaa tulla junalla enää linjojemme läpi, koska Neuvostoliiton rauhanehto oli saksalaisten sotilaallinen karkottaminen. Saksmannit ottivat tästä itseensä ja yrittivät avata väkisin kulkureittinsä. Illansuussa alkoi taistelu ja myös III/ JR 11 joutui ottamaan hyökkäyksen vastaan radan kahta puolen. Meidän 10.K oli maantien ja merenrannan välillä. Torjuntataistelussa P-kom Valkonen kaatui saatuaan kahteen otteeseen piiskatykin kraanaatinsirpaleita.

Antti Piipon lähettiryhmän miehistä mielin vielä kertoa. Pohjois-Karjalasta Enonkoskelta oli siinä tst-lähttinä muuan K:mme täydennysmies, iloinen poika Vilho Juvonen. Minäkin välillä aina vehtasin ja otin hänen kanssaan yhteen. Pantiin vyö niskaimme taa ja istuttiin naamat vastakkain, sitten kokeiltiin, kumman niska antaa periksi ja kumpi taipuen nousee ylös. Näin me vedimme niskoja. Kun odotimme lokakuun iltahämärissä sakemannin hyökkäystä Tornion Kyläjokivarressa, alkoi tulla ranuja. Silloin yksi K:mme jjoht vänr Kuusisto sai kuolettavan osuman joukkueensa luona. Samassa keskityksessä haavoituivat Vilho Juvonen ja myös toinen Antin komentoryhmän tst-lähtti, maaninkalainen Aulis Laakkonen. Pojat vietiin Ruotsiin hoitoon samaan sairaalan huoneeseen, ja jo huomenna Vilho kuoli.

Tornion sotatilanne tiukkeni. Rykmentti alkoi perääntyä kohti Torniota. Maj Marno antoi pimeän aikana käskyn tuoda rykmentin kuormastot perääntymispaikalle merenrantaan kaupungin alueelle. Olin siinä maantien varressa vahtaamassa lisäjoukkojen tuloa ohjatakseeni poikia linjaan. Saksalaiset lähtivät takaisin junallaan Laurilaan ja Kemiin, ja me menimme heidän peräänsä. Sitten kun Laurilasta jatkettiin kohti Rovaniemeä, meidän K:lla ei ollut siinä välissä tst-yhteenottoja. Piti erityisesti varoa miinoituksia ja väijytyksiä. Mäki Feliksin kohdalle tulikin vahinko. Oltiin lähellä Rovaniemeä. Oli juuri ylitetty pieni joki lähellä Hirvaan metsäkoulua. Siinä melko pimeässä Feliks lähti tekemänä miehenä hakemaan heinäseivästä, jolla olisi voinut vääntää ylös ojanpenkkaan uponneen ammuskärryn. Seivästä noutaessaan hän astui vahingossa miinavaroitusten yli ja silloin se heti lojahi. Feliksiltä katkesi jalka nilkasta ihan tohjoksi, kun hän astui miinaan.

10/ JR 11 lähti Hirvaan metsäkoululta ja meni koko pataljoonan kanssa katkaisemaan Kittilän tietä, että sakemannien perääntyminen estyisi. Vaikka tst-kosketus vielä saatiin, varsinainen tienkatkaisu oli jo myöhäistä. Sakemanni oli yöllä polttanut poroksi melkein koko Rovaniemen ja samalla mennyt menojaan. Jonkin verran

jälestettiin ja tulitettiin saksalaisia kolonnia ja taistelulla tuotettiin niille tappioita, osaksi esim. koukaten Korhalovaaran kautta vasemmalta Ounasjoen ja Kittilään johtavan tien varteen. Kun saksalaisia jälestettiin vielä Sinenän kautta muutaman kyläkunnan väli, ruvettiin kotiuttamaan poikia vanhemmasta päästä ja nuoremmat ikäluokat jatkoivat matkaa saksalaisia ajaen. Pyhääntäset ja muut 10.K:n miehet kotiutettiin Patokoskella. Vain jotkut nuoremmat miehet ja pyhääntäsetkin jatkoivat kauemmas Lapissa saksalaisten pois ajamista ja taistelua.

Muutamia päiviä Rovaniemen polttamisen jälkeen pataljoona ja myös 10.K lähti kotimarssille kohti Kemiä. Laivalla päästiin Raaheen, mistä meidät kotiutettiin kuorma-autoilla Pyhännälle asti. Kun oli päästy väli- rauhaan Neuvostoliiton kanssa syksyllä 1944, olin mukana, kun Pyhännän kotikirkolla vietettiin sodissa kadonneitten pyhääntästen siunaus. Kirkkoherra Hj. Carlson toimitti sen Jumalan sanalla näille aseveljille. Heidät siunattiin viime lepoonsa poissaolevina. Meitä ahokyläläisiäkin, myös aivan nuoria, oli mukana polkupyörin saapuneina.

Lienenkö kaikkea ihan oikein muistanut? Tässä on kuitenkin tämä minun muisteluni vääpelin näkökulmasta, joka tämmöisenä rupeaa olemaan valmis.

Muistelmani lähes 50 vuoden takaa

Metsätyömies, lääk.ylik
Mikko Ahonpää
Pyhäntä
(+ 9.10.1992)

III/ JR 11:n alkuvaiheissa oltiin vihollisen kanssa ensikosketuksessa 9.7.1941 Vuonnisen kylän laidassa, jossa kaatui Vilho Kangas. Aaro Knuutinen haavoittui niin vaikeasti, että hän kuoli KS:ssa ja haavoittuneita oli monta tappioiden lisäksi. Sitten kierrettiin Vuonnisen kylän pohjoispuolitse, jopa mentiin joenkin yli. Tunnustelijoina olivat mm. Kesti Matti ja Laakko Johannes. Matti kaatui. Joppea ampui vihollinen rinnasta läpi. Ei edetty pitkälti, kun jouduttiin krh-keskitykseen. Ei jäänyt omaan yksikköön upseereita kuin kpäällä Rainer Simelius ja vänr Mauno Hentunen. Siellä jossakin oikein hyvä ltn Laaksonen kaatui. Vänrikit Erkki Hurtig ja Mauno Hurnasti haavoittuivat jo tällä alueella, samoin kers Reino Heiskari, kaikki samasta kranaatista. Minä olin vänrikkien jalkopäässä, kun äkkiä keskityksessä lyötiin maihin. Minun ei tarvinnut kuin kääntyä vähän oikealle, niin olin jo Hurtigin saappaassa kiinni. Verta tuli, sähi-sevä sirpale oli sattunut nilkkaan. Erkki tuskaili: "Voi voi, älä vedä!" Heiskarilla oli säärellä avomurtuma. Minulle ei vielä tullut mitään vammaa, sammalia vain pölisi vasten kasvoja. Sillä paikalla oltiin joku päivä.

Sitten lähdettiin Pistojoelle päin. Pistojoen ylityksessä kaatui Heimo Marjomaa, Johannes Nissinen, Aaro Koskenkangas ja Ville Skants. Ojapelto Heikki haavoittui niin vaikeasti, että hänkin kuoli KS:ssa. Tämän jälkeen 24.7.1941 seurasi se Korpjärven ryttäkä, jossa kaatui 13 pyhäntäläistä ja tuli isompi mokoma sotainvalideja ja lievemmin haavoittuneita. Nimiä en luettele, vaikka muistan nämä. Korpjärven savuisen ja hel-

Pyhäntästen sotatiellä Mikko Ahonpääkin oli hyvin pystyvä (kuvassa vas.) lääk-au. Hänkin sitoi paljon Pyhännän miesten ym. haavoja, oli sairaankantajana jo ts:ssa 2 KKK/ II/ JR 25:ssä. Mikosta tuli "korppi" 26.10.41 pataljoonan palattua Kiestingistä Uhtualle ja lääk.alik 15.5.-43 ollessaan 10/ JR 32:ssa. "Suurena sotakesänä" hän itsekkin haavoittui juhannusaattona 23.6.-44 Jännesjärvellä. Reidestä ei saatu pois luotia, joka koteloitui arkaan kohtaan. Lapin sodassa Mikosta tuli lääkintäkersantti 21.11.-44. Hän sai VM 2:n talvella -42 ja VM 1:n elokuulla -44. Kun Pehkosen Eino haavoittui, Mikko tuli sitomaan. Esimerkkejä on paljon. -Eino ja Vieno Pehkosen ja tytär Vappu Väreen e Pehkosen kuva. -Mikko istuu Uhtuan sotakorvessa ja keittää römpsellä korviketta. -Mikon siskon Mirja Koskelon e Ahonpään kuva.

teisen ryttäkän jälkeen Pyhännän komppania oli niin jo rupunen, että sitä piti täydentää. Meidän ensimmäinen pataljoonankomentajamme, jonka kanssa oltiin monestikin tilanteissa, kapt Ylönen, oli välillä Pinkojoen puolella jossakin toisessa hommassa ja siellä oli kestisiäkin, ja hän kaatui.

Seuraava huomattavin taistelu elokuun alkupäivinä oli Hevosenkengän valtaus, aina vain kaatuneita ja haavoittuneita, niin pyhäntäsiäkin ja osa upseereistakin kaatui. Elokuun 20. päivän jälkeen tuli meille sellainen muutos, että saksalainen kolonna haki kolmannen pataljoonan Kiestinkiin. Siellä 25.8.1941 oli radan yli hyökkäys, josta ei tullut mitään tarkoitettua tulosta, isot tappiot vain. Pataljoonan komentaja haavoittui jalkaan niin, että oli pois linjasta lähtö hänelläkin. Hänkin joku kapteeni. Viimeksi Kiestingin suunnassa oltiin Kangasvaarassa välillä karmeissakin taisteluissa, mutta päästiin syyskuun puolivälin maissa

radan varteen lepoon. Siinä sitten huomenna aamulla pataljoonan komentaja piti päiväkäskyn ja ilmoitti pataljoonamme tappiot: noin kahden ja puolen kuukauden ajalla 40 upseeria ja yli 800 miestä kaatuneina ja haavoittuneina oli jo pelistä pois.

Tämä on muistelmaani yli 40 vuoden ja lähes 50 vuoden takaa. Jatkan. Saksalainen kolonna toi ennen loka-kuun puoltaväliä III/ JR 11:n Kiestingistä takaisin Uhtuan suunnalle,

Pilkku oli eläkeläisen, res. ylik Mikko Ahonpään tekemän muisteluksen viimeinen merkki, osoitus siitä, että tekstin teko oli häneltä jäänyt kesken joskus 1980-luvun lopulla tai 1990-luvun alussa. Ahokyläläinen "Rapakkolan Mikko" oli v:n 1909 ikäluokkaa, palveli talvi-, jatko- ja Lapin sodassa hyvin; lääkintä-au:na Mikko Ahonpää sai reservissä -68 ylennyksen lääkintäylikerantiksi.

Suojeluskunnassa ja sotapoluilla

Mv ylik, matrikkeli-toimik. jäsen
Juseppi Kiiskinen
Perukka
Pyhänä 13.3.2000

Välähdyksiä vapaussodan ajalta

Kun tavastkenkäset lähtivät talvella 1918 vapaussotaan, he kokoontuivat meille Kurkelaan isäni Lauri Kiiskisen kartanolle. Poikasena näin joukossa Eeli Heikkisen Perukan Peltolasta, Johannes Karppisen Punaperän Nokelasta ja Johannes Kurkelan Perukan Pussilasta. Nokelan Johannes haavoittui vapaussodassa. Näin hänet, kun hän tuli haavoittuneena käymään meillä Tavastkengän Kurkelassa. Kotimme lähellä oli Aappo Mäläskän kauppapuoti. Kun Otto Ojapelto oli käymässä lomalla vapaussodasta, hän tuli Mäläskän kaupan verannan ovenpieleen, veteli pillitupakkaa yllään vapaussodan sanitääriin komeat vaatteet ja kiintolippalakki, jonka ympäri oli sanitääriin eli lääkintämiehen keltanauha. Otto oli hyvin puhelias. Veljeni Elias Kiiskinen lähti Ouluun vapaaehtoiseen vartiopalvelukseen.

Suojeluskunnan vaiheita

Pyhännän suojeluskunta syntyi vapaussodan aikana 3.2.1918. Opettajat Vannekoski ja Tukkimäki olivat ensin paikallispäälliköitä, sitten Mikko Meriläinen Pyhännältä ja Aarne Haapalaisen setä Kalle Haapalainen jonkin aikaa. Veljeni Teodor oli suojeluskuntapäällikkönä pisimpään, sotavuosiin asti. Meriläisen Antti, Mikon veli, oli innokas suojeluskuntalainen, aina suojeluskuntapuku yllä. Hän oli päällikön sijainen. Antti tuli asumaan Tavastkengän kylänraitille sk-talolle eli Suojalinnaan, saatuaan pahat paleltumat jalkoihinsa talvisodassa. Aluepäällikköä oli Saksan jääkäreihin kuulunut kapt, myöh.

maj Helge Lassila sekä kapteenit Taavi Savolainen ja Hannes Tapanainen. Meillä oli yhteyksiä Piippolaan ja Kestilään. Aluepäälliköt olivat Tavastkengällä kerran kuussa. He pitivät taistelu- ja ampumaharjoituksia maanpuolustuksen hyväksi. Heitä piti noutaa hevosella Pyhännältä meille Kurkelaan ja sieltä kyyditä Kestilään, joskus toisappäin.

Kotonani Kiiskisillä Kurkelassa tehtiin uusia panoksia sk-ammuntoihin suojeluskunnan varaston valmiiden panosten lisäksi. Näin niitä saatiin halvemmalla. Pyhännän Iikka Tabell - luultavasti Pentti Haanpään Iisakki Vähäpuheisen esihahmo - oli aina ampumaharjoituksissa. Iikka sanoi meillä panostenteossa, miten panosuuti punnitaan tarkasti ja katkaistaan, että "se sattuu justiin" hylsyynsä. Hylsyä painettiin rässiin, niihin pantiin uusi nalli, ruuti ja kuula. Hylsyä suljettiin rässillä ampumavalmiiksi. Minäkin panin ruutia hylsyihin ja tein paljon panoksia. Varastossa oli kiväärejä, panoksia ja vaatteita pahan ajan varalle. Muistan monia usein amp.harjoituksissa olleita Tavastkengän miehiä. Vanhempi Pennas-Matti, hänen pojistaan Heikki ja Matti, Kilkalan pojat Johannes ja Yrjö Myllylä, joka kaatui Korpijärvellä 24.7.1941, samoti Meriläis-Antti. Vapaussoturi Sylvesteri eli "Sylvi" Kesti oli ahneesti harjoituksissa, kuten myös "Sattu-Janne" eli Perukan Sattulan isäntä Janne Knuutinen, johtomiehiä hänkin. Kaipaisen Reino Välilästä sekä veljekset Eino ja Antti Järvelä olivat tiuhaan ammunnoissa. Mukana oli kirkkoherra Hjalmar Carlsonkin, innokas suojeluskuntalainen, entinen vapaussoturi. Hän käänsi erikoisesti päätä ampuessaan. Muita suojeluskuntalaisia ja amp.harjoituksissa kävijöitä olivat Aukusti Puurunen, Lauri Haataja, OK:n johta-

ja Arvo Hentilä, Perukan Nygårdin veljekset Johannes ja Erkki Knuutila, Sainilan Ville ja Lauri sekä Perukan Ämmästä Onni Knuutila, Aappo Pääkkö, Lauri ja Teodor Kiiskinen, molemmat veljiäni, sekä Teodorin poika Veikko. Pyhännän Lammasojan veljekset Hermann, Eljas, Jussi ja Lauri Kumpulainen ja Ahokylän Väinö Arbelius kuuluivat kuvaan. Kaikkia en muista. En käynyt monesti kilpa-ammunnoissa. Osasin jo homman. Joskus panin ruutia hylsyihin ja tein paljon panoksia harjoituksiin. Tavastkengän ampumaharjoituksia pidettiin esim. Loivanlammella Kurkelan ja Kilkalan välissä. Törmäsenjoen suulta paukuteltiin lammelle päin. Sitten tehtiin Kallion luokse ampumarata. Ampumasuunta oli Hietalasta Kallion kankaalle päin. Joskus harjoiteltiin pitkän etäisyyden taitoja, 300 m:n ammuksia Makkolan suunnalta Repolan kankaalle päin.

Suojeluskuntajuhlat pidettiin Tavastkengällä joka kesä, ensin seurojen talolla lähellä Osuuskauppaa, myöhemmin Suojalinna eli Paukkulassa, joka rakennettiin 1930-luvun puolivälin jälkeen. Minä kaivoin perustukset Tauno Mäläskän kanssa päästyämme armeijan vakinaisesta väestä. Suojeluskuntajuhlissa oli paljon väkeä Tavastkengältä, Pyhännän kirkolta ja muilta kyliltä. Olipa kestäsiäkin. Päivät urheiltiin. Tuloja saatiin iltamissa, joita oli parhailaan kerran kuussa ympäri vuoden. Talvisin pidettiin sk-hiihdot. Lotat olivat suuri apu. He laittoivat kuukausittain ruuan ja kahvit, kun oli taistelu- ja ampumaharjoituksia sekä koulutustapahtumia. Tavastkengän naisopettajat olivat vireitä lottia, mm. Eino Järvelän vaimo Rauha e Kavanter, joka kuoli jo ennen talvisotaa. Rauha johti juhlissa suojeluskunnan ja lottien sekakuoroa. Siikajokilatvan seu-

Sotamarsalkka Mannerheim saapuu suomalaisten ja ulkomaalaisten kenraalien seurassa Helsingin stadionille hallituksen järjestämään vapaussodan päättymisen 20-vuotisjuhlaan. -Teoksesta Voipio Anni, Suomen Marsalkka. Porvoo 1951. Em. kirjassa on myös suuri kuva juhlaparaatistamme, joka ensin täytti senaattintorin aukion ennen stadionin juhlaa.

dut olivat Raahen Suojeluskuntapiirin alueella. Joskus oli 2-viikkoisia taisteluja koulutusleirejä Kestilässä, joskus Oulaisissa. Mukana oli pyhääntäisiä, kestisiä ja piipposia. Minäkin olin molemmissa paikoissa.

Vapaussodan 20-vuotisparaatissa Helsingissä

Minulla on voimakas muisto toukuun 16. päivältä 1938. Olin mukana vapaussodan päättymisen 20-vuotispa-

raatissa ja ohimarssissa Helsingin Suurtorilla Suurkirjon, Tasavallan Presidentin linnan, valtioneuvoston ja yliopiston maisemissa. Vapaustais-telumme ylipäällikkö ja sotamarsalkka, ”valkea kenraali” C. G. E. Mannerheim otti joukot vastaan. Raahen sk-piiristä meitä marssijoita oli 40 miehen lippujoukkue. Juhlissa olivat mukana ainakin pyhääntäiset vapaussoturit ja vapaussodan veteraanit Sylvesteri Kesti, Juho Hyvönen, Antti Pirttisalo ja Johannes Karppinen. Lieneekö ollut muita tämän pitäjän poikia? Kestilästä olivat reissullamme Ilmari Leinonen ja Johannes Pääkkö.

Minä olin Pyhännältä edustajana tässä juhlaparaatin rivistössä, kuten Kestilästä Ilmari Leinonen ja Johannes Pääkkö. Mannerheim seisoi Suurkirjon portailla ohimarssia vastaanottaessaan. Meitä paraatipoikia olikin katseltaviksi asti, 20 000 miestä. Ylivieskassa oli harjoiteltu ohimarssia ja kunniantekoa koko viikko. Eräs eversti harjoitti ja tarkasti meitä vielä päivän Helsingissä. Rivistöjen askeltahdin piti sattua kuin miekanterältä. Sen piti mennä justiin eikä melkein. Paraatipäivä oli Suomen vapauden juhlaa. Illalla ohjelma jatkui ollessamme olympiastadionilla.

Pyhännän miesten talvisotaa

Keväällä 1939 olin YH:ssa Niinialosassa. Syksyllä me, Pyhännän miehet, tulimme suojeluskuntatalolle, kun olimme saaneet laput. Läksimme Tavastkengältä kirkonkylän koulun luo ja sitten matkaamaan pitkässä hevoskolonnassa Kiuruvedelle. Siellä herännäispappi Elias Simojoki piti miehille kenttähartauden liki juna-asemaa. Sodan uhka oli ilmeinen.

Kun hevoskolonna meni Kiuruvedelle, välillä yövyttiin Osmangin

koululla. Myös Teodorin poika Veikko Kiiskinen oli ollut yöllä kuljettamassa kutsukortteja lähtijöille. Hän oli 17-vuotiaana myös hevoskuskien porukassa ja palautti Kiuruveden kolonnasta Tavastkengälle Edvard Haatajan toisen hevosen. Menimme junalla Ouluun. Majoituimme lyseolle. Olin JR 25:n 2.KKK:ssa, 2KKK/ JR 25. Olin viikon vartiossa Vesitornissa; minulla oli it-konekivääriryhmä torjumassa vihollisen lentokoneita. Tornissa oli tähystäjinä pari lottakaan, joista yksi oli oululaisen Paulamäen vaatetusliikkeen tyttöjä. Toinen viikko oltiin ilmavalvonnassa rautatieaseman katolla. It-konekivääriryhmäni oli majoitettu asemarakennuksen kellariin. Porukassani oli samoja pyhääntäisiä, joita oli ryhmässäni koko talvisodan: Vilho Partanen, Viljo Mahosenaho, Kuoppalan veljekset Arttu ja Alfred Leiviskä, Marjomaan Jussi eli ”Marjo-Jussi” sekä Rajalan Kalle ja Mahosenahon Sulo, siis Ahokylänkin poikia.

Eräänä yönä tuli hälytys. Aloimme panna ”kovia” lippaisiin. Juna vei meidät Nurmekseen. Koko ryhmäni oli avovaunussa, jossa oli it-kk asemassa ja yö viiltävän kylmä. Meitä paleli kovasti. Makasimme ryppäässä manttelit päällä. Kun Rajalan Kalle oli alimmainen, hän tuumi: ”Eiköhän, pojat, korjata oloja!” Aamulla menimme Nurmeksesta kuorma-autoilla Kuhmoon päin, Rastin tienhaaran lähelle. Kohta yksi autoistamme kaatui monttuun jäisessä Ronkelinmäen mutkassa. Ahokylän Eino Pehkoselta katkesi jalka. Häneltä talvisota jäi siihen. Hän tuli myöhemmin jatkosotaan. Meillä oli tuon kuorma-auton lavalla 1/2-joukkue eli 2 ryhmää. Aaro Hiltunen Piippolasta oli kanssamme. Melko kyydin saimme. Vänr Pekuri Raahesta oli jjoht:mme talvisodassa. Kapt Varttinen, ”Kuhmon kauhu”, oli KKK:-

mme päällikkö koko talvisodan ajan. Mukava mies. Minä olin läpi talvisotani JR 25:n 2.KKK:ssa kk-ryhmän johtajana. Kuhmon suunnalla oli meitä pyhääntäisiä paljonkin muiden mukana. Yöllä tavoitimme komppanian tulilta. Latvian talo oli leirimme lähellä. Aamulla 8.12.-39 menttiin kiertämään Nurmeksesta Kuhmoon johtavan tien vartta. Tulimme oikealta, Saunajärveltä, johtavan tien varteen. Viholliskosketus oli jo lähellä. Luotien laulu kuului suon yli. Siinä heti kaatui komea kadettiupseeri, joukko-osastomme II/ JR 25:n P-kom, kapt Olavi Taube lähdettyään auttamaan haavoittunutta aseveljeä meistä oikealla. Taube oli ollut Aunuksen retkellä 1919 ja Vienan retkellä 1922. Menimme asemiin erään heinäsuovan juureen. Seisoin ja kiikaroin. Vierelläni, lumisen heinäsuovan kupeessa rapsahteli. Vihollisen luoteja! Tuomasin: ”Pitää sitä jo mennä pitkäkseen, kun tämä näyttää olevan totta!” Tilanne kiristyi. Komppaniamme peräytyi Koistilan talon luo, tienvarteen lähelle Rastin tienhaaraa.

Toiset menivät Latvian talon alueelta kohti Rastin tienhaaraa. Sillä puolella oli tienvarressa Pirttimäen talo. Näillä main oli monia pyhääntäisiä KKK:n poikia, mm. veljeni Lauri ja Knuutilan Johannes. Siellä oli myös joitakin kestisiä. ”Ryssät” rupesivat motittamaan Pirttimäessä meitä suomalaisia niin lujasti, että jouduimme peräytymään sieltä. Tavastkenkänen Niilo Makkonen ei kunnolla kuullut perääntymiskäskyä. Hän lasketteli rinnettä alas suksien päällä maaten, läpi venäläisten tulittavan motitusketjun. Meikin olimme Rastin tienhaaran lähellä asemassa noin viikon. Vuorotelimme pesäkkeissä pitkin linjaa. Asemien seutuvilla oli taloja, Maunuvaara ja Koistila. Meillä oli metsissä ketjut pitkin tienvartta.

Lokakuun puolivälistä 1939: Suojeluskuntatalon pihalla (taustalla piharakennus) Tavastkengällä kokoontuvia pyhätäsiä talvisotaan lähtijöitä varusteita noutamassa. Oik. reunassa taustalla Väinö Mahosenaho. Keskiepäisytyllä seisovista oikeanpuoleinen on suojeluskunnan paikallis-päällikkö Teodor Kiiskinen. - Väinö ja Saara Mahosenahon kuva Oulu.

Perukan ja Tavastkengän poikia Oulussa talvisodan edellä. V-o Kuoppalan veljekset Arttu ja Alfred Leiviskä (kertojan kk-ryhmässä), Heikki Kurkela Mäkelästä, kertoja Jooseppi ja oik. Väinö Turunen. -Jooseppi ja Emilia Kiiskisen kuva. -

Ohi on! Kuhmon Klemetissä mm. Joosepin kk-r:n poikia talvisodan päätyttyä 13.3.-40 klo 15.30. Vihollistykien jylinä on ohi, pommikoneet juuri menneet itään. On oudon rauhallista. Lumipukuisissa 2. vasemmalta kertoja Jooseppi ympärillään Kuoppalan pojat ym. pyhätäsiä (osa vaik. tunnistaa); oik. olevista sotilaista 3. on ryhmän kk-amp. Vilho Partanen (takana), 2. oik. Heikki Kamula ("rakuuna Heikki"). -Vilho, Helmi ja Juha Partasen kuva.

Kuhmon suunnan talvisodan autokolonna miehistökuljetuksessa. Pakkaskyyti avolavalla oli kylmääkin kylmempää. -Kirjasta Siillasvuo Hj., Kuhmo talvisodassa.

Joulukuun 13. pnä 1939 olin taas kerran Pirttimäessä vartioimassa tienvartta kk-ryhmäni kanssa. Ahokyläläinen 25-vuotias alik Niilo Ahonpää, toisen kk-ryhmän johtaja, tuli miestensä kanssa kk-asemaamme vaihtoon aamulla klo 7. Kohta saapui tietä pitkin "ryssä" tankki. Vihollisen suorasuuntaustykin täysosuma kohtasi Niilon kk:n. Siihen räjähdykseen hän kaatui heti ja samoin korpr Vilho Tinkala Piippolasta. Kun olin menossa levähdyspaikkaan, jo kohta tuli tieto Niilon kaatumisesta. Hän on talvisodan ja koko 2. maailmansodan ensimmäinen Pyhännän sankarivainaja.

Vuorottelimme asemissa pari viikkoa, kunnes komppania irtausi NL:n rajan suuntaan sydänmaita pitkin, Saunajärvelle päin. Kk-ryhmäni oli 2 yötä sen suunnan välimaastossa, Sivakan tienhaarassa. Kohta komppania lähti eteenpäin. Päivällä asetuttiin sakeaan kuusikkoon. Kapiaiset kielsivät

nuotioitten teon ja melun, koska heti yöllä aiottiin katkaista viholliselta Saunajärven-Kuhmon tie. Seudulla oli Klemetti-niminen talo. Tie katkaistiin ja vihollisen joukot pantiin "Klemetin mottiin". Se pysyi sodan loppuun saakka. Tämän kuulun motin lohkolla meitä oli muiden mukana yksi kk-joukkue. Kerran yöllä Klemetin mottia vahdatessamme ryssä pudotti lentokoneesta tykin ammuksia NL:n joukkojen avuksi. Heti yöllä puna-armeija antoi tykistökeskityksen. Se ei osunut tukikohtaan, vaan kaatoi runsaasti mäännikköä asemiemme edestä ja takaa. Pimeän turvin oli tullut vihollisjoukkoja valmiusasemiin lähelle pesäkeitämme. Aamun valjetessa kiikaroin asemista naapurua. Leiviskän Arttu oli kk:mme takana. Huomasin neuvostokapteenin aikovan ampua meitä pistoolilla kuusen juurelta kusiaispesän takaa. Luodit rapsahtelivat aika lähellä. Sovin Artun kanssa paikanvaihdosta,

menin kk:n taakse ja laskin sarjan ampujaa kohti. Hän lysähti maahan. Sen jälkeen viholliset, monta miestä, lähtivät perääntymään ryömien lumista uraa pitkin. Jatkoin kk-sarjoja tuohon ryömivään jonoon. Arttu ampui pystykorvallaan, minkä ehti. Toisen joukkueen johtaja vänr Eskola kävi luonamme. Häinkin painoi kk-suihkuja sekaan. Sota on sellaista, pakko mikä pakko. Piti panna kova kovaa vastaan, kun venäläinen oli tullut Suomea katkaisemaan ja valloittamaan.

Komppaniastamme lähti osa kk-miehiä kiväärimiesten mukaan Saunajärvelle katkaisemaan samaa tietä toisestakin kohti. Tästä tilanteesta sukeusi "Saunajärven motti". Mutta tämän järven takanakin pojat tekivät motin, kun vihulainen hyökkäili rajalta päin. Nämä motittajat olivat eri porukkaa, armeijamme vakinaisen väen miehiä sillä puolen Saunajärven. Kun tuli rauha 13.3.1940, olin Lauri Haatajan kanssa vapaaehtoisesti viimeisessä 2 tunnin vartiossa Klemetissä. Siirryimme tämän jälkeen Lieksaan. Juuri ennen sinne tuloa kpäällä kapt Varttinen, "Kuhmon kauhu", järjesti Nurmijärven kylässä mukavan kujeen komentoryhmälleen. Poikien piti tehdä jyrkkä ja töyssyinen suksimäki. Kaikkien täytyi laskea se. Johannes Myllylä ja Valde Paananen olivat komentoryhmässä. Se teki suksimäen, mutta sen omat miehet eivät tahtoneet laskea ensin. Minä sitten pukkasin itseni siihen jyrkkään ja lasetin alas koko mäen kaatumatta. Toiset laskivat perässä kaatuen kukin vuorollaan, koska suksiura oli jo vauhdittavampi. Menimme pirttiin. Kapu löi olalle: "Kiiskinen kuuluu aamulla lähtevän lomalle". Jjoht vänr Pekuri oli sanonut kapulle, että Jooseppi ja Haatajan Lassi piti päästää ensin lomalle, kun olimme olleet aina vapaaehtoisia emmekä purnanneet. Saimme

lomaa ja läksimme eri päivinä. Lassi tuli Pyhännälle ja tilasi hevosen kestiekivarista Tavastkengälle menijöille. Hän pitkästyivät hevosen verkkaiseen tahtiin ja etappeihin, marssi kotiinsa ja kertoi jo juoneensa kahvit, kun heppa kulki ohi toisia kyyditessään.

Talvisodassa kaatui 19 pyhäntäläistä. Taistelin sillä suunnalla, missä oli kotipitäjän pojista enin osa. Väli rauha oli kaivattu lepo, mutta rauhanehdossa oli ristiriidan ja masennuksen aiheita. Vielä kovempi sotareissu mieshukan kannalta oli meille piankin tulossa - Pyhännän pojille hyvin suuret joukot kaatumisia tuottava Uhtuan, Kiestingin ja Kannaksen jatkosota ja kovien rauhanehtojen aiheuttamat Lapin sotapolut.

Pyhäntästen jatkosodan alkua

Kun Pyhännän pojille tuli kesällä 1941 lähtö jatkosotaan, Tavastkengän suojeluskuntatalon yläkerran ikkunasta syydettiin varusteet. Minulla oli jo muutenkin suojeluskuntapuku. Otin lisäksi leipälaukun ja kaasunaamarin. Menimme polkupyörillä Kurkelanmäen kautta Kestilään. Monella oli hymy ja nauru herkässä, kun riuskoina nuorina miehinä läksimme maata puolustamaan, kuten tästä tilanteesta kotimäkemme kohdalta, kylätien kaarteesta julkaistu valokuvakin kertoo. Valtakunta oli joutunut taas sotatilaan vihollisen alettua pommittaa Suomen kaupunkia, taajamia ja laitoksia.

Kestilässä järjestettiin III/ JR 11:n kompp:t ja joukkueet. Pyhäntästen oli 8/ III/ JR 11 eli JR 11:n III pataljoonan 8.K, myöhemmin 10.K:ksi merkitty. Marssimme Nuojualle. Juna vei meidät Hyrynsalmelle. Sieltä marssittiin saksalaisille ja kenrm Hj. Siilasvuon III AK:lle sekä omalle 3D:lle alistettuina, Ryhmä F:ään (Fagernäs) kuuluvina soti-

laina Suomussalmelle ja Raatteen tielle, mistä vihdoinkin rajan yli Vasovaaraan. Seudulla oli venäläisten ensimmäinen vartiopaikka jo tyhjiillään. Sen puolustus oli antautunut vähällä. Samosimme edelleen Kuittijärven rannalle Vuokkiniemen kylään. "Sakemannilla", silloisella aseveljellämme, oli hyökkäysvauvoja. Vuokkiniemessä oli vain vähäistä tulitusta. Karjalaiskylässä oli paikalle jääneitä ukkoja, mummoja ja muutamia poikasia.

Olin 8.K:n pst-ryhmän johtaja. Siihen kuului 9 raavasta pyhäntästä: Uuno Piipponiemi, Hugo Karhunen, Eino Myllylä, Heikki Kamula, Jussi Marjomaa, Väinö Haataja (Joelin veli), Yrjö Haataja Punaperän Järvelästä, Niilo Kaipainen (jonkin aikaa) ja minä. Vuokkiniemestä edettiin itään kohti Vuonnisen kylää. Välillä lähetettiin Tollojoella partioita sivustavarmistukseen. Siellä kauppiat pakenivat Suomen sotilaita. Paikalle jäi vain vanhuksia. Aaro Koskenkangas, joka kohta kaatui jo 21.7.1941 Pistojoella, meni tiskin taa ja alkoi myydä kyläläisille tavaroita ilmaiseksi.

Kun pataljoonamme III/ JR 11 lähestyi Vuonnisen kylää, saimme päällemme jatkosodan I. lentopommituksen. Komppaniamme oli juuri kankaalla kenttäkeittiön luona ruokailussa. Keittiöväki livisti metsikköön. Pommituksen jälkeen Lauri Haataja juoksi keittimen eli soppatykin luosta nosti kauhanvarren ja pisti meille nälkäisille pakit täyteen hernesoppaa ja vielä hyvät sattumat. Aloimme kaartaa vasemmalta Vuonnisen kylän sivu. Lähestyimme Kursmanjokea. Rannalla oli vene. Menin samaan kyytiin kpäällä ltn (myöh. kapt) Rainer Simeliuksen, alik Lauri Haatajan ja muiden kanssa. Meitä oli noin 10 miestä. Samalla veneellä tuli toinenkin pompsi miehiä. Tässä porukassa oli mm. Aaro

Knuutinen. Kun tämä erä pääsi yli, vihollinen pisti jo putkeen ja kranaatteja tuli keskellemme. Vilho Kangas kaatui, Aarokin haavoittui kuolettavasti. Armas Kaleva haavoittui pahasti vatsaan, Väinö Arbelius reiteen ja päähän, Hukkasan Reinokin lievemmin. Minusta oli herrain tuhmuetta painattaa pojat siitä kohtaa yli, koska venäläinen tulenjohtue oikealla järven takana havaitsi joenylityksemme, jonka jälkeen oli edessämme jyrkkä rinne. Vihollinen oli laskenut joenylityskohdan tarkat koordinaatit meidän tuhoaksemme jo edeltäpäin. Ranuja tuli sekä jokeen että mäkeen. Me kymmenkunta sotilasta syöksyimme rinnettä ylös ja painelimme erään kellarin ohi ruispeltoon. Toiset joukot pääsivät vasemmalta metsän suojassa joen yli.

Kerran olin vänr Hurnastin johdolla hänen kanssaan vihollisen puolella salaisessa tiedustelussa. Tutkimme Vuonnisenjoen koskijaksoa noin 7 km:n päässä. Merkitsimme kaikki mahdolliset koskiset joenylityspaikat, joista saattoi kahlata läpi. Seuraavana päivänä koko pataljoona painoi yli siltä kohtaa. Etenimme jokivartta alaspäin Uhtualle vievän tien suuntaan, jolloin vihollinen oli meistä vasemmalla tienvarressa. P-kom kapt Ylönen tuli 14.7. luoksemme ja käski Simeliuksen panna tiedpartion päätielle selvittämään vihollisen liikettä. Olin sen partion johtajana, mukanani myös oma pst-ryhmäni. Annoin Kaipaisen Niilon jäädä pois retkeltä vatsasairaudesta vuoksi, mutta juuri sillä välin hän kaatui ollessaan 8.K:n muun osan mukana hyökkäämässä. Partiomme ei päässyt tienvarteen, koska tien takaa avattiin kiivas tuli. Palasimme äskeiselle pysähdyspaikalle, mutta komppania olikin menossa alas jokivartta. Kun yritimme tavoittaa joukot, vihollinen oli jo tullut väliin. Poikien keskuudessa oli jonkin

verran paniikkia. Meidän piti palata jälkiämme, koskestakin takaisin. Minulla oli monen päivän univelka. En ollut 3 päivään saanut nukkua. Uni oli ollut niukkaa monesti ennenkin. Erään lammen luona meidän piti vähän levähtää tilanteen sekavuudesta huolimatta. Kohta saimme myös yhteyden lähellä sijainneeseen JR-portaaseen. Sielläkin oli jonkin verran rohkeutensa tilapäisesti menettäneitä. Kohta tulin III P:n komentopaikalle, jossa oli tehty pussiporras Vuonnisen yli. Kun ylitin pussiportaan ryhmäni kanssa, löysimme maastosta pussiportaan päähän tuodut 1. joukkueen johtajan, ltn Vaismaan ja stm Niilo Kaipaisen ruumiit. Kotikylän poika oli siinä hiljaisena sankarina.

Kun menin kpäällä Simeliuksen luo, Haatajan Lassi keitti siellä korviketta. Simelius sanoi, ettei hän enää osannut odottaa meitä takaisin, koska olimme jo välillä ryssän sotaväen takana. Univelkani oli edelleen niin suuri, että aloin nähdä metsässä huoneita. Simelius antoi minulle luvan levätä muutaman tunnin. Pussiportaamastoon jysähteli myös ranuja. Siinäkin tuli vahinkoja. Perukan Koistilan poika Ville Laukka kaatui näillä main pienoisheittimen täysosumaan. Kerran yöllä pääsi 50 venäläisen valioporukka konetuliaseineen miehittämään pussiportaamme asemat. Siitä aiheutui pojillemme vaikeuksia, mutta onneksi vaarallinen vihollisosasto tuhottiin. Kers Veikko Hukkasen kivääriryhmä sai tästä kahakasta saaliina automaattikiväärin, jonka se lahjoitti kpäällä Simeliukselle. Vuonnisissa muutamat pojat uivat paniikissa karkuun. Kun he palasivat, Simelius osasi ottaa heidät isällisesti vastaan, mutta kyllä hän välillä antoi kovaakin puhuttelua.

Vuonnisenjoen ylityksen jälkeen 18.7. kokoonnuimme P-kom kapt Ylö-

sen käskystä iltaleiriin isolle kankaalle, harvaan männikköön, venäläisiin päin laskevalle rinteelle. Tulenteke oli kielletty. Pojat eivät malttaneet totella, eikä tämä ollut hyvän edellä. Havaittuaan nuotiot vihollinen antoi niskaamme krh-keskityksen. Olisi pitänyt painua maahan liikkumattomaksi, mutta monet pojat säntäsivät juoksuun nousevaa kangasta takaisinpäin ja menettivät sirpalesuojauksensa. Keskitys siirtyi tulenjohdon mukaan juoksuun suuntaan, joten liike oli yhä vaarallisempaa. Tempaisin kiinni Kalevan Jussin. Jäimme maahan mataliksi ison kivijärkäleen suojaan. Pyhätästen komppaniasta Konolan Jussi ja Kamusen Antti kaatuivat tässä iltatilanteessa samalla kertaa.

Pistojoki, Korpijärvi ja Pinkojoki

Kun III/ JR 11 lähti Uhtuan päätielle, pian alkoi lähestyä Pistojoen ylitys. Joukkueet levittäysivät jokivarteen eri kohtiin tulitueksi ja varmistukseksi. Joessa oli koski ja tällä koskisella kohdalla saarekkeitä. Venäläinen oli tehnyt linnoitetut tuliasemat joen taa. Ne olivat vasemmalla päin mäellä. Sieltä tulitettiin suomalaisia piiskatykillä, kk:lla, heittimillä ja kaikin asein. Pataljoonamme oli kuitenkin saanut käskyn ylittää joki tältä kohtaa. Kapt Ylönen joutui siis käskemään P:n ylitykseen juuri kosken kohdalta joukkueittain ja ryhmittäin juoksemalla. Muutamat eri porukat ylittivät Pistojoen alempaa, suojaisesta suvantokohdasta. Minun pst-ryhmäni seurasi tässä kuuluisassa ja vaarallisessa joenylityksessä kpäällä Simeliusta. Joenylitystaistelussa Pistojokeilla 21.7. kaatui monen pitäjän poikia, pyhätäsistä Aaro Koskenkangas, Heimo Marjomaa, Juho eli Johannes Nissinen ja Ville Skants. Pistojoen väli-saarekkeessakin näkyi kaatuneita ja

heitä myös suistui koskeen. Heikki Kurkela Perukan Mäkelästä ja moni muukin haavoittui.

Venäläinen irtausi asemistaan, kun III P siirtyi joen takana alajuoksuun suunnassa metsän suojaan. Levähdettiin ja syötiin. Jo aiemmin, Vuonnisen ylityksen jälkeen meille tuotiin kantonkilla muonaksi hernekeittoa. Se alkoi käydä helteessä. Saimme ruuasta vatsavaivoja, jotka seurasivat minuakin jopa Pistojoen yli. Nyt Pistojoenkin jälkeen syötiin yhdessä, mutta hernesoppaa en ottanut pitkiin aikoihin. Levähdettyämme metsässä marssimme 22.7. Korpijärvelle. Kun aamulla lähdimme, pääsimme perille sydänmaita pitkin 5 tunnissa. Kun alettiin lähestyä Korpijärveä, Simelius antoi minulle käskyn, että pst-ryhmä Kiiskisen piti toimia 8.K:n suuntaryhmänä. Koko K nousi ketjuun eräälle mäelle, josta näkyi Korpijärvi edessämme ja allamme. Puna-armeijan huoltomiehiä ajoi juuri kärryllä kapulatie Uhtualle päin. Kuului pyörien kopinaa. Oikealla venäläiset jäivät mottiin, kun Ylösen pataljoona III/ JR 11 katkaisi tien. Otettiin muutama venäläisvanki. Porukkamme oli laskeutunut mäeltä, levittäytyen aseisiin tienvarteen.

Meille oli annettu keltaiset liput sitä varten, että näyttäisimme niitä saksalaistankkien miehille omien joukkojen tunnistamiseksi. Mutta sattui erehdys. Kun rantatielle ajoi NL:n panssareita, näytimme niille merkkilippumme. Vaunut alkoivat tulittaa meitä ja niitähän jyryytti sekä motista että Uhtualta päin. Siinä kaikki ampuivat, vaikka meidän pataljoonalla ei ollut vielä edes pst-kivääreitä. Joukkojemme sivustalla oli jollakin I P:n pojalla tällainen ase, jolla hän tusjautti tuleen 5 ps-vaunua ja 2 ps-autoa. Kun viholliset yrittivät nousta palavista tankeista ja paeta, heidät ammuttiin paikoilleen. Mutta

venäläiset alkoivat ampua niskaamme heittimin ja tykein. Sitten heitä alkoi rynnätä ulos motista oikealta. Heitä pääsi myös läpi linjoistamme. Toiset venäläiset painostivat meitä Uhtualta päin. Kaiken kaikkiaan 24.7.1941, vihulaisia tuli niin paljon, etteivät vähät miehemme ehtineet ampua läheskään heitä kaikkia. Omat ja ryssät menivät sekaisin. Keulilta oli paljon kaatunut omia. Venäläiset pääsivät heidän aseimensa kautta yhä enemmän läpi. Metsäkin paloi melkoisesti Korpijärvellä tänä dramaattisena ja pyhätäsille pahimpana taistopäivänä. Savun seassa oli yhä vaikeampi erottaa omia ja venäläisiä. Pyhätästen nimikkomppaniasta, komppania Sime-liuksesta, kaatui pahimman paineen aikana kotipitäjäimme 13 poikaa muutamassa hetkessä ja haavoittui iso liuta. Veteraanit muistavatkin Pistojoen alueella erityisesti Korpijärven ”pyhätästen tappopaikkana”.

Vihollinen oli tehnyt Korpijärvelle katetun kk-pesäkkeen. Simelius aikoi siitä itselleen komentopaikan. Kun hän meni miesten pesäkkeisiin, sillä aikaa erityisen iso venäläissotilas tuli yllättäen tähän bunkkeriin. Perukan poika Erkki Saari joutui tässä ahtaassa pesäkkeessä rysypainiin tuon väkivenäläisen kanssa. Turusen Yrjö osui juuri paikalle ja aikoi ampua jättimiehen Ukko-Pekka -pystykorvallaan, mutta vanja tarttui nopeasti kiväärinpiippuun ja survaisi sen sivuun. Yrjö kiskoi aseensa irti ja ampui miehen tämän lähdettyä juoksuun. Kun Korpijärven taistot olivat hieman laantuneet, vaikka jatkuivat, Simelius käski minun noutaa pataljoonan komentopaikalta muonaa ja panoksia. Ne olivat jo hyvin vähissä. Otin mukaani Eino Myllylän ja Heikki Kamulan. Ylitimme tien ja menimme äskeiselle mäelle. Siellä tapasin erään luutnantin, jolla oli ase-

missaan venäläinen vanki. Tämä luti oli miehineen Korpijärvellä joissakin apujoukoissa. Kerroin, minne olimme menossa. Nuori upseeri ehdotti, että veisimme vangin kapt Ylösen komentopaikalle P:aan. En voinut suostua, koska ei ollut takeita, saisimmeko hänet perille tai pääsisimmekö itsekkään sinne saakka. Vihollisen katkomien tapsien suunnalla oli lievästi haavoittuneita omia, jotka pystyivät kävelemään. Heidät otin matkaamme ja vein III P:n komentopaikalle. Näitä olivat mm. Moisas-Onni ja Joeli Haataja.

Astuin P-kom kapt Ylösen teltaan. Hän oli siellä vedet silmissä juuri puhelimessa sanomassa: "Nuihan siinä kävi, kun ei joutunu apujoukot!". Tästä arvasin, että Korpijärven puolustuksemme oli murtunut. Kun mentiin ulos teltasta, paikalle tulivat tavastkenkäset Turusen Yrjö eli Junnun Yrjö ja Leiviskän Antti. He sanoivat, että muita ei enää tulisi meidän omasta komppaniasta. Tulihan sieltä onneksi vielä joitakuita. Menimme evakuoimaan omia haavoittuneita ja kaatuneita. Meidän ryhmä ja muitakin miehiä lähti keräämään kaatuneet tienvarteen. Vänr Mauno Hentunen - myöhemmin ltn - oli kadottanut taistelun melskeessä silmälasinsa ja kyseli nyt maastossa lyhytnäköisenä: "Onko täällä näkyvät Pyhännän poikia?" Kohta Hentunen pääsi lomalle hankkimaan uusia lasia. Ne olivat tarpeenkin, sillä Simeliuksen haavoituttua sekä ltn Kytömaan ja kokelas Ikävälkon hyvin lyhytten päällikköjaksojen jälkeen Hentusesta tuli meille myöhemmin pitkäksikin ajaksi kpääll Hevosenkengän aikoina. Mäläskän Tauno oli Korpijärvellä haavoittunut käteen. Meidän piti kantaa häntä pitkin korpia takaisin päin. Hän ei jaksanut suuren verenvuodon jälkeen kävellä.

Vaihdoimme kantajia silloin tällöin. Junnun Yrjö, Leiviskän Antti, Onni Piippo ja minä olimme kantajina, samoin minun ryhmästäni Eino Myllylä, Heikki Kamula, Väinö Haataja, Jussi Marjomaa ja Uno Piipponniemi. Kpääll Simelius oli haavoittunut Korpijärvellä lähetettyään minut seuralaisteni kanssa noutamaan patruunoita ja muonaa. Nyt hän tuli yhtä matkaa kanssamme läpi korven. Välillä keitin korviketta ja annoin hänelle sitä ja makkaraa. Hän piristyi taas, oltuaan jo uupumaisillaan. Tienvarteen tultuamme Simelius meni JSp:lle. Hän pääsi porukkaamme SS:sta ja toipumiseltaan vasta talvella.

Pataljoonamme komentaja kapt Valto Ylönen joutui johtamaan joukkoja monissa ankaran tiukoissakin paikoissa ja hänestä oli täten tullut myös kiistelty, parjauksille altistettu henkilö. Hän oli rohkea ja kova etulinjan soturi, mutta hänkin kaatui 25.7.1941 Pinkojoen taistelun jälkitilanteessa etulinjassa. Kuulin tämän rintamaveljiltä samana päivänä. Muutamat väittivät omien ampuneen hänet, kun omia oli jo kovin paljon kaatunut ja haavoittunut ja esim. 8.K:sta oli välillä enää jäljellä pyhääntäsiä tuskin muuta kuin joukkueen verran. On puhuttu pyhääntästen tai kestisten tehneen surmateon kapteenille. En kuitenkaan usko tähän outoon väitteeseen. Jotka puhuivat näin, että omat olisivat kapumme ampuneet, ne olivat ilmanaikuisia puhujia, jotka eivät uskaltaneet ampua vihollistakaan. Komentajamme oli kaatuessaan etulinjan kärjessä ja juuri vihollisen tulelle alttiina.

Taistelua Hevosenkengästä

Ltn Kytömaa ehti olla vain 2 päivää kpääll:nä. Kun Korpijärven tappelujen jälkeen 8.K sai täydennystä, kok

Ikävälko tuli sairastuneen päällikön tilalle. Hän toimi Hevosenkengään hyökättäessä kpääll:nä kaatumiseensa 2.8.1941 saakka. Kun Mauno Hentunen pääsi takaisin lomalta uusine silmälasineen, kpääll:n työt tulivat hänelle moneksi kuukaudeksi oman joukkueen johtamisen ohella. Elokuulla -41 mentiin ensi kertaa Hevosenkengään. Se on Kis-Kisjärven vasemmalla puolen, jos katsotaan Uhtualle päin johtavan tien suuntaan. JR 11:n komentopaikka oli tämän tien varressa Vaaralassa, jossa oli myös kanttiinit.

Vartioidommissa sattui muuan tapaus, kun oltiin menossa kohti Hevosenkengää. Muutamat komppaniamme pojat jäivät omin luvin välimaastoon töpinän tuntumaan, missä oli kvääp Antti Järvelä ja 8.K:n toimitusjoukkue, huoltomiehet, muonittajat ja keittäjät. Yrjö Leiviskä kumppaneineen kimpaantui toisten omavaltaisuudesta ja sanoi minulle: "Kun meidän pitää toistenkin eestä vahata, mekin lähdemme pois linjasta, jos lintsaajat eivät palaa aamuun mennessä". Kerroin jjoht Hentuselle Loukkulan Yrjön uhkaavat terveiset. Hentunen ilmoitti kvääp Järvelälle ja tämä patisti pojat takaisin linjoille. Niinpä minun ryhmäni sai lisää miehiä.

Miksi piti päästä Hevosenkengään? Se oli korkeaa männikkömäkeä, jolta oli laajat näköalat ympäristön suonevoille. Alue piti vallata viholliselta joukkojemme suojauksen vuoksi. Venäläisillä oli mäellä vahvat bunkkerit. Tukikohta piti ottaa taistellen. Vihollisen tulivoima oli kova. Hyökkäyksessä kaatuivat 2.8.1941 Erkki Saari Perukalta, Arvi Moisala eli Puron Arvi Tavastkengältä, ahokyläläiset Sanneri Mahosenaho ja Kalle Rajala ja 3.8.1941 tavastkenkänen Eerikki Kauppinen. Pelkästään jo pyhääntäset

maksoivat Hevosenkengän valtaukselta 5 miehen hinnan.

Kun Erkki Saari ja Arvi Moisala kaatuivat Kis-Kisjoen rämeellä Hevosenkengää kohti hyökätessä, menin oman ryhmäni kanssa heistä jonkin verran vasemmalta. Etenimme ihan vasenta reunaa ja siinä oli jyrkkä reuna-aste rämettä vasten. Tulimme ryssän bunkkerin luo, jossa oli ampu- aukko meihin päin. Sieltä saimme pari tärisevää miestä vangiksi. Hyökkäys pysähtyi siihen, kun tuli ilta. Toiset jäivät linjoihin vartioon, toiset lepäämään mäkirintaan. Yöllä tuli kovaa tykkituloa. Onneksi kukaan ei sillä kertaa haavoittunut. Myös vaimoni setä Väinö Leiviskä (Iikkalan Väinö) haavoittui mainitussa hyökkäyksessä, samoin lääk- au Antti Karppinen Perukan Siirtolasta, joskin hän oli hyökkäämässä kestisten mukana. Toiset komppaniat menivät sivustoille. Pyhääntästen 8/ JR 11 jäi Hevosenkengään, jonka se myös valtasi. Joukkue Hentunen, jossa oli mm. Leiviskän Yrjö, meni aseisiin Hevosenkengästä oikealle, lähelle Kis-Kisjärveä. Minun pst-ryhmäni meni aseisiin siitakin oikealle eli joukkue Hentusen ja Kis-Kisjärven väliin. Järveen oli matkaa 200 m. Parivartio oli aina vahtimassa.

Vänr Impola, eräs joukkueenjohtaja, käski minun partioida venäläisten ja omien linjojemme välimaastoa. Otin kavereiksi kotikylän pojan Eino Myllylän ja eteläsuomalaisen Allan Kotimäen. Impola lupasi tiedottaa omille vartiomiehille, ettei saa ampua, kun pojat palaavat partiosta. Tieto ei valitettavasti mennyt kaikille, joten - meitä tulitettiin omalta puolelta ja melko läheltäkin, kun saavuimme takaisin. Oliko vartionvaihtojen vuoksi tullut myös tietokatko? Onneksi meillä oli varjelusta. Veeti Koivuhuhta ampui minua kuin vihollista, muttei onneksi

osunut pystykorvallaan. Silti Veetiä nolotti, kun hän oli luullut minuakin "vihulaiseksi" ja tehnyt kaatoyrityksiä. Minä karjuin tulosuunnastani pojille: "Mitä ne omia ampuu - ja vielä nuin huonosti!!" Siinä oli sekä vakavaa asiaa että asevelihuumoria yhtäaikaan.

Kiestingin sotaretki

Eräs toinen pataljoona tuli Hevosenkengän rintamavastuuseen, kun III/ JR 11 lähti myöhemmin elokuulla -41 myös Kiestinkiin. Meidät vietiin Kiestingin kauppalaan kuorma-autoissa. Seuraavana aamuna noustiin venäläiseen junaan, jossa oli kiskoilla vain isot avoimet vetolavat ja pieni pässiveturi puksutti edellä. Lähellä linjoja pataljoona laskeusi pois. Sitten ruvettiin ketjussa hyökkäämään radan kahta puolta. Tarkoitus oli mennä pelastamaan omia Louhen motista. Saksalaiset Stuka-koneet pommittivat vihollisia, joiden asemat olivat edessämme. Pääsimme eteenpäin muutamia satoja metrejä, kunnes liike pysähtyi kovaan vastukseen. Oma ryhmäni oli radan oikealla puolella Mauno Hentusen joukkueen kanssa, jonka varajohtaja minä samalla olin. Kiestingin taisteluissa 24.8.1941 katosi viitamäkinen Reino Ahonpää, joka kuoli NL:ssa 7.1.1942 jossakin. Nuoremman Väinö Leiviskän eli Kuoppalan Väinön veli Johannes Leiviskä kaatui 25.8.1941 radan oikealla puolella ja sinne hänen ruumiinsa jäi. Samassa taistelussa kaatui Rytiniemen poika, Veeti Turunen. Hän katosi, eikä hänestä ole saatu elonmerkkiä. Hentusen joukkueesta haavoittui samana päivänä eli 25.8. myös Väinö Turunen, Tavastkengän Anttommin poikia. Hän lähti haavoittuneena juoksemaan rinkiä. Otin Väinön suojaan rautatien alla olevien rumpurenkaiden varjoon. Siinä suojassa oli jo

2 haavoittunutta kärsämäkistä, joista toinen oli muuan Ranto.

Kun linjat jäivät paikalleen, joukkueemme siirtyi radan vasemmalle puolelle. Menimme siellä isoon karimonttuun ruokailemaan kuivamuonaa. Keskelle monttua putosi kohta suhisten vihollisen keskiraskas heittimen ammus ja räjähti. Olin äsken noussut ylös montun reunalle istumaan, että näkisin vähän tähytää. Siitä yhdestä ranusta haavoittui alhaalla montussa 7 miestä, mm. Pitkäkosken veljekset Reino, Johannes ja Veikko sekä Laukka Iikka, joka oli minun ryhmässä, myös muuan samassa joukkueessa ollut täydennysmies, samoin vänr Mauno Hurnasti, ja minäkin vasempaan polveeni, jossa on yhä sirpale. JSp oli melko lähellä. Vasta siellä jalkaani alkoi vaivata enemmän. En pystynyt enää nousemaan. Minut vietiin ensin Kuusamoon, sitten Kurkijärven KS:aan ja sieltä Ouluun 32. SS:aan. Pyhätäksten komppania jatkoi Kiestingin-Louhen suunnan tilannetta Kangasvaarassa radan vasemmalla puolella. Poikiamme kaatui edelleen muutamia, mutta en ollut niissä tilanteissa.

Uudelleen Uhtuan Hevosenkengässä

Pääsin taas III/ JR 11:n yhteyteen 21.11.1941. Menin Hevosenkengän vasemmalla puolella olevalle Jääkärikukkulalle. Linjat olivat silloin jo melko rauhalliset. Teimme vartiopalvelusta. Joskus tömähti muutama ranu. Ltn Huttunen oli ollut meillä kpäällä:nä Kiestingin ajan loppupuolella ja nyt jonkin aikaa Uhtuankin suunnalla, mutta hän kaatui miinaan. Simelius saatiin sopivaan aikaan takaisin, kpäällä:ksi Hevosenkengän lähellä joulua. Pyhännän pappi, kirkkoherra Hj. Carlson vieraili marraskuun puoli-

Pyhännän sotapoikia Hevosenkengässä talvella 1942. V-o Niilo Makkonen, Veikko Ruuskanen, kertoja Jooseppi, Antti Leiviskä ja Eetu Visuri. -Jooseppi ja Emilia Kiiskisen kuva.

Syksyllä 1995 kertoja vieraili veteraaniretkellä Vuokkiniemessä, Vuonnississa, Pistojoella, Uhtualla ja erityisesti Hevosenkengässä, palatessa Rukajärvenkin taistelupaikoilla. Hevosenkengästä löytyi hänelle tuttuja juoksuautoja ja korsuasuntoja, jopa 4.j:n johtaja vänr Tickertin korsukin, jossa Jooseppi oli hänen lomansa aikana 1942 jjoht.na. Kertoja "Tikkerin korsun" edessä sotaajan muistoissa, vieressään retken johtaja Seppo Vaara. Iikka Törmälä on kertonut tästä matkasta Siikajokilaaksossa 25.9.1995 ja siinä on julkaistu tämä kuvakin. -Foto: Iikka Törmälä.

Pyhätäksten kompp:n 4.j., johtajanaan viistopylvään kohdalla edessä vänr Kemppainen. Hänestä vas. edessä kertoja Jooseppi. Ollaan asemasodan lepo-vuorossa Pikku-Eldangan rannalla ja JR 11:n komentop:n lähellä; myös muualta tulleita täydennysmiehiä. -Jooseppi ja Emilia Kiiskisen kuva.

välissä 1941 Hevosenkengän tukikohdassa lyhyellä rintamakomennuksella eli kävi meillä kenttäpappina pyhätysten korsuilla ja tutustui myös etulinjan juoksuautoihin. Hän toi postia ja paketteja, kertoi kuulumisia, piti korusuhartauksia ja seuroja miehistölle. Carlsonin käynti piristi ja lämmitti K:me poikien mieltä. He puhuivat papille, että hänen olisi hyvä kulkea vähän kyyryssä, kun "Jammu" oli niin iso mies ja viholliselle hyvä maali. Carlson kävi myös Rainer Simeliuksen komentokorsussa.

Kerran talvisydännä Simeliuksen aikaan, alkutalvesta 1942, olin 1/2-jjoht:na vartiossa Hevosenkengän kärkeässä ryhmäni kanssa. Visurin Eetulla oli vartiovuoro eteläsuomalaisen Pentti Kaimion kanssa. Vihollinen ampui Penttiä rinnasta läpi ja hän kuoli. Sain Simeliukselta sen venäläisen automaattikiikariväärin, joka oli hänen hallussaan. Kävin viikon ajan aina aamuisin kyttäilemässä vihollista, jonka asemat olivat hyvin lähellä. Sanoin, että ammun velkojani. Naapurin bunkkerin suuaukolta näkyivät tähtäimeeni erittäin hyvin kulloisenkin vihollisen kasvot. Sain ammutuksi montakin. Talvi-aamut ja -päivät olivat aurinkoisia. Kerran tirkistelin taas maaliani tulivalmiin tarkkuusaseeni kiikarilla. Tähtäimeeni tuli vihollisen sotamies. Hän toimitti vartiopalvelusta loikoillen rauhallisena sekä tukien päätään ja nojaten kyynärpäätään bunkkerin kattoa vasten. Mies oli niin levollinen ja rauhallinen, etten raskinut ampua häntä. Kerroin tapauksen kapt Simeliukselle, joka huomautti, että olisi pitänyt painaa liipaisinta, koska vallitsi sotatila. Noin minulle kuitenkin kävi sillä kertaa. Hevosenkengässä oli talvella -42 myös erikoinen tuulahdus, kun sieltä siirrettiin 1912 ja aiemmin syntyneet ikäluokat Röhön ErP:aan ja vanhim-

mat siviiliin. Siirto Röhön porukkaan tuli myös Simeliukselle ja kvääp Antti Järvelälle. Uudeksi kpääll:ksi saimme ltn Antti Patokosken ja väapeliksi ahokyläläisen Viljo Rajalan.

Eräillä pojillamme eivät korsuolot olleet kunnossa Hevosenkengän alkuaikoina. He olivat tehneet vartiopaikan lähelle pikkupesäkkeen, johon mahtui vain 3 miestä, ja niin matalan, ettei siihen mahtunut edes kunnolla istumaan. Minipesäkkeessä olivat Veeti Heikkinen, Antti Mankolanaho ja Yrjö Leiviskä. He tekivät kaminan saksalaisesta patruunalaatikosta ja pistivät savutorveksi systeemin litran lihapurkeista. Kun pojat tulivat pesästään, heillä oli musta naama. Vain hampaat ja valkeat silmät välkähtelivät. Korsu-oloja kohenneltiin sen mukaan kuin ehdittiin. Yleensä samassa korsussa asui 1/2-joukkue. Siinä oli 2 ryhmää. Kpääll:llä oli oma komentokorsu.

Ollessani 4.j:n johtajan vänr Tickertin sijaisena Hevosenkengässä kpääll Antti Patokoski kiersi kaikki korsut ja teki kanssani sinunkaupat. Sen jälkeen olimme paljon yksissä. Minun pst-ryhmäni oli näitä sijaisuuksia hoitaessani Uno Piiponniemen johdossa. Asemasodan aikana kompaniat vaihtoivat rintamavastuuta vuorokausien ja joskus muutaman viikon välein. Mekin pyhätäset kävimme lepovuorossa 5 km:n päässä Mustajärven parakki- ja telta-alueella, välillä myös Pikku-Eldangalla, joka oli ison Eldankajärven lähellä. Mustajärveltä oli muutama kilometri JR 11:n komentopaikalle ja Vaaralan kanttiinille, jota kutsuttiin Messuhalliksi.

Asemasodassa pidettiin maastoharjoituksia ja oltiin työpalveluksessa. Kapulatieä tehtiin yli pehmeiden soitteiden. Minullakin oli joukkue kapulatieä tekemässä Vaaralasta Röhön päin. Hevosenkengään saapui vaihdossa

myös JR 53:n miehiä, joissa olivat tavastenkäset Veikko Kiiskinen ja Antti Kesti eli Pötkölän Antti ja Lauri Sainila Perukalta. Lotvosen Paulikin tuli Hevosenkengään kestisten K:ssa.

Jyvälahden aika ja kesän 1942 kenttävartiot

Tammikuussa 1942 pataljoona hiihti Hevosenkengästä Jyvälahden kylään. Tuli rintamavastuun vaihto. Jyvälahti on Kuittijärven rannalla Uhtuaa vastapäätä. Koko pyhätysten komppania oli siellä kevääseen. Sieltä tulimme Vuokkiniemeen, mistä hajaannuimme eri paikkoihin kenttävartioihin. Kostamus oli kpääll Patokosken komentopaikka ja kenttävartioittemme keskus. Kuitenkin toimitusjoukkue ja kvääp Rajala jäivät Vuokkiniemeen. Ltn Yrityksen 1. joukkue meni Kontokkiin, ltn Hedmanssonin 2.j. Suojärvelle, ltn Savolaisen 3.j. Koivasjärvelle ja 4.j. jäi Kostamuksen komentopaikan kenttävartioon. Savolaisen joukkue tuli Koivasjärven ja Kenttjärven väliselle 400-500 m leveälle kannakselle. Kun ltn Savolainen ei enää ollut Koivasjärvellä, minä jouduin vanhimpana joukkueenjohtajaksi. Kenttjärven suunnassa oli kestisten K:sta ltn Janssonin joukkue, jossa oli jonkin verran pyhätäsiäkin. Koivasjärvellä meitä pyhätäsiä oli kanssani mm. Niilo Makkonen Tavastkengältä, Eetu Visuri Tavastkengän Punaperältä eli Isorämeeltä ja Erkki Knuutinen (ei Kujansuun Erkki, vaan se toinen pyhätäläinen, ehkä hänkin Ahokylältä).

Koivasjärven konekiväärissä oli vartiomiehet NL:oon päin. Pk-asemamme vartijat olivat sivuttain Koivasjärveä vasten. Kenttjärven ja Koivasjärven välistä kapeaa kannasta kulki joskus hirviä, joskus karhujakin. Erkki Knuutisen pk-vuorolla karhu ilmaan-

tui tallustelemaan ja alkoi tulla kohti. Erkki meni äkkiä pk:n taa. Kontio lähti juoksuun. Luotisuihku osui sen niskaan. Se alkoi tehdä kuperkeikkaa. Mesikämmen kierähti kohti miinoitusta ja osui selälleen miinalangan päälle. Putkimiina räjähti. Lihat syötiin. Talja lahjoitettiin Janssonille, joka oli tullut päälliköksemme tämän kenttävartion ajaksi. Eetu Visuri sanoi, ettei hän syö karhun lihaa, koska sillä oli kuin ihmisen kädet. Saatiinpa kerran NL:n puolelta partion edellä tullut hirvikin putkimiinaan. Se ammuttiin ja syötiin. Löysin lihamyllyn Koivasjärven kylän talosta. Korjasin kammin ja kiinnitin myllyn petäjänkupeeseen. Pojat nauroivat, mutta kun jauhoin hirvenlihaa ja tein lihapullia, he innostuivat. Mylly pyöri yli yön ja monta päivääkin. Loput suolattiin ja palvattiin Kenttjärven saunassa. Joukkueeni tukikohtaan Koivasjärvelle tuli kerran lentokapt Gummerus vesitasolla, toi meille radion ja sanomalehtiä, miinoja ja piikkilankoja. Aika-ajoin kävimme saunomassa ltn Janssonin tukikohdassa Kenttjärvellä, mistä saimme myös kenttäpostin ja muonan. Kun pääsin lomalle syksyllä -42, Koivasjärvelle joukkueeni tukikohtaan tuli sijaisekseni vänr Leinonen suoraan KoulK:sta -syntyisin kestisiä ja myöhemmin EL:n Oulun piirin pj:na tunnettu mies.

Vuosi Turistikukkulalla

Kun palasin lomaltani syyskuulla -42, komppaniamme, nyt jo 10.K:ksi kutsuttu, oli palannut Uhtualle Vaaralaan. Ltn Mauno Hentunen oli jo siirtynyt III/ JR 11:n adjutantiksi. Hän neuvoi minut Eldankajärvelle, missä oma "Patokosken porukka" oli lepovuorossa. Myöhemmin läksimme Turistikukulan asemiin, Uhtualle päin katsoen päätien oikealle puolelle. Antti

Sota-alueella karhunkaatoja tapahtui eri puolilla, vaikka monesti kontion annettiin mennä menojaan. Varsinkin, jos se oli haavoittunut esim. miinakentässä, se sitten kaadettiin. Vas. reunassa pyhättänen Heikki Rönkä Viitamäeltä. -Pauli ja Marjatta Röngän kuva. -

Kolmas vas. kers Erkki Knuutila Tavastkengältä. -Maria Leena ja Matti Kemppaisen kuva.

Patokoski oli valmistumassa rakennusmestariksi. Hän teki korsupiirustuksia. Minun piti teettää niiden mukaisia korsuja tällä kukkulalla vuoden ajan. Minulla oli hommassa 10 kirvesmiestä, melkein kaikki pst-ryhmäni poikia. Meillä oli Turistilla pärehöylä, koska korsuihin pantiin pärekatot, ja Kintaskosken saha eli renkkusaha, jolla tehtiin halkisahattavia laipio- ja lattiapuita. Joskus vihollinen ahdisteli, vaikkei enää usein. Kerran yöllä ryssä pommitti Turistikukulalle tekemäämme korsukehikkoa raskaalla krh:lla,

katkoen komeat korsuhirtemme. Niilo Makkonen oli Turistilla Erkki Hedmanssonin joukkueessa. Niilo kuului toisen 1/2-joukkueen korsuun, joka kerran paloi. Minun ryhmäni teki tilalle uuden. Meille pantiin 2 viikon määräaika, mutta siihen meni vain vähän yli viikko. Kun rykmentin komentaja ev Kärkkäinen kävi paikalla ja totesi tämän, hän käski kpäällä Patokosken antaa jotakin lahjaksi ryhmäni ripeästä korsunteosta. Anttihan oli leikkisä ja jakoi porukalle tästä hyvästä mukilliset italialaista likööriä.

Res.joukkueen miehiä Uhtuan suunnan pärehöylän ympärillä. Oik. stm Turunen, stm Niilo Rovio, oppil. T.Tikkanen, kers J. Kiiskinen, stm K. Välimaa, korpr Kangasjärvi, stm V. Niemelä, alik Leiviskä, alik Pinohiiri, korpr Latvajärvi ja vas. stm E. Kesti. -Niilo Rovion kuva, Pateniemi. -

Ruokatauolla Turistikukulan alla kesällä 1943, lähellä keittiömiesten korsua. Kun kesällä tehtiin korsuja, piti keventää asua. Ed. vas. "ylistm" Nieminen Taivalkoskelta, Erkki Kesti, Veikko Loukusa (Taivalk.), Uuno Piiponniemi, kertoja Jooseppi ja keittäjä Väinö Moisala.

Takana 2. vas. Aulis Laakkonen Maaningalta, Kauko Välimaa Lapualta ja salmilainen Niilo Rovio, jotka kuuluivat Antti Piipon kaasuryhmään. "Juska" tuntee tästä muitakin. - Jooseppi ja Emilia Kiiskisen kuva.

Joistakin joukkueista pantiin ryhmäni vahvistukseksi jermuja. He olivat joutuneet esimiesten kanssa vaikeuksiin. Annoin tilalle toisia porukastani. Minun piti "ottaa häijyt vastaan". Sain kokea, että "jermut" olivat hyviä miehiä, jos heitä kohteli oikein. Niinpä ryhmäni paisui jermujen reservijoukkueeksi. Otin vastaan myös vereksiä, uusia täydennysmiehiä, kunnes heitä sen jälkeen sijoiteltiin linjoihin eri joukkueisiin.

Antti Patokoskella oli Turistikukulalla noin 10 miehen komentokorsu.

Hän teetti vielä isomman ylemmäs mäkirintaan. Entisen korsunsa Antti antoi minun ryhmälleni. Tässä korsukodissa olivat yhdessä kanssani lääkialik Väinö Leiviskä, aseseppän apul Feliks Mäki, Erkki Kesti, Uuno Piiponniemi, Jussi Marjomaa, Paavo Turunen sekä taivalkoskiset Eino Latvajärvi ja Veikko Loukusa. Aseseppä Matti Pennanen asui kpäällä:n korsussa ja väep Viljo Rajala töpinän korsussa. Res-joukkue asui entisessä kanttiinissa meitä lähellä. Patokosken tst-lähetit karjaisivat komentokorsulta

aina joskus apua tarvittaessa: ”Kiiskinen komentopaikalle!” Kerran Antti määräsi minut ryhmäni kanssa valtaamaan tyhjiksi jääneet II/ JR 11:n asemat sen joukkueen osalta, joka oli ollut lähinnä meitä oikealla. Vihollinen oli tehnyt sinne väkivaltaisen tiedustelun, ja pojat olivat juosseet sieltä pois. Kestin Erkki sanoikin korsulla, juodesamme korviketta: ”Tuolla juoksee miehiä!” Minulle tuli heti käsky komentokorsulle. Otin miehet mukaini ja me miehitimme ne asemat. Ilmoitin miehityksestä ensin II P:n ao. jjoht:ille ja sitten omalle jjoht:ileni ltn Erkki Hedmanssonille. Kun läksin juoksemaan aavaa kalliorinnettä muutaman sataa metriä kohti Hedmanssonin korsua, vihollisella oli tulenjohto jossakin lähellä, ehkä puussa. Se näki juoksuni ja antoi 2 ranua aina yhtäaikaa. Muutaman sekunnin välein suhahti. Jokaisen suhahduksen jälkeen oli heti äkkiä lyötävä maihin, koska ranun suhina varoittaa räjähdysten tulosta lähelle. Täten juoksuni oli hankalan katkonaista. Kahden ranun sarja ehti tulla kolmasti ennen pääsyäni Hedmanssonin korsulle.

Kuusamon retki talvella 1944

P:mme lähti talvella -44 hiihtämään komppanioittain Juntusrantaan ja sieltä Kuusamoon. Päivässä sivakoitiin 30-40 km ja leirydyttiin teltoihin yön lepoon. Hiihto kesti viikon. Tulimme Kuusamon Kananaisiin NL:n puolelle. Siellä oli saksalaisvaruskunta, jossa meille tuli sakemanniin res:nä ollesamme saksalaismuona sekä saksalaiset Juno-savukkeet ja sikarit. ”Junohan ei päästä huimaa”, mutta piipputupakka oli Rinkmannia. Panin aina Junot tulemaan paketissa siviileille kotiin. Kun kävin vapun jälkeen kevätlomalla kotona Tavastkengällä, sillä välin III P

oli lähtenyt Joutsijärvelle. Lomalle mennessäni sattui erikoista. Saksalaiset olivat tehneet rautatieosuuden Kuusamo-Hyrynsalmi. Rata oli kaitainen. Kiskot oli teetetty vangeilla. Kun pieni pässiveturi veti vaunuja, juna suistui kiskoilta monessa kohti. Miesten piti nousta junasta ja nostaa vaunut takaisin kiskoille. Matka jatkui. Kohta oli sama homma edessä. Soitin Kontiomäen asemalta kvääp Rajalalle, mitä tehdä, kun 7 päivän lomasta on jo kulunut 2 vrk junan ja radan temppuiluun. Samalla juna-ajelulla olivat pyhäntänen Tauno Hynynen ja Veikko Hyvärinen Piippolasta. Meille tuli siviiliin kortit, joissa myönnettiin lomaajan ylitysoikeus 2 vrk:lla. Kiitos tästä vääpelille!

Karjalan kannakselle

Tultuani lomalta pojat sanoivat minulle Joutsijärvellä: ”Ei nuita tupakkia tarvita enää itellekään!” Tuntui kovien tappeluitten olevan tulossa. Kannakselle lähtömme lähestyi. Tosin ei tieninyt tarkemmin edeltäpäin, mihin meitä vietäisiin. Sanoin, että sielläpä niitä savuja vasta tarvitaankin. Joutsijärvellä III/ JR 11 lastattiin junaan. Se vei meidät Kannaksen Valkjärvelle Viipurin sivu. Pst-ryhmäni sai Valkjärvellä 20-millisen pst-kiväärin. Sen lippaaseen mahtui 9 patr. Lähdettiin marssille Siiranmäkeen ja sieltä Kivennavalle, missä jäimme aseisiin Mannerheimin pääpuolustuslinjalle. Meidän 10.K oli asemissa Kivennavalta Siiranmäkeen johtavan tien kahta puolta. Pst-r:ni asemat olivat tien itäpuolella. Meistä vasempaan, vielä idempänä oli ltn Lyytikäisen j. Näissä asemissa sain vielä ryhmälleni 2 ps-nyrkkiä ja paljon ps-miinoja. K:mme linjaan Kivennavalla tuli koko ajan kovaa tykkitulta, vaikkei vihollisen

Kuvamme liittyy pyhäntäläisen Osmo Knuutisen Siikajokilaaksossa 5.9.1996 julkaisemaan artikkeliin. Jooseppi Kiiskinen ent. bunkkerinsa pohjalla. Hän muisti joukkueensa asemat sekä löysi Kivennavalta (nyk. Pervomaiskojeesta) räjähtäneen tai räjäytetyn betonibunkkerinsa 1 km itään kylän nyk. keskuksesta ja sen lähistöltä tutun, vain osittain rauñoituneen kk-pesäkkeen käydessään veteraanien ja nuorempien yhteisretkellä 1996 muistojen Kannaksella 83-vuotiaana, 52 väli vuoden jälkeen. Tältä bunkkerilta alkoi Joosepin miesten perääntyminen kohti VKT-linjaa. -Foto: Osmo Knuutinen.

suurhyökkäyksen painopiste edes ollut Siiranmäen tien suunnassa! Näimme, miten asemiemme edessä valtavat ps-joukot menivät päätiellä n. 500 m:n päässä Viipuria kohti. Kuitenkin edelleen jotakin tapahtui meidänkin suunnalla. Lyytikäisen j:n asemien pohjoispuolella vihollinen yritti murtaa P:n jääkj:n linjat. Kers Paavo Lahti Kestilästä, minullekin poikasesta asti tuttu aseveli, kaatui siellä 13.6.1944.

Kivennavan asemissa olimme viikon, kunnes mottiin jäämisen estämiseksi tulimme eräänä yönä Siiranmäen

tien länsipuolen metsiä ja pikkuteitä pitkin Muolaalle. Tässä vaiheessa koko P:lla oli enää vain 1 pst-kivääri. Se oli minun ryhmälläni jatkosodan loppuun asti. Jouduimme jättämään lujat bunkkerimme ja suurelta osin sen panos-, miina- ja dynamiittivarastot tämän viivytysvaiheen alussa. Ennen lähtöä panin dynamiittien sekaan varsikäsi-kranaatin ja kiinnitin sen laukaisunaruun oven sisäriipaan, jotta varastoihin tunkeutuva vihollinen saisi työnsä luonteeseen sopivat tervetuliaiset. Juuri ennen Muolaata ylitimme Siiran-

mäeltä Viipuriin johtavan tien. Heti sen jälkeen venäläinen valtasi sen molemmista suunnista. Oli harmi, että III P:n kuormasto jäi sinne ja se piti panna palamaan ennen vihollisen siihen kajoamista. Siinä paloi III/ JR 11:n omaisuuden ja monien paperien mukana Makkosen Niilon radio ja monen muunkin tavaraa. Vähältä jo piti joutuminen venäläisten mottiin. Pelastuimme viime hetkellä.

Meidän 3.D, oma rykmenttimme JR 11 ja III P:mme olivat Kivennavan asemilla VT-linjalla NL:n suurhyökkäyksen alussa, kun sen raskaiden aseiden ylivoima muutti kokonaistilanteen. Kun ryssä oli tehnyt sisäänmuron Länsi-Kannaksella eikä vastahyökkäys Kuuterselässä auttanut, myös JR 11:n täytyi lähteä perääntymään Kivennavalta. Viivytystaistelumme ja peräytymisemme kulki Muolaan järvikannaksia Heinjoelle ja Vuoksen yli Kuparsaaren aseisiin. Siellä, kuten muuallakin VKT-linjalla, vihollisen hyökkäys pysähtyi. Heinjoen teillä juoksenteli maatalojen sikoja. Pojat ampuivat yhden ja leikkelivät parhaita paloja sankollisen. Hommassa oli Uuno Piiponniemi ja muita ryhmäni miehiä. JR 11:n komentaja ev Vuokko kävi ratsain luonamme ruokapaikallamme juuri ennen Kuparsaarta. Hän hoputti meille: "Pojat, nyt on kiire!" En ollut uskoa tätä, mutta kun pääsimme Kuparsaaren siltaa pitkin Vuoksen pohjoispuolelle, ryssä ampui meitä jo takaamme. Kuparsaaren asemilla oltiin muuan päivä. Sitten tuli vaihto ja meille lepovuoro. Menimme saaren sisään muutaman km:n. Kpääll Patokoski ja komentoryhmä tulivat lähellemme erääseen pikkutaloon. Pian tst-lähetä Juvonen haki minut Patokosken puheille. Tämä sanoi, että JR 53 tarvitsee pst-kiväärin ja pst-ryhmän. Hevonen lähti viemään minut ja

ryhmäni pst-kiväärin kanssa Ukonpäänimiseen Vuoksen saareen. Oli juhanusyö ja melko kylmä vesisade. Harmitti, kun en ehtinyt nauttia posunpaloista, koska miehilleni tuli äkkiä väliaik. siirto JR 53:n puolelle.

Menimme aseisiin Ukonpään itäkärkeen. Siinä oli kahluupaikka yli Vuoksen. Tässä saarella olin ryhmäni kanssa 2 viikkoa. Yhtenä yönä lähti vene tulemaan vihollisen puolelta ylöen. Siinä oli 6 miestä. Vuoksi oli sillä kohtaa km:n levyinen. Puolivälissä vene alkoi kääntyä pois päin. Pst-kivääristöimme, jolla ammuin venekuntaa, tuli järjestelmätulta: ensin räjähtävä pst-luoti, sitten valojuovaluoti ja kolmantena ps-luoti, tämä kaikki 3 kertaa. Kun alkupaukut osuivat keskelle venettä, miehet suistuivat Vuokseen. Samassa näin piiskatykin suuliekin välähdyksen 2 suunnasta. Löin maihin. Apulaiseni olivat kuopissa. Piiskatykin ammuksot eivät ehtineet osua minuun ja kavereihini, mutta toinen kranu särki pst-kiväärin varmistusvivun ja alustan. Kyllä siinä Ukonpäässä ainakin kotiolut voitettiin, kun saimme kuivamuonatkin 2 paikasta yhtä aikaa, JR 53:sta ja JR 11:stä. Pojat arkailivat, oliko se oikein. Rauhoitin heitä syömään, koska asia oli minun vastuullani. Ukonpään vasemmalla puolella oli Lietsaari, jonka vihollinen oli vallannut. Pyhäntästen 10.K eli Patokosken K valtasi sen takaisin eräänä sunnuntaina. Porukassamme oli jo pitkään ollut paljon muitakin kuin pyhäntäsiä, kun oli tullut monet kerrat täydennysmiehiä. Härkäsaari oli Lietsaaren päässä 50 m:n etäisyydellä. Patokoski kutsui minut ryhmäni kanssa siihen aseisiin ja vartioon 2 viikoksi. Kun soutilimme Härkäsaaren ja Lietsaaren väliä komentopaikalla käydessämme, näimme useita Vuoksessa kelluvia hukuneita vihollisotilaita.

Jätimme heinäkuussa -44 Vuoksen linjat. Tulimme elokuussa Antrean Siintolaan. Kannaksen alkukesän kovat läpimurtotaistelut olivat tapahtuneet muilla lohkoilla. Meillä oli lepovuoro Antreassa. Pidimme jonkin verran harjoituksia ja teimme linnoitustöitä. Ollessamme lähdössä kohti Ihantalaa 3.D:n koment. kenrm Aaro Pajari kävi Antreassa tarkastamassa joukkoja ja minunkin joukkueeni. Hän moitti kk:mme kuntoa, mutta kun menin ja tein railakkaan ilmoituksen, kenraali oli hyvillään. Elokuun lopulla saavuimme Ihantalaan, missä olimme asemilla 2 viikkoa rauhantekoon saakka. Harmaala lähti RUK:hon. Kapt Patokoski pani minut Harmaalan tilalle K:n tst-lähetä-au:ksi. Rauhanteon jälkeen venäläiset, n. 10 miestä, yksi nainen ja politrukki, jolla oli keltanauha lakissaan, näyttivät meille valkoisia lippuja välimaaston kivikankaalla. Kpääll Patokoski ja minä menimme heidän puheilleen. Heillä oli 1924 syntynyt tulkkisotilas. Venäläiset tarjosivat meille pillitupakkaa ja ehdottivat, että kun on jo kauan tapeltu, lähdetään Berliiniin. Me sanoimme, ettemme lähde. Lippukunnalla oli siistit vaatteet. Naapurin puolelta nousi kk-pesäkkeestä nokinen ja nuhruinen rintamosotilas, mutta lippukunta viittasi hänet pois.

Huomenissa 5.9.1944 kävin Oulaisten poikien kanssa Ihantalassa kylässä saunomassa. Kun olimme jo tulossa sieltä, saapui venäläinen hävittäjä. Se yritti vieläkin kk-suihkuillaan tappaa meidät isomman oikeudella, jolla vihollinen oli sodassa näytellyt voimiaan. Se sai pitää vihaakin vuorokauden pitempään. Väliirauhasta huolimatta Ihantalassa rintama ei siis naapurin puolelta heti rauhoittunut. Puna-armeijan koneet tulittivat meitä pellolle ja painauduimme pienen paikalle

oisiin, kun tuntui, ettei väliirauha käynnössä toiminut. Onneksi luotisuihkut ropisivat ohi.

Siirtyminen Lapin sotaan

Komppaniamme marssi Ihantalasta ilta- ja yönseutuun jonnekin juna-asemalle. Junassa tultiin Oulun Tuiraan, missä asuimme kankaalla teltoissa. Meidät marssitettiin Toppilaan ja isoon laivaan. Kun 4. j:n johtajan, vänr Paavo Maunulan, jälkeen puuttui seuraaja, minut määrättiin sen joukkueen johtajaksi Tuirassa ja siitä eteenpäin. Kun Maunula oli SS-upseeri, hän ei todella voinut sotia saksalaisia vastaan. Kuitenkin me pojat jouduimme yleisesti tähänkin hommaan, koska meille pantiin niin kova rauhanehto venäläisten taholta. Kun olimme jo Tornioon lähtevässä laivassa, JR 11:n komentaja ev Wolf Halsti, johon olin tutustunut jo aliups.kurssilla Kannaksen vaiheen lopulla, piti siinä puheen ja sanoi: "Kun ei päästä Kemiin, minne oli määrä, yritetään tulla Tornioon." Aamun valjetessa päästiin Röyttäen satamaan ja sieltä lähdettiin marssille Tornioon päin. Saksalaiset työnsivät piiskatykkiä satamaan juuri silloin, kun olimme lähdössä tälle marssille. Otimme heidät vangeiksi. Näiden miesten olisi ollut määrä tykittää maihinnousulaivojamme, mutta he myöhästyivät. Toinen laiva tuli päivällä. Siinä oli kuormastoa, hevosia ja töpinän sotilaita. Tätä laivaa "saksat" pommittivat. Marssiessamme Tornioon otimme vankeja, kun saksalaisia sattui kohdalle. Sivustoilla oli kahakoita. Tornioista osa P:stamme lähti pohjoiseen, mutta meidän K:mme eteni radan ja maantien suunnassa Kemiä kohti.

Eräässä kylässä oli rautatiesilta. Kpääll Pato-Antti käski minun ottaa

joukkueestani miehiä. Otin 4 poikaa. Maukosen Etelä-Suomesta oli tst-lähetteni. Saimme tehtävän mennä radalle kpääll:mme luo. Hänen lähelään oli 2 saksalaisupseeria. He seisovat radalla ja väittivät, että oli tehty rauha Suomen ja Saksan välille. Mutta molemmilla oli kp kainalossa sormi liipaisimella. Menin lähetin kanssa toiselle puolelle rataa ja jätin 3 miestä tulosuuntamme kohdalle. Siinä upseerit jukkivat ja jukkivat. Saksalaiset vahtasivat valtaamaansa rautatiesiltaa. Päästin kp-sarjan saksalaisupseerien päitten yli. He nostivat valkeat liinat ylös ja huutivat omiaan tekemään samoin. Sillan luota nousi 11 sakemania valkeat liinat nostettuina. Kaikki antausivat vangeiksi. Tämä kylä oli lähellä Torniota, taisi olla Kyläjoki.

Menimme taas maantien ja radan vartta. Välillä oli partiokahakoita. Etenin maantietä joukkueeni kanssa Kemiä kohti. Komp:n toiset osat kulivat rataa ja myös meren rantaa. Tuli iso aava. Aloimme ylittää sitä vanhaa maantietä pitkin. Aukean puolivälissä, ison ojan ja rumpun kohdalla, näimme Kemistä päin pyöräilevän siviilimiehen. Tämä lähestyi ja kysyi, minne olimme menossa. Kuultuaan menevämme Kemiin hän kertoi, että 2 km:n päässä marssi nelirivissä juuri sieltäpäin meitä kohti ainakin 2000 saksalaista. Jäimme seisomaan rumpulle. JR:mme komentaja ev Halsti ajoi jee-pillään luoksemme Tornion suunnasta. Kerroin hänelle tilanteen ja varoitin häntä saksalaisten tulosta. Halsti käski panna heti ketjun siihen ojan tai puron ympärille ja sanoi menevänsä hakemaan lisävoimaa, laittavansa Veijolan pataljoonan eli II/ JR 11:n saksalaisten vasemmalta sivulta heidän selkäänsä. Halsti käski pitää asemat apuvoimien tuloon asti. Sanoin asian olevan hyvä, jos se onnistuu. Apuväkeä tuli, mutta

eihän II P päässytäkään selustaan, kun saksmanneja oli niin paljon.

Kun I.j:n johtaja ltn Viljo Lyytikäinen Ristiinasta haavoittui, minut vaihdettiin 4. j:n johdosta hänen joukkueensa johtajaksi. Saimme apuvoimia III P:n muista k:oista. Patokosken 10.K tuli radan ja maantien väliin. Jouduin joukkueeni kanssa radan varteen. Kaivauduimme kuusikon kohdalla hietamaastoon. Olimme asemissa yötä aamuun asti, jolloin sakemannit jo ryhmittäysivät hyökkäykseen asemiamme vastaan. III/ JR 11 antoi tuli-iskun asemistamme. Minä ensin kovasti epäröin joukkueeni kannalta tuli-iskun mielekkyyttä, koska se ilmaisee asemat viholliselle. Kun lopulta annoimme tuli-iskun saksalaisille, nämä panivat heti putkeen ja niin saimme niskaamme 200 kranaatin keskityksen. Saksalainen antoi tuon mokoman paljon tarkemmin kuin venäläinen. Tällä kertaa joukkueestani kaatuivat stm Tuomaala ja alik Urho Haanpää Turusta. Välistä tuntui, että vaikka ryssä ei saanut minua hengiltä, nyt taisi lopulta sakemanni sen tehdä.

Kun "saksat" liikehtivät meitä kohti, ehdimme ampua melkoisesti, mutta saimme käskyn irtautua asemistamme. Lähtö tuli niin ravakasti, että venäläiseltä sotasaaliina saamani kellonkorjuuvehkeet jäivät siihen tai sen jälkeen joutuivat kolmannen valtakunnan pojille. Välillä peräännyttiin jonkin matkaa ja taas tapeltiin. Kerran juoksin lähetteni Maukosen kanssa hyvään tähystysasemaan ohraladon alle nähdäksemme saksalaisten liikkeitä. Pian lato joutui piiskatykin maaliksi ja syttyi tuleen, niin että ohran siikaset alkoivat tippua niskaamme. Meille tuli kiire vaihtaa asemia liian hyvän lämmityksen vuoksi. Missä nyt olimmekin, sillä suunnalla oli saksalaisella suuri mies- ja aseylivoima. He ampuiivat tarkkoja

keskityksiä, tulittivat meitä kaikilla jv-aseilla, piiskatykillä ja myös räjähtävillä it-tykin ammuksilla. Piti peräytyä melkein Tornioon ennen kuin Tornion taistelut päättyivät!

Perääntyessämme Kemin suunnalta majoituimme kerran taloon, jossa oli kk-1/2-joukkue piipposia ja Heikki Kurkela (Heiskalan Heikki) Tavastkengältä. Talon aitasta sain vasusta uudet puhtaat pyyhkeet jalkaräteiksi. Aamulla 7.10.1944 joukkueeni oli asemassa K:mme yhteydessä lähellä Torniota. Kuului perääntymiskäskey. Minunkin joukkue peräysi, mutta kun olin lähetteni Maukosen kanssa vähän edempänä, tieto ei tullut meille asti. Lähellämme oli kk-vänr ja joukkueen varajoht ylik Pyykkö. Käskin Maukosen tarkistaa, olivatko miehet asemassa, kun saksalainen tulitti kovasti. Asemat olivat jo tyhjät. Kävelimme pehmyttä ojanvarsirämettä pois asemista, kun vihollinen tulitti meitä oikealta puolelta kiväärein ja myös suorasuuntauksella. Saksalaiset etenivät peltoa jo rinnallamme. Antti Patokoski oli ottamassa asemista peräytyviä miehiä vastaan erällä aukiolla. Hän huusi: "Tuolta tulee kersantti Kiiskinen, siihen voitte luottaa!" Siinä oli 30-40 miestä, osittain omankin joukkueeni poikia. Silloin meidän komppanian pyhätäsiä oli vielä linjoissa Makkosen Niilo, Moiasen Onni ja minä sekä lääk-alik Väinö Leiviskä. Muissakin K:oissa oli silloin pyhätäsiä, esim. nuorempiin kuuluva Huovisen Olavi, joka kaatui Torniossa 6.10.-44. Kun Tornio näkyi lähellä takanamme, asetuimme asemiin pellonreunaan. Takanamme oli myös liikumistamme helpottava puronvarren uoma. Pellonkupeella oli 20-metrinen kiviaita. Sen reunaan menin asemiin.

Joukkueeni oli kiviaidan kahta puolta. Pojat työnsivät kiviaidan pään tuntuun suomalaisen piiskatykin. Peltoaukean takana vihollisen puolella oli sakemannin piiskatykki talon kartanolalla. Se alkoi tulittaa meikäläistä piiskaa. Paikalle tuli III/ JR 11:n P-kom maj Valkonen ja eräs kpäällikkö. Sillä kohti Valkonen sitten kaatui, ja hänestä tuli huomenna Mannerheimin-ristin ritari. Kun samassa tilanteessa tuli piiskanammus kiviaitaankin ihan lähelle asemiani, sain sirpaleet ja kiviä päälle. Olin kypärä päässä ampumassa saksalaisia kp:llä pellole ja vasen käteni oli asean lippaan päällä. Reppuni oli vieressä. Siihen oli osunut paljon sirpaleita. Vasemman käteni nimettömään ja käsivarteen oli iskeytynyt niitä aivan kyynäspähän asti.

Sakemanneja tuli peltoa pitkin ojanpohjissa ja pensaiden suojassa, melko lähellekin. He syytivät joiltakin kohti ylitsemme käsikranaatteja, ei kuitenkaan minun asemiini. Kun jääk.joukkue teki vastahyökkäyksen, meidän porukasta oli siinä miehiä. Moiasen Onnin korvanlehti sattui olemaan väärässä kohti, joten hän sai siihen osuman, kun saksalaisen luoti muotoili sitä uuteen malliin. Meidät molemmat vietiin Oulun kautta Kokolan sairaalaan. Tähämpä se Joosepin sota loppui. Onhan sitä tässä jo muistoiksi asti. Niistäkin olen kertonut vain osan sieltä ja toisen täältä, mutta eiköhän tolkku lukija saa tästä omalla vastuullaan jonkin sorttisen kokonaiskuvan. Halsti oli minusta parhaita esiupeereita, ei moittimista. Hän käyttäytyi arvokkaasti, piti alaisensa upseerit asiallisesti tiukemmalla, muttei ollut vinoilija, ja lähestyi aliupseereita ja sotilaita luontevasti.

Pyhäntäläisten sotapoluilla ja paljon Simeliuksen kanssa

Mv ylik
Lauri Kumpulainen
Iisalmi 22.10.1995
(+ 16.3.2002 Iisalmi)

Pyhännän Lammasojalta oli suojelukunnassa muutamia. Veljekset Hermanni, Eljas ja minä ja myös isä Hermanni. Minäkin olin jo pentuna oravakomppaniassa. Kamulan kyläläisistä Ville Kamula oli suojelukuntalaisia. Pyhännän Leiviskästä oli samoin Veikko Klaavu ja oravakomppaniasta asti myös Martti Klaavu. Perojan Partasista Eemeli, se Lyylin mies, taisi olla suojelukunnassa ja sepän poika Antti Marjomaa. Lahtarisyytöksistä me suojelukunnassa emme pitäneet, sillä me halusimme olla isänmaan vapauden ja laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustajia. Raahen sk-piirin valistusohjaaja ja huoltopäällikkö Ville Karjalainen oli usein sk-asioissa yhteydessä Ojalankylän Iikka Tabellin kanssa, joka ilmeisesti oli aiheena Pentti Haanpään henkilöhahmoon Iisakki Vähä-puheinen.

Ennen talvisotaa olin kertausharjoituksissa Niinialossa keväällä 1939. Sielläkin oli paljon mm. pyhäntäisiä ja piipposia. Aikaisemmin olin Viipurissa varusmiesaikana maj Toivosen pataljoonassa. Hän oli hyväluontoinen ja Suomen parraita upseereita, saap sanua. Minä olin Pyhännältä siellä KKK:n porukassa. Kertausharjoitus oli syksyllä myös Oulussa. Kerran maj Toivonen ja sk-aluepäällikkö Taavi Savolainen keskustelivat kanssani, kun muisteltiin sotaväessäoloa. Toivonen oli ollut Kannaksella linnoitushommissa ja sanoi, että sota se tulloo, tappelemata ei selvitä, kun sovinnot Neuvostoliiton kanssa ei käy yhteen. Vaikka en ollut saanut ryhmänjohtajan koulutusta, olla töpötin jo varusmiesaikana rj:na.

Meillä oli Oulussa lyseolla Pokkitörmällä majoitus syksyn kertausharjoituksissa. Olin

it:ssä, yövartiassa ja partiossa. Kpäällä Varttinen oli insinööri, Raahesta oli meidän jjoht Eskola. Rjoht oli Taavetti Kuronen Piippolasta, "Tatu". Minä olin tämän kk-ryhmän kk-ampuja ja pst-ampuja. Kun Oulusta noustiin junaan kohti rintamaa, toiset menivät tavaravaunuihin ja minä katolle kk-asemaan. Meno oli kylmää, kun piti olla siinä pakkasviimassa junankatolla Oulusta Nurmekseen asti. Sieltä jatkettiin autoilla Kuhmoa kohti. Meillä oli kapt Tauben pataljoonassa myös Varttisen komppaniassa muitakin pyhäntäisiä. Esim. Partas-Ville oli tässä samassa KKK:ssa ja Eino Pehkonen, jolta jalka katkesi kuljetusauton kaatuessa, jolloin Hiltuselta (Piippolasta) katkesi kylkiluita. Meitä oli useampi joukkue ja Kiiskis-Juuso oli jossakin toisessa ryhmässä.

Rastin tienhaarassa Sivakan tienoilta kohdattiin vihollinen ensi kertaa. Siinä oli taloja Pirttimäki ja Ahola. Vihollinen oli tappanut karjaa; siviilejä lapsineen kulki hädissään karjoineen kohti Nurmesta. Jo Sivakassa kaatui ensi taistelussa P-kom Taube, jonka ruumis jäi siihen nevan aukealle. Myöhemmin vainaja noudettiin sieltä. Minä olin samassa joukkueessa kuin alik Niilo Ahonpää, tosin eri ryhmässä. Minusta tuntui, että Niilo pani kk-aseman Pirttimäessä liian vaaralliseen kohtaan maantien ojaan, kun siinä ei ollut mitään suojaa. Varoitin Niiloa, että pankaa, pojat, kookoo suojatumpaan asemaan vähän syvemmälle. Hän puolusti, että siitä, missä he olivat, oli hyvä ampua. Olin rj:ni Kurosen kanssa tekemässä meidän kookoolle omaa asemaa tiestä vähän syrjempään. Ehdimme kaivaa vain muutaman lapiollisen aamulla 13.12.1939, kun pulkkilalainen Aaro Orava huusi Kumpulaista. Kysymykseeni hän kertoi, että piiskatykki oli ampunut täys-

osuman Niilon ryhmän kk-asemaan. Varoitin myös Aaroa, että hän veisi pian pois kenttäpuhelimen siitä talosta, johon se oli tuotu, kun piiskatykki oli vaarallisen lähellä. Kun Aaro oli vienyt kenttäpuhelinta vain 10 m, jo silloin heti lojautti piiskan ammus seinän läpi. Hän huomasi ryssän olevan puussa ja ampui sen. Kävin kk-asemassa katsomassa Niilon ja piippolalaisen Ville Tinkalan ruumiita. Piiskan ammus oli iskenyt pojilta pääläen ulos. Ehdin ottaa paikalta kk:n varsinaisen, mutta joku piipponen vei jalustan.

Ltn Tönkyrä tuli siihen kiven taa, missä puisteltiin noudettuja, vereen tahriutuneita kk:n osia. Välillä vihollisen kanssa ammuttiin toisiaan. Piusakin oli vihollisia, joita Tönkyrä ampui ylöspäin Mauser-pistoolillaan. Kpäällä ins. Varttinen lähti lähetin kanssa kävelemään Niilon kaatupaikalta ja meni erääseen taloon. Hän näki venäläisen kiväärin piipun vintin kaidetta vasten ja otti sieltä heti 3 venäläistä vangiksi ja kävelytti ne meidän puolelle. Siitä pojat antoivat Varttiselle nimen "Kuhmon kahu". Hän ei vapissut eikä tärissyt, vaan oli rauhallinen mies.

Jouduttiin Saunajärven suuntaan. Kierreltiin korpia ja tehtiin motteja vihollislinjoihin. Eskola meitä johti ja parista kohti katkaistiin ne venäläisten linjat. Sitten se homma meni asemasodaksi. Yhtenä aamuna lähellä talvisodan loppua kuului vihollisen puolelta lapsen ja naisen itkua lähellä Klemettiä, kun suomalaiset antoivat krh-keskitystä sinne. Laitoin sanan kpäällä Varttiselle. Hän tuli luokseni P-kom Halosen kanssa. Varttinen sanoi: "Mitä se Lassi hupsii? Mistä päin ne kuuluu?" Tutkittiin asia. Siellä olikin pikku monttu, lapsia ja naisia, risukatto päällä ja tynnyri lämmitysruunina! Sinne ei pommitettu enää. Seuraavana aamuna

Korpr Lauri Kumpulainen pst-kiväärin (engl.) ampujana talvisodan muistoissa Lieksan "Tuuli-vaarassa" 1940. Pojat keksivät paikan nimen. -Lauri ja Hinni Kumpulaisen kuva.

ahokyläläinen Veikko Ruuskanen tuli sanomaan, että asemiemme edessä 20 m:n päässä oli venäläisiä ja heitti sinne 2 käsikranaattia. Siihen kuoli heti 2 venäläistä sotilasta, joilta Veikko toi 2 kaasunaamaria.

Klemetin seuduilla minulla oli jo englantilainen pst-kivääri. Eräänä varhaisena aamuna tuli eteemme ps-vaunu, joka oli käynyt ennenkin paukuttamassa ja koetti aukaista mottia. Oli vielä pimeää. Kohta alkoi valjeta. Otin tankin tähtäimeen ja laukaisin. Osuin keskikokoisen vaunun torniin, joka leimahti tuleen. Ruskipojat koettivat saada vaunun taas toimimaan, vaihtoivat miehiä ja tosiaan, rautarumilus lähti liikkeelle. En tiennyt, missä kohti oli sen moottori, joten ammuin vuoroon toiseen ja toiseen päähän ja tankki syttyi kokonaan palamaan. Upseeri juoksi luokseni ja kommentoi jotakin innoissaan, että olin tehnyt uhrin, koska vaunu tuhoutui.

Venäläiset pudottivat ilmasta huoltotäydennystä omilleen Saunajärven mottiin. He panivat koneille ohjeeksi maastomerkkejä. Kun tämä huomattiin, suomalaiset tekivät maastoihin samoja merkkejä toisinpäin. Kerran tuli pommari hyvin matalalla ja pudot-

ti myös muonaa venäläisille. Ammuin sitä kk:lla ja se syöksi roihuten maahan heti ehdittyään omalle puolelleen. Pieni tiedustelukone tuli kerran pitkin

linjoja ja siihen oli pantu valheellisesti Punaisen Ristin merkit,

mutta kun se rupesi ampumaan meidän juoksuautoja kohti, tajusimme sen tavaritsin taistelukoneeksi. Kun se teki suoran tulosuunnan, otin vähän ennakkoa. Pörriäinen ajoi kk-suihkuuni ja niin kone putosi, sen upseeri ampui itsensä ja toinen lentelijä joutui heti vangiksi. Römpsäkankaalla yritin Eskolan kanssa sytyttää polttopulloilla erästä ps-vaunua. Me epäonnistuimme. Juttelin siellä 2.2.40 Paavo Leiviskän kanssa juoksuhaudassa. Kohta hän lähti vartiovuorolleen ja kun hän oli siellä hetkeksi kohottautunut vilkaisemaan jotakin, hän sai kuolettavan osuman mottia vahdatessaan.

Toiselle sotareissulle lähdin lapun saatuani kesäkuun puolivälissä 1941. Menin Pyhännän Lammasojalta Tavastkengän kautta jalan Kestilään. Minulla oli suojeluskuntatakki ja housut, ja lakki päässä. Meitä pyhantäsiä meni paljon sinne jalankin. Siellä meitä huollettiin monta päivää. Kapt Valto Ylönen piti Kestilässä meille pataljoonansa miehille kovanlaisen puheen ennen marssiamme Nuojualle. Juna puksutti meidät Hyrynsalmelle. Rajalle marssittuamme odotimme, kun saksalaiset pommikoneet ja hävittäjät pehmittivät Neuvostoliiton rajavartiosta ja etumaastoa. Kun menttiin keski-

tysten jälkeen yli rajan, minä istahdin kaatuneen koivun rungolle. Kpääll Rainer Simelius istahti viereeni ja sanoi: "Mitä tehtäs?" Vastasin luutnantille: "En jatkas ennää!" Niin myös Simelius tuumasi, että jos asia olisi hänen vallassaan, ei olisi rajan yli menty. Nuo sanat eivät koskaan haihdu mielestäni. Se Simelius oli hyvä mies ja rakasti Suomen kansaa. Joka sitä upseeria moittii, on ite väärässä. Rainer sanoi, että me kuletaan aina yksissä, ja niin me tehtiinni.

Kun noustiin Latvajärvelle, siinä oli renkkusilta ja se järvi ihan kuhisi kalaa. Noustiin asuntoalueelle. Siinä seisoi kaksi vienalaista, suomenkieltä taitavaa nuorta naista. He sanoivat, etteivät lähde mihinkään, suomalaisia kehuivat rakastavansa, "mitä tehnevät saksalaiset". Toinen nainen jäi lottien joukkoon ja toinen lähti jonnekin Keski-Suomeen. Kolmas nainen tuli hevosen kanssa taistelun jo tauottua ja sanoi: "Ajakaa ne ryssät nyt niin kauas, ettei ne enää olis vastuksina! Tämä on talvisodassa Suomesta varastettu hevonen". Se olikin yksi Iisalmissa syntynyt, Kuhmosta tuotu hevonen. Nyt jatkosodassa Latvajärven taloalueella kaatui taistelussa n. 20 miestä, mm. taivalkoskelaisia ja menipä muuan saksalaisten tankkikin. Välillä menttiin ihan rauhasa ja pitkästi kävellä kölkyteltiin. Asetuttiin lepäämään ja syömään ennen seuraavaa joenylitystä. Torkahdin puuta vasten ja sain varoittavan enneunen. Sanoin pojille, että kohta meille tulee vaaranpaikka. Kerroin tästä erityisesti Reino Turpeiselle ja olin myös Kankaan Villen puheilla. Ne olivatkin viimeiset jutut Villen kanssa.

Oli edessä Vuonnisissa Kursmajoen ylitys. Ensimmäisessä veneessä, joka pääsi yli, oli Haapalaisen Arvi ja koko muu lasti. He rupesivat heti nousemaan mäelle joen tuolla puolen. Sitten

pukattiin sama vene toisille. Tässä lastissa tulini minä ja kpääll Simelius, Puron poikia se Eino Moisala ja Vilho Kangas Kamulankylän Autiosta. Kolmannessa satsissa oli Aaro Knuutinen, Armas Kaleva ja muita. Kun tämäkin lasti oli jo tullut yli, niskaamme alkoi tippua ranuja ja paljonkin. Kangas Ville kaatui ja Aaro Knuutinen haavoittui kuollen kohta kenttäsaaralassa. Myös Armas Kaleva haavoittui. Ville meni ihan minun oikealla puolellani, vähän minusta jäljessä. Ranu tuli väliimme ja minä ehdin mennä maihin. Ville oli ollut laskeutuvassa vinoasennossa ja kaatui jaloilleni. Häneltä vuosi veri hartioista ja rinnasta läpi, koska ranun sirpale oli lävistänyt rinnan. Käänsin Villen selälleen ja panin leipälaukun hänen päänsä alle. Aaron toinen silmä riippui ulkona päästä ja hänen päänsä oli hyvin verinen. Armas oli haavoittunut vatsaan. Lääkintämiehille tuli paljon työtä. Sitten läksin Simeliuksen kanssa kiertämään kyyryssä jokivartta myötävirtaan etsien sopivaa ylityspaikkaa, että loput pojista pääsisivät suojaisemmin yli samalle puolelle. Löytyikin myllysilta, jota pitkin nämäkin pyhantäset pääsivät tulemaan. Hekin olivat kaikki pyhantäsiä. Komppaniamme porukkaa kokoontui sen jälkeen eräällä venäläisten ratsastuskentällä.

Kun läksimme kiertämään oikean kautta vihollisen sivustaan, Heikki Rönkä sai sirpaleen yläselkäänsä ja hänet vietiin hoitoon. Kohta ylitettiin taas joki yhdestä kivisestä koskipaikasta, jossa oli tukki pohjaan juuttuneena. Läksin 8.K:sta ensimmäisenä menemään yli. Sitten tuli Heikki Kurkela ja muita. Siinä oli mukana myös P-kom Ylönen ja kpääll Simelius, jotka tulivat pian yli. Sitten levittäydettiin sillanpääasemassa ja myös menttiin sillan puolen jokea vähän takaisin päin. Tilan-

teet aiheuttivat pojille jännitystä ja kun olin maastoutunut joen ylityksen jälkeen, Heikki Kurkela, siis Perukan Mäkelän Heikki, luuli hetken minua viholliseksi ja oli vähällä ampua minut. Ltn Laaksonen oli kai kansakoulunopettaja Haapavedeltä, l.j:n johtaja, joka kaatui tässä Vuonnisen alueella. Taisi olla jo iltapäivä 14.7. Kaipaisen Niilon kaatuessa, kun hän rupesi välillä kiven päällä kirjoittamaan tervehdystä kotiinsa ja sai ranusta osuman, jonka jälkeiseen verenvuotoon hän menehtyi. Kestin Matti, hiljainen poika Tavastkengän Saarelta, oli minun vieressäni oikealla 2 m:n päässä, kun sai osuman päähän ja rintaan ja kaatui heti. Johannes Laakko haavoittui samalla vähän kummasti: luoti meni rinnasta läpi, veri vuoti ja mies tokaisi: "Kyllä minuun taisi käydä". Minä huusin lääkintämiehiä. Oli se kumma, että vaikka Joppea oli rinnasta läpi ammuttu, mies vielä vähän kävelikin. Omien linjatkin menivät Vuonnisissa osittain hajalleen tilanteen sekavuuden takia. Löysin Aku Turpeisen, joka oli joutunut hankalasti erilleen omien porukasta. Onneksi pääsimme hyvässä tulisuojassa takaisin komppaniaamme.

Samana päivänä tuli vielä kumma mytäkki, jossa haavoituinkin. Olimme kivikkoisessa hietarinteessä, yläpuolellamme iso kallio linnoittautuneine vihollisineen. Maastoomme tuli silloin 14.7. salamoita, rankkasadetta ja kranaattejakin. Juuri ollessani poterossa lataamassa venäläisiltä saaliina saatua kivääriäni, kevyt kranaatti tuli metrin päähän eteeni. Räjähdyksessä tämän nakun sirpale osui vasempaan ranteseen ja toinen oikeaan kylkeeni. Minut vietiin autossa Juntusrannan KS:aan. Sieltä tultiin muiden haavoittuneiden kanssa laivalla Suomussalmelle ja siitä junalla Ouluun. Kohta syksyllä olin taas rintamalla. Korpijärvellä 24.7.

haavoittuneena Simelius ehti kuitenkin ensin löytää minut Oulun SS:sta.

Kun jouduin syksyllä taas rintamalle, nyt Kuusamon kautta, Piippolan mies Jussi Myllylä kertoi minulle pataljoonamme kuulun komentajan, kapt Valto Ylösen kaatuneen Uhtuan Pinkojoella. Halusin edelleen samaan yksikköön pyhätästen kanssa. Kohta 15.9. olinkin mukana Kiestingissä omassa 8.K:ssa. Minua pyydettiin kivyryhmän johtajaksi. Jjoht:mme vänr Tickert ("Tikkeri") Helsingistä puhui asiasta. Sitä hommaa hoidin 15.9.41-1.2.42. Olin kohta etuvartioasemissa poikieni kanssa viikon. Ryhmässäni oli Pyhännän poikia mm. tavastkenkäsiä Kalle Haataja ja Yrjö Leiviskä ja ahokyläläinen Johannes Väyrynen. Tapasin myös toiseen vartioryhmään kuuluneen Samuli Koistisen. Niinä aikoina oli kahnauksia sakemanniin kanssa, koska he puhuivat haluttomuudestaan tulla linjaan. Ylettömän väsymyksen ja levonpuutteen kokeneena pataljoonamme oli välillä jo koko sotaankin kyllästynyt ja uhmakas. Kuitenkin kohta saatiin sovinto aikaan ja saksalaiset ottivat myöhemmin rintamavastuun Kiestingissä, kun palasimme Uhtuan suunnalle. Välillä teimme Kiestingin suunnalla kepposiakin saksalaisille aseveljillemme. Jotkut möivät heille teerinä variksenlihaa ja muutamia mirrinlihoja jäniksinä. Kuiskasin kerran yhdelle saksalaiselle aseveljelle: "Mirri se on". Oikaisustani sain häneltä jässäkän piipputupakkaa. Kerran oltiin kylpemässä vienalaisessa kolhoosisaunassa. Kun oli kunnolla kylvetty, saunan muuripata ja kiuas täytettiin jäällä ja lumella. Saksan pojat tulivat ja heittivät alasti tormaten saunaan. Heti alkoi kuulua kovakielinen mongerrus ja helvetillinen "donervetör". Sakemannin saunalysti loppui silloin heti alkuunsa. Tämä oli rintamamiesten huumoria,

mutta kyllä sakemannikin osasi keksiä ja antoi kunnolla takaisin. Venäläiset olivat tulleet Kiestinkiin myös sota-junalla, jossa oli tykit ja kk:t kiinnitettynä paikoilleen tulitoimia varten. Saksalaiset olivat pommittaneet radan poikki ja juna syöksyi suohon kyljelteen. Pitihän tuota käydä tutkimassa.

Kun tulimme takaisin Uhtuulle kuorma-autoin ja saksalaisin jeepein, kohta jälleen palasi kapt Simelius oli palannut johtamaan pyhätäläistä 8.K: aansa. Hän oli Uhtualla kaivannut minuakin ja oli juuri P:n komentopaikalla, kun jälleen näimme toisemme. Siinä pantiin römpsä tulelle ja olihan meillä paljon asiakin. Syksyllä 1941 olimme jjoht vänr Tickertin kanssa Jääkärikukkulalla Hevosenkengän vasemmalla puolella. Minusta tuli 26.11. alikersantti. Vähän ennen joulua olimme linjoilla vartiossa. Tavastkengän Kotilan poika Kalle Haataja ilmoitti minulle, kun otin yhdeyden ryhmäni vartioon, että vihollisen linjoille lähitöllä oli tullut paljon lisää venäläisiä, ehkä 100. Jäin jatkamaan vartiota ja vapautin Kallen lepovuoroon. Pian näin toisenkin mokoman, n. 100 lisää. Juoksin heti Tickertin korsulle. Siellä oli menossa puhelu 8.K:n komentopikalle. Karjaisin ovelta: "Eikö sitä ranua ala tulla, kun on 200 ryssää jo lähellä notkon takana, alle 200 m asemistamme?" Kerroin siellä olevan melua ja haitarin soivan. Pojat antoivat rautaa 3 pikatykillä asemiemme eteen keskelle venäläisiä ja suuria petäjiä. Puut kaatuivat ja raudansiruja sinkoili meidänkin aseisiin asti. Keskitys oli niin voimakas, että vihollisen asemissa tuli hiljaista pitkäksi aikaa. Sain ylimääräisen joululoman tapahtuneen johdosta, kuten Tickertkin.

Joulun jälkeen 1941 Pirttialon Eino haavoittui vasempaan jalkaan siellä Jääkärikukkulalla räjähtävästä

luodista, joka oli vihollisen tarkka-ampujan lähettämä. Sain Simeliukselta lainaan kiikariväärin, jolla sain ampujan tähtäimeeni. Arvaatte, mitä hänelle sitten tapahtui. Helmikuun 2. pnä 1942 menin 9/ JR 32:een vanhojen porukkaan Mustalammille, Uhtuan tienhaaran ja Röhön puoliväliin. Siellä oli kpääll ltn Anttila. Olin tässä joukossa ensin rj:na, mutta pian jouduin jo puolijoukkueen (1/2-j) johtajaksi 24.7.42 saakka. Kersantin arvon sain em. aikana huhtikuussa 1942. Välillä sain maatalousloman 25.7.-25.9.42. Tällä lomalla olivat myös Antti Järvelä ja Aukusti Puurunen.

Vanhojen porukassa Mustalammilla oli paljon pyhätäsiäkin. Sielläkin Antti Järvelä oli vääpelinä. Vuonna 1908 syntyneet pääsivät meidän sinne tullessa kotiin. Näitä silloin siviiliin päässeitä, jo täysin palvelleita ja kotiutettavia olivat mm. kirkonkyläläiset Johannes Karjalainen Vävilästä ja Yrjö Partanen Periojalta. Meidän porukkaa olivat mm. Ville Hukkanen Köhisevästä, Reino Kesti Tavastkengältä, Mykäsen veljekset Hermann ja Jussi Viitamäeltä ja Veeti Koivuuhuta Luotakosta. Joukkueen puolikkaaseeni tuli myös puolankalaisia, isojokelaisia ja muitakin. Minulla oli hyvin mukava ja yksimielinen porukka. Olihan kovin etulinja-aikamme ja raskain sotamme jo ohi. Mustalammilla meillä oli lähinnä asemasotaa. Maatalouslomani jälkeen menin kenttävartiohommiin Röhön suunnalle. Rintamapalveluksesta sain vapautuksen 20.7.1943. Mielestäni III/ JR 11:n pataljoonajuhlat Pyhännällä elokuussa 1986 olivat hyvin onnistuneet. Olin itsekin mukana. Kun olin tänä keväänä 1995 Pyhännän srk-talossa viettämässä 2. maailmansodan ja Lapin sodan päättymisen 50-vuotisjuhlaa, olin tilaisuudessa 86-vuotiaana.

Kuhmon Rukajärven, Karhumäen ja Kannaksen suunnalla

Tavastkenkäsenä aliupseerina jatkosodassa

Mv ylik
Väinö Myllylä
Pyhäntä

Talonemäntä,
Pyhännän veteraaninaisten
ent. puheenjohtaja
Anni Myllylä
Pyhäntä

Olen Tavastkengän poikia Kilkalasta, vuosimallia 1919 ja 40 %:n sotainvalidi. Kuuluin 7 vuotta Pyhännän suojeluskuntaan. Sotilasvalani oli talvisodan päättymisen jälkeen 14.3.1940. Olin talvisodan jälkeen vakinaisen väen maakuoppakorsussa Kuhmon Löytövaarassa, lähellä Kuusijoki-linjaa. Emme varusmiehinä osanneet varoa talvisodan miesten korsuhavuille jättämää täikantaa. Nukuttuamme yön korsussa koko 1/2-joukkue oli yltäpäältä täiarmeijan vallassa. Kävimme englantilaisissa pikku täisaunoissa. Ne eivät tehonneet. Jatkosodassa taistelimme jo rintamalla. Torjuimme täitäkin entistä paremmin.

Kesäkuun alussa 1941 olin lomalla vakinaisesta väestä Kuhmosta. Olin ollut jo 16 kuukautta armeijan palveluksessa, kun pääsin toisen kerran kotilomalle. Olin toiminut viimeksi 1921 syntyneitä alokkaita kouluttavana aliupseerina Paloniemen koulutuskeskuksessa. Lomani aikana alokkaat oli viety muualle. Koska Lkp eli liikekannallepano oli alkanut, tilalle tuotiin reserviläisiä, lähinnä Juukasta, Kolin läheltä. Miehet jaettiin komppanioihin, joukkueisiin ja ryhmiin. Meille korpraaleille jaettiin ryhmät. Olimmehan olleet talvella Nurmeksessa 4 kuukautta AuK:ssa. Minun ryhmässäni olivat esim. muuan Kakkinen Juukasta, Äijälä Paavolasta, Juhani Ahonen Pudasjärveltä, Kusti Korhonen Valtimolta ym.

Matka kohti rajaa alkoi. Menimme Kuhmon Jonkerin kenttävartioon kaivamaan puolustusasemia joenrantaan, josta johti myös tie Lieksa-Sivakka. Joessa oli uitto lopetettu miesten mentyä asepalvelukseen. Pääsimme jatkamaan töitä: päivällä teimme

pesäkkeitä, yöllä uitimme tukkeja, mistä saimme palkkaa 10 mk/ tunti ja tupakkamiehet saivat myös ostaa tupakka-askin päivässä. Juhannusaaton tavoittelimme rajaa Kankivaarassa Saunajärven lähellä. Marssi oli kovaa helteessä. Vettä ei saanut juoda edes varkain. Kun ylitimme rajan 3.7.1941 jatkosodan alussa Kuhmon Riihivaarassa, meille ryhmyreille tuli ylennys alikersanteiksi. Meillä ei ollut vielä yhteyttä viholliseen. Rykmenttimme 1.K oli mennyt rajan yli jo ennemmin. Kun jouduin yöllä metsässä vaihtamaan suojavartioita, suota ylitettäessä löytyi mättäältä vodkapullo. Laskimme leikkiä, että näinkö meidät vastaanotettiin. Kuitenkin arvelin, että vodkassa voipi olla myrkkyä. Korhosen Kusti Valtimolta aikoi maistaa ja niin meni koko pullo.

Ryhmässäni kaikki olivat talvisodan miehiä. He neuvoivat ja rohkaisivat meitä uudempia aseveljiä. Yhteishenki oli kaikilla. Kuuluimme rintamasuunnallamme ev Ilomäen johtamaan Ryhmä Ilomäkeen ja siinä JR 31:n I pataljoonaan (I/ JR 31). Sen komentaja oli kapt Kokkila. Kuuluimme 2.K:aan, jonka päällikkö oli ltn Einari Kakko (myöh. ev). Hän oli syntynyt 1911 Karjalan kannaksen Kanneljärvellä, esimerkillinen esimies, joka joutui välillä asekatkentuksen tähden pidätetyksi sotien jälkeen 1947. Komppaniassa oli 4 kiväärijoukkuetta. Oma joukkuettamme johti alussa vänr Paavo Koski. Hän haavoittui jo ensi hyökkäyksessä pienoisheitin ”nakusta”. Vänr Eero Paananen Pihtiputaalta oli seuraava jjoht:mme. Kullakin ryhmällä oli 1 kp ja 1 pk sekä 7 kivääriä. Kaatuneiden vihollisten evakuoinnista saimme lisää aseita. Ensi hyökkäyksen jälkeen ryhmääni saatiin mm. puoliautomaattikivääri Paavolan poika Äijälälle.

Jatkosodan tulikasteet

Joukkomme etenivät Kuhmon-Repolan tien vartta Kolvasjärveä kohti. Iltapäivällä 4.7. pantiin 3 joukkuetta partioon tiedustelemaan etumaaston vihollisasemia. Kävimme n. 3 km:n päässä tien sivulla. Tiheissä metsissä oli varjoja. Ilta tummui pilvihämäräksi. Etenimme vähän varomattomasti. Lähestyimme tietämättämme vihollisen vahvaa tukikohtaa. Yhtäkkiä meitä kohti avattiin kp-tuli. Onneksi se viuhui yli. Jjoht vänr Koski määräsi minut ja 2 miestä, Ahosen ja Ruottisen, mukaan asema- ja tiedusteluun, koukkaamaan vasemmalta vihollisen selustaan. Kun läksimme, oli melkein puoliyö. Etenimme rinnakkain 15 m:n välein. Olin keskellä. Käveltyämme 150 m tiheää harjumetsikköä meiltä kolmelta oli kadonnut näköyhteys. Kutsuin vähän kuuluvalla äänellä oikealla puolellani etenevää pudasjärveläistä stm Juhani Ahosta. Ei kuulunut muuta kuin venäläinen kuulovartiomiehen sana: ”Harasoo!” Toistin: ”Ahonen!” Jälleen vihollinen vastasi: ”Harasoo!” Ahonen oli kuullut kutsuni, tuli luokseni ja sanoi ryssän etuvarion olevan edessämme jo 30 m:n päässä, sakean vesaikon takana. Itsekin olin ollut vähällä törmätä vartioon. Palasimme omien luo, kuten käsky kuului. Vanhat hevosmiehet hätäilivät, olimmeko kaikki jo motissa. Kohta lähettiin samaan tiedusteluun koko joukkueena. Tällä reissulla juukalainen pk-mies kaatui rämeen laidassa.

Kuhmon suunnalla 5.7. alkoi Kakon komppanian kohtalokas yhteinen ensihyökkäys vihollisen em. vahvasti aseistettuun harjutukikohtaan. Se oli kukkulalla avoimeksi hakatun, 50 m leveän murrokon takana. Emme tienneet, oliko tämä miinoitettu. Takana oli ryssän 6 katettua kk-pesäkettä, joiden tummat ampuma-aukot olivat

meitä kohti. Kosken joukkue oli ryhmityksessä oikealla. Komppania alkoi juosta "Tappokukkulalle". Hirvitti ajatella tulivalmistelumme vaarallista heikkoutta. Muutama kranu oli lentänyt takaa ylitsemme ja nekin osumat jäivät osittain lyhyiksi. Ketjumme syöksyessä rinnettä ylös vihollisen konekiväärit rävähtivät heti hirveään meteliin, jossa ei kuulunut mikään huuto. Tuli teki pahinta tuhoa meistä vasemmalla rynnäköineissä joukkueissa. Moni mies kaatui, usea aivan kuin taitui poikki luotisuihkujen keskellä.

Kun hyökkäys eteni 200 m, vänr Koski jo haavoittui. Olin hänestä vain 2 m:n päässä. Ahonenkin oli lähellä. Vihollinen ampui pari pienoisheittimen nakua ympärillemme. Neuvoin poikia painumaan matalaksi. Vänrikki ehti laskeutua vain polvilleen. Nakusirpale iski häntä keuhkoihin. Komppaniasta kaatui hyökkäyksessä 18 poikaa ja haavoittui n. 40. Taisteluvahvuudesta menetimme lähes 60 miestä! Se oli sotamme alkupäiville hirveä kokemus ja sitä se oli muutenkin. Hyökkäys eteni. Jokin muu yksikkö hoiti haavoittuneet. Muistan tästä alkuhyökkäyksestä, että pistooli kädessään kpäällä Einari Kakko johti rohkeasti tilanteita ja miehiään etulinjassa ketjun mukana eli vitjassa. Tämä herätti meissä turvallisuutta. Tilanne edistyi. Paikalle tuotiin oma kk. Sen oli määrä tuhota ryssän heitinpesäke ja kk-ampujana oli Moilanen. Hän ehti laskea vain muutaman sarjan, kun kuului paukahtava räjähdys. Vihollisen kevyt kranu oli tehnyt täysosuman meidän kookoohon. Moilanen ja hänen kk-apulaisensa kaatuivat heti, mutta ryhmäni stm Kusti Korhonen Valtimolta koukkasi oikealta vihollisen heitinpesäkkeelle, nakkasi sen sisään käsikranaatin ja näin tuhosi sen.

Välillä motissakin

Runsaasti harventunut komppaniamme jatkoi etenemistä laajalla harjulla. Ketjumme ei enää riittänyt sen sivustoille. Kuulimme vihollisten keskeltä suomenkieltäkin, koska heidän joukoissaan oli NL:n alaisten karjalaisheimojen poikia venäläisten lisäksi. Joukkueenjohtaja lähetti minut partioni kanssa tutkimaan harjun oikeanpuolista laitaa. Sielläkin oli nähty vihollisia. Partioidessamme kysyimme paitahihasillaan puuhailevalta mieheltä: "Oottako meikäläisiä?" Tämä vastasi vain: "Ollaan meikäläisiä" ja harppoi sisälle eräaseen pikkukorsuun. Ehkä mies kuului puolustuslinjaa tekemään pantuun vihollisen työkomennuskuntaan. Maastossa oli havumajoja. Kun aloimme neljästään ampua pikkukorsua, saimme tulta vastaamme, ja korsun takaa alkoi laulaa Dektjarjev -pikakivääri. Palasimme komppaniaan. Ilmoitimme oikealla toimivista runsaista vihollisista. Pian näimme koko komppaniamme olevan motissa; murrekon keskeltä, naamioidusta korsusta oli vihollisketju levinnyt selustaamme.

Suunnittelin murtautuvamme läpi vihollisketjun, joka näkyi meidän ja K:mme välissä. Ehdotin Kustille, että mentäisiin sinnepäin, mistä aamulla hyökättiin. Ahosen Juhani ja Juukan mies Kakkinen jäivät taistelemaan paikalleen. Juostessamme tavoitteeseen minua ja Korhosta ammuttiin jumalatomasti. Samalla Kakkinen ehti ampua kp:llä 11 vihollista. Näin hän sai vihollisketjuun aukon, josta hän pelastautui Ahosen kanssa. Myöhemmin Kakkinen kaatui Rukajärven taisteluissa. Pääsin Kustin kanssa töpinään maantien varteen. Kun palasin sieltä linjoihin, kpäällä Kakko oli ihmeissään nähdessään meidän elävän. Hän tuli kulaani siitä ilosta. Eräs Juukan mies ryhmästäni kaatui komppanian äskeisessä

hyökkäyksessä aivan ensi askeleilla ja hänen veljensä haavoittui kohta jalkaansa, mennessämme murrekon toisella puolella kohti harjua. JR 52:n pielavetinen pataljoona hyökkäsi sitten samalle harjulle ja tuhosi sinne tulleet viholliset, joista osa yritti salata olemassaolonsa painumalla ison hakuuaukean keskelle tehtyyn hämäyskorsuun. Kun siihen menneitä käski antautumaan, vastauksena oli vain pk-sarja läpi kattorakenteiden. Vasta isot kasapanokset lopettivat vastarinnan.

Komppaniamme eteni päätien suunnassa kohti Kolvasjärven kylää pioneerien raivattua miinoitusta. Edellämme oli I.K. Tulimme Kolvasjärvelle 7.7. Lämmitimme saunan järvenrannassa. Ilmassa lenteli vihollisen tiedustelukoneita. Iltapäivällä muutama tunti saunan jälkeen joukkueenjohtaja lähetti meidät partioimaan samaan harjuun, minne olimme hyökänneet. Kustin lisäksi porukassani oli Arvi Ruottinen Juukalta sekä täydennysmiehiä Erkki Tikkanen ja eräs Uuno Miettinen. Meidän piti noutaa kaatuneilta ja haavoittuneilta konetuliaseita tst-maastosta. Matkamme oli suuntautuva Suomeen päin. Jaoin ensin kuivamuonat pojille kuorma-auton lavalla, kun lähdimme ka:lla matkaan.

Pian automme ajoi miinaan: punainen ja keltainen liekki leimahti ylös läpi autonlavan ja auto hyppäsi korkealle. Kun heräsin, olin poikittain lavalaidalla. Muut olivat sinkoutuneet metsään. Onneksi heille tuli vain pikkuvammoja. Laskeuduin tielle. Yksi pojista istui kannonpäässä veren valuessa toisesta hihasta. Toinen kaveri oli loukannut vähän kasvojaan, kolmannella - ja Uunohan se oli - näkyi takapuoli yhtenä mustelmana. Hän oli istunut autonlavalla räjähdysten yllätäessä. Vain yksi mies säilyi vahingoit-

ta. Luulimme lentopommin pudonneen autoomme, kun koneita lenteli. Se olikin miina, jota pioneerit eivät olleet havainneet tietä puhdistessaan. Eräs pioneeri, joka oli kylältä noussut kuorma-autoomme, sai miinaräjähdeestä kuolettavan osuman istuessaan juuri sillä hollilla, mistä liekki iski lavan läpi. Hänessä näin myös näytteen suomalaisesta sisusta: vaatteet olivat revenneet pois takaa, näkyi paljas hiekkainen ja verinen selkä, jopa sisäelimiä, eikä mies valittanut, pyysi vain vettä ja myöhemmin kuoli. Kohta saapui tietä pitkin hevosen vetämä kenttäkeittiö. Kun heppa ohitti miinan pysäyttämää ka:amme, keittiökin osui miinaan: aisat katkesivat, hevonen juoksi kauemmas, kenttäkeittiö lensi automme lavalle ja ajuri sinkoutui keittiön päältä kuolleena maahan. Palailimme haavoilta säästyneen kaverimme kanssa yksikköömme ja palautimme poikien aseet. Samana iltana upseerit saivat murrekosta kiinni pari ryssän miinoittajaa. Ryhmäni oli varsin huonokuuloinen monta päivää tämän lojauksen jälkeen. Konetuliaseiden enempi noutaminen jäi meiltä kesken.

Haavoittuminen päähän

Kolvasjärvellä Eero Paanasesta tuli uusi joht:mme. Joukkueemme muutettiin K:mme 1. joukkueeksi. Lieksan suunnasta tulleet suomalaiset olivat jo valanneet Repolan. K:mme marssi kohti Repolaa ja Virtainkylää. Vetäytyvä vihollinen syytti metsät tuleen molemmin puolin tietä. Virtainkylän kannaksella lepäsimme muutaman päivän. Lähdimme 22.7. joen yli ja koukkasimme monta km:ä oikealta Omelian suuren ja kuuluisan vihollismotin sivustalle. Se oli synkkää metsää ja pieniä rämeaukeita. Vartioimme mottia joitakin päiviä. Vihollisen tieyhteydet oli

katkaistu viikko sitten. Kpääll ltn Kakko määräsi minut suuntaryhmän johtajaksi etenemään metsien läpi kompassin mukaan kohti vihollismotin kylkeä pienen järven päähän. Pidin poikia suunnassa merkeillä, mikä oli päällikön mielestä hidasta. Hän käski minun vain mennä kompassin mukaan edellä. Heitin kiväärin selkään ja lopulta olinkin yksin suuntaryhmänä, matkan edetessä nopeasti. Komppania tuli perässä, ensin päällikkö 40 m:n päässä ja sitten muut. Matka oli vain muutamia km:jä, mutta jännitys nosti hien. Noustessani aina välillä aavalta rämeeltä kankaan laitaan oli outo tunne rinnassa. En tiennyt, miten lähellä vihollisen motinlaita oli. Kuolettava luotisuihku saattoi rävähtää edestä milloin vain.

Komppaniamme levähti pienen järven rannalla. Minäkin sain vähän pienentää jännitystäni. Edetessämme illan hämärissä kohti Omelian mottia ja erästä näkötornia olimme jo levittäytyneet ketjuun. Olin paikallani ryhmäni ketjussa. Aavistin ja sanoin pojille, että kohta minulle sattuu jotakin: voin kaatua tai haavoittua. Keskustelin ryhmän johtajasta. Hiki kaatui päältäni. Edestä alkoi kuulua komentosanoja venäjäksi. Tuli outo tunne. Vihollinen oli ryhmittymässä tuliasemiin. Se oli päästänyt meidät melko lähelle. Kävelimme ketjussa. Maasto oli pikku kuusikkoja, keskilyöllä melkein pimeää. Ryhmäni pojat tahtoivat ruuhkautua liiaksi läjään. Sanoin meneväni vähän edeltä, että he ehtisivät hieman hajaantua. Kohta aseiden suuliekit jo rävähtivät meitä kohti. Alkoi kova ammunta, jolloin peräännyin samalle tasolle ketjuun. Tässäkin tilanteessa kpääll Einari Kakko oli luja mies, hyvin ketjumme tasalla, liikkui ketterästi kuin kärppä ja ampui viholliskohteita pistoolillaan.

Vastasimme naapurin tuleen aseilamme. Ehdin ampua 5 laukausta kiväärillä. Vieressäni oleva Äijälä sanoi tässä tilanteessa ampuneensa jo 10 kertaa puoliautomaatillaan. Aloin ladata Ukko-Pekkaani uusia panoksia. Painoin päätäni alas turvallisuuden vuoksi. Silloin se osui: sain vihollisen kivääristä kuulun takaraivooni ja menetin paljon verta. Menin tajuttomaksi. Kun heräsin, näin taivasta vasten verisen kuusenlatvan. Kiväärini oli työntynyt edemmäs. Koetin takaa päätäni. Sormet upposivat ensimmäistä niveltä myöten haavaan. Sanoin kaverille: ”Jos joudutte peräännyään, älkää jättäkö minua, kun olen näin tajuissani!” Se oli 23.7.1941. Huusin lääkintämiestä. Hän tuli pian, kun konttasin taaksepäin. Se oli muuan Kinnunen Savosta. Hän satoi haavani, josta tuli paljon verta; takaraivoni verisuonet olivat katkenneet. Sitten meni monta tuntia JSp:llä, koska hyökkäys oli kesken eikä ollut kantajia. Parit tehtyään miehet kantoivat minutkin tien varteen. Minut vietiin siitä ensin Kolvasjärven KS:aan. Huonon kuntoni takia minut siirrettiin sieltä viikon kuluttua Kajaanin SS:aan. Pariin viikkoon en nähnyt juuri mitään. Ollessani sotasairaalassa jalkaväenkenraali Martin Wetzter merkkejä jakaessaan ojensi minulle VM 2:n.

Kaatumisia, lomina ja sankarihautajaisia

Jo haavoittumistani seuranneena päivänä 24.7.1941 tuli Yrjö-veljelleni kotalon hetki Uhtuan suunnan Korpijärven mottitaistelussa. Hän oli pyhäntästen komppanian, 8/ III/ JR 11:n, päällikön, ltn Rainer Simeliuksen tst-lähettiläupseerina ja kaatui yhtenä niistä Pyhännän 13 sotapojasta, jotka saavuttivat matkansa päin tuona päivänä

Sotakesä -41 Tavastkengällä. Oik. kertojan veli, alik ja alisotilasohjaaja Yrjö Myllylä vaimonsa Senja e Karjalaisen (Tavastkengän Heiskalasta) kanssa kers Antti Meriläisen seurassa. Senja lauloi ”Tavastkengän satakielenä” kirkaalla sopraanolian kotikylän, suojeluskunnan ja myös Kontupohjan rintamakanttiin juhliissa. Senjakin joutui sotaleskeksi, kun Yrjö kaatui. -Eliina Blomqvist e Myllylän kuva.

samassa taistelussa. Yrjö kuuli haavoittuneen Antti Mäläskän avunhuudot ja oli kiirehtimässä avuksi, jolloin vihollisen kk-suihku kaatoi hänet.

Yrjö oli pannut spk:aansa puhuttelevat säkeet Eino Leinon Helkavirsistä kuin kaatumisen enteenä: ”Tänne jään./ Tänne kuolen./ Täällä on syntyni syvimmat.” Kun Yrjö oli kaatunut Korpijärvellä ja itse olin toipumassa haavoittumisestani, pääsin syksyllä myös toipumislomalle Pyhännälle. Tuona aikana käytin suikkamallista sotilaslakkia. Olin myös mukana saatamassa kotipitäjän sankarivainajia, tuttuja aseveljiä heidän viimeisellä matkallaan. Silloin ei vielä saatu velje-

ni ruumista Pyhännälle. Olin Tavastkengän Järvelän korpr Yrjö Haatajan kantajien joukossa ehkä Aarne Puurusen ja Antti Konolan kanssa. Samoina päivinä haudattiin myös Ahokylästä alik Antero Karhunen sekä Tavastkengältä Nokelan korpr Matti Karppinen ja Selkälän korpr Ahti Turunen kirkkopihan sankarihau-doilla.

Tässä mainittakoon myös ahokyläläisen stm Viljo Piipon (+ 27.11.1996) kertomaa. Hänkin oli syksyllä 1941 alik Antero Karhunen sankarihautajaisissa, jolloin muutamia muitakin poikia saatettiin kotikirkon pihalla sankarihautaan. Kirkkoherra Hj. Carlson toimitti siunaukset avoimella haudalla suojeluskuntapuvussa. Sk-päällikön sijainen, kers Antti Meriläinen ym. sk-johtajat järjestivät sen, että kaatuneille ammuttiin kunnialaukaukset. Mm. Veikko Kiiskinen oli tässä tehtävässä. Viljo muisteli, kuinka kanttori Edvard Ägrenin komea ja kantava esiveisaajan ääni kaikui kauas sankarihau-doilla.

Pääsin myös veljeni sankarihautajaisiin. Ne olivat 22.11.41. Silloin haudattiin paljon seurakunnan ja pitäjän sotapoikia Pyhännän kirkkomaahan: alik Lauri Haataja, alik Veeti Ojapelto, korpr Heikki Makkonen, alik Antti Mäläskä ym. Täisi olla toistakymmentä arkkua. Pyhännän kirkkoherra Hjalmar Carlson toimitti siunauksen sankarivainajille.

Karhumäen suunnalle

Paranin aika pian. Uudet tehtävät odottivat minua Karhumäen suunnalla. Lomalta palasin 28.11. Suojoelle, missä oli sen suunnan viimeinen rautatieasema. Sieltä lähdettiin 4.12. kuorma-autoilla Porajärvelle päin. Yövyimme Kumsjärvellä, joka on Porajärveltä Karhumäelle päin. Silläkään

Kuvassa tuntumaa sodan vakavuuteen. Syksy 1941 ja osittain haavoittuneita Pyhännän sotapoikia vanhan kunnantalon edessä lähdössä kantajiksi aseveljien sankarihautajaisiin. Sankarivainajat tuotiin ensin kunnantalon eteen, mistä heidät kannettiin kirkolle. Vas. suojeluskunnan paikallispäällikön sij. Antti Meriläinen vierellään edessä Oskari Rimpeläinen, Toivo Pirttialo, Paavo Turunen, Väinö Myllylä (suikkapää) ja oik. edessä Antti Konola. Toisessa rivissä v-o likka Komulainen, Johannes Haataja, Feliks Mäki, Antti Marjomaa (mustat lasit), rajamies Ensio Leiviskä ja oik. Olavi Puurunen. Takana Eino Moisala Feliksistä vas., Yrjö Turunen Paavosta oik. ja Väinö Turunen Ensio Leiviskän takana oik. Kaikki eivät näy kunnolla. -Eliina Blomqvist e Myllylän kuva.

suunnalla en tavannut pyhätäsiä. Meidät oli määrätty 4.D:aan kuuluvaan II/ JR 25:een ja sen 6.K:aan. Rykmentin komentaja oli evl Ilmari Pallari ja P:mme komentaja kapt Martti Hirvikoski. Meidän kpäällä oli ltn Leo Wikström ja jjoht alkuvaiheessa alik Aalto Iitistä. Myöhemmin jjohtajat vaihtuivat usein. Karhumäki oli vallattu itsenäisyyspäivänä 6.12.1941. Samana päivänä pääsin yksikköni, 6/ II/ JR 25:een.

Seuraavana päivänä 7.12.41 Wikströmin komppania lähti muun porukan kanssa Hiisjärvelle, jonka yli jatkoimme matkaa sen ja Voljärven väliselle metsäkannakselle. Teimme teltat. Pataljoonan 7.K oli meistä oikealla, Voljärven kylässä lähellä

Stalinin kanavaa. Iitin mies Raimo Pekkola ampui hirven muonatäydennykseksi. Keitimme lihoja. Kohta myös 7.K:n pojat tulivat osingoille. Minäkin säilöin lihoja lumeen, mutta taistelut estivät pääsymme syömään niitä. Kerran olin kers Rantalaisen tunnustelupartiossa Stalinin kanavalla. Kessumme pääsi myöhemmin Marskin henkivartiostoon. Olimme korpitukikohdan asemassa Hiisjärven takana lähes viikon. Lopulta 7.K lähti pakenemaan Voljärveltä saapuen tukikohtaamme. Meidän oma eli 6.K joutui vastaiskuun. Vihollinen perääntyi vähän, mutta kylä jäi sille, koska vanjoilla oli väkiylivoima. Naapuri hyökkäili joka päivä linjojamme vastaan. K:mme piti vihdoon 17.12. lähteä

Näkymä Karhumäen kaupungista. -Kalle ja Eeva Mahosenahon kuva. -

Stalinin kanavalla n. 1 km:n pituinen Pirunsaari (kuvassa) Äänisen ja Poventsan pohjoispuolella oli puolustajilleen, kuten Uhtuan Hevosenkentä, kova paikka asemasodassa. Niin myös pyhätäselle Pennasen Sylvesterille (vas.). K. Kansa taisteli -lehti nro 5/1978. -Rauha Meriläisen e Pennasen kuva.

Salmijoen eteläpuolelle välttääksemme mottiin joutumisen. Yksikkömme oli kutistunut n. 2 joukkueeksi. Oli 30-40 asteen pakkaset.

Sauna, jouluku ja laulu

Lepovuorossa teimme korsusaunan, josta nautimme jouluaattonakin. Punapartainen kpäällä Wikström tuumi kylvyn edellä teltallamme: "Eikö ole pojat niin, että kuta enempi paskassa, sen vähempi keljuttaa". Nauroimme hänelle. Huumoria ja hirtehihuumo-

riakin oli. Kun laulu on aina lähellä sydäntäni, lauloin rintamallakin, kun pojilla oli ikävä ja mieli maassa. Tästä kerroin myös Rauhan tervehdys -lehden haastattelussa Riitta Hirvoselle (k. RT 34/1996 24.10. ss 1 ja 4). Koetin saada paremman olon korsukavereillekin. Nykyään kuulun kanttori Veijo Kinnusen johtamaan veteraanikuuroon, jossa laulaneita pyhätäsiä veteraaneja on vieläkin toista kymmentä, kun vain satumme olemaan tervennä laulukunnossa.

Olihan meillä rintamalla joulukirk-

kokin. Pataljoonan past Yrjö Kohonen piti meille lumipukuisille sotureille joulujumalanpalveluksen 25.12.1941 telttojemme lähellä harvassa kuusikossa ja kovassa pakkasessa. Lumipukuja ei heitetty pois, koska linjasta kuului ammuntaa. Ryssä oli hyökännyt Salmijoen yli toisen porukan linjaan juuri jouluaamun hämärissä. Kohta jouduimme auttamaan näitä aseveljiämme ruokailuvuoroon. Silloin meillä oli joukkueenjohtajana helsinkiläinen ltn Asikainen. Tuuratessamme ruokaa tarvitsevia aseveljiä heidän asemissaan kuulumme vihollisen puolelta aukealta erään pajupehkon takaa venäläisen avunhuudon: "Itisutai, sanitäär!" eli "Tule tänne, lääkintämies!" Emme menneet huutajan luo, koska paikka oli vaarallisen avointa rämettä ja kutsu saattoi olla ansa.

Hiisjärven torjuntataistelut

Kului muutama päivä. Eräänä iltana saimme hälytyksen. Menin ryhmäni kanssa Salmijoen rantaan linjavartiioon. Siellä oli tullut nakuammuksen täysosuma kivääriryhmän teltan päällä olleeseen naamiopuuhun. Toiset olivat kaatuneet ja haavoittuneet ja vain yksi mies säästynyt. Ryhmäni majoittui yöksi tämän ryhmän teltassa. Kun aamulla nousimme teltan havuilta, lumipukumme olivat aseveljiemme veressä. Tammikuulla 1942 vihollinen teki läpimurron III/ JR 25:n lohkon linjoihin Hiisjärvellä. Meidän II P jou-tui sinne avuksi. Oma 6.K:mme esti läpimurtoaukon levenemistä Hiisjärven eteläpuolella. Kpääll:n komento-paikka sijaitsi järven kaakkoispäässä Salmijoen työssä. Lumipukuiset venäläiset yrittivät ryömiä lumiuraa kaivautuen Hiisjärven kapeikon yli. Joukkueestamme 2 ryhmää torjui vihollista niemessä ja tukikohdassamme oli

pieni pst-tykkikin. Komentopaikan suunnasta pojat tulittivat konepistoollein lumessa linjojamme kohti ryömiä venäläisiä. Valojuovaluodit valaisivat yötä. Me myös partioimme kapeikon sivustaa. Kun vihollista tuli jatkuvasti kohti komentopaikkaa, meiltä pyydettiin tuliapua. Venäläistulva jään yli lakkasi, kun pst-tykkimme ampui muutamia laukauksia lumeen. Paikalle kaatui paljon vihollisia. Toppahousut pölisivät osumista, mutta aina vain tuli miehiä lisää, kunnes vasta piiskatykkimme rauhoitti tilanteen. Minun ryhmäni oli vartiossa niemenkupeella pst-tykin molemmin puolin.

Kuivamuonan vuoksi kaipasimme sodassa lämmintä ruokaa. Hiisjärven kaakkoispäässä kaadoimme yhtenä aamuna hirvenvasan. Vetäessämme ruhoa köysin järvenjäältä venäläinen ei ampunut meitä. Nyljimme saaliin ja aloimme keittää lihoja römpsällä. Komentopaikankin poikia tuli suolapussin kanssa osingoille, kuten tavallista. Pellolainen Kalle Saukkoriipi 1/2-joukkueemme 2. ryhmästä hätäili ja alkoi syödä melkein raakaa hirvenlihaa. Hän sai muutamassa tunnissa kovan ripulin. Kalle tormasi vähän väliä ulos riu`ulle, ja meitäkös nauratti.

Hiisjärven suunnalta venäläiset yrittivät Karhumäkeä kohti melkein rykmentin voimin. Monet pääsivät läpimurtokohdasta pohjoispuolitse ohitsemme ja osittain selustaamme. Meitä alkoi poltella. Avuksemme tuli 1922 syntyneitä ja muita eri yksiköistä irrotettuja miehiä, joten voitiin tehdä tuhoisa vastaisku, jonka aikana olimme asemassa. Venäläisiä kaatui lähes 1900 henkeä, joista monet Hiisjärven Sorminiemessä. Eräinä päivinä kävin evakuoimassa näitä suuria kaatuneita vihollisjoukkoja. Kun naapuri ampui minua piiskatykillä, heittäydin ruu-

miiden sekaan. Sain jonkin verran ruplia ja kopeekoita, huopatossun varsia vanhoille aseveljille sekä kokopitkän turkin, jota monet meistä pitivät vartiopaikalla pakkasissa ja jota itse olen käyttänyt myöhemmin siviilissä joulupukin turkkini. Näistä sota-ajan muistoistani ja muistoesineistäni olen kertonut mm. Mirja Iinatin artikkelissa Siikajokilaaksossa 5.12.2001.

Seesjärven Suurlahteen

Kun vihollismotti tuhottiin Hiisjärvellä, vanhimmat ikäluokat pääsivät siviiliin. Myös Jussilan Matti oli siinä porukassa. Meille JR 25:n miehille tuli vaihteeksi 25.1.-42 pääsy lepovuoroon rintamavastuusta. Komppaniamme oli levon aikana Ahvenjärvellä Karhumäen pohjoispuolella maaliskuun alkuun asti. Hiihtelimme Osterjärven maisemissa ja tutustuimme Ahvenjärven karjalaiskyliin. Plakkovaaran kylässä oli paljon vieraanvaraisia ja täysin suomenkielisiä siviilejä. Siellä oli mm. vanha laukkuri, joka kyseli, vieläkö Oulusta Åströmin tehtaalta sai hevosen valjaita. Talossa oli myös kauniita karjalaistyttöjä. Vanhaukko pakisi suomea miltei samaan tapaan kuin Pohjanmaalla puhutaan. Sitä vastoin salmilaismurre oli hänen ja pohjalaisen puheesta paljon poikkeavaa. Välillä olin Savujärvellä iskuryhmänjohtajien kurssilla ja Karhumäen urheilupistolla suunnistuskurssilla. Rykmenttimme palasi rintamavastuuseen. Sijoituimme maaliskuussa 1942 Seesjärven Suurlahteen. Siellä asemotamme jatkui v:n 1943 loppuun. Olin 6.K:n eli iittiläisten komppanian 1. joukkueessa. Menimme asemiin Seesjärven Suurniemeeseen.

Seesjärven Suurlahdesta lähetin keväällä 1942 myös tuohikirjeen rakkaalle uskovaiselle "Ventla"-äidilleni

äitienpäiväksi kotiimme Tavastkengän Kilkalaan. Meidän jjohtajamme, vänr Valtakari, joka kesällä -44 oli lutina jo meidän kpääll ja myöhemmin majuri, suunnitteli äitienpäiväkirjeisiin runollisen tekstin. Iittiläinen rintamamies Väinö Väinölä sitten valmisti nämä tekstilliset tuohikirjeet ja me, jotka halusimme sellaisella muistaa kukin äitiämme, ostimme tuohikirjeen häneltä. Varmasti tuohinen kevätviesti lämmitti Suomen äitien sydämiä kostuttaen silmäkulmia.

Keväällä 1942 saatiin Suurniemen tukikohdassa 4 venäläistä vankia. Meillä oli silloin jjohtajana vänr Multamäki Iitistä. Kesällä -42 Maaselän ja Seesjärven välisellä alueella tapasin yllättäen 4.D:n pst-tykkiK:n miehistä tavastkenkäsen Antti Konolan kahvinkeitosta, kun kävelimme maastotiedustelulla. Syksyllä -42 rintamalle tuli 1923 syntyneitä miehiä Maaselän ja Seesjärven väliselle alueelle. Silloin näin pari pyhäntästä, Taito Ågrenin ja Viljo Piipon, pataljoonan komentopaikalla. He tulivat 5.K:aan. Nämä ikäluokan rintamakaverit olivat sotapolulla yhtä matkaa Tornion jv-koulutuksesta alkaen ja ovat muistelleet rintamavaiheitaan. Tornioon tuli suruviesti Taiton kanttori-isän, Edvardin, kylmetymisestä Pyhännän suuren, 1.2.1942 tapahtuneen sankarihautauksen yhteydessä ja sitä illalla seuranneesta kuolemasta.

Viljo Piippo ja Taito Ågren tulivat syyskuun lopulla 1942 vakinaisessa väessä Tornion junalla Karhumäkeen ja sen jälkeen Maaselän kannakselle. Samasta ikäluokasta vietiin osa Uhtualle jo Kemistä, miehiä rintamille eroteltaessa. Näin kävi mm. Ahokylän stm Eino Knuutiselle, joka sittemmin kaatui Röhön tienhaarasta muutama km Suomeen päin omien luodista, kun miestä luultiin vartionvaihdossa viholl-

Väinö Myllylän ryhmä kev. 1942 Seesjärven Suurlahden kylässä. Kertoja keskellä koivujen vas. puolella. -Väinö ja Anni Myllylän kuva.

Kuva on samalta seudulta. Osa Väinön ryhmästä lumipuvussa. V-o Tauno Hyytiäinen Jyväskylän seuduilta, Oiva Pönni, lääkm Pauli Nikunen ja rj Väinö Myllylä. -Eliina Blomqvist e Myllylän kuva.

liseksi. Seesjärven Suurlahden itäpuolisella rinteellä sijainnut Maaselän kylä, johon Viljo ja Taito tulivat rintamakaveriensa kanssa aseisiin, oli sodan polttama ja pirstoma. He kuuluivat ev Pallarin komentaman JR 25:n 5.K:aan, jota komensi suomenruotsalainen ltn, myöhempi kapt Vikström. Pyhantäset rintamakaverit Taito ja Viljo palvelivat saman kiv-joukkueen samassa kiv-ryhmässä, jonka rjoht oli Timo Hämäläinen. Asemasota Maaselän rintamalla oli Viljon muistelukun mukaan melko hiljaista: välillä

vähän hännättiin vihollista puolin ja toisin. Viljo toimi erään "Suamen Turust" olleen pk-ampujan apulaisena. Taito kuului itse pk-ampujiin. Porukassa oli paljon Etelä-Suomen poikia Itistä, Helsingistä ja Turusta. Myös Viljo ja Taito kävivät vuoroon lomilla Pyhännällä. Kun Taito oli haavoittunut 24.6.1943 Suurlahdella, hän oli toipumislomalla Pyhännällä kainalosauvoineen.

Jatkosodan rintama oli joulukuulta 1941 kesäkuulle 1944 Maaselän kannaksella eli Äänisen ja Seesjärven väli-

Ryhmä Seesjärven Suurlahden rannalla Maaselän kannaksella syystalvella 1942. Takana oikealta alkaen Viljo ja Taito. Muut Etelä-Suomesta. Edessä 2. oikealta parrakas varajoht ylik Salolainen.

Ryhmä lumipuvussa: kuvan vas. reunassa Taito, muut Etelä-Suomesta. Keskellä Taisto Rutanen, jolla on Taito Ägrenin pk. -Taito ja Raakel Ägrenin kuvat.

sellä, n. 35 km leveällä kannaksella Itä-Karjalassa. Vienanmeren-Itämeren kanavaa nimitettiin myös Stalinin kanavaksi. Esim. ahokyläläinen Kalle Mahosenaho oli pk-ampujana mm. 13/12. Pr:ssa, 1/ JR 54:ssä ja 1/ 21. Pr:ssa Maaselän kannaksella, Vienan kanavalla, Poventsassa, Krivillä, Leppäjoen loholla ja myöhemmin Ilomantsissa. Hän haavoittui Krivillä reservisotilana maaliskuulla 1943.

Jekkuja rintamalla

Vähän ennen joulua 1942 tein pienen jekun ryhmääni kuuluvan ylämaalaisen Pönnin kanssa. Meillä oli korsuissa heikosti toimivat karbidilamput. Meidän jjoht ltn Laurila kysyi leikillään, kuka lähtisi hakemaan parempaa polttoainetta. Ilmoittauduin Pönnin kanssa. Menimme hämärissä tykistön puolelle 1,5 km:n päähän. Laurila oli antanut konekiväärin jäähdytysletkun bensaanimiseksi siitä autosta, jonka valitsimme kepposen kohteeksi. Saimme bensaa 20 litraa. Pehkon takaa kat-

soimme aineen hiljaista lorinaa tankista. Ei tiedetä, kenen kapiaisen autosta saimme lampun polttoainetta. Teimme munakäsikranaateista lamppuja siten, että tyhjensimme kotelon sydämen, poistimme nallin ja teimme jalkarästin palasesta lampunsydämen. Kun panimme bensaahan vähän suolaa, liekki ei kaasuttanut, vaan paloi kirkkaasti.

Asemasodan erityispiirteitä

Asemasotavaiheessa piti erityisesti varoa vanginsieppausta pimeällä ja päivisin puissa olevia venäläisiä tarkk'ampujia, jotka olivat kiivenneet yöllä. Vartiossa käytettiin periskooppia, jottei tulisi "nappi ohtaan". Takana lepovuorossa pojat koettivat keksiä puhdetöiden lisäksi muutakin ajankulua, mm. urheilukilpailuja. Oli myös alkoholiongelmaisia. Jotkut tekivät kiljutempauksia. Rintamalla kävi viihdytyskiertueita. Erikoista olivat kiinniotettujen rottien kilpajuoksut ja uitamiset. Miehistössä oli monen alan asiantuntijoita, jotka järjestivät kaikkea: rakennushommia, sahausta, höyläystä, huonekalujen, tuohikonttien ym. tarve-esineiden valmistusta.

Eräs iso tempaus oli varmaan harvinaisen. Ollessamme kevättalvella -43 asemilla ja korsuissa Suurlahden kylässä muuan eteläsuomalainen sotilas, joka oli ollut tukikohdan entisessä komppaniassa, kertoi meille, että linjojen välissä Seesjärven Suurlahdessa juuri joukkueemme asemien edessä oli paljon pihkaa eräässä venäläisiltä sinne jääneessä laivassa. Kuulimme, että edellisen K:n poikia aikoi tulla tukikohtaamme vohkimaan salaa tätä pihkalastia. Jjoht Laurila soitti pataljoonaan, ettei muita saanut tulla tukikohtaamaan, koska pihkalasti aiottiin ottaa omalle joukkueelle.

Suojeluskunnan eli "Paukkulan" kahvilan rappusilla asemasota-aikana Tavastkengällä. Keskellä Antti Meriläinen. Vas. Pentti Turunen Kankaalta ja ylinä Eksylän Tauno Luttinen, joka veti kahvilan emännän Eliina Myllylän kuvaan. Pojat ovat kotikylällä lomatunnelmissa. Tauno kaatui alikersanttina 2.7.1944. -Kertojan siskon Eliina Blomqvist e Myllylän kuva.

Saimmekin laivasta 22 tynnöriä pihkaa á 200 kg eli yhteensä 4400 kg, minkä vyörytimme korsumme lähellä olleen kk-aseman suojaan. Joukkueemme pojat saivat tästä lastista armeijalta 36.000 mk. 4.D:n herrat kävivät toteamassa meidän noutaneen pihkat linjojen välistä ja todistivat rahojen kuuluvan meille. Se oli hyvä hanke, kun saimme pienestä työstä toista tuhatta mieheen. Edellisen komppanian pojat saivat varastetuksi kk-asemamme takaa pimeän turvin 4 tynnöriä pihkaa, joten olipa bisnestä heilläkin.

Ltn Heikki Nurmi Iitistä oli näinä aikoina toista vuotta kpäällikkönä Wikströmin jälkeen, hänkin mukava

mies. Kun olimme tulleet Pitkänranan Lemettiin Laatokan koillispuolelle tammikuussa 1944, Nurmi sai keväällä kapteeniylennyksen ja komennuksen muualle. Hän piti meille puhuttelun sanoen meidän olleen hänelle kuin omia poikia. Ltn Valtakari oli uusi kpääll Kannaksella tapahtuneeseen haavoittumiseeni saakka ja myöhemmin ltn Berglund, jonka tst-lähetinä toimin. Ollessamme Lemetissä kesään 1944 asti 6.K teki osaltaan puolustuslinjaa ja oli rakentamassa patoa Koirinoja -nimiseen jokeen.

Haavoittuminen Karjalan kannaksella

Kesäkuun puolivälin lähestyessä II/ JR 25 siirtyi Karjalan kannakselle. Juna vei meidät Koirinojasta Kannaksen Valkjärvelle. Sieltä marssimme Kivennavalle päin. Lähellä Kivennapaa ja kenr Laguksen vastaiskun maisemia jouduin näkemään eräässä rinteessä kuusenjuurella 5 m pitkän ja toista metriä korkean suomalaisten kaatuneiden ruumispinon. Näin suurta läjää en ollut koskaan nähnyt. Kokemus oli mieltäni kipeästi koskettava. Yöllä 17/18. kesäkuuta 1944 meidän komppania oli koko rykmentin kanssa vastaanottamassa venäläisiä Kaukjärven ja Mikkijärven välisellä kannaksella. Lähistöllä, Perkjärvelle johtavalla tiellä, takanamme, kulki jo 80 vihollispanssaria. Tilanne oli vakava. Jouduimme Mustanmäen asemilla vähentämään varustuksia. Sinne jäivät myös tavastkenkäsän suutari Matti Turusen minulle tekemät piikkarit, jotka jouduin kätkemään sammalikkoon. Emme ehtineet kaivaa muuta kuin mienmentävät hietakuopat kukin kohdallaan. Asemiin mentäessä oli karjaa koskeva ampumiskielto, mutta nälisään pojat kuitenkin ampuiivat lähistöl-

lä juoksentelevaa lammaslaumaa ja alkoivat nylkeä lampaita muonan täydennykseksi. Pojat kyllä heti ruokansa ottivat, kun kohdalle kävi. Komppaniamme asemien edessä ajoi miinaan venäläisen ps-divisioonan komentaja Rublevski ps-autoineen. Hän kaatui siihen paikkaan kers Heimosen kp:n luodista. Punaupseerilta saatiin tiedustelullemme tärkeät H-suunnitelman paperit. Rykmentin vuosipäivänä 18.6.1944 P:mme ja K:mme oli Summasta vähän itään eräällä kankaalla. Meille oltiin jakamassa juhlapäivän ylimääräisiä annoksia ja tarvikkeita, kun päällemme tuli yllättäen monta kymmentä maataistelukonetta kurnittaen ja ampuen meitä hirveästi. Meillä oli suojaksemme vain pieniä kranaatinkuoppia ja eräs talvisodan aikainen korsu, jossa oli metri vettä. Oli suuri ihme, että meihin ei osunut. Yöllä 18/19. kesäkuuta olimme Summan kylän laidalla talvisodan aikaisissa juoksuhaudoissa. Vihollinen koetti panssari- ja miesylivoimalla motittaa rykmenttimme. Pataljoonamme 5.K jäikin vangiksi mottiin, mutta onneksi Ägrenin Taito oli silloin lomalla. Osa porukasta murtautui myöhemmin vapaaksi.

Viivytykskäskymme oli myöhässä. Vetäydyimme metsiä pitkin kohti Viipuria. Olin K:mme kärkijoukkueen kärkiryhmän vetäjänä Niilo Ääpäälän ja Sulo Rovon kanssa. Näimme vihollispanssarien ajavan maantietä suurin joukoin samaan suuntaan kuin me kuljimme metsiä taivaltaen. Lähestyimme sivuteitse Näykkijärveä. Panssariosatot tulittivat meitä Suomen poikia harjulta, isolta tieltä päin. Armeijamme oli Näykkijärvellä jo räjäyttännyt poikki vetäytymissillan. Jäimme ison talon luo suurten kivien suojaan. Odotimme komppaniamme muuta osaa toista tuntia. Pataljoonamme komentaja kapt Väisänen, joka yleni majuriksi, ja III

P:n komentaja maj Hannes Tapanainen, entinen Siikajokilatvain suojelukunta-aluepäällikkö, tulivat luokseme mukanaan - kolme lehmää! Kun paikalla oli haavoittunut naapurijoukueen johtaja vänr Lehtelä, P:mme adjutantti Tapio Nurmi lypsi lehmistä maitoa kypäräänsä ja vei juotavaa vänrikille, koska tällä oli nestevajaus verenvuodon takia. Lehmät seurasivat meitä Säiniölle asti läpi metsien ja yli kanavien.

Muistoisa päivä 19.6.1944 Kanaksen Näykkijärvellä jatkui. Lähetettiin tunnustelijat lankkuportaiden yli tutkimaan joen vastarantaa. Toinen partio huomasi rannalla vahvasti naamioituneita vihollisketjuja. Vanja alkoi pian ampua meitä yli joen. Kontatesani kpäällä Matti Niinimaan jäljessä ojaa pitkin luoti osui vatsaani laukausten hirveästi rätistessä. Syöksyin erään saunan suojaan ja huusin, että minuun osui. Ensin luonani kävi lääkintämies, mutta hän katosi yllättäen, kun yläpuolellemme alkoi saksalaisten ja venäläisten koneiden kova ilmataistelu. Monta venäläistä pommaria tuli savuten alas ja suolla näkyi valtavia räjähdyksiä. Kuulin Tapanaisen komentavan kk:t asemiin. Pojat ampuivat kovia kk-sarjoja venäläisten väijytysketjuun, joka tällöin vaikenä. Saimme turvallisen tilanteen marssia kohti Säiniötä.

Metsässä lääkäri tavoitti minut ja satoi haavani. Pyörriin toimenpiteen aikana. Saappaissani oli jo paljon vatsasta säärivarsia alas juossutta vertani. Olin jo valvonut kolmatta vuorokautta, olin kai heikossa kunnossa. Ambulanssi tuli lähistölle kuin tilauksesta. Sain onnekkain kyydin tästä pojillemme vaaraksi kehittyneestä mottitilanteesta Juustilan KS:aan. Seuraavana päivänä 20.6.1944 Viipuri oli jo NL:n vallassa. Juustilasta minut siirrettiin Rauhan sairaalaan Saimaan rannalle ja

sieltä Kuopion SS:aan. Rauhan sairaalassa iltaisin laulettiin paljon virsiä ja lauluja henkilökunnan ja potilaiden kanssa. Sekin rauhoitti monen haavoittuneen mieltä.

Myöhempiä vaiheita

Heinäkuun alkupuolella palasin yksikköni. Olimme Ihantalan pohjoispuolella, Pyöräsaaren tukikohdassa. Komppiamme asemat olivat lähellä JR 11:n Noskuan-suunnan linjoja. Kuljin kpäällä ltn Berglundin tst-lähetialiupeerina vaarallisissa maastoissa, joiden keskellä tiedettiin olevan venäläisten desantteja. Minulla oli kuitenkin hyvä varjelus. Kerran olin kaverini Pönnin kanssa paarein kuljettamassa haavoittunutta stm Helmistä, kun jouduimme likietäisyydeltä kovaan kktuleen. Oli suuri ihme, että meihin ei osunut, vaikka kantajia oli 4 miestä.

Muutaman viikon jälkeen tuli käsky työntää vihollisen sillanpääasema Pyöräsaaresta Salojärven taa. Pataljoonamme jääk.joukkue teki tämän, tukenaan K:mme 3. joukkue. Säkkijärveläinen Erkki Sorvari, joka tuli pian sotiemme jälkeen Pyhännälle ja toimi pitkään Pyhännän Rintamamiesveteraanit ry:n sihteerinä (+25.12.2001), oli em. pataljoonamme jääk.joukkueessa. Vastaiskussa kaatui jääkärij:n johtaja ltn Weckman. Ehkä desantit antoivat tulenjohtoapua omilleen, koska jouduimme Pyöräsaarassa krh-keskitykseen. Ranut lensivät Salojärven takaa erittäin tarkasti, ja niin moni poika kaatui kk-porukkamme siirron aikana.

Heinäkuun loppupuolella komppiamme pääsi linjasta lepovuoroon, jolloin teimme muita töitä. K:n riesaksi ehti punatautikin, jolta itse säästyin. Sain ylennyksen kersantiksi 29.7.1944. Pyhäntästen entinen kpäällä kapt

Rainer Simelius, jonka tst-lähetinä veljeni Yrjö oli ollut ennen kaatumistaan, tuli pataljoonamme linnoituspuuseeriksi Ihantalan pohjoispuolella. Hän oli hyvä mies, kuten Berglundkin. Olimme usein yhdessä Simeliuksen kanssa linnoitustöissä jatkosotamme loppuaikoina.

Jumala siunatkoon isänmaatamme, kansaamme, lapsiamme ja kaikkia jälkipolviamme!

RUNOTERVEHDYS VETERAANIKIRJAAN

Isänmaamme sota-ajoista ja veteraaneista

Anni Myllylä

JOULUMIETTEITÄ

*Muistan sen kuin eilinen ois´ päivä
- miten taas se mieleen tulikaan:
sota-aika, jouluaattoilta,
kaikkialla kylmää, ankeaa.*

*Lanttuloonan, tuoreen leivän tuoksun,
rasvalamppu pöydän nurkalla;
lattialla seisoo joulukuusi
papereilla koristettuna.*

*Isän alkaessa jouluvirren
ajatukset kauas karkajaa:
rintamalla veli - jouluaatto
millainen on hänen kohdallaan?*

*Liian paljon sota repi, raastoi
rakkaimpia eroon toisistaan.
Liian moneen kotiin viestin antoi:
sankarina poika kuolla sai.*

*Kyyneleet mun valui poskiani.
Olin, lapsi, surun vallassa.
Hyvä Luoja, rukoilin ja nyyhkin,
lopeta tää sota kamala!*

*Jälleen kansat toisiansa soimaa,
ihmisetkin vihaa toisiaan.
Nousta ylemmäs ei kellään voimaa,
ei rehellistä mielen malttia.*

NE VAIKEIMMAT MUISTOT

*Sotainvalidien päivä nyt on,
kun joulunairueet koteihin saapuu,
kun syttyvät tuhannet kynttilät
ja hämärä päivän kietoo kaapuun.
Käy ihmiset joulun odotukseen
ja Vapahtajansa saapumiseen.*

*Niin - takaa vuosikymmenten
muistot mieleen nousevat yöstä.
Suomen mies jyhkeä, vakaa,
leipänsä hankki kovasta työstä:
peltoa raivas, kaskea kaatoi,
tehtaissa, metsissä jylhissä raatoi.*

*Kauan ei kestänyt aikaa tuota.
Viestinä kulki kylästä kylään:
sodan uhka on maailmassa,
rauhattomuutta rajalla idän.
Mieliä hämmensi asiat uudet.
Monet tunsivat turvattomuutta.*

*Alkoi ankara talvisota.
Vainovalkeat rajalla paloi,
pakkanen ampumahaudoissa vartioi.
Revontulissa kuoleman viikate välkkyi.
Kotiseutu ja kaikki rakkaimmat siellä
nuoren sotilaan mielessä viipyi.*

*Vuodet vierä. Miehet puolustivat maataan.
Kotirintama pelolla viestejä vuotti.
Kenelle jäivät vaikeat vammat,
kenelle raskaimman uhrin tuotti.
Kirkkotarhaan kohosi valkeat ristit.
Moni kätensä liitti rukoukseen.*

*Siit´ on kauan, ja vaikeimmat muistot
vuodet on hälventäneet.
Sodan vammoista hiljaiset miehet
siitä asti on kärsineet.
Mutta haavat, jotka sieluun piirtyi,
ei umpeudu milloinkaan.*

*Teitte kaiken, mikä teiltä vaadittiin,
jos joku kysyy, muuta epäilee.
Taistelitte meille vapaan Suomen
lapsille ja lastenlapsille.
Maa puolueeton, kansa rehti sen,
on helmi haarniskassa kansojen.*

*Hiljennymme jälleen seimen ääreen
vastaanottaaksemme Messiaan,
kuninkaista kaikkein korkeimman.
Hän on Poika Isän, Jumalan.
Rukoilkaamme maailmalle rauhaa,
ihmisille hyvää tahtoa.*

Pyhännän rintamamiesveteraanien naisjaoston toimintaa yli kaksi vuosikymmentä

Naisjaoston puheenjohtaja, talonemäntä ja veteraanin leski
Aune Sivonen
Pyhäntä 24.9.2002

Pyhännän Rintamamiesveteraanien Naisjaosto on perustettu 15.11.1981. Se on toiminut siis noin 21 vuotta tähän syksyyn mennessä. Ennen tätä nykyistä naisjaostoa Pyhännällä on toiminut Sotainvalidien Naisjaosto vuosina 1959-1963 eli 5 vuoden ajan. Nykyisen naisjaoston perustava kokous pidettiin kunnan toimitalossa ja vieraanamme oli silloin Kainuun piirin Naisj. puheenjohtaja Maija Liisa Lehto, joka selosti meille naisjaoston tehtäviä ja sääntöjä. Selostuksen jälkeen tehtiin yksimielinen päätös perustaa Pyhännälle Naisjaosto, jonka perustava kokous pidettiin heti paikan päällä. Kokousta johti pj:na Maija Liisa Lehto ja Vilma Marjomaa toimi sen sihteerinä.

Naisjaostomme puheenjohtajaksi valittiin Anni Myllylä Tavastkengältä ja vara-pj:ksi veteraanin leski Aune Sivonen Tavastkengältä. Jaoston sihteeriksi valittiin Vilma Marjomaa Pyhännän kirkonkylästä, muiksi johtokunnan jäseniksi Hilma Koistinen, Helmi Matinaho, Kerttu Myllylä, Vilma Hukkanen, Saimi Autio ja Anni Pääkkö. Rahastonhoitajaksi valittiin Irma Partanen sekä tilintarkastajiksi Veikko ja Hilikka Knuutinen, varalle Antti Alapere ja Veli Varvikko. Jäsenmaksuksi tuli 10 mk ja jäseniä saatiin ensi vuoteen 20 henkeä. Vuonna 1995 oli 23 jäsentä.

Toimintamme alkoi yhteisillä kokoontumisilla iltaisin. Ohjelmaan laitoimme arvontaa ja kahvitarjoilua. Keksimme yhdessä ideoita rahan hankkimiseksi virkistystoimintaan. Kutsuimme myös naapurikuntien veteraaneja vierailuille ja vierailimme itsekin heidän luonaan. Pidimme myyjäisiä, laitoimme puikot pyörimään ja kudoimme alkuai-

koina sukkaa, joita panimme paketteihin. Toimimme ripeästi ja uusin voimin. Olemme joka vuosi järjestäneet joulujuhlan, johon veteraani- ja invalidijärjestö ovat antaneet tarvittavat varat. Kiitos kaunis siitä! On saatu veteraanien toiminnasta ajankohtaiset juhlatervehdykset ja seurakunnan tervehdyksenä kuultu papin jouluhartaus. Naisjaosto on myös osallistunut retkimaksuihin varojensa mukaan. Nykyiset kahvitilaisuudet pidämme aina päivällä, entisessä muodossaan.

Vuodet ovat tehneet tehtävänsä keskuudessamme. Monta on kätkeyty kirkkomaahan maaäidin syliin ja moni on jo jäänyt syrjään terveydellisistä syistä. Vuonna 1995 oli ensimmäisen johtokunnan jäseniä jäljellä allekirjoittanut ja sihteeri Vilma Marjomaa ja johtokunta oli kokonaisuudessaan v. 1995 seuraava: puheenjohtajana Aune Sivonen, vara-pj:na Eliina Makkonen, sihteerinä Vilma Marjomaa, muina jäseninä Raakel Siipola, Raakel Ågren, Aino Pellikka, Aino Ahonpää, Tilda Arbelius, Martta Mäki ja Helvi Puurunen; rahastonhoitajana Aino Korpiniemi, tilintarkastajina Erkki Sorvari ja Aimo Turunen. Vilma Marjomaa jätti sihteerin tehtävät terveydellisistä syistä v. 1996 ja tilalle sihteeriksi vaihtui Raakel Siipola. Kiitos Vilmalle kaikista palveluksista. Rintamaveteraanien sihteeri Erkki Sorvari (+25. 12. 2001) on paljon auttanut myös naisjaostoa järjestötoiminnassa, minkä johdosta muistamme häntä kiittäen.

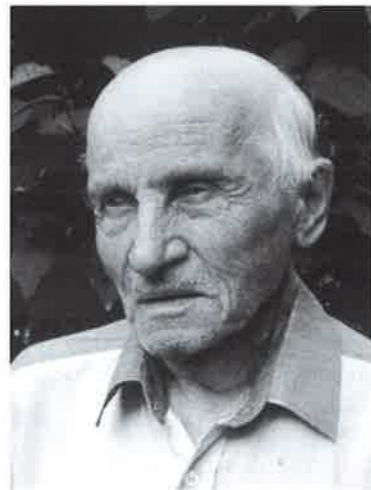
Olemme useina vuosina tehneet veteraanileirien keittiöpalvelua ja olleet kesäretkillä miesten kanssa. Joka vuosi on pidetty päiväkahvitilaisuus. On saatu varoja kunkin tuomilla arvotavilla. Joulujuhlamme on joskus ollut srk-talossa, joskus monitoimitalolla Kirkkoniemessä. Toimintamme on jatkunut aina perinteisenä. Johtokunnan

Veteraaninaiset järjestivät juhlaruokailun III/ JR 11:n asevelijuhlisiin ja Pyhännän Rintamamiesveteraanit ry:n lipunvihkiäisiin 3.8.1986. Keskuskoululla v-o Kerttu Myllylä, Aune Sivonen, Vilma Marjomaa, Aino Ahonpää ja Martta Mäki. -Pyhännän Rintamaveteraanit ry:n Veteraanialbumi II.

henkilöstö on pysynyt melkein samana. Piirikokoukseen olemme saaneet kiertävin vuoroin edustajat miesten mukana Kajaaniin lähes joka vuosi. Kiitämme yhteistyöstä veteraaneja ja sisaria. Lähetämme kiitokset yhteistyöstä myös ajan rajan taa niille veteraaneille ja veteraanisisarille, jotka ovat saaneet kutsun viimeiseen iltahuutoon. Me jäljelläolevat koemme, että omakin aikamme on jo kulunut pitkälle. Nyt vuonna 2002 naisjaostomme johtokunta on seuraava: puheenjohtajana jatkaa Aune Sivonen, joka tuli tähän tehtävään 1990, vara-pj on Eliina Makkonen, sihteerinä jatkaa Raakel Siipola, muina jäseninä ovat Helvi Puurunen, Mirjami Autiola, Tilda Arbelius, Martta Mäki, Aino Ahonpää, Laina Lehtola, Annikki Leiviskä, Aino Pellikka sekä keväästä alkaen Eeva Viio ja Kaisa Nissinen. Jumala isänmaatamme, kansaamme ja jälkipolviamme siunatkoon!

Rintamapalvelusta konekiväärissä ja hevosten hoidossa

Mv ylik
Heikki Pennanen
(+ 1.3.2002)

Emäntä eläinlääk.lotta
Mirjam Pennanen
Tavastkenkä
Pyhäntä

Taustoja

Isäni Matti syntyi Pyhännän Viitamäen Aholassa 1890. Hän ei ollut rintamalla, mutta kuului suojeluskuntaan Tavastkengällä. Äidinisäni Sylvester Knuutinen, kuten muutama muukin niiden ikäluokkien mies, oli Venäjän vallan ajan vakinaisessa väessä 3 vuotta tai 3 kesänä ja osasi venäläiset komentosanat. Hermannin Pakanen Tavastkengän Ruostesuolta oli hänkin keisarivallan aikana Oulussa vakinaisessa väessä.

Nokelan Joppe, Johannes Karppinen, haavoittui luodista vapaussodassa rinnasta läpi. Myös Iikka Määttä Tavastkengän Laitalasta oli vapaussoturi. Olikohan Määttän Mattikin? Myöhemmin Iikka asui Hyvölänrannan Erkkolassa Koskenkankaantien varressa ja muisteli vapaussotaa, jossa hän taisteli Kannaksella. Vapaussodan loppupuolella Iikka ja järvikyläläinen Eemeli Kärkkäinen olivat Kuokkalan asemalla. Eemeli aikoi partioida asemaa yksin, vaikka Iikka varoitti häntä. Eemeli meni. Se päivä oli 30.3.1918. Vihollinen ampui häntä jalkaan. Kun hän isokokoisena miehenä sai osuman jalkaansa, lumeen jäi suuri verivana asemalta palatessa. Sitten Iikka kävi vielä siellä asemalla jonkun kanssa, mutta ”viekkauvella”.

Kuuluin 3 vuotta Pyhännän suojeluskuntaan. Nuorina saimme Tavastkengällä hyvää kasvatusta suojeluskunta-aikana. Isänmaalisuus oli korkeassa kurssissa. Yrjö Myllylä oli minullekin hyvä kaveri. Kilpaillimme hiihdossa, kesäurheilussa ja ammunnoissa. Kestiläläinen kornetti ja metsätyönjohtaja Martti Suorsa oli hyvä puhuja suojeluskuntamme juhlissa. Hän taisi pitää juhlapuheen myös

Tavastkengän suojeluskuntatalon, Suojalinnan, vihkiäisissä, muistanenko oikein. Astuin Kuopiossa vakinaiseen palvelukseen Pohjan Rykmentin KKK:ssa 6.5.1939. Meitä oli monta pyhäntästä samassa komppaniassa: Iikka Kurkela, Erkki Laukka, Edvin Partanen, Olavi Pehkonen, Antti Piippo ja minä. Sotilasvalamme oli 6.6. Kuopion tuomiokirkossa. Kurkelan Iikka ja Laukan Erkki olivat minulle läheisiä rintamakavereita. Kun Kuopioon tuli syyskuussa -39 lisää Pyhännän alokkaita, he eivät olleet vielä matkassamme Kannaksen talvisodassa. Olin Kuopiossa myös RAUK:ssa ja sain siellä konekiväärissä kk-au:n erikoiskoulutuksen.

Lähdimme Kuopiosta syksyllä. Palvelin 3Pr:n 3KKK:ssa 5.10.1939 alkaen. Revohkamme meni junalla Karjalan kannaksen Kiviniemeen. Siirryimme Nurmijärvelle linnoitustöihin. Pidimme tst-harjoituksiakin. Raudussakin tehtiin linnoituksia. Sodanuhka lisääntyi. Joukkueenjohtaja oli Lauri Oravainen, josta tuli myöhemmin Limingan kirkkoherra. Muuan ylik Räsänen oli 1/2-joukkueenjohtajamme. Ltn Mauri Ervamaa (myöh. maj) toimi kpääll:nä. Pyhäntänen Ensio Leiviskä oli hänen tst-lähetinsä. Jääkärimaj, myöh. evl Ville Lindén oli III/ 3Pr:n päällikkö. Tämä iskuporukka heitettiin aina sinne, missä linjat olivat murtumaisillaan.

Talvisotaa Kannaksella

Talvisotamme alkoi Raudussa. Olin Iikka Kurkelan kanssa Oravaisen 3. joukkueessa. Yrjö Myllylä kuului metsänhoit. Perttalan 2. joukkueeseen. Sen hevostiehenä oli Erkki Laukka Perukalta. Olimme Saijanjokivarressa Antin päivän aamusaikalla 30.11.1939. Kuulimme vihollistykkiensä ensilau-

kaukset. Näimme, että Orionsaaren talot piti polttaa. Alkupäivien jälkeen meidän täytyi peräytyä jokilinjalta Nurmijärvelle. Kohta siellä haavoittui 3. kompp:n päällikkö ltn Eino Heino (myöh. maj), jonka tst-lähetti oli Tauno Hynynen Pyhäntältä. Samalla kaatui Rantsilan Sipolankylän hiihtomestari Tauno Reinikka. Se tapahtui Nurmijärvellä ollessamme III/ 3Pr:n komentaja Lindénin lähdettyä ltn Ervamaan kanssa Kiviniemeen. Prikaatimme 1.K ja 2 kk-joukkuetta jäi aseisiin Nurmijärven pohjukan oikealle puolelle, niin ettemme tienneet toisten perääntymisestä. Muut olivat irtautuneet yöllä ja me vasta seuraavana aamuna. Ollessamme irtautumassa kapt Läkön (myöh. maj) 1.K:n matkassa vihollispartio yllätti selustamme, ltn Heino haavoittui ja Tauno Reinikka kaatui.

Perääntyminen Nurmijärven pohjukan eteläpuolelta oli rankkaa. Irtaudiimme aamuyöstä ja kävelimme metsiä nälkäisinä aseet mukana. Ennen lähtöä heitimme henkilökohtaiset varusteet, torsut, siis tornisterit eli reput, ojaan. Räsänen kantoi ison repunsa mukanaan. Myös 1.K:n kenttäkeittiö jäi puron rannalle. Myllylän Yrjö tuli kanssamme. Erkki Laukka eteni 3. joukkueen hevostiehenä jällempänä. Myös kk oli nakattu rekeen. Kyytiin istahtanut raahelainen mies nosti kk:n syyliinsä. Patruunavyö oli paikallaan. Reessä ase pääsi vahingossa kestotullelle. Oli onni ja varjelus, ettei poikiin osunut, kun kk alkoi papattaa. Kapt Läkki toi meidät Nurmijärveltä Vuoksen rantaan, Oravismeen. Joku lempo oli sanonut yli Vuoksen jo meitä ennen menneille, ettei virran takaa tule enää omia. Läkki lähti menemään yli hirsilautalla. Vuoksen pohjoispuolella oli Pohjan Rykmentistä ltn Kupiainen, joka tuns-

äänestä Läkön tämän huutaessa: "Älkää ampuko, täältä tulee omia!" Lämmittelimme Vuoksen takana kaupan raunioilla. Toiselta rannalta aseet oli jo suunnattu Läikköön, liekö meihin, kun meitä oli luultu vihollisiksi. Porukallamme oli ehkä 18 hevosta. Ne jätettiin puomiin virran eteläpuolelle, mistä pioneerit noutivat ne myöhemmin.

Välillä olimme toista viikkoa Muolaanjärven saarella. Olimme yöllä asemat edellisen K:n päälliköitä. Heti kohta venäläinen hyökkäsi jätse meitä kohti, joten em. komppanianpäällikkö huusi meille: "Antakaa tulta joutuin!" Miinat laukeilivat. Vihollisia ryntäili esteillemme. Heitä kaatui siihen 80. Vihollisen pääjoukko pakeni, koska se oli tulossa kauempana. Iikka Kurkela kävi evakuoimassa vihollisen kaatuneita. Muolaanjärven saaren jälkeen talvisotamme jatkui Leipäsuolla, Munasuolla, Kiltteessä ja Kämärässä. Ensin tultiin Mälkölään ja Rist-Seppälään. Lentokentän laitamilta siirryttiin Kämärän juna-asemalle. Siellä meni yö: saimme niskaamme lentopommeja. Joku kaatui, kun lääkintäteltaan tuli osuma. Kenttäkeittiömme räjähti hajalle.

Prikaatimme meni jouluaaton aattona 23.12. Perojoelle. Sieltä hyökättiin linjojen läpi. Etenimme jopa 4,5 km. Siinä meiltä kaatui alik Kokko Kuopiosta ja haavoittui oulaistelainen Holappa, joka oli samaa ryhmää kuin minä. Alussa olin kk-ryhmän varajohtaja. Johtaja oli vilkas kaveri Oulaisista, Kuusiston Manu. Kun Summa murtui, Manusta tuli silloin 1/2-joukkueen johtaja. Sillä konekiväärillä, jossa oli Iikka Kurkela, oli kk-ryhmän johtajana eräs Hemmilä Oulaisista. Me nimme Leipäsuolle vastaiskuun, kun venäläinen oli hyökännyt kukkula-asemiin läpi linjojen. Sinne mennessäm-

me Myllylän Yrjöltä paleltui kantapää, kun hän putosi hiihtäessään johonkin lähteeseen. Siihen kk-ryhmään, jossa oli Iikka Kurkela, tuli paha keskitys Leipäsuolla. Kaikki muut kaatuivat, paitsi Einari Nikkinen Limingasta ja Iikka, joka haavoittui pahasti. Toisesta kk-ryhmästä, johon kuuluin, haavoituivat kaikki muut, paitsi minä ja eräs Oukka Alatorniolta. Kk-ryhmän johtaja Tuunanen ja 1/2-joukkueenjohtaja Malo haavoituivat. Piippolalainen ryhmäkaverini, patruunankantaja Eino Peltomaa kaatui 14.2.1940. Taistelu oli kova. Ammuttiin vyöt ja laatikot tyhjiksi. Sitten tuotiin kk pois etulinjasta erään korsun luo, sidontapaikan vierelle.

Kun toimme kookoomme, paikalle tuli vänr Yrjö Massa, myöhempi rauhanajan kenttäpiispa. Hän tiesi miekatomme ja joukkueemme joht Oravaisen haavoittumisen Leipäsuon vastahyökkäyksessä. Massa oli käynyt auttamassa toista 1/2-joukkuetta ja saapunut sieltä sidontakorsulle. Meidän 1/2-joukkueesta oli enää jäljellä 3 ehyttä miestä: Nikkinen, Oukka ja minä. Kysyin Massalta: "Mitä tehhään nyt, kun meiltä on miehet menneet näin vähiin?" Hän neuvoi meidät Lindénin puheille. Kerroin majurille. Hän tokaisi: "Ei muuta kuin linjoihin ja kk tienvarteen!" Oli valvottu vuorokausi. Ei ollut evästä. Massa jäi Lindénin luo. Palasin kk:lle. Siihen tuli kpääll ltn Ervamaa. Hän neuvoi viemään kk:t töpinään eli esikuntakomppaniaan, kun oli vain 6 miestä jäljellä kolmea kk:ta varten koko joukkueessa.

Kun Summa murtui, vetäydymme Kiltteelle vähäksi aikaa. Peräännyimme Kämärälle ja taas Perojokivarteen reiluksi viikoksi. Näin siellä Leiviskän Ension ja kerroin hänen Paavo-veljensä kaatuneen. Enska meni Ervamaan luo ja sai heti hautajaisloman. Tätä

Enska on muistellut, että hän lähti jou-
tuin, kun Perojokivarsi oli niin kova
paikka. Siellä lenti ja räjähteli myö-
täänsä. Siellä tulikin niin kova mieska-
to, että meidän kk:lle ei jäänyt eloon
muita kuin minä ja Leinonen
Piippolasta. Kun kk-ryhmän johtaja
Visuri Oulaisista kaatui ja Leinonen
pahasti haavoittui, jouduin itse johta-
jaksi. Perojoella myös Kestin Reeti
Piippolan Kangaskylästä tuli kuvioi-
hin. Visuri rupesi oudosti jankkaa-
maan ja vakuutti kaatuvansa, vaikka oli
tasainen mies. Minä aina join hänen
kanssaan kahvia samasta 1 1/2 litran
römpsästä. Aloin taas kerran laittaa
kahvia kk-aseman vieressä, tykistön
tulenjohtueen korsulla. Ehdin kaataa
kahvit römpsän kansiin. Visuri otti
römpsän käteensä, muttei ehtinyt
juoda. Eteemme tuli 6-tuumainen
tykin kranaatti. Visurilta katosi pää ja
hän kaatui siihen. Kiväärikomppanian
3 miestä haavoittui. Paikalle saapuivat
naapuri-kk:lta jjoht Perttala ja Kestin
Reeti katsomaan, miten meille kävi.
Perttala käski minun viedä Visurin ruu-
miin Jsp:lle. Ollessani asialla Reeti jou-
tui yksin meidän kk:lle siksi aikaa.
Siihen tuli jatkuvasti kranuja. Ehdin
edetä vain vähän, kun tultiin kerto-
maan Reetinkin jo kaatuneen meidän
kk:lla. Vietyäni Visurin Jsp:lle näin
palatessani kk:n kahvat polulla irral-
laan. Konekivääristä ei ollut jälkeä-
kään. Täysosuma silloin 24.2. oli täy-
dellinen. Reetin ruumista en ehtinyt
nähdä. Näin kävi Raudun-Kämärän
taisteluissa. Munasuolla näkyi sellaisia
kranaattikuoppia, jotka olivat täynnä
ruumiita, venäläisiä ja suomalaisia. Oli
se kovaa aikaa, kun otettiin täysillä
yhteen venäläisen kanssa. Hyväpä
olisi, ettei tuo toistuisi.

Hynys-Tauno oli lähettinä ja toi
minulle komeat punaiset sukat
Perojokivarren linjaan, etten paleltuisi.

Töpinässä palvelivat mm. Niilo
Kaipainen ja Antti Niilekselä.
Komentojoukkueessa olivat Antti
Piippo sekä lähetit Enska ja Tauno,
jotka eivät olleet etulinjassa, paitsi käy-
dessään siellä lähettiasioilla. Siirryt-
täessä Perojokivarresta Karisalmelle
sain nukkua liiat väsymiset pois Erkki
Laukan reessä. Karisalmessa säästyim-
me taistelulta, vaikka olimme eteen-
työnnytyssä tukikohdassa. Sinnepä toi
Hynys-Tauno rauhanviestin, että mää-
rätyn kelloajan perästä ei saa ampua,
tulee rauha. Komppanianpäällikkö ja
joukkueenjohtaja olivat pitää Taunoa
hulluna, mutta niin talvisotakin päät-
tyi. Elokuussa -40 pääsin lomalle ja
olin Laukka Erkin eli Koistilan Erkin
kanssa yhtä matkaa. Meiltä oli kotoa
myös Veikko-ruuna sodassa Matti-vel-
jeni matkassa. Se oli sekä talvi- että jat-
kosodassa ja haavoittui kahdesti
Uhtuan suunnalla. Kestinen Pennasen
Pekka-setä ajoi sitä siellä. Olipa
Veikko-ruunamme myös Karjalan kan-
naksen tulikokeessa kesällä -44.

Hevospuolelle jatkosotaan

Kesällä -41 tuli määräys kertausharjoi-
tuksiin. Menin kk-au:na Ypäjälle
Turun lähelle. Minulle ilmoitettiin
koulutukseni vaihtuvan siitä eläinlää-
kintä-au:ksi. Minut komennettiin
Kestilässä perustettuun III AK:n II/12
KHevS:aan, jossa palvelin vuoden.
Ensin oltiin vähän aikaa Kuusamon
Kurkijärvellä. Sitten mentiin rajan itä-
puolelle Tuhkalaan, joka kuului
Kiestingin suuntaan. Hoidimme lukui-
sia hyökkäysvaiheessa haavoittuneita
hevosia. Siellä oli muitakin Pyhännän
miehiä, mm. tavastkenkäset kengitys-
seppä Toivo Piippo, talous-au Tauno
Puurunen ja kenttähevossairaalan kir-
juri "Teukko" Kiiskinen, Pyhännän
suojeluskuntapäällikkö. Muonittajana

Hoidettavan hevosen käsittelyä Tuhkalassa. - Heikki ja Mirjam Pennasen kuva.

oli Pyhännän seurakunnan lukkari Edvard Ågren ja hevoshoitajina ahokyläläiset Olavi Pehkonen ja Viljo Koivuhuhta, joka sai Tuhkalan karjalaisista "sotasaaliina" tolkun emännänkin, Darja Kiriloffin. Tuhkala oli komeaa järviseutua ja semmoinen niemi. Alueella oli komeita metsälintujakin, joita kävin välillä kiväärilläni pyytämässä. Sielläkin pioneerit tekivät kapulateitä ja -siltuja suonevoille, kivi- kankaiden välille. Joskus olin vartiopäällikkönä siltavartiossa.

Mirjam Hietalahti, josta sukeusi myöhemmin vaimoni "sotasaaliina", tuli eläinlääkintälottana Tuhkalaan haavoittuneiden hevosten hoitoklinikalle. Siellä hän oli töissä ja hankki apteekista lääkkeitä hevosten hoitoon ja leikkauksiin. Tapasimme toisiamme jatkuvasti. Tuhkalassa ilmeni, että eläimilläkin, erityisesti hevosilla, oli vaikeita sotavammoja. Hevonen oli kylläkin tarpeen sotimisessa. Voi veikkonen, jos ei olisi ollut suomalaisia hevosia, ei sodastamme olisi tullut mitään! Sinnehän piti monesti mennä melkein tiettömiä taipaleita moniaitten kuormien kanssa. Veljeni Matti kävi meitä

katsomassa, kun III/ JR 11 oli menossa Kiestinkiin. Hän kertoi nälästä. Kävin ampumassa kolhoosin pässin. Se nyljettiin ja pantiin Matin reppuun. Siellä oli muitakin nälkäisiä. Väp Antti Järvelä oli pannut nämä potunnou- toon. Neuvoin heidät kolhoosin kella- riin, josta Pyhännän pojat veivät 2 isoa pottusäkillistä. Hommassa oli tavast- kenkänen Arvi Huovinen ja joku muu lempo. Tuhkalassa sain kersantin ylen- nyksen 14.5.1942. Sekä saksalaiset että suomalaiset sanoivat minua kaviomes- tariksi.

Siirryimme 25.6.1942 Uhtuan suunnan Lonkan kylään. Piippolalai- nen Haanpään Pentti, Siikajokilatvain tai Kairanmaan kirjailija, toimi jatko- sodassa siellä vanhojen porukassa vuo- sikausia, varsinaisen rintamalinjan takana, hevossairaalan huoltokirjuri- na, varusvaraston "rättimikkona", sotapäiväkirjan kirjoittajana ja usein yöpäivystäjänä. Lonkan kylän ja pirtin väessä oli myös pyhantäsiä: Eino Rajala (hänenstä tuli väapelikin), Piippo-Topi, Johannes Mankolanaho, Tauno Puurunen, minä ja olipa muita- kin. Tämä ilmenee osittain myös

Esim. Eino Pehkonen Ahokylästä oli ensin pyhantästen komppaniassa, 8/ III/ JR 11:ssä, mutta myöhemmin hän palveli pataljoonan huoltokomppaniassa hevosmiehenä ym. Tätä on muistellut myös pyhantästen myö- hempi väpeli Viljo Rajala. Suomalainen hevonen ja hevosmies teki suuret palvelukset kuljettamalla tarvi- ke- ja huoltokuormia, haavoittuneita ja kaatuneita monesti tiettomissä rämeissä, osittain upottavillakin nevoilla ja talven syvissä kinoksissa. Monumentti suomalaiselle hevoselle on todella aiheellinen projekti. Kuvassa Eino Pehkonen hevoshommissa siellä jossakin 24.3.1943. -Eino ja Vieno Pehkosen sekä tytär Vappu Väreen e Pehkosen kuva.

Rintamallakin tarvittiin myös hengellistä ravintoa. Kenttäjumalanpalvelus Tuhkalassa. -Heikki ja Mirjam Pennasen kuva.

Armeijan hevosia Vuokkiniemessä 28.7.1942. -Eino ja Vieno Pehkosen sekä tytär Vappu Väreen e Pehkosen kuva.

Haanpään sotakirjeistä sekä hänen arkistonsa ja veteraanikaveriensa valokuvista. III AK:n KHev-sairaalan osasto Lonkassa oli I/ 12 KHevS, jossa tuleva vaimoni Mirjamkin oli jonkin aikaa. Myöhemmin hänet siirrettiin III AK:n sikalaan Suomussalmelle. Siellä hän hoiti ja toimitti porsaita yksikköihin kasvatettaviksi. Niistä tuli ruuanjätteillä hyvää muonavahvennusta rintamajoukoille. Lonkassa olimme tekemisissä myös komendantti, ltn Torsti Sarasteen ja keittiölotta Annikki Ala-Ketolan kanssa, joista tuli myöhemmin aviopari. Torsti oli aikanaan pitkäänkin Rovaniemen kirkkoherrana. Hän kävi rovastina ja Uhtuan suunnan veteraanina III/ JR 11:n asevelijuhlissa Pyhännällä kesällä 1986 ja saarnasi 3.8. juhlakirkossa, jossa kirkkoherra Kautto vihki Pyhännän Rintamamiesveteraanit ry:n lipun. Lonkan aikoina kävin usein kylässä III/ JR 11:n linjoissa, kun monet pyhântäset olivat Turistilla eli Turistikukulalla. Velipoika Matti, Piippo Antti, Makkos-Nikki, Sainila Ville ja Kiiskis-Juska ym.

muistuvat mieleen sieltä. Matti ja Antti olivat komentokorsulla, Mäki-Veeliskin jonkin aikaa.

Sain 7.1.1943 komennuksen Ypäjälle ratsukouluun rehimestarikurssille kuukaudeksi ja sitten Hämeenlinnaan eläinlääk-au:n jatkokoulutukseen. Kevättalvella -43 olin taas Lonkassa. Sain 31.8.43 komennuksen vanhojen porukassa Röhön rykmentti JR 32:n II pataljoonaan. Minut sijoitettiin 6.10.43 pataljoonan 12.K:aan, joka oli KKK, Räsänen komppania. Siinä jouduin joukkueenjohtajaksi Kannakselle saakka joksikin aikaa. K:n väpeli oli Paavo Hankonen Piippolasta. Tavastkenkänen Antti Järvelä oli silloin jo JR 32:n 9.K:n väpelinä vanhain porukassa. Se oli kiväärikomppania, ja siinä oli monta pyhântästä, mm. Eino Myllylä, Antti Mankolanaho, Sulo Mahosenahokin, joka oli ollut konekivääripuolella, oli jossakin siellä ym. pyhântäset. 9/ JR 32:ssa oli kpäällä ltn Junila, hyvä urheilumies. 10/ JR 32:ssa oli Joppe (Joeli) Haataja, Heikki Pellikka, Haataja Väsä

Eläinlääk.miehiä Lonkassa. Naamioitu eläinlääk.teiltta, ovesa eläinlääk.tunnus, käärme-kuvio. Oikealla kertoja, hänestä vas. Tauno Puurunen. -Heikki ja Mirjam Pennasen kuva.

Vierailu pyhântästen komppanian 10/ III/ JR 11:n tukikohdassa "Turistilla". Kpääll ltn Antti Patokosken komentokorsun ikkunan edessä v-o Tauno Puurunen, kertoja Heikki Pennanen, Matti Pennanen ja haapatetinen Veikko Puurunen. -Heikki ja Mirjam Pennasen kuva.

Kesä 1943. Köydenveltoa Juntusrannan urheilukilpailuissa. Vanhemman ikäluokan väpeliin kuulunut ahokyläläinen Eino Rajala karttalaukut vyöllä. -Heikki ja Mirjam Pennasen kuva.

Sotahevon ja hevospies Antti Mankolanaho. - Antti ja lines Mankolanahon kuva.

Köhisevän mies Ville Hukkanen ja sama homma. - Ville, Laina ja Antti Hukkasen kuva.

(Väinö), Einari Mahosenaho ym. Kun olimme jo Röhössä, siitä meidän oli helpompi joskus välistä käydä kylässä Turistilla, kun oli entistä lyhyempi matka. Minä ajoin "hullua ruunaa", jonka kovaa kyytiä saivat vääpelit Paavo Hankonen ja Antti Järvelä sekä toinen kotikyläläiseni Antti Leiviskä. Röhön aikana olin tekemisissä Juntusrannassa, Vuonnisissa, Pistojoella sekä Uhtuan länsi- ja pohjoispuolella.

Tammikuulla 1944 olin Kajaanin sotasairaalassa, koska vasemman jalkani pohkeeseen oli tullut vaikea kipeytymä. Talvella -44 II/ JR 32 siirtyi lepoon Vaaralaan. III pataljoona oli vielä linjoissa Ruumalankankaalla jonkin aikaa. Yli 1000 miehen partio hyökkäsi samana talvena Röhön ja Puumalankankaan välimaastoon. Miehiä kaatui molemmin puolin, monta ryssä ja monta finskiä.

Kannakselle ja Ouluun

II/ JR 32 siirtyi kevättalvella Karjalan kannaksen Kivennavalle. Ensin hiihimme Uhtualta Hyrynsalmelle, sieltä jatkoimme junalla Kivennavan lähelle. Menimme varmistukseen Kivennavan kirkonraunioiden taa. "Pajarin kirkko" oli toisella mäellä sijaitseva uusi kirkko. Minulla oli oma kk-joukkue. Välillä pääsin 2 viikon lomalle, jolle mennessäni vastaan tuli Kiviniemessä muuan tuttu AK:n eläinlääkintäeversti, joka tunsu minut. Juttelimme siinä jonkin aikaa. Hän mainitsi minulle pian tulevasta siirrosta. Palatessani lomalta siirto oli jo valmis: tulin Kivennavalle KKK:aan. Kohta sain taas komennuksen 22.4.1944 takaisin 12. KhevS:aan, tällä kertaa Kannaksen Kirvuun. Sielläkin taistelujen aikana hevosia tuli ja lähti. Kannaksen suurhyökkäyksen jälkeen I/ 12 KHevS tuli Ouluun.

Sinnekkin tuotiin haavoittuneita hevosia saksalaisia vastaan käydystä Lapin sodasta. Myöhemmin alkoi sotahevosten kotiuttaminen. Minä polo jouduin vielä hevosten sairastallin vääpeliksi, kun oli paljon hevosia ja vähän miehiä.

Kalle Haatajia on Pyhännällä ollut montakin, niin heitä oli rintamallakin. Muistelen tässä yhtä heistä, Kotilan Kallea. Kun häneltä oli jo kaatunut kaksi veljeä, Lassi ja Arvo, Kalle sai vapautuksen etulinjasta ja palveli myöhemmin takempaan rintamalla. Hän pääsi myös KhevS:aan Ouluun Lapin sodan aikana.

Mirjam Pennanen: Konilottana sodassa kolmatta vuotta

Jurvalaisen Hietalahden perheen vanhimpana lapsena olin kotona joutunut usein hevosajoihin ja myöhemmin tarkastuskarjakkonakin toimimaan eläinten seurassa. Syksyllä 1941 Lotta-Svärd -piiri ilmoitti: "Tarvitaan nuoria naisia, jotka ovat tottuneet olemaan tekemisissä eläinten, varsinkin hevosten kanssa." Minua kysyttiin eläinlääkintäkursille Kintaukseen, jossa oli kotihevossairaala. Lotta suostui ja niin minulle tuli lähtö lokakuussa 1941.

Sairaalan johtajana oli saksalainen eläinlääkintäeversti Staufer apunaan eläinlääkintäupseerit Huovinen ja Videk, joka oli eestiläinen. Heti alkuun saimme konilotan kalskahtavan nimen. Ei se harmittanut, olimme nimityksestä ihan ylpeitä. Meitä opetettiin käsittelemään hevosia, ensin harjaamaan niitä ja puhdistamaan kavioita, sitten hoitamaan ja sitomaan haavoja. Töitä riitti, sillä hevosvahvuus oli n. 500 hevosta. Osa hevosista oli vihaisia, joiden hoitajiksi yleensä määrättiin miehiä. Kurssin johtaja opasti kädestäpitäen, missä kohden oli turvallisinta sei-

soa, jos hevonen yritti käyttää kavioitaan. Siellä oli myös sotasaaalishevosia, pieniä ja laihoja rupukoita, joita konilotta ei oikein tahtonut saada liikkeelle, kun yhden lotan täytyi viedä niitä jopa kolme konia ulkoaitaukseen. Aina nämä rupukat yrittivät kääntyä pientareelle jyrsimään heinää. Marraskuun lopulla kurssimme päättyi.

Jouduin lotta Annikki Koski-Laulajan kanssa Tuhkalan kenttähevossairaalaan, jonka päällikkö oli Oulun kaupungin eläinlääkäri, eläinlääkintämaj Kantela. Tuhkalassa oli vanhoja kolhoosin rakennuksia ja erään sellaisen pikkuhuoneeseen meidät sijoitettiin, keittiölotien ja toimistolotan kanssa yhteensä 5 henkeä. Hyvä sopu antoi meille tilaa. Muonituslotat olivat päivisin Tuhkalanjärven rannassa 3-seinäisessä kopissa valmistamassa ruokaa kenttäkeittiössä, me olimme talleilla ja toimistolotta nautti väljistä tiloista. Sidostarpeista oli ensin kova puute. Jouduimme pesemään ja huuhtomaan

Kuvassa eläinlääkintälottia Tuhkalassa. Takana miehiä. Lotista 2. oikealta Mirjam Hietalahti myöh. Pennanen. -Mirjam Pennanen kuva.

siteitä järven avannossa. Venäläinen kävi joskus meitä pommittamassa. Onneksi pommit putosivat kauas järven ja pääsimme pelkällä säikähdyksellä. Me konilotat puhdistimme ja sidoimme hevosten haavoja ja annostelimme nukutuslääkkeitä, jotka noudimme kilometrien päästä keskusvarastolta.

Hevoset tuotiin hoitoomme Kies-tingistä, läheltä etulinjaa. Vaikeimmin haavoittuneet vietiin kuljetusautoilla kotihevosairaalaan. Oli ikävää nähdä eläinten kärsimykset, kun aluksi oli puute puudutusaineistakin. Usein jouduimme tietömmille taipaleille toimitamaan huoltoa kantosatulilla. Sirpaleitten repimiä, isohaavaisia hevosia täytyi ensin hoitaa ja säkään haavoittuneita viedä leikattaviksi. Eläinlääkintämajuri tarkasti ensin leikkauspaikalla hevoset ja tehtiin valmistelut. Avustavan lotankin oli mentävä leikkauspöydän ääreen pitele-

mään ja antamaan välineitä. Kantela oli taitava leikkaaja. Onnistuneenkin leikkauksen jälkeen paraneminen kesti kauan. Tervehtyneet hevoset vietiin varikon kautta uudelleen linjoille. KHevS siirrettiin Tuhkalasta Lonkkaan Uhtuan suunnalle työn jatkuessa siellä. Tuhkala luovutettiin saksalaisille. Helmikuussa 1944 menimme Kannaksen Kiviniemeen. Äitini kuoli samaan aikaan, mutta pääsin siviiliin vasta toukokuussa.

Lottien ansiokasta työtä muisteltaessa unohtuu eräs pieni ryhmä: eläinlääkintälotat. Näidenkin tyttöjen ahkerointi vapautti monet miehet taisteluun puolustamaan maataan. Sota on suunnaton kärsimys ihmisille, mutta monille elämillekin, etenkin sotahevosille. Me sodan kokeneet tiedämme paljon sodan tuskista emmekä soisi sen koskaan enää toistuvan.

Romantiikka kukki joskus rintaman tuntumassakin. Kuva Suomussalmen Hietakankaan hiihtokisojen talvelta 1943. Vas. ltn Torsti Saraste ja hänen tuleva vaimonsa, keittiölotta Annikki Ala-Ketola, joista tuli myöhemmin Rovaniemen kirkkoherra, rovasti ja ruustinna. Saraste vieraili III/ JR 11:n asevelijuhlissa Pyhännällä saarnaajana kesällä 1986. Kesk. vaaleassa asussa eläinlääk.lotta lines Roivainen Nilsistä, ylik Toivo Rajaharju Kauhajoelta ja eläinlääk.lotta Liisa Vartiainen Pertunmaalta sekä oik. eläinlääk.kers Heikki Pennanen Pyhännältä ja "sotasaaლიina" jurvalainen eläinlääk.lotta, Mirjam Hietalahti myöh. Pennanen. -Kertojien kuva.

Pyhäsentäläiset talvi- ja jatkosodassa

Asealiupseerin muisteluksia ja näkökulmia

Kelloseppä ylik
Matti Pennanen
Veter.matr.toimikunnan jäsen
Oulu 13.3.1996

Olen syntynyt tammikuulla 1914, kun autonominen Suomi oli vielä Venäjän keisarin alainen. Tavastkengän Parkuanperän Saarela oli kotitalomme sota-aikana. Isäni Matti oli vanhemman sukupolven suojeluskuntalaisia, ja me pojatkin vuorollamme tulimme mukaan sk-toimintaan kotikylälämme. Muistelen pyhäsentästen komppanian talvi- ja jatkosodan retkiä. Kokonaisuuden kannalta on mainittava, että kotipitäjämmen Pyhännän poikia taisteli ja kaatui muillakin rintamilla.

Taustaa

Kun Suomi joutui talvisotaan, kansamme ja mahtavan Neuvostoliiton välinen mittelö sai osakseen erikoista huomiota kautta maailman. Pieni maa puolustautui päälle hyökkäävää suurvaltaa vastaan. Sodan haavojen umpeuduttua voimme tarkastella pyhäsentä-

Vanha Matti oli Tavastkengän vanhemman polven suojeluskuntalaisia. -Rauha Meriläisen kuva.

Kuhmossa otettu muutamien pyhäsentien, piiposten ja kestisten yhteisposeeraus talvisodan loputtua. Kova koetus on takana. Antti Järvelä ed. istuvista 2. oikealta. Kuvan omistaja Matti ed. seisovista 2. oikealta. - Matti ja Vieno Pennasen kuva.

läistenkin talvisotaa, kuten myös jatko- ja Lapin sotaa, asiallisesti eri puolilta. Nuorten on tärkeää tietää perusasiat 1900-luvun ja 2. maailmansodan aikaisista sodista sekä kansamme ja kotiseutumme väestön niissä kokemista kärsimyksistä ja uhreista.

Talvisodan siemen kylvettiin jo itsenäistymisemme loppuvaiheissa, Tarton rauhasta neuvoteltaessa. Kun hallituksemme ei tukenut valkoisia vastavallankumouksellisia Pietarin valloituksessa, myös Lenin huomasi tämän. Hän lausui, että jos tuo tuki olisi annettu, kommunistit olisivat kärsineet tappion. Suomalaiset neuvottelijat vaativat ensin Itä-Karjalan liittämistä valtioon ja neuvostoedustajat taas rajan siirtämistä Kannaksella Viipurin-Käkisalmen linjan eteläpuolelle Pietarin puolustuksen vuoksi. Asioista ei päästy sopimukseen. Tämä enteili vuosien 1939-40 talvisotaan johtaneita erimielisyyksiä. NL oli luvannut rauhansopimustilaisuudessa autonomian Itä-Karjalalle, mutta kun

luvattuja oikeuksia ei kunnioitettu, karjalalaiset nousivat kapinaan. Suomen vapaaehtoiset yhtyivät tähän ja selkkaus oli valmis.

NL keskitti joukkoja Kannakselle rajan lähelle väittäen Suomen rikkovan rauhansopimusta. Suomi vetosi Itä-Karjalan kysymyksessä Kansainliittoon ja Iso-Britanniaan. Venäläisten mielestä tämä vetoaminen palveli lännen interventioaikeita. Tämän jälkeen tosin solmittiin 1922 sopimus Suomen ja NL:n rajarauhan turvaamiseksi. Suomi yritti vielä solmia puolustusliittoa Puolan, Viron ja Latvian kanssa sekä Ruotsin ja Norjan kanssa. Hankkeet raukesivat eräiden maiden vastustukseen. Suomen ja NL:n hyökkäämättömyyssopimus solmittiin 1932. Syksyllä 1939 alkoivat neuvottelut, joiden kariuduttua ajaututtiin talvisotaan. NL:n alue-ym. vaatimukset olivat niin ankarat, ettei Suomen hallitus voinut niihin suostua. Kansammekin oli asiasta yksimielinen. Tästä alkoi ns. talvisodan henki, jonka avulla kestet-

tiin sodan kärsimykset. NL järjesti sodan alkusyyän väittäen 26.11.1939 Suomen puolelta Mainilasta ammutun tykkitulta ja venäläisten haavoittuneen.

Liikekannallepano - lkp

Syksyllä 1939 Suomen armeija järjesti lkp:n. Pyhännänkin miehille tuli määräyksiä ylimääräisiin harjoituksiin, YH. Saimme varusteita Pyhännän suojeluskuntatalolta Tavastkengällä. Vain suojeluskuntaan kuuluneet saivat täydelliset varusteet. Meille tuli määräys kokoontua Kiuruvedelle. Arvelivatko herrat, ettei pyhäntästen pää kestä autolla-ajoa, kun meille järjestettiin hevoskolonnan kyyti kotipitäjästä Kiuruvedelle? Lähdimme 15.10.1939 Pyhännän kirkonkylän kansakoulun luota kohti Kiuruvedettä. Hevoskolonna oli todella pitkä. Kun myös Kamulan kylän, Maaralanperän ja Viitamäen väki oli saatu reitin varrelta mukaan, saattueessa taisi olla 52 hevosta. Niiden vetämissä kärryissä me pojat läksimme sotapoluillamme maata puolustamaan. Kers Johannes Knuutila eli Nygårdin Johannes Perukalta johti saattuetta. Hän haavoittui lievästi käteen jo talvisodan alkupäivinä. Matka sujui ja hevoset syötettiin Viitamäellä. Saattajina olleet äidit, vaimot ja morsiamet kääntyivät kotiin. Illalla saavuimme lähelle Kiuruveden kirkonkylää. Yövyimme kansakoululla. Seuraavana päivänä kiuruvetisten pappi Elias Simojoki piti meille läksäistilaisuuden.

Juna vei meidät Ouluun. Majoitimme Oulun lyseolle, missä asuimme ennen siirtoa rintamalle. Nukuimme väljien lyseotilojen lattioilla ilman vuodevaatteita. Viemärit tukkeutuivat. Kohta vesi lainehti lattialla. Teimme ulkokuuressa pihamaalle kadun var-

teen. Keräsimme hieman kuusenhavuja suojaksi. Silti jäi ohikulkijoille katso- mista poikien istuessa riu'ulla. Lokakuun 17. päivänä alkaneet kertausharjoitukset jatkuivat 1½ kuukautta, samoin ase- ja varushuollon toimet. Muutamat ehtivät käydä lomalla kotona. Maanpuolustushenki oli hyvä. Ei purnattu. Radiosta seurattiin tarkasti NL:n kanssa käytyä diplomaattineuvottelua. Toivottiin, ettei sotaa tulisi.

Sota syttyy

NL hyökkäsi rajan yli Antin päivänä 30.11.1939. Me kokosimme varusteet, aseet ja ammuksot kuormastoon ja lastasimme ne junaan. Joulukuun 3. päivänä nousimme kiskoille ja jännitimme, mihin lähtisimme. Määränpäätä ei meille sanottu. Matka jatkui Kuhmon rintamalle. Kontiomäessä näimme ensimmäiset venäläiset sotavangit. Niitä istui neljä henkeä aseman portailla, huonoissa kesävaatteissa hytisten. Arvelimme, että jos ovat kaikki noissa kampeissa, pakkasella paleltuvat kuin russakat. Junalla pääsimme Nurmekseen ja siitä autoilla eteenpäin. Oli kauhea räntäsade. Yksi kuorma-autoistamme suistui tieltä metsään jyrkässä mäessä. Ahokylän Eino Pehkonen loukkaantui siinä kolarissa. Oikea reisiluu poikki. Niin loppui Einon talvisota. Ensi päivinä teillä oli ruuhkia. Majoitusolot olivat surkeat. Asiat alkoivat silti hiljalleen järjestyä.

Kuhmon suunnalla Pyhännän miehiä oli muistaakseni II/ JR 25:n kaikissa komppanioissa. Pyhännältä oli joitakin asevelvollisia rintamalla I/ JR 25:ssä. Meidän yksikkömme oli 6/ II/ JR 25 - JR 25:n II pataljoonan 6. komppania, jossa oli ensin osa talvisodan pyhäntäläisistä. Rykmenttiä vahvistettiin erikoisyksiköillä ja siitä tehtiin myöhemmin PrW - Prikaati

Vuokko. Se sai nimen Raahen suojeluskuntapiirin pitkäaikaisen päällikön, evl A. Vuokon mukaan.

Oulusta lähdettäessä komppaniamme päällikkö oli res ltn Koskinen. Hän sairastui, ja tilalle tuli kuuluisa oululainen ltn Einari Tönkyrä. Jotkut toivoivat erilaista johtoa, mutta Tönkyrä oli kpääll:mme talvisodan loppuun saakka. Komppanian väepäällikö Karttunen oli erikoisen tarmokas ja pystyvä mies. Maastossa häntä häiritsi likinäköisyys. Partiorekilläkin hän tarvitsi paremmin näkevän avustajan. Minäkin olin joskus Karttusen silmänä partiossa. Joukkueenjohtajina olivat vänrikki Vaismaa, joka oli oulaistelainen kansakouluopettaja, raahelainen Erkki Hurtig, helsinkiläinen Reino Koivula ja eräs oululainen. Kestisiä ja piippolalaisia oli komppaniassamme aika paljon. Minä olin komppanian ase-au, joksi sain koulutuksen jo vakinaisessa väessä. Tavastkenkänen Antti Järvelä palveli K:n talous-au:na. Kaipaisen Reino, joka oli Antille aika läheinen, ei ollut talvisodassa meidän K:ssa, vaan automiehenä jollakin rintamalla.

Niistä pyhäntäsistä, jotka olivat Kuopiossa Pohjan Rykmentissä ennen sodan syttymistä, olivat monet Kannaksen talvisodassa. Meidän yhteiskolonnamme sotaanlähdon jälkeen joutui vielä moniaita vanhojakin rintamamihiämme pohjoiseen JR 40:n talvisotaan Sallan ja Pelkosenniemen suunnalle. Sielläkin päin moni Pyhäntän poika heitti henkensä. JR 40 kävi talvisotaansa myöhemmin Viipurinlahdella.

Rintamalle

Taistelut alkoivat 8.12.1939. Silloin pataljoonamme oli komentajansa, kapt Olavi Tauben johtamana Prikartin reservinä Sakarivaarassa. Hyökkäys alkoi puoliltapäivin tavoitteena Mäm-

melä. Lähellä sitä pataljoona joutui vihollistuleen aukealla. Kapt Taube kaatui. Sitten komppaniat menivät sekaisin ja hajosivat. Evl Vuokko joutui käskemään koko pataljoonan takaisin lähtöasemiin. Seuraavana päivänä saatiin kapt Nurmela pataljoonan komentajaksi. Joukko-osaston tuli järjestää puolustus Latvajärven tasalle Nurmeksen-Kuhmon tien varteen. Sen kummallekin puolelle määrättiin yksi komppania ja yksi joutui eteen puolustukseen Koistilan tasalle. Oma komppaniamme 6/ II/ JR 25 oli asemassa tien oikealla puolella Kuhmoon päin katsoen.

Vihollinen yritti välillä vanginsieppausta. Kerran komppaniamme oli levolla jonkin matkaa Juurikka-ahosta Kuhmoon päin. Töpinästä tuotiin muonaa aamuvarhain. Huoltoajossa ei ilmavaaran vuoksi voinut olla päivisin. Muonaa toivat tavastkenkänen Vikke Haataja eli Kosken Vihtori ja Veikko Rahikkala, joka oli Kestilän Järvi kylästä. Miesten palatessa Nurmeksen suuntaan venäläiset hyökkäsivät lumi-kuopista reessä istujien kimppuun. Vikke putosi kyydistä. Onneksi ohjat sotkeutuivat hänen jalkoihinsa eikä hevonen päässyt karkuun. Vikke selviytyi taas rekeen. Sillä aikaa Rahikkala huitoi venäläisiä kiväärinperällä kauemmas. Sitten hevonen lähti rytäkässä laukkaan. Niin vihollinen jäi ilman vankeja. Rahikkala ampui perään muutamia laukauksia, jotka kuultuaan väepelimme keräsi partion takaa-ajoon. Aukean laidassa ryssät tavoitettiin. Kahakassa kaatui noin viisi vihollista.

Meille tuli kapt Nurmelan tilalle 14.12. uusi pataljoonankomentaja, kapt E. Halonen. Pääsimme lepoon Juurikka-ahoon rintaman reserviksi eikä lepomme aikana tullut hälytyksiä. Tammikuun alkupäivinä 1940 komp-

paniamme sai komennuksen Rasti-Nurmes -tien varteen. Hiihtäessämme Maunuvaaran talon kohdalla pitkin tietä meitä oli pari komppaniaa, suuntanamme Rastin tienhaara. Iso vihollispartio avasi äkkiä yhteistulen meitä kohti 200 m:n päästä. Siinä kuolema lauloi edessämme monella paikalla muilla laakatuoliaseilla. On käsittämättömyyttä, että kukaan meistä ei edes haavoittunut.

Rastin tienhaaran valtaus, jossa pataljoonamme II/ JR 25 oli mukana, epäonnistui. Mutta pian saimme katkaistuksi venäläisten tukikohta 101:n ja Saunajärven välisen tien. Tätä kukkulan tukikohtaa me vartioimme talvisodan loppuun saakka. Paimensimme venäläismottia. Taistelut Rastin tienhaaran ja tukikohta Klemetin välisen yhteyden katkaisemiseksi olivat kovimmat, mitä komppaniallamme oli koko talvisodassa. Meiltä kaatui mm. ahokyläläinen alik Niilo Ahonpää jo 13.12.-39 sekä 2.2.-40 alik Viljo Haataja Piippolasta ja pyhäntänen stm Paavo Leiviskä, joka oli vahtaamassa tukikohta 101:n mottia Römpsäkankaalla. Kuhmon suunnan talvisodassa kaatui Pyhäntältä myös viitamäkinen Niilo Laitinen, joka oli savotoissa Viitamäellä, tavastkenkäset Iikka Nissinen Koppelokankaalta, Tauno Turunen Kankaalta ja Väinö Ojapelto sekä Samuli Saaranen Maaralan kylästä, lueteltuina näin vapaassa järjestyksessä.

Mottien vahtaaminen oli jatkuvaa partiointia joka suuntaan. Usean kilometrin matkalle ei riittänyt miehitystä. Partioilla varmistettiin venäläisten pysyminen motissa. Hyvin pysyivät eivätkä paljon kurkistelleet. Saarroksista kävimme antamassa tuli-iskuja väepäällikö Karttusen ja K:mme kestiläläisen kirjurin Väinö Kalaojan kanssa. Talvisodan huolto oli erittäin vaikeaa. Tammi-helmikuussa oli kovat pakkaset

ja kirkkaat aurinkoiset päivät. Vihollisella oli ilmaherruus ja koneet jatkuvasti päällä. Huoltoajomme piti toimia pimeällä. Silloin ei Suomen armeijalla ollut Hornetteja. Viholliskoneet ampuivat kaikkea liikkuvaa. Kerran olin 3 miehen varmistuspartiossa, kun 3 ryssän hävittäjä yllätti meidät ison suon laidassa, lähellä huoltotietä. Ne syöksyivät ja ampuivat meitä kolmea poikaa konekivääreillään 1/2 tuntia - eivätkä osuneet. Se oli jännityksen paikka. Tämä ei ollut elämämme mukavimpia puolituntisia.

Tammi-helmikuulla meillä oli jo siedettävä majoitus ja sauna. Teimme hyvälokyisen korsusaunan, jossa oli vastat männynoksista. Niin alituisena vaivanamme olleet täit saivat kyytiä. Korsuja ja teltoja piti lämmittää pimeällä. Korsu pysyi lämpimänä koko päivän, mutta teltassa tuli "holotna".

Välirauha

Kun 13.3.1940 tuli korsuumme rauhan sanoma, se oli yllätys. Se oli ilosanoma, niin että lauloimme "Kiitos sulle, Jumalani, armostasi kaikesta!" Tämä tapahtui talousaliupseerimme Antti Järvelän aloitteesta. Hän oli uskovainen mies jo silloin. Aselepo ja rauha oli erittäin kaivattu asia. Pieni kotipitäjämmme Pyhäntä oli menettänyt 19 poikaa sankarivainajina, joista osa oli taisteluissa kadonneita. Seitsemän miestä menetettiin Kuhmon suunnalla, seitsemän pohjoisella Sallan ja Pelkosenniemen suunnalla, viisi muilla lohkoilla.

Venäläiset lähtivät sinne, mistä tulivatkin. Hiihtelimme katsomassa heidän asemiaan ja asumisiaan. Eivät vastapelurinkaan olot näyttäneet ylellisiltä. Venäläisten hevoset olivat syöneet ulottuviltaan männyn miltei poikki. Hevosiaakin oli syöty. Vain luut ja kaviot olivat jäännöksiä kankaalla. Minul-

lekin tuli vakava hetki, kun hiihtelimme tukikohta 101:n ympärillä. Huomasin sukseni olevan jo miinalangan alla. Tämä oli osumaisillaan jalkaani aivan mäystimen lähellä. Sain pysäytyksi suksen liikkeen ihan viimetingassa. Peruutin sitä, eikä miina lauennut. Kävimme katsomassa Saunajärvenkin mottia, joka oli talvisodassa Kuhmon suunnan suurin. Neljä viholliskonetta oli tuhottu krh-tulella Saunajärven jäälle. Kolme pientä ja iso, yli 50-paikkainen kone oli riisuttu kaikesta irtoavasta, moottorit ja varusteet viety. Koneen siivenkärjestä toiseen oli 52 m.

Kun jälkiselvittelyt oli tehty, saimme komennuksen hiihtomarsseille Lieksaan. Ei ollut autokyytiä sodan alussa eikä lopussa. Siltikään emme purnanneet. Hyvillä mielin hiihdimme Sivakasta Nurmijärven kautta johtavaa tietä. Ennen Nurmijärveä saavuimme joulun aikaan käydyn taistelun paikalle. Eräällä kukkulalla olivat tuhotun venäläispataljoonan jäännökset. Kolmesataa kaatunutta lumesta osittain jo paljastuneina. Monen maatuskan puoliso ja monen venäläislapsen isä oli tavannut kohtalonsa. Kuka lienee sitä silloin ajatellut? Tuhoutunut pataljoona oli lähetetty Sivakasta saartamaan Lieksan puolustajia. Yksi joukkue meidänkin K:sta oli tässä venäläispataljoonan tuhoamistaistelussa. Siinä sotin tavastkenkänen Väinö Haataja muisteli asiaa rauhan tultua. Oli porukassa muitakin pyhääntäsiä. Vihollispataljoona tuhoutui niin tarkoin, ettei siitä päässyt omiensa puolelle kuin muutama harva. Antero Karhunen ja muut kaukopartiomiehet sanoivat, että pakenijat olisi kyllä saatu ammutuiksi, mutta heitä ei suolattu viimeiseen mieheen. Pojat päättivät, että henkiin jätetyt viekööt sanan omilleen, miten muiden kävi.

Marssi jatkui. Komppaniamme tuli

asuneeksi melkein kirkossakin, kun se majoitettiin Lieksan seurakuntataloon. Lieksan aikana olin komppanian vääpelin sijaisena hänen lomansa johdosta. Kun pojat rupesivat lyömään korttia seurakuntasalissa, kävin siitä huomauttamassa. Peli lopetettiin suosiolla. Lieksasta pääsimme käymään lomilla. Alkoi tuntua, että joskus päästään siviiliin. Meidät lomautettiin 10.5.1940 "toistaiseksi." Päättelimme, että taisi tulla vain aseellinen tilapäisrauha.

Välirauhan aika olikin levotonta. Naapurilla oli monia painostuskeinoja ja vaatimuksia. Se teki usein myös rajaloukkauksia. Tuntui, ettei seuraavaan lähtöön ole pitkä aika. Maailmansota oli muualla käynnissä. Tehtiin rauhan töitä, mutta meidän piti elää aseellisessa rauhanajassa. Rajamme vartijoita tulitettiin. Venäläiskoneet kiertelivät Suomen ilmatilassa. Vakoilijoita saatiin kiinni. Suomen kommunistit lietsoivat levottomuuksia toivoen NL:n tulevan vapauttamaan työläisiä porvari-ikeestä, kuten sanonta kuului. Tunnelma oli jännittynyt. Ei voinut tietää, mitä huomina tuo tullessaan. Neuvostoliiton ulkoasiain kansankomissaari Molotovin mukaan Suomen tappiot talvisodassa olivat suuremmat kuin koko Suomen armeija ja vastaavasti hän arvioi venäläisten menetykset huomattavasti todellisia pienemmiksi. Yleensä reserviläiset eli ne, jotka eivät olleet talvisodassa vakinaisessa väessä, kotiutettiin välirauhan aikana toistaiseksi. Vuonna 1917 ja myöhemmin syntyneet nuoret asevelvollisuusikäluokat joutuivat olemaan rajoillamme linnoitus- ja vartiotoissa.

Syksyllä 1940 Molotov oli Saksassa neuvottelemassa Suomen miehittämisestä ja liittamisestä Neuvostoliittoon autonomisena tasavaltana Viron ja Latvian kanssa. Kiinnisaaduilta vakoojiltakin saatiin samantapaisia tietoja.

Venäläiseverstin mukaan maaliskuussa -41 Suomessa oli puhkeava vallankumous, jolloin NL tulee esittämään vaatimuksia. Jos Suomi ei suostu, maasta muodostetaan autonominen neuvostotasavalta. Kun Molotovin saama kieltävä vastaus Saksasta tuli julki, se oli suuri helpotus Suomelle. Tuntui kuin kivireppu olisi pudonnut. Saksalaiset saivat kulkuluvan joukoilleen edetä maamme halki Norjaan. Tämä teki sodanuhan entistä läheisemmäksi. Toisaalta saksalaisjoukkojen näkeminen rauhoitti suomalaisia NL:n uhkauksia vastaan.

Uusi lähtö

Lähettipojat jakoivat Pyhännälläkin palvelukseenastumiskäskeyä 15.6.1941. Piti ilmoittautua Kestilän kirkonkylän kansakoululla 16.6. Useimmat pyhääntäläiset ajelivat sinne polkupyörin. Aluepäällikkö Savolainen vastaanotti meidät Kestilän koululla. Hänen komennossaan järjestettiin uuden pataljoonan, III/ JR 11:n, komppaniant joukkueittain. Jaettiin aseet ja varusteet. Pyhääntäläiskomppanian päälliköksi saatiin erittäin mukava ltn, myöhempi kapt Rainer Simelius, joka oli miehille isähammo, ja vääpeliksi oman pitäjämme mies Antti Järvelä. Joukkueenjohtajinamme olivat ltn Laaksonen, vänr Hurtig, vänr Mauno Hurnasti ja vänr, myöhempi ltn Mauno Hentunen (myöh. Haankylä), joka hyökkäysvaiheen upseereista olikin pisimpään meidän komppaniassamme. Sen koko vahvuus oli 205 miestä, alussa melkein kaikki Pyhännän poikia. Joukkueenjohtajien upseeriarvot vähitellen nousivat sodan jatkuessa.

Saimme 18.6. käskyn marssia Nuojuaan. Monelle se oli kova alku sotapolulle. Ainakaan jokainen isäntämies ei ollut tottunut pitkään patikointiin.

Mieli oli silti reipas. Ajateltiin, ettei reissu pitkäksi veny. Muutamat sanoivat ehtivänsä takaisin heinäntekoon tai syystöihin. Neittävällä saimme lepotaun ja ruokaa. Huljuteltiin hikisiä jalkoja joenrannalla. Siinäpä muuan pyhääntänen Ojalankylän mies kirosi voimallisesti jalkapohjiinsa tulleita isoja rakkoja. III/ JR 11:n pastori, vänr Hannes Leinonen, myöhempi piispamme, arveli, ettei mies ollut kovin ulkokullattu, kun kirosi papinkin lähellä. "Piruko sellaisen papin tuntee, jolla on upseerin merkit?" nakkasi pyhääntänen. Eräs Piippolan poika lauloi sillankupeella mieluummin menevänsä "paikkaan tuttuun", painamaan lusikkansa "valmiiseen huttuun". Hän tiesi talvisodasta, ettei sodassa aina ole valmis huttu tarjolla. Nuojualla meidät lastattiin junaan, josta laskeuduimme huomenissa Hyrynsalmella. Komppania patikoi 20.6. pataljoonan mukana Suomussalmelle n. 8 km:n päähän Haukiperältä. Pitkä marssi väsytti joka miestä. Onneksi yksiköille oli varattu majoitukset. Päästiin lepoon.

Pataljoonan komentajaksi tuli ratsumestari Toivo Jussila, mutta hänet vaihdettiin jo Suomussalmella erään Vuokkiniemestä Jyväskylästä hyökkäävän P:n johtoon. Kapt Valto Ylönen tuli hänen tilalleen. Pataljoona ryhmityi 21.6. puolustukseen Haukiperän etelärintamalle. Kuunneltiin sadetta. Mietittiin, mitä tuleman pitää. Kohta juhannus juhlineen oli ohi. Pataljoona marssi 26.6. Palovaaraan. Se taisi olla siirto hyökkäysryhmytykseen, vaikkei sitä meille sanottu.

Sotaretkelle yli rajan

Saksan armeija hyökkäsi 22.6.-41 Neuvostoliittoon. Puna-armeijan koneet pommittivat 19 paikkakuntaamme 25.6. Tasavallan Presidentti Risto

JR 11 meni Latvajärvellä Vuokkiniemeen. Saksalaisen ps-vaunun miehistö ei välttänyt pioneeriemme varoituksista. Hyökkäysvaunu ajoikin osittain purkamattomaan miinoitukseen Latvajärvellä. Tankki ja sen miehistö tuhoutuivat. -Eino ja Vieno Pehkosen sekä tytär Vappu Väreen e Pehkosen kuva.

Ryti, hallitus ja eduskunta katsoivat Suomen joutuneen sotatilaan ja päättivät maan puolustamisesta sotatoimin. III/ JR 11 marssi 28.6. Mäntylään ja 30.6. Parvavaaran hyökkäysvalmius-asemiin. Pataljoonaamme ja myös sen uutta komentajaa odottivat vaaralliset ja arvaamattomat vaiheet. Rykmentin komentajana toimi ev Sulo Malm.

Vihdoin 1.7.-41 yöllä klo 2 alkoi sotaretkemme suuntana Uhtua. Sitä reissua kesti yli 3 vuotta. Sen pituutta ja kurjuutta ei onneksi osattu arvata. Klo 2.20 tykistömme aloitti keskityksen ja klo 2.30 saksalaiset hyökkäysvaunut ylittivät rajan. Niitä seurasi pyörillä etenevä jääkärijoukkue ja kiire oli. Liekö pojat muistaneet ajatella, että jääkärin haudalla kukki jo kumina? I pataljoona lähti 1. hyökkäysportaaseen. III/ JR 11 tuli 2. portaassa. Rajanylitys tuntui jotenkin hirveältä. Monella oli naama valkeana. Tähtöi siinä sydänkin reistailla muutamalla.

Tuli mieleen, että ”paljon tässä on mennehiä, vaan minkä verran takaisin palaavia.” Saksalaiset ajelivat komeasti hyökkäysvaunuillaan. He näyttivät varmoina viittoillen, että Pietarin kautta palataan. Vihollinen lähti helposti raja-asetusta ja Vasovaarasta, vaikka siellä oli jo kaivetut asemat. Kasarmin katon läpi tullut tykinammus oli keskeyttänyt saikan juonnin. Naapurille oli tullut kiirelähtö. Kun edettiin Latvajärvellä, saksalainen tankki ajoi miinaan. Siinä tulivat ensimmäiset tappiot. Pyhätäläisten komppanian, 8/ III/ JR 11:n, yksi joukkue kävi ennen Vuokkiniemeä myös mutkan Tollonjoen karjalaiskylässä.

Rajantakaisen Karjalan tiet olivat huonoja. Hevoset joutuivat lujille. Kuormat eivät kulkeneet ilman miesten apua. Hevoskärryt upposivat pyöränakseleita myöten suoteilla ja osittain kankaillakin. Vuokkiniemen tie ruuhkautui. Onneksi viholliskoneet

eivät juuri tuolloin ahdistelleet. Nälkä - yksi sota-ajan vitsauksista - löysi meidät pian. Vilu oli tosin vain yöllä. Pari vuorokautta ilman ruokaa saimme odotella tieruuhkan takia. Pahinta nälkää vastaan sain komppaniamme kirjurin, pyhätäsen Valde Paanasen, kanssa hyvää leipä- ja voitäydennystä tykistön kuormastosta.

Sodan karua arkea

Kun komppaniamme oli majoittunut yölevolle järvenrantaan n. 10 km Vuonnisen kylän eteläpuolella, telttamme olivat järven ja Vuonnisten tien välissä. Saimme sotaisan herätyksen. Venäläinen patteri antoi järven itäpuolelta keskityksen telttakyläämme. Telttamme lähellä, n. 5 m:n päässä, räjähti 6-tuumainen kranaatti. Toiset teltat olivat enemmän metsän tuntumassa. Räjähdyks löi telttamme maahan. Savipaakut lentelivät päällemme. Pojat olivat ihan sevon tästä yllätyksestä. He eivät tahtoneet tuntea kenkiään. Vain Kaipaisen Niilo jäi teltaan. Toiset etsivät sillä aikaa maaston suojaa. Pojilla ilmeni jonkin verran paniikkihäiriötä. Sitä havaittiin muutamilla miehillä myöhemminkin tiukoissa paikoissa. Sota voi järkyttää myös sisäistä tasapainoa.

Pyhännän porukan sota alkoi Vuonnisen kylän liepeillä. Pataljoona aloitti hyökkäyksen 9.7. meidän komppaniamme ollessa kärkenä. Oltuamme juuri venein ylittämässä Vuonnisissa Kursmanjokea ryssä ampui heti sulun 8.K:n päästyä toiselle rannalle. Siinä kaatui Kamulankylästä Vilho Kangas, josta tuli jatkosotamme ensimmäinen pyhättänen sankarivainaja. Kolme miestä haavoittui vaikeasti: ahokyläläinen Väinö Arbelius sekä kirkonkyläläiset Armas Kaleva ja Aaro Knuutinen, joka pian kuolikin 10.7. kenttäsaar-

lassa. Armaskin ilmoitettiin kuolleeksi sairaalassa ihan virallisesti ja hänen veljensä Jussi Kaleva kävi hautauslomalla. Armas vain eleli senkin jälkeen vielä 20 vuotta. Tulee sitä virheitä sairaalassakin. Ensimmäisen joenylityksen raskaita uhreja vaatineessa tilanteessa tuli lisäksi myös lieviä haavoittumisia, esim. tavastkenkäsille Reino Hukkaselle ja Eino Moisalalle.

Komppania eteni Vuonnisjoen yli ja hyökkäsi. Vihollisen kova vastus aiheutti paniikkia joukkoihin. Monet karkasivat. Eksyneet palautettiin komppanioihin, ja hyökkäys jatkui. Eräs naapurikomppania kieltäytyi välillä hyökkäämästä. Silloin muuan mies piti vangita. Hänet vapautettiin muutaman päivän kuluttua. Kun karkulaisia saatiin kiinni Vuonnisissa, heidät vietiin III P:n komentopaikalle kapt Ylösen puheille. Hän oli ankara rintamakarkuruuteen syyllistyneille osoittaen, ettei se sovi suomalaisen miehuuteen taistelevassa armeijassa. Seisoin Ylösen vieressä, kun hän ilmaisi pojille nuhteensa puukollaan, repi karkulaisten olkalaput eli -poletit irti ja toimitti heidät toistaiseksi vankeina taakse. Nolo tapaus, kun näin kävi muutamalle pyhättäsellekin. Eipä näitä halua nimeltä muistella. Tilapäinen paniikki käsiteltiin lievemmin. Vakavia sotarikoksia olivat ”aatteen” suunnitelmalliset vastatoimet, rintamalta poistuminen tai ryssän ”luottovangiksi” antautuminen.

Uhtuan suunnalla Pyhännän komppanialla sanottiin jo Vuonnisissa olevan huono tuuri. Oltiin levossa tai sotimassa, aina tuli tappioita. Taistelussa 14.7. kaatui kolme pyhättästä, tavastkenkäset Matti Kesti ja Niilo Kaipainen sekä aseveljen vahingonlaukauksesta ahokyläläinen alik Einari Ahonpää. Samana päivänä kaatui myös joukkueenjohtaja ltn Laaksonen.

Laukka Ville Perukan Koistilasta kaatui 17.7. Samana päivänä katosi Ahokylän mies Rikki Mikkonen kuulovartiosta vankina vihollisen puolelle. Yksi ja sama kranaatti surmasi 18.7. tavastkenkäset Antti Kamusen ja Johannes Konolan eli Saaren Jussin. Ryssä perääntyi yhä 19.7. Saavutimme Pistojoen. Vastarinta oli edelleen kovaa. Joenylitystaistelussa 21.7. menetimme kaatuneina neljä Pyhännän poikaa, kirkonkyläläisen Heimo Marjomaan, perukkalaisen Aaro Koskenkankaan, tavastkenkäsen Juho Nissisen ja ojalankyläläisen Ville Skantsin.

Pahin taistelu - Pistojoki ja Korpijärvi

Pistojoella kaatui ja haavoittui tosi paljon monen pitäjän poikia. Joen ylitystä seurasi pyhäntäläisten komppanian jatkosodan pahin taistelu. Siinä Simeliuksen 8.K alistettiin I pataljoonalle. Melkein aina alistettu joukko saa hankalimman tehtävän. Komppaniamme piti koukata vihollisen selustaan Korpijärvellä. Jouduimme Uhtuan maantien ja Korpijärven väliin kannakselle, jota pitkin väkivahva vihollinen jo 24.7. murtautui motista. Pyhännän komppaniamme 8/ JR 11 ei voinut mitään niin suurelle ylivoimalle. Silloin samana päivänä 13 Pyhännän poikaa kaatui ja ainakin yhtä moni haavoittui.

Ennen kohtalokasta mottitaistelua olin ase-au:na Pistojoen varressa patruuna-ajoneuvojen kanssa. Paikalla oli hevostmiehiä. Jouduin viemään komppaniallemme ampumatarvikkeita, kun 8/ JR 11:n oli lähdettävä Korpijärvelle. Otin ensin yhteyden III/ JR 11:n P-kom kapt Ylöseen kysyen, missä Simeliuksen komppania oli. Kapteeni sanoi 8.K:n olevan kaukana ja niin hankalan matkan takana, ettei sinne

voinut viedä ampumatarvikkeita. Ehkä I P oli järjestänyt nämä muita teitä, koska K:mme oli Korpijärven taistelussa sille alistettu. Kun vihollinen oli vieläkin asemissa Pistojoella, olisi pitänyt kiertää vaikeakulkuisia rämeitä saadaksesen kuormat perille. Totesin, ettei kapt Ylönen pelännyt. Hän oli miehenkorkuisen kiven suojassa lähiavustajineen. Paikalla oli myös P:n ja meidän 8.K:n eräs yhdyslähetti, tavastkenkänen Johannes Haataja, Järvelän Johannes. Paikalle tuli monenlaista rautaa, tuli ranuja, tuli kookoon sarjoja ja myös piiskatykin ammuksia. Äsken oli ylitetty Pistojoki, nyt oltiin vasta metsän reunassa. Ylönen ei kumarrellut, hän vain ”käveleskeli pystyssä” ja teki omaa sotatyötään, niin kuin moni poika muistaa. Muut kyllä yrittivät suojautua, minkä ehtivät.

Korpijärven taistelussa Pistojoen alueella 24.7.1941 kaatuneet 13 pyhäntäläistä olivat seuraavat: Tavastkengältä kaatui silloin 7 poikaa eli Eino Haataja, Lauri Haataja, Yrjö Myllylä, Antti Mäläskä, Ville Niiranen, Einari Nikkinen ja Veeti Ojapelto, Perukalta Ville Kurkela, Ahokylästä Heikki Makkonen, Juutisista Reino Turpeinen, kirkolta Antti Koistinen, Maaralanperältä Ville Saaranen ja Viitamäeltä Heikki Ojantakanen. Komppaniamme upseereista vain vänr Mauno Hentunen säilyi vammoitta Korpijärvellä. Hän oli Simeliuksen nyt haavoituttua meidän toinen komppanianpäällikkömme marraskuulle -41 asti. Sitten Hentunen siirrettiin pataljoonan adjutantiksi.

Haavoittuneistamme stm Heikki Ojapelto kuoli 25.7.-41 kenttäsaaralassa. Hän oli haavoittunut päähänsä Pistojoen rannalla 21.7. juuri ennen sen ylitystä. Heikki oli jo kolmas 2. maailmansodan sankarivainaja Tavastkengän Ojapellon perheessä, joka jou-

Sotatoimien kapulatie, Uhtuan ja Röhön yhdistie Korpijärvellä heinäkuussa 1941. Tykistön ja krh:n tulesta tai vihollisen syyttämänä syntyi metsäpaloja. Puna-armeija suojasi vetäytymistään tulipalojen ym. savuverholla Korpijärven mottitaisteluiden aikana. Vienan Karjalassa oli paljon vesistöesteitä ja upottavia rämeitä, joille piti tehdä pioneerisiltoja ja kapulateitä armeijan raskaan kaluston sekä painavien ammus- ja huoltokuljetusten tähden. Tieongelmista todettiin sotilaslaulussa: ”Röhössä on Tiltun tie. Se kurasena, murasena Uhtualle vie.” -Ville, Laina ja Antti Hukkasen kuva.

tui Pyhännän osalta kantamaan perhekohtaisesti raskaimman taakan sotaturmien surusta. Kaksi poikaa kaatuneina menettäneitä pyhäntäisiä perheitä on montakin ja yksittäisiä kaatuneita hyvin monista kodeista ympäri pitäjää.

Korpijärven taistelun jälkeen III/ JR 11 jatkoi hyökkäystä tien suunnassa kohti Uhtuaa. Meidän komppania sai muutaman lepopäivän. Pyhäntästen joukko oli jo huvennut nimikkokomppaniassamme 30-40 taistelukykyiseen mieheen. Se merkitsi vain kahta vajaa joukkuetta. Lepovuoron aikana me Pyhännän soturit nukuimme mäntykankaalla äskettäin kaatuneiden 13 pyhäntäsen aseveljen lähellä. He olivat hiljaisina vieräessä ennen väliaikaista kenttähautausta. Pataljoonan saavutettua Pinkojoen myös itse

komentajamme kapt Ylönen kaatui 25.7.1941. Piippolalainen kk-ryhmän johtaja Jussi Myllylä kertoi minulle 1960-70-luvulla, että he olivat etenemässä laskevaa sileää kangasta Pinkojoella. Jussi oli varoittanut, että olisi syytä edetä matalampana, kun kankaalle tuli kovasti vihollisen kuulaa. Kapteeni vain käveli ryhdikkäänä ja kohta surmanluoti tavoitti hänet.

Kohti Hevosenkengää

III/ JR 11:n komentaja kapt Ylösen kaaduttua kapt Tönkyrä tuli hänen tilalleen. Hyökkäystä jatkettiin ohi Eldankajärven. Pysähdyimme vihollisen kovaan vastarintaan Kis-Kisjärven ja Hevosenkengän tasalle, sinne missä olivat Munat ja Makkarat ym. karut ja kiviukulaiset taisteluasemat. Tappiot

olivat yhä kovia. Kis-Kisjoella hyökätessä 2.8. kaatuivat Ahokylän miehet Santeri Mahosenaho ja Kalle Rajala, Erkki Saari Perukalta ja tavastkenkän Arvi Moisala samalla rämeellä noustaessa kohti Hevosenkengää. Kauppienen Eerikki Tavastkengältä kuoli 3.8. haavoihinsa Kis-Kisjärvellä, matkalla KS:aan. Jopa uusi P-kom, sortavalalainen kadettikaptani Yrjö Uimonen kaatui 8.8.-41 Kis-Kisjoella.

Partioretki

Uhtuan suunnan hyökkäysvaihe oli päätymässä, kun päästiin Hevosenkengään, tuohon hankalaan maasto-kohtaan, josta tuli kiusanpaikkamme moneksi vuodeksi. Heinä-elokuun vaihteessa -41 Hevosenkengän tavoite oli saavutettu suurin tappioiden.

Herrat aikoivat jatkaa hyökkäystä. Maastot ja vihollisryhmitykset piti selvittää tiedustelupartioin. Meidänkin pataljoonamme III/ JR 11 sai käskyn lähettää 2 tällaista partiota, toisen meidän komppaniasta, toisen jostakin muusta. Väsymyksessä miesten mieli oli matalana kovista taisteluista ja suurista tappioista. Partiomme rungoksi määrättiin ryhmä, jossa oli kokeneita hyväkuntoisia miehiä. Partion johtajaksi tuli kokelas, myöh. ltn Pentti Impola. Ahokylän Antero Karhunen oli runkoryhmän johtaja, jo talvisodan kaukopartiomiehiä. Ryhmään kuului myös Uuno Piiponniemi Viitämäen Suksikankaalta. Impola mukaan lukien partioon piti kuulua viisi miestä. Yhden nimeä en muista.

Eräs mukaan käsketty pyhäntänen oli sillä kertaa heikossa kunnossa, jalat pahoin rakoilla. Kysyin Impolalta, voisinko lähteä partioon kaverin tilalle. Retki saattoi tulla pitkäksi. Partionjohtaja otti minut mielellään. Lepovuoroon pääsyt Pyhännän mies

oli valmis partioretkelle heikolta voinniltaankin. Hän antoi myöhemmin henkensä isänmaan puolesta Kiestingin suunnalla, jossakin Veturipuron rata-alueella. Tämä aseveli oli Veeti Turunen, kirkonrakentaja Iivari Turusen poika Rytiniemestä. Hänen ruumistaan ei ole löydetty.

Tehtävät ja ohjeet saatuamme lähdimme matkaan yhtäaikaan toisen partion kanssa. Jonkin ajan jälkeen erosimme. Kokelas Impolan partio jatkoi kohti Uhtuaa ja alikersantin partio Röhöön päin. Kävelimme hiljalleen, kukin vuorollaan tunnustelijana, ettei tulisi pahaa yllätystä. Aina välillä kuunneltiin. Kohta erotimme puheääntä vasemmalta. Arvelimme toisen partion suunnistaneen harhaan ja alkaneen kulkea sivullamme samaan suuntaan. Siinä erehdyimme. Vähän edettyämme huomasimme olevamme aivan vihollis-asemien edessä.

Jatkoimme varovammin. Tuli vuoroni tunnustella. Taas kerran pysähdyin kuulolle. Vihollisen vartiomies yski lähelläni, 50 m:n päässä. Piti katsoa, oliko hän huomannut tulomme. Ei mitään siihen viittaavaa. Annoin partiollemme merkin tulla luokseni. Seurattiin vanjan touhuja kaikessa hiljaisuudessa. Kun oli yö, naapurin väki ei paljon liikkunut. Työtahti oli kova. Miehet sahasivat, hakkasivat ja kantivat puita. Totesimme hyvillä mielin, että vihollisen vartiomiehen yskä pelasti partiomme ilmitulolta. Saimme vastaukset Impolan partion selvittäviin kysymyksiin, mihin paikkaan ja mihin suuntaan vihollinen rakentaa puolustuslinjaa. Selvitys merkittiin karttaan. Paluumatkalla aukean suon reunalla pohdimme, menemmekö nevan yli vai kierrämmekö sen. Kaikki oli hiljaista. Takana ei näkynyt liikettä. Päätimme kulkea suoraan. Hyvin kävi. Suonlaidassa oli myös mainio hilla-

paikka. Saimme herkkuaikin tarpeeksi. En muista, kauanko reissu kesti. Aikaa oli kulunut; komppaniamme oli sillä välin muuttanut aseisiin aivan eri paikkaan.

Toisen partion reissu ei ollut yhtä onnekas. Se oli sittenkin mennyt oikeaa suuntaa, mutta joutui Puumalan-kankaalla väijytykseen edetessään sieltä Mustajärven ja Valkeajärven välistä harjua. Viiden miehen partiosta 2 kaveria pelastui uiden kp kaulassa yli Mustajärven. Kovia poikia. Myöhemmin kuulin alikessun kertovan tästä retkestään Pekka Tiilikaisen radiohaastattelussa. Siinä olivat myös omasta komppaniastamme haastateltavina Piiponniemen Reeti Viitämäeltä, minä ja muuan kolmas.

Kiestingin retki

Elokuun lopulla 1941 luovutimme Hevosenkengän asemat toiselle porukalle. III/ JR 11 siirrettiin nyt Uhtuan pohjoispuolelle Kiestinkiin pelastamaan mottiin jäänyttä ev Turtolan rykmenttiä. Tämä Kiestingin-Louhen radan reissu ei ollut kovin onnekas operaatio. Siellä kaatui ja haavoittui hyvin paljon myös suomalaisia. Vihollinen oli kaivautunut. Se aiheutti taas kovia tappioita. Meidän P-kom kapt Pellikka haavoittui 25.8.41 Veturipurolla. Pyhäntäsillekin tuli vahinkoja tällä Kiestingin-Louhen radan suunnalla. Viitämäkin stm Reino Ahonpää taisteli II/ JR 12:ssa Kapustnajoella ja katosi 24.8. Rytiniemeläinen stm Turusen Veeti katosi K:stamme Veturipurolla päin 25.8. Molemmista tuli sankarivainajia. Samana päivänä oman K:mme Johannes Leiviskä, Perukan Kuopalan poikia, kaatui Veturipuronseudulla radanpenkalle. Ruumista ei saatu sieltä pois. Perääntymisenkin oli vaikeaa. Kaatuneet piti jättää kentälle.

Kiestingin radan lähellä Kangasvaarassa (=Hangasvaara) kaatuivat mottivaiheen jälkeen 8.9. myös tavastkenkäset viestipuolen pojat korp Ahti Turunen ja korp Matti Karppinen eli Nokelan Matti.

Meillä oli välillä pienempiä taistelu-tehtäviä ja partiointia. Syyskuun alkupuolella -41 pataljoonamme III/ JR 11 siirrettiin radanvarresta sen eteläpuolelle Kangasvaaraan tekemään puolustusasemia ja suojaamaan motista vapautuvan JR 53:n peräytymistä. Väsyneet miehet pääsivät turvaan asemiemme kautta. K:mme 8/ III/ JR 11 sai Kangasvaarassa yli kilometrin leveän, kohtuuttoman kaistaleen puolustettavakseen. Miehitys oli täten harva. Hyvä kun kuuli seuraavan pesäkkeen merkkiään. Kerran ilta-päivällä vihollinen livahti helposti läpi linjamme. Se olisi päässyt pitemmällekin, mutta onneksi se jäi yöksi asemiimme ja korsuihimme. Komppaniamme asemat olivat päässeet osittain tyhjenemään, koska meillä oli vähän miehiä. Ryssä painoi painamistaan koko pataljoonan voimin. Pojat olivat yksitellen lähteneet paikoiltaan taaksepäin ja länteen, Kiestinkiä kohti.

Vänr Tickert oli joukkueenjohtajani. Juttelimme hänen korsullaan. Hänkin oli jo lähettinsä kanssa lähtemäisillään komentopaikaltaan. Ehdotin, että katastelisimme vähän aikaa, antaisimme tietoa apujoukkojen tullessa. Jääkärijoukkue saapuikin 1/2 tunnin jälkeen avuksemme ja sitten myös 9.K. Yöllä joukkomme järjestyivät. Täytimme patruunalippaita ja kk-vöitä kovalla kiireellä. Eräässä kohtaa vihollisen kk-asema oli meistä 30 m:n päässä! Aamulla taistelimme uusin voimin, karkotimme viholliset vastahyökkäyksellä. Heitä kaatui yli 300 miestä. Saimme paljon kranaatinheitimiä, pikakiväärejä ja automaattikiväärejä.

Kiestingin koillispuolella Stuka-syöksypommitajien kiskoilta suistama ja tuhoama venäläisveturi Kiestinki-Louhi -radalla. Rautatiellä kuljetettiin sotamateriaalia, haavoittuneita ja miehistöä, jopa tykkejäkin. Veturipuron tienoilla taisteltiin kovasti. Siellä jossakin katosi Veeti Turunen ja sinne Johannes Leiviskän ruumis jäi ratapenkalle. Lopulta vihollinen esti radan käytön. -Kuva kirjasta Osmo Hyvönen, Kiestingin motti ja teoksesta Arvi Korhonen (toim.), Viisi sodan vuotta (ym.).

Vain 13 suomalaista kaatui ja haavoitui. Se oli tällä kertaa melko vähän vihollisen tappioihin nähden. Kangasvaaran taisteluissa Veturipuron etelä- ja lounaispuolella kaatuivat 11.9. pyhantäset korpr Yrjö Haataja Tavastkengän Järvelästä ja ahokyläläinen alik Antero Karhunen, Kiestingin reissulla jo kaatuneiden lisäksi. Näin pyhantäset maksoivat lopulta kalliin hinnan tälläkin suunnalla: 7 miestä pienestä pitäjästämme oli jo kaatunut myös Kiestingin mottiin liittyneissä ja sen jälkeisissä yhteenotoissa tällä taistelualueella, jolla vihollinen puolusti ärhäkkäästi strategisen tärkeää Muurmannin radan koskemattomuutta. Kapustnajajoelta eli "Kapustajoelta" oli sille matkaa enää muutama peninkulma. Ei ollut ihme, että myös Turtolan miesten veri oli paljon vuotanut, kun oli kyseessä viholliselle

tulenarka alue.

Ltn Mauno Hentusen tilalle saatiin ltn Huttunen komppanimme kolmanneksi päälliköksi äskeisen vastahyökkäyksen jälkeen. Huttunen olikin ollut johtamassa tätä vastaiskua ja osoittautui erittäin hyväksi päälliköksi. Meidän 8.K:lla oli edessään erityisen vaikea viikko. Ryssä hyökkäsi joka päivä, parhaina viisikin kertaa. Vihollisen jatkuva keskitys ja aktiivisuus estivät levonsaannin viikoksi. Viholliselle tuotettiin kylläkin suuret tappiot. Sen haavoittuneet viruivat asemien välissä. He huusivat surkealla äänellä isä Staliniä avukseen, mutta rukoukset eivät auttaneet. Kun emme viikkoon saaneet nukkua ollenkaan, nakkasimme aina välillä naamaan saksalaisten lääkettä, pervitiiniä, että pysyisimme jotenkin pystyssä. Yölläkin tarvittiin täysi miehitys. Ei ollut lepoai-

koja, hyvä jos sai joskus korviketta kiehautetuksi. Noina päivinä jouduimme tosi lujille taisteltaessa elämästä ja kuolemasta.

Viimein pääsimme vaihtoon ja lepoon. Luvattiin viikko, mutta ehdimme levätä vain vuorokauden. Saimme käskyn siirtyä saksalaisten aseisiin päästämään vuorostaan heidät tauolle. Olimme äärimmilleen jännittyneitä väsymyksestä, sodasta joka ei näyttänyt loppuvankaan. Heinäntekoon ei ehditty eikä peräännytykään. Herrojen katteettomat lupaukset! Näistä pettymyksen tunnoista alkoi nousta vihdoinkin kapinan kipinä. Kohta koko pataljoona, meidän komppanimme mukana lukien, pakkasi jo reppuja kotiinlähtöä varten Kiestingin-Louhen radan varressa. Tilanne oli vakava, koska joukkueenjohtajakin puolsivat tätä. Oli meitä silti muutamia, jotka koetimme puhua pojille järkeä ltn Huttusen kanssa. Mutta toppuuttelu ei paljon auttanut. Miehet olivat erittäin kiihtyneitä. He eivät enää jaksaneet ottaa huomioon laajempaa kokonaisuutta, koska väsymys oli niin totaalinen. Pyhännän aseveljien osalta voimakas aggressio johtui paljolti siitä, että oman pitäjän miehet olivat huvonneet vähiin. Kuolema oli niittänyt suurta satoa. Haavoittuneitakin oli hyvin paljon tähän mennessä. Mihin loputtomiin tämä hulluus johtaa? Silloin monella oli tällaiset tunnot.

Pataljoonamme komentaja maj Jaakko Haataja oli hyväntahtoinen upseeri. Hän sai aikaan liennytyä ylöspäin sen verran, ettei pataljoonaamme III/ JR 11:ä hajoitettu. Porukan säilyttäminen tynnytti mieliä samoin kuin luvatut kotilomat heti rintamatilanteen rauhoituttua. Niin sitten päästimmekin saksalaiset lepäämään asemistaan. Ei ollut helppoa heilläkään.

Hirvenhaku

Lokakuussa alkupuolella -41 olimme yhä Kiestingin suunnalla, pataljoona puolustusasemissa Kangasvaaran ja radan välimaastossa. Oli korsut, juoksuhaudat ja takamaastossa sotilaskanttiini. Eräänä yönä hirvi tuli meidän puolelle. Sitä sanottiin kommunistiksi, kun se meni heti kohta asemien yli vihollisen puolelle paremman laitumen toivossa. Eihän luontokappale tajunnut, että suomalaiset olivat panneet miinakentän asemien eteen. Hirvi laukaisi putkimiinan. Kaikki sodassa olleet tietävät, että se on viheliäinen kapine, josta lähtee sirpaleita laajalle. Tämänkin loikkarin koivet oikesivat muutaman sadan metrin päässä.

Alkoipa touhu. Miten saataisiin paistit miinakentästä? Muutamaan päivään ruhoa ei löydetty, koska oli niin vaikea liikkua. Railakasotteinen kpääll ltn Huttunen järjesti itse hirvenhakuporukan, johon hänkin tuli. Pyhännän miehiä siinä olivat ahokyläläinen Antti Piippo, kirkonkyläläinen Lauri Kumpulainen ja minä. Muita en nimeltä muista, mutta moniaita oli mukana hirvipaistin toivossa. Niin mentiin. Miinakentässä oli tarkkaan osuttava edellämenijän jälkiin. Ei ollut vara lähteä hortoilemaan, muuten olisi tullut hirven kohtalo. Hirvi löytyi. Irrotettiin paistit nahkoineen. Ei ollut aikaa nylkeä hirveä kokonaisena. Vihollisen touhut kuuluivat vaarallisen läheltä. Onneksi se ei tiennyt rosvoista mitään. Päällikkömme sanoi sarvien olevan niin komeat, että ne otetaan mukaan. Alettiin irrottaa sarvia, mutta siihen tarvittiin kirves. Täytyi hakata varoen, ettei naapuri kuullut. Sarvet irtosivat. Hirven aivot haisivat niin kuvottavasti, että arvelimme lihojenkin pilaantuneen. Paistit jätettiin sinne, mutta sarvet mukanaamme palasimme onnellisesti omien puolelle. Kun pataljoona

Osa 8/ JR 11:ä Kangasvaaran ja Kiestingin välillä ennen paluuta Uhtualle. Istuva kpääll Itn Huttunen (kaatui Uhtualla), hänen takanaan vas. seiso. upseerista vasempaan edessä Mikko Ahonpää. Kertoja seisovan ups:n takana männynrunkoa vasten. Vas. reunassa tst-lähetti Aulis Laakkonen Lapinlahdelta takanaan Antti Piippo. Oik. seisoo jjoht vänr Poutiainen. - Matti ja Vieno Pennasen kuva.

Hevosenkengässä talvella -42 komppanian kilpahiihtäjiä ja hiihtovalmennusväkeä. Vas. 8.K:n paras hiihtäjä Viljo Leinonen Kainuusta, kolmas oik. kertoja, keskellä ylinnä Johannes Partanen -Matti ja Vieno Pennasen kuvat.

Kuvassa oikealta Johannes Partanen ja Niilo Kokko, kuvan keskellä kertoja Matti Pennanen. -Matti ja Vieno Pennasen kuvat.

Talvella 1942 tuli joukko-osastollemme lepoaika.

III/ JR 11 hiihti

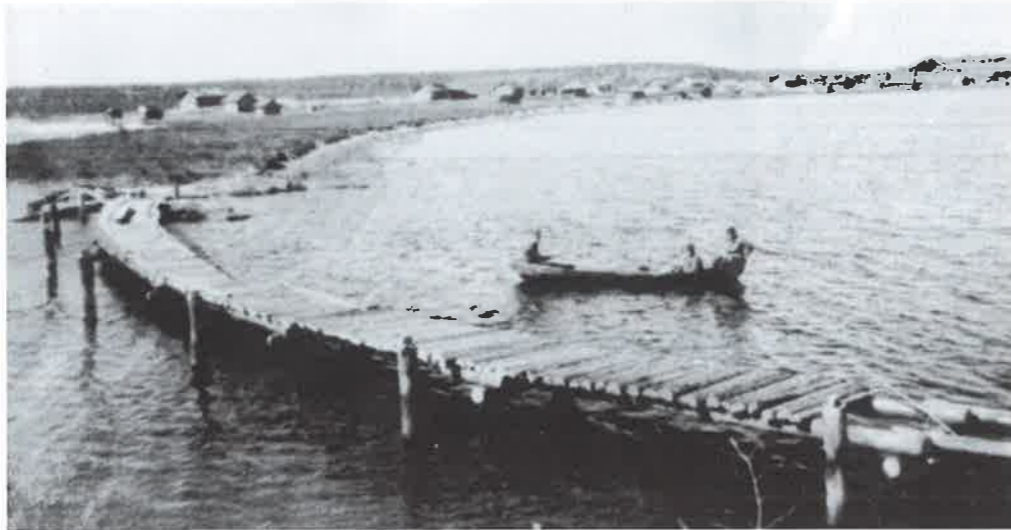
Hevosenkengästä Jyvälahteen, joka näkyy kuvissa. Omakin komppaniamme lepäsi kevääseen saakka kauniissa Jyvälahden järvikylässä Kuittijärven rannalla, vastapäätä Uhtuaa.

Jyvälahdesta siirryttiin Vuokkiniemeen ja sen jälkeen kenttävartioihin. -

Kauko Laakon kuvat, Pudasjärvi.

Yhdysalus Ahven liikennöi Kuittijärvellä Jyvälahden ja Vuonnisen väliä. JR 11:n postia, ampuma- ja ruokatarvikkeita, haavoittuneita ja lomalaisia kuljetettiin näinkin.

Röhön rannan kuulu Sinisilta. -Kauko Laakon kuvat, Pudasjärvi.

Kostamuksessa 1942 o-v ltn Mauno Hentunen, ltn Antti Patokoski, ev Kärkkäinen ja vasemmalla hänen kolme lähettiään. -Matti ja Vieno Pennasen kuva.

siirtyi Kiestingistä takaisin Uhtualle 11.10. 1941 alkaen, sarvien kuljetus jatkui. Saimme vuorolomia. Minäkin pääsin korpr Antti Piipon kanssa yhtä matkaa kotilomalle. Kpääll Huttunen antoi meidän tehtäväksi tuoda sarvet Ouluun hänen appiukolleen. Niin siten teimmekin.

Asemasotaa Uhtuan suunnalla

Siirryimme Kiestingistä takaisin Uhtualle niihin asemiin, joista lähdimme elokuussa. Rintamatilanne oli rauhoittunut asemasotavaiheessa. Kukin vuorollaan pääsi käymään lomalla. Erittäin pidetty päällikkömme ltn Huttunen menehtyi astuttuaan miinaan etumaastoa tiedustellessaan. Onneksi samana päivänä jatkosodan alkuperäinen kpääll ltn Simelius pääsi sairaalasta toivuttuaan Korpjärven taistelun vammoistaan. Hän jatkoi taas päällikkönämme jonkin aikaa.

"Hevosenkengässä soi römpsin ryske". Sinne jouduimme tammikuussa 1942. Komppaniassamme kävi mylläkkä, kun 1908 ja sitä ennen syntyneet "vanhat" kotiutettiin. Vuonna 1912 syntyneet siirrettiin JR 32:een Röhön. Me nuoremmat jäimme Hevosenkengään. Samalla menivät "Röhön porukkaan" ltn Simelius ja k:imme vääpelimme Antti Järvelä. Neljänneksi komppaniamme päälliköksi tuli ltn Antti Patokoski ja uudeksi kvääpeliksi ahokyläläinen Viljo Rajala. Molemmat jäivät näihin hommiin sodan loppuun saakka. Olin toiminut Antti Järvelän loma-aikoina vääpelin sijaisena. Sama käytäntö jatkui Viljo Rajalan aikana. Piipon Antista tuli Hevosenkengässä alikersantti 11.2.-42.

Komppaniamme ei ollut enää yksinomaan tai pääosin pyhäntäläisten. Siihen tuli miehiä melkein ympäri Suomen ja erityisesti Paavolasta. Paljon

nuoria 1924 syntyneitä. Uusissa miehisä oli useita hyviä ja mieleen jääneitä. "Paavolan pakanoista" muistan monta ja erikoisesti Timo Tervon, joka komennettiin Noskualta upseerikouluun, Arvo Launosen, Väinö Vuotilan, Väinö Kulhan ja Matti Tirin. Haapavedeltä tulleista jäivät erityisesti mieleen Esa Hintta, joka kaatui Lapin sodassa, sekä Arttu Huttula, Kalle Veikkola ja Ransu Halonen, jota sanottiin Rotuli-Ransuksi. Mies, hyvin pieni varreltaan, jossa oli sisua sitäkin enemmän.

Kenttävartiot

Kevätkesällä -42 saatiin olla edelleen rauhassa muutama viikko. Meille yritettiin opettaa lisää sotataitoja. Oppi tahtoi mennä huonosti sotaväsymyksen painamiin miehiin.

Heinäkuussa -42 komppaniamme komennettiin kenttävartiioihin Kostamukseen ja Kontokkiin. Vuokkinimestä Kostamukseen on n. 42 km ja sieltä 18 km Kontokkiin. Varusteet siirrettiin jalkaisin polkuja ja pitkospiuta pitkin. Kantohevosilla saimme huoltotäydennystä. Kesä meni oloihin nähdessä mukavasti. Huolto vain oli hieman ongelmallinen.

Vihollinen vaani polkupyöräpartioita, jotka huolsivat Kontokissa olijoita. Eräällä reissulla Veikko Ruuskanen, Toivo Eskola ja Feliks Mäki haavoittuivat tällaisessa väijytyksessä. Veikko ja Toivo, Ahokylän poikia, kuolivat myöhemmin vammoihinsa, edellinen jo Kostamuksessa, jälkimmäinen sotasairaalassa. Ruuskanen oli tunnettu hurjana soturina. Hän vain tuumi Hevosenkengässä ollessamme: "Toivottavasti sota ei lopu kesken, että sais tapella."

Kenttävartion aikoina tai vähän ennen sitä komppaniamme nimike muuttui. Tästä lähtien me olimme 10/III/ JR 11.

Vuosi Turistikukkulalla

Syyskuussa -42 tuli komennus takaisin Uhtuan tienvarteen samalla entisellä kyydillä. Alkupalvosta 1942-43 teimme mutkan Jyväskyläen. Vihollinen yritti vallata sitä, muttei onnistunut. Palattuamme reissulta komppaniamme pantiin Turistikukkulalle puolustusasemiin, joissa vietimmekin kokonaisen vuoden. Korsut kävivät kyllä tutuiksi. Vuosi 1943 oli meidän komppanialle helpointa aikaa, vaikka Turistillakin römpsäät räjähtelivät aikajoin. Vihollinen antoi meidän melko usein olla oloissamme. Lomavuorot toimivat. Välistä tuntui, ettei sota lopu koskaan. Alkuvuodesta -44 pääsimme Turistilta lepoon lähelle Eldankjärveä.

Mäki Feliks oli apulaiseni Turistilla. Kun hän oli hyvä laulumies, upseerit pyysivät häntä esittämään yksinlaulua korsuissa ja juhlissa. Feliks

veteli tyttölauluja ja kansanlauluja ikävantorjuntaan, samoin Sotilaspoikaa ja marssilauluja. Kanttori Mäki-Jussin poikana hänellä oli lauluhomma verissä, joten Feliks lauloikin mielellään. Joskus korsuissa veisattiin myös virsiä ja Siionin lauluja, koska oli niitäkin, joilla oli tähän kodin perinnettä ja omaa halua.

Joukkueenjohtajina toimineista upseereista muistan hyvin mm. Onni Yrityksen Seinäjoelta, Erkki Hedmanssonin Oulusta, Viljo Lyytikäisen, tuon lupsakkaan savolaisen ja Adolf Helinin Helsingistä, solakkaan ja hyvin arvonsa tuntevan upseerin. Sattui pa kerran, kun herrat juhlivat Turistilla, että Yritys sanoi jotakin loukkavaa Helinille. Aadolfi tykkäsi niin huonoa, että riitautsi ja haastoi heti Onnin kaksintaisteluun pistoolein. Kumpikaan ei antanut periksi. Patokoski rauhoitti kuumat miehet ja sovitti riidan.

Turistilla kesällä 1943 Pyhännän miehiä korsun edessä v-o Antti Piippo, Matti Pennanen, Niilo Kokko ja Feliks Mäki. Toisena näkymä Hytistä Turistilla. Ase-au Matti Pennanen antaa santsia lähetti "Veuhu" Juvoselle ("leikisti vaan"). Toiset nauravat. Kaiteella "Veeles", ase-au:n apulainen. Veuhu oli erikoinen humoristi, vastasi pientä viihdytysporukkaa. -Matti ja Vieno Pennanen kuvat.

Kesä 1943 Turistilla. Vas. puolisessa kuvassa oik. lähetti-au Väinö Huotari Oulusta (kaatui myöh.), keskellä seisoo Antti Piippo ja istuu kertoja M. Pennanen, vas. lähetti Juvonen Keski-Suomesta (haav. Torniossa ja kuoli Oulun sairaalassa). Oik.puolisessa kuvassa kertoja puhdetöissä kapustaa vuolemassa. -Matti ja Vieno Pennanen kuvat.

10/ JR 11:n kpäällä Antti Patokoski. Hänen komentokorsunsa Turistilla (ei kuvassa) oli Pata 1. Kuvassa myös osa Antti Piipon ryhmää. -Antti ja Pirjo Patokosken kuva, Kajaani. Rinnan seisovista miehistä v-o joukkueenjohtajat Onni Yritys ja Adolf Helin sekä pyhättänen kvääp Viljo Rajala. -Paavo Maunulan kuva.

10.K:n SS-upseerit Paavo maunula ja (oik.) Keijo Koskelin. -Paavo Maunulan kokoelmat, Lapua.

Yritys pyysi 4. j:n johtajalta Aadolfilta anteeksi ja asia raukesi. Olisi voinut pikku vänrikkiin tulla lisäreikä, jos kaksintaistelu olisi alkanut. Yritys oli 1. j:n johtaja, mestariampuja ja tuurasi välillä kpääll Patokoskea. Yrityksestä tulee mieleen myös vahvakattoinen Tervahovi-korsu. Muistan Turistilta 10.K:sta myös neljä SS-miestä. SS-upseereita olivat Paavo Maunula (vuorollaan 4.j:n joht.) ja Keijo Koskelin (Lapin sodassa kaatui jääkärij:n johtajana Torniossa). Hän oli raitis, erittäin voimakas, paras mahdollinen taistelija ja upseeri (Halstikin kehui häntä kirjassaan Lapin sota). SS-miehiä olivat myös res.j:n johtaja (myöh. kuulu sotakirjailija) Niilo Lauttamus ja eräs eteläpohjalainen Mönkäre. Olipa K:ssamme Lyytikäisen 3. joukkueessa sellainenkin "reuhake", josta sukeutui v. 1948 Lontoon olympialaisten kultamitalimies, painija Lenni Viitala. Upseeritkin riehaantuivat välistä kor-

suissa tai ulkosalla hurjiin painiotteluihin. Antti Piipon ryhmässä oli jämäköitä poikia: Niilo Rovio, Kauko Välimaa ja Aulis Laakkonen, kompanian isoimmat miehet.

Menetykset Uhtualla - uusiin vaiheisiin

Uhtuan suunta oli meille tavattoman suurta mieshukkaa, ja niin myös monien lähipitäjiemme miesvahvuudesta. Menetykset kaatuneina olivat erityisen suuria pienen Pyhännän osalta. Monien jo mainittujen sillä suunnalla kaatuneiden lisäksi siellä kuolivat isänmaan puolesta myös Eino Pellikka Ahokylästä 23.8.-41, Arvo Haataja Tavastkengältä 22.4.-42, Uuno Pellikka Maaralanperältä 30.5.-42, Eino Knuutinen Ahokylästä 11.10.-42 ja Eino Hyvönen Rytiniemestä 24.2.-43.

Lepovälillä asuimme parakeissa ja pahviteltoissa Eldankajärven tuntu-

Kuva asemasodan ikäväntorjunnasta. Viihdytyskiertueen hanuristiit Turistin maastossa asevelipäivillä 1943. Ohjelmalavalla oli tunnus "Vienankannel". Sotapojat kuuntelivat mielen piristykseksi hanurimusiikkia. -Niilo Rovion kuva, Pateniemi.

massa muutaman kuukauden. Maaliskuussa -44 hiihdimme Kiestingin suunnalle Kananaisiin saksalaisten reserviksi. Taas pitkä ja raskas hiihto. Reppu painoi, hiki virtasi. Asuimme saksalaisten parakeissa ja saimme heittää myös muonan. Turvasimme heitä noin kuukauden. Sen jälkeen meidät siirrettiin Kuusamon Vanttajaan. Komppaniamme aika kului tavanomaisesti varustehuollossa ja harjoituksissa.

Karjalan Kannakselle

Kuusamosta pataljoonamme marssi Joutsijärvelle. Nousimme kiskoille toukokuun lopulla -44. Kova aika oli taas edessämme, Kannaksen torjuntataistelut. Pataljoona lastattiin junaan. Emme tieneet, minne mennään. Matka kesti 3 vrk yhtä tiuhaa. Tulimme 9.6.1944 Valkjärven asemalle. Kuulimme kovaa rumputulua rajalta. Ryssän suurhyökkäys oli alkanut. Siirryimme Valkjär-

veltä heti Kivennavan puolustus-asemiin. Kuului lentokoneiden jyryää. Maataistelukoneet ja hävittäjät kiusasivat meitä yhtenä. Siviilien oli lähdettävä kodeistaan evakkoon; sotilaillekin tuli tippa silmään katsellessa äkkilähdön surkeutta. Naiset ja lapset parkuivat hädissään. Oli paettava kohti tuntematonta nopeasti sodan jaloista karja ja omaisuus mukanaan.

Saavuimme 10.6. Kivennavan tukikohtaan. Se oli 10.K:mme jatkosodassa Kannaksen puolustuksen kaukaisin taistelupaikka. Siellä oli lujat betonikorut ja syvät, puilla verhotut juoksuhaudat. Asemiemme edessä oli notko ja sen takana mäellä Kivennavan kirkko. Sitä sanottiin Pajarin kirkoksi. Tykistöemme pommitti sen tuleen, koska sen tornissa oli nyt vihollisen tulenjohto. Meidän kohdallamme linja piti taisteluissa aika hyvin. Lyytikäisen joukkueen kohdalla tapahtui vihollisen sisäänmurto, mutta ei läpimurtoa. Tilanne kuitenkin pahe-

ni: vihollinen sai läpimurron oikeanpuolisen naapurikomppanian lohkolla, joten pelättiin oman K:mme jäävän mottiin. Näissä huolissa kpääll Patokoski lähetti minut viemään sanaa tilanteesta III/ JR 11:n komentaja maj Pentti Valkoselle. Piipon Antti oli Antti Patokosken lähettinä tukikohdassamme. Siellä Pato-Antti johti juoksuhaudan vyörytystä joukkue Lyytikäisen asemien sisäänmurron poistamiseksi. Vihollisen kovassa painostuksessa vyörytys epäonnistui. Kun olin sillä välin P-kom Valkosen luona, tämä ei ollut uskoa viestiäni. Hän käski minun näyttää murtokohdat kartalta. Sen jälkeen maj Valkonen ja muut upseerit käynnistivät vastatoimet ja tehtäväni päättyi siltä osin.

Kivennavalta Lietsaaren

Koska vihollinen oli laajemminkin päässyt läpi toisaalla, ei komppaniamme auttanut jäädä saarroksiin. Porukallemme tuli 16.6. lähtö Kivennavalta. Tämä liittyi armeijamme suurempaan viivytyks- ja perääntymiskuvioihin, joihin alettiin suurvallan puna-armeijan suurhyökkäyksen johdosta. Perääntymisemme jatkui Muolaaseen, talvisodan aikaiseen puolustuslinjaan, ja sieltä Heinjoen kautta Kuparsaareen. Asetuimme taas puolustukseen. Miehet olivat puolikuolleita viikon valvomisen ja perääntymismarssin jälkeen. Kuparsaareissa olimme juhanukseen saakka.

Rankkoinakin päivinä löytyi huumoria piristeeksi. Kun Kannaksella oli pitkiä marsseja, joukkueenjohtaja kysyi, miten Rotuli-Ransu jaksoi. Tämä tuumasi: "Kyllä minä jaksan, vaan miten nuo minun kengät jaksaa?" Ransulle oli sattunut aikamiehen saappaat nro 46, vaikka hänen nro oli 40. Viljo Lyytikäisen lähetti Paavo Paloniemi kommentoi patikoinneista toi-

sin. Jos vain elävänä pääsi siviiliin, hän aikoi Kannaksen marsseihin kyllästyneenä hankkia auton ja käydä sillä ulkosaunassa ja -vessassakin, jottei täytyisi kävellä edes lyhyttä matkaa. Paavon toive toteutui ainakin taksimiehen hommina kuolemaan saakka.

KK-joukkueen johtaja vänr Kuusisto Hämeestä päin oli minulle läheinen rintamakaveri. Kun jo ennen 10.K:mme tuloa Lietsaaren valtaustaiteluun se kk-ryhmä, johon kuului myös Olavi Rimpeläinen, oli mennyt Lietsaareen, siellä ryssä valtasi siltä konekiväärin. Pojat yrittivät paeta ja heistä pelastui uimalla vain Olavi Rimpeläinen, oulaistelainen Takalo-Eskola ja eräs muu ulkopaikkakuntalainen. Tämä ilmestyi hyvin nälissään ja märkänä minun iltakorvikenuotiolleni vasta 2 vrk myöhemmin. Kuparsaaresta komppaniamme piti siis lähteä Lietsaareen valtaamaan sitä takaisin. Olosuhteet tekivät siitä kovan urakan, kun kylmä ja sateinen sää lisäsivät kaikki sodan kirot päällemme. Saari kuitenkin vallattiin. Saimme asua muutaman viikon talossa, joka jäi viholliselta polttamatta. Lietsaari oli ollut ensin meikäläisillä, kunnes ryssät valtasi sen. Aktiiviupseeri ltn Pentti Soininen oli joukkueensa kanssa kärjessä, kun komppaniamme em. taistelussa valtasi saaren takaisin. Paikalle jäi harhailemaan ja piilottelemaan muutamia kymmeniä vihollisia. Heidät vangittiin. Kolme venäläistä varasti veneemme. He söivät sillä Vuoksea omiensa puolelle.

Jatkosodan viime vaiheet

Heinäkuun alkupuolella 10.K siirtyi Noskuan kivikkoasemiin. Kaivautuminen ei käynyt. Koetimme kyhätä hirsistä ja kivistä jotakin suojaa. Keskitykset olivat hirveitä siinä kivikasassa, tappiot suuret ja huolto vaikeaa, mutta

monet pärjäisivät sittenkin. Äyräpään murtuessa ryssä ylitti Vuoksen. Tällöin meidät siirrettiin reserviksi Sintolan kylään tekemään puolustusasemia Vuosalmen varmistukseksi. Vuosalmi kuitenkin kesti eikä meidän asemia tarvittu. Mutta punatauti riehui siihen aikaan Karjalan kannaksella. Melkein joka mies sairastui, toiset pahemmin. Muutama kuolikin siihen. Kohta tuli siirto Ihantalaan, Pyöräkankaalle. Juuri Ihantalassa riehui jatkosodan lopun kovimmat torjuntataistelut. Meidän tultuamme siellä oli enää vain pientä vihanpitoa. Tilanne oli muuttumassa asemasodaksi, oli jo aika rauhallista niillä paikoin.

Karjalan Kannaksen torjunta- ja viivytystaisteluissa kesällä -44 kaatui toistakymmentä Pyhännän poikaa, joista osa eri joukoissa, osa omaa komppaniamme. Olli Kurkela Tavastkengän Heiskalasta kaatui 15.6., Isolamujärveltä Ville Luttinen eli Pessarin Ville 19.6., ahokyläläiset Heimo Eskola 23.6., Antti Ahonpää 24.6. ja Kaarlo Korsulainen 26.6., Pyhännän kirkonkylästä Jaakko Kangas 27.6., Paavo (=Paavali) Pellikka Kamulasta 28.6., tavastkenkäset Viljo Korhonen 4.7. ja Veikko Koskenkangas 5.7., sekä viitämäkiset Jussi Mykkänen 8.7. ja Uno Piiponniemi 31.7.-44. Samana kesänä silloin tällöin kaatui muutama pyhännäinen toisillakin suunnilla. Niinhän kävi sotavuosina muulloinkin, mistä lähempi selvitys toisaalla.

Niin kuin 30-vuotinen sota 1600-luvulla, meidänkin jatkosotamme loppui aikanaan. Se oli vaatinut kaikkiaan 73 pyhännäläistä sankarivainajaa. Aamuvarhain 4.9.1944 tuli puhelinsoitto kpääll kapt Antti Patokoskelle, että aseet vaikenivat klo 7 eikä vihollisen mahdolliseen tuleen vastata. Paikoin se ampui vielä vuorokauden rauhanteon jälkeenkin, mutta ei meidän lohkolla.

Naapurin tarkka-ampuja kyllä koetti vielä onneaan silloin tällöin. Venäläiset yrittivät houkutella meitä vieraksi puolelleen. Kukaan ei lähtenyt. Heidän miehiään kävi tosin meidän asemissa juttusilla. Viralliset yhteydenotot selviytyksineen olivat erikseen.

Pyhättäset Lapin sodassa

Muutaman päivän päästä pääsimme kotimatalle Karjalan kannakselta. Simolan asemalla meidät lastattiin junaan. Kiisimme kohti pohjoista. Mutta edessämme olikin vielä yksi sotaretki. NL:n rauhanehtoihin kuului vaatimus, että suomalaisten oli aseina karkotettava saksalaisjoukot maasta. Oulussa 26.9.1944 Tuiran asemalla pääsimme ulos junasta. Marssimme Kuusamontien varteen. Rykmenttimme JR 11 pantiin 30.9. laivaan. Alkoi matka kohti Torniota ja Lapin sotaa. Itselleni sattui vuoroloma päivää ennen Tornioon lähtöä. En ehtinyt osallistua Lapin ratkaisutaisteluihin. Rovaniemi oli jo vallattu, kun tavoitin komppaniiani lomalta palatessani.

Komppaniamme 10/ III/ JR 11 eteni Lapin sodassa vielä 54 km Rovaniemeltä Ounasjokivartta Kittilään päin, joten Patokosken kylä oli sotaretken päätepiste. Voidaankin sattuvasti sanoa, että komppania Patokoski oli saksalaisia ajamassa Patokosken kylään asti. Lapin sodan aikana syksyllä 1944 kaatui 7 Pyhännän rintamamiestä, joista viisi Tornion suunnalla. Nämä 7 viimeistä sankarivainajamme olivat Viitämäeltä Hermann Mykkänen 22.9., Ahokylältä Esko Marin 1.10., Tavastkengältä Toivo Karjalainen Pienelästä ja Ahokylän Veikko Pellikka 5.10., Tavastkengältä Olavi Huovinen 6.10., Ahokylästä Heimo Ahonpää 7.10. ja Kamulankylästä Aimo Järvelä 4.11.-44.

Veteraanitapaamiset

Rauhan vuosikymmeninä on ollut meille sotapojille hoitavaa ja rakentavaa saada pitää yhteyttä pyhääntäsiin rintamakaverihin, III/ JR 11:n pataljoonajuhliin ja yleisesti muidenkin pitäjien miehiin, joista tuli soturiveljiämme. Hyviä esimerkkejä näistä aseveliyhteyksistä ovat kenrltn Otto Ylirisku (Espoo), Niilo Rovio (Pateniemi), haapavetinen Ransu Halonen ("Rotuli-Ransu"), paavolalainen Timo Tervo (Pudasjärvi) ja Paavo Maunula (Lapua). Hän valmistui sotien jälkeen papiksi ja me veteraaniveljet annoimme hänelle "Eldangan rovastin" arvon. Vaikka Urpo Hakkarainen (Lahti) ei ehtinyt olla pitkään 10.K:ssa joukkueenjohtajana (oli enemmän kestisten yksikössä), hän on pitänyt meihinkin usein yhteyttä.

Epilogi

"Tie suurin kulkee onnehen lähellä kuolon rantaa "

Jaakko Ilkka

Viittaan yhteenvedossani Osmo Hyvösen Kiestingin mottia käsitelleen kirjan epilogiin, jossa on sama näkökulma. Olen osaltani muistellut pyhääntäläisistä muodostetun komppanian sotatien, kertoen siitä yhteisenä tehtävänä ilman liikoja yksityiskohtia. Joukkomme henki oli suurinpiirtein hyvä koko ajan, lukuunottamatta yritystä lähteä Kiestingistä kesken tehtävän. Monet olivat vanhempia ja perheellisiä miehiä. Ehkä tästä lyhyestä muistelusta rintamamiesten omaiset saavat kuvan sodan kärsimyksestä, mitä isät, veljet ja pojat ovat joutuneet kestäämään ja millaista polkua kulkemaan.

Pyhääntäsiin poikien sotatie kulki talvisodankin jälkeen heinäkuulta -41 mar-

raskuulle -44 joka miehen kohdalla "lähellä kuolonrantaa" ja monella sen kautta. Paljon jäi yhteistäkin surua ja kyynelitä kotipitäjään. Pyhääntäsiin kaa-tuneitten lukumäärä kunnan asukaslu-kuun verrattuna on maan kärkeä eli suurimpiin kuuluvia, kuten Hannes Leinonen vielä piispanakin muisteli. Kulkiko Pyhääntäsiin miesten tie onnehen, kun lähdimme esivallan käskystä jatkosotaan?

Sota on suurin ihmiskuntaa kohtava ajallinen onnettomuus. Se jättää jälkeensä ääretöntä inhimillistä tuskaa ja kärsimystä, suunnatonta tuhoa ja häviöstä. Kotirintamallakaan ei ole rauhaa, kun siviilejä pommitetaan. Odotellaan peläten sitä ikävintä viestiä, ettei perheen huoltaja, isä, aviomies tai nuorimies enää palaa. Pyhääntäsiin sankarivainajia on tullut 1900-luvulla kansamme historian eri vaiheissa. Vapaussota vaati 4, talvisota 19, jatkosota 73, Lapin sota 7 pyhääntäläistä uhria. Yhteislukema on 103, joista 99 kaatui 2. maailmansodassa. Siunattu olkoon heidän muistonsa! Uhrimme isänmaan vapauden hyväksi oli erittäin raskas ja merkittävä. Tämän toteamme niistäkin, jotka selviytyivät sodistamme elävinä rauhan töihin, monet sotavammoin runneltuina. Kainkille jäi sotateiltään sisäisiä haavoja ja vammoja.

Kansan suurin ajallinen onni on elämä vapaana kansana kansojen joukossa. Myös Pyhääntäsiin miesten sotatie oli osa kansamme vapauden tietä. Kun sillä saatiin edelleen turvatuiksi vapaus ja itsenäisyys, eikö se sittenkin johtanut onneen, vaikkakin suurten kärsimysten kautta. Näin varmaan todistaa myös läheisin rintamatoverini, ahokyläläinen kers Antti Piippo. Hän oli aina tekävä mies, joka ei koskaan antanut esimerkkiä epärehellisyyteen, vaan täytti tehtävänsä joka tilanteessa.

Edessä vas. Paavo Maunula, keskellä kertoja ja ed. oik. Ransu Halonen. -H. Kaivosen kuva, Vaasa.

Veteraanimuistoissa v-o Niilo Rovio, Jaakko Halonen (Temmes), Urpo Hakkarainen, "Eldangan rovasti" Paavo Maunula ja Matti Pennanen. -Pirjo ja Antti Patokosken kuva.

Lotat – kotirintama

Ent. lottasisar ja opettaja
Saimi Kaipainen
Pudasjärvellä 23.1.1995

Lisätty kertojan
muistitietoa ja runoja muista
lähteistä myöhemmin

*"Minä olen pikkulotta, lottalapsonen,
isänmaa on mulle rakas, vaikka vähäinen
on sen kansa, se on aina minun kansani.
Minä toimin pienin voimin synnyinmaalleri."*

Ilon ja suuren innostuksen vallassa tätä pikkulottalaulua ammoin opettelimme ja lauloimme siinä pikkukylässä, jossa kasvoin aavistamatta olevamme sodan kynnyksellä ja vaikeitten aikojen edessä. Olimme saaneet oman laulun ja oman puvun. Olimme yksituumainen ja isänmaallinen tyttöjoukko. Koulu tuki ja koti kannusti. Harrastimme samoja asioita kuin isot lotat, hiihdimme ja retkeilimme, pidimme yhteisiä illanviettoja ja yritimme omalta osaltamme toteuttaa "Kultaisten sanojen" ohjeita, joista muuan kuului: "Vaadi aina ensin itseltäsi!" Isot lotat olivat meille malliesimerkki senaikaisessa käyttäytymisessä ja toiminnassa. Innolla odotimme pääsevämme heidän rinnallensa täysi-ikäisyyteen.

Nuoruutemme isänmaallinen into joutui äkkiarvaamatta tosi kovaan koetukseen. Syttyi sota! Vaitonaisten viestien tuojat tiesivät kylän tyhjentyä. Isät ja veljet painoivat - usein viimeisen kerran - kiinni kotinsa oven. Kotikylästäämme Tavastkengästä tuli naisten asuttama ja ylläpitämä monien muiden suomalaisten kylien tavoin. Olimme kotirintama. Kukaan ei kysynyt, "kuuluuko tämä minulle?" tai "osaanko - jaksanko?" Me kaikki osasimme, pystyimme, jaksoimme! Teimme työtä vuorotta: hoidimme navetan ja tallin asiat, liikuimme liiterin ja pirtin väliä, menimme metsään puitten perään, vainioillemme viljan tuloksi ja yritimme siinä

sivussa huoltaa kylän heikompiosaisia. Yhteishenki oli saumaton. Naapuria ei saanut jättää pulaan.

Pirteissä surisivat rukit, karisivat karstat ja venyivät villat langoiksi, rintamamiesten sukiksi, lapasiksi. Talvet olivat ankaria. Työseuratoiminta oli voimallista. Kaksi iltaa viikossa kokoonnuttiin kylän pirtteihin. Aikaansaannoksia kelpaa yhä muistella. Talosta taloon kuljettiin kerjuulla: villoja, lihaa, viljatuotteita, perunoita, juureksia - mitä vain tarvittiin. Eva-koitten tulo oli erikseen. Osa naisistamme eli heitä varten. Muonituslotat komennettiin töihin kouluille, eikä vapaaehtoisia tästäkään työstä puuttunut. Pikkulotat pääsivät mukaan. Olimme viestintätehtävissä, kuljetustöissä ja auttamassa keittiössä.

Sota-aikana oli Tavastkengälläkin puute opettajista, kun Arvo Hovi joutui suojeluskuntapäällikön sijaiseksi. Silloin kouluumme viskattiin pari iloista etelän mimmua, "Murre" ja "Ethel". He viihtyivät Tavastkengällä ja myös viihdyttivät varsinkin sotapoikia näiden ollessa lomalla rintamalta.

Kateellisia olimme, kun kuulumme joittenkin isojen lottien lähdöstä rintamatöihin. Itse kiusuin mukaan jopa niin, että sain kuin sainkin valmiin litteran Karhumäkeen yhdessä Eeva Haatajan kanssa, joka oli määrätty Lieksaan. Eevaa ei estänyt kukaan, minua ei päästetty kotoa. Littera kämmenessä itkin murheeni ja pakenin talliin ystäväni, hevosten luo. Jonkinlaiseksi korvaukseksi koin pääsni myöhemmin Syvärannan ilmavalvontakursseille yhdessä lottasisareni Kerttu Jussilan kanssa. Tässä työssä en kuitenkaan koskaan ollut, kun paikallinen kansanhuolto kutsui palvelukseensa.

Jälkikäteen ei voi muuta kuin kunnioittaa ihailta lottajärjestöä, joka sielläkin meidän pienessä ja kaukais-

Kertoja kotonaan Tavastkengän Vävilässä sota-aikana. -Saimi Kaipaisen kuva.

Saimi kotona Vävilässä siskonsa Naimin (oik.) kanssa, joka oli Pyhännän lottien pj vv. 1937-1944. -Saimi Kaipaisen kuva.

sa Pyhännän pitäjässä eli ja vaikutti voimallisesti koko elinaikansa. Muistan ihailleen Perukan urheita tyttäriä, jotka lähtivät rintamalotiksi, sisartani Naimia, joka tavattoman monitoimisesti eli nämä vuodet toimimalla sekä kodin että yhteiskunnan hyväksi väsymättä ja uutteruudella, ja myös monenmonia serkkuja ja naapureitten tyttäriä, jotka valittamatta tekivät moninkertaista palvelutyötä kotirintamalla. Kirkonkylän lottien tehtävä oli vartiointi kirkontornissa, sankarihautajaisten laitto ja lukuisten seppeleitten sitominen valjuille sodastapalaajille kaiken muun lottatoiminnan lisäksi. Jokaista tarvittiin. Tunnuslauseemme silloin oli: "Kun rintamalla kestätään, ei kotirintamakaan saa sortua." Ainoa "sortumisen" paikka oli kai mottimetsä, johon moniaana hellekesän päivänä jouduin. Kun lopenuupuneina pääsimme Sattulan pirttiin hernerokkautautuksen ääreen ja silmäni osuivat helmilangalla kirjoitetun taulun puhuttelevaan lauseeseen "Opi kärsimään valittamatta", en voinut olla mulkaisematta vastapäiseen sisareeni... Seuraavana päivänä sijaisnani olikin sitten Oiva Ojapelto, jonka illansuussa kävin pyytämässä apuun.

Näissä muisteluksissa tänä tammi-kuisena rauhan aamuna kotokoillis- maisemassa sydäntalven auringon aloittellessa hidasta nousuaan taivaanrannalla. Kiitollisena kipeästä nuoruudesta ja pitkästä, kokemusrikkaasta taipaleesta sille Kansojen Kaitsijalle, jonka varjelusta olemme jatkuvasti pyytämässä tälle maalle. Hyvä Jumala meidät sodilta varjelkoon!

Kertomuksen jatkona ovat seuraavat Saimi Kaipaisen runot matrikkeliin kuuluvista aiheista.

SANKARIVELJELLENI 14.7.1941

Kirjoitettu 17.10.41. Niilo Kaipaisen muistolle

*Ikävä itkee alla kotini orren
- tuoni on leikannut keskenkasvuisen korren.
Sankariveljeni hurmeen on Karjala juonut,
surun ja kaipuun niin lohduttoman se tuonut.*

*Äitini silmänurkassa kyynel kiiltää,
siskojen sydäntä suru suunnaton viiltää.
Äiti - hän kasvatti pienestä piltistä miehen.
Se elämä katkesi kesken - sankarin tiehen.*

*Hän isänkin toivo, tarttui jo kurkeen auran
kylväen, korjaten, niittäen ohran ja kauran.
Hyvä maamies - tuon nimen ansaitsit kyllä.
Kivun täyttämä hohde sotilaskuvasi yllä -*

*Mitä paareilla lepäävät silmäsi viimeksi näki ?
Oli kuvassa omaiset rakkaat, kotiväki.
Sinä terveiset laitoit heille: "Näin kävi minun".
Ne olivat viimeiset sanasi, veljeni, sinun.*

*Se on yksi uhri, annettu muiden myötä.
Se on suurinta, mitä saa maa - se on miesten työtä.
On helppoa nukkua, uni on täysi ja syvin,
kun annetun osansa loppuun vienyt on hyvin.*

*Ovat sankarit sukupolville rauhan taanneet.
Verin ostettu vapaus on - he ovat rauhan jo saaneet.
Me siunaten iäti kannamme kiitostamme
ja kerromme jälkipolville uhristanne.*

*Olet taasen kuin kotona niinkuin lapsena ennen,
vaikka sanovat Sinun iäksi meiltä menneen.
Kun hämyssä illan kuvaasi katselen,
et olekaan poissa, veljeni läheinen.*

JOULUKUUN KUUDENNEN PÄIVÄN MIETTEITÄ a. D. 1979

*Kukkia haudoillenne, sankariveljeni, tänä aamuna
kiitokseksi siitä, että saan elää ja tehdä työtäni vapaassa maassa.
Harvoin - liian harvoin - me teitä muistamme
tässä liian valmiiksi tehdyssä pimentoisessa maassa,
jossa elävätkin ovat hukassa toisiltaan.*

*Ovat sytyttäneet itsenäisyyspäiväkynttilät valaisemaan ristejänne.
Hitaasti kulkeneen jalanjäljet näkyvät liekinloimussa
- tulijat haudoille harvenemassa.*

*Neljäkymmentä vuotta sitten siellä pienessä ja turvallisessa
yksinkertaisten olojen ja niukan leivän tutussa kylässä
elettiin outoja hetkiä:*

maailma ympärillä hajosi, repesi kuin vanha vaate.

*Turvallisuus muuttui levottomuudeksi,
rauha ahdistukseksi, toivo epätoivoksi
ja niin tuntui - lumikin mustaksi.*

*Hätäntyneinä ja ahdistuneina kyselimme toisiltamme:
Mitä tämä on ? Evakkojonot vyöryivät kylään tulipalopakkasissa,
isät ja veljet lähtivät - iäksikö ?*

*Vastuu kodista, kotikylästä ja työstä siellä
siirtyi meille kotiinjäävälle.*

Meistä tuli kotirintama.

Sotarintamalla kestettiin,

kotirintamakaan ei murtunut, vaikka olikin murrettuja.

*Talkoot ja yhteishenki, yhteinen huoli ja hätä teki meistä todellisia
lähimmäisiä toinen toisillemme.*

*Kukaan ei kysellyt, osaanko minä, pitääkö minun, tokko tuota
tarvinnee, mitäpä se hyyyvää.*

Se oli suurenmoista aikaa, ainutkertaista, lämmintä.

*Silloin ei kukaan valvonut toisen tekemistä tai tekemättä jättämistä,
jokaisella oli tarpeeksi todellista työtä.*

*Huoli siivitti ja hätä antoi voimaa,
taito lisääntyi tarpeen mukaan,
apua saatiin ja annettiin.*

*Osattiin rukoillakin, eikä osoitekaan ollut hukassa
niinkuin kävi joskus kenttäpostiosoitteille.*

Elettiin todeksi se Ison Kirjan sana:

"Niinkuin teidän päivänne, on voimannekin oleva"

*näinä ikimuistoisina talvisodan päivinä, pimeinä iltoina,
unettomina öinä ja aamuina, joiden kirkkaus ei ollut ilon, vaan pelon aihe.*

Tänäänkin kyselemme huolekkaina, ahdistuneina:

Mitä tämä on ? Mikä on tämä aika:

toiset yltäkyläisyydessä, toiset ravinnotta, leipää vailla.

*Voisimmeko yhteisesti, vikoilematta, etsiä taas sen tärkeimmän
hukassa olleen osoitteen ja rukoilla niitten puolesta, joilla on hätä,
me itsekkyyteemme, ahneuteemme, yltäkyläisyyteemme
pakahtumaisillamme olevat tyytymättömät ?*

*Vai onko niin, että vasta todellinen hädän aika tekee meidät veljiksi
veljillemme, ihmisiksi ihmisten joukossa - lähimmäisiksi ?*

Joulunsinisessä avaruudessa soi vieläkin se vuosituhansien takainen sanoma:

"Minä ilmoitan teille suuren ilon, joka on tuleva kaikille kansoille ..."

Olemmeko me jatkamassa tuon sanoman perille viemistä ?

TOUKOKUUN KOLMAS SUNNUNTAI

Muistamme sankarivainajiamme.
Hiljennymme
siniristi puolitangossa
kotomaan ystävälliset äidinkasvot
sankarihautojen yllä.

"Vainajien osa on, että heidät unohdetaan".
Muistilokeron ovi on aina raollaan,
siinä ajassa eläneen muisto lähteneistä
selkeä, kirkas:
katse - hymy - kasvojen nuori lämpö -
Ristin käteni ja kiitän nuorista veljistäni,
jotka eivät nähneet miehuutensa työn jälkiä,
eivät vanhuutensa varjoja,
onnelliset.

Vapauden viiri viestittää yhä sanomaa:
R a u h a, rauha.
Mistä rauhattomuutemme tänään ?

VELJENI HAUDALLA 1.2.1942

Yksitoista arkkua kirkonportin pielessä
taajat ihmisjoukot ympärillä - mitä heillä mielessä?
Miksi vaimo tuolla silmistänsä kyöneleitä pyyhki,
miksi toinen tuolla polvillansa lapsen
kanssa nyyhkii ?

Voi, näettehän, on tuossa suuri avonainen hauta -
Ei, äidit, siskot, itkeminen tänään täällä auta.
Nyt kirkonkello kumahtaen kutsuvasti helääh.
Te uskotteko - sankarien henki täällä elää !

Kun viimein hiljainen on tuttu kirkkopuisto,
jää mieliimme vain tämän päivän muisto
veljistä, naapureista, pojistamme.
He olivat vain meillä lainassamme.

Vaikka on suru synkän raskas, musta,
tiedämme: noudattivat kutsumusta
ja takasivat meille vapaan maan
he tällä nuoren uhrikuolollaan.

On siihen tyytyminen - hiljaisesti
sen nuori leski lapsinensa kesti.
Veljeni! Omaan iltavuoteeseen
Sinulle hartaan rukoushetken teen,
kiitän ja siunaan nuorta muistoasi,
iloa, jonka tunsin lähelläsi,
raisua huumoria, juttumieltä -
On niinkuin vielä vilkuttaisit sieltä!

SANKARIPAADELLA 13.6.93

Tälle sankaripaadelle hiljennyn.
Sodan julman muistan, koen kestetyt
suruntummat kotien itkemät päivät.
- Ne tännekö jäivät ? -
Ei palannut poika, ei tullut taatto.
On unohtumaton se hautajaissaatto,
kun sankarihautaan laskettiin
kaksi veljeä toisten hiljaisten viereen.

Tänään meillä on rauha. On kukkinut tuomi,
sinivalkoinen pohjoinen maani Suomi
voi vapaasti viettää juhlaan,
elää, asua, huoltaa ja harrastaa
tässä yllisen kairan karussa maassa,
koleudessakin osassa onnekaassa,
kun täydessä rauhassa ilman sotia
me saamme vaalia omaa kotia.

Erikoisesti nuorelle sanoisin:
-Tänään Sinulla kaikki on paremmin.
Me vaikeitten vaiheitten aikaa elimme,
erilaisissa oloissa työskentelimme,
kun maata jälleenrakennettiin,
totuteltiin rauhan tehtäviin.
Ei tunnettu silloin sanaa 'lama'.
Isänmaa oli kaikkien kunnioittama.

Tästä isänmaastasi, nuori, kiitä,
aivan erikoisesti kiitä siitä,
siniristi kun vapaasti hulmuu.
Sen ristin vuoksi on vapaana maa.
Monen vaikeuden kautta jos polkumme viekin,
yhä säilyvän kaikilla soisin sen liekin,
joka palaa, hehkuu ja muistuttaa:
sukupolvien ketju ei katketa saa.

Hyvä Jumala suokoon jatkoon poutaa
- lamasytyökset omaan arvoonsa joutaa -
Kotikirkon juurella lähellä ristin
tämä sankaripaasi kuin lihassa pistin
meille jokaiselle julistaa:
Kovin kalliisti ostettu syntymämaa
ei koskaan saa maailman kartalta kadota,
sen vapaita kuohuja kuunaan ei padota.

Koettelemusten aikana sotalapseksi Ruotsiin

Toimistonhoitaja
Leevi Madetoja

Oulu

Kirjoittaja oli K-kauppijana
Pyhännällä 1962-66
OP:n vuokratiloissa

Kerron Pyhännän kirkonkylän Mökkiperän
Ojalassa sijainneen kotimme, vanhempiem-
me ja perheemme sota-ajan suurista suruista
ja yllättävästä Ruotsin matkastani. Olen enti-
siä pyhäntäläisiä, Hanna ja Yrjö Madetojan
suurperhettä, joka asui ennen Kamulan
kylässä Viitamäen tien varrella, Isolamujär-
ven tuntumassa ja muutti sieltä 1934-1935
kirkonkylän Ojalaan. Itse olen syntynyt
Ojalassa. Sieltä vanhimmat veljemme Martti
ja Eino joutuivat lähtemään jatkosotaan ja
siinä kodissamme meidät myös kohtasi ras-
kas suru veljemme Martin kaaduttua huhti-
kuussa 1942 ja veljemme Einon kohdattua
vuorollaan sankarikuoleman sodan loppuai-
kana elokuussa 1944.

Vanhin veljeni Martti kaatui Uhtuan sota-
tantereella ollessani 6-vuotias. Kirkkoherra
Hj. Carlson toi meille surusanoman ja hänen
vielä viiptyessään meillä äiti itki katkerasti.
Muistikuvani siitä, mitä itse ajattelin, ovat
hyvin hämärät. Papin lohduttavat sanat,
jotka tulivat varmasti täydestä sydäimestä,
rauhottivat äitinikin hiljalleen. Kun autoliik-
kennettä ei siihen aikaan ollut juuri nimeksi-
kään, sankariveljeni arkku toimitettiin
Nuojuan asemalle, joka oli Pyhäntää lähin
rautatieasema. Sieltä isämme haki Martin
arkun hevoskyydillä. Hevosmatkaa kertyi
lähes 100 km ja siinä reessä istuessaan hänel-
lä oli aikaa moneenkin kertaan miettiä ihmi-
sen kovaa kohtaloa. Kaatunut ja jäänyt vel-
jeni Martti vietiin kotimme piha-aitaan,
jossa vainaja säilyi toista viikkoa hautaukseen
asti. Hän oli arkussaan hyvin luonnollisen
näköinen ja punaakin kasvoillaan. Äiti näyt-
ti sankarivainajaa suruumme osaaottaville

sukulaisille ja tuttaville. Lapsen mieli aivan pakahtui, kun näin äidin itkevän vieraiden kanssa avoimen arkun ääreltä. Viikon kuluttua oli sankarihautaus. Arkku vietiin kirkkomaalle hevosen reessä pitkän jonon saattaessa. Ajan tavan mukaan hautausaattueessa oli useita hevosia.

Sota-aika oli monien koettelemusten aikaa. Pyhännällä talvella 1944 riehunut tuhkarokkoepidemia johti jälkitaudillaan myös minua vanhemman siskoni Ainon kuolemaan 21. maaliskuuta. Mutta murheemme mitta ei ollut vielä täynnä. Ennen kuin saatiin jatkosodan jälkeen rauha, myös toiseksi vanhin veljemme Eino kaatui. Hän antoi henkensä Tolvajärven kii-vaissa taisteluissa 11.8.1944. Einon pahoin silpoutunutta ruumista ei näytetty meille nuoremmille veljille. Hänet tuotiin autolla ruumishuoneelle ensisäilöön, kun oli lämmin elokuu. Sankarihautauksessa Eino-veljemme ohella haudattiin taas useita Pyhännän sankarivainajia. Vaikka jäyhä Suomen mies ei herkästi ilmaissut tunteitaan, isäkin itki Einon haudalla. Omien poikien menettäminen tuotti tuskan, joka oli sietokyvyn rajoilla. Meidänkin perheemme osaksi tullut sotasurmien aiheuttaman surun määrä ylitti traagisuudessaan Suomen perheiden koke-
man tuskan keskitason.

On ihmeellistä, kuinka ihminen haluaa kokea omakohtaisesti mieleen painuneen tapahtuman, surullisenkin, tapahtumapaikalla, jos suinkin mahdollista. Näin kävi minullekin. Olin työmatkalla joskus 1980-luvulla lähellä Nuojuan asemaa. Tuli mieleeni käydä tutustumassa meille niin merkittävään asemaseutuun. Vanhempi asemamies jopa näytti sen paikan, missä sankarivainajien arkkurivistöjä oli säilytetty. Koetin kuvitella isän tunnelmia ja mielialaa hänen valitessaan arkun, jossa

hänen oma poikansa makasi elottomana ja jäisenä. Mieleen tulivat hyvin surulliset ajat. Paikka rupesi suorastaan kammottamaan, enkä olisi halunnut olla isän asemassa tuossa tilanteessa. Nuojuan aseman nimessä oli ollut jo ennen käyntiäni jonkinmoinen surullisen uhmakka kaiku, eikä käyntiäni siellä sitä kuitenkaan kokonaan häivyttänyt. Muistot säilyvät.

Sotalapseksi Ruotsiin ja takaisin

Sotavuosina kunnilla oli muutaman lapsen kiintiö lähettää heikompiosaiten ja suurperheiden lapsia Ruotsiin. Tästäkin on viime vuosina keskusteltu tiedotusvälineissä ja tehty kirjoja. En muista, montako lasta oli Pyhännän pieni, muutaman lapsen Ruotsin kiintiö, mutta minä kuitenkin olin siellä vuoden.

Sota-aika oli jatkunut vuosia. Alkusyksystä 1944 minäkin, 9-vuotias Madetojan Leevi-poika, jouduin muutamien erityistapausten kautta sotalapsena Ruotsiin. Pyhännän Ahokylästä oli sovittu sinne lähetettäväksi Piipon talon suunnalta lähes 6-vuotias ”Kohtalon” Marin ja Jussin poika, Eino Eskola. Punaisen Ristin sairaanhoitaja Riitta Pellikka oli meillä käydessään puhunut äidin kanssa sotalapsiasiasta vain yleisesti ja epävirallisesti. Heillä ei ollut mitään puhetta meidän perheemme lasten lähettämisestä. Nuorempi ja minua puheliaampi veljeni Veikko intoili silloin olevansa valmis lähtemään Ruotsiin, jos pääsee. Kun Einon lähtöaika tuli, ”Kohtalon äiti” Mari Eskola ei vielä tällä erää antanutkaan poikaansa matkaan. Pyhännän viranomaisille tuli hätä, mistä saataisiin äkkiä tällä kertaa lähtijä hänen tilalleen. Onneksi sairaanhoitaja muisti Veikko-veljeni rehvastelun. Pellikka tuli polkupyörällään kiireintä vauhti-

aan meille Ojalaan, pyydettyään postinhoitajan kanssa valtion postiauton kuljettajaa odottamaan tärkeää matkustajaa, koska muuta linja-autoa ei niinä päivinä kulkenut Iisalimesta Ouluun ja koska tämä oli nyt tällä määrääjällä viimeinen mahdollinen matkustuspäivä sinne.

Oli syyskuun alkupuoli ja olimme kotipellolla perunannostossa. Hengästynyt Pellikka saapui meille. Menimme sisälle. Hän alkoi kiireesti pyytää Veikkoa Ruotsiin. Mutta velipoikani yllättäen torjuikin tilaisuuden inttaen, ettei hän ollutkaan enää halukas matkaan. Minä nojasin hellan pankkorautaan kuunnellen väittelyä. Yhtäkkiä tein päätökseni ja tuhautin: ”Minä lähdän!” Isä ei ollut kotona, vaan Kankaan Yrjöllä remontoimassa. Päätös oli minun, ja Pellikka ja äitini sopivat sitten kiireesti, että minut yllättäen lähetetään Kohtalon Marin pojan asemasta matkaan, huolimatta siitä, että olin vanhempi ja Pellikan mielestä liian vanha. Lähdin nopeasti pesulle ja - vaikka sota-aikana ei kovin ollut vaihtovaatteita - vaihtamaan vaatteet. Ne oli näet juuri sopivasti korjattu ja pesty, sillä äiti oli aikonut lähteä perunannoston jälkeen Tavastkengälle kanssani sukuloimaan. Valtion postiauto odotti pientä Ruotsiin lähtijää yli 15 minuuttia silloisen Pyhännän postin edessä Veeti Ryttilän kaupan vierellä. Hyppäsin Pellikan pyörän tarakalle. Pian huristelimme Kankaan ohi ja minä huiskautin kättä kuin hyvästiksi isälle, joka ei suinkaan nähnyt sitä eikä tiennyt matkastani. Niin läksin postiautolla ulkomaan matkalle heti nopean päätökseni jälkeen.

Millainen lienee kotona ollut vanhempieni iltakeskustelu ollessani jo Oulussa? Kaupungin bussiasemalle oli kerääntynyt suuri joukko lapsia ympäri lääninä. Meitä oli siellä vastaanotta-

Oulun pommituksen kokenut, Ruotsiin lähdössä oleva Leevi-poika passikuvassaan Oulussa. - Kertojan kuva.

massa tähän operaatioon osallistuva nainen. Venäläiskoneet pommittivat Oulua saman päivän iltana. Mekin jouduimme kerrostalokellarin pommitusuojaan. Sinne levisi palavista taloista kitkerä savun haju. Pommituksen jälkeen selvittiin yöpuulle, mutten saanut unta, sillä minulle, maaseudun rauhas-
sa kasvaneelle poikaselle, oli yhtenä iltapäivänä tapahtunut liikaa. Kaduin jo lähtöpäätöstäni kaivaten kotia. Minulle tuli ihmeellinen jalkakipukin, jota ei osaisi parantaa kukaan muu kuin äiti. Kuitenkin matkamme järjestely jatkui. Minusta otettiin valokuva, sain kohta passin ja muut tarpeelliset paperit ja jouduin myös tentattavaksi.

Seuraavana päivänä lapsijoukko kuljetettiin Oulusta junalla Vaasaan. Ensikertainen junakyyti reipastuttikin pikkumiestä! Vaasasta jatkettiin yöpimeässä turvallisesti Ruotsin Umeån kaupunkiin eli Uumajaan. Siellä jouduimme tautien estämiseksi ikävään kahden viikon karanteeniin. Sen paik-

ka oli vanha koulu tai jokin muu laitos. Ei ollut sisävessoja. Piti käydä pihanperän ulkokuussa, kuten Pyhännäläkin. Eräät isot pojat jo tupakoivatkin käymäläreissuilla. Kun olot eivät olleet kehuttavat ja kuri oli kova, he kokosivat ryhmän karataksemme karanteenista. Pääsin itsekin porukkaan. Pudotimme päällysvaatepussit toisen kerroksen ikkunasta ja pyysimme päästä joukolla huussiin. No, karkaamisaikeemme tuli ilmi jo vaatteiden vaihdosta ulkovessassa. Saimme kuulla ruotsiksi ankaran nuhdesaarnan. Sen tarkoitus selvisi meille ihmeen pian, eikä huussiin enää päästetty monta yhdessä. Karanteenin jälkeen meidät jaettiin ryhminä Ruotsin eri alueiden kuntiin. Meitä sotalapsia oli pidetty karanteenissa melko nälkäisinä, mutta lähtöpäivänämme saimme äkkiä paljon ruokaa ja montakin sorttia. Me monet tulimme syöneiksi liikaa, joten vanhassa linja-autossa oksensimme oikein sakilla ollessamme menossa määräraikkaamme Pohjois-Ruotsin Bodeniin, joka sijaitsee Luulajanjoen varressa.

Ruotsalaisvanhemmat valitsivat joukostamme itselleen sopivimman siirtolaislapsen eräässä Bodenin kaupungin laitakylän lastenkodissa. Kirjoitin kotiin, että valinta muistutti sadun vanhan hevosen joutumista markkinoille. Sen piti kärsiä ja näyttää kykyjään ennen kuin se pääsi uuden isännän talliin. Minä pääsin parin yön jälkeen. Minut valitsi n. 35-vuotias, lapseton pariskunta, jolla oli pieni maatila. Nukuin siistissä, tapetoidussa tupakeittiössä. Matkani oli alkanut kotini perunapelloilta ja pottumaalle se päättyi Ruotsissakin. Sielläkin kuokitettiin perunoita samaan tapaan. Uusi kotiväkeni ei osannut suomea. Minulle puhuttiinkin vain ruotsia. Oli ihme, että lapsena aloin pian ymmärtää sitä.

Käsitin senkin, kun isäntäni pellolla selitti suomalaisten syöväen rehuperunaa ja heillä syötävän vain Lapin puitakulaa. Olin kotona Pyhännällä oppinut käymään navetassa ja siksi olin nyt auliisti mukana ruokkimassa vasikoita ja sikoja. Ystävällinen isäntä ymmärsi minua. Emäntä oli tiukka ja määrävampimpi. Syksyllä minut pantiin kouluun lähes ummikkona ja varsin ujona, mutta jo keväällä ajatukseni kulkivat hyvin ruotsiksi ja kirjoitin aineitakin på svenska. Uuden kotiväkeni mielestä olin kuuliainen ja auttava, joskin liian hiljainen ja ujo. Minulle pestattiin lastenkodista ruotsia puhuva poikakaveri, mutta hän oli ollut kolmatta vuotta lastenkodeissa ja oppinut huonojakin tapoja. Ruokapöydässäkin hän vaikutti varsin epäkohteliaalta. Hänen puheensa olivat suorasukaisia, joskus rivojakin. Säikähtyneet sijaisvanhempani palauttivat hänet lastenkotiin toivoen, etten ehtinyt oppia huonosta esimerkistä.

Sanoin ruotsalaisia kasvattivanhempiäni jo vanhempieni. He ostivat minulle polkupyörän, potkukelkan, luistimet ja sukset. Edustin kouluani kaupungin koulujenvälisissä hiihtokisoissa Bodenin keskustan koululla ja melko menestyksellä, vaikka ”isäni” suksivoitelu epäonnistui. Vaikka kasvattivanhemmillani ei ollut lapsia, uusi ”äitini” alkoikin odottaa omaa lasta oltuani heillä muutaman kuukauden. Minua oli aiottu pitää ottolapsena pidempäänkin, mutta nyt osakseni jo suunniteltiin siirtoa muualle. Kasvattivanhempani ilmoittivat uudesta tilanteesta kotiini Suomeen ja lähettivät minut Tukholmaan adoptiolapseksi erääseen lastenkotiin odottamaan sen seudun uusia kasvattivanhempiä. Pyhännältä äiti ja isä vastasivat kuitenkin, että he tahtoivat poikansa takaisin omaan kotiini. Vajaat pari viikkoa

ehdin odottaa lastenkodissa uusia adoptiovanhempiä. Mutta näin tuli yllättävä muutos: läksin matkaan osoitelappu kaulassa Tukholmasta ilman saattajia, ensin laivalla seilaten Suomen Turkuun, sieltä junalla Ouluun ja sitten postiautolla kotiini Pyhännälle. Tällä kertaa postiautona oli kuorma-auto, jonka umpikopissa olivat niin matkustajat kuin postisäkitkin. Kotimatkalle sain osan vaatteistani ja ruokapaketin, joka kuitenkin ehti pilaantua. Bodenista luvattiin lähettää minulle hankitut paremmat vaatteet, polkupyörä ja urheiluvälineet suoraan kotiini. Tuliko Bodenin vanhemmilleni nuukuus, kun mitään jälkitoimitusta ei tullut? Olin tästä hyvin pettynyt.

Arviointia kokemastani

Kaikesta huolimatta Ruotsin reissuni on jälkikäteen katsoen enempi plussan puolelle kallistuva. Aluksi minulla oli siellä suunnaton ikävä äkillisessä elämänmuutoksessa. Olin loikannut monilapsisesta perheestämme lapsetomaan, ventovieraaseen ja erikieliseen kotiini. Silti sopeuduin melko hyvin ja tulini kohta jo toimeen ruotsinkielisen taidollani. Oma äidinkieleni oli unohtua Ruotsissa oloni aikana, mutta äitini lähettämät suomenkieliset satukirjat ja pitkät kirjeet olivat avuksi. Mitään henkisiä traumoja en reissultani saanut. Myös tällainen sotalapseksi Ruotsiin joutuminen ja uskaltautuminen on jonkinlainen sota-ajan sankaritarina. Kun olin kesällä 1945 taas kotona Pyhännällä, tunsin aluksi kaipautusta myös Bodenin vanhempieni luo, koska kiintymyksen siteitä oli jo syntynyt sielläkin. Niinpä minun on kerrottu ensi viikkoina itkeskelleen kotini ikkunan ääressä palattuani synnyinpitäjääni. Pyhännän pappilan ruustinna Karin Carlson o.s. Nyberg kävi usein meillä

Ojalassa. Kun ujona rohkenin lopulta puhua ruotsia, hän ihmetteli pian kehittyneitä kielitaitoani ja haastatteli minua ruotsiksi naapurimaan vaihteiden johdosta.

Syksyllä 1945 tuli kirkonkylän koululle nuori opettajapari. He olivat kumpikin palvelleet isänmaata sota-aikana, toinen lottana ja toinen reservin upseerina. He tekivät opettajina pitkän päivätyön kunnassamme johtajien Pyhännän ja pienen kirkonkylämme lapsia ja nuorisoa hyvin harrastuksiin ja elämäntapoihin, järjestötoimintaan ja isänmaanrakkauteen. Muistamme heitä kunnioittaen ja kiittäen. Kuultuaan Ruotsissa olostani he myös perustivat yläluokkien oppilaille ruotsinkielisen kerhon. Sota-ajan vaikeuksista oli joskus puhe koulussakin. Perheemme osalta uhri isänmaan puolesta, kahden veljeni kaatuminen, oli minusta kohtuuton. Yksi tai kaksi poikaa kaatui monestakin pyhäntäisestä kodista, Ojapellon perheestä kolmekin. Sankariveljeni ja kaikkien, niin kovin monien Pyhännältä kaatuneiden maanpuolustajien, muisto säilyi elävänä. Se oli usein päällimmäisenä mieltämme myös kouluelämässä. Kun kansakoulun naisopettaja antoi meille kotitehtävän valita jokin Runebergin Väinö Stoolin tarinoitten runo koulutunnilla selostettavaksi, valitsin äidin opastamana runon ”Matkamiehen näky”. Siinä ilmenee, miten eräässä linnassa asuvat vanhemmat menetettyään sodassa kaksi poikaansa vielä vanhuudessaankin aina ennen nukkumaan menoa ja välistä öisinkin kävivät kaivaten katsomassa kaatuneiden poikiensa seinäkuvia. Kerroin oppitunnilla luokkatovereille veljeni taisteluissa kaatumisesta, jotka olivat tapahtuneet melkein yhtä nuorina kuin runon Ramsay-veljesten sotaturmat. Runo aivan kuin kuvasi omienkin vanhem-

Tapausesimerkkinä kuvassa Pyhännän Perukan Syrjälästä (Rajalasta) sankarivainaja Erkki Saaren (oik.) ja hänen vaimonsa Hildan o.s. Valtonen (s. Uukuniemeltä) perhettä. Lapset Heimo (s. 10.5.30, vas.), Heikki (s. 15.8.31), Matti (s. 11.5.36, puuttuu kuvasta), Martti (s. 6.1.38, vanhempien välissä) ja Erkki (s. 3.2.40, äidin sylissä). Kun äiti jäi sotaleskeksi 33-vuotiaan aviomiehen Erkin kaaduttua Uhtuan suunnan hyökkäyksessä 2.8.1941 Kiskisjoella, Martti ja Erkki toimitettiin 1942 sotalapsina Oulun kautta junalla Ruotsin Uumajaan (Umeå). Kuvan tässä julkaistessamme he elävät yhä Ruotsissa perheellisinä miehinä Göteborgin lähiseuduilla. –Martti Saaren kuva, Älvängen/Ruotsi.

piemme surua. Opettajarouva kiitteli kertomaani parhaaksi suoritukseksi, koska siinä oli ollut aitoa samaistumista ja eläytymistä. Varmaan runo voi ilmentää myös monien muiden Pyhännän vanhempien murhetta siitä, että sodan viikate katkaisi heidän rakkaitensa elämän. Panen tähän esille säkeistöt 8-10:

*Ne kuvat, joita siinä katsoivat,
ne kaksi Ramsay-veljest' olivat,
he kasvoivat tään linnan katon alla.
Lemulla toinen sortui kuolemaan
ja toinen heti jälkeen Lapualla,
ja kumpainenkin eestä synnyinmaan.*

*Heist' urhotöitä taru kertoilee,
ja Suomen runo vielä laulelee,
kuin kuoloon nuorna veljespari moinen
maan eestä voittain oli lähtenyt,
ykskolmatta kun vuotta oli toinen,
yhdeksäntoista toinen täyttänyt.*

*Vaan vaimo, jonka veljeksien luo
näit hiljalleen kuin haamun käyvän, tuo
ol' äiti urhoveljein. Yöt' ei voinut
hän käymätt' olla muistoaarteilleen:
hän kuvia ei siellä jumaloinut,
vaan hyvää yötä lausui lapsilleen.*

Isäni katosi taistelussa Kiestingissä eikä palannut

Sotaorvon ajatuksia kadonneesta isä Veetistä

Perhepäivähoitaja
Raili Vatanen
18.8.2001 Piippola

Meidän kodin seinällä on kehyksissä iso valokuva, jonka eteen joskus pysähdyn. Siitä katselee minua asetakissa oleva, totisen näköinen nuorimies lempeä ilme suurissa harmaissa silmissään. Siinä on isäni. Tuntematon isäni, jonka sota oli vienyt. Olinhan vain vajaa kolme vuotta joutuessani sotaorvoksi, kun menetin hänet, eikä minulla ole minkäänlaista muistikuvaa hänestä.

Isäni Veeti Turunen syntyi Pyhännällä 12.11.1911. Hänen kotinsa oli Rytiniemen Syrjälässä. Sisarensa luona Piippolassa hän tapasi tulevan vaimonsa Aino Ahon. Avioiduttuaan he asuivat äitini kotona Anttilan majalla. Isäni työskenteli rakennuksilla ja metsätöissä. Pyhäntäläisen kirkonrakentajan Iivari Turusen perheen vanhimpana poikana hän oli tottunut tarttumaan kaikenlaiseen työhön ja oli taitava käsistään. Veeti menetti puolisonsa varhain, sillä 20-vuotias äitini nukkui pois jo talvisodan talvena 1940. Leskeksi joutunut isäni oli edelleen kirjoilla Pyhännällä lähtiessään kesällä 1941 jatkosotaan, josta hän ei palannut. Täysin orpona sain hyvän kodin äidinäidin ja äidinisän luona Piippolassa. Mummo korvasi menetetyt äidin, mutta isättömyyden koin surullisena ja vaikeana.

Veeti-isäni katosi Kiestingissä huononnisena hyökkäyspäivänä 25.8.1941 eikä hänen ruumistaan ole löydetty. En saanut sankarivainajana kadonnutta isääni takaisin edes arkussa. Elän nyt hänen sodassa katoamisensa 60-vuotismietteisä. Vain Jumala tietää totuuden, sillä isäni viimeisistä vaiheista on kerrottu monta versiota. Onko hänen kohdalleen tullut lentopommi vai tykin, piis-

Valokuvissa Veeti-isän kasvoista sodan ajoilta heijastuu silmien herkkä katse, myöhemmästä kuvasta myös sota-ajan kärsimys, jonka keskellä hän sai sisimpäänsä ihmeellisen rauhan uskoessaan syntien anteeksiantamuksen saarnan Jeesuksen sovintotyön tähden. -Raili ja Aaro Vatasen kuvat isästä ja apesta.

katykin, pst-tykin tai raskaan krh:n kranaatin täysosuma? Hänen luultiin myös joutuneen haavoittuneena sotavangiksi ja odotettiin palaavan sotavankien kotiuttamisessa, mutta näin ei käynyt. Sodan loputtua isäni Veeti Turunen siunattiin Pyhännän sankarihautaan poissa olevana, Kiestingin Louhen radan varren kovissa taisteluissa kadonneena, jossakin Veturipuron hyökkäysmaaisemissa kentälle jääneenä.

Varhaislapsuudessa en erikoisesti osannut kaivata isääni muistikuvien katoamisen ja puuttumisen vuoksi. Ikävintä oli sota-ajan täysorpona kuulua olevansa valtion elätti. Tuota sanaa en ymmärtänyt ollenkaan. Mummo ja vaarihan minua elättivät, ensin kahdesta lehmästä saaduilla tuloilla lapsuuskodissa ja myöhemmin mummo pienestä kansaneläkkeestään. Jo pie-

nenä koululaisena minulla oli joskus silti katkera mieli, kun kavereilla oli sellainen oikea koti, jossa oli isä ja äiti. Kulkiessani pitkää koulumatkaani tunsin monesti pelkoa ja ajattelin: "Olipa isä saattelemassa synkimmän metsätaipaleen tai hakemassa väsyneitä koululaisia kotiin lauantaina". Joskus myös kuvittelin, millaista olisi isän harppoessa kotiin luokseni pitkin askelin, ottaessa syliin ja nostaessa korkealle, voimakkaille käsivarsilleen. Varhaislapsuuteni herkipään vaiheeseen, jolloin luodaan pohja myöhemmälle elämälle, sisältyivät sota sekä äidin, isän ja pikkusiskon kuolema. Tästä kaikesta johtuen jonkinlainen turvattomuuden ja erilaisuuden tunne on seurannut minua läpi elämäni. Lapsena ja nuorena kuulin usein myös sanottavan: "Sinulla on isäsi silmät". Lisäksi sain ehkä periä hänen herkän

ja rauhallisen luonteensa turvattomuudentunteen vastapainoksi.

Holhoojani, isäni isä, pyhäntänen kirkonrakentaja Iivari Turunen oli niin kauasnäkevä vanhankansan ihminen, että hän laittoi sotaorvon eläkkeeni pankkiin ja toi sitten pankkikirjan minulle, kun olin perustamassa omaa perhettä ja kotia. Siitä olen hänelle syvästi kiitollinen. Olipa kuin isäni, taitava kirvesmies, olisi ollut auttamassa tytärtään elämän alkuun. Jumala, joka johtaa kansojen ja yksityistenkin ihmisten kohtalot niin sodan kuin rauhankin aikana, on määrännyt myös päiviemme luvun ja rajan, jonka yli ei käydy. Isällänikin oli ollut ennakoavistus, ettei hän koskaan pala sodasta elävänä. Mahdollisen sota-kuolemansa varalta hän oli pyytänyt rintamalla ollutta äitini veljeä pitämään minusta huolta, kun mummo ja vaari yhä vanhenivat. Vaikka enolla itsellään oli iso perhe huollettavanaan, hän kuitenkin oli jonkinlainen isähahmo minulle.

Vaikka myös Kiestingin suunnalla on tehty kaivauksia ja löydetty monien sotavainajien ajallisen olemuksen jäänteet toimitettaviksi kotikirkon multiin, Veetin kohdalla tätä ei ole koettu. Muutamia muitakin pyhäntäsiä sotilaita katosi sotavuosien taisteluissa eri tavoin. Kesällä vuonna 2000 teimme matkan Venäjän puolelle Itä-Karjalaan ja myös Kiestingin-Louhen radan taistelupaikoille. Näimme korsuja ja juoksuautoja. Vankka metsä oli noussut lähes 60 vuodessa entisen, taisteluissa silpoutuneen tilalle. Siellä jossain rakas isäni kulki sotapolkuaan viimeisinä elinpäivinä. Hyvähän olisi löytää isänikin ruumiilliset jäännökset. Kuitenkin on tärkeämpää, että hän sai kokea sotakavereittensa, kotipitäjänsä Pyhännän rintamamiesten keskuudessa parannuksen armon. Hän lupasi

uskoa evankeliumin, kun lestadiolaiset uskovaiset aseveljet julistivat hänelle synnit anteeksi Jeesuksen nimessä ja veressä. Se tapahtui Uhtuan suunnalla ehkä lähes kuukausi ennen hänen kesken Kiestingin retken taisteluiden satunutta katoamistaan. Jumala tietää, mistä kohtaa hän on nouseva siellä Vienan Karjalassa leposijaltaan Jumalan lasten kirkkauden iloon viimeisenä päivänä. Suuri toiveeni on, että saamme kerran nähdä toisemme Taivaan kodissa emmekä ole enää tuntemattomia toisillemme. Siellä ei ole kuolemaa eikä eronikävää.

Muutama sana isäni kirjeistä, joita hän lähetti sotatieltään. Veeti tunnusti uskonsa, kun hän lähetti kenttäpostikirjeitä omaisilleen (ensin kolme kirjettä kotiin, sitten vielä viimeiset kolme sisarille: 5.7.-41, 27.7.-41 ja 4.8.-41). Ensin isällä oli myös heimoajatuksia (5.7.), kun hän kirjoitti hyökkäysvaiheen alkupäivinä: "Täällä ottaa kansa ilolla vastaan meikäläiset pelastajat. Ne kun ovat Suomen sukukansaa, puhuvat suomea. ... Ne ovat todella kurjassa asemassa joka suhteessa. Eivät ne tiedä Jumalan armosta eikä sivistyksestä mitään". Kun pyhäntästen kompania (8.K/ III/ JR 11) oli jo lepovuorossa kauhean Pistojoen ja Korpijärven taistelun jälkeen, Veeti kirjoitti kirjeen siskonsa perheelle (27.7.), kun oli "sunnuntaipäivän kirkas aamu". Isäni toivoi 6 viikkoa kestäneen sodan (viikkoihin on luettu myös pataljoonan lkp-aika ja siirtymiset rintamalle) loppumista, kun uhrejakin oli jo annettu "tarpeeksi asti". Veeti totesi Pyhännän kunnasta kaatuneen jo montakymmentä poikaa tälle reissulle ja kiitti Jumalan varjeluksesta. Alussa viikkoa annettu lepo oli kestänyt vain 1/2 vrk. Perjantaina 25.7. oli päästy lepoon, mitä komppania oli kovin kaivannutkin, "kolmatta viikkoa, kun olimme

yhteen menoon taistelemassa, ettei paljon levätä saanut". Kaipausta heinä- ja navetanteossa auttamaan ym. rauhan töihin oli voimakas: "Kyllä minä ennen niittäisin ilmaiseksi kuin täällä olisin".

Viimeisessä kirjeessään (4.8.) Veeti isäni kertoo sisarilleen monien sotilaiden kokemasta herätyksestä ja kääntymisestä pois synnin tieltä, mutta toteaa, että toisaalta sodassakin monilta jää parannus tekemättä. Veetillä oli ollut sellainen "sielun vaiva", ettei saanut rauhaa ennen kuin teki parannuksen. Isäni vakuutti, että ihminen on armosta yhtä autuas, tekipä hän parannuksen sodan tai rauhan aikana. "Enkä tule enää koskaan kääntymään synnin tielle. Minun on niin hyvä olla". Veeti myös mainitsi "viime viikolla" pastorin pitämän ehtoollisjumalanpalveluksen, jossa oli paljon halukkaita sakramenttien vastaanottajia. Viittaus (maanantaina 4.8. kirjeen tilanteesta edell. viikkoon) liittyi vielä tapahtumiin Uhtuan suunnalla, mutta jo Pistojoen ja Korpijärven taisteluiden jälkeisiin päiviin. JR 11:n III P vietti näet klo 16 alkaen kenttäjumalanpalveluksen ja siinä Herran Pyhän Ehtoollisen lepopaikallaan Korpijärven rantametsikössä tiistaina 29.7.

Viimeisen kirjeen lähettämistä 3 viikon kuluttua stm Veeti, isäni, antoi henkensä paljon uhreja vaatineessa taistelussa Kiestingin suunnalla kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta ja Jumalan rauha tunnollaan. Mieheni Aaro on väyvä tehnyt runomuotoiset mukaelmat isäni Veetin 5.7. ja 4.8.-41 päivätyistä rintamakirjeistä. Nämä runomukaelmat ovat luettavissa mieheni runokirjassa Sinikellojen soitto (Ylivieska 1995). Kuin Veetin terveisinä meille "siviiliin" ja rauhanaikamme keskelle kuuluu hänen viimeisen kirjeensä tärkeä kysymys uskonasioiden merkityksestä meille: "Kuinka te siellä siviilissä ajattelette sitä kallista asiaa?"

Seison Pyhännän sankarihaudalla isäni muistolaatan edessä ja tunnen, miten kalliisti maksettu on isänmaamme itsenäisyys. Sotalesket, sotaorvot ja kaatuneiden muut omaiset, me kaikki annoimme kalliin uhrin, mutta kaikkein kalleimman uhrin, mitä syntinen ihminen voi antaa, antoivat nämä nuoret miehet. He uhrasivat oman henkensä, toivonsa ja tulevaisuutensa. Liitän kertomukseni loppuun mieheni tekemän muistorunon kadonneille ja sotakentälle jääneille sankarivainajille. Tähän on saatu Toivo Kalliokosken sävelmä ja siihen Ossi Säilyn sovitus.

Sankarit vieraalla maalla

Toivo Kalliokoski

- p*
1. Ikikuuset ne huminoivat
yhä kunnailta Karjalan.
Ne rauhanvirtänsä soivat
sodan jälkeisen maailman.
- f*
2. Käki vieläkin kunnailta kukkuu,
se kevättä jälleen ties.
- p* Ikikuusten väljässä nukkuu
moni sankari, Suomen mies.
- p*
3. Vuosikymmenet huminoiden
puut hautaanne vartioi.
Survirtänsä vienosti soiden
viesti kauaksi kantaa voi.

- p*
4. Sitä viestiä kantoivat tuulet
kotikunnaille aikoinaan.
Sydämessäsi vielä sen kuulet,
jätät rakkainta kaipaamaan.
- f*
5. Monet Jumalan valtakuntaan
tiellä löysivät taistojen.
- p* He nukkuvat rauhassa untaan
mailla Karjalan kunnaiden.
- f*
6. Tulikirjaimin kirjoitettu
nimet heidän on taivaaseen.
- p* Näin toivona tallennettu
ovat rakkaitten sydämeen.
- p*
7. Niin rauhaa nyt huminoivat
puut kunnailta Karjalan.
- f* "Ne voiton viestiä soivat
p kotiin sankarivainajan."

Aaro-Vatanan
sov. Ossi Säily

Lääkintäaliupseerina 2. maailmansodassa

Mv lääk.kersantti
Väinö Leiviskä
Veteraanitalo Pyhäntä

Lääkintäpuolen sotilaan alkutaipaleita

Sain vakinaisessa väessä 1938 Kuopiossa 3 kuukauden komennuksen Viipurin Tervaniemen lääkitäaliupseerikouluun. Viipuri oli mukava kaupunki. Sinne mentiin linnan sillan kautta, joka kääntyi lahdensivujen molemmin puolin aina 2 tunnin päästä 15 minuutiksi. Alikersanttina astuin palvelukseen syksyllä -39 Oulun Diakonissalaitokselle II/ 9 KS:n apulaiseksi varusmiesrokotuksiin. Ennen joulua sain siirron Rovaniemen kentäsairaalaan. Siellä näin kuorma-auton lavalla ison kasan talvisodan sankarivainajien ruumiita. Sodan todellisuus näkyi siinä minulle hiljaisen vakavana.

Minutkin siirrettiin rintamalle 11.1.1940 2/ ErP 25:n lääkitä-au:ksi. Talvisodassa olin Märkäjärvellä ja Sallassa Saijan suunnalla Kotalan kylällä. Kun venäläiset oli jo karkotettu, Märkäjärvellä ei ollut enää taisteluita. Näillä suunnilla oli outoa porukkaa. En nähnyt pyhäntäisiä. Aku Turpeinen oli taistellut Märkäjärvellä, mutta en tavannut häntä. Komppaniamme päällikkö oli rovaniemeläinen pankinjohtaja Heikkinen. Kotalassa sain sitoa erään ummikkovenäläisen vangin haavat. Hän tärisi kovassa pakkasessa. Mies oli saanut sirpaleita käsiinsä ja jalkoihinsa. Löysimme hänet partioreissulla ollessamme ja vedimme hänet ahkiossa Jsp:lle. Talvisodan pahimmat tilanteet olivat jo ohi linjoille joutuessani. Minun piti usein olla komentopaikalla. Lääkintäryhmäni 4 sairaankantajasta yksi oli sukunimeltään Pölkky, minua vanhempi mies. Väli rauhan aikana palvelin samalla suunnalla. Perus-

yksikkö oli 5/ JR 31. Res vänr J. Koivusalo oli komppanianpäällikkö.

Jatkosotaan kesällä 1941

Oltiin Siikajoen uitossa Hyvölännan Hassilassa. Läksin sunnuntaina hakemaan evästä kotoa. Uittokaverinani oli Heikki Ojapelto, joka oli kohta kaatuva sotaretkellämme Pistojoella. Oli oltu yötöissä ja väsytti kovasti. Tavastkengällä minut tavoitettiin. Annettiin lähtökortti kouraan. Kun tulini kotoa, menin Hyvölännan Tolpan taloon Keihäälän lähelle hakemaan lopputilin uitosta. Vaimoni vanhemmat Ville ja Aada Sainila olivat lahjoittaneet suojeluskuntatalon tontin joskus 1936-38 Tavastkengän Ala-Kurkelasta. Juuri suojeluskunnan talolta saimme rintamavarusteet. Ne heitettiin vintin ikkunasta miehen koon mukaan. Pihalla oli silläkin hetkellä toistakymmentä lähtijää. Ala-Kurkelan tuvassa oli suuri joukko Ahokylän poi-

kia nukkumassa lähtöä edeltävänä yönä. Me kolme veljestä, Johannes, Alfred ja minä, olimme yötä kotona. Aamulla lähdimme polkemaan kohti Kestilää. Vanhin veli Johannes heitti ensin siviilihousunsa tuvan penkille ja sanoi: "Tuossa on alku ja loppu!" Hän jäikin Uhtuan ja Kiestingin sotareissulle elokuun lopulla sankarivainajana.

Hyvin isänmaallinen opettaja Arvo Hovi saattoi miehet kirkonkylälle jo talvisotaan lähettäessä ja nyt vastavasti "Suojalinnan" pihalla. Hän oli Pyhännän alueen ja Tavastkengän suojeluskuntalaisista erityisen aatteellinen, toivoi kaikkien liittyvän suojeluskuntaan ja toimi katsomuksensa mukaan käytännönkin järjestöasioissa, kuten myös kirkonkylän Leiviskän kartanon väkenä välillä olleet, Etelä-Suomesta tulleet Sakkiset. Hovilla oli yhteyksiä Piippolaan ja Kiuruvedelle. Vanhaisäntä Esko Karppinenkin Perukalta toimi samaan tapaan aatteellisessa hengessä.

Pyhännän suojeluskunnan talo Tavastkengällä. Myöhemmin se on ollut muussakin järjestökäytössä. Nytemmin vuosituhannen vaihteen tienoilla taloa saneerattaessa on Pentti Kurkela löytänyt sen ylälaipion muhien alta isänmaallisia Ilkka- ja Lotta-Svärd -lehtiä. -Ilmi ja Arne Turusen kuva.

Kun lkp-kutsun saaneet olivat lähdössä rintamalle, monet Tavastkengän ym. kylien tytöt saattelivat meitä "Paukkulan" pihalla. Tulimme Kestilän kirkonkylän koululle. Soppajonon, terveystarkastusten ym. valmistelujen jälkeen marssimme Nuojuan asemalle. Varusteet pantiin junaan, joka vei meidät Hyrynsalmelle. Alkoi marssi jo talvisodasta kuulua Raatteen tietä kohti. Juhannuksena pojat keräsivät yhteisen potin. Niin ostettiin pyhätysten komppanialle oma patteriradio. Meitä kiinnosti kuulla, miten menee Saksan sota ja II maailmansodan yleistilanne, johon pieni Suomikin oli kietoutunut.

Sotaretkelle itärajan taa

Heinäkuun alussa ylitettiin valtakunnanraja. Kohta saimme tulikosketuksen viholliseen. Vuonnissa jo ensimmäinen joenylitys oli kohtalokas: Kankaan Ville Kamulankylästä kaatui kranaattisateessa heti joen takana. Samalla haavoittui vaikeasti silmään, päähän ja muutenkin kirkonkyläläinen Aaro Knuutinen, joka kuoli pian Ponkalahden kenttäsairaalassa. Muutamien metrien ja kymmenien metrien välein haavoittuivat Eino Moisala eli Puron Eino ja Väinö Arbelius - he kulkivat toistensa vierellä - sekä Armas Kaleva, Reino Hukkanen ja Arvi Haapalainen.

Lääkintä-au:na olin sitomassa erityisesti Väinö Arbeliuksen, Eino Moisalan ja Aaro Knuutisen haavoja. Väinöllä oli vamma niskassa ja erityisesti alaruumis pahasti runneltunut. Paikalle tuli pioneerivänrikki, joka määräsi minut ryhmäni lääk. Sulo Luttisen kanssa kantamaan Aaron heti paarilla Jsp:lle. Väinön auttaminen sillä erää jäi kesken. Kerroin lääk-ltn Haloselle, että Väinö jäi vielä joenpenkalle joukkojen edetessä. Olin nosta-

nut Sulon kanssa Väinön pajupensaitten suojaan. Mekin jouduimme lähtemään komppaniassa eteenpäin. Väinö sai myöhemmin lisäävun jälkijoukoilta. Hukkasen Reino haavoittui kranaatin-siruista joenylityksen jälkeen, heti nousuvan rinteen ruispellossa. Talutin häntä jonkin matkaa Jsp:lle päin. Hän sutkautti vitsin: "Minuapa ei ole talutettu aikaisemmin, paitsi minkä tytöt nuorena". Rintamakaverit ovat usein muistaneet tätä Reinon huumoria. Hänellä oli myöhemmin myös lempinimi "Huitova Hukkanen" ja hän oli omaperäinen rintamamuistojen kertoja. Minun lääkintäryhmässäni olivat pyhätäsiä lääk-alik Veeti Ojapelto sekä sairaankantajina Mikko Ahonpää, Toivo Eskola ja Sulo Luttinen. He olivat tasapuolisia ja pystyviä miehiä. Myöhemminä vuosina lääkintäryhmäni sai täydennyksenä muiden seutujen poikia: Toivo Moilasen Taivalkoskelta, Väinö Raition Helsingistä, Onni Janhosen Kuhmoisista ja Toivo Tulpon Haapavedeltä.

Kaipaisen Niilo haavoittui pahoin reidenjuureen komppaniamme hyökätessä Vuonnissa iltapäivällä 14.7. 1941. Pojat kantoivat hänet luokseni komentopaikalle, joten läsnä oli myös meidän kpäällä ltn Simelius. Niilon ronkassa ja reisissä oli kranaatin repimiä reikiä, joista tulvi paljon verta. Sidoin haavat. Mies oli uupunut runsaan verenhukan vuoksi. Hän pyysi Laukan Iikkaa sytyttämään hänelle savut. Tämä tarjosi heti pillitupakan. Niilo ehti polttaa siitä osan, mutta hänen tajuntansa alkoi pian heiketä. Pyhännän komppanian hyökkäystilanne oli vaikea. Tulitusta kuului takaakin. Vihollispartio yritti motittaa komentopaikan. Tuli myös kova ukonilma ja sade. Koska Niiloa ei vielä päästy viemään Jsp:lle, hänet pantiin ison kuusen suojaan. Kesti kiusallisen kauan

ennen kuin tilanne salli Simeliuksen luvalla lähteä kantamaan Niiloa Jsp:lle. Hänessä oli silloin vielä joitakin elonmerkkejä. Kannoin Luttisen Sulon kanssa Niilon joenylitysportaan luo. Mutta sitten räjähtävä luoti osui Sulon pohkeeseen. Hänen tilalleen tuli toinen kantaja. Palasin komppaniaan. Olavi Puurunen lähti kantamaan Niiloa toisen miehen kanssa kohti Jsp:tä. Sulo meni heidän perässään vaivoin astuen. Saman päivän iltahämärissä komentopaikan lähetyvillä oli paljon miehiä. Alik Einari Ahonpää tuli paikalle korvikkeen keitosta vai oliko hän ollut korvikevettä noutamassa. Eräs kookoon vänrikki erehtyi pahemman kerran. Raskaan sotapäivän jännityksessä hän luuli miestä viholliseksi ja ampui äkkiä pistoolillaan Einarin siihen paikkaan. Tämä ehti sanoa: "Herra, auta minua!" Heti sen jälkeen hän kuoli. Simeliuskin näki läheltä tämän ikävän tapauksen.

Kun Ville Laukka kaatui Vuonnissa 17.7. pienoisheittimen kranusta, häneltä lähti koko takaraivo. Lamujokinen Eino Pirttialo haavoittui samalla. Turusen Yrjö oli asemassa lähellä Villeä. Mikko Ahonpää tunsu paremmin tämän tilanteen, koska hän oli sillä loholla auttamassa haavoittuneita. Oma vaikutelmani kpäällä Simeliuksesta pysyi aina myönteisenä. Hän oli pystyvä ja mukava esimies. Kun hän antoi käskyjä, hän ei loukannut alaisiaan ja aseveljiään. Käsky oli silti käsky. Mitä käskettiin, se piti tehdä. Oli myös tilanteita, joissa tarvittiin isällistä kärsivällisyyttä, kun muutamilla ei esim. Vuonnissa tai myöhemmissä vaiheissa kantti kestänyt.

Kun komppania sai poikkeuksellisesti oikeaa kahvia, porukkamme oli 18.7. iltapäivällä Vuonnissa mäntykankaan rinteessä laittamassa kahvitulia. Siellä solisi kirkas puro. Joimme

maukkaat kahvit, mutta pian vihollinen havaitsi savut. Alkoi kova kranaattisade. Pojat säntäsivät juoksuun eri suuntiin eivätkä lyöneet maihin. He menettivät täten sirpalesuojauksensa. Heti silloin Konolan Jussi ja Kamusen Antti kaatuivat samasta ranusta ja polulle perätysten. Kerran Vuonnissa syötettiin sotureille helteessä käymään alkanutta hernekeittoa. Haatajan Vikke, Vihtori, kantoi sitä tonkkaa, josta söimme. Rokka kävi tonkassa niin väkevästi, että se sihi kannen auettua. Aterian jälkeen pojille alkoi tulla kutsumus pöpelikköön vessahommiin eikä moni ehtinyt ajatella niitäkään. Pyhännän komppanian vatsa näpisteli ja kouristeli melkoisesti. Oli se sekin jonkinlainen hyökkäysvaihe.

Pistojoen ja Korpjärven taisteluissa

Monta pyhätystä kaatui ja haavoittui 21.7. Pistojoen ylityshyökkäyksessä. Uittokaverini Heikki Ojapelto haavoittui pahasti päähänsä juuri ennen tuota ylitystä, Pistojoen linjalla oltaessa. Joku oli jo sitonut hänen haavansa, mutta minäkin olin kantamassa häntä hoitoon, kuten myös Aukusti Puurunen. Heikki menehtyi 25.7. A/KS 17:ssä. Oskari Kilpeläinen, myöh. Jussila sai kranaatista osuman vasempaan pohkeeseensa ja sääriluuhunsa, joka meni palasiksi. Hän tokaisi tämän johdosta tuskissaan: "Heittäkää mehtään tuo jalka!" Mies oli hyvin kalpea. Oli viime hetket, kun vielä saimme hänet Jsp:lle ja hän pelastui. Tein koivusta tukipuun Oskarin säärivarteen ja sidoin hänen verenvuotonsa. Sitten tein Veeti Ojapellon kanssa koivupaarit terävien puukkojen avulla, koska meiltä oli jo viety paarit haavoittuneiden runsauden vuoksi. Vielä myöhemmin siviilissäkin Oskarin vasen jalka liikkui kie-

roon. Se oli muisto Pistojoelta.

Pistojoen taistelun äänet kuuluivat voimakkaasti molemmilta puolin sitoessani Jussilan Oskarin haavoja ja kun minulla oli vielä parien teko. Ryssän piiskatykin laukausten ääni oli kimakka. Omat joukkomme antoivat joen taakan keskityksen. Sidoin myös Johannes Krögerin käden, kun hän haavoittui kranaatin sirpaleesta juuri ennen joenylitystä. Kun Aaro Koskenkangas suistui joenylityksessä tukin päältä Pistojokeen, kuulin hänen keran huutavan lääkintämiehiä. Häneltä tuli erittäin paljon verta, joten hän kuoli nopeasti emmekä ehtineet hänen avukseen Oskarin haavojen sitomiselta. Siinä joenylityksessä kaatuivat myös Ville Skants, Juho Nissinen ja Heimo Marjomaa. Ahonpään Mikollakin riitti sitomishommaa, mutta näitä kaatuneita evakuoimaan saapuivat komppaniamme jälkijoukot. Pistojoen ylityksen jälkeen kpäällä Rainer Simelius laski, montako pyhätästen komppaniasta oli selvinnyt elävänä toiselle puolelle. Poikia vähitellen kokoontui. Koska meitä oli paikalla vain muutama kymmen siihen mennessä, sekin oli osoitus siitä, että Pistojoen ylitys oli ollut tavattoman ankara taistelu. Monen pitäjän poikia oli kaatunut ja haavoittunut surullisen paljon. Kaikki elävätkään eivät heti selvinneet omaan porukkaansa.

Kun meidän komppania, 8/ III/ JR 11, saapui Korpjärvelle, siellä oli venäläisiä tankkeja. Pojat tuhosivat heti 2 vaunua pst-kiväärillä. Kun toisen vaunun ajaja yritti tulla luukusta ulos, hänet ammuttiin siihen aukolle. Komppaniamme sai taistelussa melkein heti monta venäläistä vankia, muistaakseni 11. Monet meikäläiset haavoittuivat jo piankin Korpjärvellä, mm. Veikko Hukkanen. Haavoittuneita tuotiin 24.7. luoksemme kome-

topaikalle yhdessä vankien kanssa. Veikon alaruumis oli pahasti haavoittunut; hänet kannettiin paareilla. Hän oli hyvin rauhallinen. Veikko yleni myöhemmin yliväapeliksi. Veeti Ojapelto oli sitonut Veikon haavat ja erään aseveljen kanssa tuonut hänet paareilla luoksemme. Kysyin Veetiltä, kumpi meistä kantaa Veikon Jsp:lle. Sovimme, että minä lähdän ja Veeti jatkaa linjassa lääk-au:n hommia. Siinä hommassa Veetikin kaatui jo samana päivänä.

Jouduimme sitomaan monien sotilaiden haavoja 24.7.-41, tuona pahana päivänä. Moisanen Onnin vasen kämmenselkä ja oikea käsivarsi haavoittuivat Korpjärvellä kranaatista. Sidoin hänet ahtaassa kivibunkkerissa, minkä jälkeen hän lähti haavoittuneiden saatueessa kohti Jsp:tä. Koska vihollisia oli lähistöllä paljon ja kahden puolen, jouduimme kantamaan Veikkoa tosi pitkät jotokset, tuntikausia ja samoja jälkiä, mistä olimme tulleetkin. Saatueessamme oli paljon haavoittuneita. Kantajina olivat mm. Hermann Mahosenaho, veljeni Johannes Leiviskä ym. Myös osa matkassamme olleista 11 vangista kantoa haavoittuneitamme. Nämä riskit venäläiset antoivat meille runsasta kantoapua. Ainakin yksi vanki puhui selvää suomea. Konepistoolimies varmisti merkillistä matkasaatuettamme.

Kun kannoimme sekä saatoimme haavoittuneita ja vankeja Jsp:lle, tällä reissulla meni aikaa. Sillä välin tapahtui Pyhännän 13 aseveljen yhteisen kaatumisen murhenäytelmä Korpjärven motissa. Yksi heistä oli oman lääkintäryhmäni jäsen alik Veeti Ojapelto. Venäläisvyöryn edessä ja keskellä kaatuneiden joukossa oli mm. alik Lauri Haataja, terävä kaveri, joka oli jonkin aikaa Tavastkengän nuorisoseuran esimiehenä. Kpääll Simelius ei voinut

päästää Lassia lomalle sotatilanteen vaikeuduttua Korpjärvellä. Moni omainen, vaimo, morsian tai "vissillä puhheella" tyttöystävä kaipasi kauan rakkaimman kaaduttua Pistojoen ja Korpjärven verisavotan myllerryksessä. Lääk-au:n ja lääkintämiehen työ oli usein veristä. Kaatumisissa ja vaikeissa haavoittumisissa rintamamiesten verenhuikka oli monesti runsasta. Sota oli niin suuri savotta, että läheskään kaikkia haavoittuneiden auttamisia ei voi enää tavoittaa muistista tai löytää asiakirjoistakaan. Sitomisessa ja lastoittamisessa käsivartemme värjäytyivät punaisiksi. Jos taisteluiden runtelemat aseveljet olisivat saaneet nykyaikaista ja monipuolista verensiirto- ja antibioottihoidon, olisimme voineet pelastaa heistä paljon useampia kuin silloisilla menetelmillä.

Kohti Hevosenkenkää

Kun olimme Kis-Kisjoen linjalla hyökkäämässä 2.8.-41 Hevosenkenkään päin, vihollinen tulitti kovasti. Erkki Saari Perukan Rajalasta kuoli luodista, samoin Moisan Arvi, Tavastkengän Puron poikia. Tämä ehti äänekkäästi valittaa, että häneen kävi. Samana päivänä näissä hyökkäyksissä kaatuivat Santeri Mahosenaho kranaatista ja Kalle Rajala vatsaan osuneesta kiväärin luodista, molemmat Ahokylän poikia. Olin Mikko Ahonpään kanssa sitomassa verta vuotavaa Kallen vatsaa. Hän vaipui koomaan ja kuoli melko pian. Mikostakin oli kehkeytymässä melko tolkkua ja pystyvä lääk-au. Hänkin satoi monin paikoin paljon pyhätästen ja muiden poikien sota-haavoja ja antoi muuta lääkintäapua. Myöhemmin tämä Rapakkolan Mikko sai 1968 ylennyksen ylikersantiksi. Kis-Kisjoen hyökkäyksessä tapahtui monenlaista. Eerikki Kauppinen Tavast-

kengän Alipäästä sai osuman harhaluodista ja kuoli huomenna matkalla kenttäsaaraalaan. Muuan kranaatti teki pahaa vahinkoa: sirpaleet surmasivat vasemmanpuoleisena edenneen Hilarin Santun ja oikeanpuoleisen, väliaikaisena komppaniamme päällikkönä olleen kok Ikävälkon sekä haavoittivat heidän keskellään hyökänneen joukkueenjoht Yrjö Turusen; hänen päästään sidoin haavat ja verenvuodon. Sidoinko myös hänen käsihaavansa, sitä en muista.

Kiestingin retkellä

Hevosenkengästä meidän P:lle tuli välillä vaihto Kiestinkiin, hyökkäämään junaradan suunnassa auttaaksemme Louhen mottiin joutuneita suomalaisia. Kiestingin-Louhen radan taistelussa 25.8.-41 katosi pyhätäläisen kirkonrakentaja Iikka Turusen poika, stm Veeti Turunen, joka julistettiin myöhemmin virallisesti kuolleeksi. Samana päivänä radanvarressa kaatui oma veljeni Johannes saatuaan sirpaleen hartioihinsa. Virallisissa tiedoissa sanotaan virheellisesti, että veljeni kaatui luodista. Minä näin Johanneksen syöksyn ratapenkan yli, minkä jälkeen hän kaatui hyvin lähelle vihollisaseimia. Kun taistelu vähän rauhoittui, yritin veljeni Artun ja eräiden Kestilän poikien kanssa evakuoida Johannesveljeni ruumiin, mutta vartijat tiesivät tilanteen niin vaaralliseksi, ettemme voineet toteuttaa aikomusta. Niinpä veljeni ruumis jäi sinne. Hänet on siunattu kotiseurakunnassa viimeiselle matkalleen poissaolevana sankarivainajana. Veetin ja Johanneksen jäännöksiä ei löydetty myöskään viimeaikaisissa 1997 toteutetuissa kadonneitten kaatuneittemme etsinnöissä Kiestingin suunnalla. Pyhännän poikien komppaniassa oli myös uskonnollista

herätystä. Muutamat tekivät omakoh-
taisia parannuksia ennen Kiestingin
hyökkäystä. Veeti Turunen oli yksi
heistä. He puhuivat asioista mm. vää-
pelimme Antti Järvelän kanssa, joka
oli vanhan suunnan lestadiolaiskristit-
ty, uskovainen mies.

Kiestingin-Louhen radan hyök-
käyksessä olin vasemmalla puolella, ja
esim. Jooseppi Kiiskinen oli oikealla,
kuten veljeni Johannes. Ryhmäni lää-
kintäalik Onni Janhonen satoi oikealla
sivustalla haavoittuneita radan alla ole-
vassa rumpurenkaiden muodostamas-
sa suojassa. Onni satoi siellä mm. Eetu
Visurin, joka oli haavoittunut käteen,
ja ainakin Väinö Turusen eli Anttom
Väinön. Kun menin hakemaan Jsp:ltä
lisää lääkintä- ja sidetarpeita, näin
paareilla Tavastkengän Parkuannevan
Palolasta torppari Kaaperi ja Hilda
Pitkäkosken 3 poikaa, Reinon, Johan-
neksen ja Veikon, jotka olivat samana
päivänä haavoittuneet Kiestingin-
Louhen alueen hyökkäyksessä. Vei-
kolta oli toinen käsivarsi pahoin vioit-
tunut, Reinolla oli päässä sirpalevam-
ma ja Johannes oli nyt vaikeasti jal-
kainvalidi. Myöhemmin Veikon käsi
jouduttiin poistamaan voittamattoman
tulehduksen vuoksi.

Kun tavastkenkäset viestimiehet
Ahti Turunen ja Matti Karppinen eli
Nokelan Matti kaatuivat Kiestingin
radalla 8.9.-41, olin heidän sankari-
hautajaisissaan Arne Puurunen kanssa
kantajana ja myös asevelikunniavarti-
ossa Pyhännän kirkossa myöhemmin
syksyllä. Syyskuulla -41 oli Kiestingin
Kangasvaarassa kriittinen tilanne.
Venäläinen hyökkäsi iltahämärissä.
Komppaniamme kärsi jo melkein vii-
kon univelasta. Pataljoonakin oli ollut
kovilla. Moni mies oli lähes piipussa,
taisi nähdä näkyjäkin, kun meni houri-
oon äärimmäisen ja tyydyttämättömän
levontarpeen unitokkurassa ja jatku-

vasti toistuneissa vihollisen hyökkäyk-
sissä itsensä kipeäksi taistelleena.
Ryssä valtasi telttamme, korsumme ja
melko paljon asemistamme. Pojille tuli
teltasta nopea lähtö. Mahosenahon
Einari menetti reppunsa eräälle venä-
läiselle. Pahimmillaan Kangasvaaran
tilanne oli niin paha, että, kuten kvääp
Antti Järvelä joskus muistelllessaan
mainitsi, miesten kesken tuntui, että
monet jäivät kaatuneina sinne. Siellä
puhuttiin toisilleen: ”Jos pääset täältä
elävänä kotiin, kerro terveiset, että
näin meille kävi!” Vaikka juuri silloin
Veeti Pellikka edelleen leukaili karulla
huumorillaan: ”Kyllä tämä vielä koti-
olot voittaa.”

Varhain aamulla oma komppaniam-
me hyökkäsi ja valtasi asemat takaisin.
Myös kärsämäkisten 9.K oli mukana ja
meidän kpäällä Huttunen johti hyök-
käystä erinomaisella taidollaan. Eina-
rikin sai reppunsa, koska sen anasta-
nut venäläissotilas oli kaatuneiden jou-
kossa. Tässä aamutaistelussa Tavast-
kengän Järvelän veljekset Yrjö ja
Johannes Haataja ampuivat aika lailla
annattamalla ja ”suolasivat” vihollisia
näiden juostessa pakokauhun vallassa.
Aamutaistelun jälkeen Iikkalan Väinö
eli se vanhempi Väinö Leiviskä tuli
vaikeasti hengittäen luokseni Kangas-
vaaran männikkörinnettä. Hänellä oli
sirpaleosuma keuhkoissaan. Annoin
kaimalle ensiavun ja sidoin hänet
siinä, vähän ennen Jsp:tä. Pitkin kan-
kaita makasi sadoittain vihollisen kaa-
tuneita, niin raju oli elpynein, uusin
voimin tehty vastahyökkäys.

Kangasvaara koitui Yrjö Haatajan
eli Järvelän Yrjön ja Antero Karhusen
kohtaloksi. Yrjö kaatui siellä kokeman-
sa ennakkoaavistuksen mukaan 11.9.-
41 ja Antero, saatuaan aamuhämärissä
osuman tarkka-ampujan luodista,
kuoli samana päivänä kenttäsairaalas-
sa. Kun oululainen ltn Huttunen oli

”Sankarien viimeinen matka” kotikirkkoon. Nokelan Matti Karppisen ja Ahti Turusen sankarihautajaiset syk-
syllä 1941. Oik. sotaleski, Iotta Senja Myllylä, vas. Iotta Elvi Ryttilä Perukalta. Kantajina edessä oik. Väinö
Leiviskä ja edessä vas. Arne Puurunen. Väinö Leiviskä laski Tauno Hynysen kanssa havuseppeleet asevel-
ijien muistolle. -Reino ja Eedit Nissisen kuva.

ollut komppanian päällikkönä jonkin
aikaa, en tullut häntä tosin lähemmin
tuntemaan, koska hän oli eri korsussa
ja hänetkin tuoni vei jo lähipäivinä.

Jälleen Hevosenkengässä

Kun olimme jo toista kertaa Hevosen-
kengän suunnalla ja nyt Kapusta-tuki-
kohdassa, Simelius pääsi takaisin
komppaniaansa. Olin hänen kanssaan
samassa korsussa. Usein juttelimme
rauhanajan tavallisista asioista. Olin
tavannut Simeliuksen välirauhan aika-
na savotoissa, kun hän oli MH:n piiri-
asiamiehenä. Kun olin kerran marras-
kuulla -41 menossa Jsp:lle Hevosen-
kengästä, vastaan tulivat yllättäen
Pyhännän khra Hj. Carlson seuralaisi-
neen (oliko mukana herastuomari
Herman Nissinen?), jotka astelivat
lumista huoltopolkuamme. Silloin
Simelius oli vielä kpäällä ja Antti Järvelä
vääpelimme. Pojista oli mukavaa, kun
oma pappi kävi linjoilla ja tukikohtien

korsuissa sekä piti hartauksia eli kor-
suseuroja. Asemasodan aikana miehet
joskus sairastuivat ja lääkintä-au:na
mittasin kuumeen, totesin tilanteen ja
tarvittaessa vein potilaat Jsp:lle tai
lähetin heidät sinne. Korsuolotkaan
eivät Hevosenkengässä heti olleet kak-
siset. Ensi alkuun oli eräällä 1/2-joukku-
eella niin ahdas korsu, että kun pitkä
Eetu Visuri asettui levolle oven kohdal-
le, hänen piti maata sääret ja saappaat
ulkosalla. Myöhemmin oloja kohen-
neltiin, tehtiin ja saatiin paremmat
korsut.

Hevosenkengässä kävi 3.3.1942
kuunpimennysyönä sellainen vahinko,
että oma tykistö ampui liian lyhyitä.
Osumat tulivat omien asemiemme ja
miestemme kohdalle. Pk-ampuja Joeli
Haataja oli luullut minun kaatuneen
tällöin. Hän oli harmitellut ja surrut
”tutun miehen menoa”. Kohta ”Jojeli”
sai ilokseen huomata, että olinkin hen-
gissä ja sidoin potilaiden haavoja.
Jouduin mm. sitomaan Onni Moisasta,

Väinö Leiviskän lääkintäryhmä Uhtuan suunnalla talvella -42. Lumessa vas. alkaen pyhantäset Väinö Leiviskä ja Toivo Eskola, Väinö Raitio Helsingistä, Toivo Tulppo Haapavedeltä ja oik. Toivo Moilanen Taivalkoskelta. -Väinö ja Anna Leiviskän kuva.

Ryhmäkuva Uhtuan suunnalta ehkä talvella -42 (sotilaskodin tai komento-korsun pihalta?). V-o mm. Lasse Huotari Kestilästä, Kalle Huikari Haapavedeltä, Onni Janhonen Kuhmoisista, Toivo Moilanen Taivalkoskelta, Väinö Leiviskä Pyhännältä (varjossa), Väinö Raitio Helsingistä, kelloseppä Veikko Puurunen Haapavedeltä (edessä), 3. oikealta III/ JR 11:n viihdytyskiertueen valistusupseeri ja vääpeli, myöh. yliv Väinö Pikkarainen Piippolasta ja hänen takanaan Toivo Eskola Pyhännältä. Oik. tuntematon viiksekäs sotilas noukasaappaissaan. Joku tunteeekin.

Väinö Leiviskän lääkintäryhmä 1942. Takana v-o Toivo Tulppo Haapavedeltä ja Toivo Moilanen Taivalkoskelta. Istumassa takaa alkaen pyhantäset Toivo Eskola ja Väinö Leiviskä, edessä Onni Janhonen Kuhmoisista ja alinna ase-au:n apul. Veikko Puurunen Haapavedeltä. -Väinö ja Anna Leiviskän kuvat.

Kenttävartioaikoina res. vuorolla oleskeltiin pahviteltoissa Hevosenkengän takana. Tässä pyhantäsiä rintamakavereita levossa Uhtuan suunnalla v. -42. Taustalla pahviteltoa. Edessä vas. Väinö Leiviskä ja oik. Antti Leiviskä. Takana vas. Jussi Kaleva ja oik. Ahokylän Veikko Ruuskanen, joka kaatui 3.8.-42. -Väinö ja Anna Leiviskän kuva.

Tässäkin poseeraa monta pyhantästä Uhtuan suunnan lepovuorossa v. -42. Jooseppi Kiiskisen mukaan kuvassa ovat vas. alkaen (kuka ensiksi?) toinen Antti Leiviskä, kolmas Jooseppi Kiiskinen, keskellä Uuno Piipponiemi, joka kaatui SS-upseerin vahingonlaukauksesta 31.7.-44, kolmas oik. "Marjo-Jussi", toinen oik. Eetu Visuri ja oik. Veikko Knuutinen. -Antti ja Tyyne Leiviskän kuva.

Aseveljet Uhtuan suunnalla levossa v. -42. Vas. keittiömies Väinö Moisala Perukan Siirtolasta ja oik. Väinö Leiviskä. -Väinö ja Anna Leiviskän kuva.

kuten jo Korpijärven taistelussa. Nyt Onni oli 3.3. juuri ollut etulinjan yövartiossa ja haavoittunut oman tykistömmme laskuvirheestä oikeaan reiteen ja oikeaan kyynärvarteen. Annoin hänelle ensiavun ja sidoin haavat komentopaikalla.

Kun talvella -42 alkoi vanhojen siirto Hevosenkengästä Röhöön, Antti Järvelä oli niin tykätty vääpeli, että Simelius ei olisi millään päästänyt häntä sinne. Tosin myös kpäällikkömmme siirrettiin Röhöön, ja ltn Patokoski vaihtui jonkin ajan kuluttua hänen tilalleen. Joeli Haataja oli sellainen rintamakaveri, että hän tiesi monesti varoittaa, jos esim. iso lentopommi oli tulossa johonkin kohtaan. Hän suorastaan käski miehet pois sellaisesta taukopaikasta, johon hän tiesi suuren pommin tai muun erityisosuman kohta putoavan. Varoitukset olivat hämmästyttävän aiheellisia. Monen aseveljen henki pelastui. Jo talvisodassa Jojelilla oli jonkinlainen lahja pelastaa toisia suuremmalta äkkituholta. Hänetkin siirrettiin Röhöön talvella 1942.

Kenttävartiot ja partiointia

Kostamuksen kenttävartioiden aikana olin kpääll Antti Patokosken luona. Tämä vaihe oli meidänkin komppaniallemme suhteellisen rauhallinen, mutta usein toistuvat partioreissut olivat vaarallisia. Niinpä partion mukana piti olla myös lääkintämies. Kun kenttävartioitten pojat haavoittuivat vihollisen tuliylläköissä, haavoittuneet kannettiin luokseni komentopaikalle. Annoin ensiavun, sidoin haavat ja pistin kipupiikit. Pidin radioyhteyttä lääk-ltn Haloseen, joka oli Jsp:llä P:n eli III/ JR 11:n lääkärinä. Piikin jälkeen lentokone vei haavoittuneet suoraan Kajaanin sairaalaan.

Kerran oli poikiamme taas partios-

sa Kostamuksessa 3.8.1942. Korpr Veikko Ruuskanen Ahokylästä ja oman ryhmäni lääkm Toivo Eskola kaatuivat vihollisen väijytyksestä ja samalla ase-au:n apul Feliks Mäki haavoittui. Olen muistellut meidän jo komentopaikalla todenneen Toivonkin kuolleen, mutta virallisten tietojen mukaan hän kuoli 31.SS:ssa vasta 24.9.-42. Muistikin tekee jo kepposia. Kun Veikkoa tuotiin komentopaikalle tukikohtaan, hänellä oli kovat tuskat. Hänessä oli vielä elonmerkkejä ja hän pystyi vähän puhumaankin. Lääkäri neuvoi minua sitomaan ja tukkimaan Veikolta selkäpuolen kyljessä näkyneen luodinreiän. Annoin Veikolle myös kipupiikin ja toisen vielä 2 tuntia myöhemmin yhä konetta odotellessamme. Kun lentokone laskeusi järvelle, silloin Veikko kuoli jo käsiimme. Hänet kuljetettiin hevosella Vuokkiniemeen. Kvääp Viljo Rajala ja ase-au Matti Pennanen olivat alustavasti sitoneet Feliks Mäen verenvuodon. Sidoin ja hoidin vielä itse tarkemmin hänen päässään olleen haavan ja annoin hänelle kipupiikin. Koska hän pysyi hengissä, hänet vietiin lentokoneella Kajaanin sairaalaan.

Turistikukkulalla

Myös Turistikukkula oli meille 10.K:n pyhätäsille pitkäaikainen asemasotavaiheen koti. Kun siellä vihollinen teki kerrankin epäonnistuneen väkivaltaisen tiedustelun K:imme asemien oikealle puolelle ja sieltä puuttui miehitystä, meidän K:sta tuli poikia miehittämään asemat. Paikalle kaatuneilta muutamalta venäläiseltä sotilaalta otettiin vaatteita - vastoin virallisia ohjeita - , koska rintamalla oli kova pula vaatteista. Lääkintäryhmäni hautasi nämä kaatuneet, joita naapuri ei evakuoinut.

Asuessamme Turistikukkulalla kor-

Pyhännän komppaniamme 10/ III/ JR 11:n henkilöstöä Jyvälahdessa, minne 10.K oli siirtynyt Ala-Eldangalta joulun -42 jälkeen. Reservivuorossa oli oltu Jyvälahdessa vastaiskujen varalta, mikä ilmeni myös vastaiskulatujen tekemisellä. Tässä ollaan tammikuun lopulla -43 oman K:n komentokorson lähellä valmiina lähtöön Turistikukkulalle Uhtuan päätien varteen, sen oik. puolelle, K:n seuraaviin tukikohta-asemiin ja taisteluihin. Oli leväty joulunvietossa ja reservissä; kuva otettiin juuri ennen liikkeellelähtöä. Keskellä turkissaan kpääll ltn, myöh. kapt Antti Patokoski. Vas. ahokyläläinen kvääp Viljo Rajala, kirjuri Oiva Lallukka, lääkm Onni Janhonen Kuhmoisista, turkki päällä ltn Erkki Hedmansson (myöh. suurlähettinä mm. Afrikassa), hänen takanaan tuntematon sotilas, Patokoskesta vas. tst-lähettilä Pelkonen, Patokoskesta oikealle tst-lähettilä Vilho eli "Veuhu" Juvonen, joka oli karjalaisia Enonkoskelta, edelleen Olavi Kantola Vihannista, turkki päällä ltn Aadolf Helin, hänestä oik. lääkm Väinö Leiviskä ja oik. Patokosken tst-lähettilä stm Armas Konu. Kerran Viljo Rajala kylpi kilpaa Helinin kanssa korsusaunassa. Molemmilta paloi selkää. Kuvia poikia! Kuvasta puuttuu ase-au Matti Pennanen, joka oli lomavuorossa. -Väinö ja Anna Leiviskän kuva.

sukavereiden kanssa heistä jäi jotakin mieleen miehekkäästä jalkarätiin ym. tuoksusta alkaen. Jooseppi Kiiskinen oli pystyvä aliupseeri. Lempinimeltään "Juuso" tai "Juska" hän oli minullekin hyvä rintamakaveri. Myöhemmin siviilissä hän kävi usein vaimonsa, lotta Emmin, kanssa meillä kylässä. Juttu luisti. Nurkan takana vaimot ja muut supisivat: "Siellä on täysi sota käynnissä". Rintamamuistot yhdistävät.

Pk-ampujan apulainen Erkki Kesti oli tolkku mies, hyvä korsukaverikin, pieni ja lyhy, mutta täyttää miehenvartta ylös asti. Erkki oli ollut "tulisissa paekossa", kuten on muisteltu. Näitä

tapauksiaan hän kertoi hyvin jämakästi veteraanileireilläkin Pyhännän Lamun majalla. Feliks Mäki oli se korsukaveri, jonka kanssa olin kahteen pekkaan samassa ruokaporukassa. Me - "Veeles" ja minä - joimme kahvit ja korvikkeet usein samasta römpsästä. Tulihan leipäjankkiakin keitettyksi. Panimme siihen höystöksi vettä, voita ja suolaa, ja olihan se makeaa kuivista kannikoista, kunhan muisti jättää pois homehtuneet palat. Feliks aina joskus vetäisi meille laulunkin hyvällä äänellä.

Moisasen Onnista tuli Turistikukkulalla "rautaristin mies" ja hänkin

taisi joskus olla korsukaverinamme. Olemme usein olleet rintamamuistoissa. Uno Piiponniemi oli kova poika niin kaverina kuin soturinakin, kunnes kaatui tapaturmaisesti Vuoksen linjalla kesällä 1944. Hyviä korsukavereita olivat myös Marjomaan Jussi eli Marjo-Jussi ja Turus-Paavo. He kuuluivat asemasotavaiheessa kirvesmiesporukkaan Kiiskisen Juskan, Kestin Erkin ja Uno Piiponniemen kanssa. Pojat olivat erittäin osaavia korsuntekijöitä ja ainakin osa heistä oli tekemässä pyhätysten asevelitaloa, jolle annettiin puhutteleva muistonimi "Kangasvaara" ja joka koottiin Uhtuan suunnan hirsistä Turistikukulalta ja sijaitsee nykyisen Kirkonkylän osoitteessa Seurantie 3B. Talo annettiin ensin rintamaveteraani Armas Kalevalle. Kun asevelitoiminta lakkautettiin, Armas möi talon rintamaveteraani Teemu Luttiselle, joka on asunut siinä viimeksi perheineen. Hänen kuoltuaan asevelitalossa asuvat edelleen Aino-leski ja osa perheestä.

Karjalan kannaksella

Tulimme Joutsijärveltä Kannakselle. Asetuimme lähelle Kivennavan kirkkoa. Lääkintäryhmäni lääkm Toivo Tulppo Haapavedeltä sai siellä niin ylivoimaisen kovan tärähdyksen liki räjähtäneestä tykinammuksesta, että hän menetti palvelukykyensä ja hänet piti kahta puolen taluttaa Jsp:lle. Kun Perukan kylän poika Heimo Heikkinen oli Kivennavalla Lyytikäisen joukkueessa hyökkäämässä VT-linjalla eräeseen metsäsaarekkeeseen, oman K:mme asemista Siiranmäen suuntaan, hän haavoittui kranaatinsirpaleesta selkäänsä. Sidoin hänen selkahaavansa ja toimitin hänet Jsp:lle. Eräs vapaaehtoinen inkeriläinen oli Kivennavalla kesällä -44 vaikeasti haavoittunut meidän komppaniasta vasemmalle

katsoen. Lähettti toi minulle kutsun tulla sinne antamaan ensiapua. Läksin miehen luo. Välillä oli kuusikko ja kovat krh-keskitykset, joten minun piti vähän väliä syöksyä maihin. Annoin ensiavun ja sidoin inkeriläisen aseveljen jalkahaavat, ja toiset alkoivat kantaa häntä. Kun palasin komppaniaan, pojat kertoivat luulleensa, etten enää voinut päästä elävänä takaisin yksikköni.

Juhannuksen tienoilla -44 Kuparsaareissa Kalle Haataja, Tavastkengän Kotilan Kalle, ollessaan silloin jo töpinässä, lypsi usein erästä lehmää - niitäkin juoksenteli silloin tällöin sotatoimien pelästyttäminä - ja toimitti näin meille hyvää maitoa. Kohta lehmä piti lopettaa. Peräännyimme niin joutuisasti, ettei luontokappale olisi pysynyt matkassamme. Heinjoella heinäkuun alussa -44 asemamme olivat hyvin lähellä vihollista, kivikkolinjalla. Siellä Viljo Korhonen sai 4.7. omien kranusta osumat rintansa alle ja vatsaansa sekä reikiä muuallekin pitkien kehoja. Tavastkenkänen Heimo Viio oli olkapäistä kantamassa Viljoa jonkun muun kanssa luokseni. Vaikka annoin ensiapua, Viljo kuoli melkopian Heimon käsivarsille kesken kaiken. Häntä ei ehditty viedä Jsp:lle eikä kenttäsairaalaan.

Vihille ja Lapin sotaan

Kun komppaniamme pääsi Kannakselta, sitä ennen sain käydä 10 vrk:n vihkilomalla. Kirkkoherra Hj. Carlson vihki minut ja morsiameni Anna Sainilan Pyhännän vanhassa pappilassa 25.8.1944. Ruustinna Karin Carlson keitti täytekakkukahvit. Todistajina olivat Vilho ja Helmi Partanen. Lomalta ehdin mennä rintamaa kohti Lappeenrantaan saakka. Kuitenkin myös meidän K:mme oli jo menossa

Ouluun, joten minulle tuli lähtö siihen suuntaan.

Toppilasta mentiin laivaan syksyisenä iltana. Sää oli yöllä ja aamulla hyvin sumuinen. Sumuverhon suojassa nousitiin aamulla maihin Röytän satamassa. Olimme olleet rahtilaivan ruuman pohjalla. Kun satamassa oli saksalainen vartiomies, joka olisi voinut hälyttää muut sakemannit tuhoamaan meitä, joku ehti laivaltamme tähdäten ampua hänet, jottei vartija olisi ilmiantanut maihinnousuamme. Vartiomies oli havainnut tulomme liian myöhään, joten tilanne oli meille suotuisa.

Kun oltiin 7.10.1944 asemissa Torniossa peltoaukean reunassa, puronuomalla, monet lähtivät jo perääntymään ennen meitä viimeisiä. Siinä sidoin erään aseveljen, joka oli haavoittunut reiteen, jalkoihin ja olkapäähän. Välitin hänen terveisensä siskolle hänen naapurinpoikansa kautta, joka tuli paikalle sopivalla hetkellä. Tuo haavoittunut mies ei ollut pyhätisiä. Kuka olikaan tämä sitomani, vaikeat osumat saanut aseveli? Torniossa oli kova paikka. Saksalaisten tulitus oli erittäin terävää. Muutamia haavoittuneita jouduttiin viemään Ruotsin puolelle, kuten esim. Jussilan Valde. Toisaalta jotkut haavoittuneet hätäantivivat ja karkasivat veneellä tai uiden Tornionjoen yli länsinaapurin puolelle. Sotaväsytys ilmeni monin tavoin. Muutama pyhätänenkin karkasi Ruotsiin haavoittuneena tai muuten.

Feliks Mäki haavoittui jalkapuoleksi, kun hän astui vahingossa miinalankaan Hirvaan metsäkoulun maastossa lähellä Rovaniemeä. Lääkintäryhmäni mies Onni Janhonen satoi Feliksin, kun hän oli komppaniamme huoltokolonnassa matkassa. Minä olin menossa etulinjassa. Kun K:mme tuli Rovaniemelle, seutu oli tulussa ja savuavina rautioina. Tässä vaiheessa tämä ns. Pato-

Antin komppania eli alkuaan sama kuin Simeliuksen pyhätysten komppania oli enää n. kahden joukkueen vahvuinen. Etenimme n. 24 km Kittilän tienvarrtta ja läntistä Ounasjokivartta maastossa, tien ja joen vasemmalla puolella. Tällä liikkeellä häirittiin saksalaisten etenemistä. Saavuimme Sinetän seuduille, lähelle

Lääk.alikersanttina kaatui 24.7.1941 kaatuneiden joukossa mm. kertojan aselajitoveri Veeti Stefanus Ojapelto. Tavastkengän Ojapellon perheestä kaatui 3 veljestä, Väinö, Veeti ja Heikki. Se oli raskain menetys Pyhännän kotien osalta 2. maailmansodassa. Pyhännän sankarivainajien paaden tekstissä on korjattava ainakin Veetin ja Antti Mäläskän sotilasarvo (p.o. alik). -Eila ja Vilho Pellikan kuva.

Hoitoon tuotuja haavoittuneita Uhtuan suunnan Hevoslammin JSp:llä 20.7.1941. -Alfred ja Anni Leiviskän ja tytär Marjatta Puurunen e Leiviskän kuva.

Tapionkylää. K:mme avasi tulen kohdattuamme saksalaiset. Silloin saksalaiskolonnasta alkoi heti kuulua naisten huutoa ja kirkumista. Kolonna lähti perääntymään. Tästä tilanteesta Patokosken komppania eteni Lapin sodassa vielä 20 km - Patokosken kylään saakka. Olin Patokosken K:n matkassa lääkintä-au:na n. 54 km Rovaniemeltä Kittilän suuntaan. Sieltä koko yksikkömme pääsi siviiliin.

Sotamme loppui sittenkin, vaikkakin melko myöhään.

Kertomani useat tuokiokuvat lääkintä-au:n ja lääkintämiesten työstä sodassa ovat vain osa siitä lukemattomien hoitotapahtumien ketjusta, jonka jouduimme kokemaan, ja sanoinkuvaamattoman suuresta tuskien määrästä, joka tuli taisteluissa olleiden, mutta erityisesti kuolevien ja haavoittuneiden osaksi.

Olinhan siellä minäkin

Mv kers
Niilo Makkonen
Tavastkenkä
Pyhäntä

Kävin talvisotani kp-miehenä ja kivääriryhmän johtajana Prikaati W:n mukana. Otimme pataljoonan hyökkäyksessä yhteen venäläisen kanssa 8.12. Rastin tienhaarassa. Se oli komppaniamme tulikaste. Kuuluin 6/II/ JR 25:een. Pataljoonamme komentaja Taube kaatui melkein heti. Perukkalainen Johannes Knuutila eli Nygårdin Johannes, kotipitäjän poika, oli 1/2-joukkueemme johtaja. Hän haavoittui jo ensi laukauksista. Olin miltei vieressä. Hän pyörähti nurin ja valitti: "Voi voi, minuun jo sattui!" Vänr, myöhemmin ltn Vaismaa, opettaja Oulaisista, oli joukkueemme johtaja koko talvisodan ajan. ltn Erkki Koskisen jälkeen 12.12. tuli Maunuvaaran talossa kpääll:ksi ltn Einari Tönkyrä, myöhempi kapteeni. Komppaniassamme oli hyvin paljon pyhäntäisiä ja kestisiä. Kuuluin alik Kontion ryhmään, jossa oli monta Pyhäntän poikaa. Kontio oli ylivieskalainen iso mies.

6/II/ JR 25 sai heti 12.12. käskyn hyökätä Koistilan tasalta Pirttimäkeen ja sitten tienhaaraan. Pirttimäkeä venäläisiltä vallattaessa saatiin krh:n ja kk:n tulitukea. Tönkyrä johti osastoa kärjessä ja terästi komentoja pistoolillaan. Jotkut eivät meinanneet pysyä ketjussa. Komppaniamme pääsi myös Pirttimäen ja tienhaaran väliharjanteelle. Myöhemmin 5.K hoiti vas. sivustan, mistä vihollinen yritti iskeä kiilaa. Välillä mentiin lepoon Koistilan ja Maunuvaaran taloihin. 6.K:mme tuli sivustavarmistuspartioinnin jälkeen taas 13.12. Pirttimäelle vaihtamaan 5.K:lta etuvartiot. Asemia oli kahta puolen Pirttimäen kartanoa. Kun ahokyläläinen alik Niilo Ahonpää kaatui 13.12.1939

kk-paikallaan Kuh-mon Pirttimäessä, hän oli Pyhännän 1. uhri talvisodassa. Olin juuri kiv-asemissa tien toisella puolen. Vihollisen ps-vaunun piiskatykin täysosuma tappoi kaimani.

Vaikka ltn Tuovisen komppania I P:sta oli 14.12. tulossa vapauttamaan K:mme etuvartioista, avunanto häiriintyi vihollisen alkaessa juuri hyökätä. Vain osa Tuovisen joukoista tuli etuvartiioihin K:nsa pääosan lähtiessä taaksepäin vihollistulen kiihtyessä. Omasta K:stamme vänr Vaismaa joukkueensa 1/2-joukkueen kanssa joutui mottiin Pirttimäen tukikohdassa, Ahon-pään Niilon kaatumista seuraavana päivänä. Jouduimme 1/2-joukkueella yksin puolustamaan etuvartioK:n asemia ltn Tuovisen joukkueiden jättäessä asemat. Kun Vaismaan väki teki läpimurtoa motista takavasempaan, stm Matti Karioja Kestilästä kaatui silloin 14.12. Kun joukkueemme oli motissa, huudettiin vasemmalta suunnalta miesmieheltä, että kaikkien piti siirtyä asemista sinnepäin ja yrittää murtautua ulos. Olin Suomi-konepistoolini kanssa asemiemme oikeassa reunassa lähellä tietä. En selvästi kuullut käskyn sisältöä. Läksin suksilla maaten laskettelemaan rinnettä alas, käyttäen ojauraa ja sen näkösuojaa hyväkseni. Venäläiset ampuivat minua kaiken aikaa. Jatkoin kulkua mahaliukuna myös ojasta noustuani niin kauan kuin rinne antoi vauhtia. Kun olin päässyt puna-armeijan ketjusta läpi, näin venäläissotilaan hevosineen. Hän kiinnitti juuri puhelinta mäntyyn. Ammuin kp:llä muutamia suihkuja. Mies putosi. Pian olin jo upseeriemme puheilla. Annoin tilaneselostuksen ennen joukkueeni löytymistä. Arvelimme, täytyikö meidän luopua Pirttimäestä. 6.K oli siirtynyt n. 8 km taaksepäin lepoon Ollilan taloihin. Vaismaan 1/2-joukkue tuli sinne illalla, vasta 3 1/2 tunnin päästä.

Alik P. Lahden kaukopartio, jossa oli ehkä muutama pyhätänenkin, palasi Juurikka-ahon suunnalta. Joulu-kuun puolivälissä myös K:mme oli Juurikka-ahossa ja välillä Karsikon maastossa. Ennen joulua III joukkue teki prikaatinkomentajan käskystä monipäiväisen partioretken Heinävaaraan. Välillä komppania hiihti uudestaan Ollilan talojen maastoon. Jou-lu-uaattoa edeltävänä yönä vänr Karikoski lähti 31-miehisellä pataljoonan partiolla Koiravaaraan. Päivällä 24.12. 1939 K:mme siirtyi 4/ JR 25:n kolmella ryhmällä vahvistettuna leiriin Latvan talon luo, mistä klo 18 saatiin käsky hiihtää takaisin Juurikka-ahoon joulua viettämään. Jouluaamuna 25.12. vänr Karikoski palasi partioineen klo 10 Juurikka-ahoon. 6.K:mme lähti 29.12. aamuyöllä ottamaan vastaan etuvartioK:n tehtävät Maunuvaarassa, missä alkoi korsujen teko kiviseen maahan. Sama jatkui myös 31.12. Silloin alkoi illalla pakasyössä ilmetä vihollisen tavallista runsaampaa liikettä Koistilassa. Ltn Vaismaan (IV) joukkueesta tuli hengästynyt lähetti komentokorsuun klo 11 ilmoittaen oikealta tulevan yli jään ”ryssiä mustanaan.” Onneksi tilanne ei ollut ihan se, mutta komppania hälytettiin asemiin oikealle. Vihollisen meluisuus ja omien suuri väsymys oli aiheuttanut erehdyksen, johon vihollinen vastasi muutamalla tykin kranaatilla asemiimme. Uudenv. aamuna 1.1. 1940 tuli 5.K vaihtamaan meidät 3 vrk kestäneestä etuvartiokomppanian tehtävästä. Lepäilimme Latvan talon maaston teltoissa.

Taskilan komppanian jälkeen meidän komppania tuli Römpsäkankaan asemiin. Otimme ”Römpsäkankaan” venäläisiltä takaisin, Lieksan tiestä hie-man Kuhmoon päin ja lähellä Saunajärveä. Vaismaan joukkue valtasi tukikohdan yöllä. Minäkin olin tässä

kahakassa. Näillä seuduin kaatui pyhätäsiä monena päivänä: 30.1. Niilo Laitinen, 1.2. Iikka Nissinen, 2.2. Paavo Leiviskä ja 4.2. Väinö Ojapelto. Kun venäläiset ampuivat paljon ”römpsiä”, siitä tämä kova paikka sai nimensä. Tätä herkkua saimme mekin maistaa noissa asemissa. Alik Kontion kädet paleltuivat Römpsäkankaalla ja jalatkin kylmettyivät melkoisesti. Miehen piti mennä sairaalaan. Siitä lähtien jouduin kivääriryhmän johtajaksi. Tämä homma oli osanani talvi-, jatko- ja Lapin sodassa. Kun välillä oli rauhallisempaa, tehtiin kenttävarustustöitä, partioitiin, kohennettiin korsuja ja asemia, huollettiin aseita, levätettiin reservissä ja tehtiin puhdetöitäkin, mutta puhdetyöpuoli ehti enemmän esille vasta jatkosodan asemasotavaiheessa. Kaiken aikaa piti kuitenkin olla riittävä suojavartiointi.

Kun pääsimme motista, panimme venäläiset mottiin. Tämä oli pelin henki. Viholliset pysyivät siinä motissa Saunajärven ja Maunuvaaran välillä sodan loppuun asti. Talvisodan päättyessä 13.3.1940 oltiin asemissa Sivakassa Lieksan tien varressa. Talvisodan lopulla meillä oli kp:llä:n sijaisena yksi joukkueenjohtajistamme, res.vänr Pekka Karikoski Raahesta. Ennen sodan loppua venäläiset koettivat hakea esikuntansa pois motista suurella lentokoneella. Se laskeusi Saunajärven jäälle. Pojilla oli vielä kranaatteja, joten kone tuhottiin. Viisi pienempääkin konetta jäi jäälle saaliiksi. Minusta tuli korpraali talvisodan jälkeen. Kun pääsin kotiin, sain Pyhännän suojeluskunnalta korvausta sodan 1939-40 aikana hävinneistä siviilivarusteista 195 mk. Korvauksia sai moni muukin.

Kun kesäsodassa 1941 lähdettiin yli itärajan, ensin pataljoonan pastori Hannes Leinonen piti iltahartauden III/ JR 11:n yksiköille. Ltn Simelius

ilmoitti, että kun yön 1.7.1941 H-hetkellä ylitetään valtakunnan raja, alkaa tulla 10 minuutin kuluttua haavoittumisia. Vasonvaaran kasarmi oli suunnilleen sen ajan vievän matkan päässä. Tilanne alkoi edetä Simeliuksen sanan mukaan. Vasonvaaran kasarmilla tuli edellämme kulkeville joukoille ensitappelu. Venäläiset karkotettiin asemista. Latvajärven kauniin kylän kautta jatkui etenemistemme. Talot olivat tosin melko hökkeleitä ja siviilejä paikalla.

Ltn Laaksonen oli joukkueemme johtajana tämän sotaretken alussa. Kun Vuonnissa varauduttiin yhden joenylityksen jälkeen jo seuraavaan ylimenoon, luutnantti osui vihollisen tarkka-ampujan tähystyslinjalle etumaastossa käydessään. Laukaus - ja Laaksonen kaatui heti päähän osuneesta luodista. Ltn Simelius käski minun tarkistaa joukkueenjohtajani kaatumisen ja ottaa häneltä karttalaukun, pistoolin ja kompassin. Kun olin menossa paikalle, vihollisen tulitus kiihtyi niin, etten päässyt Laaksonen luokse evakuoituin. Oli ryömittävä ja kontattava takaisin. Siinä meni hyvä joukkueenjohtaja. Kun hänen ruumiinsa noudettiin vihollisten peräännyttyä, todettiin, että luutnantin kauluslaatat, pistooli, karttalauku ja kompassi oli evakuoitu. Olikohan puna-armeijan mies saanut kuntoisuusloman arvokkaiden upseeritietojen noutamisesta? Vuonnisen ylityksen jälkeisissä yhteentoissa kaatui monia Tavastkengän pyhätäsiä: Matti Kesti Saarelta, Kaipaisen Niilo Vätilästä, Laukka Ville Perukan Koistilasta, Kamusen Antti Punaperän Ketolasta ja Konolan Jussi Saarelta. Kun Ahokylän poika Rikki Mikkonen joutui vihollisen vangiksi, häntä ilmeisesti kidutettiin ja pakotettiin huutamaan: ”Pyhännän ja Ahokylän miehet, tulkaa tänne ja auttakaa!” Myöhemmin Rikki löydettiin surmattuna.

Häntä oli vaivattu pistimillä ja ammuttu. Pistojoella toivottiin pääsyä sillasta yli, mutta vihollinen räjäytti sen. Minäkin olin aika lähellä, kun naapuri tuli sillan alta koiran kanssa, pantuaan päälle räjäytyssyöttimen. Sillanrakenteet lensivät kymmenien metrien korkeuksiin. Pistojoen ylityksestä 21.7.-41 muodostui taistelu, jossa kaatui monen pitäjän poikia, pyhantäsiäkin neljä miestä, eikä haavoittuneistakaan ollut puutetta.

Pioneerimme tekivät puisen juoksusillan alempana jokivarressa sen ylittäviksi portaiksi. Venäläisillä oli joen takaisella kalliolla hyvät tuliasemat, kranaatinheittäjiä ja suorasuuntaus-tykki eli piiskatykki meihin joenylittäjiin päin. P-kom Ylönen näki vaaran: jos tästä oli yli mentävä, sen oli tapahduttava nopeasti, jottei menetettäisi paljon miehiä. Hän komensi meitä, viittoili portaanpäässä pistoolillaan, ettei muuta kuin siitä vain ja yli. Porras oli tehty virtaavan kosken kohdalle. Kun vihollisen tuli osui poikiimme ylityksen aikana, muutamia kaatuneita ja haavoittuneita tippui jokeen. Ainakin osa heistä pääsi vielä nousemaan. Kolme tavastkenkästä Pitkälän veljestä haavoittui Pistojoen ylityksessä. Veikolta haavoittui oikea käsi pahasti olkapäästä asti, niin että se ruvettuaan märkimään jouduttiin amputoimaan. Reino haavoittui päähän ja Johannes jalkaan. Moni muukin sai haavoja muistoksi Pistojoelta. Pataljoona siirtyi jokivartta ylöspäin, äsken räjäytetyn sillan suuntaan. Pistojoen ylityksen jälkeen kenttäkeittiökin saatiin kohta joen yli. Siinä oli kolmen päivän vanha hernekeitto jo käymistilassa. Korpi-sotureilla oli hirveä nälkä. Joku aina välillä kävi ammentamassa mössöä pakkiinsa ja söi sitä nälissään, vaikka ateriointi oli vaikeaa. Vatsanväänneet olivat ankarat ja monella kiire keven-

nyksille. Tästä keittojuhlasta lähdettiin taas metsiä kiertämään ja vihollista motittamaan suuntana Korpjärvi.

Venäläiset motitettiin Korpjärvellä, joka kuului Pistojoen linjaan. Mutta vihollinen pääsi 24.7.1941 motista läpi suurin voimin ja varsinkin sillä kohtaa, missä olivat pyhantästen 8.K:n asemat. Kotipitäjämme 13 poikaa kaatui tuoloin varmaan melko samassa tuokiossa ja hyvin moni pyhantänen myös haavoittui. Minäkin haavoituin tässä motitirytkässä. Rykmenttimme I P piti osaltaan venäläisiä motissa, mutta pojiltapa loppuivat ammuksot. Silloin vihollinen pääsi savun seassa komppaniamme selustaan, Uhtualle johtavan kapulatiin ja Korpjärven välissä. Tilanne oli edullinen motista karkaaville venäläisille. Asemissa oltiin, mutta venäläisiä tuli paljon edestä ja takaa. Savua oli runsaasti. Joeli Haataja eli Kosken "Jojeli" oli minusta lähinnä vasempaan eli Korpjärven puolella. Joelin velipuoli Eino (=Einar) Haataja eli Kosken Eino, Repolan vävy, oli minusta heti oikealla.

Korpjärvellä oli kovaakin kovemmat paikat. Kun takaa tuli vihollisen jvmiehiä, edestä ajoi ps-vaunuja. Paikalla oli erittäin tarkka, haapavetinen pst-ampuja. Hän tusjautti tuleen monta "höökivaunua" pst-kiväärillä. Haatajan Joeli osoitti suurta rohkeutta. Hän aikoi käydä venäläisiä ps-vaunumiehiä evakuoimassa. Yhden tällaisen pää riipotti tuhotun tankin luukulta. Joelillahan oli itsetuntoa ja sisäistä varmuutta. Hänelle oli "ylläältä ilmotettu", ettei sellaista kuulaa ole tehtykään, joka hänet tappaisi. Silti olimme hyvillämme, kun hänet saatiin huudetuksi takaisin suuresta vaarasta. Varsinkin hänen velipuolensa Eino Haataja huusi varoitusta: "Et saa mennä sinne, palaa jou-tuun takaisin!" Ympäri oli erittäin paljon vihollisen tulivoimaa. "Jojeli"

kuului noina aikoina ehkä alik Erkki Keräsen eli Perukan Löytölän Erkin ryhmään tai Haatajan Lassin ryhmään. Eino, Joelin velipuoli, kaatui oikealle puolelleni paikalleen, omaan monttuunsa. Kuula meni hartioista läpi takaapäin. Minäkin haavoituin melkein samalla hetkellä. Venäläisiä juoksi ulos motista. Kuulaa tuli kovasti. Menetin tajuntani ja putosin juoksuhaudan pohjalle. Sen aiheutti vihollisen käsi-kranaatti tai pienoishetimiten ammus. Sirpaleet iskivät takaraivooni ja niskaa-ni. Myöhemmin heräsin montussa. Kävin Jsp:llä. Todettiin, että olin menettänyt paljon verta. Sitä oli vuotanut runsaasti saappaisiinikin, selkääni ja jalkojani pitkin. Sirpaleet poistettiin. Minut vietiin Vuonnisten KS:aan. Siellä olon jälkeen sain 10 vrk lomaa lievistä haavoittumisestani. Kpääll Rainer Simeliuksen vasemman solisluun alta meni kuula läpi samassa taistelussa ja hän oli käteenkin haavoittunut. Pyhantäsen Tauno Mäläskän vasen käsi oli sirpaleiden ruhjoma. Myös Onni Moisanen, kuten moni muu pyhantänen, haavoittui tuona Korpjärven kovana päivänä. Tavast-kengän Kotilan poika, Haatajan Kalle, kävi kesken Korpjärven taisteluiden kysymässä, olinko nähnyt hänen veljeään Lassiä, joka oli alikersantti ja 1/2-joukkueemme varajohtaja. Vastasin Kallelle, etten ole. Mies juoksi takaisin. Kuulaa lenti sakeasti. Olihan ihme, ettei Kalleen osunut! Kohta hän tuli uudestaan ja ilmoitti Lassin jo kaatuneen.

Melko pian em. vaiheiden ja Pinkojoen taistelun jälkeen III/ JR 11:n komentaja kapt Ylönen kaatui kävellessään etumaastossa, oltuaan tähytelmässä vihollista. Monet ovat sodan jälkeisinä vuosikymmeninä vihjailleet komentajan kaatumisesta, että omat olisivat hänet ampuneet. Tosiasiat ja epätodelliset arvelutkin sotkeutuvat

toisiinsa ajan kuluessa. Kun pataljoonan pappi Hannes Leinonen haavoittui 18.8.1941 kranaatista Kiiskisjoen linjalla, III/ JR 11:n omalla Jsp:llä, ja häntä vietiin taaksepäin, rintamakaverini Eetu Visuri, joka oli hyvä sotilas, oli häntä kantamassa jossakin vaiheessa. Eetu muisteli tulevan piispan auttamistaan aivan tippa silmässä.

Kun pyhantästen komppania oli jo Kiestingissä pataljoonamme, III/ JR 11:n, mukana, saavuin sinne täydennysmiehenä lomalta junalla Reeta-äiti-ni hautajaisista, vaikka en ollut kunnolla parantunut niskani ja pääni sirpaleammasta. Tulini ev Turtolan Ryhmän mottitilanteeseen rasiinperäläisen Aarne Niirasen kanssa, joka kaatui sillä reissulla 30.8.-41. Minulle annettiin Kiestingin suunnalla ryhmä täydennysmiehiä. He eivät olleet pyhantäsiä, minut kun sijoitettiin nyt täksi aikaa oman K:n ulkopuolelle, eri porukkaan. Ryhmäni kanssa olin Kapustnajajoen taistelussa. Tulini ensin Osasto Turtolan komentopaikalle rautatiesillan alle. Lähetti ohjasi meidät Kapustnajajoen varteen aseisiin. Taistelu oli kova ja rautatien varteen jäi paljon ruumiita. Taisi olla seuraava päivä, kun vihollisen piiskatykki teki osuman suorasuuntauksella siihen rautatiesillan alikäytävään ja surmasi mm. upseereita. Ryhmä Turtolan mottitaiteluista perääntyessämme minulle nousi kova kuume. Niskaani oli tullut paiseita entisten, sirpaleiden jättämien, jo hoidettujen haavojen kohdalle. Jouduinkin välillä Kuusamon Kurkijärven KS:aan. Lomani jälkeen palasin Kiestinkiin, nyt taas omaan K:aan. Muistan jännittyneen keskustelun, joka oli juuri kuumentunut, kun menin isoon, saksalaisten rakentamaan korsuun. Siellä oli pari komppaniamme joukkuetta. Pojat olivat hirmu väsyneitä taistelemiseen. He sanoivat kieltäy-

tyvänsä menemästä enää aseisiin ja linjoihin. Minunkin ryhmälläni oli tietenkin pk, mutta kukaan ei eräänä päivänä suostunut ottamaan sitä aseeseen. Lopulta Haatajan Yrjö eli Järvenpään Yrjö otti sen. Mutta sitten kohta venäläisten kranu räjähti korsun edessä, asetelineen kohdalla. Pk hajosi siihen. Matti Pennasen piti tuoda tilalle uusi pk ja joitakin kivääreitä. Maj Haataja tuli pataljoonasta neuvottelemaan korsuumme. Hän kysyi, mikä siinä oli, etteivät miehet lähde aseisiin. Kukaan ei vastannut. Kohta nousin korsun laverilta seisomaan ja vastasin jotenkin näin: ”Herra majuri! Miehet ovat täysin poikki väsyneitä ja heistä tilanne vaikuttaa toivottomalta, siitä johtuu haluttomuus - ei ole muuta syytä.” Haataja virkkoi, että tarvitsimme enää 3 vrk asemissaoloa, minkä jälkeen tulisi vaihto ja pääsisimme lepoon. Vihdoin 8.K suostui taas yhteiseen tehtävään ja vastaamaan alueensa asemista. Sotaväsymys oli Kiestingin suunnalla laajemminkin, ei ainoastaan meidän K:ssamme. Kun noihin aikoihin oltiin saksalaisten kanssa aseveljiä, joskus tuli erikoisia tilanteita ja hetkiä, jotka jäivät muistiin. ”Sakemannit” toivat pataljoonamme takaisin Uhtualle ranskalaisilla pikkuautoillaan. Näihin mahtui aina ryhmä. Olin samassa autossa Eino Myllylän, Antti Leiviskän eli Rintalan Antin, Yrjö Haatajan, Heikki Kamulan eli ”Rakuuna-Heikin” ja jyväskyläläisen Kyllästäisen kanssa. Autoja oli pitkä jono. Me lauloimme autossa, koko ryhmä ja melkein koko matkan. Sakemannien kuski oli kelpo laulaja. Hän veteli meille Lili Marlenia ja moniaitakin saksalaislauluja. Me lauloimme suomeksi Liisa pientä ja muuta mukavaa. Nauroimme ja pidimme hauskaa. Myllylän Einolla oli erittäin hyvä lauluääni.

Alikersantti olin 26.11.41 alkaen.

”Alikessuna” sain Hevosenkengässä johtaa oikein hyvää ryhmää, kuten näitä ryhmätovereita jo pikkuautosta muistelin. Ryhmässäni oli monta tavastkenkästä, kuten Heikki Kamula, Antti Leiviskä, Eino Myllylä, Onni Piippo, Reino Kesti ja Eetu Visuri sekä jyväskyläläinen Kyllästäinen. Eetu Visuri oli minusta kunnan soturi ja huolellinen mies vartiossakin. Toisen kerran haavoituin 3.3.1942 ollessamme Hevosenkengässä. Tykinammuksen kuuma sirpale meni ronkkaluuhun ja poltteli kovasti. Moisanen Onni haavoittui reiteen samasta ammuksista. Kun vanhat vietiin Hevosenkengästä Röhöön ja JR 32:een, porukastamme poistuivat Eino Myllylä, Eetu Visuri, Reino Kesti ja Kyllästäinen. Rintalan Antti pääsi ryhmästäni pataljoonan esikunnan räätäliksi, korjaamaan sotilaiden kampeita. Hänen äitinsä oli ollut räätäli ja opettanut Antille nämä taidot. Kun olimme Turistikukulalla, Antille tapahtui tämä siirto. Siihen aikaan Paavo Paakinaho oli pataljoonan esikunnan pappina. Antti nukkui öisin korsussa Paavon selän takana.

Turistilla Uhtuan suunnassa ja myöhemmin kesällä 1944 Kivennavalla kuuluiin Erkki Hedmanssonin joukkueeseen. Kun pyhätästen 10.K oli ltn Patokosken johdolla Karjalan kannaksella, ensin mentiin aseisiin Kivennavan kirkolle. Meillä oli erityisen lujat bunkkerit, joista oli hyvä tulittaa ja puolustautua. Vihollinen yritti vakoilla meitä monin tavoin. Se pani suuren tähystyspallon taivaalle asemiemme lähellä. Eräs joukkueemme pojista, Korkala, ampui pk:lla palloa, mutta hävittäjän suihku pudotti sen Kivennavan tilanne muuttui ja olimme vaarassa jäädä mottiin. Komppanian reput ja kampeet oli heitetty töpinän huoleksi. Myös pataljoonan kuormasto oli huoltojoukkojen vastuulla. Oli suuri

Vas. Terveisiä kotiin. Pojat kirjoittavat kevättalven 1943 kenttäpostia Turistikukulalta. Alik Niilo Mak-konen toinen oikealta, muut Paavolan miehiä

vahinko, että kampeet jäivät sinne jonnekin Muolaan tien varteen. Kun saimme perääntymiskäskyn, K:mme lähti asemistaan yöllä välttääkseen mottiin joutumisen. Liiat kantamukset, kuten myös runsaammat patruunat, kaivettiin maahan, kun kaikkea ei jaksettu kiireisessä vetäytymisessä kantaa ja kun hevosiakin puuttui. Niin sitä lähettiin kiivaasti marssille Ihantalaa kohti. Kun olimme perääntyneet noin 10 km, pidimme lepotaun erään pikkujoen takana. Panssarivaunuja alkoi ilmaantua hätyyttelemään meitä. Niiden tähystyslasit välähtelivät kesäyön auringon valossa. Suomen armeijan laajempikin vetäytyminen oli jo menossa. Meillä riitti marssia ja kiirettä Karjalan kannaksella. Kengänpohjat kuluivat puhki, niin että varpaat painuivat soraa ja maata vasten astellessamme.

Karjalan kannaksella, Antrean lähistöllä, Vuoksen uomassa sijaitsevasa Lietsaassa, käytiin muuan latotais-telu. Ensin koko ltn Patokosken komppania hyökkäsi tähän saareen ja valtasi

sen venäläisiltä juhannusaattona 1944, juhannusta vasten yöllä. Mutta yksi venäläisjoukkue oli yhä pesiytynyt erään ladon alle ja kaivanut sinne korsun. Ilmitulo tapahtui, kun vihollinen lähetti sieltä radiosanomia. Ltn Meripirtin joukkue, tämän pyhätästen komppanian 2. joukkue, johon kuului silloin mm. Onni ja Lauri Moisanen ja Niilo Kokon kanssa, valtasi tämän ladon. Joukkueessa oli myös paavolalaisia. Avuksemme tulneiden pioneerien kasapanoksella venäläiset saatiin ladosta ja sen alta, ei muutoin. Kun jäimme Meripirtin joukkueena Lietsaaren vartiointiin, muu osa pyhätästen K:aa eli kapt Patokosken komppaniaa meni Vuosalmelle. Tämä oli paha paikka, kun komppania joutui siellä melkoiseen vihollisen ryöpytykseen. Äskeinen latotais-telu käytiin, kun K:mme oli jo Vuosalmen suunnalla.

Kenrm Pajari oli ottanut joukkueemme 18.7.-44 3.D:n jääkärikomppaniaan, jonka päällikkö oli ltn, Mannerheim-ristin ritari nro 112, Väinö

Kullervo Leskinen. Ylipäällikkö oli nimittänyt hänet ritariksi 4.6.1943. Joskus sanottiin, että komppaniamme oli "Pajarin kerma". Leskisen komppaniassa oli useita kaukopartiomiehiä. Tästä lähtien Meripirtin joukkueen sotatie kulki osittain eri reittiä kuin alkuperäisen komppaniamme, joka pysyi kapt Patokosken johdossa III/ JR 11:ssä Lapin sotansa loppuun saakka.

Jatkosodan jälkeisen rauhan ehto oli, että jouduimme NL:n vaatimukselta panemaan aseet vastakkain saksalaisten, entisten aseveljiemme, kanssa. Nämä katkeroituvat siitä ja alkoivat perääntyessään hävittää Lappia. Olin Tornion, Rovaniemen, Kittilän ja Muonion taisteluissa 5.-31.10.-44. Jääkärikomppania eteni Tornioista Rovaniemen kautta ja Luusuan tietä, sen jälkeen kohti Kittilän Sirkan kylää. Tulimme myöhemmin yli Ounasjoen Kittilän kirkolle. "Sakemanni" olivat olleet siinä asemissa joen varrella. Majoituimme kirkolle muutamiksi päiviksi. Myös Lapin sotamme loppuun asti Onni ja Lauri Moisanen, Niilo Kokko ja minä kuuluimme neljästään tähän jääkärikomppaniaan, eräänlaiseen isku- porukkaan. Torniossa oli ollut ensin melko kaplakka. Siellä taistellessamme sakemanni ampui Onni Moisasta juuri korvanlehteä hipoen. Rovaniemellä majoituimme rautatien veturihallilla. Kun läksimme sieltä pohjoiseen Ounasjokivartta ja vihdoin Unarin Luusuan ja Kittilän Sirkan suuntaan, reitin varrella oli vaarallisia tulikosketuksia perääntyvien saksalaisten kanssa.

Kun 3.D:n jääkärikomppania oli Kittilän kirkolla, joukkueestamme käskettiin kaksi jääkäriyhmää etenemään partioimalla Muonion tien suuntaan. Piti saada tuntuma saksalaisten asemiin ja liikkeisiin. Ajelin polkupyörällä kärjessä ryhmäni seuraamana. Poljimme peräkkäin avojonossa. Muuan

alok Ojalehto veti toista ryhmää. Kerran kuulin kilahduksen, aivan kuin vartijan nykäisemän hälyttimen äänen, joka kilahti kuin vasikan kello. Annoin pojille merkin ja kerroin heille havaintoni. Komensin heidät vitjaan kahta puolen tietä ja sanoin saksalaisten olevan jo lähellä. Tätä arviota pojat eivät juuri uskoneet. Etenimme vitjassa vielä hetken. Siellä Muonion tien varressa jouduimme tämän jälkeen melkein heti vihollistulen alle. Kranaattejakin alkoi räjähdellä lähellämme. Maastouduimme ja jätimme pyörämme siihen. Sakemanni oli asemissa kahta puolta tien. Vihollisen laakatuli oli tehokasta ja vaarallista, niin että kanervat ja puuntaimet katkesivat. Alkanut tilanne oli viimeinen taistelumme, se viimeinen kuularyöppy ja keskitys, jonka saimme osaksemme 2. maailmansodassa. Onneksi säilyimme tällä viimeisellä kerralla ehjinä.

Kun palasimme maastosta noutamaan pyöriämme, vihollinen oli vohkinut ne paetessaan. Jääkärikomppaniamme sotaretki jatkui lähelle Muonion kirkonkylää, missä majoituimme. Kohta oli vihdoin edessämme kaivattu kokemus - kotimatka Pyhännälle. Jatkosodan loppupuolelta ja Lapin sodasta on muistoissani karmeita tilanteita, joita en kaikkia halua selvittää. Sodassa sattuu kaikenlaista. Tyydyn toteamaan vänrikki Stoolin tapaan, että olinhan siellä minäkin. Väliaikaisesti jouduin jatkosodassa ja Lapin sodassa joukkueenjohtajaksikin, kun upseereita kaatui, sairastui tai haavoittui. Tätä hommaa tein pisimpään Kittilän suunnalla. Karttalaukku tuli varsin tutuksi. Näin sotatilanne saneli minulle uusia tehtäviä, mutta sanonpa sen korostamatta.

"Tää korutont' on kertomaa. Se ota vastaan, synnyinmaa!"

Viestinviejänä ja lähettiryhmän johtajana

Mv kers
Antti Piippo
Pyhäntä

Olen syntynyt Pyhännän Ahokylässä toista kuukautta ennen Suomen itsenäistymistä. Keväällä 1939 alkoi vakinainen palvelukseni Kuopiossa, Pohjan Rykmentin KKK:ssa ja jatkui syksyllä EsikK:ssa. Sain koulutuksen rykmentinkomentajan ratsulähetiksi. En ehtinyt olla tässä hommassa, vaikka liikuin paljon hevosilla. Marraskuun 30. päivänä tuli outo Antin päivän lahja. Alkoi talvisota. Leiviskän Ensiolle, Hynysen Taunolle, Pennasen Heikille, Pirttisalon Einolle ja minulle tuli sotaanlähtö Kuopiosta monen muun kanssa. Olimme n. kuukauden jo ennen sodan alkua rajanpinnassa Nurmijärven suunnalla lähellä Vuoksea. Vihollinen oli pommittanut siviilivaatevarastomme, joten olimme jo armeijan kampeissa. Majoituimme rajaseudun taloihin, joiden asukkaita autoimme syystöissä. Kuuluimme 3. Priikaatiin.

Talvisodan alkua

Pataljoonamme, III/ 3.Pr:n, komentajana oli jääkärimaj (myöh. evl) Vilho Lindén ja vänr, v:sta 1940 ltn (myöh. kenrl) Mikko Sisto oli hänen adjutanttinsa. Esikunta oli lähellämme. Kun Lindén ja KKK:n päällikkö ltn (myöh. maj) Mauri Ervamaa olivat ensi taistelukosketuksen jälkeen poissa parisen viikkoa, Sisto otti porukan komentoonsa. Hänestä tulikin myöhemmin kenraaliluutnantti. Venäläinen oli vallannut tiet. Tieyhteydet olivat poikki. Aioimme vetäytyä Vuoksen eteläpuolelta sen yli jälleen 1. puolustuslinjan taa. Muutamia haavoittuneitakin oli ratsujen selässä.

Sisto piti meille puhuttelun ja sanoi: "Meillä ei ole muuta turvaa kuin Suomen metsät, kompassi ja kartta. Niihin voimme vielä luottaa". Sitten hän johti meidät Vuoksen rantaan. Pari upseeria oli puhunut pohjoisrannalla olleille puolustuslinjamme joukoille, ettei omia enää ollut Vuoksen eteläpuolella, mistä aioimme nyt perääntyä. Kun tulimme taaksepäin poltettujen talojen savutessa Vuoksen rannoilla, menimme lämmittelemään ja odotimme tilanteen selkiintymistä. Mutta tuo hetki oli meille erityisen vaarallinen. Puolustuslinjan pojat olivat vähällä ampua meidät "ryssinä" saatuaan väärät tiedot ja olivat valmiina ampuma-asemissa.

Ilmeisesti kapt Läikkö (myöh. maj) ja vänr Sisto teettivät miehillä latohirsistä kopukkalautan. Jompikumpi heistä nousi lautalle erään miehen kanssa. Nämä rupesivat melomaan Vuoksen yli pohjoiseen. Siinä joen leveys oli ehkä 600 m tai enemmänkin. Upseeri huusi kuuluvalla ja hyvin erotuvalla komentoäänellään puolivirralta: "Onko toisella puolella ketään Pohjan Rykmentissä palvelleita miehiä? Tunnette kai minut äänestä...". Olihan siellä onneksi tuttuja oman rykmentin miehiä. Rannasta löytyi kuusi venettä, joilla meitä ruvettiin auttamaan yli samalle puolelle.

Viestiratsastajana

Kun viestipuhelinlinjat särkyivät sodassa, piti olla muutama viestiratsastaja. Minäkin olin sellaisena viemässä etulinjan kirjetietoja yläportaisiin, prikaatista rykmenttiin ja takaisin. Muolaan taisteluiden jälkeisestä ajasta muistan erityisesti Leipäsuon tapahtumia. Vihollinen pommitti Summan lohkoa tykistöllä, krh:lla ja lentokoneilla 3 vrk yhtä soittoa. Kaikki paikat

jauhautuivat yhdeksi mylläkäksi. Puhelinlinjat ja piuhayhteydet katkesivat. Minun piti lähteä viemään ratsuviestiä maj Lindéniltä Summan lohkolta R:n komentopaikalle Leipäsuon rautatieaseman lähelle.

Ratsastin Leipäsuon 2 km leveää aukeaa. Ylitettyäni aavan vihollishävittäjä kiiti rautatieaseman päällitse vastaani tehden tulitussyöksyn konekivääreineen suoraan minua kohti. Pudotauduin ratsultani tielle maata. Hävittäjän luotisuihkujen pohti tuntui manttelissani niin ankarasti kuin se olisi ottanut minut mukaansa. Erkkohivoseni kyyristyi vaistomaisesti kontalleen viereeni. Kohta kolmekin hävittäjää ahdisti meitä. Uuden tilanteen lähestyessä säntäsin petäjän suojaan. Erkko jäi paikalleen toisen kk-suihkun ajaksi. Sitten sekin juoksi petäjän juurelle luokseni. Koneet tekivät vielä monia kaaroksia. Joka kiekalla niiden kk:t syytivät tappavaa kestotulta päällemme. Oli se kummaa. Meillä oli niin hyvä varjelus, etteivät hävittäjät saaneet Erkkoon ja minuun yhtään reikää, vaikka vaara oli erittäin suuri. Myös Kiltee, Kämärä ja Karisalmi olivat talvisodan taistelupaikkojani, kovia kaikki, kuten edellisinkin. Meidän prikaatimme oli vakinaisen väen jv-miehistä koottu erikoisiskuporukka. Sitä siirreltiin sinne, missä tarvittiin apua, kun linjat alkoivat pettää tai murtua.

Jatkosotaan taistelulähetiksi

Välirauhan aikana tehtiin uusjako ja muodostettiin neljän pitäjän yhteinen III/ JR 11 Kestilän, Kärämäen, Piippolan ja Pyhännän miehistä. Minut pantiin reserviläisenä pk-ampujan apulaiseksi. Tavastkengältä saimme varusteet. Kokoonnuimme Kestilän kirkolle soppajonoon. Sieltä pataljoonamme matka jatkui 40 km:n kesä-

hikisenä marssina Nuojualle. Jalat menivät rakoille. Lepotauolla pantiin koivet pystyyn. Uhtuan suunnan ensikosketukset taisteluun saimme kesäiltana 9.7.1941 Vuonnissa, ensimmäisessä joenylityksessä. Sen uhreja olivat jatkosodan ensimmäiset pyhätäset sankarivainajat Vilho Kangas ja Aaro Knuutinen sekä monet haavoittuneet. Samanlaisia kokemuksia saatiin lähipäivien taisteluissa samalla jokiseudulla.

Jo ennen Vuonnista kerroin pyhätästen komppanian 1. joukkueen, oman joukkueemme, johtajalle ltn Laaksoselle, että minun oli vaikea olla pk-ampuja Joeli Haatajan apulainen. En ollut siihen koulutettu. Upseeri kysyi, mihin olin koulutettu ja mitä tehnyt talvisodassa. Kerroin ratsulähetin koulutukseni ja olleeni siinä työssä koko talvisodan. Laaksonen vastasi: "No sepäs sattui; minulla on ollut tarkoitus vaihtaa taistelulähetiksi!" Kun "Jojeli" ei halunnut joukkueenjohtajan entistä tst-lähetiksi pk-apulaisekseen, luutnantti lupasi, että Haataja saa valita apulaisensa. Niin "Jojeli" nimesi pikakiväärille apulaisekseen Erkki Kestin, joka oli lyhy, mutta tolokku mies Tavastkengän Saarelta.

Jalo päällikkö Simelius ja rintamakaveri Matti

Laaksosen kanssa ei ehditty olla montakaan päivää. Hän kaatui. Kun kpäällä ltn Rainer Simelius oli Vuonnissa seuraavaa joenylitystä valmisteltaessa koonnut joukkueenjohtajat etumaastoon, meidän joukkueenjohtajamme ltn Laaksonen sai siellä surmansa tarkka-ampujan luodista. Vihollinen lasautteli joskus kiikarikiväärillään vähennystä muonavahvuuteemme. Simelius kutsui minut komentopaik- kaansa. Hän esitti minulle surunvalit-

telut, koska tst-lähetinä tekemäni yhteistyö joukkueenjohtajani kanssa loppui näin pian. Hän sanoi avoimesti: "Ltn Laaksonen oli erittäin tyytyväinen lähettiinsä. Onko Piipolla mitään sitä vastaan, että siirrytte nyt minun henkilökohtaiseksi lähetikseni?" En halua korostaa, mutta näin Simelius puhui minulle. Suostuin uuteen hommaan.

Simelius oli jalo mies. Hän pystyi antamaan lujia käskyjä, mutta otti tarvittaessa kunnioittaen huomioon alais- tensakin mielipiteitä. Joskus hän kysyi läheltään aivan vakavassa tilanteessa, luottavalla äänensävyllä: "Mitä mieltä Piippo on, että tehtäisiinkö nyt tuolla lailla?" Vuonnisjoen ylityksen aikoihin vihollispartio livahti taaksemme, tulitti ylläkkösuunnista poikiamme ja valtasi pussisiltamme. Silloin jotkut miehistämme joutuivat ylittämään joen uimalla. Osalle pojista tuli paniikki. He palasivat pian luvottomalta reissultaan, jolla muutama harva oli luikkunut kauemmaskin. Kpäällä Simelius osasi ottaa miehet takaisin hienotunteisen isällisesti ja sovittavasti. Kun vihollinen pääsi takaakin yllättämään, pojilla oli joskus sormi liian herkässä liipaisimella. Kun 14.7. Vuonnissa ahokyläläinen alik Einari Ahonpää toi kenttäpakillaan vettä pikkutulille korvikkeen keittämistä varten, eräs kk-vänrikki ampui hänet luultuaan Einaria viholliseksi. Simelius oli juuri ampujan vierellä ja näki upseeritoverin erehdyksen järkyttävän läheltä. Menetys oli kipeä.

Matti Pennanen Tavastkengältä oli komppanimme asealiupseeri. Hänkin oli aina komentoryhmän mukana, apulaisenaan ahokyläläinen Hermann Mahosenaho ja myöhemmin tavastkenkänen Yrjö Haataja eli Järvenpään Yrjö. Matti tuli minulle hyvin läheiseksi rintamakaveriksi.

Tst-lähettiläryhmän johtajaksi

Vuonnisjoen ylityksen jälkeen olin hautajaislomalla isäni Heikin kuoleman johdosta. Näin säästyin Pistojoen ylityksen ja Korpijärven mottitaistelun kovasta kurimuksesta. Korpijärven kohtalonpäivänä 24.7.1941 kaatui 13 pyhäntäläistä. Näiden joukossa oli myös tst-lähettilä, ahokyläläinen Heikki Makkonen ja tst-lähettiläupseeri Yrjö Myllylä Tavastkengän Kilkalasta. Yrjön kaaduttua Rainer Simelius pani minut 8. komppanian tst-lähettiläryhmän johtajaksi tultuani lomalta.

Myös tavastkenkänen Eino Myllylä oli tst-lähettilä jonkin aikaa veljensä Yrjön kaatumisen jälkeen. Lähettiläryhmän johtajana koetin jakaa pojille tehtäviä tasapuolisesti, että komppanianpäällikön käskyt ja viestit kulkisivat hyvin. Ryhmässäni olivat yhteen aikaan myös eräs kärsämäkinen Kieleniva ja muuan sieviläinen mies. Kauhajokinen Kauko Välimaa, syntyyän salmilainen Niilo Rovio Pateniemestä, Aulis Laakkonen Maaningalta ja muuan Juvonen Enonkoskelta kuuluivat myöhemmin tähän lähettiläryhmääni. Juvosta sanottiin "Veuhuksi". Hän oli iloinen, leikkisä ja veuhumainen karjalaismies.

Kiestingin retki ja Uhtuan suunnan jatkoa

Kiiskisjärven hyökkäysemme jälkeen komppaniamme ja myös koko P oli Kiestingin-Louhen radan suunnalla, mistä jouduttiin peräytymään. Turtolan rykmenttiä piti auttaa ulos motista, joten III/ JR 11 oli muiden joukkojen mukana. Näilläkin suunnilla kaatui poikiamme. Kiestingin Kangasvaarassa oli erityisen kovat taistelut. Vaaralta oli hyvät tähytys- ja valvontanäkymät. Se oli hallitseva paikka, joten vihollisenkin piti sitä hyvin tärkeänä ja pani

kovasti hanttiin taistelukosketuksissa.

Kangasvaaran aikoina jouduin kantamaan komppanian huolia ja järjestyksiireitä raahelaisen vänr, myöh. ltn Mauno Hentusen kanssa. Hän oli monta kuukautta komppanianpäällikkönä Simeliuksen haavoituttua Korpijärvellä. Hentunen olikin pitkäaikaisin komppaniamme upseeri Uhtuan ja Kiestingin suunnan vuoden -41 raskaisissa vaiheissa. Mauno oli joskus väsynyt jatkuvasta sotimisesta. Sain olla silloin hänen oikea kätensä. Komppaniamme tavastkenkänen vääpeli, myöhempi yliv ja pitäjäneuvos Antti Järvelä muisteli leikkisästi tätä aikaa käydessään 50-vuotispäivänäni kodisani Ahokylän Kotilassa. Hän sanoi, että jouduin Kangasvaarassa tilapäisesti komppanianpäälliköksi. Mikäpä ettei, sillä Hentusella ja minulla oli hyvä ja suuri luottamus toisiimme. Meillä pelasi hyvin.

Tullessamme Kiestingistä jälleen Uhtualle ltn Huttunen oli meidän uusi komppanianpäällikkö. Hentunen oli siirtynyt P:n adjutantiksi. Hän otti myöhemmin sukunimen Haankylä. Huttusen päällikkyyks komppaniassamme oli alullaan jo Kiestingin reissun loppuaikoina, mutta se ei kestänyt kauan. Uhtuan suunnalla oli putkimiinavyöhykkeen takana eteentyönnetty kuulovartiopaikka. Koska aseisiin oli tulossa vaihtoporukka, jouduin Huttusen kanssa opastamaan tulijoita merkitylle uralle. Jäin pitämään auki piikkilankaestettä, että tulokkaiden olisi parempi edetä. Luutnantti kulki edellä. Hänen jalkansa hipaisi vahingossa virityslankaa. Putkimiina räjähti. Juuri ennen nopeasti tulevaa kuolemaansa Huttunen ehti kysyä: "Miten Piipon kävi?" Siinä komppania menetti tosi hyvän päällikön. Minä läksin nopeasti hakemaan apua Jsp:ltä, mutta se oli Huttusen osalta myöhäistä.

Oli hienoa, että Simelius palasi komppaniamme johtoon. Talvella -42 hän siirtyi ikämiehenä Röhön porukkaan (myöh. kapt) ja samoin kelpo kvääp Antti Järvelä. Heidän tilalleen saimme ltn (myöh. kapt) Antti Patokosken ja ahokyläläisen kers Viljo Rajalan, hyviä miehiä molemmat. He pysyivät maailmansodan loppuun näissä komppaniamme hommissa. Olimme "Pato-Antin" komppaniaa ja kvääp kotikylän mies Viljo Rajala. Hän yleni virallisestikin vääpeliksi myö-

hemmin, Antti Järvelä ja Veikko Hukkanen jopa ylivääpeleiksi. Jatkoin palvelusta toistaiseksi alikessuna Hevosenkengässä.

Kerran kenttävartioiden aikana vein kpääll Patokoskea Suojärven yli. Hän kävi selvittämässä tilannetta joukkueiden sijoituksen kannalta. Palatessa oli kova vastatuuli. Oikean käteni etusormen nivel heltyi punoittamaan. Lääk.alik Väinö Leiviskä pani siihen morfiinia, joka auttoi jonkin aikaa. Myöhemmin käsi nousi tuskaan.

Jatkosodasta Uhtuan suunnalta. Vas. pyhäntäläisten komppanian tst-lähettiläryhmän johtaja Antti Piippo. Oik. viestissä palvellut Olli Pekkala Piippolasta. -Viljo, Senja ja Pentti Piipon kuva.

Välillä tuli asemasodasta lomaa. Valistus- ja viihdytystilaisuus ja sotilaita suojeluskuntatalolla Tavastkengällä. Takana vas. Pyhännän suojeluskuntapoikien johtaja kirkkoherra Hj. Carlson, edessään valistusupseerit piippolal. Väinö Pikkarainen (usein tilaisuuksien juontaja) ja etumm. vas. kuoronjohtaja Aarre Mäkelä myöh. Kailanpää. Kuvassa muitakin III/ JR 11:n kvartetin miehiä, mm. Yrjö Lahti Kestilästä takimm. 2. vasemmalta. Antti Piippo kuului tällä erää viihdytyskiertueeseen rintamaterveisineen (takimm. oven ed. seisojista oikeanpuol.). Muonituslottina Kerttu Jussila myöh. Lotvonen ja keskempänä Eliina Myllylä myöh. Blomqvist; Eliinasta oikeaan kestisten komppanian kirj. Väinö Kalaoja Hyvölänrannan "Ruohtalasta". -Hilja ja Pauli Lotvosen kuva.

Jouduin lääkärin kautta sairaalaan 3 kuukaudeksi. Sormeen oli päässyt luumätä. Hyrynsalmella sitä leikattiin, Oulussa hoito jatkui. Mokomaa piti leikata kuudesti ennen kuin märkiminen herkesi.

Asemasota, Kannaksen viivytys ja Lapin sota

Koska olin jatkosodan ja Lapin sodan paljon yhtä matkaa asealiupseerimme Matti Pennasen kanssa, viittaen Hevosenkengän ja Turistikukkulan asemasodan osalta sekä Karjalan kannaksen taistelujen osalta luottavasti hänen muisteluunsa.

Turistilla olomme alkuaikoina olin

pari viikkoa kaasuryhmänjohtajien koulutuksessa Santahaminassa. Talvisodan aikana olin ollut maj Lindénin ratsulähetinä, ja kun tapasimme jatkosodassa Uhtuan suunnalla, hän halusi muistaa entistä viestiratsastaansa ja järjesti minulle tämän koulutusjakson. Minusta tehtiin pyhântästen komppanian kaasuryhmän johtaja. Tultuani kurssilta jouduin pitämään luentoja komppaniamme joukkueenjohtajille tämän alan uusimmasta tietämyksestä. Myös Niilo Rovio ja Kauko Välimaa olivat kaasuryhmässäni. Käytännössä me toimimme kpäällä "Pato-Antin" tst-lähetteinä maailmansodan loppuun asti.

Kun olimme Kivennavalla komppa-

Turistilla kesällä 1943 pyhântäset rintamakaverit Antti vas. ja Matti oik. Ovelta katsoo oululainen Väinö Huotari, joka kaatui. -Matti ja Vieno Pennasen kuva.

niamme asemassa kesäkuulla 1944, meistä vasemmalla päin vihollinen oli vallannut erään kukkulan. Komppaniamme tehtäväksi annettiin hyökätä sinne ja vallata asemat "ryssältä" takaisin. Meille alistettiin vahvennuksiksi joukkue heimopataljoonasta. Patokoski lähetti minut betonibunkkerille ottamaan selkoa tilanteesta. Minäkin olin sitten mukana tässä valtaushyökkäyksessä, joka tosin epäonnistui.

Kannaksen taisteluiden lopulla pääsin lomalle. En ehtinyt Lapin sodan alkujaksoon kuuluvaan Tornion mairinnousuun. Tavoitin komppaniamme Koivun asemalla n. 50 km ennen Rovaniemeä. Mäki Feliks haavoittui jalkapuoleksi jonkin matkaa

Torniosta pohjoiseen. Matti Pennanen oli vielä lomavuorossa, joten sillä aikaa tuurasin häntä, komppaniamme asealiupseeria, kunnes Matti palasi porukkaamme Rovaniemen valtauksen jälkeen.

Veteraaniaikana olemme tavanneet ja verestäneet rintamamuistojamme. Näin tekee moni suomalainen ja pyhântänenkin rintamamies. Veteraanimuistot yhdistävät niin kauan kuin meitä on elossa muutamiaakin. Olen antanut muisteluni alkuun 80-vuotiskuvani vuodelta 1997. Toivottavasti veteraaniperinne yhdistää nuoretkin sukupolvet arvostamaan isänmaata ja suomalaisuuttamme.

Suomussalmella ja Uhtualla aloitin, mutta Syvärillä lopetin

Mv kers
Yrjö Turunen
Tavastkenkä
Pyhännän Nestorissa 23.3.2001

Olen talvella 1915 syntyneitä pyhääntäisiä. Ehdin olla sotahommissa alikersanttina heti talvisodasta alkaen. Sen lähestyessä menimme hevospelillä Kiuruvedelle ja junalla Ouluun. Suomussalmella olin taisteluissa. Majoituimme Kiantajärven rantaan. Olin lääkintäkomppanian kaasusuojelu-au, mutta kun kaasua ei ollut, minut pantiin lääkintäaliupseeriksi. Yöllä noudimme haavoittuneita hevosin. Eräänä yönä viholliskone pommitti meitä Kiantajärven jäälle. Siinä muuan mies haavoittui. Häneltä pillastui hevonen. Se karkasi Neuvosto-Venäjälle. Se oli Kotilan hevonen Pyhännän Tavastkengältä. Järven toisella puolen oli Raatteen tien motti. Kun se laukesi, siinä oli paljon venäläisten kuolleita sotilaita, hevosia ja ajoneuvoja. Jouduimme raivaamaan Raatteen tietä auki. Siellä oli jäätyneitä, kuolleita ukkoja kuin suuria juurikkaläjiä. Ne ensin kasattiin metsäojiin. Nelipyörävankkureita oli paljon. Majoituimme Ristijärven suojeluskuntataloon. Siellä kuulumme 13.3.1940 kaivatun radioilmoituksen aselevosta ja rauhasta.

Jatkosotaan

Kun jouduimme kokoontumaan suojeluskunnan toimitalolle, missä meitä sotisopaan ja lähtöön määrättyjä miehiä muonitettiin ja varustettiin, muutamat huutelivat letkautuksia suojeluskunnan vetäjiin kuuluneelle opettaja Arvo Hoville, jonka ei tarvinnut lähtä. En ollut sotakiikhoilija, mutta oli mentävä porukkaan, kun Suomen tilanne vaati ja käsky kävi. Meidän tavastkenkästen jatkosotaan lähdöstä on Aappo Jussilan 16.6.1941

Sotasaalista Raatteen tiellä. Hulkonniemen suuntaan ruuhkautui pitkä ajoneuvokolonna, jossa oli erityisen vahvoja GAZ-AA -kuorma-autoja. Taustalla suomalaisten valkaistu evakuointiauto. Myös Hj. Siilasvuon Suomussalmen taistelut -kirjassa on kuva tästä saaliskolonnasta melkein samasta näkökulmasta. -Kuva teoksesta Talvisodan historia 3. WSOY. Porvoo 1980.

YH-kutsukortin saaneita Tavastkengän ja Perukan miehiä lähdössä jatkosotaan. Pojilla on vielä kevyt askel ja iloinen mieli Kurkelan mäellä, juuri suojeluskunnan paikallispäällikkö Teodor Kiiskisen kodin ohi mentäessä. Silloin ei arvattu sotareissulta tulevien, tavattoman suurten kaatumismäärien ja useiden haavoittumisten vakavuutta eikä "kesäsodan" pitenemistä monivuotiseksi "sotasavotaksi". Vas. alkaen tunnistettavasti näkyvät sotaanlähtijät Aukusti Puurunen, Erkki Knuutila, Olavi Puurunen, Feliks Mäki, Yrjö Turunen ja oik. Erkki Laukka Perukan Koistilasta. -Yrjö ja Saara Turusen kuva.

ottama iso valokuva Kurkelan mäeltä. Se on jo tuttu kuvakirjajulkaisusta ja Siikajokilaakson historiasta, mutta ennen kaikkea se kuuluu pyhätysten veteraanimatrikeliin.

Jotkut saivat hevoskyytiä, muuttamat pääsivät kai autossa, mutta olihan meitä paljonkin, jotka menimme polkupyörällä Kestilään. Siellä oltiin yötä ja aamulla lähdettiin marssille kohti Nuojuan asemaa. Jatkossa menovaiheet olivat enempikin yhteisiä, kuten muistamme ja on kirjoissa kerrottu kärsämäkisten, kestisten, piippolalaitten ja pyhätysten yhteisen pataljoonan III/ JR 11:n kokoamisesta Kestilässä ja menosta sieltä Nuojuan kautta itärajalle.

Vuonnisissa Niilo Kaipaisen kaatumispäivänä 14.7.1941 pyhätysten komppaniasta kaatui myös upseeri, I joukkueen johtaja ltn Laaksonen. Kun Kestin Matti haavoittui kuolettavasti, kohta siitä edetessä meidän joukkueemme vänskä haavoittui. Vänr Hurtikki (=Hurtig) johti tätä III joukkuetta. Kun Hurtikille kävi näin, kpäällä Simelius pani minut uudeksi joukkueenjohtajaksi. Vänr Hurnastikin kuului kompp:mme joukkueenjohtajiin. Nämä vänskät, Hurtikki ja Hurnasti, haavoituivat samana päivänä. Olin myös asemassa lähellä Ville Laukkaa, kun hän kaatui 17.7. -41 Vuonnisissa purolinjalla pienoishittimen kranaatista eli nakusta, joka avasi häneltä pään. Pirttison Eino Lamujoen kylältä muistelee tästä, että komppaniamme hyökätessä Vuonnisissa eteenpäin mm. Ville Laukka ja Ales Laakko etenivät hänestä jonkin matkaa vasemmalla. Kankaan laidassa, lähellä Vuonnisjokea, oli vihollispartio naamioituneena väijyksiin. Se päästi komppaniamme ihan nokan eteen ja vasta sitten avasi tappavan tulen automaattiseillaan. Einon mukaan tässä

tilanteessa, jossa kaikki löimme maihin, Koistilan Ville sai kuulan kalloonsa. Kun vihollinen alkoi tulittaa meitä myös pienoishittimin, Villen kaatuminen sinetöityi kranaatin osumalla ja samalla Ales haavoittui jalkaansa. Minä muistan Villen kaatumisesta vain kranaatin räjähdysen. Vihollisen perääntyessä Eino Pirttisalo ja jotkut muut joutuivat kantamaan Laakkoa hoitoon. Onni Moisanen sanoi, että myös Väinö Pääkkö oli kantamassa Ales Laakkoa.

Pistojoen taistelun 21.7.1941 neljästä Pyhännän sankarivainajasta muistan erityisesti, että Perukan poika Aaro Koskenkangas kaatui verissään joenpohjaan. Ilmeisesti hän oli saanut osuman piiskatykin kranaatista. Hän päästi huudon, taisi huutaa lääkintämiestä, mutta tuoni vei hänet heti. "Piston" ylityksen jälkeen Uhtuan suunnalla venäläiset motitettiin Korpijärvellä.

Pahin paikka oli pyhätäsille juuri Korpijärvi. Minun joukkueeni oli asemassa katse Uhtualle päin. Kaikki mieheni olivat pyhätäsiä. Eräs toinen pyhätysten joukkue oli vastaavasti asemassa nokka Korpijärven mottiin päin. Tässä tienatkais- ja mottitaiselussa jouduin myös kovaan käsikämään, kaksintaisteluun ja lopulta ampumaan Ukko-Pekallani hyvin isokokoisen vihollisen, joka oli käynyt kovaa rysypainia Saaren Erkin kanssa. Tavastkenkänen alik Lauri Haataja oli silloin jo tilapäinen joukkueenjohtaja 24.7.1941 kaatuessaan. Kun miehiä meni, sitä joutui välistä näihinkin hommiin, kuka vain oli pystyvä. Monilukuisten venäläisten vyöryessä kovasti tulittaen ulos motista vitjamme oli todella liian harva sitä estämään. Silloin oli tuonen viikatemies kovasti asialla, kun samalla kertaa kaatui oman pitäjämme miehiä 13. Tuntuu

jonkin aikaa, kuten käydessämme kapt Ylösen komentokorsulla, että meitä pyhätäsiä oli kaatunut paljon enemänkin kuin 13, sillä haavoittuneitamekin oli paljon. Minäkin olin kantaajien joukossa, kun mm. kannoimme Tauno Mäläskää pataljoonan sidontapaikalle. Moni oli tuupertunut verissään monttunsa pohjalle. Silloin myös Veikko Hukkanen oli haavoittunut. Hän oli ensin 1/2-joukkueenjohtaja, mutta kun upseereita kaatui ja haavoittui, hänestä oli tehty joukkueenjohtaja. Vartioidut venäläiset vangit kantoivat hänet JSp:lle. Kpäällä Simeliuskin haavoittui ja ltn Sysiharju oli vain hyvin vähän aikaa uutena kpäällikkönä haavoittumisen vuoksi. Hänen matkassaan oli tullut kolme kokelasta uusiksi jjohtajiksi. Sain välillä luovuttaa sen homman kok Ikävalkolle, olinhan vielä alikersantti. Välillä oltiin levossa ja odotettiin täydennystä, ja kohta taas sotatyö jatkui.

Sekin oli erikoista, että juuri niinä hetkinä, jolloin pyhätysten 8.K:lla oli 24.7.41 Korpijärven kovat kohtalonhetket, heidän läheistensä elämässä tapahtui joitakin enteitä ja merkkejä. Tämäntapaisista asioista ovat Veikko Leiviskä Kalliosta ja myös kirkkoherra Carlson kertoneet. Kun Tavastkengän Olkiahosta alik Antti Mäläskä kaatui, niinä hetkinä hänen äitinsä Reeta oli tuntenut voimakkaasti oudon ahdistavaa levottomuutta. Hän oli kauppareissullaan käväisemässä Kallion tuvasa ja istui ihan ikkunan vieressä talon mummon kanssa jutellen. Läpi seinän ja ikkunan kuului Reetan takaa erityisen voimakas räjähdys. Todettiin tämän tapahtuneen juuri Antin kaatumishetkellä, jolloin Antti mukaanluetuna hänen ryhmästään kaatui 4 miestä. Näinkin voimakasta, yli satojen kilometrien, voi olla läheisten ihmisten kohtalonyhteyden kokeminen.

Oltiin hengessä mukana.

Kun komppaniamme hyökkäsi Kis-Kisjokilinjalla kohti Kis-Kiskukkulaa 2.8.1941, melko pian alkoi tulla kuulaa meitä vastaan. III joukkueeseen kuullut minunkin ryhmäni hyökkäsi kpäällä Sysiharjun käskystä etulinjassa. Olin onneksi jo komentanut ryhmäni levittäytymään avoriviin, kun jouduimme vihollisen tuleen. Varhaisen aamuyön hetkinä ltn Sysiharju loukkaantui saatuaan räjähtävästä luodista osuman vasempaan käteensä. Kok Ikävalko siirtyi hänen tilalleen komppaniamme johtoon. Niin jouduin taas joukkueemme johtajaksi ihan alikessuna vain. Edessämme oli harvassa pieniä puita. Perukan Rajalan poika, Erkki Saari, joka oli hänkin ollut rysypainissa em. erikoisen suurikokoisen venäläisen kanssa 24.7. Korpijärvellä, kaatui nyt luodista tällä rämeellä eikä ehtinyt päästää ääntäkään. Siinä haavoittuivat silloin Luttis-Tuomas ja Tervolan Johannes. Tavastkengän Puron Rikin poika, Arvi Moisala sai kohta tappavan luodin vatsaansa ja parkui kovalla äänellä. Sanoin kok Ikävalkolle, ettei meidän kannattanut enää jatkaa hyökäystä tällä liian suojattomalla linjalla ja tapattaa miehiä. Ikävalko suostui tähän ja totesi: "Taitaa olla parasta". Peräännyimme vihollisen ankarasta tulesta, kun se oli lujissa tuliasemissa ja sillä oli myös puussa tarkka-ampuja. Naapuri alkoi ahdistaa poikiamme myös pienoishittimillä.

Hyökätessämme uudelleen kohti Kis-Kiskukkulaa armeijamme antoi sinne ensin 2-tuntisen krh-keskityksen, ja niin läksimme illalla hyökkäämään H-linjan vasemmalta, suojatummalta puolelta. Kohta Tavastkengän Alipään mökinpoika Eerikki Kauppinen sai vakavan osuman luodista. Hän heitti henkensä huomenissa. Nyt kukkulan takaa alkoi tulla pienoishittimen

nakuja. Keskitys kävi melko kovaksi. Silloin illalla 2.8. väliaikainen 8.K:mme päällikkö, kok Ikävalko kaatui ihan viereeni. Sama kranaatti iski 3 mieheen. Juuri kun Santeri Mahosenaho kaatui vasemmalle puolelleni, Ikävalko heitti henkensä oikealla puolellani. Minäkin haavoituin kranaatista päähäni hyökätessäni III joukkueen johtajana heidän välissään. Kok Jansson haavoittui. Lääk-au Väinö Leiviskä tuli sitomaan pääni ja lähetti minut rättipäänä vietäväksi JSp:lle. Sotilaspassiini on tullut virheellinen tieto, että olisin haavoittunut käteen. Ei, vaan päähän. Näistä pienoisheittimen sirpaleista, jotka haavoittivat pääni, on vieläkin yksi korvan juuressa.

Linjat jäivätkin sillä kohtaa siihen

Kis-Kisjärvelle, Kis-Kiskukkulalinjan edustalle, missä haavoituin 2.8.41 kranaatista. Eteenpäin ei päästy. Minun etulinjan sotani oli lyhyt, mutta kova. Toivuttuani minut siirrettiin Syvärin lohkon yläjuoksulle, missä olin ensin kiväärikomppaniassa, kunnes pääsin 1½ kuukauden maatalouslomalle, kuten myös Olavi Puurunen 24.7. tapahtuneen haavoittumisensa jälkeen. Olin JR 51:ssä ja JR 30:ssa. Palvelin lopulta autonhuoltopuolella, kuten Olavikin. Minut siirrettiin vielä JR 9:ään, mutta sitten tulikin rauha. Sehän ei haitannut mitään eikä minun tarvinnut enää lähteä myöskään Lapin sotaan. Niin se kaikki kävi, että Suomussalmella ja Uhtualla aloitin, mutta Syvärillä lope-

Aatun komennossa Tyrjän rykmentissä

Kauppias alik
Lauri Ahonpää
Pyhäntä, myöh. Siilinjärvi

Kotini tunteja sota-ajalta

Meitä oli kuusi veljestä Ahokylästä, Veeti, Einari (=Mikko Einari), Niilo, Erkki, minä Lauri ja Onni. Veeti kuoli ennen sotia. Talvisodassa Niilosta tuli 13.12.1939 ensimmäinen 2. maailmansodan pyhätänen sankarivainaja Kuhmon Pirttimäessä. Tieto kaatumisesta saapui omaisille pikkupaketissa. Kirjeessä oli päällekirjoitus: "Alik Niilo Ahonpää. Vainajan arvoesineet". Kirkkoherra Hjalmar Carlson toi surusanoman seurakunnan puolesta ja lausui surunvalittelut. Pyhätästen omana pappina hän ei tiennyt, miten monesti hänellä oli edessä tällaisia kotikäyntejä vuosina 1939-44. Me lapset mietimme, toipuuko Mari-äiti surustaan. Hän oli niin murtunut. Einari tuli metsätöistä avuksi sankarihautajaisten järjestelyissä. Kuulimme, että Nikki haudattaisiin Kuhmoon, mutta isäpuolemme Antti Ollikainen sanoi, että vaikka viimeiset lantit menevät, Nikki haudataan Pyhännälle.

Loppiaisenä 6.1.1940 Niilon arkku tuotiin vapaussoturi ja haudankaivaja Juho Hyvösen ja suojeluskuntalaisten noutamana vanhan kunnantalon eteen, puolitangossa olevan Suomen lipun juurelle. Einari toimi veljemme hautajaisten seremoniamestarina. Veisasimme kanttori Edvard Ågrenin johdolla "Jumala ompe linnamme". Einari pystyi silloinkin laulamaan virren hyvin kantavalla äänellä. Niilon arkku oli avattuna tässä pyhätästen talvisodan ensimmäisten sankarihautajaisten aloituksessa. Äiti silitti Niilon päätä ja sanoi olevan hyvä, että pojalla oli vielä yllään äidin ompelema paita.

Suojeluskuntalaiset olivat kantajina. Saattue lähti kotikirkkoon. Kirkkoherra piti hyvin liikuttuneena erittäin voimakkaan ja isänmaallisen siunauspuheen. Niilo laskettiin sankarihautaan kirkon pihalla. Suojeluskunnan puolesta Veikko Kiiskinen ja Tauno Luttinen, hankin tuleva sankarivainaja, ampuivat kunnialaukaukset paikallispäällikkö Teodor Kiiskisen johdolla. Muistotilaisuus pidettiin kunnantalolla.

Rintamalle lisättiin nostomiehiä. Einar sai pikakoulutuksen jv-ryhmän johtajaksi ja joutui lkp:ssa v. 1941 kesäsotaan. Tämäkin veljemme kaatui pian - jo 14.7. Vuonnissa, jatkosodan alkuvuikkojen aikana. Einar oli avioliitossa Tyne Eskolan kanssa. Heillä oli 3 lasta - Ahti, Teemu ja Alli. Einarin sankarihautauksen yhteydessä oli monen muunkin kaatuneemme sankarihautajaiset kirkkopihalla. Erkki-veljeni lähti jv-koulutukseen syksyllä -41 ja Uhtuan rintamalle talvella -42. Minä menin Ouluun vakinaiseen palvelukseen -43 maaliskuussa, JvKoulK 15:een. Kohta jouduin itsekkin rintamalle. Onni aloitti vakinaisen väkensä -44 Limingassa, mutta hänet kotiutettiin. Valvontakomissio näet määräsi Suomen joukoille supistuksia, joissa v:n 1926 loppuvuodesta syntyneet piti kotiuttaa.

Kesä 1943 Viipurissa

Sain siirron Oulusta Viipurin HTK:een heinäkuussa -43. Vaikka oli sota-aika, en ole viettänyt muulloin niin ihanaa kesää kuin silloin Viipurissa. Karjalaisen välittömyys oli todella vaikuttavaa. Joskus kävin myös tätini luona kaupungilla. Olin mukana HTK:n sulkeis-, taistelu- ja maastoharjoituksissa, sotapoliisipartioissa ja vartiossa. Olin mm. Viipurin Pitkänsillan vartiossa sekä esikunta- ja kararmivartiossa.

Muistojen Viipuri. Viipurin takaisinvaltausparaati Torkkeli Knuutinpojan muistopatsaan ympärillä 31.8.1941. Lauri Ahonpää osallistui tapahtuman muistoparaatiin v. 1943. Taustalla Viipurin linna ja Suomen leijonalippu. -Kuvaleikkaus teoksesta Korhonen Arvi, Viisi sodan vuotta, Porvoo 1973.

Viipurilaiset olivat jo tottuneet sota-aikaan. Kaupunkilaiset olivat olleet talvisodan johdosta evakossa ja palanneet kotikaupunkiinsa. Nyt katukuvassa näkyvät upseerit, sotilaat ja varuskuntakaupungin ilmapiiri vaikuttivat heissä turvallisuuden tunnetta. Kun oli Viipurin takaisinvaltauksen 2-vuotisparaati, rivistö lähti marssille Punaisenlähteentorilta ja kulki Kannaksenkattaa Keskustorille ja sieltä Linnansillalle eteenpäin. Oli mieltä ylentävää osallistua juhlaparaatiin ja kuulla kunnan sotilasmusiikkia tilanteessa, jossa kaupunkilaisia oli erittäin runsaasti katujen varsilla ottamassa osaa Viipu-

rin vapautuksen iloon. Lukemattomat kädet huiskuttivat siniristilippuja. Vanhemmat olivat suuren ilon keskellä myös syvästi liikuttuneita.

Rintamalle Ehrnroothin joukkoihin

Syyskuulla -43 sain siirron TstOs Tyrjään, jossa oli JR 7, kuuluisa Tyrjän rykmentti. Minusta tuli nyt sen 10. komppanian 3. joukkueen johtajan taistelulähetti. Yksikkömme oli lähinnä Etelä-Pohjanmaan miehiä, mutta meitä täydennysmiehiä tuli siihenkin kaikkialta Suomesta. Joukkueenjohtajamme oli vänrikki, myöh. ltn Antti Malmberg. Komentajamme evl Adolf Ehrnrooth piti meille, linjoihin tuleville täydennysmiehille puhuttelun Termolassa. Muistan erityisesti hänen painokkaasti sorahtavan, ärrävoittoisen sanansa: ”Sotilaan pitää olla RRRohkea, mutta ei liian R Rohkea, sillä naapu Ri ampuu kovilla”. Tähän aiheeseen sain palata herra everstin kanssa myöhemmin etulinjan juokshaudassa. Me rykmentin täydennysmiehet saimme vielä hienon vastaanoton 29.9.-43 Karjalan kannaksella Ohdan aukeilla. Adolf Ehrnrooth piti meille hänen luonnettaan vaikuttavasti kuvastavan puheen. Karskin ulkokuoren alla sykki isällinen ja lämmin sydän. Esimiehenä Aatu eli ”Ärre”, myöhemmin kenraali jo 7. polvessa, piti tinkimättömän kurin, mutta sotilaita kohtaan hän oli ritarillinen, ei tehnyt loukkaavia temppeja.

Kohta meidät vietiin 10/ JR 7:n inkeriläisalueella Ohdan lohkon etulinjaan, Korpi-tukikohtaan n. 18 km:n päähän silloisen Leningradin aluerajasta. Joukkueenjohtajan tst-lähetinä kuuluin samalla 3. j:n 3. ryhmään, jota aluksi veti alik Toivo Tynkkynen. Hän oli myöhemmin Kestilän kanttorina

siviilissä. Sain kaveriksi ensimmäiselle vartiovuorolle juutalaisen aseveljen, Herman Kruckin. Hän oli ammattipainija, tukeva ja erittäin suhtautuva mies. Lepovuoron jälkeen jouduimme Kärki-tukikohtaan marraskuun alussa -43. Linjat olivat tällä rintamanosalla paikoitellen vain n. 100 m:n päässä vihollisesta. Kerran helmikuussa -44 tuli yöllä vartiiovaihto. Nyt lähti vartiokaverikseni stm Samuel Korkala Temmekselä. Minäkin olin sotamies. Minulla oli jo koulutukseni mukainen pk-vartioasema. Pakkasyö oli pilvisen pimeä. Tilanne jännittyi. Korkala kii-rehti luokseni ja kertoi etumaastosta kuuluvan liikettä. Ammuin valoraketin taivaalle. Näkemämme vahvisti Korkalan kuuloarvion. Liikettä oli, ja myös piikkilankaesteen vieressä, n. 3 m:n päässä vartiopoterosta, liikkui venäläissotilas, juuri suojausasentoon kumartuen. Menin nopeasti krh:n tulenjohtomiehen luo. Käskin hänen tilata heti tulipeitteen asemiemme eteen. Painoin tapsinpäät yhteen antaen näin hälytyksen molempiin korsuihin. Kun tulipeite räjähteli asemiemme edessä, alkoi kuulua venäjänkielistä valitusta. Siitä erottuivat isä Stalinille osoitetut avunhuudot. Joka ei huuda avuksi Jumalaa, se huutaa epäjumalaa. Joukkueenjohtaja tuli luokseni ja arvioi tilanteen. Sitten Malmberg käski poikien ampua kaikin aseina etumaaston äänien sekaan. Totesimme ammunnan jälkeen tosi vaarallisen yllätyksen. Vartio II:n edessä oli suksilla paikalletyönnetty 9 kg:n rotulilataus ja vähän taempana samoin viritetty 6 kg:n paukku. Näistä oli vedetty sytytystapsit vihollispuolelle. Piikkilankaesteen eli ”espanjalaisen ratsomme” kohdalla koettiin toinenkin yllätys. Rotuliasetelmien tekijä, venäläinen aliluutnantti lopetti itsensä ampumalla kp:llä otsaansa. Hän oli niin lähellä

asemiamme, että oli pelastunut tulipeitteemme räjähdysvaikutukselta. Mies ei tahtonut antautua vangiksi. Etumaastosta löytyi useita verijälkiä ja syviä vetouria. Vanja oli saanut evakuoiduksi kaatuneensa ja haavoittuneensa yön aikana. Usein rintamalla kävi niin, että naapuri jätti omansa tyystin evakuoimatta.

Kerran talvella -44 rykmentin komentaja Adolf Ehrnrooth oli taas "vitjassa", tapansa mukaan kierroksilla tutkimassa etulinjojen tukikohtia. Hän tuli Ohdan lohkolta Kärki-tukikohtaamme. Olin tst-lähetinä jälleen jjoht Antti Malmbergin kanssa komentajan seurassa. Herra eversti liikkui asemisamme. Aatu halusi juoksuhaudastamme nähdä, miten pitkällä naapurin aikeet olivat välimaastossa. Vihollinen kaivoi tunnelia päästäkseen linjojemme alitse puolellemme. Sen tarkk'ampujien varalta huomasin, että rykmentin komentajan pää oli äkkiä vahingossa kohonnut liikaa. Sieppasin kiinni hänen asetakkinsa helmasta ja vetäisin hänet alas sanoen: "Herra eversti, naapuri ampuu kovilla!" Sekunnin päästä kajahti laukaus. Vanjan tarkk'ampujan luoti iski juoksuhaudan takaseinään juuri sillä kohdalla ja korkeudella, jolla Ehrnroothin pää oli silmänräpäystä aikaisemmin. Aatu oli vaiti eikä viitannut sanoihini. Mutta - kun tapasimme 35 vuoden jälkeen veteraaneina Helsingissä, hän muisti ja kommentoi. Esittäydyin olevani "se Antti Malmbergin taistelulähetti Ohdan lohkolta, Kärki-tukikohdasta". Tähän Adolf Ehrnrooth sorruutti heti: "Jaahah, niin - se naapuri ampuu kovilla!"

Silloin tällöin olin tiedusteluparviossa. Talvella -44 osallistuin vanginsieppauspartioon välimaastossa. Porukan runkona oli muutama jääkäri. Saamamme kaksi vankia kertoivat kuu-

lusteluissa, mitä heidän linjoilleen tuleville oli uskoteltu: suomalaisille ei saa antautua vangiksi, koska finskit kiduttavat vankejaan kauheasti. Vihollinen antoi kaiuttimillaan varsinkin iltaisin propagandaa tuutin täydeltä. Katjuska oli alkusoittona ja myös Kalinka silloin tällöin. Tiltu piti puheita kutsuen suomalaisia puolelleen muka saamaan leipää ja kaikkea hyvää. Hän neuvoi erityisesti "tappamaan Mannerheimin kätyrit". Lentolehtisissäkin häpäistiin Suomen sodanjohtoa tähän tapaan.

JR 7:n valistusupseeri "Tyrjän Matti", Matti Kuusi, myöh. akateemikko, haastatteli korsuissa etulinjan miehiä. Lepovuorolla kävimme Ohtahovin suurkanttiinissa muutaman kilometrin päässä linjoista. Sen lähellä asustelimme korsuissa. Vietimme ohjelmajuhlia kanttiinissa. Kunnostautunut TstOs Tyrjän rintamamies sai käydä rykmenttiportaassa Tyrjänlinnassa. Se oli Keski-Kannaksen suurin viihdytystalo hienoine ohjelmineen. Minäkin pääsin sinne pari kertaa. Kuuluin 3. joukkueen 3. ryhmään, jota johti korpr Aaltonen. Kevään -44 aikana rintamalla oli lähinnä vihollisen häirintää molemmin puolin. Sinä keväänä pääsin Inkerinmaalta lomallekin. Ilma oli lämmin. Valkovuokot kukkivat hyvin runsaasti. Ensin lähetin äidilleni kenttäpostikirjeen. Panin siihen painon alla kuivattamiani valkovuokkoja. Äitienpäivä lähestyi. Viesti meni perille kotimökkiini Pyhännän Ahokylään. Ennen lomallelähtöä piti käydä täisauunassa. Sellaisia oli rintamalla komppanioissa, pataljoonissa ja myös R-portaassa. Lomalle ei voinut lähteä, ellei litterassa näkynyt lääkintämiehen merkintää täisauunassa käynnistä. Menin tällä kertaa rykmentin täisauunalle Termolassa. Annoin vaatteeni lääkm Pylkkäsen kautta pantaviksi täisauunan

kiukaalla kuumennettuun vaatekoppiin. Siinä täinpoistossa kuumenivat myös monen lomavuoroisen saunakaverini tamineet. Koppi syttyi vahingossa tuleen. Vaatteitteni kanssa paloivat runsaat ja arvokkaat rintamavalokuvat. Harmin paikka! Kun tulin Iisalmen kautta Pyhännälle, tiedot olivat tukkoisia. Näillä main oli äitienpäivänkin aikaan tuiskuttanut lunta kinoksittain. Tunsin Inkerinmaan olevan pohjoiseen koti-seutuuni verraten todella etelämaata.

Siiranmäen taistelut

Kesäkuun alussa 1944 tutustuimme nopeasti panssarikauhuihin ja -nyrkkeihin lohkolamme. Rintamatilanne muuttui. Joukkueenjohtajat olivat usein komppanianpäällikön puhutellussa. Linjojemme oikealta puolelta, Valkeasaaresta päin, alkoi kuulua voimakasta tykkien jylyä 9.6. varhain aamuyöllä. Komppania irtautui linjoista. Malmbergin joukkue määrättiin viivytyssastoksi. Olimme vasta muutaman kilometrin päässä Rajajoesta eli Siestarjoesta, kun saimme viholliskoketuksen. Ammuimme sulkutulusta kivääreillä, pikakivääreillä ja konepistooleilla. Sitten aloimme peräytyä naapurin jo motittaessa viivytyssastoamme. Joukkueenjohtaja käski huoltaa aseet nopeasti. Kiertoliikkeellä irtauduimme tappioitta. Välillä kahakoimme puolin ja toisin. Onnistuimme yllättämään vihollispartioita. JR 7:n vetäytyminen jatkui ensin Siiranmäkeen. Se paikka olikin sitten jo isompi asia. Vihollisen suurhyökkäyksen painopistesuunnalta oli sinne tullut jo paljon joukkoja. JR 7 oli valmistellut siellä taisteluasemiaan. Viivytyssastomme saapuessa paikalla oli täysi keskitys ja rähinä päällä. Rättiupuneina tulimme Vuottaalle lepoasemaan ja nukahdimme heti navetanlattian oljille.

Siiranmäen Seppälässä 14.6. vihollinen teki vakavan läpimurron. Emme juuri voineet jatkaa lepovuoroamme. Vahvennettu Malmbergin joukkue herätettiin aseisiin ja käskettiin kiireesti mukaan vastaiskuun. Se onnistui mainiosti. Painoimme eteenpäin järjestäytyneinä, kaikilla aseilla tulittaen ja metelöiden. Koppalakkinen politrukki, jolla oli tähtikokardi ja manttelihelyjä, junaili hyökkäystä betonikorsun katolla. Hän osoitti Naganilla jjoht Malmbergia ja huusi: "Stoi, stoi!" Tähtäsin vanjaa kiväärilläni aivan Malmbergin läheltä ja laukaissin. Antti karjaisi minulle, ettei saa ampua korvanjuuressa, mutta tein sen hänen henkensä pelastamiseksi; merkikimies lysähti korsun katolle. Jatkoimme vyörytystä. Aioin kohta evakuoida muistoksi politrukkin tähtikokardin, mutta joku kelmi ehti viedä sen. Malmberg pani meidät aseisiin pelonreunaan juoksuhautojen ja korsujen välille sekä valitsi pk:n paikan. Lappajärvinen stm Toivo Honkasaari, porukkamme huumoriveikko, pani pikakiväärin siihen ja tokaisi ventinpe-laajan sanoin: "Nyt ois lähökästä, ku ois tulokasta!" Samassa lasahti neuvostotankista suorasuuntausammus. Siiranmäelle oli tullut 40 ps-vaunua. Räjähde osui täydellisesti Dektarjev-pikakivääriimme ja stm Honkasareen. Hänen ruumiinsa katosi pk-asemasta ja samoin pk. Sen perä vipotti korkealla ilmassa. Muuta emme nähneet. Tapaus järkytti myös pk-apulaisena lippaita paikalle tuonutta temmesläistä, stm Samuel Korkalaa. Hän näki osuman n. 10 m:n päästä. Ps-vaunuja oli meidänkin asemiemme edessä vierivieressä kymmenittäin.

Jjoht vänr Malmberg haavoittui vaikeasti kranaatista Siiranmäen vastaiskussa 14. kesäkuuta. Antti sai osuman suolistoonsa ja vasempaan

käteensä. Lääkintämies sitoi haavat. Minäkin annoin ensiapua Antille. Hänen jälkeensä tuli jjohtajaksi peräseinäjokelainen ltn Ensio Koivisto, myöh. ye-eversti ja Sotainvalidien Veljesliiton pitkäaikainen pääsihteeri. Havaitsin Malmbergin haavoituttua komppaniamme siirtyneen juoksuhautoihin. Läksin etsimään poikia. Näin monen jo kaatuneen aseimiinsa. Nuori vänrikki seiso juoksuhaudassa tulittaan venäläisiä kp:llä erittäin hanakasti. En tuntenut miestä. Hän karjaisi: "Tule täyttämään lippaita!" Tein sen. Huomasin vapaankin konepistoolin. Vänskän ase kuumeni. Annoin hänelle toisen ja lipastin edelleen. Paikalle saapui avuksemme kuusamolainen stm

Adolf Ehrnrooth sai virallisen ylennyksen everstiksi Siiranmäen lohkolla Vuosalmen kovien torjuntataistelujen aikana 6.7.1944. -Teoksesta Jermo Aake, Siiranmäen miehet. Keuruu 1977.

Pesonen ja alkoi täyttää kp:n lippaita. Vänrikki otti meidät läheteikseen ja käski hakea vahvennusta pataljoonan komentopaikalta. Venäläismassojen ja -aseiden ylivoima vaikutti loputtomalta. Matkalla huomasimme "Aatun". Adolf Ehrnrooth seiso Vuottaan tiellä. Esitimme hänelle vänrikin kiireisen avunpyynnön. Aatu sanoi ärrää sorauttaen: "KeRRRtokaa vänRikille, että apua on tulossa!" Hän käski meidät aseimiimme. Aamulla varhain 15.6. vihollistykistön rähinä alkoi taas täysiteholla. Vänrikki lähetti meidät jälleen etsimään lisävoimia pataljoonasta. Komentopaikan luutnantti pyysi meitä odottamaan hetken ja lupasi vahvennusta aseimiimme. Hän lähti asialle ja viipyi viipymistään, joten palasimme juoksuhautoihin. Mutta meillä oli vitjassa jo hirveä nälkä: kuuteen päivään ei ollut saatu ruokahuoltoa. Järsimme kuivia vanikanpaloja leipälaukustamme ja särvimme vettä milloin mistäkin. Oli mahtavaa nähdä soppatykin tulevan hevosen vetämänä linjoille. Entinen ryhmänjohtajani, komppanian talousaliupseeri, alik Toivo Tynkkynen oli huoltomiehen mukana, tuodakseen samalla meille, kovia kokeille miehille, kenttäpostia ja päivärahoja. Löysimme suojaisan koivikko-puskan Kylmäojan päästä. Siihen asetettiin kenttäkeittiö. Söimme lihaperunakeittoa ja täytimme leipälaukkumme. Palattuumme linjoihin kehotimme kaikkia rintamakavereita menemään soppatykille.

Kova tykistökeskitys aloitti aamun 16.6. ja paheni päivän mittaan niin hurjaksi, että koko maa keinui. Taistelulähetysten piti pystyä liikkumaan asemien ja takana olevien komentopaikkojen välillä hurjimpienkin tykistökeskitysten aikana. Kun taas kerran olin Pesosen kanssa palaamassa komentopaikalta aseisiin, kuulumme

Ev Ehrnrooth katsastaa joukkojaan Vuosalmella heinäk. loppupuolella v. 1944. Kuvan oik. reunassa JR 11:n komentaja evl, myöh. ev Wolf Halsti. -Kuva teoksesta Ratkaisun kesä 1944.

kovan keskityksen alkuaännet. Ne olivat isokaliiperisten tykkien ja rakettitykkien sekä krh:n lähtölaukauksia. Sanoin Pesoselle, että nyt piti hetkeksi suojautua. Lähellä oli kuivia kranaattimonttuja. Varoitin Pesosta, ettei hän menisi sirpalevaaran vuoksi sellaiseen monttuun, jonka reunalla on pystypuita. Valitettavasti aseveli ei ehtinyt valita paikkaa, vaan heittäytyi heti eteen osuneeseen kuoppaan. Sen reunalla olleesta männystä tykinkranaatin sirpaleet iskivät hänen päähänsä. Kysyin, miten kaverini kävi. Kuusamon poika ei enää vastannut kysymykseeni. Äkkuolema kohtasi hänet. Pian kuulin taas isokaliiperisten tykkien lähtölaukauksia. Syöksyin heti äskeiseen suojamonttuuni. Viimehavainto Siiranmäen taistelustani oli vaarallisen lähellä tapahtuneen ankaran räjähdysten aiheuttama humaus. Kaikki katosi siihen. Minut vietiin sen jälkeen Saimaan rannalle Rauhan Kenttäsaairaalaan ja sieltä Oulun SS 32:een. Alkuperäisin lähettikaverini stm Pentti Lankinen,

toisen 1/2-j:n taistelulähetin, oli saanut aikaan minun pelastamiseni sotakentältä. Olin virunut tajuttomana. Pyhännän Ahokylään, kotikylälleni, pääsi sellainen väärä tieto, että olin muka kuollut Oulun SS:ssa.

Viimeiset rintamavaiheet

Toivuttuani palasin kuukauden kuluttua 18.7. rintamalle yksikköni Vuoksen rannalle Kaskiselän lohkolle. Linjojen välissä oli hyvä perunapello. Päivisin molemmat osapuolet noutivat pottuja samasta pellostosta eikä kukaan ampunut. Se oli erikoinen, kirjoittamaton laki. Kun tuli illankuhjo ja yönseutu, silloin oli tavanomaista taistelukosketusta. Ponttoonisiltoja pitkin yli Vuoksen tulleet monet ps-vaunut ajelivat joskus mielin määrin yli juoksuhautojemme, jauhoivat asemamme pahasti lyttyyn, kääntyivät pesäkkeittemme yllä ja kulkivat tekemässä tuhojaan jopa pataljoonan komentopaikalla. Meillä oli suuri puute tehokkaista pst-aseista.

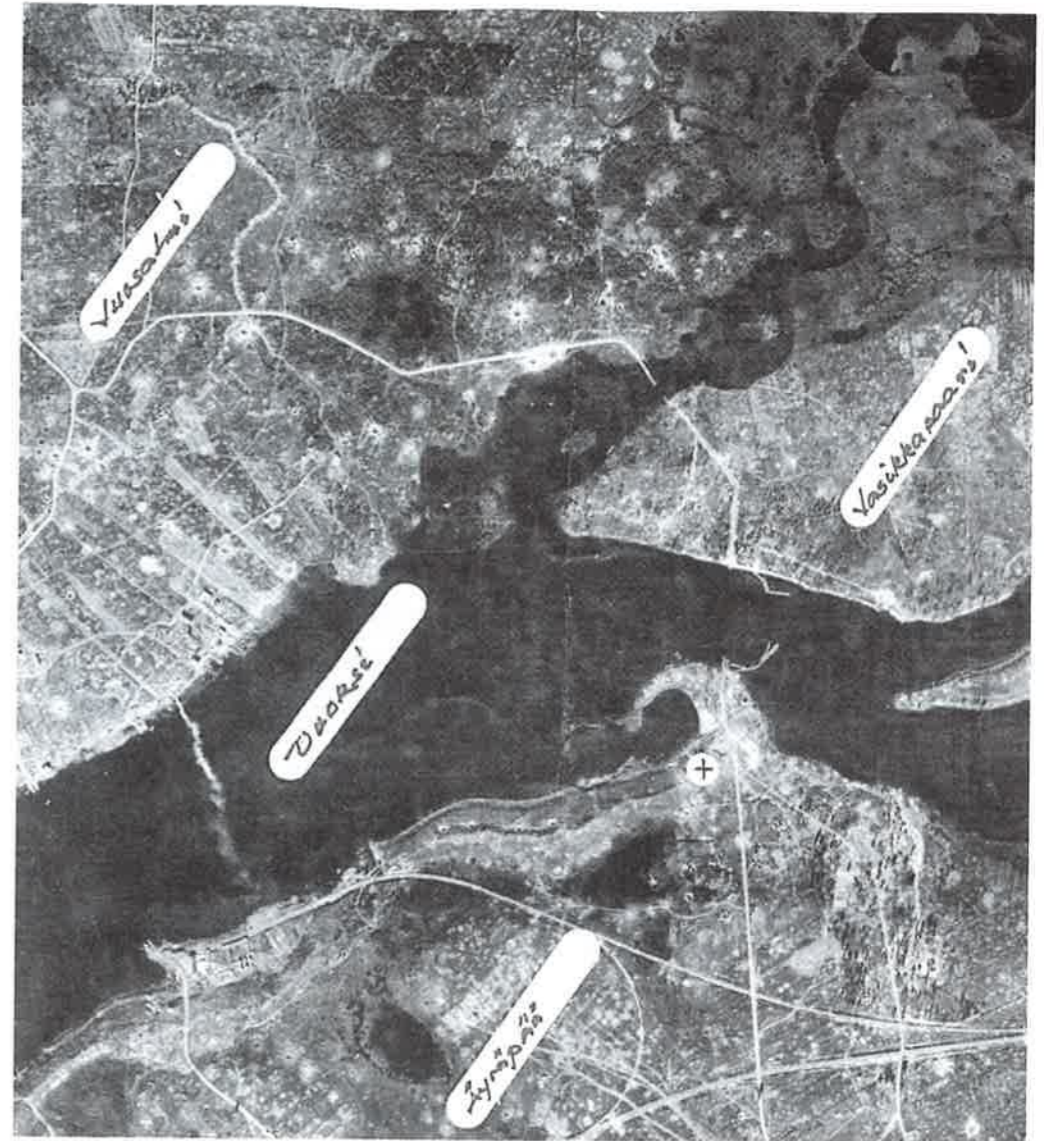

Sota on ohi NL:nkin taholta 5.9.44 iltapäivällä ja 10/ JR 7:n komentoryhmä komentokorsun suuaukolla Vuosalmella, Vuoksen rantamaisemissa. Osoite oli 3679, Kpk 2. Lauri Ahonpää 3. oikealta, edessään jjoht Ensio Koivisto, josta tuli uusi kpääll. -Lauri ja Anna Liisa Ahonpään kuva.

Kun menin 4.9.1944 aamulla viemään jjoht Ensio Koiviston viestiä komentopaikalle, kuulin jymy-yllätyksen. Komppanianpäällikölle soitettiin, että Suomen ja NL:n välillä oli solmittu rauha ja aseet vaikenivat klo 7, minkä jälkeen ei saanut ampua millään aseilla. Kpääll Itn Erkki Reunanen (myöh. maj) kirjoitti minulle pienen lapun Koivistolle vietäväksi. Toin pojille sanan. He suuttuivat minulle, että semmoista leikkiä ei saa laskea. Päivä oli molemmin puolin rauhallinen. Olimme varuillamme. Kun toin 5.9. erästä viestiä kpääll Reunaselle ja lähestyin komentokorsua, kuulin NL:n tykistön lähtölaukaukset. Löin maihin, vaikka juuri sillä paikalla oli monttu, missä pojat olivat olleet riu'ulla. Tämä muutaman minuutin valtava keskitys aamulla n. klo 6.45 vaikutti Vuosalmen rintamalohkomme viime hetkillä niin paljon, että kpääll Reunanen haavoit-

tui vaikeasti ja korsunteossa olleita joukkueemme miehiä kaatui seitsemän. Kun olin lyönyt maihin tässä keskityksessä, kohta tuli talitintti ihan eteeni puunoksalle. Siitä tunsin, että kyllä se rauha nyt tuli! Ensio Koivisto sai vielä komennuksen komppaniamme päälliköksi, ja hän käski Pentti Lankisen ja minut taistelulähetekseen kahden muun lisäksi.

Kun venäläinen ei enää tykittänyt meitä, vastapuolelta alkoi näkyä heiluvia käsiä. Sieltä kuului suomenkielisiä kehotuksia tulla naapurin aseisiin votkaryypylle. Muutamia poikia lähtikin siihen hommaan. Kohta ilmestyi paikalle JR 7:n komentaja ev Adolf Ehrnrooth. Hän sorautti ärräpäätä: "Mitä päRRRkkelettä täällä tapahtuu? Jokainen mies heti takaisin!" Eihän Aatu tarkoittanut pahaa, mutta isänmaallisena miehenä hän halusi, että kukin pysyy omalla tontillaan.

Ev Ensio Koivisto lähetti 4.3.02 tämän 17.7.44 otetun ilmakuvan Äyräpään ja Vuosalmen tst-maastosta pantavaksi Lauri Ahonpään artikkeliin. Lauri oli kuvan aikoina 10.K/ JR 7:ssä. Maastosta erottuu valtavasti lentopommien ja ammusten räjähdyskuoppia. Tuhansia etelä-pohjalaisia osallistui alueen suurtaisteluihin talvi- ja jatkosodassa. Täällä kaatuneiden, kentälle jääneiden ja haavoittuneiden määrä oli huomattavan suuri. -Ensio Koiviston arkisto.

Loppusanani

Vaikka sotapolkuni kulki paljon erillään niistä taipaleista, jotka olivat kotipitäjäni Pyhännän pojille enemmän yhteisiä, kertomukseni on yhden pyhäntäläisen henkilöhistoriallinen erityisnäkökulma. Myöhemmin olen usein nähnyt Mannerheim-ristin rita-

rin, jalkaväenkenraali Adolf Ehrnroothin asevelijuhlissa Helsingissä. Kenraalin testamentti sopii kaikille suomalaisille: "Suomi on hyvä maa. Se on puolustamisen arvoinen. Ja sen ainoa puolustaja on Suomen kansa". Vaikka Suomi on sodista paljon kärsinyt, olemme iloinneet saadusta torjun-

tavoitosta. Itsenäisyytemme säilyi sotien koettelemissa. Tunnen mielihyvää siitä, että osani oli edustaa pyhäntäläisiä juuri "Aatun" joukoissa, Ehrnroothin kuulussa Tyrjän rykmentissä, jossa minullakin oli monia pohjalaisia ja savolaisia aseveljiä. Viittaan myös Matti Koskimaan teokseen Tyrjän Rykmentti (Porvoo 1996). Rykmentillämme oli erittäin kovat taistelut ylivoimaista vihollista vastaan Siiranmäessä, Äyräpäässä ja Vuosalmella, jonne venäläiset kuitenkin pysäytettiin sillä rintamanosalla väli- rauhan tulon asti. Kunnioitan Ehrnroothia komentajanamme, joka on saavuttanut myös hyvin korkean iän. Tunnen hänet paremmin kuin viisipennisen, sillä minäkin olen kolmentoista Mannerheim-ristin ritarin rykmentistä, olen Tyrjän miehiä 2. divisioonasta.

Viimeksi, Siilinjärvellä asuessani, olen osallistunut sotiemme veteraanien yhtyneeseen suurkuoroon, joka laulaa kiitosta isänmaamme vapaudesta alueellisissa ja valtakunnallisissa suurjuhlissa. Myös rintamakaverini Antti Malmberg, nykyisin metsäneuvos ja Varsinais-Suomen Sotaveteraanipiirin pj, on siinä mukana, jopa virolaisiakin veljiämme. Turun juhlilla kuorossa oli yli 1000 veteraania, Kuopiossa laulaessamme n. 800. Seuravana meitä odottivat sotaveteraanikuorojen 7. laulujuhlat Vaasassa 21.9. 2002. Myös meidän kuoromme johtaja opettaja Tapio Mönkkönen johti siellä suurkuoroa, jossa oli vieläkin yli 700 laulajaa. Olin nykin laulamassa tässä sotaveteraanien suurkuorossa Antin kanssa. Lauloimme myös ruotsinkielellä.

Suomussalmelta, Raatteen tieltä ja Kuhmosta Vuonnisiin

Autoilija alik,
matrikkeli-toimik. jäsen
Väinö Arbelius
Pyhäntä

Talvisodan sairaskuskina

Olen vuoden 1914 ikäluokkaa pyhäntästen isänmaan puolustajien joukossa. Minäkin ehdin jonkin aikaa olla Pyhäntän suojeluskunnassa nuorempana. Minulle on myönnetty Sotainvalidien Veljesliiton suuri ansiomerkki ja nyt muistelen sota-ajan vaiheitani 35 %:n sotainvalidina. Minun talvisotani alkoi, kun tulin joulun alla 1939 Oulun tykistöporukassa Turusta Suomussalmen lossintörmälle. Tapasin pian pyhäntäsen Toimi Hynysen Suomussalmella jo sodan alkupuolella. Hän oli ilmeisesti sotapoliisina. Ryssä oli motissa Suomussalmen kirkolla, minne se oli hyökännyt. Majoituimme järven lähelle männikköön. Olin tykistön matkassa sairauton kuskina. Vein haavoittuneita Hyrynsalmelle erään kylän isossa talossa sijainneeseen kenttäsairaalaan.

Lossintörmältä ammuimme vihollista 4-tuumaisin tykein suorasuuntauksella. Vanja vastasi tiheään männikköömme sellaisella tykkiryöpyllä, että vaikka keskitys meni meistä vähän yli, jouduimme lähtemään siltä paikalta. Se oli tulikaste meille tämänkertaisille Oulun tykistön pojille. Siirryttiin taaksepäin Hyrynsalmen suuntaan. Mentiin moneksi päiväksi tykistöasemiin puron uomaan, tien kahta puolen. Kun välillä 6-8 tykkiä ampui koordinoitua tulta Suomussalmen ja Raatteen suunnan etulinjaan, sattui hauska tapaus. Kohta tuli näet alokaskomppania Hyrynsalmelta. Katselin törmältä sen lähestymistä. Pojat saapuivat mutkan takaa hevosineen ja osittain hiihtomarssia. Oulun tykistön patteri sattui juuri antamaan yhteislaukauksen tykeillään. Melko säikähtyneet

Ilmasuojan maastoutettu sairasauto Suomussalmella. Vierellä kertoja, sairasauton kuljettaja korpr Väinö Arbelius Pyhännältä. -Kuva teoksesta Talvisodan historia 3. Porvoo 1980 s 271.

tulokkaat säntäsivät metsään. He olivat luulleet tykkien jylinää jo vihollisen tuleksi. Huutelin törmältä, ettei ollut hätää, tykit olivat omia. Alokkaat palasivat noloina metsästä.

Minut siirrettiin Raatteen tien suunnalle, jolla sielläkin kuuluissa torjuntataisteluissa oli mukana myös pienen Pyhännän miehiä. Siellä olinkin pitkään, kunnes tuli myöhemmin komennus Kuhmoon, missä pyhääntäisiä oli enemmänkin. Kerran Raatteessa seisoin kumpareella. JSp oli lähellä. Alikersantti sanoi nyt olevan paljon haavoittuneita kuljetettaviksi. Juuri hänen mentyään mäennyppylältä alas suojaan kuulin ison ammuksen syöksyvän lähellemme. Löin heti maihin. Onneksi meni vähän yli. Alikessukin sanoi säikähtäneensä niin, että oli kuolla, koska hän oli ollut varsin lähellä räjähdystä. Usein odotimme pimeää, että olisi turvallisempaa kuljettaa haavoittuneita sairasautolla sekä ammuksia ja tavaraa.

Kerran ammus osui hevoseen. Eläin kiersi rinkiä huutaen hirveästi tuskissaan. Siitä ei olisi uskonut lähtevän niin paljon ääntä. Luontokapaleetkin kärsivät ihmisten pahuudesta ja sodista. Raatteen tiellä oli venäläistenkin hevosia aivan sadoittain ja paljon hyökkääjien kanssa kaatuneina. Muuan hevoshuoltoreissukin jäi mieleeni. Olin hakemassa heinäkuorma kenttähevosillemme. Vetopelinä oli sairasauto. Ajelin Suomussalmelta päin kohti itärajaa. Kun ylitin järvenjää, tuli pahimmoilleen 3 viholliskonetta. Nehän heti tiesivät työnsä tulit- taen autoani ja kuormaani. Mutta ne eivät kai osuneet muuhun kuin heinäkuorman. Onneksi se ei syttynyt. Eräänä yönä miltei jo Hyrynsalmelta startatessani tuli vihollisen osuma renkaaseen - ei sen pahempaa. Kun me, Oulun tykistön toimitusjoukkue eli töpinä, olimme Suomussalmen suunnalla ennen Kuhmoon menoamme, asuimme isossa talossa. Sieltä läksin

Sairasauto vei ensiavun saaneet haavoittuneet JSp:ltä kenttäsairaalaan. Tämä lienee sama Väinö Arbeliuksen kuljettama sairasauto kuin edellisessä kuvassa. -Kuva Kansa taisteli -lehestä 4/1986 s 132 Martti Saarenon artikkelista "Etulijan pataljoonan JSp:lla".

usein öisin kuljettamaan haavoittuneita aseveljiä Hyrynsalmen sairaalaan. Kerran tapasin majapaikassamme pyhääntäsen Heikki Kervisen, joka oli vanhempiin ikäluokkiin kuuluvana työkomppaniassa palvelevia miehiä. Hekin tekivät monenlaista arvokasta, hyvin tarpeellista työtä isänmaan puolustamisen yhteisessä ponnistuksessa, kun koko kansamme oli uhan alla ja ahtaalla. Työkomppanian veljet tulivat hevosilla paikalle, yöpyivät lämpöisessä talossamme ja jatkoivat aamulla komennusmatkaansa.

Tapasin talvisodassa myös ahokyläläisen Eino Huuskosen, joka taisteli Suomussalmen etulinjoilla. Tammitai helmikuulla 1940 kävin hänen kanssaan katsomassa kaatuneiden pesupaikkaa, joka sijaitsi riihessä rajavartioston kasarmin luona, Suomussalmen lossilta Hyrynsalmelle päin. Siellä teki karua työtään KEK:n eli kaatuneiden evakuoimiskeskuksen oikein kaunis helsinkiläinen lotta,

jolla oli apunaan muutamia miehiä. Tien varressa oli metrin korkuinen ja toistakymmentä metriä pitkä pino, ei puita, vaan - sankarivainajia. Einolle ja minulle tuo kaatuneina jäätyneitten aseveljien pino oli vavahduttava, verinen kuva kansamme silloisen kärsimyksen ja koko talvisodan ankaruudesta. Kaatuneita, jo kaikkensa isänmaan puolesta antaneita ajettiin tuosta pinosta liistereellä riiheen, jota lämmitettiin pitkin talvea. Siellä heidän ruumiinsa sulatettiin, pestiin ja oiottiin lauta-arkkuihin, kuljetettaviksi kotiseurakuntiinsa sankarihautajaisiin. Minäkin olin yhden päivän Hyrynsalmen asemalla lastaamassa aseveljien ja lottien arkkuja varastosta juniin. Voi, miten raskasta surua pieni Suomen kansa kantoikaan silloin, kun elettävinämme olivat - tosin talvisodan hengen vahvistamina - nämä "105 kunnian päivää".

Haavoittuminen jatkosodan etulinjassa

”Kesäsotaan” 1941 läksin pyhätästen perusyksikössä, III/ JR 11:n 8.K:ssa. Komppaniassa vänr Erkki Hurtig Raahesta oli joukkueenjohtajani. Olin hänen tst-lähettensä niin kauan kuin lyhyt etulinjan sotani kesti. Ahokyläläinen Antti Piippo tuli pian komppanianpäällikkömme tst-lähetiksi.

Saksalaisten tankki ajoi Latvajärvellä vihollisen miinaan muutama päivä ennen haavoittumistani. Nappasin siellä päin omien eväistä itselleni kilon lihapurkin jostakin polun varresta. Kohta sitten jo haavoituin melkoisesti Vuonnissa, heti ensimmäisen joenylityksen yhteydessä: tullessamme Kursmajoelle paikalla oli vene tarjolla kuin ansaksi. Oli muistaakseni heinäkuun 9. päivän ilta. Monta miestä änkesi tähän samaan venelastiin. Aaro Knuutinen ja Vilho Kangas, joka oli Koistisen Hilman veli, taisivat olla kanssani samassa satsissa. Päästyäni törmälle heti joenylityksen jälkeen päällemme tuli vihollisen krh:n yllättävän osuva kranaattikeskitys. Tarkkaa ja tiivistä, aivan kuin valmiiksi koordinoitua tulta. Joukkueenjohtajani meni eteenpäin. Minä jäin heti siihen paikkaan, niskaani ja myös alaruumiiseeni aika pahasti haavoittuneena. Pakaroihini iskeneen tulisen sirpaleen avaamasta haavasta syöksyi valtoimenaan verta. Aaro tuupertui vasemmalle aivan viereeni. Hänen toinen silmänsä oli räjähdyksessä mennyt pois sijaltaan ja oli jotenkin irtonaisesti matkassa. Vilho kaatui minusta oikealle 10-15 m:n päähän. Armas Kaleva oli vartaloonsa pahasti haavoittuneena jossakin rinteessä edelläpäin. Suuri verenhukka aiheutti minulle kovan janon. Tyhjensin kenttäpulloni ja samoin Aaron vastaavan, koska mies

oli jo tajuton. Veren syöksy piti estää mahdollisimman pian. Rupesin kii-reesti sitomaan pakaraani isolla vaatteella, jota käytettiin lentokoneelle merkin antamiseen. Haavoittunut Moisalan Eino eli Ruostepuron Eino tuli paikalle käsi siteessä, kun yritin sitoa suurta verenvuotoani.

Muistan hetket, jolloin lääkintämiehet tulivat avuksi. Väinö Leiviskä satoi pääni. Sulo Luttinen seisoi ensin Vilho Kankaan vierellä ja sanoi vakavana: ”Vilho kuolee!” Miehen lonkassa olikin niin paha osuma, että hänen ruumiinsa oli melkein poikki. Aaro ei kuollut heti, koska lääkintämiehet hakivat hänet hoitoon. Väinö Leiviskä ja Sulo Luttinen nostivat minut Vilhon yli pajupehkon toiselle puolelle. Sen jälkeen he lähtivät viemään Aaroa. Minä vain nukahdin II maailmansodan uupuneena korpraalina pansaan juureen. Lääkintämiehillä oli hyökkäyssodassa paljon työtä, niin myös Vienan Karjalassa. Vasta jonkin ajan kuluttua tuli aseveljiä minua hakemaan. Kylmän yön vuoksi minua jo melkoisesti paleli. Avukseni tulivat ahokyläläinen Eino Pehkonen ja muita. Annoin nyt heille myös lihapurkkini.

Pataljoonan JSp oli aivan täpötäynnä haavoittuneita. Minut vietiin lentokoneella Kajaanin sairaalaan ja samoin Reino Hukkanen. Hän oli saanut useita sirpaleita reiteensä tuossa samassa Vuonnisten jokialueen ensimmäisen joenylityksemme jälkeisessä kranaattiryöpyssä. Muistelin sairaalassa ihmetellen kaikkea kokemaani. Sitäkin, että 1/2 tuntia ennen haavoittumistani olin tauolla ollessani nähnyt siitä näyn jo ennakkoon. Kun istahdin reppu selässä kankaalle, joukkueenjohtaja oli lähelläni, koko pyhätästen nimikko-komppania 8/ JR 11 ympärilläni, silloin se näky tuli: makasin maassa syr-

jälläni. Siihen ilmestyi kymmenen puhtaan valkopukuista naista, joilla kaikilla oli myös valkoiset sukat. He sulkiivat minut ympyrään. Se oli niin selvä näky, ettei se lähde koskaan mielestäni, ja se näytti toteutuneen.

Siinäpä oli minun muistoisa, mutta lyhyt etulinjan sotani, joka meni näin nopeasti ohi jatkosodan hyökkäysvaiheessa.

Elämyksiä ja kuljetuskomennuksia

Toivuin sairaalassa. Olin syksyyn asti Limingan varusvarastolla. Kävelin haarotellen, kun mokoma kranaatin-sirpale oli repinyt alaruumistani. Majuri ivasi kävelyäni. Oli se upseerilta pahasti tehty. Minua sieppasi. Vastasin: ”Asia on kyllä niin, herra majuri, että jos olisitte itse saanut nämä tällit, te kävelisitte vielä rumemmin!” Joillakin upseereilla oli paha tapa puhutella alaisiaan erittäin loukkaavasti. Vähän myöhemmin muuan mies menetti täysin malttinsa näistä loukkauksista ja nyrkitti majurin kypsäksi. Minullakin oli käynyt mielessä sama kiihtymys. Olin malttanut mieleeni juuri ja juuri; esimiestä pitää kunnioittaa, mutta esimiehenkään ei sovi halveksia sotilaita.

Ampumarjoituksissa tein kiväärimiehen hommia, mutta ampumaseto tuotti päähäni tuskaa niskaani jääneen kranunsirpaleen vuoksi. En enää koskaan joutunut tst-hautoihin soturihommiin. Palvelin muissa tehtävissä B2-rintamamiehenä. Syksyllä olin Hennalan kasarmilla 2 viikkoa; minulla oli Lahdessa autohommia. Kerran sain upseerilta puhuttelun seisoessani rivissä karvalakki päässä muiden ollessa kesälakissa. Vastasin, etten voinut kylmäsäällä poistaa karvalakkia, koska päässäni on kranaatinsirpale. Niinpä

upseeri käski kaikkien noutaa karvalakit!

Seinäjoella palvelin noin 3 vuotta elintarvikevarastossa. Siellä oli hankintamiehenä myös Pyhännän OK:n entinen johtaja Hannes Murto. Hän oli hyvillään tullessani töihin varastolle armeijan huoltokuljetushommiin. Keräsin heiniä ja perunoita ympäri maakuntaa. Kuljetin niitä junaan, joka toimitti ne sotajoukoille ja rintamahevosille. Syksyn -43 ja talven -44 ajoin Oulun ja Kuusamon väliä. Sain lopulta vaimoni Ainon Ouluun ja asuimme yhdessä. Olin kaupungilla yhteydessä myös saksalaisiin aseveljiin. Kuljetin sotilaita lomille ja takaisin rintamille. Talvella 1944 olin muutaman yön Kuusamon paikoissa, joissa oli runsaasti myös ”sakemanneja”.

Jatkosodan loppupuolella Oulussa perustettiin eräskin autokomppania, johon sijoituin. Tämänkin revohkan tehtävä oli osallistua Viipurin evakuointiin; suuri karjalaiskaupunkimme oli vihollisen suurhyökkäyksen johdosta jo vaarassa. Menimme Vaasan, Tampereen ja Lappeenrannan kautta kohti kaakkoista sotatoimialuetta, myös kuormat mukamme. Minulla oli kauraryynikuorma autonlavalla. Sen alle oli pantu suojattuna erään lappeenrantalaisen majurin ruumis. Luumäeltä otin kuivaperunaa kuorman päällimmäiseksi. Juhannusyönä satoi taivaantäydeltä. Kauraryynilastini muuttui puuroksi lähestyessäni Lappeenrantaa. Vastaani tulvi Karjalan evakoita lapsineen, vanhuksineen, hevosineen, karjoineen ja karrineen. Viipuri oli jo 20.6. tyhjennetty! Kaupungin menetys Neuvostoliitolle oli uudestaan edessä. Reitillä sattui haavereita niin siviileille kuin sotilaille. Pysähdyin eräälle paikalle. Sotilaskuljetusauto oli ajanut kiveen, jolloin miehiä oli paiskautunut lavalta.

Autonpyörä oli litistään surmannut alle paiskautuneen kapteenin. Nostimme autonreunaa miesvoimin, jotta upseerivainaja saatiin pois paikalta.

Purin kauraryyni- ja perunakuormani Lappeenrannan ratsuväen maneesihalliin ja jätin hiljaisen majurini erääseen ruumisvarastoon. Lähdin kohti Viipuria. Autokomppania oli jo mennyt sinnepäin. Lappeella oltiin lähellä linjoja ja auteltiin siviilejä heinätoissa. Muutamat ehtivät riijustellakin. Muuan luutnanttiriepu ryyppäsi jatkuvalla kulauksella ja kuljetteli seuraansa suostuneita naisia, kunnes kuoli juuri niissä hommissaan auto-onnettomuuteen. Lehdessä oli muistokirjoitus, jonka mukaan luti kaatui ”täyttäessään velvollisuuttaan isänmaan puolesta”. Kauniit kirjoitukset eivät aina osuneet oikeaan. Kapu puhutteli meitä: ”Teidän täytyisi pitää hiljainen hetki luutnantin muistolle, mutta ei kai se taida nyt kannattaa”. Läheskään kaikki eivät pitäneet rellestämisestä ja vastuuttomasta hummaamisesta, jonka muisto oli juuri mielessämme.

Kun tultiin Lappeenrannasta Utiin, lastasin siellä ammuksia ja muuta

kuormaa perille vietäväksi. Purin lastini Säkkijärven tunnetun kirkonraunion juurelle, minne oli kasattu kirkkomaan hautakivet ja -patsaat. Kaakosta pellonreunasta päin kuului siihenkin kova ampumisen meteli. Kiväärimies oli määrätty taustavarmistukseen noin 200 m:n päähän kirkosta. Menin hänen luokseen. Olipa yllätys. Tuttu mieshän siellä seiso - kerrassaan Aappo Pääkkö Pyhännän Viitamäen Saarialasta!

Oli myös poikia sellaisia, joita vaivasi kova viinanhimo sodan ahdingossa. Minutkin pantiin jatkosodan lopulla tekemään sotakavereille kiljunrankia, vaikka en itse tarvinnut kiljupanoksia enkä annosviinoja. Kieltolain aikoina poikahutikkana ollessani korven eläjät olivat opettaneet minulle kiljupanostuksen. Yhden paukun nyt pojat joivat. Toisen ollessa tekeillä joku lempo laski panokseen suoloja, ja niin muhitus keskeytyi. Tämöistäkin tapahtui Utissa jatkosodan lopulla. Kun koitti rauha 4.9.1944, porukkamme oli jonkin aikaa varalta Satakunnassa. Kohta ja vihdoin päästiin kotikonnuille rauhan töihin.

Kahtokaapa, ku' oltiin lujilla!

Pv, rakennus- ja sekadm alik
Tauno Hynynen
Kolmen sodan muistoja
Pyhantä 13.3. 2000

Talvisotani taustaa

Menin kevään 1917 ikäluokassa ”vakipalvelukseen” Kuopion Pohjan Rykmenttiin 3.9. 1938, kiväärikomppaniaan. Sain tst-lähetikoulutuksen. Minua vähän nuorempi Ensio Leiviskä tuli vakinaiseen 7.1.1939. Pääsin siviiliin elokuussa -39. Syksyllä saapuivat vakinaiseen tavastenkäset Kalle Haataja Kotilasta, Johannes Moisala Purosta sekä Rasin Aimo ja Heikki Koskenkangas. Jo 10.9. minut ja myös Pirttisalon Eino otettiin 3.K:n reserviin.

Meitä sanottiin prikaatiksi. Se oli vahvennettu pataljoona. Yksikköni oli 9/ III/ 3Pr. Me vanhemmat läksimme lkp:ssa 6.10.1939 Karjalan kannaksen linnoitustöihin liki 2 kuukaudeksi ennen talvisotaa. Joukossamme olivat myös Ensio Leiviskä, ahokyläläiset Antti Piippo, josta tuli talvisodassa pataljoonansa komentajan ratsulähetti, kk-mies Olavi Pehkonen ja hevosm Toivo Kiviaho, tavastenkäset Heikki Pennanen, Uhtuan Korpijärvellä myöhemmin -41 kaatunut Yrjö Myllylä ja eri pataljoonasta Matti Turunen, perukkalaiset Iikka Kurkela ja Erkki Laukka. KKK:ssa (konekiväärikomppaniassa) olivat Yrjö Myllylä, Heikki Pennanen, Erkki Laukka, Ensio Leiviskä, Iikka Kurkela, Olavi Pehkonen ja Niilo Kaipainen, joka kaatui -41 jo Vuonnissa. Eino Pirttisalo sijoittui 1.K:aan, Toivo Kiviaho ja minä olimme kivääripuolella 3.K:ssa. Maj (myöh. evl) Ville Lindén komenteli pataljoonaamme koko talvisodan ajan.

Kannaksen talvisotaa

Talvisodassa prikaatimme oli 3Pr. Siinä oli meitä Pohjan Rykmentin miehiä, myös

Viipurin Rykmentin ja Savon JP:n poikia. Läksin rintamalle res. korpraalina. Nurmijärven suunnalla, Sakkolan ja Raudun seudulla, meille tuli ensikosketus viholliseen 3.12.1939. Meidän 3.K oli viivytyksessä. Komppaniamme päällikkö oli kadetti-ltn, myöhempi evl Eino Heino, joukkueenjohtajamme muuan maisteri, res.ltn Korpela Kuopiosta. Minä olin hänen tst-lähtetinnään. Ensio Leiviskä oli vastaavasti KKK:n päällikön tst-lähtetti. Talvisodassa oli kanssani samassa kivääriryhmässä mm. kestinen Lauri Pihkakoski.

Komppaniamme päällikkö haavoitui 3.12. jo ensikahakassa JP 4:n lähdettyä kupeeltamme asemistaan. Venäläiset tekivät Valkjärvellä selustamme tuliylläköön. Meidän K:sta kaatui 3 miestä: Eino Heimon rantsilainen tst-lähtetti-au, alik, kova hiihtäjä Tauno Reinikka, Nivalan stm Pysäys ja alik Olavi Hartikka Pulkkilasta. Vihollinen iski Reinikan tullessa pimeällä kpääll:n kanssa pataljoonan komentopaikalta, siis ei ollenkaan siltä suunnalta, missä olivat vartiomme. "Ryssä" ampui meitä pimeässä selän takaa. Emme tienneet, mitä tehdä. Joukkueemme perääntyi edemmäs Nurmijärvelle erillään komppanian muusta osasta. Alik Saku Kauppinen Pihtiputaalta johti ryhmäämme. Kpääll Eino Heimon haavoituttua hänen tilalleen tuli kadettivänr (myöh. evl) Reino Palatsi Oulusta.

Nurmijärven kylältä kävelimme yöllä maantietä Muolaalle päin, yli 1. pääpuolustuslinjan. Siellä oli täysi miehitys. Linja kesti kauan vihollisen painostusta. Päivällä päästiin taas komppanian yhteyteen. Muolaassa korsomme oli kaukana Muolaanjärven lähelle matalaan maastoon kaivetuista asemista. Päivällä meidän, komentoryhmän, ei tarvinnut olla linjassa, mutta öisin

meitä oli aina 3 kerrallaan pk-vartiossa: Myllylän Yrjö, minä ja kaasuu- au Martti Kinnunen Kinnulasta. Kun yöllä tuli vartionvaihto, sinne meni mm. korpr Heikki Alasalmi Kestilästä. Kpäällikön komentoryhmästä stm Paakinaho kulki peekoolla yövartiossa kuten mekin.

Summa murtui vihollisen painaessa raskaasti päälle. Kiv-komppaniamme viivytti vihollista tien kahta puolen Munasuon kaivamattomissa asemissa ja perääntyi toiseen kangasasemaan, jossa oli vähän monttuoja. Siinä viivytettiin neljättä päivää, yhteen laskettuna edellisen kanssa. Tst-lähtetinnä minulla riitti hiihtämistä, kun P:n komento- paikka oli 5 km:n päässä selustassa. Pataljoonan muut komppaniamme viivyttivät toisen tien varressa. Pyhäntänen kk-mies Iikka Kurkela haavoitui Summan "tulihelvetissä" ihan kasvoista alkaen. Kun perääntyi Muna- suon alueelta, tultiin 2. pääpuolustus- linjan yli, jolla oli valmis miehitys Viipuriin johtavan päätien molemmin puolin, Kurijoen tuntumassa Kämärän asemaa vastapäätä.

Pääsimme uupuneina lepokorsuun muutamaksi päiväksi, kunnes jouduimme vastaiskuun. Valtasimme takaisin omien menettämät Kämärän tst-asemat. Komppania oli kutistunut, mutta saimme täydennystä. Olimme näissä asemissa n. 3 viikkoa. Kestinen Lauri Pihkakoski haavoitui ollessamme Kämärän asemissa Viipuriin vievän tien varressa talvisodan loppupuolella. Kämärästä armeija perääntyi Karisalmelle ja Lyykylänjärven kannakselle. Olimme pitkästä perääntymisestä nälkäisiä ja räittäsyneitä. Meillä oli vain teltat ja niukka aseistus. Asemiakaan ei siellä vielä ollut. Tuntui erittäin hyvälle, kun maaliskuun 13. päivänä 1940 tuli aselepo. Olihan meillä paljon patruunoita ja muutamia käsikranaatteja,

mutta kasapanoksia ja polttopulloja puuttui melkoisesti ja kaipasimme rauhaa. Ruokahuolto toimi monesti yöllä, koska vihollistykistö usein pommitti tiuhaan laajoja alueita. Ruokakuljetus toi jonkin verran asetäydennystäkin. Sodan loputtua komppaniamme asetui Lemminkäisen pitäjään. P:me levittäytyi kylänsä taloihin. Niiden oma väki asui keittiössä ja kamareissa, me sotilaat pirtissä eli tuvassa. Kylä, johon tulimme, oli n. 20 km Lappeenrannasta Lemminkäisen päin. Kerran kävimme sieltä jupalanpalveluksessa Lemminkäisen kirkossa.

Usein on muisteltu ensitaistelujamme. Kun olimme talvisodan korsuissa ja syöksyimme niistä taistelutilanteisiin, olimme valvoessa ja maatastakin lumipuvuissa, kengätkin valmiiksi jalassa, koska hälytyksiä tuli usein. Karisalmella ja Lyykylänjärven kannaksella kohtasimme miltei uskomattoman rauhanpäivän 13.3.1940. Lumipuvut heitettiin pois. Silloin komppaniamme, jossa oli paljon etelänkin miehiä, paljastui siviiliasujen täydessä kirjavuudessa. Monella vanhalla oli lumipuvun alla sininen mokkapusero villapaitojen lisäksi.

Pyhäntästen talvisodan yhteyksiä

Talvisodassa oli paljon pyhäntäsiä erityisesti JR 25:ssä Kuhmon suunnalla, mutta aika monta myös Suomussalmen ja Raatteen kuuluissa taisteluissa sekä Sallan ja Pelkosenniemen rintamalla JR 40:ssä. Talvisodan pohjois- suunnalla JR 40:ssä kaatui 5 pyhäntästä, joista yksi sai sydänhalvauksen ja yksi katosi, nimittäin Veeti Huovinen, jonka vaimo oli Niilo Makkosen sisko. Mm. Aku Turpeinen, Hannes Mahosenaho, Joeli Haataja ja Toivo Luttinen olivat talvisodan pohjois- porukassa. Aku oli jollakin loholla näh-

nyt jopa 3000 kaatunutta venäläistä. Kun ruotsalaisten vapaaehtoisten Potti rintamavastuun Sallassa, JR 40 siirtyi Viipurinlahdelle Vilojoelle. Ei Karjalan kannas eikä Laatokan Karjalakaan jäänyt ilman pyhäntäsiä talvisodassa. Ihme vain on, että me monet selvisimme hengissä.

Kun pyhäntäsiä tuli palvelukseen syyskuulla -39, joukossa olivat mm. Heikki Koskenkangas ja Paavo Pesonen, joka haavoitui Suomussalmella, Aimo Rasi, Johannes Moisala Purosta ja Kalle Haataja Kotilasta. Se pataljoona koottiin Kemissä ja joukkoon tuli muualta reserviläisiä. Se porukka vietiin Suomussalmelle ja oli myös Raatteen tien taisteluissa. Pataljoonaa komensi Pohjan R:n vakinaisen kadettikapt (myöh. maj) Paavo Simelius. Tämä väki kuului JR 64:een. Simelius haavoitui samassa Suomussalmen taistelussa kuin Paavo Pesonen. Kun tämä rähinä loppui, pataljoona vietiin Pitkäänrantaan. Heikki Koskenkangas ja Aimo Rasi olivat olleet samalla kllla. Siellä ensin Heikki haavoitui ja myöhemmin Aimo kaatui. Puron Johanneksen (Moisala) jalat paleltuivat Suistamon Syskyjärvellä niin pahasti, että molemmista jalkoteristä piti katkaista paleltunut osa pois, vasemmasta koko jalkoterä ja oikeasta pari varvasta. Myöhemmin Johannes on elelyt Oulussa vaimonsa Hiljan, Haatajan Kertun siskon, kanssa.

Uitosta sotaretkelle

Olin välirauhan aikana Siikajoen uitossa Kestilän Hyvölänrannan Keihäälässä. Usein vonkasin Keihäälänkosken kohdalla. Hommassa olivat kanssani Joeli Haatajan veljet Väinö ja Vihtori eli Vikke. Keihäälään tuli puhelu sunnuntaina 15.6.1941. Koko viime yö oli oltu tukkeja vonkaamassa. Meidät kut-

suttiin Pyhännän suojeluskunnan talolle Tavastkengälle. Meille jaettiin siellä vaatteet ja reppu. Taas tuli sotaanlähtö. Toiset menivät Kestilään jalan, toiset pyörillä tai hevosilla. Kestilässä saimme kiväärit, koopeet ja peekoot. Piipposille jaettiin kookoot. Kärsämäkiset, kestiset ja pyhantäset olivat kiv-komppanioita, mutta piipposten väki oli KKK, jonka joukkueita sijoitettiin sodan jatkuessa eri komppanioihin tarpeen mukaan. Koko P, III/ JR 11, marssi n. 40 km Nuojuulle. Skantsin Ville, jolta jalat hiertyivät pahoin niin kuin monelta muultakin, tiuski ja kummasteli, kun piti lähteä isänmaata puolustamaan, vaikka hän ei omistanut sitä kuin ”seipään reiän verran”. Matka jatkui junalla Hyrynsalmelle. Marssittiin Raatteeseen. Eräänä iltana valtakunnan rajan lähellä P:n pastori Hannes Leinonen piti meille yhteishartauden. Aamuyöstä ylitettiin raja. I P oli keulassa vakinaisen väen miehin. Muutaman päivän jälkeen muutkin pataljoonat saivat viholliskosketuksen.

Ltn, myöh. kapt Rainer Simelius oli meidän komppanian päällikkö. Pyhantästen oma eli 8.K koki karun yllätyksen ylittäessään jokea Vuonnisissa. Siinä tuli jatkosodan I. pyhantäläinen sankarikuolema 10.7.1941. Keskitys osui joukkoomme ja viholliskranaatti tappoi Kamulankylän Aution pojan Ville Kankaan. Aaro Knuutinen haavoittui vaikeasti. Tämä Kirkonkylän poika kuoli myöhemmin Vuonnisten Ponkalahden kenttäsairaalassa. Samoista kranuista haavoittuivat Armas Kaleva, Vilho Huuskonen ja muitakin. P:n pastorille vänr Leinoselle tuli väärä tieto, että Kalevan Armas ja Vilho Huuskonen kaatuivat, joten heidän veljilleen Jussi Kalevalle ja Eino Huuskoselle myönnettiin hautausloma veljensä sankarihautajaisiä varten. Armas ja Vilho elivät vielä vuo-

sikymmeniä.

Olin komppaniamme päällikön, ltn Rainer Simeliuksen tst-lähetä 23.7. tapahtuneeseen haavoittumiseeni asti. Sairaalasta tultuani palvelin joukkueenjoht, vänr Hurtigin tst-lähetinä. Alik Yrjö Myllylä oli 8.K:n komentoryhmän johtaja, tst-lähetä-au. Ryhmässä oli tst-lähetäinä Jussi Kaleva, Johannes Myllylä ja ahokyläläinen Heikki Makkonen, kunnes Yrjö ja Heikki kaatuivat 24.7. Korpijärvellä.

Pian läksimme jokivartta ylös oikealle, kohti Vuonnisen kylää. Välistä aina venäläinen viivytyspartio hidasti etenemistämme laukauksillaan, kunnes se taas perääntyi seuraavaan väijytyskohtaan. Näissä vaiheissa 14.7. kaatui tavastkenkänen Matti Kesti, Erkin veli. Illan lähetessä koko III P oli liikkeellä. Hyökkäys jatkui jokivarren tiheässä kuusikossa. Niilo Kaipainen haavoittui ja kohta kuolikin. Jokilinjan metsässä alkoi sataa kranuja. Yksi joukkueenjohtaja, luutnantti, kaatui ja kaksi joukkueenjohtajaa, vänrikki Hurnasti ja Hurtig, haavoittuivat. Myöhemmin 17.7. Perukan Koistilan poika Ville Laukka kaatui. Illalla 14.7. levähdettiin ja satoi vettä. Läjäännyimme suurten kuusien suojaan. Siinä oli meitä monta lähekkäin: Yrjö Myllylä ja minä, ja Ahonpään Laurin ja Erkin veli Einari, Johannes Hyvärinen ja Väinö Leiviskä. Paikalla oli syvässä montussa myös kpäällä Simelius, joku joukkueenjohtaja ja eräs kk-vänrikki. Simelius sattui kysymään lähistöllä havaitsemansa liikkeen johdosta: ”Mitä miehiä nuo on tuolla?” Silloin kk-vänrikki laukaisi pistoolinsa. Niin Ahokylän alik Einari Ahonpää kaatui upseerin taisteluväsymyksestä ja -jänityksestä johtuneeseen vahingonlaukaukseen.

Vuonnisjokivarressa meidän oman 8.K:n edustalla, sakeassa kuusikossa,

oli eteentyönnetty kuulovartio. Vihollinen hiipi lähelle ja koetti siepata var-tijoitamme vangeiksi. Ahokylän Rikki Mikkonen, Aino Piippon ensimmäinen mies, herätettiin päivällä lepovuorosta kuulovartioon. Hän katosi äkkiä yllättäen naapurin puolelle. Pirttosalon Eino meni kuulovartioon. Vihollinen ampui häntä käteen. Ampuja juoksi piiloon. Kohta kuului huuto: ”Pyhännän miehet, auttakaa!” Mauno Korsulainen ja Aku Turpeinen etenivät jonkin matkaa tutkiakseen huutajaa. He näkivät rämeen takana miehen, jolle he sanoivat: ”Sano nimesi, niin me sanomme isäsi nimen!” Vastausta ei kuulunut. Pojista tuntui, ettei äsken kuultu ollut enää Rikin avunhuutoa.

Pistojoen ja Korpijärven taistelut

Kapt Valto Ylönen komensi pataljoonamme. Tämä korostui Pistojoen ylityksessä, joka koettiin yleisesti melko vaikeaksi. Pistojoen yli meni 21.7. ensin I P ja meidän III P:sta kestisten komppania eli 7.K. Kun pyhantäset aloittivat ylitystä vähän myöhemmin samana päivänä, piipposten kk-porukkaa meni edellämme. Tähän joukkoon osui piiskan ammus. Yksi Leskelän mies kaatui ja Heimo Luttinen Piippolan Kangaskylästä haavoittui. Piiskatykki oli ylhäällä, kalliolla. Vihollinen tulitti monenlaisin ase-in. Kpäällä Rainer Simelius kulki juuri edellämme ja harmitteli käteensä jo äsken tullutta osumaa. Lepikko suojasi meitä jonkin aikaa, kun tulimme alavirralla. Kapt Ylönen huusi meitä hyökkäämään auringon suuntaan. Juoksimme portaat joen yli kahden metsäaarekkeen kohdalta. Onneksi piiskatykki ampui meistä yli juostessamme. Simeliuksen jäljessä meitä pyhantäsiä ylitti Pistojoen 9 miestä, esim. hänen tst-lähetänsä Heikki

Makkonen Ahokylästä, Samuli Koistinen, Yrjö Myllylä, kaasuu- au Jooseppi Kiiskinen, Haatajan Johannes, minä ja ehkä Lauri Haataja. Siinä joukossa tuli siis useita komentoryhmän poikia.

Kun odotimme pyhantästen pääosan pääsyä joen yli, istuimme keittämään saikat, ihan lähellä ”ryssän” vastaiskuporukkaa, joka ei onneksi vahingoittanut meitä. Pistojoen ylityksen isommassa jälkiporukassa 21.7. kaatui pyhantäsiä: Heimo Marjomaa, kellosepän veli Ville Skants, Nissisen Jussi ja Koskenkankaan Aaro. Pyhännänkin K:sta moni myös haavoittui. Pistojoen oli kova paikka ja nimensä mukainen. Juuri ennen oman porukan joenylitystä Partasen Johannes oli melko uskalias, kun kävi jossakin lähellä katso-massa ja kertoi sitten meille, miten vakava paikka on edessä, kun ”tuolla portaan päässä makaa jo paljon kaatuneita”, kuten hän sanoi.

Lepäsimme joenylitystä seuranneen yön. Sitten taas edettiin. Kiersimme 22.7. oikealle katkaisemaan Korpijärvelle johtavaa rantatietä, kun vihollinen oli vasemmalla. Meitä oli siinä vain pyhantästen ja kärsämäkisten komppaniat, jotka oli alistettu I P:lle. Vihollispartio yllätti meidät tullessamme sulkemaan tietä. Joku kärsämäkinen haavoittui. Kun mentiin tietä vasten näkyvälle kivikankaalle, siinä 3/ I/ JR 11 jakoi kuivamuonaa pojilleen. Vieressä metsä paloi. Muonanjakajaan tuli osuma kevyen heittimen kranaatista. Tuli monta kranua. Tietä emme vielä katkaisseet. Olimme asemassa aiotun katkaisukohtan maastossa. Illansuussa 23.7.-41 tuli äkkiä yksinäinen kevyt kranaatti räjähtäen kivessä aivan edessäni. Pieni sirpale lensi sydämeeni, vielä pienempi päähäni ja kolmas oikean käteni hauikseen. Piti varoen kävellä yön yli ja vielä puoli päivää I P:n paareja kantavien

Talvi -42
Hevosenkengässä.
Keskellä jjoht vänr Hurtig,
vas. Yrjö Mahosenaho
(Tölpään Yrjö) ja oik.
Tauno Hynynen, molem-
mat Hurtigin joukkueen
tst-lähettejä. Yrjö oli
Taunon pitkäaikaisin rint-
makaveri syksystä -41
marraskuun 20. päivään
-44 saakka. Molemmat
ylennettiin alikersanteiksi.
-Tauno ja Inkeri Hynysen
kuva.

Rintamakaverit vapaissa
leirioloissa, taustalla reki
ja hevonen, uskollinen
ystävä rintamallakin. V-o
Tölpään Yrjö, Väinö
Pääkkö ja Tauno Hynynen.
-Väinö ja Anni Pääkön
kuva.

lääkintämiesten seurassa. Välillä sain lotilta saikkaa ja vanikkaa Vuonnisjärven rannalla. Minut vietiin autolla yöksi Juntusrantaan. Yö oli vaikea. Keturoin teltassa paareilla, melkein houriossa. Minut vietiin hinaajalla Kiantajärven yli Hyrynsalmelle. Niilo Makkonen ja kpäällä Simelius ehtivät samaan kyytiin. He olivat lievästi haavoittuneet Korpjärven tienkatkaisussa ja mottitaistelussa, jossa oli kaatunut 24.7. jopa 13 Pyhännän poikaa yhtenä päivänä. Hyrynsalmessa oli paaripotilaiden junavaunuista otettu istuimet.

Hoitaja antoi minulle tabletin. Nukahdin syvään uneen. Heräsin Pietarsaassa junalastien purkuun. Oltuani sairaalassa 2 kuukautta sain parin viikon toipumisloman.

Toipuneena jälleen rintamalla

Syys-lokakuun vaihteessa 1941 palasin linjaan. Syksyllä Hurtigin joukkue meni Hevosenkengästä pitkästi vasemmalle, Harava-asemaan. Olin joukkueenjohtajan tst-lähetti ja Väinö Pääkkö 1/2-joukkueenjohtaja. Meidät siirrettiin

Etukukkulan maastoa
1943, taustalla
Kiiskisjärvi. V-o Tauno
Hynynen, Johannes
Partanen ja "Tölpään
Yrjö." -Johannes, Irma ja
Allan Partasen kuva.

Keväällä -43 Feliks Mäki
pyhantästen K:sta ja I P:n
Aimo Karjalainen toivat
Pyhännän tuliaisia reservi-
korsulle Etukukkulan taa.
Korsun edessä v-o Aimo
ja Feliks, sitten Yrjö
Mahosenaho, Johannes
Partanen, Tauno Hynynen
ja 1/2-jjoht Väinö Pääkkö.
-Tauno ja Inkeri
Hynysen kuva.

pian Uhtuan Hevosenkengään. Joukkueessamme olivat mm. Väinö Pääkkö, Yrjö Mahosenaho Tölpäästä, Jussi (=Johannes) Partanen ja minä. Syystalvella -41 Pyhännän kirkkoherra Hj. Carlson vieraili Hevosenkengässä, ollessani jo siellä, toi paljon paketteja kodeista ja seurakunnan terveisiä. Joukkueemme oli ollut ensin komppanian ryhmityksessä vas. puolella Harava-asemassa. Nyt olimme sijoittuneet Hevosenkengässä oik. sivustalle. Haravaan tuli tilalle vaihtoporukka. Talvella -42 Hevosenkengästä poistettiin v. -11

syntyneet ja sitä vanhemmat - myös kpäällä Simelius ja kvääp Antti Järvelä - ja siirrettiin Röhöön JR 11:n jokaisesta pataljoonasta. Näiden vanhojen joukossa olivat Toivo Luttinen ja Johannes Haataja, Eino Myllylä, Sulo ja Einari Mahosenaho ja paljon muita. Vanhojen tilalle tulivat 1922 syntyneet. Pyhantäsiäkin tuli nyt paljon lisää rintamalle, mutta heitä ei enää keskitetty samaan komppaniaan, vaan sijoiteltiin eri P:iin ja komppanioihin. Esim. Heikki Laukka pantiin piipposten porukkaan ja Pyhännän kirkonkyläläi-

nen, Vanhatalon Veikko Marjomaa II pataljoonaan. Viljo Rajala vaihtui pyhântästen komppanian vääpeliksi. Keväällä lumien sulaessa -42 saksalaiset tulivat vuorollaan rintamavastuuseen Hevosenkengässä.

Väinö Pääkön joukkue

Kersantti, myöh. ylik Väinö Pääkkö oli erikoisen tolkku mies. Hän oli 1/2-joukkueenjohtaja, mutta joutui paljon olemaan joukkueenjohtajana Hevosenkengässä Etukukkulalla ja myöhemmin muuallakin, kun upseereita kaatui tai heitä ei aina ollut saatavilla. Ennen Etukukkulalle tuloa kävimme heinäkuusta -42 talveen -43 saakka kenttävartiossa Jyvälahdessa. Ollessamme näet välillä levossa Vuokkiniemessä pataljoona jakautui kenttävartioihin kesällä -42. Pyhântästen komppania meni Kostamokseen, mutta kun ltn Hurtig haavoittui jaloista, hän ei voinut marssia 30 km:n päähän, vaan vei neljä pyhântästä eli Väinö Pääkön, Jussi Partasen, Yrjö Mahosenahon (Tölppään Yrjön) ja minut sekä muualta tulleet täydennysmiehet mukaansa Jyvälahteen. Erkanimme näin pyhântästen komppaniasta, kun Väinö Pääkön joukkue siirtyi kesällä 1942 kestisten komppaniaan. Tosin siinä ei enää ollut kestisiä niin paljon kuin alussa, koska porukkaa oli vaihdettu ja täydennetty kaatumisten ja haavoittumisten sekä vanhojen Röhöön siirron vuoksi. Joukkueemme oli kolmessa kenttävartiopesäkkeessä Enonsuussa järvienvälisen kosken suulla. Siitä oli n. 10 km vesitaivalta P:n komentopaikalle. Kadettiupseeri, maj, myöh. evl Werner Wallden oli niinä aikoina III/JR 11:n pataljoonankomentaja.

V:n 1942 lopulla Väinö Pääkön joukkue otettiin asumaan suuren Jyvälahden kylän erääseen taloon.

Siinä asuimme helmikuulle -43 saakka. Olimme majoituksessa ottaaksemme tarvittaessa kiinni vihollisporukoita. Venäläispartiot kulkivat häiritsemässä kenttävartioita. Esim. joulupyhää vasten yöllä -42 otimme kiinni vihollispartion, josta kaatui taistelussa järvenjälle 4 venäläistä. Otimme nuoren venäläisen vangiksi. Karkuun pääsyt osasto veti haavoittunutta. Lumeen jäi verivana. Taistelu käytiin tukikohta 11:ssä yökuutamolla. Talvella -43 tulimme Jyvälahdesta Kis-Kisjärven eli Kiiskijärven oikealle puolelle ja komppaniamme asettui Etukukkulalle. Pyhântästen komppania oli Turistilla, meistä vielä enemmän oikealle.

Maaliskuulla -44 "sakemannit" ottivat Uhtualla asemamme, kun JR 11 ja JR 53 siirtyivät muuante. Meidän P:mme, III/JR 11, hiihti kevättalvella Kuusamoon. Olimme siellä Vanttajassa yli 2 kuukautta. Toukokuun loppupuolella marssimme 120 km Kemijärven radan varteen Joutsijärvelle. Juna vei meidät, hevosemme, kuormastomme ja kenttäkeittiömme härkävaunuilla Kannakselle. Pyhännän komppania tuli Kannaksen Kivennavalle. Janssonin joukkue eli meidän joukkue oli kestisten komppanian alueella Mustasamäessä, missä joukkueenjohtajamme, pyhäjokinen ltn Erkki Jansson haavoittui. Väinö Pääkkö olikin sitten meidän joukkueenjohtajamme Karjalan kannaksella haavoittumiseensa asti.

Vetäytyminen Kannakselta

Mustamäki oli asemista Neuvostoliittoon päin katsoen Kivennavan ja Siiranmäen oikealla puolen. Mustasamäessä oli rakennetut puolustuslinjat, teräsbetoniset korsut ja leveät, syvät juoksuhaudat. Meidän kohdaltamme linjat pitivät, mutta koska ne murtuivat jostakin kaukaa oikealta

puoleltamme, meidän piti mukautua AK:n vetäytymiseen.

Vetäytyminen jatkui. Oltiin vihdoin asemissa hyvin kivisellä kankaalla Heinjoen pohjoispuolella Väinö Pääkön joukkueena. Sinne tuli tavastenkänäinen, 1911 syntynyt kers Johannes Haataja joukkueensa kanssa, jossa oli muiden pitäjien poikia. Joukkue Haataja otti asemamme ja siirryimme uusiin, vasemman puolen asemiin sillä kivikankaalla. Olin ollut 1941 ja -42 vielä samassa joukkueessa Johanneksen kanssa hänen ollessaan korpraali. Hän oli nyt välillä noussut tolkkuna miehenä kersantiksi. Emme ehtineet olla kankaalla kauankaan, kun Väinö Pääkkö haavoittui kranaatin sirpaleesta jalkoihinsa ja käsiinsä juhannuksen jälkeisenä päivänä 1944 niin pahasti, että hänet piti tuoda pois rintamalta. Vihollinen antoi juhannussa hajakranaatteja niskaamme, välillä lasautteli piiskatykilläkin. Poikien ei kärsinyt nostella päätään. Huomenissa olimme jonkin aikaa suoja-asemassa kivenkupeessa. Väinö oli muutaman metrin minusta vasempaan, toiset kaksi miestä olivat sillä välin vartiossa puolestamme. Kohta tuli heittimen kranu lähellemme männynrunkoon. Sirpaleet osuivat Väinön toiseen käteen ja jalkoihin. Hän jaksoi kävellä Jsp:lle, ehkä yli kilometrin. Minä kannoin hänen reppuaan. Jsp:llä Väinön jalat menivät jo tönköiksi. Hän ei voinut kävellä, ja hänen sotapalveluksensa päättyi.

Olen vahvasti sitä mieltä, että Väinö Pääkkö olisi pitänyt ylentää vääpeliksi ja jo sota-aikana. Sain hänestä erittäin hyvän kuvan pitkältä ajalta rintamakaverina. Hän oli taistelutilanteissa aina varma mies. Joskus vasta siviilissä hänet ylennettiin 6.12. ylikersantiksi. Väinön jouduttua sotasairaalaan kivijoukkueemme johtajaksi tuli tuttu rin-

tamakaverimme kers Johannes Partanen, Perojan Johannes.

Kun olimme 26.6. asemissa kivikankaan kalliorinteessä, missä Väinö jo haavoittui, vihollinen hyökkäili asemiimme valtavalla miesylivoimalla. Meillä ei ollut edes esteitä linjojemme edessä. Asemamme olivat harvassa kivikankaalla, kun kaivautumismahdollisuudet olivat miltei olemattomat. Peräännyimme tukikohdasta n. 1/2 km. Tällöin meiltä haavoittui Antrean Kaltovedellä mm. kpäällä, kadettikapt (myöh. kenrltn) Otto Ylirisku, siis kestisten komppaniassa, 9/ III/ JR 11 (entinen 7.K). Siinä oli kestisiä, pyhântäsiäkin ym. ja esim. kvääp Tauno Pentikäinen oli kärsämäkisiä, asiallisen hyvä vääpeli. Yliriskun jälkeen meidän kpäällä:ksi tuli kapt Helavuori. Porukkaamme saatu nuori ylikessu, joka määrättiin joukkueemme johtoon ja yleni vänrikiksi, komennettiin pian muualle, joten Partas-Jussi jatkoi joukkueemme johdossa. Kun olimme Heinjoen kallio- ja kivikankaalla, kohta 4.7.-44 kaatui Korhosen Helmin ja Villen poika Viljo. Viion Hemppa muistaa sen hyvinkin. Kyseessä oli siipirikkona lyhyeksi jäänyt, omien keskiraskas kranaatti, josta tuli meille 7 miehen surma. Linjat olivat niin lähekkäin, että näinkin kävi. Samasta kranusta kaatuivat pyhântäset Viljo Korhonen ja Veikko Koskenkangas ("Lapinkankaan Veikko") sekä muiden pitäjien 5 aseveljeä.

Kun vihollisen piiskatykki ahdisteli meidän etuasemiamme noin 60-70 m:n etäisyydeltä, sain käskyn käydä tilaamassa sulun sen eteen. Tämä pelasti meidät. Kun pääsimme pois kovilta kalliopaikoiltamme, kestisten 9.K:n asemista löytyi enää 14 miestä. Pyhântästen komppania oli juhannussa ollut eri paikassa kuin me. Se tuli kohta päästämään meidät lepovu-

Korsumaastoa Etukukkulan takana.
-Johannes, Irma ja Allan Partasen kuva.

roon. Lopulta III/ JR 11 pääsi reserviin, kun II/ JR 11 oli linjassa jatkosodan loppuun. Ennen rauhan tuloa levisi punatauti reserviporukassakin. Minäkin olin tässä yli 600 miehen joukossa Rauhan sairaalassa Kannaksella. Ehdin takaisin JR 11:n rintamavaiheisiin vasta Ihantalassa.

Lapin sotaa - Rovaniemi palaa!

Rauhan tultua olin 2 viikon kotilomalla. Sillä aikaa JR 11 tuli Ouluun. Sinne minäkin läksin. Rykmentti ja III/ JR 11 oli mennyt lauantaina laivalla Tornioon. Aioin liittyä kestisten mukaan. Ehdinkin vasta sunnuntaina Tornion laivaan. Siellä olivat kaatuneet jo maihinnousun jälkeen 6.10.1944 III/ JR 11:n komentaja, kadettimaj ja Mannerheim-ristin ritari Pentti Valkonen, kestisten kpäällä ltn Aho ja kaksi vänskää. Kiv-joukkueemme johtaja kers Johannes Partanenkin haavoittui Torniossa. Niinpä Tölppään Yrjö joutui olemaan meidän johtajamme, kun jat-

koimme sotasavottaamme Torniossa ja eteenpäin. Kun esimiehiäkin kaatui ja haavoittui, tilalle ei aina riittänyt upseereita.

Meillä oli myös ruotsalainen muona rintamalla ajaessamme saksalaisia Lapin sodassa. Kun olimme menossa Tornioista Rovaniemelle päin, meidän komppaniamme, 9/ III/ JR 11, meni edellä tieltä poiketen muuatta peltoa pitkin, koukkasi erään ammutun rumpun ohi ja nousi takaisin tielle. Siinä koukatessa piti astella vain sitä kaitaista, pioneerien heinäseipäin merkitsemää uraa, jotta olisimme pelastuneet sakemännin miinoilta. Pyhäntästen komppania, 10/ III/ JR 11 tuli perässämme ja sieltä kuului räjähdys. Feliks Mäki oli vahingossa astunut turvareunan yli ja silloin tapahtuneessa miinan räjähdyksessä häneltä meni vasen jalka.

Rovaniemen eteläpuolella olevilla paikkakunnilla myös III/ JR 11:n komppaniat saivat yöpyä taloissa. Mutta Rovaniemen kauppalasta ja siitä eteenpäin oli kaikki talot poltettu. Sakemanni oli alkanut hävittää Lap-

Perojan Johannes, Partas-Jussi, yleni kersantiksi ja oli joukkueenjohtajammekin. -Johannes, Irma ja Allan Partasen kuva.

Tavastkengän Olavi Huovinen (kuvassa vas. ja "Karjalan poikia") kaatui kookoossa Torniossa 6.10. piiskatykin osumasta, joka tappoi lähes koko kk-ryhmän. Siitä pelastui vain Isolamujärven Viitaniemen mies Heikki Laukka, Perukan Koistilan isännän veljenpoika (sittemmin ollut Tampereella). Torniossa haavoittuneet aseveljet vietiin sairaalahoitoon Ruotsin Haaparantaan tai muuallekin. -Eliina Blomqvistin kuva.

pia. Me yövyimme nyt teltoissa. Kun meidän P kulki yöpyen Hirvaan metsäkoulun kautta ja eteni marssien rautatietä teiden miinoituksen takia, näimme öisellä marssillamme Rovaniemen palon. Näky oli puhutteleva. Kuljimme kadettiupseeri, evl (myöh. ev) Wolf Halstin johtamassa JR 11:n porukassa, joka eteni Rovaniemeltä 60 km Kittilään päin ja palasi pois sieltä. Sitten 1924-25 syntyneet lähtivät yhä eteenpäin saksalaisten perään. Meidän vanha porukka marssi Veitsiluotoon. Siellä meidät laivattiin ja tuotiin Raaheen, missä meidät vapautettiin siviiliin. Lapin sotaa oli jo marssittu yli 300 km.

Monet vanhemman ikäluokan pyhäntäset miehet, kuten Antti Järvelä, Eino Myllylä, Ville Hukkanen ja Torniossa haavoittunut Onni Moisanen, olivat Lapin sodassa Tornionjokivarressa Muoniota kohti etenevässä joukossa.

Loppusanat

Tässäpä oma sotatarinani. Sen vaiheet kulkivat 2. maailmansodassa osittain

samoja reittejä ja osittain eri polkuja kuin pyhäntästen pääosalla. Ihmeekseni selvisin hengissä kolmesta kovasta koetuksesta, joissa oltiin lujilla: talvisodasta, jatkosodasta ja Lapin sodasta. Olisi toivottavaa, että nuoret lukisivat sodissa olleitten veteraanien kokemuksista ja saisivat tietää, miten kallis isänmaan vapaus meillä suomalaisilla on. Sen puolesta on paljon kärsitty ja uhrattu. Minulla on 20 %:n sotainvaliditeetti ja Leiviskän Enskalla oli 15 %. Vaikka monella pyhäntäsellä on ollut enemmän sotavammoja, on ihme, että olen saanut elää näinkin kauan. Päästäni on otettu sirpale, mutta toinen on edelleen oikean käden haukissa. Sotavammoistani heinäkuun 23. päivästä 1941 eniten minua on vuosikymmeniä ahdistanut se sirpale, joka jäi sydämeeni Korpijärven mottitaistelun aattoiltana. Tässä vaiheessa, kun nyt ollaan jo talvisodan päättymisen 60-vuotismuistoissa, sanoisin, että vaikka vammat vihoittelevat, välistä päivin ja öin, on hyvä, että saan uskoa Jumalan armoon, joka kantaa perille, vaikka ajallinen elämä ja voima loppuu.

KKK 4/ I/ JR 11:ssä ja Malmivaaran pataljoonassa

Uhtuan, Kannaksen ja Lapin sodan vaiheita

Metsäinsinööri alik
Aimo Karjalainen
Varkaus
+ 10.2.1999

Taustoja Pyhännän kirkolta

Olen "Kelloharjun Aimo", syntynyt Pyhännän kirkolla 1923 Kelloharjun pienessä mökissä. Se on vieläkin Kajaanintien varressa. Isäni Jaakko Karjalainen oli vapaussodan vanginvartijana osittain samalla, ilmeisesti Iisalmen suunnalla kuin "Veeti" Piippo. Kerran he olivat samassa kahakassakin. Vanhin veljeni Viljo ei ollut sodassa, hän kun toimi poliisina. Nuorin veljeni Väinökään ei ollut maarintamalla, vaan hän kävi it-sotaa Santahaminassa, Helsingin liepeillä. Jo talvisodan aikana pidettiin Pyhännälläkin huolta kotien suojaamisesta pommituksilta. Ikkunoissa piti olla peittona "Molotohvin kartiinit". Kirkonkylän keskus oli tietysti mielessä Pyhännän Osuuskaupan konttori. Lotat päivystivät siellä öisin paikkakunnan puhelinkeskusta, kaupan henkilökunta päivällä.

Olin usein kiertämässä jonkin kaverin kanssa. Valvoimme ikkunoiden pimentämistä ja korjasimme puhelinlankoja. Kuljetimme kuriirien iltayöstä tuomia kutsukortteja uusien miesten saamiseksi rintamalle. Tämä kutsu oli usein kuin suruviesti. Talonemännät alkoivat herkästi itkeä. Suojeluskunnan johtajat opastivat meitä nuoria asiointikierrolle. Vapaussoturi Jussi Luttinen oli jonkinlainen kotirintaman kyläpäällikkö. Anselm Knuutinen oli usein kaverini, kun vein rintamakutsuja Viitamäelle päin. "Ansu" oli vapautettu rintamalta, mutta hän palveli näin. Eräänä lauantaina läksin Muhokselle, kun Onni Kangas nouti evakointa Hyrynsalmen suunnalta Osuuskaupan kuorma-autolla. Yrjölle oli tullut tapaturma.

Hänen poikansa Onni oli nyt ajossa. Hän antoi reissulla bensaa vastaavissa hommissa olleelle kestiselle. Palatessa meillä oli kuskin kopissa suuri pelko, jäämmekö evakkojen kanssa taipaleelle kovaan pakkaseen mittarin näytettyä tyhjää jo Tavastkengällä. Kirkonkylän koululla auto nytkähti. Onni haki galonalla bensaa lisää, jotta päästiin Osuuskaupalle.

Uittosakin sotaanlähtö 1941

Talvella 1940 olin mittamiehenä valtion metsissä Tavastkengällä, Koistilan itäpuolella Siikajokivarressa, Niemelän kämpällä, ja kesällä -41 uittossa vonkamiehenä Hyvölänrannan Keihäälänkoskella, Siikajoen mutkassa. Silloin tuli yleinen Lkp, liikekannallepano. Kortit jaettiin kesäkuun sunnuntaina. Uittosakistamme lähti sotaan monta miestä, parhaat ikäluokat, kun III/ JR 11 koottiin Kestilässä. Useat lähtijöistä olivat talvisodan miehiä. Minä olin siinä uittossa ja myös kymppinä myöhemmin. Sotaan lähteneistä uittokavereistani muistan mm. Haatajat, Hynyset ja kestisiäkin. Toimi Hynynen oli ollut meillä kymppinä. Miehet osasivat odottaakin sotaanlähtöään. Se ei ollut heille yllätys. Kun he lähtivät, jouduin pienen käsivamman jälkeen sakin valvontaan tälle Siikajoen uitolle.

"Korppina" Uhtuan rintamalle 1942

Tammikuussa -42 alkoi varusmiespalvelukseni vakinaisessa väessä kivääripuolella Torniossa ja aliupseerikouluni alkujakso 15.2. Raumossa. Kesän olin kirjurina Tornion kaupunginhotellissa pataljoonan Esikunnassa. Tornion JvKoulK hajotettiin kesällä. Osa miehistä meni maatalouslomille, osa uit-

toon. Meillä muilla oli uudestaan AuK edessä Kemin Ritikassa.

Lopulta minullekin tuli Kemistä lähtö Hyrynsalmen sotatoimialueelle heinäkuun lopulla -42. Pyhäntäsiäkin nuoria saapui rintamalle täydennysmiehinä joukko-osastoihin, pitkin rintamaa. Tulin "korppina", korpraalina, Uhtuan suunnalle 11.9.1942 etulinjan korsuun ja 4/ I/ JR 11:een kk-mieheksi, koska aselajini muuttui heti. Sijoitukseni oli siis KKK, päätiestä oikealle. Asemasota jatkui, välimaastossa oli pientä häirintää. Synkimmällä syyspimeällä tahtoi aloittelijaa pelottaa. Kun hirvi vasoiheen liikkui yöllä linjojen edessä, ansamiinat paukkivat. Sitten sinne annettiin tykistökeskitys ja itänaapuri vastasi omalla keskityksellään. Aamulla nähtiin, että pimeässä oli liikkunut vain hirvi vasoiheen sillä kertaa. Syötävääkin jäi, kun lihat haettiin pois.

Jouluna -42 meille tuli mukavat kinkkupalat. Olin Pellon tukikohdassa. Veisasimme jouluvirren. Sitten pelattiin korttia. Samana jouluna sattui tapaus. Naapuri teki häirintää. Asemamme olivat päätiestä oikealle, Tsirnijärven ja Kuittijärven välikannaksella. Tässä Pello-tukikohdassa meillä oli samassa korsussa kk-ryhmä, kiv-ryhmä ja meidän kk-joukkueen johtaja vänr Hirstiö. Vihollisen taas häiritessä mentiin asemiin. Tuli harmillinen kokemus. Jätepaikkamme oli linjojen takana, myös riuku luonnollisia tarpeita varten ja alempana meidän, soturien, joulusyömiset sulana. Tämän kohdan ohi mentiin välistä pikavauhdilla asemiin. Eräs rintamakaveri sai moskat päälleen, kun pikkuheittimen kranu syöksyi ja räjähti monttuun kesken mukavuustoimituksen. Tilanne oli proosallisen ja paskamaisen epäilyriinen. Sodassa piti kärsiä kaikenlaista.

Rintamayhteyksiä pyhântäsiin

Pari muuta pyhântästä oli kanssani samassa KKK:ssa, 4/ I/ JR 11:ssä, Sulo Kamunen Tavastkengältä ja Heimo Eskola Ahokylästä. Asemasodan vuosi-
na tuli myös vierailuksi naapuriP:issa. Kerran talvella kävin pyhântästen Turistikukkulalla juttusilla. Palatessani sieltä hiihdin jyrkkiä rinteitä. Toinen sukseni karkasi mäkeä alas. Olipa vai-
vaa etsiä kadonnut suksi pimeään met-
sänotkon tiheiköstä. Helmikuulla 1943
olin 3 viikkoa JR 11:n rintama-aliup-
seerien kurssilla Vaaralassa. Lomareis-
sulle piti saada lomapapereihin leima
siitä, että lähtijä oli käynyt pataljoonan
täisaunassa. Kerran tullessani Pyhän-
nältä -43 keväällä vierailin III P:n alu-
een Turistikukkulalla. Se oli silloin
pyhântästen komppanian ominta
maastoa Uhtuan suunnalla. Toin pojil-
le voita ja muutaman pullon väkeviä
tuliaisina. Pojat tiesivät tuloni. Osa

"Kelloharjun Aimo" talvella 1943 korsun edustalla Pellon tukikohdassa Uhtuan länsipuolella. -Aimo Karjalaisen ja tytär Sirkka Virtasen e Karjalaisen kuva.

heistä ehti minua vastaan naapuri-
tukikohtaani, joka oli Turistin juuressa
oikealla, sen eteläpuolella.

Kävin Feliks Mäen kanssa myös kes-
tisten puolella Etukukkulan takana,
res.joukkueen korsulla, missä oli
pyhântäsiä Väinö Pääkkö ja hänen 1/2-
joukkueensa poikia mm. Tauno
Hynynen, Johannes Partanen ja Yrjö
Mahosenaho (Tölppäästä). Turistilta
muistan mm. kvääp Viljo Rajalan ja
Juuso (Jooseppi) Kiiskisen. Tapaamiset
olivat erityisen mieluisia. Kotiterveiset
saatiin perille tuoreeltaan. Hurtti huu-
mori oli "siellä jossain" erittäin voima-
kasta, kun tutut pyhântäset tapasivat.
Huumoria viljeltiin rintamalla enem-
mänkin, myös lääkkeenä ikävystymistä
ja koettuja mielenjärkytyksiä vastaan.

Sotajännitystä ja haavoittumisia

Syksyllä -43 meidän 4.K:lla, I P:n
oikealla reunalla, oli Saaren tukikohta
Kuittijärven pohjoispäässä. Se oli raja-
paikka, josta oikealle, kohti Jyvälahtea,
alkoivat kenttävartioalueet. Olin tuki-
kohdassa tuuraamassa kk-ryhmän joh-
tajaa. Monesti pimeällä vihollisen saksimiehet yrittivät päästä puolellemme vanginsieppaukseen läpi tai ali esteiden. Usein piti lopettaa korttipeli ja panna kookoo eli konekivääri laula-
maan. Seuraavana päivänä katsottiin
välimaastoa, oliko vastapuolen poikia
jäänyt taistelukyvyttömiksi. Pioneerit
korjasivat miinoitukset ja esteet. Joskus
vihollinen oli ehtinyt evakuoidakin
kaatuneensa ja haavoittuneensa.

Kun pääsin siirtymään omaan ryh-
määni, 4/ I/ JR 11:n 2.kk-joukkueen 2.
kk-ryhmään, se oli lähellä Turistikuk-
kulaa, I P:n linjojen vasen ääritukikoh-
ta, josta alkoivat III P:n linjat siitä
vasemmalle. Minut piti haavoittumi-
sen johdosta siirtää 4.10.-43 Ouluun
41. Sotasairaalaan. Tapahtuman kulku

Talviasuiset aseveljet lomalla Pyhännällä. Vasemmalta lukien Feliks Mäki, Aimo Karjalainen, Toimi Hynynen ja oik. Tauno Hynynen. -Väinö ja Lahja Karjalaisen kuva.

oli seuraava: Kappelin tukikohdassa, Pellosta vasempaan, olin pimeällä kk-
pesäkkeen vartiossa. Vanjan partio
hiippaili etumaastossa. Vihollinen kat-
koi ratsuesteemme lankoja. Tein häly-
tyksen. Meillä oli tapsiyhteys pesäke-
keelle: tapsinpäässä korsussa oli säily-
kepurkki, jossa alkoi rämistä kieleke
vartiomiehen nykiessä tapsia. Pojat
santäsivät aseisiin. Aloimme ampua.
Naapuri vastasi tähän antaen suojatul-
ta, kun heidän partionsa joutui poistu-
maan. Olin huonossa ampuma-ase-
massa jalat alttiina tulelle. Vihollinen
ehti laukaista koopeella 2 luotia oikean
sääreni läpi, piikkilankaesteiden takaa.
Pojat vetivät minut purilaalla JSp:lle.
Sain ensiavun. Sitten minut vietiin
junalla Ouluun sotasairaalaan.

Palasin linjaan kk-miehenä toipu-
mislomani jälkeen, marraskuun lopul-
la -43. Edelleen palvelin rintamalla
res:ssä 17.1.1944 ja siitä eteenpäin.
Olin heittomies: kun joku ryhmänjoh-
taja lähti lomalle tukikohdastaan, jou-
duin sijaiseksi. Nämä olivat esim. 2 vii-
kon rj-hommia, kunnes esimiehyyteni
oli taas ohi ja palasin oman ryhmän-
johtajani alaiseksi kk-mieheksi. Sain

ylennyksen alikersantiksi 8.4.-44.

Asemasota oli melko rauhallista.
Joskus vihollispartiot häiritsivät. Omat
sissit kävivät vastaavissa tihutöissä naa-
purin puolella. Välillä askarreltiin.
Johtokin järjesti meille työtä: tehtiin
tai kohenneltiin korsuja ja juoksuhau-
toja. Vaihtelulla poistettiin sotaväsy-
mystä. Musiikilla piristettiin miesten
mieltä. Feliks Mäki oli joskus laulu-
miehenäkin, varsinkin pyhântästen
komppaniassa, Patokosken porukassa.
Hän lauloi Sotilaspoikaa isänmaan
juhliissa Pyhännällä jo ennen sotia ja
lauloi eri lauluja myös nuorisoseuran
puheenjohtajana sen tilaisuuksissa
sotien jälkeen, vieläpä joskus pyhântä-
senä veteraanina ja 90 %:n sotainvali-
dinakin juhlapäivien yksinlauluohjel-
missa.

Vuosina 1941-44 olin taistellut
Uhtuan länsipuolella. Seuraavana oli
Karjalan kannas. Uljas kadettiupseeri
ja majuri, myöhemmin evl Jukka
(Juhani) Malmivaara, tuleva Kuopion
hiippakunnan herännäispiispa, tuli
meille I/ JR 11:n pojille Kivennavalla
pataljoonan komentajaksi. Kun olim-
me asemassa Heinjoen pohjoispuolel-

la, Noskuan kivimaastossa, meidän ja vihollisen linjat olivat lähekkäin. Rintamakaverini Eskolan Heimo, Ahokylän poika, joka kuului KKK: mme 2. kk-joukkueeseen, oli linjassamme ilmeisesti kk-miehen apulaisena. Juhannusaattona 23.6.-44 vanja antoi keskitystä niskaamme. Vitjaamme tuli tiuhaan pienoishieittimen ammuksia, nakuja. Sirpalevaikutus oli erittäin runsas ja Heimo sai osumat. Menin katsomaan, hän kun oli asemassa vain n. 20 m minusta vasempaan. Lääkintämiehet olivat jo paikalla. Heimo oli melko verissään ja hän oli heti kaatunut tuosta täysosumasta.

Vihdoin illalla 25.6.-44 minäkin haavoituin Kannaksen taisteluissa Heinjoen pohjoispuolella. Olimme edelleen 2. kk-joukkueessa, kivisellä kankaalla. Vänr Olaste oli jjoht. Illalla menimme vastaiskuun. Johdin kk-ryhmää. Päivän olimme levänneet kompaniamme linjojen takana. Menimme nyt vähän lähemmäs vihollisasemia. Pysähdyimme pikkupoteroihin. Kaivelimme eväitämme. Olimme etummaisina vihollisiin nähden. Ihmettelimme omien jv-joukkojen viipymistä. Odotimme niiden vastaiskua, jota aioimme tukea konekiväärein. Vihollinen alkoi taas tulittaa meitä nakuilla. Paikalla oli korsu, jota käytimme aterioidessa suojanamme. Olimme siinä. Joukkueenjohtajan seistessä juuri lähellämme, ulkona korsunoven edessä, hänen viereensä syöksyi pienoishieittimen kranaatti. Olaste oli mäkihyppääjä, oikein pidetty esimies. Hän haavoittui vaikeasti ja pyysi meiltä pistoolia voidakseen lopettaa hirveät kärsimyksensä. Emme antaneet sitä, vaan sidomme kaikki hänen haavansa ja rupesimme kuljettamaan häntä. Mieheissä oli sirpaleita hyvin paljon. Tämä tapaus kosketti minuakin syvästi. Lääkintämies huusi kavereita avuksi siirtämään

Olasteen tulisuojaan suuren kivipään taa. Saimme joukkueemme uudeksi johtajaksi erään ratsuväen luutnantin.

Kranuja tuli tiheään siirtäessämme vänrikkiä. Äkkiä meitä haavoittui kuusi miestä: mm. lääkintämies ja minä. Sain osuman oikeaan käteeni ja sirpaleita rintaani. Ranteessani on yhä kotoitunut sirpale. Läksimme jalan kohti JSp:tä. Toiset kantoivat vänrikkiä. JSp:ltä lähdettiin sairausautolla Rauhan sairaalaan Kannaksella. Yövyin siellä. Aamulla sain junakyydin kohti Vaasaa, missä sijaitti 27. SS. Juna oli täynnä haavoittuneita. Vaasasta sain 14 vrk toipumislomaa heinäkorjuun aikana. Heinäkuun 15. päivänä tulin SS 32:een Ouluun. Sieltä sain toiset 14 vrk lomaa. Toipumislomieni jälkeen syksyllä -44 käteeni lyötiin kahdeksan toipilaan passituspaperit, Pieksämäelle HTK:hon mennäksemme. Kun olimme kohta siellä - poikettuamme ensin Kuopiossa - , tuli aselepo 4.9.1944.

Mutkan kautta Tornion taisteluihin

Jouduin kuitenkin vielä Kannaksen Ihantalaan. Minun oli pidettävä kirjaa niistä paikoista, joista täytyi ottaa ja olisi tultu ottamaan puutavaraa varusteluun ja haloiksi, ja siitä, miten metsänomistajille voitaisiin maksaa näistä. Mutta kaikki ne metsät menivät könttänä Neuvostoliitolle. Suomen valtio korvasi asian muulla tavoin. Minut oli aselevon jälkeen 8.9.-44 määrätty takaisin 4/ I/ JR 11:n, oman KKK:n, porukkaan kk-ryhmän johtoon. Väepelin kaverina kävin linjassa mak-samassa pojille päivärahoja. Taavetin seuduilta noustiin vihdoon junaan. Se olikin jo menoa Ouluun. Edessämme oli vielä saksalaisten sota ja karkottaminen Lapista. Ensin tehtiin JR 11:n

maihinnousu Tornioon. Oulun Top-pilan satamasta lähti 3 rahtilaivaa lokakuun 1. päivää vasten yöllä. Aamuyön sumusuojuassa 1. laiva saapui Tornion Röyttän satamaan. Minäkin olin tässä I/ JR 11:n laivalastissa, kuten Kamusen Sulo. III/ JR 11 tuli toisessa ja kolmannessa laivassa.

Tornion taistelut olivat ankarat ja minunkin Lapin-sotani kovimmat kokemukset. Tavastkenkänen Sulo Kamunen oli rintamakaverinani omassa kk-ryhmässäni, kun ajoimme sakenneja Tornion suunnalla kohti pohjoista. Miehiä kaatui molemmin puolin, mutta saksat saatiin Vojakkalan pohjoispuolelle. Muistan ensimmäisen illan Tornionjoella, vastapäätä Haaparantaa. Oltiin tukilinjassa, ei ihan etummaisina. Ruotsin puolelta, minne myös vietiin joitakin haavoittuneita, näkyivät komeat valot, kuin rauhan valot. Ne heijastivat soturien mieleen myös houkutus jättää koko monivuotinen sotiminen. Näky oli muutamille ylivoimainen. He pakenivat yli joen ja joutuivat asiasta jälkiselvityksiin.

Toisena iltana maihinnousun jälkeen pengoin syyskylmillä alatorniolaisen ylikessun kanssa saksalaista kuormastoa Tornion asemalla. Sotureinahan olimme Lapin sodassa usein nälissämme ja palelimme huoltovaikeuksienkin tähden. Paikalle tullut meidän Pkom maj Malmivaara kysyi, mitä löysimme. Vastasimme: "Täälähän löytyy viinaa ja kaikkea tavaraa!" Komppaniamme ase-au kysyi majurilta, saiko viinaa ottaa. Malmivaara vastasi: "No, saahan sitä vähän, näin kylmänä yönä". Kaivelin kuormastosta kuivia sukkia. Majuri pyysi niitä itselleenkin. Annoin hänelle kahdet saksalaisten varastosukat ja kaivoin vielä omikseni toiset uudet. Meitä sotureita oli noin pari ryhmää majoittuneina Tornion II postitoimistossa, kun sain

Aimo Karjalaisen toipumisloman erästä kuvaustilanteesta Iisalmen juna-asemalla 7.7.1944 on kolmen miehen foto, joka on suunniteltu otettavaksi veteraanikirjamme kanteen (kansikuvassa v-o Aimo, Eino Pehkonen ja Heimo Heikkinen). Artikkelin kertoja oli haavoittunut juhannuksen jälkeen illalla 25.6.44 vihollisen nakun sirpaleista oikeaan käteen ja rintaan Kannaksen Heinjoella. Tässä toisessa kuvassa Aimo on edelleen toipumislomallaan Pyhännällä heinäkuussa 1944. Kuvauspaikka oli kirkonkylän vanhan Osuuskaupan vaiheilla sijainnut lottakanttiini. Vas. Hilja Jussila, takana Helvi Korhonen ja oik. Kerttu Jussila. Lomansa aikana Aimo kipuli, milloin hän tohtisi kertoa Viljo Korhosen jo kaatuneen. Kuvan filmasi Matti Pennasen sisko Eeva. -Hilja ja Pauli Lotvosen kuva.

tällaisen kontaktin Malmivaaraan. "Pikku-Berliinissä" eli Tornion veturitallin varastoissa oli valtavat saksalaisten konjakkivarastot. Myös I P:n miehistä useilla ilmeni horjuvuutta lähties-sämme Tornion pohjoiseen.

Välillä saksat työntyivät Vojakkalan läheltä takaisin Keroputaalle. Toinen porukka katkaisi heiltä Rovaniemelle

johtavan tien. I P hyökkäsi uudelleen, jolloin motitimme saksalaiset. Kun olin viimeksi asemissa erään liminkalaisen sotakaverin kanssa Keroputaan rannassa, jonkin matkan päässä Tornionjoesta, tilanne oli toistaiseksi sekava. Monet olivat Torniossa tolskanneet melkoisesti saksalaisviinojen kanssa. Tämä laski moraalialia ja lisäsi pojille suurta hengenvaaraa. Joitakuuta omia oli livahtanut joen yli, muutama pyhäntänenkin. Mekään emme välillä saaneet esimiehiltä tietoja, miten asiat olivat. Kun Tornion suunta selvisi omaltakin osaltamme, I/ JR 11 lähti marssille Tornion kautta Laurilaan. Siellä yövyttiin. Seudun talot olivat vauraita. Eräästä talosta myytiin meille sotapojille sianlihaa. Olipa niitäkin, jotka syöttivät meitä mielellään aivan ilmaiseksi.

Seuraavana aamuna aloimme siirtyä kohti Rovaniemen kauppala. Näin I P jatkoi maj Malmivaaran johdolla Laurilasta pohjoiseen. Tästä lähtien oma sotani oli lähinnä vain varmistuksia, ei enää tulikosketuksia saksalaisiin. Omia meni jo edellämme. Pyhäntästen pääosa oli III/ JR 11:n matkassa, edeten Tornioista Kemiin päin laajentamaan sillanpääasemaansa ja kohti Rovaniemeä. Mekin siirryimme Kemijoen pohjoispuolta kohti Rovaniemeä, osittain junarataa pitkin. Osa porukasta korjasi erään maantierumpun. Ajoimme junarataa resiinalla, joka helppotti kookoomme kuljettamista. Kun lähestyimme Rovaniemeä, yövyimme asemissa kankaalla, Kemijoen pohjoispuolella. Sieltä näimme kauppalan palon. Sakemannit valmistelivat katkeraa lähtöään Suomen Lapista. Oltuamme päivän jauhopuurolla menimme aamunälissämme Rovaniemen asemalle, missä saimme ohutta ruotsalaisia, valkoista näkkileipää. Saksat olivat kauppalassa polttaneet myös elintarvi-

keparakkeja. Niistä saimme pengotuksi myös osittain hyviä, vain vähän palaneita säilykkeitä. Siellä täällä näkyi töröttäviä, aavemaisia savutornejia. Meijeriltä evakuoimme erään kaljakorin.

Rovaniemellä meidän komppaniamme päällikkö astui miinaan ja kaatui. Tilalle vaihtui lapualaisen Kosolan Vihtorin poika, Niilo Kosola, myöhempi kansanedustaja ja maatalousministeri. Hän oli miellyttävä komppanian päällikkönä. Samalla hevoskonsulenttina hän ensin tarkasti komppanian hevosten kunnon. Muutama mökki oli Rovaniemellä jäänyt palamatta. Sellaisessa yövyimme, ehkä meitä oli siinä 2 ryhmää. Läksimme jatkamaan sotaretkeämme ylös Ounasjokivartta, Meltausta kohti. Muut menivät edellämme, tulikosketuksessa saksalaisiin. Joukkuetoverini, kauhajokelaisen alik Niemenmaan kanssa mietin, menisinkö rajavartiostoon, kun tiesin kuukauden loman olevan edessä, mikäli kirjoittaisin sopimuksen.

Kun I P oli Meltauksen lossin länsirannalla, meille vanhemmille aseveljille tuli käskynjaolla yllätys, tieto pois-lähdöstämme rintamalta. V:n 1923 ikäluokka oli nuorin näistä, sillä erää kotiin pääsevästä. Maj Malmivaara piti puheen meille poistuville. Nuorempien, 1924-25 syntyneiden, tehtävä oli lähteä Meltauksesta jatkamaan saksalaisten karkottamista kohti Muoniota. Paikalla oli kiuruvetisiäkin, jotka näkivät tuntemansa Malmivaaran. Jäi huvittavana mieleen, mitä savolaiset kommentoivat meidän pataljoonamme komentajalle. Se taisi sujua jotenkin näin: "Vuan tiälläkö se tuo papin villein on olovinnaan majurina?" Mikäpä oli meillä vanhoilla, marssiessa alas Ounasjokivartta Rovaniemelle ja sieltä Kemijokivartta Veitsiluotoon, toivonamme säästyä myös miinavaaroilta! Pääsimme laivalla Raaheen. Siellä

Kapialaisia ja miehistöä III/JR 11:n kanttiin Kiskiskodin edustalla alkuvuodesta 1944. Kolmas vasemmalta pyhäntäläisten 10.K:n laulajapoika Feliks Mäki. - Felix ja Sauli Mäen kuva.

tulimme 15.11.1944 sotilaspiirin kirjoihin. Minut kotiutettiin 18.11.-44. Sain silloinkin tehtäviä: jouduin Raahen Sp:n kautta kotiutettavien I P:n aseveljien kotiuttamiskirjuriksi. Kapt Antti Patokoski, pyhäntästen oman komppanian päällikkö, oli laajemminkin johtamassa kotiuttamiamme Raahessa.

Rintamalta palaaville sattui hauska tapaus. Tultiin ensin yöksi parakille Rovaniemelle. Sieltä laskeuduttiin Paakkolaan ennen Laurilaa ja Veitsiluotoa. Toimin joukon kirjurina. Välillä lintsasin. Pääsin ohi kulkevassa kuorma-autossa Paakkolan kylälle. Kävin joen eteläpuolella syömässä ja ostin rieskaa. Poikien teltalle tuli tieto seudun seurantalolla pidettävistä tansseista. Siellä käytiin ja pelimannit - hanurin ja mandoliinin soittajat - olivat samaa porukkaa. Tyttöjä oli vain vähän. Kaksi tuntematonta sotilasta keräsi kolehdin "soittajille". Mutta kun nämä alkoivat kysellä palkkaansa, kolehdinkantajat olivat häipyneet rahoineen. Piti tehdä uusi hattukierros, että pelimannit saivat roponsa.

Myöhemmin rauhan aikana Pulk-

kilan Rintamamiesveteraanien johtokuntaan kuuluessani tein historiikin yhdistyksen vaiheista ja toiminnasta Pulkkilan veteraanien matrikkeliin. Nykyisin myös koti-Pyhäntää ja sotapolkujani muistella asun Varkaudessa, Pulkkilan vaiheitteni jälkeen. Sotavammani on 20 %.

* * *

Kertoja sai kutsun viimeiseen iltahuutoon helmikuulla 1999 Espanjan virkistyslomallaan. Myös em. upseeri, sotainvalidi ja kirkonmies, korkeasti arvostettu Kuopion emerituspiispa Jukka Malmivaara sai iäisyyskutsun sittemmin 14.4.2002. Hänkin joutui palvelemaan isänmaataan vielä sotien jälkeen 1945-47 erityisellä tavalla. Hän kärsi 1½ vuotta ikävää vankeutta yhtenä keskeisenä vastuunkantajana ase-kätkentään osallistumisesta, jolla kaiken varalta varmistettiin monta vuotta kuoleman vaarassa olleen, paljon taistelleen ja kärsineen Suomen turvallisuutta yllätyskriisien varalta.

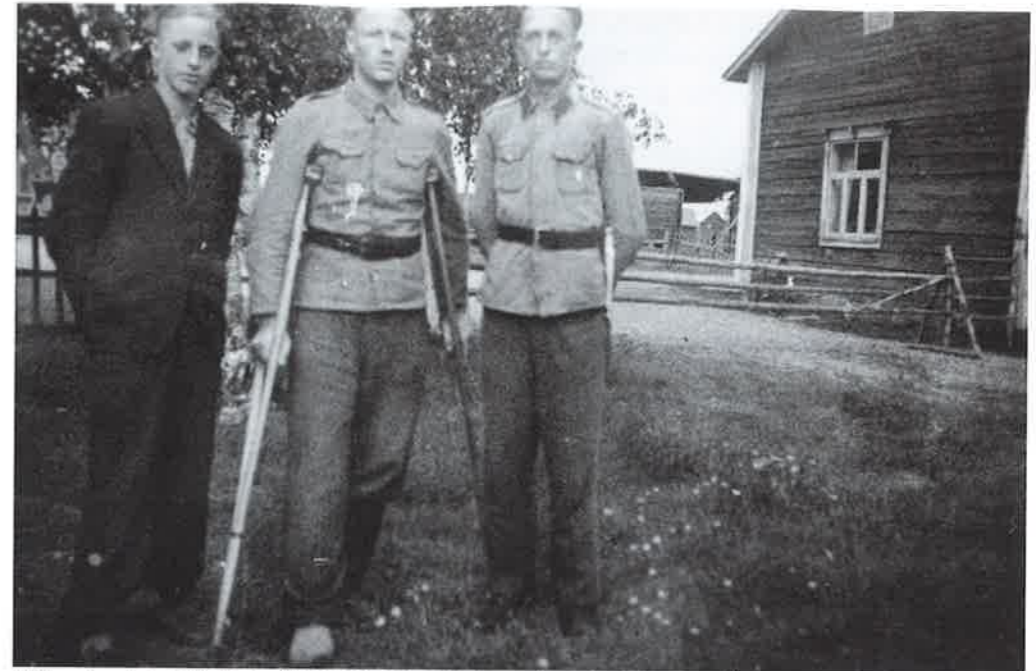
Laguksen panssarijääkäreissä 1944 Kannaksella ja Lapissa

Mv alik
Veikko Kervinen
17.4./22.7.2002 Pyhäntä

Menin armeijan varusmieheksi 13.10.1943 Oulun vanhalle kasarmille. Taisin olla hankala alokas, kun kiväärikomppanian päällikkö määräsi minut sotilasvalan jälkeen Limingan entiselle emäntäkoululle kivääri-
linjan au-kouluun. Kapiainen Kupiainen pääsi eroon yhdestä jukuripäästä. Jouduimme kohta kauas Sotkamon Naapurivaaran koulutusmaastoon. Kivääriryhmäni majoitui Karilan talossa. Senkin töitä teimme välillä ja saimme talon ruokaa. Ikätoverini Väinö Laitinen Pyhännän Akanmäestä oli siellä samassa ryhmässä silloin, vuoden 1943 lopulla. Haavoittunut vääp Pernu-Kipinä oli joukkueenjohtajamme. Hän opetti hyvin taistelutoimia ja suojautumista maastossa. Tämä neuvo oli meille myöhemmin elintärkeä rintamalla.

Ollessani lomalla Pyhännällä Väinö Laitinen joutui Viipuriin. Tiemme erkanivat. Alkukesästä 1944 sain siirron Viipurin lähistölle kenrm Ruben Laguksen panssarijääkäreihin. Oma rintamapalveluni alkoi jo kohta tämän jälkeen. Nimitys "panssarijääkäri" johtui siitä, että meitä iskusuuntien jääkäreitä tukivat tarvittaessa varsinaiset panssarijoukot. Laguksesta oli jo vuosia sitten tullut Mannerheim-ristin ritari nro 1. Hänen panssarijääkäreitään ruukattiin "heittää" Mannerheimin nyrkkiin iskemään sinne, missä uhkasi tulla hätä, missä kävi kovat rähinät ja piti mennä särkyneen paikan eteen torjumaan vihollisen sisään- tai läpimurtoja tai ajamaan sitä pois vastahyökkäyksillä. Alkuperäisistä pyhäntäisistä myös esim. Aimo Järvelä Kamulan kylästä, sittemmin sankarivainaja, oli näissä joukoissa, hän

Veikon (vas.) kotipihalta kesällä 1943. Oik. Viljo Knuutinen, keskellä Taito Ågren toipumislomalla kainalosauvoineen. Tultuaan vartiosta hän haavoittui kaulaan ja oikeaan jalkaan 2 ryhmän isossa korsussa pk-ampujana juhannusyönä 24.6.43 klo 1.15 Suurlahdella. Kranu räjähti korsuseinässä ikkunan kohdalla ja haavoitti 5 sotilasta. Taitoon iski 6-7 sirpaletta. Yksi on kaulassa. Elokuussa 2001 oikean jalan polvijännettä painanut sirpale poistettiin sotainvalidien lisälmen veljeskodissa. Taiton sotainvaliditeetti on 15 %. - Veikko ja Siiri Kervisen kuva.

Laguksen viidennessä jääkäripataljoonassa (JP 5), minä kakkosessa (JP 2). Me emme sotatoimissa tavanneet toisiamme. Aimon isä Ville Järvelä kävi kodissamme keskustelemassa poikansa kohtalosta. Aimo kaatui Inarissa 4.11.1944 astuttuaan saksalaisten miinaan. Myös Jaakko Kangas, joka kävi nuorena meillä usein ja oli talossamme työmiehenä, oli kaatunut Kannaksella Antrean suunnalla jo pian juhannuksen jälkeen 1944.

Kannaksella ja myös Lapin sodassa oli omakohtainen aseeni Suomi-konepistooli, tehokas ja käytännöllinen lähitaisteluissa. Kesäkuussa -44 alkoi neuvostoarmeijan suurhyökkäys Kannaksella. Menimme sen johdosta ensin Heinjoelle, sitten todella kovaan paikkaan Vuosalmelle ja sieltä Ylämaalle. Kun Suomen puolustustaistelussa

tapahtui Talin ja Ihantalan ihme, jossa myös Laguksen jääkärit olivat mukana, nitimme sitten viljoja Ihantalassa, puimme ne ja panimme ne junaan Antrean asemalla. Tosin viimeinen viljalasti jäi venäläisten käsiin, kun emme ehtineet toimittaa sitä pois.

Minäkin jouduin etulinjan taistelijaksi nuorena vuoden 1925 ikäluokan miehenä. Edetessäni ensimmäisenä tunnustelijana jo Karjalan kannaksella eräissäkin tilanteissa koetin pitää pääni kylmänä ja olla kova pelostani huolimatta. Joskus mukana ollut hyväkin asevelikaveri saattoi joutua paniikkiin, mikä oli inhimillistä ollessamme suursodan paineitten keskellä elävinä, syvästi tuntevina ihmisinä ja suurvallan vihollisarmeijan vaaniessa henkeämme. Kaikkea jääkärikoulutusta ei meille ehditty antaa, mutta meidät opastet-

tiin käyttämään myös saksalaisten uusinta osaamista eli panssarinyrkkejä ja -kauhuja ps-torjunnassa. Minun ei tarvinnut taisteluissa käyttää näitä uutuuksia. Poljin yhteisessä kiireessämme jääkärin polkupyörääni ja annoin konepistoolilleni töitä, kun päälle käyviä maaleja oli varsinkin Kannaksella uhkaavan paljon. Pahimmat taistelu- paikkani olivat Vuosalmella, missä oli myös isoja neuvostopanssareita. Korkeimmat upseerit vaativat meitä siellä yhä hyökkäämään, mutta tilanne meni niin vaikeaksi, että heidän oli pakko taipua myöntämään puolustuskannalle ja viivytykseen siirtymisen välttämättömyys. Vihollinen keskitti ankarasti, pommitti, tulitti ja taisteli monin hyökkäysaalloin. Minunkin ase siinä kuumeni runsaasta tulituksesta. Muistini on elämän ehtoolla alkanut pätkiä, joten olen ainakin toistaiseksi unohtanut muutamien rintamakaverien ja esimiesten nimiä. Upseerejakin kaatui paljon ja niinpä joukkueita johtamaan piti monesti panna myös aliupseereja.

Kannaksen jälkeen toinen sotavaiheeni oli lähtö Lapin sotaan saksalaisia karkottamaan, edelleen Laguksen jääkäreissä. Oli raskasta sotia entisiä aseveljiä vastaan, mutta se oli Neuvostoliiton saneleman rauhan pakkoehto. Meillä oli telttamajoitus Lapin reissulla koko ajan. Suomalainen SS-upseeri kapt Rossi oli ollut Karjalassa joukko-osastomme komentajana. Hänen ei enää tarvinnut lähteä matkaamme, kun jouduimme sotimaan hänelle hyvin läheisiä saksalaisia aseveljiä vastaan. Pohjoiseen meille vaihtui uusi pataljoonankomentaja kapt Savinen. Menimme Oulusta Ranualla ja sieltä päin kohti Rovaniemeä. Ensin oli saksoiden kanssa kuin salainen herrasmies-sopimus välttää taistelua, kun oli oltu aseveljinä idän vaaraa vastassa. Ensimmäinen, pienehkö kahakka meillä oli

sakemanniin kanssa Ranuanjoella, jonka takana he olivat väijyksissä ja alkoivat ampua meitä. Saksat olivat panneet ansaksemme joen eteen rommi- ja konjakkipulloja. Moni poika sortui ryyppimään, mutta takempaa tuli selviä miehiä avuksi. Venäläinen lopulta pakotti meidät aktiivisestikin vastakkain taistelemaan sakemanneja vastaan. Välillä tuli pieniä ja isompiakin selkkauksia tai kahakoita. Minulla oli muuan hurjapäinen rintamakaveri, taisi olla 1/2-joukkueen johtaja. Kerran hän meni sakemanniin jälkeen heidän otettuaan vangin. Kaverini napsi nuo saksat hengiltä laukauksillaan ja vapautti aseveljemme.

Rovaniemen kautta meidänkin pataljoona meni kohti Sodankylää, mutta emme ehtineet Rovaniemelle saksalaisten taistelukosketukseen. Porukamme oli tulossa Ranuan suunnalta sinne päin noin 7 km:n päässä loka-kuun 15. päivän iltapimeässä, kun koko silloinen kauppa muuttui tulimereksi ja suuren valkean loimu näkyi kauas. Minustakin oli hyvin ikävää, että entiset aseveljemme saksat rupesivat katkeruuden ja koston mielialoin tuhoamaan Lappia niin voimakkaasti. Olisihan pakollisissa taisteluissa voinut toteuttaa kohtuullisempia muotoja. Miltei koko Lapin hävittäminen oli tyrmistyttävää pienen Suomen kannalta. Tässä sakemanneilla meni hommat höpsis. Huoltomme oli vaikeuksissa heidän särettyään tiet. Meilläkin jääkreillä oli kova ruuanpuute. Pottupelloista kaiveltiin perunoita. Välillä meillemme tömätettiin muonaa lentokoneista. Päästyämme saksalaisten muonavarastoille saimme sieltä paljonkin ruokaa.

Kun poljettiin Ranualla ja pohjoiseen Rovaniemeltä jonkin matkaa, josakin ennen Sodankylää minulta puhkesi pyöränkumi. Sain muitakin yllätyksiä. Jäätyäni porukastani jälkeen

Välähdys Rovaniemeltä joltakin majoituspaikalta Lapin sodasta syksyllä 1944. Kuvassa ryhmireitä, vas. ker- toja. -Veikko ja Siiri Kervisen kuva.

taluttelin pyörää. Kohta tuli huoltojoukkoja, joiden mukana oli polkupyöriä korjaavia mekaanikkoja. Heiltä sain apua. Mutta kun olin huoltoporukoiden luona, jouduin myös kenrm Ruben Laguksen juttusille ja hän määräsi minut 4 päiväksi yhdeksi tst-lähetet- tään, joten melko yllätyshän tästä kai- kesta tuli. Hommansa kullakin.

Saksalaiset olivat tehokkaita tulitta- maan mm. konekiväärein ja lyömään sekaan krh:n nakuja. Pataljoonamme jatkoi saksalaisten karkotusta Vuotson ja Ivalon kautta ylemmäs pohjoiseen, Inarinjärveltä länteen päin sijaitsevaan Kaamasen kylään ja Kaamasjoelle asti. Sieltä johti ns. Postipolku Norjan rajalle. Sen suuntaan meni venäläisiäkin hätyyttelemään pois saksoja. Mekin olimme vielä tekemisissä venäläisten kanssa. Kun pohjoisessa oli Suomen puolelle tullut venäläissotilaita aja- maan pois saksalaisia, idän ruski- poikiakin oli haavoittunut tällä reissul-

la. Meillä oli siirtovene vetonaruineen Kaamasjoella. Vedimme haavoittuneita neuvostosotilaita joen turvallisem- malle puolelle ja vetonarulla toisin päin vene kiskottiin taas joen yli uutta lastia varten. Toiset miehet jatkoivat näiden venäläisten haavoittuneiden evakuoimista Ivalon kirkkoon. Siinä oli kenttäsairaala, kun saksat olivat poltta- neet muut sopivat rakennukset. Tämän jälkeen alkoi pataljoonamme paluumatka varoen lukemattomia mii- noituksia, jotka kuitenkin joskus lauke- sivat, tappoivat tai haavoittivat poi- kiamme vaikeasti.

Kuten itse sota, niin myös siitä paluu oli siis vaikeaa, mutta minäkin lopulta pääsin perille siviiliin ja kodin rauhaan, kotitilani ja kotijärveni maisemiin Pyhännän kirkonkylälle. Poistuessamme sotatoimialueelta po- rukkamme sai olla kenttäjumalanpal- veluksessa Rovaniemellä saksalaisten parakkikylän seuduilla.

Jääkärinä Petroskoin ja Syvärin suunnalla

Mv-metsätyömies alik
Toivo Korsulainen
Veteraanien
matrikkelitoimikunnan jäsen
Pyhäntä

Kesällä 1920 Ahokylässä syntyneenä aloitin vakinaisen palvelukseni Ilmajoella PPKouluK 1:ssä talvisodan jälkeen, 4.4.1940. Olin kiväärimies. Meidät vietiin valan jälkeen Sallaan välirauhan aikaiseen KevOs 11:n rajavartiointiin. Siellä olin Antti Väyrysen kanssa samassa porukassa. Tämä kotikyläni poika kaatui myöhemmin Laatokan Karjalan Ruskealassa 30.6.1944. Minusta tehtiin myös jääkäri. Palvelin JP 1:n jääkärijoukoissa Lahdessa. Kun jatkosotaan lähtöni lähestyi, jouduin 18.6.1941 Lappeenrantaan 2./JP 1:een.

Jatkosodan hyökkäykseen mennessämme meillä oli kpääll kadettikapt (myöh. evl) Reino Honkanen. Hyökkäyssuuntamme oli Korpiselän alueen Ägläjärveltä Suojärven kautta kohti Petroskoita eli Äänislinnaa. Minun hyökkäykseni ei jatkunut kauan. Vaikea haavoittuminen vei minut rintamalta pitkäksi aikaa. Aluksi kierrettiin paljon metsissä. Meillä jääkäreillä oli polkupyörät. Meitä pantiin sellaisiin hyökkäyssuuntiin, joille tarvittiin jääkärien nopeita iskuja. Laguksen panssarit eivät olleet kovin kaukana meistä ja tarvittaessa ne tukivat jääkäriosastojen hyökkäyksiä.

Jalka poikki ja Vaasaan

Haavoittumiseni ei kauan viipynyt. Oli elokuun 27. päivä 1941. Porukallamme oli mieli eteenpäin Petroskoin suuntaan. Vihollinen oli lähellämme kahden järven välisellä kannaksella. Toiset jääkärit kiersivät saartamaan sitä järvien oikealta puolelta. Saimme käskyn tehdä sama vasemmalta koukaten. Minulle

Välirauhan rajanvarmistajia v. 1940 harjoituksissa Sallan suunnalla. Oik.p. Ahokylän poika Antti Väyrynen. -Toivo ja Vappu Korsulaisen kuva.

Antti kotikylän tyttöjen seurassa. Hänestä oikealle Aune Mård myöh. Puurunen, Kirsti Korsulainen myöh. Jokelainen myöh. Tokola ja Aune Piippo myöh. Mahosenaho. Antti kaatui sotakesänä 1944. -Kalle ja Eeva Mahosenahon kuva.

Sotavammaisia ja hoitajia Vaasan SotaS 27:ssä syksyllä 1941. Kertoja kainalosauvoissa. Kuvan oik. laidalla likka Mäläskä leuka käärittynä. Kolmas vas. vänrikki, joka tahtoi olla rivimiesten kanssa, ei upseerihuoneessa. -Toivo ja Vappu Korsulaisen kuva.

Toivo-toipilas maailman parhaassa paikassa, kotona Pyhännän Ahokylän Korpelassa. -Toivo ja Vappu Korsulaisen kuva.

muistuu, että Perukan kylältä Sattulan Enska eli Ensio Knuutinen oli samalla suunnalla eräässä toisessa jääkäri-komppaniassa. Meillä oli JP:n komentaja mukana hyökätessämme. Hän käski, että joukkueemme varajohtajan, kers Villasen, oli lähdettävä ottamaan yhteys oikealta koukkaaviin joukkoihin, että pihtiliikkeet saadaan hyvin pelaamaan yhteen vihollisen saartamiseksi ja tuhoamiseksi. Villanen otti

minut jääkäreistä kaveriksi. Minulla oli konepistooli eli kp. Siinä teimme lähtöä pataljoonan komentajan neuvossa. Mutta en ehtinyt kuin kerran siirtää vasenta jalkaani, kun se jo osui vihollisen polkumiinaan. Siihen loppui tämän Ahokylän pojan Petroskoin hyökkäys. Mm. lääkm Hemmilä oli kantajiani, kun lääkintämiehet veivät minua purilaan luo. Hevonen veti minua purilaalla useita kilometrejä järvensivua takaisin päin, Jsp:lle asti. Vasemmasta jalastani oli sääriluu poikki nilkan yläpuolelta. Kun hevonen veti minua purilaalla, se oli tuskien taivalta: katkennut jalan osa heilui tässä rynkytyksessä edestakaisin, koska pojat eivät olleet vielä lastoittaneet sitä, mikä tehtiin vasta Jsp:llä. Jalkani pantiin kipsiin.

Vasen sääriluuni ehti jo alustavasti luutua ennen sairaalaan pääsyä. Minut vietiin 31.8.1941 junalla Vaasaan 27. SotaS:aan. Kun kipsi poistettiin, jalkani asennusta ei enää korjattu. Se jäi toista lyhemmäksi. Siellä oli Suomen poikia eri puolilta maata ja myös saksalaisia aseveljiä, jotka olivat monin tavoin haavoittuneita. Näin heitä samassakin potilassalissa kanssamme. Porukassa oli myös yksi tavastenkänänen haavoittunut Pyhännältä, leukaan luodin saanut mies Iikka Mäläskä, Taunun veli. Vähitellen aloin toipua tolpilleni. Kun kerran olin Vaasan torilla kainalosauvoineni, eräs mumma valitteli: "Onko nuinkin pienen pojan pitänyt lähteä sotaan?" Tieni kulki helmikuun alkuvuikkoina välivaiheihin kohti uutta rintamalle lähtöä Raahen Skp:n, Lempäälän JvKoulK 19:n ja Lahden Skp:n kautta, minne tulin hevostmieheksi pesulajoon kuljettamaan isoja, raskaita pyykkilaitikoita. Olin myös JvKoulK 6:ssa ja jossakin välissä toipumislomalla kotona.

Vosnezenjan eli Syvärinniskan kauppala Petroskoista pitkästi etelään. Siellä kertoja rintamakavereineen pääsi takaisin yli Syvärin. Marssi Äänislinnaan ja Loimolaan oli pitkä.

Asemasodan aikana Ostan suunnan vaiheiden jälkeen oltiin työkomennuksella 9 km Äänislinnasta pohjoiseen, Solomannin kylässä. Tämä oli tiilenpoltto-komennus. Poltimme suuret määrät tiiliä Karjalan rakentamisen tarpeisiin. Tässä ryhmäkuva olostani tällä komennuksella Äänislinnan lähellä Solomannissa. Istun ryhmän oikealla laidalla.

Petroskoin eli Äänislinnan ortodoksinen kirkko ja sen hautausmaa. Vm. kuva Kalle ja Eeva Mahosenahon.

V.1943 korsussa Syvärin takana lähellä Ostan kylää. Keskellä kattoa sähkölamppu. Istuvista vas. takana "pakkikaveri" Lauri Pirinen Kiteeltä. Hänen kanssaan kertoja jakoi paketit ja he joivat saikat samasta römpsästä. Pirisen äiti Loviisa lähetti aina lanttukukkoa. Se oli kylmänä hyvä syödä. Topin äiti Kaisa lähetti voita ja pullasta paistettuja korppuja. Toinen vas. ryhmänjohtaja alik Ohtonen Kainuusta, 3. vas. istuu kertoja kämmen pöydältä riippuen, edessä keskellä joukkueen varajohtaja, karjalalainen kers Laakkonen, oik. muuan Veikko Piironen, joka kaatui veljensä Toivon kanssa miinan räjähtäessä. -Toivo ja Vappu Korsulaisen kuva.

Syvärin rintamalle

Sain reserviläisenä komennuksen takaisin sotatoimialueelle. Minut myös määrättiin 16.7.-42 Osasto Murhuun, joka kuului JR 9:ään. Tätä osastoa komensi ltn Murhu ja siinä oli jääkärijoukkue vahvennuksena. Asemamme olivat Syvärin yläjuoksulla n. 20 km sen takana, lähellä Äänistä. Venäläisten puolella oli Ostan kylä, joka näkyi aivan vastapäätä edessämme.

Syväritä ja myös Petroskoin eli Äänislinnan ja Vosnezenjan kauppalan ym. karjalaisseuduilta minulla on paljon kuvia albumissani. Kuljin lomareissuillani näiden maisemien kautta. Liitän em. kuvia kertomukseeni vain muutaman.

Runko, OsMurhun komentokorsu Syväriellä. Kertoja oven oik. reunalla.

Ahokylän Korpelan hevonen Veikko, joka oli rintamallakin. Kuvassa työtauolla Mauno Korsulainen, joka haavoittui vaikeasti pyhantästen jatkosodan pahimpana päivänä 24.7.1941 Pistojoen alueen taisteluissa Korpijärvellä. -Toivo ja Vappu Korsulaisen kuva.

Niilo-veli (vas). varttui mieheksi Pyhännällä, oli muutaman vuoden Kajaanissa, toimi ts:ssa 1/2-joukkueen johtajana mm. Suomussalmen Hulkonniemen erittäin kovissa taisteluissa joulukuussa 1939, toimi it-ylik:na js:ssa ja palasi Pyhännälle 1946. -Niilo ja Raimo Korsulaisen kuva.

Sotani loppuvaiheet

Kesällä 1944 olimme Loimolan suunnalla. Syväriin takana alkoi olla liian vaikeaa. Tulimme sieltä yöllä, viholliselta varkain Vosnezenjassa pioneeriemme tekemän sillan kautta. Syväriä meidät tuotiin autoilla Äänislinnaan. Siitä taaksepäin tehtiin todella pitkä perääntymismarssi Loimolaan. Nuorin veljeni Kaarlo kaatui Karjalan kannaksella 26.6.1944. Tulin Loimolasta hautajaisiin Pyhännälle. Veljeni Niilo palveli ylikersanttina Nurmeksen it-joukoissa Repolan ja Rukajärven suunnalla raskaan it-tykin johtajana. Hänkin pääsi Kaarlo-veljemme sankarihautajaisiin. Samalla käytiin kotona Ahokylän Korpelassa. Vanhin veljemme Mauno oli päässyt jo aikaisemmin rintamalta Pistojoen suunnan Korpijärven taistelussa 24.7.1941 saamistaan kovista kokemuksista vaikeasti sotavammaisena.

Kaarlon sankarihautajaisten jälkeen minut nimitettiin korpraaliksi. Jouduin Loimolan lähellä partiotaiteluun hilla-aikana 1944. Vihollinen ampui suomalaisten huoltotietä. Lähdimme n. 20 miehen kp-partiolla tuhoamaan tykistö patterin. Vihollinen karkottui sieltä kovalla ja runsaalla ampumisellamme. Patterin tykeistä teimme selvää kasapanoksilla. Sainpa olla välillä vähän hillajotoksellakin. Se oli niitä parhaita reissuja sodan raskaiden keskellä.

Loppusanani

Kun minulta loppui sotapalvelus, minut kotiutettiin 12.11.1944. Lapin sodassa minun ei tarvinnut olla. Sotapolkujemme vaiheita on saatu muistella veteraanien ja sotainvalidien retkillä, kuntoutuksissa ym. tapahtumissa sekä Pyhännällä että alueellisissa, jonkin verran valtakunnallisissakin juhlissa, mutta erityisesti myös useilla veteraanien ja sotainvalidien Lamun majan virkistysleireillä, joilla olen ollut usein "saunamajurina". Olin Pyhännän sotainvalidien lipunkantajana Puolustusvoimain valtakunnallisen lipupujuhlan paraatissa Oulussa 4.6. 1986 ja III/ JR 11:n asevelijuhlissa Pyhännällä 3.8. 1986.

Vaikeatkin ajat kokeneena 35 %:n sotainvalidina tunnen, että Jumala on ollut minua kohtaan kärsivällinen ja pitkämielinen. Olen saanut myös kasvattaa suuren perheen Pyhännällä. Toivon uskon Jumalan armoon säilyvän kalleimpana asiana kansallemme. Toivon nuorten muistavan veteraanien ja lottien taistelut, uhrin ja kärsimykset tämän maan puolesta. Toivon nuortenkin turvautuvan Jumalan sanaan ja säilyttävän rakkautensa lähimmäisiin ja isänmaata kohtaan.

Jatkosodan lottana Lieksan KEK:ssa

Metsätyönjohtajan leski
toimistolotta
Eeva Partanen
e Haataja
Lieksa

Asun leskenä Lieksassa. Olen alkuaan pyhäntäsen vapaussoturi Iikka Haatajan tytär Tavastkengältä. Palvelin Pohjois-Karjalan alueella Lieksan KEK:ssa pyhäntäläisenä toimistolottana. Kaatuneiden Evakuoimiskeskus eli KEK sijaitsi Lieksanjoen rannalla siinä Merilän kylän talossa, jossa oli rauhanajan kansakoulu. Kaikki Rukajärven suunnan kaatuneet ja myös kentälle jääneiden kaatumisilmoitukset tuotiin sinne. Lieksan KEK:ssa oli henkilökuntaa n. 8-10 henkeä lomien mukaan vaihdellen. Pastori Eljas Kytömäki oli päällikkömme ja Kemi Oy:n konttoripäällikkö Eucen Pietilä vääpelimme. Sotkamolainen sairaanhoitaja Saimi Karjalainen antoi viimeisen palvelun sankarivainajille miehistön avustamana. Tehtävä vaati hyviä hermoja. Kajaanilainen muonittajalotta Helmi Jauhiainen teki meille hyvää ruokaa vaatimattomistakin aineksista.

KEK:ssa olimme kuin perhe konsanaan. Meillä oli hyvä yhteishenki. Usein söimme aamiaista hyvin hiljaisina. Kukin mielti sodan julmuutta ja ajatteli säälien kaikkensa antaneita, jotka "kolonna" oli aamulla tuonut toimitettaviksi heidän kotiseuduilleen. Kovien taistelujen aikana uhreja oli paljon, joskus kymmeniäkin. Silloin ei toimistossa paljon puheltu. Kuului vain puhelimen kilahtelua ja kirjoituskoneen rapinaa. Kaatuneet ilmoitettiin sotilaspiireihin ja niistä kunkin kotiseurakuntaan ja omaisille. Näitä kävi joskus luonammekin tunnistamassa sankarivainajiaan.

Me saimme myös vaihtelua KEK:n elämään. Rukajärven suunnan kenttäpapat vie-

Kertojan kuvia. Yllä Lieksan KEK:n miehiä ja lottia. Eeva Haataja 3. oikealta. Alakuvassa ollaan yhdessä suojanaamareissa.

railivat luonamme lomillaan. Lieksassa toimineiden joukkojen päällikkö maj Rainio vaimonsa kanssa kutsui joskus meitä KEK:n naisia iltakahveille rajavartioston talon asuntoonsa. Rainiot olivat tavattoman herttaisia, meitä vähän vanhempia. Mahdollisuus käydä usein uimassa Lieksanjoessa vapautti meidät tilapäisesti painostavista ajatuksista viimeisenä, hyvin lämpimänä sotakesänä 1944. Meistä Lieksan KEK:n lotista onkin iso vapaa-ajan kuva Lieksanjoen rannalta Annamajja Katajan kirjassa "Suomen lotat" (Jyväskylä 1986) ss. 102-103.

Lieksan ympäristössä liikkui partisaaneja tuhotöissä. Ne tappoivat ainakin kaksi syrjäseudun talojen perhettä. Myös partisaanien uhrit kuljetettiin viimeiselle matkalle KEK:n kautta. Ihan pieniä lapsiakin oli surmattujen joukossa. Miehet kantoivat heitä

autoon valkoisissa pikku arkuissa, viettäviksi Lieksan kirkkopuiston leposijoihin. Tämä oli sotapalvelukseni kaikkein ikävin kokemus.

Joskus sota tuntui olevan aivan loputon. Silloin tällöin pohdimme vakavasti sen jatkumista ja muita silloisen elämäntilanteen perimmäisiä kysymyksiä pitkän pöydän ääressä. Välistä istunnossa oli toki hauskaakin. Joillakin oli hyvä tapa viljellä huumoria ja keventää tunnelmia. Saimme nauraaikin. Vihdoin syksyllä 1944 sota loppui ja pääsimme siviiliin. Olin kiitollinen, että sain pieneltä osaltani palvella isänmaatani. KEK:n toiminnasta olen unohtanut paljon vuosikymmenten varrella. Ehkä se on hyväkin. Kallis vapautemme on vaatinut kalliit uhrit. Sen sain kaatuneiden evakuoimiskeskuksen työssä erikoisesti kokea ja se on asia, jota en voi unohtaa.

Sota-ajan naisten näkökulmia Pyhännältä

Emäntä, sotainvalidin leski
Hilma Koistinen
Kamulankylän Autio Pyhäntä
+ 25.10.1998 Pyhännällä

Kalevalaisten Naisten Liitto kokosi vuosilta 1939-44 kirjan "Yhteinen tulikoe" naisten kokemuksista rintamalta ja kotioloista. Oma kertomukseni otettiin siihen. Pohjaan artikkelissani myös tähän. Pyhännän Kamulankylän Autio on kotini. Naapurini evakkomajassa oli jopa 4 perhettä samassa huoneessa. Tutustuin niihin syksyllä 1941. Kävimme toisissamme. Me naiset vaihdoimme ajatuksia, aivan kuin saman kohtalon alaisina. Mietimme, pääsevätkö rakkaamme sodista kotiin ja rauhan töihin. Mieheni Samuli oli alikersantti jo Prikaati Vuokon talvisodassa 2.KKK/ JR 25:ssä Kuhmon suunnalla, missä useimmat pyhantäset kävivät talvisotaansa. Samuli joutui 15.6.1941 ryhmänjohtajaksi pyhantästen oman komppanian eli 8/ III/ JR 11:n jatkosotaan Uhtuan suunnalle.

Veljeni Ville Kangas kaatui kranaatista Lauri Kumpulaisen jaloille ja kuoli miltei heti jatkosodan pyhantäsenä ensivainajana joenylityshyökkäyksessä Vuonnisissa. Koin kovan järkytyksen, kun saimme tästä tiedon Uhtuan suunnan asevelipappi Lenna Pellikan surunvalitelukirjeestä. Myös mieheni veli, Antti Koistinen, kaatui 24.7.1941 juoksuhaudassa Korpjärven mottitaistelussa, jossa tuona samana päivänä kaatui nopeasti peräti 13 Pyhännän poikaa. Mieheni Samppa haavoittui luodista vasempaan käsivarteen 9.9.1941 Kiestingin suunnan Kangasvaarassa. Sekin oli kova paikka III/ JR 11:lle ja pyhantästen komppanialle. Samppa vietiin Ouluun Sotasairaala 32:een. Surusanomina kaatumisista tuli moneen kotiin Pyhännän kylille. Kotirintaman naisten huoliin oli aiheutta. Meidät ja monien sotavuosien raskas kotityömme on monesti unohdettu. Ei meitä paljon muistella.

Samuli Koistinen oli Pyhännän Rämälehdosta. Hänellä oli perhe jo ennen sotia. Kuvassa keskellä talvisodan alik Samppa Kuhmon suunnalla asussaan "mallia Cajander". Lumipuvussa vas. myös Tatu Pikkarainen Piipolasta (?). -Samuli ja Hilma Koistisen sekä tytär Hellevi Pellikaisen e Koistisen kuva.

Evakkoäidin vauvan synnytys Pyhännällä

Eräs Karjalan evakkoäiti odotti 11. lastaan. Hänen miehensä oli rintamalla, kuten omakin puolisoni Samppa. Minä odotin kolmatta lastani. Sydämeni alla potki vauva, tähän pahaan ja sotaiseen maailmaan tulossa oleva pikkuisemme. Ei meillä ollut neuvoloita sinä aikana. Toinen oli toiselleen kättilönä. Asuin aivan tässä naapurissa. Olin kuitenkin kotonani ja hoidin talon lemmiä. Vanhempani olivat apuna taloustöissä. Mies sodassa ... Joka päivä odotin tuskaisena ja ahdistettuna, mitä tuleman piti: "Pääseekö Samppa koskaan kotiin, pysykö hän terveenä?" Nämä ajatukset pyörivät mielessä päivästä ja vuodesta toiseen. Samat huolet painoivat myös mainitsemaani suuren evakkoperheen äitiä, joka mietti, saako hän lapsineen miehensä takaisin sodasta. Synnytyksenkin aika läheni meille molemmille,

evakkoäidille tammikuussa ja minulle, pyhantäläiselle äidille, helmikuussa 1942.

Evakkoäiti oli jo sopinut kättilöhomista Huhmarpuron toisella puolella asuvan naapurimökin muijan kanssa, jolla oli taito auttaa synnyttäjiä. Tämän muorin turviin hän tulisi joen yli, koska evakkoväen majoitusmökissä oli niin joka nurkka täynnä asukkaita, että siellä olisi ollut "aivan kauhiata" synnyttää. Koitti Allin päivä, 31.1.1942. Uukunieläinen äiti tunsu synnytystuskat jo päivällä. Hän ei kertonut sitä kenellekään, ruokki vain kymmensuisen lapsilaumansa niukan korttiannoksensa varassa. Illalla kuu paistoi etelän taivaanrannalta, tähdet tuikkivat ja oli 28 asteen pakkasen. Puoli kymmeneltä karjalaisäiti lähti jokea pitkin synnytystuskissaan naapurin muijan pikkukamaria kohti, jossa oli vain kynttilän valo. Kun tuli polttoja, hän pani jalat ristiin, ettei

vauva tulisi lumihankeen. Äidistä oli juostessa tuntunut Raamatun sanoin, että ”ketuilla on luolat ja taivaan linnuilla pesät, mutta ihmisen pojalla ei ole mihin päänsä kallistaa”. Kun hän pääsi mökin kamarin kynnyksen yli, tyttö syntyi molskahtaen siihen lattialle. Uusi Suomen kansalainen syntyi maailmaan, joskin ankeissa oloissa. Mökin Anni otti vauvan hoivaansa ja äitikin alkoi toipua synnytyksestä.

Sankarihautajaiset Pyhännällä 1.2.1942

Kesken vauvanodotukseni meillä ja monella muulla Pyhännän perheellä sekä koko seurakunnalla ja pitäjällä oli vaikuttava surujuhla, suuret sankarihautajaiset, kun yksitoista koti-Pyhännän poikaa siunattiin 1.2.1942 leposijaansa jatkosodan sankarivainajina. Heidät oli ensin hyökkäysvaiheen sotakesänä siunattu alustavasti Uhtuan suunnan kent-

Sankarihautajaiset Pyhännällä sunnuntaina 1.2.1942. Kuvassa näkyy osa 11 arkusta. Oik. Jussi Kyllönen, Eino Luttinen, Antti Marjomaa, Tuomas Luttinen, Samuli Koistinen, hänen takanaan Johannes Marjomaa, Hilma Koistinen, soteleski Aino Kangas (Ville Kankaan leski, Pyhännän poikien jatkosodan 1. soteleski), Helmi Matinaho ja Kaisa Kyllönen. -Samuli ja Hilma Koistisen sekä tytär Hellevi Pellikaisen e Koistisen kuvat.

tähautausmaihin. Pyhännän kirkkoherra Hjalmar Carlson toimitti siunaukset kotiseurakunnassa. Hän oli suojeluskuntapuvussa. Miehet haudattiin kotikirkon pihalle suureen sankarihautaan viereen. Tässä kaatuneiden joukossa oli myös veljeni Ville Kangas. Liitän kertomukseeni kuvia näistä hautajaisista.

Sivukyliltä, esim. Tavastkengältä, tulittiin surujuhlaan hevosilla. Tämän muistoisian päivän sankarihautaus tapahtui hirveän kylmällä säällä. Lunta tuprutti, oli pakkasta ja kova viimakin, kuten myös Senja Leiviskä on muistellut. Miehenikin oli näissä sankarihautajaisissa talvisessa sotilasasussaan. Kirkkopihalla laulettaessa ja hautaamisen aikana kanttorimme Edvard Ågren kylmettyi. Pappi ja kanttori kävivät samana päivänä meillä surutalossakin Kamulan kylän Autiossa. Koska erityisesti kanttorin pää oli kylmettynyt kirkkomaalla, hän kuoli jo illalla ilmeisesti aivokalvontulehdukseen.

Saattoväki jatkosodan 1. pyhättäsen sankarivainajan, Ville Kankaan, arkun äärellä. Toinen oik. Armas Ryttilä, seur. Samuli Koistinen, Eino Luttinen, Helmi Matinaho, kaatuneen äiti Tiina Kangas, Hilma Koistinen, soteleski Aino Kangas ja Kaisa Kyllönen. -Samuli ja Hilma Koistisen sekä tytär Hellevi Pellikaisen e Koistisen kuvat.

Mm. tavastkenkänen Konolan Jussi (=Johannes) oli samalla siunattavien joukossa. Etualalla sepele kädessä suojeluskunnan paikallispuhailikon sij. Antti Meriläinen. Vas. sankarivainajien sisokset Senja Konola, myöh. Leiviskä ja Lyydi Konola, sankarivainajan pikku tytär Irma sekä soteleski Hilja Konola, joka oli Antti Meriläisen sisko.

Sk-asuinen khra Carlson avoimella sankarihaudalla, hänestä oikealle kantt. Ågren ja vs-suojeluskuntapääll. Antti Meriläinen. - Samuli ja Hilma Koistisen sekä tytär Hellevi Pellikaisen e Koistisen kuvat.

Sotainvalidien Veljesliiton po:n lippu vihittiin Pistojoen ylitystaistelun 44-vuotismuiston päivänä 21. 7.1985 Pyhännän kirkossa. Alttarilla lipun vihkiä khra Sulo Kautto, edessä oik. Pyhännän sotainvalidien varapj Samuli Koistinen, vas. johtokunnan jäsen Yrjö Makkonen Tavastkengältä. Kuva Pyhännän Rintamamies-veteraanit ry:n Veteraanialbumi II.

Auttamisen mieltä ja yhteisymmärrystä

Kävin muutama päivä sankarihauta-jaisten jälkeen katsomassa karjalais-vauvaa ja onnellista evakkoäitiä, joka oli palannut paarmuskansa luota majapaikkaansa. Vein ruokaa ja vaatteita, mitä sattui minullakin olemaan. Olihan kaikesta huutava pula. Ruoka oli kortilla, vaatteet pistekortilla. Itselläni ei ollut niin suurta puutetta kuin Karjalan evakkoäideillä. Tämäkin köyhä sotaevakkoon joutunut äiti asui vieraisissa nurkissa 11 lapsensa kanssa.

Tähti-illan ja kuutamoyön vauvana syntyneestä tytöstä tehtiin Alli ristiäisissään.

Kun tuli oma synnytyvuoroni 19.2.1942, oma äitini oli kättilönä, "paarmuskana", niin kuin silloin pruu-kattiin sanoa täälläpäin. Minulle syntyi taas terve tyttö, Vappu, jo sakin kolmas. Sidottiin napa, pistettiin rinta suuhun, ja äidinmaidon imeminen alkoi. Kohta evakkoäiti tuli minua tervehtimään. Kun olin vielä petissä, hän toi viereeni tuolille kaksi pullapitkoa, joihin oli pantu jatkeeksi ohrajauhoja.

Sadattuhannet karjalaiset ja muutkin maamme itärajan pitäjien asukkaat joutuivat sotiemme johdosta toistamiseenkin evakkotaipaleelle. Kuva Jouni Kallioniemen teoksesta "Suomalaiset isänmaan asialla", Jyväskylä 1997.

Muistan vieläkin elävästi hänen sanansa: "Sitä lintu linnulle, jota linnulla itsellään". Kyyneleet tulivat hänen silmiinsä. Me molemmat itkimme äidin onnesta. Ehkä itkimme myös sota-ajan maailman kovuutta.

Sodasta rauhaan ja sotainvalidityöhön

Kun Samuli toipui sotavammastaan, hän sai uutta sotilaskoulutusta ja joutui uudelleen rintamalle, mutta eri suunnille kuin pyhäntästen oma komppania. Hän palveli 8.2.1944 alkaen 2/ RjP 1:ssä ja osallistui Syvärin sillanpääasemien puolustustaisteluihin 9.2.-8.4.1944 ja Länsi-Aunuksen puolustustaisteluihin Aunuksen ja Laatokan Karjalassa. Joukko-osasto ja yksikkö vaihtuivat myös 20.4.1944. Samppa palveli siitä alkaen KrhK/ 15 Pr:ssa, jossa hän kävi myös Lapin sotaa marraskuun 16. päivään

1944 saakka.

Sotien jälkeen meille syntyi neljä lasta. Mieheni Samuli nukkui uskossa Vapahtajaan turvaten 14.5.1992 reservin kersanttina, 35 %:n sotainvalidina. Hän piti tärkeänä sotainvalidi- ja veteraanityötä. Pyhännän sotainvalidien po:ssa hän toimi varapuheenjohtajana varsinkin puheenjohtaja Eino Lehtolan ja sihteerin Feliks Mäen kanssa. Myös Ludvig Pitkänen on ollut pitkään sihteerinä. "Veeles" oli rintamalla kolmesti haavoittunut ja hän kuoli 12.6.1992 peräti 90 %:n sotainvalidina. Nämä miehet ovat tienneet, ettei sota ole herkkua. Siinä on tietysti mielessä vain häviäjiä. Nekin, jotka säästyivät siellä jossakin sodan fyysisiltä tuhoilta, saivat sisimpäänsä sotavamman, jota kukin potee jollakin tapaa koko elämänsä ajan. Isänmaa on kallis. Itsenäisyyttämme on täytynyt puolustaa, mutta uhrit ovat raskaat.

Kannaksella rautaa ilmassa ja maassa

Seppä korpraalika Kurkela
Kannus 26.-27.8.1996
(+ 28.9.1996)

Pyhätäläismuistoja talvisodan Summan lohkolta

Perukkalaisena olin suojeluskunnan poikaosastossa. Liityin Pyhännän suojeluskuntaan ennen armeija-aikaani. Me, Mäkelän Mikon viisi poikaa, jouduimme sotaan: Reino, Heikki, Ville, joka kaatui Pistojoen Korpjärvellä jatkosodan hyökkäysvaiheessa, minä Iikka ja nuorin Antti. Menin alokkaaksi Kuopioon 6.5.-39. Siellä Pohjan Rykmentissä oli monta ikäistäni Pyhännältä: Niilo Kaipainen, Ensio Leiviskä, Yrjö Myllylä, Heikki Pennanen, Antti Piippo ja minä. Meillä oli sotilasvala Kuopiossa 6.6.-39. Emme tienneet piankin lunastavamme lupauksemme kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta kovissa taisteluissa. Heikki Koskenkangas tuli Kuopioon vähän myöhemmin.

Aliupseerikoulua ehdin käydä muutaman viikon. Se jäi kesken, kun minulle tuli suora lähtö Pohjan R:n mukana Karjalan itäkannakselle Kiviniemen alueen ja sen sillanpääaseman linnoitustöihin. Pohjan R otettiin sinne suojajoukkoihin. Siellä oli Pyhännältä meistä v. 1917 syntyneistä Tavastkengän pojista myös Heikki Pennanen, Niilo Kaipainen ja Yrjö Myllylä, sekä Leiviskän Enska kirkolta. Linnoitustöissä oli muitakin pyhätäisiä. Kun sota tuli Kannakselle, olimme jo valmiiksi siellä. Oikeastaan jouduimme siis vakinaisesta väestä suoraan sotaan. En ehtinyt käydä kotona reservissä. Pennasen Heikin kanssa kävin koko talvisotani yksissä. Olimme samassa teltassakin haavoittumiseeni 16.2.-40 asti.

Pohjan Rykmentin vala 6.6.1939 Kuopiossa. Mukana monta Pyhännän varusmiestä. -likka ja Eeva Kurkelan kuva.

Olimme 13.10. alkaen Saijanjokilinjalta. Kaivoimme kenttälinnoitusjärjestelmää Raudun Ryhmän komentajan, ev Kailan käskystä. Maj Vilho Lindén (myöh. evl) komensi Pohjan Rykmentin suojapataljoonaa, III/3.Pr:a, jossa olimme. Sodanuhka nousi. NL sanoi marraskuun lopulla irti maittemme välisen hyökkäämättömyyssopimuksen. Hälytys III/3.Pr:lle tehtiin Antin päivänä 30.11. klo 01.30. Yksiköt menivät aseisiin. Odotimme, mitä olisi edessä. Sota alkoi klo 7. Saijanjoen varressa Leningradin eli nykyisen Pietarin lähellä ollessamme vihollinen ampui ensikranaatit teltta-alueellemme. Pimeässä suurkaupungin valot heijastuivat taivaalle. Rajajoukot ja JP 4 ottivat alkupaineet vastaan, mutta kranaatteja alkoi tulla omankin pataljoonamme alueelle. Vihollisen tykit jylsivät. Kranaattien räiske alkoi hakiessani teetä kenttäkeitteilältä. Sillä kertaa teenjuonti estyi. Ylempi johto käski aloittaa irtautumi-

sen Saijanjokilinjalta 3.12. klo 01. Niin P alkoi vetäytyä viivytyksasemiin Nurmijärven linjalle. Iltapäivällä P alistettiin TstOs Nurmelle, johon kuuluivat myös JP 4 ja III/3.Pr. Iltayöstä 3.12. venäläiset tekivät yllätyshyökkäyksen Petäjärven suunnasta Nurmijärven kylään. Ltn Heino haavoittui vaikeasti 9. kompp:n komentopaikalla ja alik Tauno Reinikka kaatui.

Maj Lindén vei puolet III/3.Pr:sta Vuoksen pohjoispuolelle. Pataljoonan jälkiosana me muut jäimme mottiin Vuoksen taa, Saijanjokivarteen. Vänr Mikko Sisto, joka oli oleva kadettiupseerina HeimosoturiP:ssa jatkosodan Aunuksen ja Uhtuan suunnalla ja myöh. kenraaliluutnantti, tuli meille nyt komentajaksi tässä tilanteessa. Aloimme joskus 4.12. vetäytyä Saijanjoelta metsiä myöten Vuoksen rannalle Oravaniemeä kohti. Peräännyimme Nurmijärven kylälle, mutta siellä oli jo Neuvostoliiton mies vastassa. Olimme hevosenkengän muotoisessa motissa,

jonka aukosta koetimme tulla ulos. Yritimme päästä yli ison, sillattoman puron. Jouduimme sillantekoon. Pyhännän Perukan vanhan Koistilan pojan, Erkki Laukan piti järjestää suojavartio. Hän ajoi ladonnurkalle hevosella, jonka reessä oli kookoo sillantekomme suojaamiseksi. Vihollisen tulitus, ilmeisesti kk-suihku, osui rekeen. Erkki suojautui laitojen sisään. Suihku meni aisoihin ja jalaksiin. Hän nykäisi suitsia. Raju hevonen karautti hänet kerralla joen yli. Erkki taisi vähän kastua, mutta hän mahtoi nyt löytää paremmat ampuma-asetat. Meidän piti jättää kannettavat 1/2-P:n kuormastovarusteet. Teimme äkkiä patosillan kenttäkeittiöstä ja kuormastosta ja ylitimme ison puron. Motista päästyämme vetäydyimme kohta Vuoksen rannalle, Oravaniemen ylityspaikalle. Meiltä meni vänr Siston kanssa Saijanjoelta Vuokselle tuloon yli vuorokausi.

Edessämme oli ongelma, jota emme aluksi tienneet. Eräs upseeri oli sanonut miehille erehdyksissään Vuoksen pohjoispuolella, että hänen jälkeensä kaikki virran takaa etelästä tulijat olivat ryssiä. Kuitenkin me juuri olimme valmistautumassa etelärannalla ylittämään virran. Tilanne pohjoisella vastarannalla oli kumma: veljemme menivät aseisiin valmistautuen ampumaan meidät virtaan. Pataljoonan I.K:n päällikkö, kadettikapt, myöh. maj Uuno Läikkö meni lautalla keskivirralla huutaen pohjoisrannalle päin, ettei ammuttaisi, ja kysellen toista komppanianpäällikköä. Oulaistelaisten kpäällä ltn Kupiainen huusi vastaan: "Onko se kapt Läikkö?" Onneksi Kupiainen tunsu Läikkön äänestä. Kuului vastaus: "On!" Läikkö pyysi sitten meille äkkiä veneitä päästäksemme turvaan. Niitä ilmestyikin paljon Vuokselle ja nopeasti. Ehdimme venä-

läisiä pakoon yli hyisen veden. Hevostenkin siirto oli ongelma. Ne piti jättää toistaiseksi Oravaniemeen, koska Vuoksi oli sillä kohtaa n. 1 km:n leveä ja vesi jo hyvin kylmä ja hyyhmäinen. Ratsut olisivat jääneet virtaan, koska uintimatka oli niissä oloissa liian pitkä. Nikulan pataljoona nouti eläimet myöhemmin. Itse olin Vuoksen takana meidän 1/2-P:n joukoista viimeisiä kk-miehiä Oravaniemen etelärannalla. Juuri silloin univelkani kostautui ja nukahdin paikalleni. Sehän ei ollut luvallista, mutta en voinut sille mitään. Herätessäni omien viimeinen vene oli jo keskivirralla menossa. Huusin äkkiä kyytiapua. Vene kääntyi Vuoksessa. Pojat noutivat viimeisen miehen! "Kaveria ei jätetä".

Olimme reservissä 6.-22.12. Pataljoonamme oli vihdoinkin täysin koossa Mälkölässä itsenäisyyspäivän iltana 6.12.1939 ja siirtyi 8.12. Rist-Seppälään. Aiottuja vastahyökkäyksiä ei toistaiseksi tarvinnut toteuttaa. Pojilla oli kova nälkä Rist-Seppälässä. Kylänväki oli paennut venäläisiä, mutta joillakin paikoin karja oli jätetty. Eräänkin talon navetassa oli tämä tilanne. Meille nälkäisille oli apua siitä. Iso sika teurastettiin, suolattiin, pantiin uuniin ja paloitetiin syötäväksi. Lypsin lehmää, mutta se jäi kesken huomattuani munia kananpesässä. Rupesin juomaan kananmunaa tuoreeltaan, mutta sen sisässä oli jo poikainen. Soturin herkuttelu ei sillä kertaa onnistunut. Meidän P sai 13.12. käsken siirtyä Kämärälle ja asettui kylän itäpuolelle.

Taistelimme Nurmijärven lisäksi Munasuon, Leipäsuon ja Summan lohkoilla. Summassa oli varsinaisesti 5.D. Joulukuun 22. pnä III/ 3.Pr, joka oli 2.D:n osa koko prikaatin kanssa, tuli Kämärän Kuikkalammelle ja 23.12. se sai hyökkäyskäsken liittyen II AK:n

hyökkäykseen. Osa pataljoonasta harhautui Kattilaojalta Leipäsuon asemalle, mm. 9.K. Meidän P hyökkäsi viidettä pataljoonasta ensimmäisenä ja pääsi pian välitavoitteeseen ja tavoitteeseen Perojoelle. Kun 9.K ehti mukaan, se löi maahan n. 200 miestä vihollisen komppanian poteroissa. Meidän P oli yksi niistä kolmesta pataljoonasta, jotka täyttivät 23.12. tehtävänsä tässä Länsi-Kannaksen II AK:n vastahyökkäyksessä.

Pataljoonamme, III/ 3.Pr, vietti reservissä Kuikkalammella jouluaaton 24.12. ja lisäaikaa 23.1. saakka. Reserviäikana teimme väliaseman linnoitustöitä Perojoella Kämärän kylästä Kämärän aseman suuntaan. Samalla P:ssämme tapahtui henkilöstömuutoksia. Joukko-osastomme siirtyi 24. tammikuuta Hotakan tien varteen pelättäessä vihollisen hyökkävään Muolaanjärven jään kautta Kämärän suuntaan. Muolaanjärven tapahtumia oli tammikuun loppuun asti. Etulinjaan järven länsirannalle oli siirretty 2.Pr, jolle alistettiin 8. ja 9. komppania. Näistä edellinen pantiin puolustamaan Muolaanjärven Suursaaren lohkoa ja 9.K varmistamaan järven pohjoispäätä. Meidän kk-joukkue oli em. saarella alistettuna 8.K:lle. Olimme Muolaanjärven Suursaarella kk-asemissa. Eräänä iltana menin järvenjälle evakuoimaan venäläisen tiedustelukomppanian kaatuneita, joita oli jäällä paljonkin saaren voitollisten ensipuolustajien lähinnä kookoolla ampumina. Olin yksin. Kaatuneilla venäläissotilaila oli ruskehtavat tamineet ja piippalaki. Evakuoin heistä yhdeltä mm. 8 venäläistä seteliä. Aioin palata eikenenkään maalta, mutta taivaalle nousut kuu valaisi tienoon ja vihollinen näki minut. Se alkoi pätkiä minua piiskatykin suorasuuntauksella. Löin jäihin kinokseen kaatuneiden sekaan

ja jäin siihen, liikkumatta palelemaan kovaan pakkaseen. Tämä kesti aamuun asti, jolloin pääsin jäältä pilvi-
peitteen turvin kovin kohmettuneena. Vihollinen yritti kerran hyökkäystä Selkäkarin kautta saaren itärannan suuntaan meidän saarella ollessamme, mutta se torjuttiin.

Jäällä "ei-kenenkään maalla" oli kuulovartio joka yö. Tarkkailimme vihollisen toimia. Jos todettiin sen hyökkäysvalmistelua tms., vartija ampui punaisen valojuovaraketin hälyttäen omat aseisiin. Valkoinen valoraketti oli yhteysmerkki seuraaville vartijoille. Kerran yövartioni lopulla astelin kohti kookoo-asemaamme. Teltalta oli tullut kk:lle mies, joka ei ymmärtänyt tunnussanan vakavaa merkitystä sodassa. Kysyin tunnussanaa. Ei vastausta. Kysyin taas ja vedin esiin pistoolini. Vasta nyt kaveri lausui tunnussanamme ja huusi: "Älä ammu!" Nämä olivat hengenvaarallisia tilanteita. Useinhan vihollinen yritti vallata vartiopaikan. Sodassa sattui kaikkea. Koska "vartiomies on suurin sotaherra vartiopaikallaan", moni henki pelastui vain tunnussanan avulla. Kun KevOs 5 otti vastuun Suursaaren lohkolla, 8. ja 9.K pääsivät muun pataljoonan yhteyteen.

III/ 3.Pr jatkoi reservissä 1.-11.2. 1940 linnoitustöitä tukilinjalla Muolaanjärven pohjois- ja länsipuolella, mutta nyt alkoi myös korostua yhä enemmän valmiutemme vastahyökkäyksiin Lähteen ja Summan lohkoilla. Vihollisen tehtyä murtuman Lähteen lohkoilla meidän P lähti 12.2. klo 15.30 hiihtäen Leipäsuon alueelle JR 9:n komentopaikan maastoon, kohta Munasuon tuntumaan ja jälleen Leipäsuolle. Vastahyökkäyksemme Munasuolle viivästyi, mutta venäläisen tehtyä murron sen itäreunaan res. vänr Yrjö Massa löi joukkueillaan vihollisen

hyökkäyksen. Lähteen lohkolla tilanne silti paheni. Vihollisdivisioona saavutti 5.D:n osien puolustaman tukilinjan ps-vaunujen vahvistamana ja murtautui eteenpäin. Kun venäläinen pääsi yli myös tukilinjalta, koko meidän P eli III/ 3.Pr joutui 14.2. klo 21.45 irtautumaan kohti Kilteen seutua. Pk-mies, lamujokinen Eino Pirttisalo haavoittui Leipäsuolla käteensä 14.2.-40. P tuli aseisiin Lähteen lohkolta Leipäsuon asemalle johtavan, vihollisen jo valtaaman tien pohjoispuolelle.

Kk-ryhmämme kuopiolainen johtaja alik Kokkonen kaatui Leipäsuolla helmikuun alkupuolella. Olimme vastaiskussa nousemassa Leipäsuolta kangsrinnettä ylös, isojen petäjien keskelä. Ylempänä oli vihollisen huoltotie, jolla jyräsi ps-vaunu. Välistähän tankkeja oli paljonkin ja ne elämöivät ajolinjallaan. Alikersantti tunsu halua päräyttää kk-suihku tankin kylkeen. Varoitin häntä. Olimme suojattomia. Silti Kokkonen laski sarjan kookoolla menemään ja joutui maksamaan sen hengellään. Vastaus tuli ps-vaunun konekivääristä yhdellä välähdyksellä. Kun löimme maihin, alikessumi oli jo vainaja. Pukkasin Kokkosta liikkeelle: "Ei tuu enää!" Hän ei vastannut kommenttiini. Näin hänen otsansa keskellä verisen reiän. Hyökkäysvaunun hännäminen ei kannata, jos itsellä ei ole suoja-asemia. Kun vihollinen valtasi myös Kämärän aseman, P sai motitusvaaran vuoksi käskyn alkaa irtautua Kilteen puolustusasemista 16.2. klo 15 lähtien. Väsynyt joukko-osastomme vetäytyi Leipäsuon kautta illaksi Kuikkalammelle.

"Miss' ankarimmin luodit soi, / taajimmin tulta salamoi"

Meidän pataljoonamme oli valiosotureista koottu heittoporukka, joka latau-

tui reservissä ja aina välistä heitettiin pahimpaan tuleen. Missä linjat alkoivat pettää, sinne nakattiin III/ 3.Pr. Kk-joukkueemme johtaja oli vänr, myöh. Limingan kirkkoherra Lauri Oravainen Ylitorniolta, mistä oli myös erään toisen kk-joukkueemme johtaja, vänr, myöh. kenttäpiispa Yrjö Massa. Massan kk-joukkueessa olivat pyhääntäset Yrjö Myllylä, Ensio Leiviskä ja Niilo Kaipainen, joskaan en ole kaikkien osalta varma. Minä olin Summassakin Oravaisen kk-joukkueessa, kuten myös Heikki Pennanen. Erkki Laukka oli Perttalan kk-joukkueessa.

Summan lohko ja Summan kylästä itäkoilliseen varsinkin Munasuo oli minulle ja monelle muulle kaikkein kovin taistelupaikka. Vänr Oravainenkin haavoittui myöhemmin samassa taistelussa kuin minäkin. Summassa oli rautaa ilmassa ja maassa, niin ettei siihen muuta mahtunut. Maa keinui jaloissa ja päässä. Oli rautaa ja miestä ja asetta. Vihollisen sotilaita toistuvine "uraa, uraa" -huutoineen vyöryi meitä vastaan niin paljon, että emme kerta kaikkiaan ehtineet ampua läheskään kaikkia, vaikka meillä oli kookoo. Syntyi monenlaisia lähitilanteita. Kovia keskityksiä oli paljon. Meidän piti nakata raskaan maxi-konekiväärin jalusta pois, koska sitä oli hankala liikutella nopeissa tilanteissa. Kun tuli uusi kranaattikuoppa, siihen piti hypätä. Minulla oli kookoon varsinainen matkassa montusta monttuun. Sopivan välin tultua panin sen kannon nokkaan, kaatuneelle puunrungolle tai kivellet, vyön paikoilleen, ja päästelin taas menemään. Aina ei ehtinyt saada apulaista vyön syöttöön. Tai hyppäsin venäläisten konekivääriin ja käänsin sen piipun heidän niskaansa, kun he säntäsivät pakoon. Näin Summassa kävi monestikin juuri haavoittumisyönäni 16.-17.2.1940. Meidän kk-ryh-

män johtaja oli silloin alik Aarne Hemmilä ja kk-miehinä muuan Ruokanen Ylitorniolta, Esko Elfving Raahen Lapaluodosta ja minä. He kaikki kaatuivat samasta kranaatista, josta minä haavoituin Summan lohkolla.

Kerron tilanteen. Kaikki joukot olivat sekaisin. Ei ollut enää tietoa lääkintämiehistä, jotka olisivat korjanneet pois haavoittuneemme. Olin alik Hemmilän kanssa ampumassa kookoolla vanhasta kranaattikuopasta. Siihen tuli taas osuma, koska tilanne oli uusi. Ensin haavoittui rj Hemmilä. Kun veri vuosi vyön alta selästä, Aarne kysyi, oliko hänellä vielä jalat. Sanoin olevan. Hän pyysi minua avuksi, kääntämään hänet mahalleen. Tein sen. Otin kiireesti venäläisten suksia 5 kpl ja sidoin ne yhteen leipälaukun viilekkeellä varpaallisista. Nykäisin Hemmilän suksien päälle. Pystyyn ei voinut nousta, kun sota pauhasi ympärillä ja kuumaa rautaa lensi ilmassa. Aloin pukata Hemmilää edelläni ja ryömin itse perässä. Olimme kohta niin likellä tavoitetta, että Jsp:n korsukummut jo näkyivät. Ruokanen lähti hakemaan sieltä lääkintämiehiä ja Elfving noutamaan aseisiin jäänyttä kookoon varsinaista. Jäin Hemmilän kanssa odottamaan lääkintämiehiä. Pojat ja lääkintämiehet tulivat. Aarne saatiin ahkioon. Samassa iski kranaatin täysosuma keskelleemme. Peli oli selvä.

Heräsin naama turvoksissa. Kasvoillani ja kaulassani oli halkeamia, verihaavoja, kiviä, soraa ja kranaatin sirpaleita. Vasen kyynärvarteni oli poikki. En nähnyt mitään. Vedin sormella oikean silmäni auki ja näin Jsp:n kumpareet. En pystynyt nousemaan. Ryömin verissäni eteenpäin. Osuin vahingossa ruotsalaisten Jsp:lle. En osannut kieltä. Luulin eksyneeni vihollisen puolelle ja aioin lopettaa itseni

pistoolillani. Ajattelin, etten elävänä jää vihollisen käsiin. Onneksi lähellä ollut ruotsalaismies osasi kangerellen suomea ja varoitti minua, etten toteutanut hätäistä aikomustani. Nukahdin. Ahkioon peiteltyä heräsin kohta kauoiseen pakkasyöhön, mutta tärisin ja olin jo paleltua. Vetäjät sanoivat vievänsä minut Esikuntaan, josta annetaan hevosityö. Nukahdin taas ja heräsin reessä. Minussa oli 7 kranaattisirpaleita, niiden tekemät reiät ja vammat. Pahin oli katkenneessa vasemmassa kyynärvarressani. Otsasani oli haava, kurkkutorvi pahasti haavoittunut, ylähuuli oikealta halki ja nenä halki. Vasemman lapaluun päältä oli mennyt kämmenen kokoinen lihapala. Hevonen toi minut Rauhan sairaalaan Imatralla 3 vrk:ksi. Sieltä pääsin petipotilaana sairausjunalla Hämeenlinnaan 2 kuukaudeksi SS 32:een, Aulangon sairaalaan. Siellä Hilka Louhenvuori-niminen lotta hoiti minua erittäin hyvin. Kk-alik Kaitera Limingasta, vakinaisen väen aikainen ryhmänjohtajani, oli nyt päähän haavoittuneena Aulangon potilaina, kuten minäkin.

Sairaala-aikanani III/ 3.Pr:n talvisotaa jatkui Kämärällä 17.-27.2.1940. Pataljoonan verisin taisteluvaihe oli puolustusrintamassa 23.2., 25.2. ja 26.2. Kämärän tien ja Kämärän aseman lohkolla. Sitten P oli etulinjan puolustuksessa 28.2.-13.3. Näättälänjärvestä länteen, kunnes tuli taukosi III/ 3.Pr:n lohkolta molemmin puolin klo 11. Joukot vetäytyivät asemista 3 km pohjoiseen. P siirtyi 14.-18.3.1940 Ihantalan Kilpeenjoen, Nuijamaan ja Lappeenrannan kautta Lemille.

Rauhallisempiin tehtäviin

Maaliskuun loppupuolella v. 1940 pääsin lomalle. Hilka-lotta toi minut

Hämeenlinnan asemalle. Noudin Kuopion varusvarastolta siviilikamppeni. Kun tulin Pyhännän kirkolle vasen käsi kipsissä, minua katsottiin kuin aavetta. Rintamalta oli ilmoitettu minut kadonneeksi. Miehistä oli puute Pyhännälläkin, kun välirauhan aikana monet vartioivat rajaa ja tekivät jälleenrakennustyötä. Oli isoja metsäsavotoita. Tavastkengän Alipäässä oli metsätyön piirijohantajana Toivo Tuominen, joka pyysi minut avustajakseen. Hoidin Löytölän metsäsaran pöllinteon. Luin pöllejä, tein oikealla kädellä pilkkoja puihin ja annoin palstoja.

Kun Kiiskisen "Teukko", Pyhännän suojeluskuntapäällikkö, lähti palvelukseen, opettaja Arvo Hovi tuli hänen sijaisekseen, kuten aikanaan myös Meriläisen Antti. Hovi oli tiukka. Hän koetti patistaa minua rintamalle, vaikka minulla oli sairaslomatodistus. Kesällä -41 menin Kestilään vasen käsi paketissa. Nimeäni ei huudettu. Kysyin majurilta: "Mihin pluttuunaan minä kuulun, kun nimeäni ei huudettu?" Näytin sairaslomatodistukseni. Majuri laittoi minut jatkamaan sairaslomaa kotiini. Kuuluin kotipluttuunaan vielä 2 viikkoa, kunnes Raahen Suojeluskuntapiiristä tuli käsky. Raahessa jouduin lääkärintarkastukseen. Minut passitettiin Helsinkiin SPR:n sotasairaalaan, jossa olin toista viikkoa lääkärin tutkimuksissa ja "komisyneissä". Kuntoni nousi vihdoon E-luokasta B1-luokkaan. Pääsin takaisin Raahen. Sinne oli kerätty vanhat ja haavoittuneet "koukku-polvikomppaniaksi", josta jaettiin miehiä puolustusvoimien palvelukseen KoulK:iin, Huoltokeskuksiin ja sotapoliisijoukkoihin. Jouduin Limingan KoulK:een, jossa oli reservin ja alokkaiden KoulK.

Meitä meni 5 miestä ilmoittautumaan 23.6. -41 Limingan kansanopistossa JvKoulK15:n Esikuntaan.

Vastaamme tuli Vuoksen takaa tuttu maj Ville Lindén, joka yritti vähän höykyttää meitä. Emme kai osanneet riittävän sotilaallista paradeerausta. Hän käski minun juosta n. 1 km:n päähän A-pylvään luo, kiertää se 10 kertaa ja juosta takaisin, että heräisin. Sanoin, etten enää juokse. Ville tivasi, kuka olin. Sanoin olevani siitä 1/2-P:sta, joka jätettiin talvisodassa Nurmijärven mottiin. Majuri ei enää niin huutanut, mutta hän pani minut lähetikseen koko kesäksi.

Kun veljeni Ville kaatui 24.7.-41 Korpjärven motissa Uhtualla, häneltä meni jalka poikki. Hän ei päässyt karakuun, ja ryssät tappoivat hänet pieksämällä. Alfred Leiviskä ja "Juska" Kiiskinen kertoivat tästä. Pääsin veljeni sankarihautajaisiin. Arkussa olevat ruumiit jo haisivat. Hj. Carlson siunasi samalla monta sankarivainajaa kirkon pihalla. Kaatuneet olivat pitkässä rivissä lauta-arkuissa, suurkaivannossa ja vierä vieressä. Alussa suojeluskuntamiehet ampuivat kunnialaukaukset kaikkensa antaneille. Paikalla oli Teukko Kiiskinen ja ilmeisesti myös Antti Meriläinen.

Minusta tehtiin sotapoliisi ErSPolOs:n junapartiointiin. Sijoitukseni olivat marraskuussa -41 Rovaniemen AsKomk ja kesäk. -43 Oulun AsKomk. Sotapoliisina ylenin korpraaliksi v. -42. Viimeinen siirtoni oli 4.10.-44 Raahen Skp:n Esikunta. Veteraana olen toiminut Kannuksen sotainvalidien sihteerinä 10 vuotta ja Kannuksen sotaveteraaneissa. Itsenäisyyspäivänä v. 1993 olin presidentinlinnan kutsuilla Sotainvalidien Veljesliiton esityksestä. Tämä visiitti ehkä sopiikin Summan satureille. Olen pitänyt myös yhteyttä Pyhännän sotainvalideihin ja rintamaveteraaneihin, jotka viimeksi muistivat minua Sinisellä ristillä.

Kainuun talvisodassa ja Vienan kesäsodassa

Autonkuljettaja,
pienviljelijä korpr
Aukusti Puurunen

Veter. matrikkeli-toimikunnan jäsen
Tavastkenkä Pyhäntä 13.8.1996
+ 15.3.1997

Taustoja

Olen syntynyt v. 1911. Isäni Kusti kuului suojeluskuntaan. Hän oli vapaussodan vartiosta v. 1918 Oulussa. Muistan hänen kotiintulonsa sieltä. Isä nosti sukset pystyyn kotitalon seinustalle. Silloin olin vähän alle 7-vuotias. Ripillepääsynä jälkeisenä aikana taisin osallistua Pyhännän kirkkopihalla vapaussodan sankarivainajien muistopaaden paljastusjuhlaan. Poikasesta asti olin myös mukana Siikajoen uitoissa. Kotonani oli vielä harvinaisen auto, oikea pirssi. Minullakin oli ajoja. Lapuanliike, pirtu, pontikka ja muilutuskyyditykset olisivat tuoneet paljon rahaa, mutta isäni neuvoi, ettei niihin lähdetä. Olin myös kotikyläni Tavastkengän meijerin koneenkäyttäjänä. Tämä meijeri toimi vielä sota-aikanakin aina kattilan pilallepalamiseen saakka. Kuuluin vakinaisessa väessä Lappeenrannan rakuunoihin. Kerran Mannerheim kätteli minua. Olin myös 80 miehen paraatissa, jonka Svinhufvud otti vastaan. Omat sotamuistoni liittyvät jo talvisotaan ja jatkosodan alkuvaiheisiin. Ensimmäisenä syksyllä -39 menin YH:iin 45 päiväksi. Hevosella Kiuruvedelle ja junalla Ouluun. Siellä kyseltiin ajokortin omistajia. Ilmoittauduin Väinö Arbeliuksen kanssa. Meidät vietiin Turkuun konehommiin, tykikiäuton kuljettajiksi. Kuskeista oli puute. Piti ottaa kortittomiakin. Minun ajokorttini jäi rintamalle. Nimismiehen työhuoneen tulipalossa menivät sen jäljennöksetkin. Uusi kortti piti hankkia myöhemmin.

Lomalta talvisotaan

Olin lomalla talvisodan syttyessä 30.11.1939. Menin Raahen sotilaspiirin kautta Ylivieskaan. Siellä koottiin ratsuväkeä. Mutta hevosistakin oli puute. Niinpä muodostettiin ratsuton Kevyt Osasto, joka liikkui suksin ja alistettiin JR 27:lle. Sekin kuului kenraaliksi myöh. ylenneen ev Hj. Siilasvuon porukkaan. Meillä oli komppaniamme paras joukkueenjohtaja, eräs vänrikki Karungista. Hän oli aina joukkomme

Suomussalmen ja Raatteen tien taistelujen komentaja ev (v:sta 1942 kenrtn) Hj. Siilasvuo, joka tuhosi n. divisioonan voimin Suomussalmen-Raatteen suunnalla kaksi NL:n valiodivisioonaa sekä johti 9.D:n komentajana Kuhmon-suunnan taistelua. Siilasvuo johti jatkosodassa III AK:n hyökkäykset Uhtuan ja Kiestingin suunnilla ja kesällä 1944 III AK:n torjuntataistelut Itä-Kannaksella sekä hyökkäykset saksalaisia vastaan Pohjois-Suomessa ja Lapissa syksyllä -44. - Kuvaleikkaus teoksesta Siilasvuo Hj., Suomussalmen taistelut.

kärjessä hyökätessämme, kova nakkaamaan käsikranaatteja. Menimme Suomussalmelle, joka piti vallata rysältä takaisin. Olin 7.-23.12.1939 näissä taisteluissa. Oli tuskallista, kun kauris Suomussalmen kirkonkylä oli pitänyt jättää vihollisille ja polttaa. Kirkonkylän liepeillä ammuttiin tykeilläkin, niin että kaikki paloi. Vihollista motitettiin. Suomussalmen kirkko poltettiin viimeksi. Syrjäisempi pappila säästy. Yöllä tulimme kirkonkylään tulipalojen jäljille. Ojissa oli kaatuneita, paleltuneita ja palaneita venäläisiä hevosineen. Tykistön jäljiltä nämä olivat tuhoutuneet kirkonkylän motissa. Ev Hj. Siilasvuo järjesti mottihommia, kuten sen jälkeen myös Raatteen tiellä ollessamme.

Suomussalmen rajaväestölle näytti tulleen kodeistaan äkkilähtö evakkoon. Navetat olivat kylmillään, karja ammuttu sijoilleen, jos oli ehditty. Eräistä navetoista löytyi eläviä lampaita, joita ruokimme. Lammas on sitkeä eläin. Lehmät olivat nääntyneet hengiltä. Kerran näimme navetassa 12 ammuttua lypsylehmää. Väinö Arbelius oli Suomussalmella tykistön ambulanssin ajajana ja toimi pitkään Raatteessakin. Yrjö Turunen Tavastkengän Junnusta oli Suomussalmen kaasuryhmässä, mutta joutui lääkintäauksi ja raivaamaan Raatteen mottia. Perukkalainen Veeti Heikkinenkin oli siellä jossakin joukko-osastossa. Hän tuli kerran minua vastaan Raatteessa. Palvelin pikakivääriampujana. Sehän oli melko vaarallinen homma ja viholliselle tärkeä maali. Taistelin pk-miehenä koko talvisotani, samoin kesäotani etulinjavaiheet. Enimmät pyhätaset talvisodan miehet olivat Kuhmon-suunnan taisteluissa, joihin mekin kohta jouduimme.

Suomussalmelta muistan erikoisen saunareissun. Joulua vasten -39 oli

meitä miehiä yöllä muutamassa saunassa. Täytimme vanhoja suojeluskunnan patruunoita kiväärinkantoihin ja pk:n lippaisiin. Patruunat ja lippaat olivat vanhuuttaan jo osittain ruosteessa. Silti nekin saatiin nyt tosi tarpeeseen. Ilman niitä meillä olisi ollut vielä huutavampi puute patruunoista. Suomussalmen taistelun muistomerkin lähellä on se maasto, josta evakuoitiin omat kaatuneet suuremman yhteenoton jälkeen. Venäläisillä oli piikkimallinen pipolakki. Heitä oli kaatunut paljon enemmän kuin omiamme, jotka otimme talteen. Lunta oli satanut kaatuneiden päälle 5-10 cm. Tunnistaminen kävi vasta pyyhittyämme lumet hiljaisten, jäätyneiden, taistonsa jo päättäneiden kasvoilta.

Raatteen suunnan taisteluissa olin mukana 1.-10.1.1940. Muitakin pyhätänsiä oli sillä suunnalla, samoissa sotahommissa Kainuun miesten kanssa. Siellä tulipalopakkasessa ev Hj. Siilasvuo motitti n. divisioonan voimin, ositti ja tuhosi kaksi venäläisen valiodivisioonaa. Kun kuulu Raatteen tien motti oli syntynyt, olin sen jälkeen Likoharjussa päin eräessä porukassa lähellä rajaa. Otimme kiinni motista karanneita vanjoja. Näillä venäläisillä ei ollut enää aseita. Heillä oli kädet ja jalat jäässä. He tulivat nuotioillemme lämmittelemään. Eipä meillä finskipojillakaan ollut muuta lämmitystä, kun talot oli jouduttu polttamaan, jottei vihollinen pääsisi niihin majoittumaan ja lämmittelemään. Se oli "poltetun maan taktiikka". Vangeiksi joutuneita "ryssiä" vietiin autoilla Suomeen aina sitä mukaa, kun saatiin n. 30 miestä lavalle. Kyllä niitä raukkoja jäätynä kuoliaiksikin 30-40 asteen pakkasissa. Hekin olivat ihmisiä. Meille kaikille sota ja sotapakkanen oli kärsimystä.

Paljon venäläisiä paleltui kuoliaiksi; heitä ei tarvinnut ampua, kuten taiste-

lussa. Vihollisia oli Suomussalmen ja Raatteen suunnalla jäänyt hengiltä esim. pitkin ojia moneen asentoon. Ankaran sotatalven kylmä eli "holotona" teki tenää Suomenkin pojille. Kenttäkeittiöitä ei vielä ollut. Söimme eväitä taskusta ja repusta. Vaatetuksemmekin oli heikko. Kotoiset huopasaappaani pelastivat kylmälle arat jalkani kokonaan jäätyästä. Huovikaista oli apua. Silti jalat paleltuivat ja oireilivat vuosia talvisodan jälkeen. Miltei jokainen taisteli omilla tammeissaan. Sitä tarkoitti kuulu "malli Cajander". Valtio antoi kokardin kotoa saatuun lakkiimme. Muutamilla oli suojeluskuntatakkeja ja -lakkeja. Tavastkenkäseltä Moisanalan Johannekselta (Purosta) paleltui vasen jalkoterä 15.1.-40 Suomussalmen Syskyjärven jäällä 7/III/ JR 64:n taisteluissa ja piti amputoida. Pyhätänen Antti Meriläinenkin, suojeluskunnan vetäjiä, joutui makaamaan vakeuolleena erään järven jäällä vihollisen liikkua kauan lähellä ja paleltui jaloistaan talvisodan pakkasessa. Minäkin sain kovan kokemuksen pitkästä kylmäkyödyistä: meitä sotilaita vietiin nykyisen Raatteen portin risteyksestä hirmupakkasessa kuorma-auton lavalla Kajaanin ja Sotkamon kautta yli yön Kuhmoon. Aamulla oltiin Sotkamossa. Vähän väliä piti vaihtaa lavan reunamiehet keskelle lämpimään likistykseen, ettemme jäätynä hengiltä.

Taistelin Kuhmon suunnalla 21.1.-7.2.1940. Vasta siellä saimme pahviteltat. Menimme Kuhmosta Löytövaaraan ja katkaisimme Neuvosto-Venäjäältä johtavan tien. Kaadoimme pari venäläistä kuorma-autoa tielle poikittain. Sinne tuli tankki, joka veti n. 30 auton kolonnaa. Ryssä yritti läpimurtoa. Ps-vaunulle emme voineet vielä mitään, mutta autot ammuttiin tielle. Tankki veti köydellä miehiä suo-

Haastattelun mukaan kuvat paljastavat sodan järkyttävyyden ja karuuden sekä ilmaisevat usein paljon enemmän kuin runsaat kertojan sanat. Hänen luvullaan yllä ja jatkossa Raatteen tien taistelun jälkikuvia.

Kuva 1. Osa mottitaistelun sotasaaliskolonaa talvihämärässä.

Kuva 2. Suomea katkaisemaan ja kukistamaan tulleiden vihollisdivisioonien vankkureista löydettyjä Stalinin kuvia ja poliittisia julisteita.

Kuva 3. Piikkilakkisia sotavankeja suomalaisten seurassa.

Kuva 4. Raateessa paleltuneina kuolleiksi jääyneitä ja kaatuneita neuvostoarmeijalaisia, joista ainakin monet olivat ukrainalaisia. Taustalla hevosjoukkojamme työ- ja huoltopalvelussa.

Kuva 5. Raatteen taistelijat kivääreineen tutkivat saaliskolonaa. -Ennen ainakin osittain julkaisemattomia kuvia ltn, myöh. kapt Valto Ylösen talvisota-albumista. Ylönen oli kuulu sk-upseeri, joka kunnostautui jo talvisodan luutnanttina Suomussalmen ja Raatteen tien taisteluissa ja toimi jatkosodan hyökkäysvaiheessa III/JR 11:n pataljoonankomentajana kaatumiseensa 25.7.1941 asti. -Niilo ja Timo Ylösen arkisto.

Vallattuja hyökkäysvaunuja. -Siillasvuo Hj., Suomussalmen taistelut.

jaan lumessa. Heillä ei ollut varaa nousta esiin tulituksestamme johtuen. Löytövaaran tiellä pysäytetyistä autoista saatiin panoksia, korppuja ja soke-ria. Monet venäläiset olivat humalassa. Kolonnan autoissa oli paljon votkaa. Ryssät huusivat "uraa uraa" ja hyökkäsivät varomattomasti. Kuuton yö oli pimeä. Omat ja venäläiset menivät metsässä sikin sokin. Vihollisen tunto-merkkinä lähitaistelussa näkyi piippalakkeli eli piikkilakkeli talviyön taivasta vasten. Naapurilla oli myös pistimiä. Löytövaaran aseisiin tuli meidän sijaan verokset miehet, kun olimme jo olleet tässä taistelussa kaksi vuorokautta yötä päivää paukkupakkasessa ja ilman teltoja. Vaihto teki tosi hyvää. Lunta oli metri. Höökivaununkin kulku oli jo hyvin vaikeaa.

Lähellä Kuhmoa tuli vaikea tilanne. Karunkilainen pk-apumieheni kaatui vierelleni suoraan rintaan osuneesta vihollisen luodista. Tämä on minulle raskas sotamuisto. Kohta itsekin haavoituin 7.2.1940. Luoti lävisti vasemman olkavarteni ja jätti minulle elinikäiset vaivat. Haavoittunut olkapääni toimii yhä ilmapuntarina pahalla säällä. Talvisodassani koin kovimmat paikat, joista en kerro tarkemmin. Vien salaisuuteni hautaan. Sattui kaikkea, kun öiset taistelijat kohtasivat. Piti olla luja ja nopea. Sodan ankara laki oli pakko: "Tapa tai tule tapetuksi!" Ratkaisevaa oli, kumpi ehti ensin tehdä selvän toisesta. Vastapelureita tuli suurin joukoin, joten kyllä siinä sotatyötä riitti. Lähitaistelu pimeässä oli karmeaa ja jälkikin sen mukaista, mutta periksi ei annettu. KevOs ja JR 27 vietiin Nurmeksesta junalla Kemijärvelle. Majoituimme kansakoululle sodan jälkeen. Meissä kuhisi täitä niin paljon, että ne juoksentelivat seinillä. Koulun isoa saunaa lämmitettiin usein täisaunaksemme. Eräät pojat

kylpivät niin tolkusti, että pyörtyivät saunaonnestaan taistelussa syöpäläisiä vastaan. Lomakin teki välillä hyvää. Minäkin pääsin anomuksellani porukkaan, joka lähti kevään 1940 ensierässä kotiin touonpanoon.

Kesäsotaa Vuonnissa ja Pistojoella

Kesällä v. 1941 olin pk-miehenä Vienan-Karjalassa Uhtuan suunnan hyökkäyssodassa, Vuonnisten ja Pistojoen taisteluissa. Illalla 9.7. Vuonnissa oli meille jokirannassa kuin valmiiksi laitettu ansa, vene, ennen ensimmäistä joenylitystä. Rimpeläisen Eelu ja Kalevan Armas menivät samaan veneeseen. Minäkin jo nostin toisen jalan siihen, kun rupe- si tippumaan ranuja. Kohta saimme- kin ensimmäiset jatkosodan sankari- vainajamme, alkaen Kamulankylän Ville Kankaasta, joka oli Hilma Koistisen veli. Armaan vatsa retkahti auki sirpalevammasta. Sitä hän sairasti kauan siviilissäkin kuolemaansa asti. Haavoittunutta Knuutisen Aaroa läh- dettiin viemään Ponkalahden kenttä- sairaalaan, mutta hän ei enää selvinnyt hengissä. Arbeliuksen Väinö haavoittui joen toisella rannalla melko pahasti. Oli siinä muitakin pyhäntäsiä, joilta jo näin alkajaisiksi vuoti paljonkin verta Karjalan mättäille.

Usean joenylityksen jälkeenkin oli Vuonnissa yhä monia vihollisvääjytyk- siä. Mm. Kestin Matti eli Saaren Matti kotikylältäni kaatui tuliylläkössä 14.7. Kuula tuli kaulasta läpi. Useissa tilan- teissa Eelu Rimpeläinen oli kanssani. Niin nytkin, Matin kaatuessa ihan vie- reeni. Tuliylläkössä tuli yhtäkkiä kuu- laa kovasti, muttei kauan. Samassa tais- telussa Vuonnissa 14.7. haavoittuivat tunnustelijoina Joeli Haataja eli "Kosken Joeli" ja Johannes Laakko,

Veteraanit ylläpitävät yhteyttä keskenään. Pyhännän rintamaveteraaneja koolla artikkelin kertojan kodissa Tavastkengän Pelkolassa 85-vuotisonnitteilla 13.8.1996. Miehet vasemmalta oikealle Aimo Turunen, Uuno Turunen (seisomassa), Kalle Mahosenaho (takana), Pyhännän Rintamaveteraanit ry:n sihteeri Erkki Sorvari (edessä), puheenjohtaja Veikko Kiiskinen, Kalle Leiviskä, Sotainvalidien Veljesliiton Pyhännän po:n puheenjohtaja Erkki Ahonpää, Antti Autio, päivänsankari Aukusti Puurunen ja oik. edessä Yrjö Turunen. -Aukusti ja Eliina Puurunen kuva.

samoin veljeni Olavi Puurunen, jonka ryhmässä hekin olivat tässä hyökkäys- vaiheessa. Kun Vuonnissa tapahtuivat jatkosodan ensimmäiset Pyhännän poikien kaatumiset, niitä tuli aina välistä lisää. Miehet keskustelivat. Sotaretkeemme alkoi tulla vakavuutta. Saaren Matin kaatuminen kosketti minua syvästi. Muistan, kun juttelimme esim. Laukka Villen, Perukan Koistilan pojan, kaatumisesta 17.7. ja Ahokylän Rikki Mikkosen katoamisesta kuulovartiopaikaltaan samana päivänä. Kun vihollisen puolelta kuului huutoa, Aku Turpeinen - tosi hyvä sotilas - meinasi mennä katsomaan tilan- netta. Me varoittelimme Akua. Oli onni, että hän tuli takaisin ennen liian suureen vaaraan altistumista. Kun 18.7. jouduimme Vuonnissa isoon

keskitykseen, Tavastkengän pojat Antti Kamunen ja Johannes Konola kaatuivat samasta kranaatista. Sen keskityksen aikana löin monttuun ja huomasi, että siinä oli jo omia joku mies. Hän jäi alleni ja sitten vielä Eelu Rimpeläinen löi maihin minun päälle- ni. Oli tärkeää päästä pian matalaksi, ettei sirpalevaara olisi vienyt henkeä tai repinyt ruumista. Siinä maihin lyö- dessä joskus menttiin vähän läjiinkin.

Viimeisen etulinjan taisteluni olin kuumeisena Pistojoen pk-hommissa, valmistautumassa surullisen kuului- saan joenylitykseen. Kesken kaiken tavastkenkänen Ojapellon Heikki haavoittui päähänsä. Läksin yhden miehen kanssa taaksepäin, kantaen kotiky- läni aseveljeä ojaa pitkin. Saimme hänet autoon, mutta Heikki kuoli haa-

voihinsa jo 25.7. kenttäsairaalassa. Pistojoella pääsin saman tien lääkäriin. Minut käännytettiin pois hyökkäyslinjasta. Pian sain heikentyneen terveyteni vuoksi myös siirron rintamalinjojen taakse varikkohommiin. Näin sotimiseni Suomen kenttäarmeijassa tuli täytetyksi.

Jälkimietteitä

Halusin koneenkorjaajaksi tai veturinkuljettajaksi, mutta viisi sotavuotta ja hidas toipuminen estivät sen. Minusta tuli pirssimies ja savisaappainen pienviljelijä. Hyvin monen Suomen mie-

hen paras miehuus kului sodan tanteilla. Ankara aika muutti usean rintamamiehen suunnitelmia. Ihana rauhan kausi on kuitenkin antanut aihetta tyytyväisyyteen. Sodat vaikuttivat minuun niin vaikeasti, etten koskaan niiden jälkeen ole pitänyt asetta kädesäni. Pari vuotta sitten sain käydä retkellä Suomussalmella ja Raatteen tiellä, rajalla asti. Tutut nimet olivat paikallaan, mutta kaikki muu oli toista kuin ennen. Suurperheen kasvattajana toivon, ettei kansamme nuori polvi eikä rakas isänmaamme enää koskaan joutuisi sodan onnettomuuteen.

Tykistön sotaa Vienassa, Kannaksella ja Lapissa

Mv alik
Aarne Knuutinen
Akanmäki Pyhäntä

Kotimäeltäni Akanmäestä Savon ja Pohjanmaan rajalla näkyy ikkunasta Murtomäki, johon lähiseudun asukkaat pakenivat idän vainolaista piilopirteihinsä muinaisina vihanpidon aikoina. Kun pyhäntästen enin osa talvisotaan menijöistä oli Kiuruveden juna-asemalla, herännäispappi Elias Simojoki piti heille hartauden. Kun hän itse kaatui Laatokan jäällä talvisodan alkupuolella ja vihdoinkin oli hautajaiset Kiuruvedellä, vihollisen Tiltu oli ilmoittanut, että naapurista tullaan laskemaan seppele Kiuruveden kirkolle. Tämä aiheutti sitten suurta pommituksen pelkoa. Vihollinen pommitti esim. Oulua 21.1.1940. Kevään 1919 ikäluokassa astuin tykistön vakinaiseen väkeen TKK 5:ssä Satakunnan Harjavallassa 15.2.1940 talvisodan aikana, jolloin en ollut rintamalla. Sain tykistön viestissä puhelinmiehen erikoiskoulutuksen.

Ollessani Kuusamossa tykistön vakinaisessa väessä läksimme alkukesästä 1941 Kiestingin suunnan sotaan. Palvelin II/ KTR 16:n esikunnassa. Näin jouduin tykkimiehenä jatkosodan rintamalle. Porukkamme osallistui Sohjanan taisteluihin. Vaikka nekin on joukko-osastoomme liittyvinä merkitty sotilaspassiini, olin niiden aikana lomalla Pyhännällä. Sitten palvelukseni jatkui Kiestingin suunnassa. Olin Kapustnajajoen mottitaistelussa, johon menimme Kiestingistä kahden 6-tuumaisen haupitsin kanssa moottorijunalla elokuun puolivälissä 1941, ja olin myös Kangasvaarassa rautatien puolustustaisteluissa, Lohivaarassa ja Ahvenlahdella. Tykistö oli tukemassa jv-joukkojen taistelua mahdollisuuksien mukaan ja omilta

Tykistöä Kangasvaarassa ennen erästä kahakkaa kesällä 1941. Miehiä eri puolilta Suomea. Pyhännän mies Aarne Knuutinen 3. oikealta. -Aarne ja Aili Knuutisen kuva.

etäisyyksiltään, kun tulipyynnöt ja tulikomennot kulkivat. Tällä tavoin olin yhteydessä myös III/ JR 11:n sotaan. Kun jouduimme yhdessä jv-joukkojen kanssa mottiin em. Kapustnajajoen eli ”Kapustajoen” taisteluissa vihollisen saartamina, sairastuin monen muun kanssa keltatautiin.

Kun joukot 31.8.1941 peräytyivät Kapustnajajoelta n. 20 km ja lähelle Kiestinkiä, sairastuneilla oli asiaa JSp:lle. Välivaiheiden kautta tiemme johti Oulun sotasairaalaan, minkä jälkeen sain kuukauden toipumisloman ja taas palasin rintamalle tykistöviestiä soittamaan. Olinkin tykistön viestissä puhelinkeskusmiehenä koko sota-aikani sekä jatkosodassa että Lapin sodassa. Olin jatkuvasti sotimassa eri suunnalla kuin muut pyhantäset ja kiuruvetiset, joita molempia tapasin vain rintamamiesten lomilla. Myös tykistöasemien alueelle tuli vihollisen keskityksiä ja lentopommeja kullakin rintamasuunnalla silloin tällöin ja joskus

täydellä ryöpylläkin. Sain varjeltua onnellisesti kaikilta osumilta.

Uhtuan pohjoispuolen taistelujen suunnalla olin majoittunut tykistön poikien Raiku-nimiseen mökkiin. Meille oli tullut vaihto eri patteristoon. Kun vanhoja laitettiin pois tykistön asemista III/ KTR 16:ssa, meidän porukkaa tuli 4.2.1942 tilalle esim. II patteristosta. Olinkin täst’edes loppusotaamme asti ja myös melkein koko Lapin sodan ajan E/ III/ KTR 16:ssa. Sain korpraalin jämät 31.5.1942, joten minusta tuli tykistön kevätkorppi asemasotavaiheessa. Silloin Uhtuan suunnalla oli joskus ryssän puolelta haku- ja häirintäammuntaa. Muutama kranaatti rämähti välistä yllättäen siellä täällä.

Vienan Karjalan hyökkäysjaksossa ja asemasodassa III AK:n kenttätykistö ja linnoitustykistö osallistuivat merkittävästi Uhtuan sekä Sohjanan ja Kiestingin suuntien päätaisteluihin jv-operaatioita vaihtelevin mahdollisuuksin tukien ja tarvittaessa itsekin vihollis-

lisylläköjä vastaan kahakoiden, kuten Pertti Tamminen on kertonut kirjassaan ”Vienan tykit”.

Jatkosodan talvella 1944 Oulu koki entistä kovemmat pommitukset. Helmikuun 21. päivän illalla tuhot olivat suuret. Kaupungissa oli 8 paloaluetta. Pahin lentopommitus tuli Oulun ylle 27.-28.2.1944. Jakso alkoi illalla klo 19.15. Kolmas aalto 28.2. oli tuhoisin, kun 80-90 pommia kylvi räjähdä- ja palopommeja kaupungin keskelle. Muistan, että ollessani helmikuun loppulla rintamalomalla kotona Akanmäen pihakartanolla näin yötä vasten Oulun pommitusten valtavan loimun. Sitä säesti lukemattomista räjähdysistä kantautuva ukkosenjyrinää muistuttava ääni. Näytelmä havaittiin kauas Savonmaalle saakka.

Ollessamme tykistöhommissa Karjalan kannaksen Kivennavalla sairastuminen katkaisi taas aktiivipalvelukseni. Lavantaudin vuoksi menin JSp:lle. Juuri silloin sen aseisiin tuli vihollisen lentopommeja. Sain taas varjeltua kaiken mylläkän lähellä. Kun minut oli viety Laitilan sotasairaalaan, tykistöasemiimme tuli kovia lentopommi- ja keskitysiskuja, joista kuulin myöhem-

min. Lapin sodan koin siten, että tykistöemme oli vain jäljestätelijana varmistamassa, tarvitseeko jv-porukka tulitukeamme. Näin oli ainakin oma kokemukseni. Meillä ei ollut kosketusta viholliseen, kun koko ajan tulimme etujoukkojen jäljessä. Niin sitten ammuttiin pyitä ja mehtikanoja. Haukiputaan Keittäjä-Kalle pisti ne kattilaan ja laittoi meille lintukeittoa, kun haettiin pottuja väestön pelloilta. Kuljimme reittiä Kemi-Muurola-Rovaniemi. Minut siirrettiin 3.11.1944 jälleen II/ KTR 16:een. Takaisin Lapin sodasta tultiin jostakin n. 60 km Kittilän pohjoispuolelta. Minut kotiutettiin 24.11.1944.

Rauhan tultua perustin perheen v. 1956. Kiuruvetinen Aili-vaimoni oli naimattomana ollessaan toiminut kesällä 1944 Suistamolla 14 KS:n lääkärintalottana Aunuksen kannaksen työssä, Laatokasta pohjoiseen päin, Jänisjärven kirkon kaakkoispuolella. Raahen sotilaspiiri ylensi minut alikersantiksi v. 1968. Kuulun Pyhännän rintamaveteraaneihin ja käyn veteraanien tapahtumissa sekä Pyhännällä että Kiuruvedellä, joskus muuallakin.

Aarnen ym. tykkimiesten kämpä Raiku Uhtuan rintamalla. -Aarne ja Aili Knuutisen kuva.

Lääkintäaliupseerina Uhtuan suunnalla

Mv lääkintäalik
Antti Karppinen
Pyhäntä Perukka
+ 26.12.1995

Johdanto

Olen syntyperäisiä pyhäntäisiä vapaussodan aikaiselta helmikuulta 1918. Armeijan palvelukseen jouduin varusmieheksi Helsingissä 1.12.1939 talvisodan alkupäivinä. Sieltä tuli paljon ihmisiä pommitusten tähden, mutta sinne vain piti mennä, kun käsky kuului. Varusmiesaikani kesti 18 kuukautta. Armeijan vaatteet olivat kysyttyjä. Minullakin oli ilmavoimien puku ja lentäjän takki. Toiset olivat lentäjien, toiset maajoukkojen puvussa. Kerran joukkueenjohtajamme sanoi iltahartauden aikaan: ”Tänä iltana lentävän eskadronan mies Karppinen lukee Herran siunauksen”. Helsingissä oli myös eestiläisiä vapaaehtoisia alikersantteja Suomen armeijan apuna. Kun heiltä ei suomenkieli sujunut hyvin, heidän komentonsa olivat huvittavia. ”Mahan, ylös, mahan, ylös!” Eräs tällainen mies oli alik Issal. Hänellä oli heläkkä nauru, kun hän tajusi aiheuttamansa koomiset tilanteet. Pääkaupungissa oli usein ilmahälytyksiä. Pommeja sateli. Joulunkin olimme pommitusuojassa. Tilanteen vuoksi saimme tammiukuussa 1940 siirron Lahden Hennalan kasarmille. Olin tykistössä. Minusta tehtiin ryhmänjohtaja. Pommitusten tähden meidät siirrettiin Hartolaan.

Kohta olin myös Hollolassa sairaankantokurssilla ja Kukonkoivussa tykistössä. Meillä oli hevosia tykkien siirtoa varten. Täitkin meissä kuhisi mahdottomasti, joten sauna oli tosi tarpeellinen. Talvisodan päätyttyä läksimme Hömönkankaalle Ilomantsin tien varteen. Suuntana oli rajanpinta. Siellä olimme kesän. Elokuussa jouduin Lahteen lääkintäaliupseerikouluun, minkä jälkeen olin

vielä Kontiolahdessa ja tykistöpatterissa Höytiäisissä likellä Joensuuta.

Kutsu kertausharjoituksiin - sodan alku

Olin ollut kotona siviilissä puoli kuukautta, kun Pyhännän miehille tuli kesäkuun 15. päivänä 1941 kutsu kertausharjoituksiin. Minulle ei tullutkaan kutsukorttia sillä kertaa. Toiset lähtivät jo edeltä Kestilään, minne piti kokoontua. Kun kävin kaupassa Tavastkengällä, minua koetettiin saada mukaan. Enhän minä lähtenyt ennen kuin kutsu kuului. Seuraavana päivänä suojeluskunnan paikallispäällikkö toi kutsun. Pyöräilin res. korpraalina Kestilään ja tavoitin toiset siellä. Olin saanut lääkintä-ai:n erikoiskoulutuksen. Mitä piti nyt tuleman?

Kaikille oli tehtävät jaettu valmiiksi. Väapeli sanoi, että Pyhännän komppaniassa oli lääkintäryhmä täysi. Sanoin, että voinhan lähteä kotiin, kun porukat ovat täynnä. Eihän se passannut. Kestilän komppaniasta puuttui toinen lääkintäalikersantti. Niin jouduinkin 16.6.1941 Kestilän miesten mukaan JR 11:n III pataljoonan 7. komppaniaan. Niin sitä mentiin. Oli kiire, ettei tahdottu syömään joutaa. Äkkiä vain piti päästä rajan pintaan. Aika oli sellainen. Neuvostoliitto oli jälleen aloittanut sodan maatumme vastaan. Kun raja saavutettiin, illalla sanottiin, että huomenna määräajalla lähdetään yli rajan Raatevaaran seudulta.

Suuntana Uhtua

Lentokoneet lensivät edellä ja kävivät laskemassa lastinsa siellä jossakin. Sitten me lähdimme jälkeen, ja niin se alkoi. Kapteeni Ylönen johti pataljoonamme. Hyökkäysvaiheessa Vuonnissa ja siitä eteenpäin myös Pyhännän

ja Kestilän poikia rupesi pian kaatumaan ja haavoittumaan. Kohtalokkaan Pistojoen ylityksen jälkeen olimme syvempänä jokilinjalla, Korpijärvellä, josta tuli varsinkin pyhäntäisille 24.7. pahin sotapaikka. Pinkojoen ylitystais-telu oli 25.7. varhain aamulla. Sen jälkeen klo 9 pataljoonankomentaja Ylönen kiikaroi vihollisasemia yli Pinkojärven. Seudulla oli siis järvenlahti ja Pinkojoki. Siellä kapteeni kaatui. Hänen lähellään oli mm. krh-lähetti Koivuhuhta. Kapteeni käveli etulinjassakin melko pystynä ja häntä varoitettiin siitä. Kuului laukaus; vihollisen tarkka-ampuja oli ollut nopea. Lähetti huusi lääkintämiestä. Meidän oli mentävä paikalle. Toimme Ylösen läpiammutun ruumiin etumaastosta. Komentajaa lähdettiin viemään taakse. Me menimme sivustaan. Pataljoona sai vähän levähtää Korpijärven ranta- maastossa, kunnes taas jatkoimme sotaretkeä Hevosenkankaan, Kis-Kisjärvelle eli Kiiskisjärvelle. Teimme siellä poteroita kurunpohjalle. Kai-voimme suojaa itsellemme. Minäkin olin sitten poterossa.

Haavoittuminen Kis-Kisjärven luona

Aamulla 3.8.1941 rupesi satamaan vettä. Olimme asemassa Kis-Kisjärven pohjoispuolella. Nousin poterosta ja laskeusin kuusen juurelle. Haavoittumiseni hetki lähestyi, joskaan en sitä tiennyt. Vähän ennen sitä olin nähnyt tavastkenkäsen Junnun Yrjön eli Turusen Yrjön tulevan etulinjasta kääre päässään. Hän oli haavoittunut pyhäntästen komppanian tilanteessa. Meitäkin oli naapuri niin likellä, että kuulimme venäjänkielistä politusta. Seisoimme ja juttelimme ihan hiljaa, 3. joukkueen johtaja toisen ja minä toisen kuusen juuressa. Muuan Kestilän

"Muistoksi Antille Helliiltä". Näihin kuviin ja lompakkoon pysähtyi toinen kertojan rintaan tulossa olleista kranaatinsirpaleista Kis-Kisjärven pohjoispuolella 3.8.1941. Varjelus voi joskus näkyä näin herkällä tavalla. -Antti ja Helli Karppisen ja tytär Hanna Juujärven e Karppisen kuvat.

poika käveleksi sadetakki päällä siinä välillämme. Kuului 3 venäläisten pikkuheittimen lähtölaukausta. Kranaatit lensivät ylitsemme sinne, missä oli pyhäntäläisten komppania. Emme arvanneet näitä "kranuja" itsellemmekin vaarallisiksi. Kohta naapuri löi taas kolmesti kranaatteja putkeen. Kuului 3 lähtölaukausta, ja silloin römpsät lensivät joukkoomme.

Heräsin kuusen juurelta. Kestilän poika Taipaleenmäen Lauri makasi ruumiina. Vanha kestin sairaankantaja Hannu Leinonen alkoi kaivata minua ja kysyi: "Mihin se Karppinenkin joutui, kun sitä ei näy?" Olin saanut osuman samasta kranaatista, joka surmasi Laurin. Yksi sirpale oli tullut pääni vasempaan ohimoluuhun, viisi vasempaan lonkkaan ja kaksi yrittänyt lävistää rintani. Näistä toinen oli iskeytynyt läpi lompakkoni ja kiinni kylkeeni, toinen oli jäänyt keskelle lompakkoa ja pysähtynyt Helli-vaimoni valo-

kuviin. Nämä kuvat ja kukkaroni olivat olleet kuin suojuksena rinnassani haavoituessani siinä Kis-Kisjärven pohjoispuolella. Aloin havahtua ja sanoin: "Täällä minä olen kuusen juurella vain, ei minusta taida olla mihinkään". Selvisin kuitenkin kävelemään Jsp:tä kohti, ja kaverinani oli Lassi Kärenlampi Kestilästä. Hän kaatui myöhemmin Kiestingissä.

Komentopaikka oli likellä Jsp:tä ja puhelinjohdot vedetty sinne, joten niiden turvin osattiin perille. Lääkäri neuvoi minut paareille. Pyysin Lassia keittämään erokahvit, ja niin me joimme ne siinä. Minua lähdettiin viemään Vuonnisten kenttäsaairaalaan, jonka pihassa heräsin. Tuttuja tuli katsomaan minua. Myös serkkuni Johannes Tervo kävi luonani, samoin joku lotta. Sitten minut siirrettiin johonkin toiseen kenttäsaairaalaan. Lääkäri tutki ja paineli päässäni olevaa reikää, rassasi ja selitti, että tulee rahtusia aivoaineis-

ta. Minä ajattelin nyt käyneen niin kuin joskus olin kuullut sanottavan: "Hyvin kävi, aivot on käsissä". Arvelin tämän nimittäin olevan jo menoa minulle.

Seuraavana aamuna vietiin paareilla potilaita vesitason kyytiin sairaskuljetukseen. Laineet liplattivat, kun lähdettiin lentoon ja samoin laskeuduttaessa Kajaanin Paltaniemeen. Minut vietiin Kajaanin sairaalaan, joka oli silloin seminaarilla. Niin tuli Kajaanin seminaarikin käydyksi!

Kotiin

Helli-vaimo tuli Tyyne-siskon kanssa minua katsomaan. He ajoivat pyörällä

koko matkan. Olin sairaalassa niin kauan, että saatoin liikkua. Kun pääsin ensi kerran lomalle, minulla oli näköharha. Kaikki näkyi kahtena, mutta kun pani toisen silmän kiinni, huomasi ettei siinä ole kuin yksi. Lomalla ollessani vaiva alkoi parantua. Lääkärit olivat suunnitelleet jo silmäleikkausta. Sitä ei nyt onneksi tarvittukaan. JR 11:n päiväkäskyllä sain ylennyksen alikersantiksi 26.10.1941. Minäkin vähitellen selvisin toipilaana elämälle. Sota silti näytti murheellista satoaan: minäkin menetin veljeni Matin, joka kaatui jatkosodassa Korpilammilla loppukaudesta 1944.

Matti Vilhelmi Karppinen, kertojan veli, Arolan Matti, oli "Rakuuna-Mattina" palvelut vakinaisessa väessä Lappeenrannan rakuunoissa, kuten eräät muutkin pyhäntäset. Vaikka Matti oli elokuun lopulla 1944 lepovuorossa linjasta, ammus oli yllättäen tullut hyvin lähelle. Sankarivainajan kantajina pyhäntäsiä aseveljiä. Edessä v. o Heikki Koskenkangas ja Reino Hukkanen. -Antti ja Helli Karppisen ja tytär Hanna Juujärven e Karppisen kuva.

PYHÄNNÄN SEURAKUNNAN SANKARIHAUDOILLA

Pyhännän sankarivainajien, sodissa palvelleiden ja
sota-ajan hengellisen herätyksen muistolle

*Taas hiljaisina kokoonnumme tänne
ja mieltien, kuin sammui elämämme,
kun vuoksi rauhan teille sodat soi.
Nää muistopaadet todistaa sen voi.
Te Kaatunehet, toistasataa miestä,
niin koitte kohtalonne sotatiestä.
- Kotirintamakin murhekalkin joi.*

*Oli vapaussota jo tuskia turman,
vaan suunnaton syöveri kuolon ja surman
pojat, miehet, vei talvi- ja jatkosotaan,
vielä rauhamme ehdoksi Lapin sotaan.
Monet kentillä kohtasi vihollisansa,
he kun taisteli kaivaten rakkaitansa.
- Niin vaipui urhot nää kuolon otaan.*

*Kun teidät tapasi pommi tai luoti
ja siellä jossakin verenne vuoti,
pian vaikersi vaimot ja morsiamet,
äidit itkivät, taatot ja vanhukset.
Repi tuskien tiellänne kranaatit teitä,
se kipu koskihan myöskin meitä.
- Ne vuotivat orpojen kyönelet.*

*Niin soivat silloin surujen sellot,
niin kaivaten kumahti kirkonkellot ...
Oli papinkin askele raskas, voi!
Suruviestit Hjalmar koteihin toi ...
Hän siunasi kaatuneet sankarihautaan,
vaan taas moni vaipui tuleen ja rautaan.
- Kirkkotarhassa itkuvirret soi ...*

*"Miks tuonen terä leikkaa miehet, isät,
Pyhännän kirkkomaalla aina ristilisät?
Jo armahda, Jumala Isämme, meitä,
älä hädässä, Laupias, kansaamme heitä,
on viitsasi vaikea!" tunsimme niin,
kun vaivuiimme, syntiset, uuvuksiin.
- Melkein olimme nääntyneitä.*

*Myös keskellä taistelun melskeisen
löysi Jumala katuvaan syntisen.
Tuli Siionin sanoma turvaksi:
"Saat uskoa syntisi anteeksi
kaikki nimessä Herrasi armoisen,
anteeksi veressä Jeesuksen.
- Ei yhtään mitään jää kanteeksi!"*

*Oli Uhtuan suunnalla Pistojoiki;
Korpijärven surmasodan Pyhääntä koki.
Moni kannatkin arpia, Rintamamies,
muistat Uhtuan, Kiestingin, Kannaksen ties!
Olet Sotainvalidina sanonut siitä:
"Sinä nuorikin, Suomesta Jumalaa kiitä.
- Onhan Häneltä rauhasi kotilies."*

*Te Kaatuneet! Kirpos kun kalpanne niin,
kun kuolitte iskuihin räjähtäviin,
kotiseutumme miehinä henkenne soitte,
ja Isänmaan arvoa aateloitte.
Niin saitte sotanne säilät heittää
ja siunattu kirkkomaa rintanne peittää.
- Kun kiitämme, kuullako voitte? :*

*Nyt kiitämme Teitä uhreistanne
myös Teitä, Veteraanit, ja muistojanne.
Kun kannamme kukkia kummuille näin
ja laskemme seppeleet paljain päin,
me anomme armoa Suomenmaalle
ja veisaamme Kansojen Kuninkaalle:
- "Tee kansat kansoiksi ystäväin!"*

Sulo Kautto 1982
(uud.1.9.2002 S.K.)

Yleiskuva Pyhännän seurakunnan sankarihaudoilta. Foto Seppo Sivonen.

Sotien jälkeisinä lähivuosina Pyhännän aseveljet kokoontuivat suurin joukoin sankarihaudoille siniristilippujen alle. Sankarivainajia muistettiin valkoristien ja kivipaasien kentällä. -Eino ja Laina Lehtolan kuva.

Veteraanit retkeilevät. Seurakuntakin on järjestänyt retkiä heille. Pelkosenniemen taistelun (18.12.1939) monumentilla diakonissa Aune Puurusen (ed. 2. oik.) aikana. Veteraaneja takana v-o Joeli Haataja (selosti ko. taistelua), H. Mahosenaho, A. Järvelä, L. Sainila, R. Autio, Y. Haataja, V. Kiiskinen ja T. Korsulainen, edessä Aukusti Puurunen, Erkki Kesti, E. Leiviskä ja P. Pesonen. Retkellä myös veteraanien puolisoita. Pappi edessä vasemmalla. -Sulo ja Raija Kauton kuva.

Välähdys seurakunnan veteraaniretkeltä samalla paikalla. "Tässä auttoi Herra", kun pelättiin 18.12.1939 "Suomi-neidon vyötärön" katkeavan. Veteraaniretkeläiset v-o Väinö Leiviskä, Taito Ägren, monumentin jalustalla Joeli Haataja (selosti ko. taistelua), Erkki Leiviskä, Väinö Laitinen, Erkki Kesti, Antti Konola, Väinö Arbelius ja Lauri Kumpulainen. -Diafoto: Sulo Kautto.

"Tammisunnuntain" muistopäivä 28.1.1987. Veteraanityötä oli myös vapaussoturien ja heidän puolisoitensa huolto. Pitäjäneuvos Antti Järvelän jälkeen VHS:n yhdysmiehen tehtävät siirtyivät kirkkoherra Sulo Kautolle. Kuvassa srk-talolla v-o diakonissa Hannele Teivainen, Veikko Kiiskinen, Martta Leiviskä, kanttori Jaakko Rönn, Saimi Luttinen, Reetrikki ("Veeti") Piippo, Tyyne Jussila, kirkkoherra Sulo Kautto ja Matti Jussila. Matti ja Veeti olivat vapaussodan vartiomiehiä. -Seurakunnan dia-arkisto.

Sotainvalidien kunnia- ja ansiomerkkien sekä standaarien saajia srk-talossa. V-o Veikko Hukkanen, Viljo Rajala, Väinö Arbelius, Helmi Härmä, Ludvig Pitkänen ja Väinö Pääkkö. -Diafoto: Sulo Kautto. -Seurakunnan dia-arkisto.

Sotainvalidiemme puheenjohtaja Eino Lehtola (kuv. kesk.) ja sihteeri Ludvig Pitkänen (oik.) olivat aikoinaan työpari. Sihteerinä työparissa oli aikaisemmin Feliks Mäki. Kokous kunnantalolla. Vas. sotainvalidi Ensio Leiviskä, toinen vasemmalta Pohjois-Pohjanmaan piirin toiminnanohjaaja Heikki Kaikkonen Oulusta. Einon takaa näkyy Väinö Arbelius. -Diafoto: Sulo Kautto. -Seurakunnan dia-arkisto.

Pyhännän rintamamiesveteraanien ja sotainvalidien pj Eino Lehtola puhuu I veter.leirin maanpuolustusjuhlassa 12.6.-84 (Kannaksen suurhyökkäyksestä 40 v.). Oulun varusk.soittokunta musisoi. Kapt Rainer Simelius lähetti juhlatervehdyksen Kotkasta. Seurakunta järjesti Sulo Kauton johdolla em. järjestöjen hengellisen toimikunnan kanssa Lamun majan veter.leirit 13 kesänä vv. 1984-1996. Foto: Sulo Kautto. - Pyhännän rintamamiesveteraanien Veteraanialbumi I.

Veteraanileireillä kävi LH:n, KELA:n, Puolustusvoimien sekä VHS:n, rintamamiesveteraani- ja sotaveteraani-piirien, kuten myös lähikuntien veteraanijärjestöjen edustajia ja retkibusseja. Sotainvalidien Veljesliiton hallituksen ja Pohjois-Pohjanmaan piirin pj Lauri Vilmi piti arvovaltaisen juhlapuheensa Lamun majan V leirillä 15.6.1988. -Foto: Sulo Kautto. -Veter.alb. II.

Kutsuimme vastannut Oulun hiippakunnan piispa Olavi Rimpiläinen tervehti Lamun majan VIII leiriämme 3.7.1991 "leiriasussa". -Diafoto: Sulo Kautto. -Seurakunnan dia-arkisto.

Lamun majan I leirin lähes 200-henkisessä maanpuolustusjuhlassa oli Raahen sotilaspiiristä 12.6.1984 maj Seppo Haario juhlapuhujana (kuvassa). Vierellä Siikajokilatvain res.upseerikerhon urauurtava pj, silloinen ylil Juhani Pääkkö. Väki kokoontumassa. Näkyy lähipitäjienkin veteraaneja. V. 1986 vieraili kapt Juha Wirta (myöh. maj). -Foto: Sulo Kautto. Veter.alb. I.

Pyhännän veteraanien ja sotainvalidien I leiri Lamun majalla 11.-12.6.1984. Takana v-o Erkki Kesti, Pauli Lotvonen, Veikko Kiiskinen, Reino Autio, pj Eino Lehtola, Yrjö Leiviskä, Aku Turpeinen ja Väinö Arbélius, edessä v-o Aappo Pääkkö, Lauri Kumpulainen, Toivo Korsulainen, Eino Pehkonen, sotainv. siht. Ludvig Pitkänen ja Antti Leiviskä. -Foto: Sulo Kautto. -Veter.alb. I.

Lamun m. II leiri 25.-26.6.1985. Entisten lisäksi veteraaneja Aukusti Puurunen (leiriemäntä Kerttu Myllylän takana), Veikko Kiiskisestä oik. Einari Mahosenaho (lyh.), Johan Leiviskä, Eino Pirttisalo, Yrjö Turunen, Eemeli Partanen, Jooseppi Kiiskinen, Feliks Mäki, Yrjö Makkonen ja Vilho Vartiainen, edessä kesk. varjossa Veikko Hukkanen. Aune-diakonissan ja myöhempien diakoniatyönt. apuna veter.sisaret ja srk.emäntä palvelivat leirillä monena kesänä. Kuvassa myös pari Kärsämäen veteraania. -Veter.alb. I.

Lamun maja 10-vuotias; III leiri 23.-24.6.1986. Ryhmän uusia veteraanikasvoja Lauri Sainila (ed. 2. vas.), Veikko Marjomaa (Vilman mies, diakonissan takana), Samuli Koistinen (Hilmansa vier. oik.) ja Vilho Partanen (Yrjö Turusen oik.p.). Edessä veteraanisisaret Kerttu, Aune, rintamalotta Vilma, Aune ja Hilma. Sos.terapeutti Arvi Heino ed. 3. vas. Kanttori Jaakko Rönn oli myös leirin pehtoorina (oik. Paulin tak.). -Foto: Sulo Kautto. -Veter.alb. II.

Lamun m. IV leiri 20.-21.7.1987. Ryhmän uusia veteraanikasvoja: Kalle Mahosenaho (takana 2. vas.), Erkki Ahonpää (Aappo Pääkön varjossa), Sulo Luttinen (seisoo oik.) takanaan uusi diakonissa Hannele Teivainen. Kuvan veteraaninaiset Naimi Korsulainen, Laina Lehtola (Naimin takana), Vilma Marjomaa, Anni Pääkkö, Hilma Koistinen, Saimi Mahosenaho ja Aino Ahonpää (Saimin varjossa). -Veter.alb. II.

Lamun m. V leiri 14.-15.6.1988. Edessä vas. veteraaninaiset Anni Leiviskä, Kerttu Myllylä ja Vilma Marjomaa. Edessä oik. diakonissa Hannele Teivainen, veteraanien keskellä kirkkoherra Sulo Kautto. Ryhmän uusia veteraanikasvoja Joosepista oikealle Arvi Pitkäkoski, Väinö Myllylä, Väinö Leiviskä, Yrjö Mahosenaho (Hilarin Yrjö), Viljo Nissinen ja Sulo Kamunen. Pj Eino Lehtolan oik. p. vapaussodan vartiomies Matti Jussila. -Veter.alb. II.

Lamun m. VI leiri 20.-21.6.1989. Juhlapuhujana sotainv. Pohjois-Pohjanmaan piirin ja VHS:n Raahen piirin edustaja, kouluneuvos Arvo Laitinen (ed. 3. vas.). Myös Matti Jussila mukana (ed. 2. oik.). Hannele vas., pappilan äiti Raija Kautto uutena srk.emäntänä keskellä Vilman vieressä ja uusi kanttori Veijo Kinnunen välissä oik. Ryhmän uusia veteraanikasvoja takana Kaarlo Leiviskä, Antti Mankolanaho, Niilo Viitanen ja Matti Luttinen. -Veter.alb. II.

L. m. VII leiri 19.-20.7.1990. Ryhmän uusia veteraanikasvoja Lauri Ahonpää, Olli Sainila, Aimo Turunen ja Taito Ågren. Veter.sisaria oli 20.7. mukana; kuvassa Anni Sainila, Tyyne Pitkääkoski, Anni Pääkkö, Aino Arbelius, Rauha Sainila, Saara Turunen, Saimi Autio, Eeva Viitanen, Naimi Korsulainen (ed.vas.), Vilma Marjomaa, Kerttu Myllylä ja Olga Mahosenaho, jonka Tölpäässä käytiin retkellä. Takana vas. sos.työnt. Kyllikki Puolitaival. -Veter.alb. II.

L. m. VIII leiri 2.-3.7.1991. Veteraanien (n. 20) lisäksi veteraaninaisia 11: Eeva Mahosenaho, Rauha Sainila, Taimi Tikkanen, Anni Pääkkö, Helka Leiviskä, Hilma Koistinen, Taimi Pitkääkoski, Vappu Korsulainen, Aino Arbelius, Anni Sainila ja Saimi Autio. Hannelen lähellä diakonia-avustajia. -Veter.alb. II.

Vv. 1992-1995 ei ole saatu virallista leirikuvaa. Leiripäivät pidettiin pienimuotoisemmin. Kesän 1996 Lamun majan XIII leirillä (nyt pyhäntästen ja kärsämäkisten yht.) diakoni Enna Junnon vierellä Kärsämäen srk.sisar. Ryhmän uusia pyhäntäsiä veteraaneja oik. Taito Ågrenin ympärillä Juho Kessel ja Väinö Laitinen. Leirin sisärisä uusia Kreetta Tiilikainen, Anni Suomela, Kerttu Kurkela ja Esteri Pellikka. Kuvassa myös muutamia Kärsämäkisiä. -Veter.alb. II.

Pyhännän Rintamamiesveteraanit ry:n lipun naulaus srk.talossa 24.7.1986, Pyhännän 13 soturin hengen vaatineen Korpjärven taistelun 45-v.päivänä. V-o Ville Partanen, Erkki Keskitalo, kunnanjohtaja Seppo Tissari, Sulo Kautto, Veikko Kiiskinen, Antti Piippo ja Aukusti Puurunen, veteraanien ja sotainv. pj Eino Lehtola (aloitti naulauksen), Pauli Lotvonen, Jooseppi Kiiskinen, Vilma Marjomaa ja veteraaninaisten I pj Anni Myllylä. -Veter.alb. II.

Kirkkoherra Sulo Kautto vihki veteraanilipun III/ JR 11:n asevelijuhlien ja kirkkopyhän täpötäydessä jumalanpalveluksessa 3.8.1986 Pyhännän kirkossa. Lipun luovuttajat kirkkoneuvoston vara-pj Erkki Keskitalo (piti lippua) ja kunnanjoht. Seppo Tissari. Rintamamiesveteraanien puheenjohtajisto urkujen kohdalla (Eino Lehtola ja vara-pj Veikko Kiiskinen). Asevelipappi rovasti Torsti Saraste oikealla (piti saarnan). -Veter.alb. II.

Sota-ajan Pyhännän kirkkoherra rovasti Hj. Carlson poikansa, Kuusamon kappalaisen Osvald C:n kanssa 3.8.1986 asevelijuhlien tilaisuudessa raskaiden muistojen sankarihaudoilla. Istumassa oikealla veteraani Urho Makkonen. -Veter.alb. II.

Pataljoonan asevelijuhlien lippusaattue siirtyi läpi kirkonkylän veteraaninaisten tarjoamalle lounaalle keskuskoululle. Antti Piipon kantaessa Suomen lippua Pauli Lotvonen tuo uutta Pyhännän veteraanien lippua, Toivo Korsulainen Pistojoen taistelun 44-v.muistopäivänä 21.7.1985 vihittyä Pyhännän sotainvalidien lippua ja Heikki Korhonen Rintamamiesveteraanien Kainuun piirin lippua. -Veter.alb. II.

Juttutuokio sotavuosien muistoissa Lamun majan leirillä kesäkuun puolivälissä 1988. Kasvot tänne päin v-o Antti Piippo, Sulo Kamunen, sotainv. sihteeri "Luksa" eli Ludvig Pitkänen ja sotainv. vara-pj Samuli Koistinen. Selin v-o Väinö Leiviskä, Einar Mahosenaho, Veikko Hukkanen, Väinö Myllylä ja oik. Väinö Arbelius. -Foto: Sulo Kautto. -Veter.alb. II.

Ahokylän veteraaneja kesän 1988 leiritunnelmissä virkistäytymässä. Vas. useitten vuosien leireillä "saunamajurina" palvellut Toivo Korsulainen vierellään Yrjö Mahosenaho ja Viljo Nissinen. Foto: Sulo Kautto. - Veter.alb. II.

Js:n komppanian, 8(myöh.10)/ III/ JR 11:n, miehiä pataljoonansa juuri paljastetun muistokiven äärellä Kestilässä 12.8.1990. Kpääll Antti Patokoski puuttuu (oli kutsuttu viim. iltahuutoon). Toimittajan tunnustamat pyhäntäset v-o Niilo Makkonen, Matti Pennanen, Antti Piippo, Aukusti Puurunen, Väinö Leiviskä, kvääp Viljo Rajala, Yrjö Turunen, Johan Leiviskä, Eino Moisala ja Yrjö Haataja. Kuvassa näkyy myös III/ JR 11:n kvartetin miehiä ja "Eldangan rovasti" Paavo Maunula. -Urpo ja Eila Hakkaraisen kuva.

Keski-Vienassa Uhtuan suunnan Pistojoki oli hyökkäyssodan vaarojen symboli. Pataljoonan miehiä kaatui ja haavoittui paljon joen ylityksessä. Korpjärvi on samaa vesistöä. Sielläkin kaatuneista 13 pyhäntäsestä on Pyhännän kirkonkirjassa merkintä "mortui in bello Pistojoki". Viime aikoina on muutamia pyhäntäsiä käynyt retkellä näillä vakavilla muistopaikoilla. Tässä v:n 1941 koskinen joenylityspaikka v. 1993. -Irja ja Matti Turusen kuva.

Pyhännän veteraanien matrikelitoimikunta 16.9.1996: U.K.Ylä-Jussila (vara-pj), Laina Lehtola, Martta Mäki, Veikko Kiiskinen, Helvi Puurunen, Toivo Korsulainen, Urho Kamunen (kunnan ed.), Naimi Korsulainen, Matti Pennanen (Oulu), Aimo Turunen, Heimo Viio, Sulo Kautto (pj) ja edessä Eino Lehtola (+ 11.8.2000), Jooseppi Kiiskinen, Väinö Arbelius ja Aukusti Puurunen (+ 15.3.1997). -Foto: Urho Ahonpää.

Pyhännän veter. ja sotainv. retki 31.7.-3.8.1998 Lappiin ja Norjaan. Rintamavet. sihteeri Erkki Sorvari ja sotainv. sihteeri Urho Kamunen ovat olleet hyvä apu johtokunnille ja pj:ille retki- ym. järjestelyissä. V-o Einari Murtomäki, E. Sorvari, J. Kiiskinen, V. Laitinen, O. Sainila, sotainv. pj Erkki Ahonpää, A. Turunen, rintamaveter. pj Veikko Kiiskinen, Toivo Leiviskä, Antti Autio, K. Mahosenaho, V. Arbelius, Erkki Arbelius, A. Piippo, V. Leiviskä, T. Ågren. -Heili ja Urho Kamusen kuva Norjan Gilde Tunista.

Kanttori Veijo Kinnusen (oik. tak.) vetämä säännöllisesti toimiva veteraanikuoro kuvattuna v. 2001. Laulajaveteraanit takaa v-o Pauli Lotvonen, Taito Ågren, Veikko Kiiskinen, Aarne Nygren, Antti Piippo, Erkki Ahonpää, Kaarlo ("Kalle") Leiviskä, Väinö Laitinen, Antti Autio ja Väinö Arbelius, edessä v-o Toivo Korsulainen, Vilho Vartiainen ja Väinö Myllylä. Muutamat laulajat puuttuvat kuvasta jo viimeisen iltahuudon saaneina. -Foto: Sulo Kautto.